BBC

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب پېژندنه

دکتاب نوم : ژوندۍ خاطرې
په تیرو نهو لسیزو کې دافغانستان تاریخ

لیکوال : ډاکټرعبدالعلي ارغنداوي

خپرندوی: بي بي سي د پښتو څانګه

همکاري: دافغانستان له پاره د بي بي سي د تعلیمي ډراموپروژه

دکمپیوترسمبالوونکي : اجمل سنګریار او ایمل سنګریار

دپښتۍ انځور: محمدحسن پاوند

دچاپ ځای : پبلک آرټ پریس ،پېښور

لومړی چاپ ۱۹۹۷

۱۱- د شاه محمود خان په صدارت کې ... ۸۸

۱۲- د سردار محمد داؤد خان صدارت ۹۶

۱۳- د سردار محمد داوخان صدارت او عمراني... ۱۰۳

۱۴- د سردار محمد داؤد خان استعفی ۱۱۱

شپږم څپرکی

۱۵- انتقالي دوره ۱۲۱

۱۶- اساسی قانون ۱۲۹

۱۷- داولسي جرګې انتخابات ۱۳۷

۱۸- د خلق دیموکراتیک ګوند ۱۴۵

۱۹- اسلامي حرکتونه ۱۵۴

۲۰ کابل پوهنتون د سیاسی فعالیتونو ډګر ۱۶۳

۲۱-آزاد مطبوعات او جریدې ۱۷۲

۲۲- قومی جوړښت ۱۸۰

اووم څپرکی

۲۳- د داؤد خان کودتا او جمهوریت ۱۹۰

۲۴- د جمهوریت دوره او مخالف حرکتونه ۱۹۸

۲۵ اقتصادی پالیسي او اصلاحات اراضی ۲۰۶

۲۶- د هلمند اوبه او پروژه ۲۱۴

۲۷- حزب انقلاب ملي او لویه جرګه ۲۲۳

فهرست

۲۸- د پښتونستان مسئله	۲۳۱
۲۹- د افغانستان خارجي پالیسي	۲٤۱

اتم څپرکی

۳۰-د ثور کودتا او د داؤد خان سقوط	۲۵۱
۳۱- د خلق حکومت او خپل منځی اختلافونه	۲٦۰
۳۲- اصلاحات اراضی	۲٦۹
۳۳- د حکومت په مقابل کې مخالفتونه	۲۷۷
۳٤- د نور محمد تره کی سقوط	۲۸۵
۳۵- د حفیظ الله امین قدرت ته رسیدل	۲۹٤

نهم څپرکی

۳٦- پر افغانستان د روس یرغل	۳۰٤
۳۷- ولی روسانو پر افغانستان یرغل وکړ ؟	۳۱۲
۳۸-د شوروی اتحاد د قواوو پر ضد پاڅون	۳۲۱
۳۹- داخلي مقاومت او په پاکستان کې...	۳۲۹
٤۰- په حکومت او ګوند کې اختلاف	۳۳۸
٤۱- د ژنیولوزنامه	۳٤٦
٤۲- د تنی کودتا	۳۵٤
٤۳- د ملګرو ملتونو د سولې پروسې ناکامي	۳٦٤

سریزه

د افغانستان د شفاهي تاریخ پروژه په اول سر کې د بي بي سي د فارسي او پښتو څانګې ترمنځ یوه ګډه پروژه وه. داسې په نظر کې نیول شوي وو چې د راډیو له پاره یوه سلسله پروګرامونه جوړ شي او وروسته د کتاب په شکل چاپ شي.

لومړنیو کسانو چې د دې پروژې نظر وړاندې کړ د بي بي سي د ختیځې خپرونې پخوانی مرستیال مشر ډیوډ پیج، د پښتو څانګې پخوانی مشر ګورډن آډم، د فارسي څانګې مشر باقر معین او د فارسي څانګې بهروز آفاق تبریزي او د پښتو څانګې علي ارغنداوي وو.

څنګه چې په بي بي سي کې کلیدي لوبغاړي همیشه تبدیلیږي، نورو ځایونو ته ځي، ورته بیل مسئولیتونه ورکړل شي او په داسې کارونو مشغول شي چې یو مخ جلاوي. وروسته پښتو څانګې فیصله وکړه چې دا پروژه یوازې پیل کړي. علي ارغنداوي افغانستان، پاکستان، هند او یورپ ته ولیږل شو او د افغانستان په چارو کې یې د مهمو شخصیتونو سره مرکې وکړې. د امریکا په متحده ایالاتو او مسکو کې نورې مرکې د پښتو څانګې پخوانی مرستیال مشر نبی مصداق او د پښتو څانګې مقیمو همکارانو وکړې. د پروګرامونو په جوړولو او کره کتنه کې په

لومړی

یوڅو خبرې

افغانستان چې د آسیا په زړه کې پروت دی د پېړیو په اوږدو کې یې د منځنۍ ختیځ او منځنۍ آسیا هیوادونه د هند د نیمې وچې سره نښلولي وو. دا هېواد چې د لویو لارو پر سر پروت و ورڅخه د سوداګرۍ لارې تیرې شوې وې. د سوداګرۍ او ترانزیتي اهمیت تر څنګ افغانستان په ستراتیژیک لحاظ هم ډېر مهم ؤ نو ځکه ورته د تاریخ په اوږدو کې د هند د دروازې نوم ورکړل شوی و. د هند نیمې وچې ته د انګلیس تر ورتګ وړاندې ټول یرغلګر قوتونه د افغانستان د لویو درو او لارو څخه هندوستان ته ورغلي دي. د همدې اهمیت له کبله افغانستان د ګاونډیو هیوادونو او لویو طاقتونو د مداخلې ډګر وګرځیده چې په نتیجه کې یې نا آرامي منځ ته راغله او کورنۍ جګړې پیل شوې.

د نولسمې پیړۍ په منځنیو لسیزو کې په افغانستان کې مرکزي حکومت یا د منځه تللی ؤ او یا خو به ډېر کمزوری ؤ او په بېلو بېلو سیمو کې به جلا جلا حکومتونه وو. نو دی حالت بهرنۍ مداخلې ته لاره هواره کړه او افغانستان د برتانوي امپراتورۍ او تزاري روسیې تر منځ د پیشقدمۍ ډګر وګرځیده. دواړو امپراتوریو پر افغانستان جګړې تحمیل کړې او د دې هیواد خاوره یې د خپلو امپراتوریو برخه وګرځوله. د هند برتانوي حکومت د تزاري روسیې څخه په ویره کې ؤ چې د افغانستان د لارې به پر هند برید وکړي. د غه ویره وه چې بالاخره د هند برتانوي حکومت فیصله وکړه چې د افغانستان ختیځې برخې جلا کړي او د

ژوندي خـــــــاطرې

ۋ. هغـه څو ځله په پنجشير کې د قومندان احمد شاه مسعود سره وکتل او د مجاهدينو سره يې لار جوړه کړه. په دې پروسه او د حکومت په انتقال کې د هغه رول ډېر مهم ۋ نو ځکه ما ډېره هڅه وکړه چې ورسره خبرې وکړم. وعده يې راکړه چې خبرو ته به تيار وي خو کله چې زه د جينوا څخه بېرته ليرې هغه بنار ته ورغلم چيرې چې ده ژوند کاوه ځان يې تير کړ او خبرو ته حاضر نشو.

په برتانيه کې د بل هر اروپايي هيواد په پرتله د خلق د ډيموکراتيک گوند د وزيرانو شمير ډېر دی. په دې وزيرانو کې د مالیې پخوانی وزير عبدالکريم ميثاق هم شامل دی چې د خلق په ډيموکراتيک گوند کې د سياسي بيرو غړی پاتې شوی دی او اوس په لندن کې ژوند کوي. هغه په ډېره خوښۍ حاضر شو چې د شفاهي تاريخ په پروگرام کې خبرې وکړي. ده د خلق د ډيموکراتيک گوند پر تاريخ او نورو موضوعگانو خبرې وکړې چې ثبت شوو خبرو يې درې ساعتونه ونيول. ده په دې خبرو کې د حفيظ الله امين او نور محمد تره کی د هغه اختلاف خبرې وکړې چې په نتيجه کې يې نور محمد تره کی ووژل شو او حفيظ الله امين قدرت ته ورسيد. د ده خبرې د سليمان لايق په شان وې او په انتقادي توگه يې ټولو موضوعگانو ته ځواب ووايه.

د افغانستان د شاهي کورنۍ د غړو څخه سردار عزيز نعيم چې د پخواني پاچا محمد ظاهرشاه زوم او د محمد داؤد خان وراره دی په لندن کې اوسي. د جمهور رئيس محمد داؤد خان په وخت کې هغه په لندن کې د افغانستان د سفارت لومړی سکرتر ۋ خو کله چې د محمد داؤد خان حکومت د منځه ولاړ نو دی هم په برتانيه کې مهاجر شو. عزيز نعيم د لومړي سر څخه د يوه مورخ په صفت د افغانستان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو څو خبرې

شفاهي تاريخ د پروګرام په پلان او غونډو کې ګډون کړی ؤ. دی د افغانستان په شاهي کورنۍ او جريانونو کې ښه فعال پاته شوی دی نو ځکه يې مرکې د پروګرام له پاره ښې په زړه پورې او دلچسپه وې او په ټول پروګرام کې ښې ګټورې ثابتې شوې.

بايد ووايم چې په نړۍ کې ډېرو افغانانو چې د افغانستان د چارو سره يې اړيکې درلودې د شفاهي تاريخ په پروګرام کې علاقه وښودله او مرکو ته حاضر شول. د ډېرو سره مخامخ خبرې او د ډېرو نورو سره تليفوني مرکې وشوې.

په پای کې بايدووايم چې د افغانستان د شفاهي تاريخ په مرکو کې د پښتو څانګې د پخواني مرستيال مشر نبي مصداق او په کابل، پېښور او مسکو کې د بي بي سي د پښتو څانګې د همکارانو هريوه: مرحوم ميرويس جليل، حامد علمي، رحيم الله يوسفزي او داؤد جنبش همکارۍ د ستاينې وړ دي.

د پښتو څانګې د مشرې صفيه حليم هلې ځلې او مرسته د پوره يادونې وړ ده چې د دې په سپارښت د دې کتاب چاپ تر لاس لاندې ونيول شو. د پخواني شوروي هيوادونو او جنوب غربي آسيا ته د بي بي سي د خپرونو د سيمه ايز مشر ډيويډ مورتيون څخه مننه کيږي چې د کتاب د نشر له پاره يې مالي مرسته او نورې آسانتياوې برابرې کړې. د پښتو، فارسي او مرکزي آسيا د مجلې د مشر باقر معين توصيه چې د کتاب د شکل او چاپ په برخه کې يې کړې ده ډېر ارزښت لري. د پښتو ژبې د پياوړي ليکوال حبيب الله رفيع څخه مننه کيږي چې د دې کتاب متن يې صحيح کړی او چاپ ته برابر کړی دی.

په پای کې بايد ووايم چې په پېښور کې د بي بي سي د ښوونې او روزنې د

ژوندی خـــــــاطري

ته دا احوال په همدغه ورځ رسېدلی وي. خو د خبرې څخه یې نه معلومېده چې د کومو ستونزو سره مخامخ دی.

په کابل کې حالات سم نه وو او لاره یې هم خوندي نه ښکارېده. د شفاهي تاریخ له پاره د پوهاند رباني خبرې ضروري وې نو ځکه مې فیصله وکړه چې باید کابل ته ولاړ شم. د جلال آباد څخه د نورو مسافرو سره یو ځای په واړه سرویس موټر کې کابل ته ولاړم. تر دې وخت پورې لا سوځلې موټرونه او د سره پوځ ټانکونه د سړک پر غاړه او د کابل په سیند د جلال آباد او کابل د لویې لارې په اوږود کې ډېر ځایونه پراته وو.

د یوې خوا سړک خراب ؤ او د بلې خوا ورځې هم لنډې وې نو ځکه ماسپښین قضا کابل ته ورسیدو. د کابل څېره بدله وه هغه پخوانی کابل نه ؤ چې پنځلس کاله وړاندې ما لیدلی ؤ او د لویدیځو هیوادونو توریستان او د گاونډي پاکستان څخه به ورته سیلانیان راروان وو. اوس د کابل بازارونه خالي وو او یوازې د کابل د سیند پر غاړه لړه گڼه گونه وه. د خلکو څېرې الوتې وې او د هر چا سره ویره وه چې جگړه ونه نښلي. ښه لوړ مازیگر بازارونه خالي وو. په لومړي سر کې ما فکر کاوه چې په کابل کې به ټول مهم خلک په اسانۍ سره وموندل شي او په لږ وخت کې به مرکې پوره شي. څه چې ما فکر کړی و هغسې ونه شول. کابل د بیروت په شان ویشلی ښار ؤ او هغه خلک چې د شفاهي تاریخ د مرکو له پاره په کار وو په آساني سره نه پیدا کېدل.

د ډاکټر نجیب الله د حکومت ډېر غړي په کابل کې نه وو ځینې نور چې بیا په کابل کې وو خبرو ته حاضر نه وو. په کابل کې می د بي بي سي د مقیمو همکارانو

يو څو خبرې

هر يوه مرحوم ميرويس جليل او حامد علمي په مرسته وکولای شول چې د ډېرو مشرانو سره مرکې وکړم خو يوازې د جمهور رئيس رباني سره ليدل گران کار ؤ. هغه په دغو ورځو کې د اهل حل وعقد د شورا له خوا جمهور رئيس ټاکل شوی ؤ او کارونه يې ډېر وو. تر ډېرو هلو ځلو وروسته او د حامد علمی په مرسته مې وکولای شول چې د جمهوري رياست د دفتر څخه وخت واخلو.

بله ورځ سهار وختي د جمهوري رياست دروازې ته ورغلو او د جمهوري رياست محافظانو راته وويل چې د باندې انتظار وکړو. سخت ساړه او د تورې ځيلې ټکنی يخ ؤ. زموږ د طالع څخه په همدې سهار د جنرال عبدالرشيد دوستم د يوه قومندان اسد مار خور چې په بالاحصار کې يې قواوې پرتې وې او د حکومتی قواوو تر منځ د درنو وسلو جگړه پيل شوه. په دې وخت کې د جمهوري ارگ د دروازی د باندې ولاړيو چې هره لحظه د راکټونو او توپونو د گوليو د لگيدلو خطره وه. تر ډېر څنډ وروسته اجازه راکړل شوه چې په جمهوري ارگ کې د ننه د لکشا ته ولاړ شو. په دې وخت کې مرمی يوې خوا بلې خوا ته تيريدلې. د جمهوري ارگ په انگړ کې يوه عسکر راته وويل چې په ناجوگانو کې مرمی نه گورې چې لگيږي. د لاس په اشاره يې پوه کړو چې بايد د ديوال په بغل کې ولاړ شو. د جمهور رئيس په دفتر کې تر لږ وخت انتظار وروسته چې د درنو وسلو ډزې کيدلې راته وويل شول چې استاد رباني به مازيگر مصاحبې ته وخت ولري.

په همدې مازيگر چې د جمهور رئيس وياند عزيز مراد راسره ؤ په دلکشا مانۍ کې يې جمهور رئيس رباني ته ورو ستم. که څه هم هغه وزگار نه ؤ ولې د ژوندیو خاطرو په پروگرام کې يې ډېره علاقه وښودله او د خپلو خبرو او مصاحبې په ترڅ

یو ځو خبرې

چې د هغوی پروپاګنډ ورته ډېر نقصان ورساوه.

په غربي هیوادونو او یورپ کې هم د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په شمول د پخوانیو حکومتونو چارواکي او هغه کسان اوسي چې د افغانستان په چارو کې یې فعاله ونډه اخیستې ده. د پخواني پاچا او د هغه د زوم سردار عبدالولي سره څو ځله خبرې وشوې چې په یوه مناسب وخت کې د خپلو تجربو په هکله خبرې وکړي. تر ډېر ځنډ وروسته د پښتو څانګې نبي مصداق روم ته ورغلی سردار عبدالولی خو خبرو ته هېڅ حاضر نشو ولې پخواني پاچا د ژوندیو خاطرو د پروګرام له پاره خبرې وکړې، خو د هغه خبرې څنګه چې زموږ غوښتنه وه هغومره اوږدې او هراړخیزه نه وې. خو بیا هم په پروګرام کې ډېرې ارزښتناکې تمامې شوې چې وروسته په فارسي کې هم ورڅخه کار واخیستل شو.

د ثور د کودتا او د حفیظ الله امین د مرګ په هکله ډول ډول راپورونه ورکړل شوي دي، خو کله چې زه په آلمان کې د مصاحبو په کار لګیا وم خبر شوم چې د پخواني جمهور رئیس حفیظ الله امین میرمن آلمان ته راغلې ده. سمدستي مې لارې چارې ولټولې چې ورسره د شفاهي تاریخ د پروګرام له پاره مرکه وکړم. د امنیتي ملحوظاتو له کبله ورسره لیدل ګران وو خو د هغې د یوه نژدې دوست د اطلاعاتو او کلتور د وزارت د پخواني معین علي ګل پیوند په مرسته مې وکولای شول چې ورسره مصاحبه وکړم. په مصاحبه کې میرمن امین د هغې ورځې خبرې وکړې چې ۱۹۷۸ کال د ثور د میاشتې پر شپږمه نېټه د نور محمد تره کی او ببرک کارمل تر بندي کېدلو وروسته حفیظ الله امین پوځیانو ته د یرغل امر ورکړ. دې د هغې شپې خبرې هم وکړې چې د حفیظ الله امین د درې میاشتنۍ جمهوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو څو خبرې

یې په لاس کې وو. سید قاسم رشتیا په خپله تر نیمه پیړۍ ډېر وخت افغانستان ته خدمت کړی دی. ده په مطبوعاتو کې په ډېر ځوان سن کار پیل کړ چې وروسته بیا د مطبوعاتو وزارت ته هم ورسید. رشتیا صاحب په جینوا کې ژوند کوي او اوس هم په تحقیق لګیا دی. د افغانستان د شفاهي تاریخ پر ټوله دوره د هغه مرکه او خبرې مستندې او د خپلو سترګو لیدلی حال ؤ. ده ته د امیر حبیب الله خان د وخت څخه تر همدا اوسه پورې هر څه وریاد وو. همدا دلیل ؤ چې ورسره خبرې دومره اوږدې شوې چې ساعتونه یې ونیول. د هلمند پروژه داسې یوه موضوع ده چې ډېر افغانان ورکې معلومات نه لري او ځینې نورو ته بیا ښه واضح نه ده. رشتیا صاحب ټوله پروژه تشریح کړه او ویې ویل چې دا یوه کامیابه او ګټوره پروژه وه. د هغه په مرسته مې وکولای شول چې د اعلیحضرت امان الله د زوی سردار احسان الله خان سره وګورم چې په جینوا کې ژوند کوي. ده د خپل پلار ټولې خاطرې را یادې کړې او په سویس کې یې د یوه غره نوم واخیستی او ویې ویل هر کله چې به موږ د خپل پلار سره یو ځای سویس ته راغلو ده به ویل چې د دغه غره او کابل ارتفاع یو شان ده. ده همدا ډول د دوهمې نړیوالې جګړې د پښتنو بندیانو خبرې وکړې چې د برطانوي پوځ څخه آلمانیانو په مدیترانه کې نیولي وو او په ایتالیه کې د جګړې بندیان وو چې اعلیحضرت امان الله خان به هره اونۍ یو څو تنه خپل کور ته را دعوتول او د وطن خبرې به یې ورسره کولې. سردار احسان الله خان د افغانستان د تاریخ سره ډېره مینه درلوده او ویل یې چې د خپل پلار ژوند لیک او د افغانستان تاریخ لیکي.

د ډاکټر نجیب الله د بهرنیو چارو وزیر عبدالوکیل هم په سویس کې ؤ. هغه د ملګرو ملتونو د سولې په پروسه کې چې واک مجاهدینو ته انتقال کړي ډېر فعال

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

3

۱
د امیر حبیب الله خان حکومت

د افغانستان لرغونی هیواد چې په زرونو کلونه زوړ تاریخ لري وربانديې د نورو تر څنګ د مغولو، انګلیس او روس تاړاکونه تیر شوي دي باید هېر نه کړو چې افغانانو په ډېره مېړانه او تلفاتو د خپل هیواد څخه دفاع کړې، یرغلګر او د نورو لاس پوځي یې مجبور کړي دي چې افغانستان خوشی او د قدرت څخه لاس واخلي. خو دا خبره د یادونې وړ ده چې په همدې حالاتو کې د بشري تلفاتو تر څنګ پر افغانستان داسې معاهدې تحمیل شوی دي چې په نتیجه کې یې افغانستان ځینی برخې د لاسه ورکړې دي. د دا ډول لوزنامو ښه مثال د ډیورنډ معاهده ده چې د امیر عبدالرحمن خان او برتانوي امپراتورۍ تر منځ لاس لیک شوه. د امیر عبدالرحمن خان تر مرګ وروسته د هغه زوی سردار حبیب الله خان پاچا شو. سید شمس الدین مجروح ته چې هغه وختونه وریاد دي وایي چې په هغه وخت کې پوره امن او آرامي وه:

د امیر شهید په وخت کې په افغانستان کې استقرار او آرامي ډېره وه، امنیت ؤ. دا امنیت او استقرار د امیر عبدالرحمن خان (د ده د پلار) د عملیاتو برکت ؤ چې هغه په افغانستان کې یوه شدیده او قوي دیکتاتوري تېره کړې وه چې هر څه یې مثلاً په اصطلاح فیوډال قدرتونه ورته وایې دا خانان او ملکان په افغانستان کې او دا مدعیان د قدرت دا یې ټول د منځه وړي وو. یو مرکزي حکومت جوړ شوی ؤ چې ډېر قوي ؤ. د هغوی په برکت باندې د امیر حبیب الله خان په دوره کې آرامي وه او وچلیدی یو څه موده. البته دا د داخلي اصلاحاتو په لحاظ چندان څه شی نه ؤ. یوازې د حبیبیې مکتب هغه جوړ کی هغه هم قابل د تذکر دی ښه کار ؤ او بعضې سړکونه جوړ شول، په افغانستان کې ځینې فابریکې لکه د برق او بعضې نورې فابریکې جوړې شوې. عسکري که څه هم د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې منځ ته راغلې وه خو ده تقویه ورکړه. دا کارونه کیدل خو مملکت د ترقۍ خوا ته بیول او واقعاً یو صنعتي انقلاب په ملک کې راوستل داسې کار موجود نه ؤ.

ولې نور حرکتونه موجود وو چې برتانوي هند ته یې اندیښنه پیدا کړې وه چې د ډیورنډ معاهده به افغانان ونه مني. افغان مؤرخ پوهاند حسن کاکړ وایي چې په ۱۹۰۵ عیسوي کال کې کابل ته د لویس ډبلیوډین سفر د همدې اندیښنې له کبله شوی و:

د ډیورنډ کرښه چې په ۱۸۹۳ کال کې پر امیر باندې تپل شوې وه دا دوی داسې بلله چې دغه معاهده د شخص امیر عبدالرحمن خان سره امضا

شوې ده چې اوس مړ شوی دی. د ده وارثان امیر حبیب الله خان او نور به دغه معاهده ونه مني او له دې امله به د برتانوي هند له پاره په سرحدي سیمو کې په قبایلو کې مشکلات خلق کړي. نو په داسې حال کې چې هغوی د روسیې څخه کاملاً مطمئن نه وو او په دغو سیمو کې یې ډیر عملیات وکړه غوښتل یې چې خپل نفوذ قایم کړي. دوی غوښتل چې پر امیر باندې فشار راوړي یعنی دغه معاهده دوی تثبیت کړي او هغه څه قراردادونه چې امیر عبدالرحمن خان د انګلیسانو سره کړي دي هغه ومني او په دې معنی اوس چې عبدالرحمن خان نهٔ نو دوی فکر کاوه په افغانستان کې چې هلته یوه ډیره لویه پارټۍ پیدا شوې وه چې هغوی خارجي خپلواکي هم غوښته او د انګلیسانو دغه تسلط ته یې بیخي خاتمه ورکوله هغه ډیره قوي وه. په هغه کې شخص نصر الله خان او عین الدوله امان الله خان چې د امیر حبیب الله خان زوی ؤ شامل وو هغوی د دې نه مطمئن نه وو نو غوښتل یې چې کابل ته راشي او امیر په دې متقاعد کړي چې دغه شرایط او دغه قراردادونه د پخوا په څېر، ډ امیرعبدالرحمن په څېر ومني. د هم دغو ملاحظو له امله وو چې ډین یې کابل ته واستاوه او غوښتل یې چې هغه نور شیان هم پر امیر باندې تحمیل کړي مګر امیر په دې باندې ټینګار کاوه چې هغه معاهدې چې د ده د پلار سره شوې دي د پخوا په شان قابل د اعتبار دي او د نورو معاهدو ضرورت نشته او هغوی په دې باندې قانع شول او سفرته یې بیرته خاتمه ورکړه.

که څه هم د ډین په معاهده کې پخوانۍ موافقې ومنل شوې ولې په قبایلي

سیمو کې د برتانوي هند ستونزې هم هغه شان پاته شوې او د نورو سره یو ځای د چکنوور ملا صاحب هم خپل فعالیتونه جاري وساتل. سناتور غلام نبي چکنوري چې د چکنوور د ملا صاحب زوی دی وایي چې د ده پلار غزاوې جاري ساتلې وې:

د چکنوور ملا صاحب هم دا غزاوی جاري ساتلې وی. نو هغه، وخت په وخت باندې د انګریزانو سره جهادونه کړي دي. قومي او اولسي لښکرې به یې جمع کولې او دا روحیه به یې هم په خلکو کې ژوندۍ ساتله او عملاً به یې غزاوې کولې. د انګریزانو سره هغه د مومندو په ساحه کې، د ډیرۍ، شوقدر، سبحان خوړ او کړپې په حدودو کې متعددې غزا ګانې کړې دي په مختلفو تاریخونو کې په ۱۳۱۲ هـ ش کې چې د ده سره خپل پیروان وو او د هډې صاحب سره یې یو ځای په غزا کې برخه اخیستې ده. په هم هغه وختونو کې وخت په وخت باندې قومي شاعرانو چاربیتې ویلې دي چې یوه دا ده:

د چکنوور ملا اختیار وکه د غزا نیت یې په تلوار وکه
کور په کور وګرزید مهمند باندې ویل راځئ غزا وکو په خوند باندې
مهمند وواړو اتفاق وکو هر سړی دا رنګه طلاق وکو
زمونږ په دغه بسم الله شه د خدای رحمت په دې ملا شه.

که د یوې خوا د قبایلي او نورو افغانانو مبارزې د انګریزانو پر ضد جاري وې د بلې خوا په کابل کې هم د امیر حبیب الله خان پر ضد د مشروطه خواهانو فعالیت روان ؤ. د مشروطه خواهانو مشر مولوي محمد سرور واصف و چې د عزیز الله واصفی اکاؤ او دی وایي چې د هغوی هدف شاهي مشروطه ؤ:

مولوي محمد سرور خان واصف د مشروطه خواهانو د حزب رئیس ؤ.

او هغه یو حزب ؤ چې مطابق د اسلامي قوانینو سره وپادشاه ته یې ځینې شروط ایښی وو چې پاچا به د خدای تعالی د اوامرو پابندي کوي او د ملت په شورا به کار کوي او دی به په مشروطه شکل باندې نظام چلوي. نو په هغه وخت کې یې مولوي محمد سرور خان واصف چې واده یې لا نه ؤ کړی په توپ کې الوزاوه نو ده پر توپ باندی یو شعر ولیکئ:

ترک مال و ترک جان و ترک سر　　　در ره مشروطه اول منزل است

(د مال، ځان او سر څخه تیریدل د مشروطیت په لاره کې لومړی منزل دی).

همدا وخت ؤ چې لومړی نړیواله جګړه ولګیدله چې ورکی برتانیه هم شامله وه. د هند وایسرای امیر حبیب الله خان ته په یوه لیک کې د دې جګړې اطلاع ورکړه او ورڅخه یې وغوښتل چې بیطرفه پاته شي:

اعلیحضرتا! زه غواړم چې تاسې ته اطلاع درکړم چې په یورپ کې جګړه ده، اتریش او هنګری د سربستان په مقابل کې جګړه اعلان کړې ده او جرمني هم د روس او فرانسې سره دښمني پیل کړې ده څنګه چې د فرانسې او برتانیې ګټې یو د بله تړلې دي نو د برتانیې او المان ترمنځ هم دښمني پیل شوې ده. د ډېر د تړون له مخې تاسې منلې ده چې په خارجي اړیکو کې به د برتانیې توصیه منئ نو ځکه زه اوس تاسې ته توصیه کوم چې په دې جګړه کې بیطرفه پاتې شئ!

ترکیه چې هم په جګړه کې داخل وه د هغه هیواد سلطان امیر حبیب الله

خان ته بلنه ورکړه چې په جگړه کې داخل شي او په خاصه بیا پښتانه قبایل تشویق کړي چې د برتانوي هند پر ضد راپورته شي. امیر د ترکیې د سلطان لیک ته ځرگند جواب ورنکړ ولې د برتانوي هند وایسرای ته یې ولیکل چې ترهغه وخته چې افغانستان په سوله او امنیت کې وي نو زه به هم د برتانیې سره د شوو لوزنامو درناوی وکړم، که څه هم امیر حبیب الله خان بیطرفه پاته شو ولی د محمود طرزي په شان نور افغانان د انگریزانو خلاف وو. افغان مؤرخ سید قاسم رشتیا ته چې امیرحبیب الله خان ورياد دی وایي چې دا بیطرفي د افغانانو په گټه وه:

ټولو افغانانو غوښتل چې انگریزان لیرې شي، انگریزان ورک شي او انگریزان شکست وخوري، ما تې وخوري نو د دې له پاره گویا دوی طرفداران د دې وو چې افغانستان د ترکانو او جرمنانو سره موافقه وکړي. هغه گروپ چې د دې مخالف ؤ هغوی غوښتل چې بیطرفي وسا تي هغوی لږ وو لاکن په عمل کې د هغوی موقف د افغانستان په گټه ثابت شو. یعنی محمود طرزي او سراج الاخبار د انگریزانو سره مخالف وو او انگریزانو هم تجویز وکړی چی دا اخبار په سرحد کی بند شي دا د دې له پاره وو ځکه چې د هندوستان خلک یې راپورته کول. نو د دی جهته دا ویلای شو چې سراج الاخبار په دې حصه کې ډیر رول درلودی چې خلک د جرمنانو او ترکانو طرفداره کړي لاکن حکومت ځان په هغه سیاست چې تاکلی یې ؤ په هغه سیاست ټینگار وکړ. نو په اخر کې گویا هغه سیاست موفق شو. جرمنانو شکست وخوړی او افغانستان دغسې سلامت پاته شو.

د همدا ډول مخالفتونو په ترڅ کې امير حبيب الله خان د لغمان په کله گوش کې ووژل شو سيد شمس الدين مجروح ته چې دا وختونه وريا د دي وايي چې په څرگنده سره دا يو سياسي قتل ؤ:

د امير شهيد مرگ يقيناً يو سياسي مرگ ؤ هغه پلان شوی مرگ ؤ. امير شهيد د عمومي جنگ په وخت کې افغانستان د جنگ څخه بيرون وساته بعضی خلکو خصوصاً زلمو او منورينو غوښتل چې افغانستان بايد په جنگ کې شامل شي، افغانستان بايد د انگريزانو څخه خپل استقلال واخلي. افواهات دي ترکومه حده پورې صحيح ده او يا نه ده داسې وايي چې امان الله خان د امير حبيب الله خان د زوی په حيث او يا مثلاً د شهزاده په حيث دی پکې شامل ؤ. سردار محمد نادرخان چې سپه سالارؤ او محمود بيگ طرزي او خود سردار نصرالله خان نايب السطنة چې د صدر اعظم په حيث يې کار کاوه او تقريباً د افغانستان ټول کارونه د هغه په لاس کې وو د خپل ورور په وخت کې. وايي چې دا په دې توطئه کې شريک وو دوی غوښتل چې يو جنگ وشي او استقلال د افغانستان لاس ته راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲

امیر امان الله او خپلواک افغانستان
د سردار نصرالله خان لنډه دوره
د امیر امان الله واکداري او
د استقلال جګړه

د امیر حبیب الله خان تر مرګ وروسته سمدستي په هغه ورځ په جلال آباد کې غونډه جوړه شوه. عزیز نعیم چې د افغانستان د شاهي کورنۍ غړی دی د دې غونډې له یوه برخه وال سره خبرې کړې دي او وایي:

سلطان احمد خان شیرزوی چې ډېر وخت د افغانستان وزیر خارجه ؤ او د دې ورځې مشاهد او واقعات یې په خپلو سترګو لیدلي دي ما ته په خپله

دا قصه کړې ده چې د امیر حبیب الله خان تر شهادت وروسته د دربار خلک د جلال آباد په شاهي باغ کې را ټول شوي وو. سردار نصرالله خان نایب السلطنة او سردار عنایت الله خان معین السلطنة هم حاضر وو چې ناڅاپه خبر راورسیدی چې د امیر حبیب الله خان جنازه د درونټې د پله څخه را تیره شوه. په دې مجلس کې دا موضوع مطرح شوه چې د اسلام په اساس باید د پاچا د ښخولو د مخه نوی پاچا وټاکل شي سلطان احمد خان وویل چې هغه او نورو تعلیم یافته ځوانانو غوښتل چې سردار عنایت الله خان پاچا شي ځکه چې هغه وزیر معارف او د عصري نظر خاوند ؤ ولې شاغاسي علي احمد خان چې وزیر داخله ؤ د نایب السلطنة لاس یې مچ کړی او ویې ویل چې زه تاسی د پاچا په توګه منم او تر هغه وروسته ټولو د هغه په پیروی د سردار نصرالله خان بیعت وکړی.

په دې وخت کې سردار امان الله خان چې تر معین السلطنة سردار عنایت الله خان کشر ؤ په کابل کې پاته او د چارو مسئول ؤ. هغه امیر نصرالله خان ونه مانه او په خپله یې خپل ځان پاچا وباله. دا چې هغه څنګه وکولای شول چې د امیر نصر الله څخه چې شهزاده ګان او روحانیون یې ملګری وو واک ترلاسه کي پوهاند حسن کاکړ وایي چې هغه لا پخوا کار کړی ؤ:

مخکې له مخکې ده کار کړی ؤ هم دغه ؤ چې په مجرد دې چې دا خبر ده ته ورسیدی دا اعلان یې وکړی چې یو دا چې د خپل پلار قاتل به وژني او بل دا چې خارجي استقلال به اخلي چې انګریزانو د ده د نیکه امیر عبدالرحمن په وخت کې تصرف کړی ؤ هغه به اخلي او په عین حال کې یې

د دي مقصد د عملي کولو له پاره عساکرو ته شپږ روپۍ اضافه معاش ورکړې. یعني د څورلسو روپیو څخه شلو روپیو ته ورسیدی چې بیا وروسته یې ورته کم کئ هم دغه شیان وو چې د فعتاً د ده محبوبیت په کابل کې ډېر شو او لا هم د پخوا څخه زیات شو او امیر نصرالله خان چې په جلال آباد کې ؤ د ده په مقابل کې مقاومت ونه کړ اوبله دا چې امیر نصرالله خان اساساً د قتل و قتال او د وژنی طرفدار نه ؤ او غوښتل یې چې د امیر حبیب الله تر قتل وروسته دغه قتل وقتال ونه اوسي ده زرخان تسلیم کړ او که نه مقاومت یې کولای شو.

مقاومت ونه شو، سردار امان الله خان د امیر نصرالله خان تر استعفی وروسته په ټول افغانستان کې ومنل شو او د کابل د عیدګاه په جامع جومات کې د پاچا په توګه اعلان شو او د شور بازار د حضرت لخوا چې په شاه آغا مشهور ؤ بګړۍ ور وتړل شوه. په همدې سره د هغه موقف نور هم مضبوط شو او سمدستي یې د هغو کسانو محاکمه پیل کړه چې وربانديې د امیر حبیب الله خان د قتل شک ؤ. سردار نصر الله خان هم په لاس درلودلو ملامت وګڼل شو او وربانديې د ټول عمر د بند سزا وخیژول شوه. ډګرمن شاه علی رضا د قاتل په توګه اعلان او په اعدام محکوم شو. نادر خان او د هغه وروڼه چې لږ وخت تر توقیف لاندی وو ورته په عزت یو ځل بیا وکتل شوه او مقامونه ورکړل شول. د بیعت تر لاسه کولو وروسته امیر امان الله خان د هند وایسرای ته د امیرحبیب الله خان د شهادت او د هغه د واک اخیستلو په هکله یو لیک ورولیږئ:

تر احترام وروسته غواړم چې تاسی د برتانوي حکومت د هند وایسرای

ته په ډېره خواښینی سره اطلاع درکړم چې زما پلار اعلیحضرت سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان په غیر قانوني او غیر عادلانه توګه په لغمان کې په ۱۳۳۷ هـ ق کال کې د جمادی الاول په اتلسمه نیټه ووژل شو. زما اکا سردار نصرالله خان چې ناحقه په جلال آباد کې واک غصب کړی ؤ او ځان یې امیر اعلان کړی ؤ اوس یې ماته بیعت کړی دی او د تخت څخه لیرې شوی دی. سردار عنایت الله، سردار حیات الله او د شاهي کورنۍ نورو غړو چې سردار نصرالله خان ته یې بیعت کړی ؤ هغه یې غیر قانوني وباله او اوس یې ماته بیعت راکړ او زه یې د امیر او پاچا په توګه ومنلم.

که څه هم دبرطانوي هند وایسرای سمدستي جواب ورنکړ ولی څه وخت وروسته یې چې د لندن سره سلا او مشوره کړې وه د امیر د لیک جواب ورولیږئ:

تر احترام وروسته. ستاسی لیک راورسیدئ، ستاسی د پلار سراج الملة والدین اعلیحضرت حبیب الله خان د بې وخته مړینې په خبر ډیر پریشانه شوم. برتانوي حکومت چې د افغانستان سره د پخوانۍ دوستۍ له کبله یو ځای ؤ اوس په یوه ګډ غم کې ورسره شریک دی. ستاسې څخه مننه کوم چې ماته مو اطلاع راکړه چې تاسې د کابل د خلکو لخوا په پاچهي منل شوي یاست او سردار نصرالله خان واک پریښی او ستاسې ورونو بیعت درکړی دی.

ویل کیږي چې روحانیون او ځینې نور کسان چې د سردار نصرالله خان ملګري وو ناراضه شول او ځینی بیا وایي چې هم دا دلیل ؤ چې اعلیحضرت امان

الله خان سمدستي د استقلال اعلان وکړ تر څو د خلکو ملاتړ ترلاسه کړي، خو افغان مؤرخ سید قاسم رشتیا د دې خبرې سره موافقه نه لري:

دا یوازې د دوی پروپاګنډ دی او چندان معنی نلري امان الله خان خپل د سرداری په وخت کې د خلکو سره ډیر تماسونه درلودل او افکار یې هم دې خوا ته متوجه وو او د انګریزانو قوت دوی ته معلوم و ولاکن بیا هم د ده مشاورانو د دې معلومات درلودل چې په دې وخت کې انګریزان تر ټولو وختو ضعیفه وو ځکه چی د جنګ څخه خلاص شوي وو او د خلکو اعصاب ګویا د سولی خوا ته متوجه وو او عسکر رخصت شوي وو او په هندوستان کې ډیر عسکر موجود نه وو عسکر ټول په اروپا کې وو. ګویا دا یو حساب شوی پلان ؤ او لاکن بیا ډیر یو شجاعانه حرکت ؤ.

دا حرکت لومړی په تورخم او لنډي کوتل کې پیل شو علاقه دار عبدالودود خان چې د شینوارو او سیدونکی دی دا وخت وریاد دی :

داسی مې یاد دي چې قسم مې دې نه وي چې لنډي کوتل ته راورسیدل انګریزان په لنډي کوتل پریوتل، د کونړ څخه مسریا جان پاچا دی خدای وبخښی ماهلته ورسره سبق وایه، چکنوورکی د چکنوور ملا صاحب مبارک، په مهمندوکی ماصل خان نومیده مشر ؤ د ټولو مهمندو، دوی به راسپاره شول د انګریزانو سره به جنګیدل په لنډي کوتل کې.

د انګریزانو د احضاراتو سره یو ځای په ټول افغانستان کې سفر بري اعلان شوه. سپه سالار صالح محمد خان مشرقي، سردار عبدالقدوس خان کندهار او سپه سالار محمد نادر خان جنوبي ته ولیږل شول تر څو د برتانوي فوځ مقابله وکړي. په

جنوبي کې د سپه سالار محمد نادر خان او د هغه د ورونو په مشرتوب افغانانو انګلیسي پوځونه مجبور کړل چې تل او وانه خوشي کړي او په دې سیمه کې افغانانو ته پوره بریالیتوب تر لاسه شو. په کندهار کې هم د انګلیسي فوځونو مخه ونیوله شوه. په ننګرهار کې د جنرال صالح محمد خان په مشر توب د هغه فوځ ونه کولای شول چې د برتانیې د هوایي قوې سره مقابله وکړي. سناتور غلام نبی چکنووري وایي چې نظامي شیرازه خوره شوې وه ولې اولسي مقاومت جاري ؤ:

نو هغه نظامی شیرازه خوره شوه بیا د چکنوور ملا صاحب او نور د هغه وخت مشران د قومونو او علما او روحانیون د ټول ننګرهار دا راجمع شول مګر چون دلته دا مهمند دره کې جنګ ؤ او د چکنوور د ملا صاحب ځای ؤ او دلته د ده اثر او رسوخ هم ډیر ؤ او بل په غزا ګانو کې د ده شهرت زیات ؤ نو ده خطونه ولیږل او د قومونو او د سرحدونو دا خلک را جمع شول. انګریزانو پیش قدمي وکړه پر تورخم باندې واوښتل او ډکه یې ونیوله. په دغه وخت کې د چکنوور ملا صاحب په خپله باندې د تورخم په سپینه ځوکه کې چې د ده خپله مورچه وه د خپلو غازیانو سره یو ځای هلته ؤ. مګر چون انګریزانو پیش قدمي وکړه نو هغه عقب نشیني وکړه او د هزارنو په کلي کې چې د ډکې نه په څو میله فاصله کې غرب ته پروت دی هلته یې ډېره ونیوله او هلته یې یله جاري خلک را غونډ کړل نو دغلته هم یو شاعر وایي:

چې ملا صاحب ورته ډېره ونیوله   په هزارنو کی یې ښکاره ونیوله

عـــمـر مـــاصـل ورسـره مـل ؤ انـــگـریز د دوی د لاســـه دل ؤ

په کونړ او چترال کې د میرزمان خان په مشرتوب افغانانو وکولای شول چې په برتانوي هند کې ځینې سیمې تر لاسه کړي چې تر ډیره وخته یې ساتلې وې. هاشم زماني چې د میرزمان خان زوی دی وایي چې دا هېره شوې د جهاد څلورمه جبهه وه:

دکونړ مجاهدینو او غازیانو د اسمار او ناړۍ د لارې پر انگریزي تأسیساتو سختې حملې وکړې او د یو سلو اته ویشتو شهیدانو په ورکولو سره یې د آرنوی، لمبربټ او گډ درې مهمې سیمې تر لاسه کړې او د چترال په سیمه کې یې داسې پرمختگ شروع کړ چې چترال یې محاصره کړ. دا جبهه که څه هم مؤرخینو هېره کړې ده. خو د صالح محمد خان په مشرۍ د خیبر د لوی محاذ ناکامي یې تلافي کړې ده.

څنگه چې په کونړ او پکتیا کې د افغانانو فشار جاري ؤ برتانوي الوتکو کابل بمباري کړ. سید قاسم رشتیا ته دا بمباري وریاده ده:

طیارې ډیرې کښته راغلې یوازې د ارگ پر اطرافو چې اوس د کابل هوټل دی دلته گدامونه وو او طویلې وې او اسان وو. پر هغوی باندې یې څو بمونه واچول. په دغه وخت کې چې طیارې د چهلستون څخه تیریدې، زمونږ کور په چهلستون کې ؤ او دلته شپږ بجې د سهار وې او یو وار زما مور وه او که بل څوک پیدا شوه په غیږ کې یې ونیولم او تاخانې ته یې کښته کړم. ما ویل څه شی دي؟ څه خبره ده ؟دوی ویل جهاز هوایي. هر څه چې یې وکتل جهاز هوایي معلوم نشو لاکن تمامه ورځ گویا مونږ بیریدلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د لته بيا جهاز هوايي راځي او پرموږ باندې بمونه اچوي.

ځيني باور لري چې افغانستان د برتانوي الوتکو فشار او برتانوي هند بيا د خپلو ستراتيژيکو سياسي او اقتصادي اړتياوو له کبله مجبور شول چې اور بند ومني او د لوزنامو په ترڅ کې د افغانستان استقلال ومنل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳

د امیر امان الله خان ریفورمونه او د یورپ سفر

د افغانستان په معاصر تاریخ کې امیر امان الله خان لومړی پاچا ؤ چې ریفورمونه یې پیل کړل. ولی دهغه ریفورمونه د ځینو عواملو له کبله د مخالفت او نا کامۍ سره مخامخ شول. سید شمس الدین مجروح وایي چې په لومړي سر کې مخالفت نه و:

پهابتدا کې خو د امان لله خان د ریفورمونو سره مخالفت نه ؤ. مخصوصاً امان الله خان چې اعلان د استقلال وکړ، دی ډیر محبوب او مقبول شخصیت ؤ په افغانستان کې. عوامو د افغانستان ده ته واقعاً په ډېره درنه سترگه کتل. امان الله خان په افغانستان کې نور ډیر اصلاحات راوستل ډیر مشهور واقع شول. په افغانستان کې عصري مکتب یوازې

حبيبيه چې ما مخکې ورته اشاره وکړه جوړه وه. ده ابتدايي معارف اجباري کړ او په ټول افغانستان کې په کلو کې په قصباتو کې په ښارونو کې په اطرافو کې په ولاياتو په هر ځای کې عصري مکتبونه بيرته شول.

د دې عصري مکتبونو په لړ کې د کندهار په شالمار ښوونځی کې هم د تلگراف مکتب پرانيستل شو. مدير جيلانی خان الکوزی چې د تيلگراف د ښوونځی زده کوونکی ؤ، د امير امان الله خان سره ليدلي دي:

اعليحضرت امان الله خان چې کندرهار ته تشريف راوړی موږ په هغه وخت کې په مکتب تيلگراف کې وو موږ لس کسه وو چې د مکتب څخه يې ورکړي وو تيلگراف ته. چې د تيلگراف فن موږ زده کړو. نو زموږ دوه معلمان وو هغوی موږ ته د تيلگراف فن راښووی. اعليحضرت امان الله خان چې راغی کندهار ته د شالمار په مکتب کې يې زموږ څخه امتحان واخيستی نيمی يې کړو زموږ ټولگی يې پر دوو برخو وويشه يوه ډله يې يوې خوا او بله ډله يې بلې خوا ته کښينولو يو سيم يې کش کړی هلته ماشين تړلی ؤ چې دا ټکهاری د ماشين کيدئ نو يو مضمون يې نوشته کړی هغه موږ مخابره کوی. هغه چې موږ مخابره کړی هغه بلې خوا هغه ونيوئ. هغه چې يې وليدئ، بيا يې دلته د غه متن وليدی. هغه صحيح ؤ. نو موږ ته يې انعام را کړ لس کسو ته د سړي پر سر دری دری سوه کابلۍ چې دا په هغه وخت خورا ډيرې پيسې وې او زموږ معلم ته يې زر کابلۍ ورکړې.

د ښوونځيو تر څنگ دولتي چارو ته هم توجه اړول شوی وه. سيد شمس

الدین مجروح وايي چې تر دې د مخه دولتي تشکیلات نه وو موجود:

تشکیلات دولتي منځ ته راغله مخکې دا تشکیلات نه وو. په منظم او عصري صورت باندې وزارتونه پیدا شول. تقسیم کار وشو. تقسیم عمل وشو. په افغانستان کې مثلاً حساب و کتاب مثلا په افغانستان کې د اول ځل له پاره بودجه جوړه شوه. بل ښځو ته تعلیم ورکړل شو، یا سهم ورکړل شو، مثلاً ښځې د حجاب څخه راووتې. د ده په پروګرام کې خدمات عسکري اجباري شول د افغانستان په تبعهؤ باندې. د نفوسو په لحاظ باندې، په هغه وخت کې خلکو ورته هشت نفري ویل.

د اداري چارو تر څنګ د افغانستان تاریخي عنعناتو او لویې جرګې ته هم پوره توجه شوې وه. عزیزالله واصفي چې د جمهور رئیس داؤد خان په وخت کې د لویې جرګې مشرؤ وايي چې د اعلیحضرت امان الله خان په لویه جرګه کې پوره آزادي موجوده وه:

تاسې ګورئ چې په هغه جرګه کې په نام د مولوی عبدالحمید پنجشیري په خپله د اعلیحضرت امان الله سره مواجه دی په عین لویه جرګه کې چې دی سوالونه کوي او اعلیحضرت امان الله خان د هغه ځوابونه وايي. په دې کې هیڅ شک نشته چی دا علیحضرت امان الله خان په دوره کې یوه مدني دوره شروع شوه او علماؤ د هغه وخت چې هغه ډیر محافظه کار شخصیتونه وو او باید هم وای او تر اوسه همدغسې ده. دا توافق په مابین کې د یوې مترقي او موډرنې ډلې او د یوې محافظه کارې ډلې ډیر مشکل په نظر بریښي اوس هم او په آینده کې هم داسې نه چې

تنها په افغانستان کې بلکه په ټول جهان کې د مدنیت او محافظه کارۍ په منځ کې یو ډېر عظیم تفاوت موجود وي. نو دا ابتداء د اعلیحضرت امان الله خان په وخت کې شروع شوه ځکه ده په آني وخت کې غوښتل چې افغانستان د مدنیت وشاهراه ته د اروپایانو په پیروۍ باندې مخ ته بوزي تاسې معیار د ډیمرکراسۍ او لویې جرګې د افغانستان د هغه ځخه فهمولای شئ او دا نه وایم چې آیا په دې جرګه کې مولوي صاحب عبدالحمید پنجشیري حق په جانب ؤ او که امان الله خان دا د قضاوت خبره ده. مګر تاسې کولای شئ چې یو روش د پاچا په لویه جرګه کې د یوه ملا په مقابل کې یاد نورو وکیلانو په مقابل کې چې په خپله ده انتخاب کړي وو وګورئ. داسې معلومېدلای شي چې یو پاچا په کوم ملاطفت په کومه نرمۍ او په کوم شرافت باندې د خپلو خلکو سره خبرې کوي.

اعلیحضرت امان الله خان نه یوازې په لویه جرګه کې بلکه د باندې هم د ډېر نرم چلند خاوند ؤ. سید قاسم رشتیا چې په هغه وخت کې د لږ عمرؤ او بې لایسنسه موټرې روان کړی ؤ د کابل په دارالامان کې د اعلیحضرت امان الله خان سره مخامخ شو:

زه شپاړس کلن وم او زما پلار یو موټر درلودی هغه موټر مې نوی زده کړی ؤ. په جادهٔ دارالامان کې مې چکر واهه د خپل د اکا د زوی سره. یو وار د ده موټر تېر شو مونږ موټر یوې خوا ته کړئ، دی ولاړئ او بیرته راغی او دا ځراغونه یې پرسترګو رابرابر وله. ما موټر ودراوه. ده هم موټر ودراوه کښته شو. مونږ هم کښته شولو. ما سلام وکړ او زما د اکا زوی سلام وکړ.

PROPERTY OF ACKU 7139

ده وویل چې موټروانی کوئ لایسنس لرئ؟ اجازه نامه لرئ؟ زه نه پوهېدم چې اجازه نامه څه شی ده. ما ورته وویل چې یه نه یې لرم، هغه راته وویل ما چې ستا موټروانی ولیدله ښه موټروان یې. موټروانی کولای شې لاکن سبا ورشه په وزارت دربار کې هلته یو باشي دی باشي ته ووایه چې ما ته یو لایسنس راکړه! هغه ستا څخه امتحان اخلي. سبا چې زه ورغلم دده په خپله هدایت ورکړی ؤ او نفر موجود ؤ نفر ماته وویل چې راشه دموټروانی امتحان راکړه. دغه ځای چې اوس کتابخانه عامه د کابل ده. دلته گویا موټرخانه دولتي وه. په دې میدان کې یې زما څخه امتحان واخیستئ.

اعلیحضرت امان الله خان علاقه درلوده چې د نورو هیوادونو په شان افغانستان هم پر خپلو پښو ولاړ هیواد وي. په همدې غرض هغه فیصله وکړه چې د اروپایي هیوادونو مدنیت وگوري او د هغوی د تجربو څخه گټه پورته کړي. پوهاند حسن کاکړ وایي چې د یورپ سفر ډیرې ښې گټې درلودې ولې لږ شانې اوږد او وځنډیدئ:

دا سفر د یو پاچا له پاره چې هغه په خپله صدراعظم هم وه لري شپږ میاشتې غیاب او په سفر باندې تگ د مصلحت نه لیرې کار دی. مگر دا چې د بلې خوا ځینې ډیرې ښې گټې هم لري نو د اسلامي افغانستان د یوه مستقل واکمن په حیث اروپا ته د اعلیحضرت امان الله خان مسافرت ډیر گټور ؤ. واقعاً اول په اسلامي حکومتونو کې یې ډیر زیات استقبال وشو. په مصر کې یې نهایت زیات استقبال وشو. په خپله هندوستان کې یې هم ډیر قوي استقبال وشو. اما په دې سفر پیسې هم مصرف شولې اما په

عمومي کې ده ته دېرو مملکتونو دومره تحفې ورکړې دغه تحفې چې د دغه سفر څخه ده ته راغلې په مراتبو دېرې وې نظر هغه ته چې د ده په سفر خرڅې شوې وې اماغته خبره فقط داوه چې افغانستان د نیا ته د یوه واکمن مملکت په حیث معرفي شو . اما منفي خوا یې فقط همدغه ده چې اعلیحضرت امان الله خان په حیث د یوه فرد درجه اول واکمن د افغانستان د شپږو میاشتو له پاره په داسې حال کې چې په داخل کې هم وضع ښه نه وه او نا رضایت موجود ؤ ولاړشي او بیا راشي دفعتاً دوې میاشتې وروسته په اصلاحاتو باندې پیل وکړ او داسې اصلاحات چې تر هغه لومړنۍ مرحلې نه زیات اساسي او پارونکي وو دا د مصلحت نه د یوه واکمن له پاره لیرې خبره وه.

ولې د اعلیحضرت امان الله خان زوی سردار احسان الله خان چې اوس په سویس کې هستوګنه لري وایي چې د دې سفر څنګه د مجبورۍ خبره وه:

اول هغه غوښتل چې فقط درې څلور هیوادونه وګوري مګر مجبور ؤ چې نور مملکتونه وګوري، کله یې چې د فرانسې، انګلستان او ایتالیې لیدنه کوله نور و هیوادونو هم بلنه ورکړه. هغه د ترکیې او ایران په شان هیوادونو چې و افغانستان ته نژدې پراته دي غوښتنې نشوای ردولای. د اعلیحضرت امان الله خان له دې سفر څخه هدف ګرزیدل نه وو هغه غوښتل چې د افغانستان د پرمختګ له پاره صنعتي لارې ولټوي.

که څه هم اعلیحضرت امان الله خان په خپلو لومړیو کلونو کې دېر اصلاحات منځ ته راوړه ولې د یورپ تر سفر وروسته یې په نورو داسې اصلاحاتو

لاس پورې کړې چې ډیرو ته د منلو نه وو. عزیز نعیم چې ښه مؤرخ او د خپل پلار سردار محمد نعیم خان څخه یې هم اورېدلې دي وایي چې اعلیحضرت امان الله خان د داسې ځوانانو تر تأثیر لاندې راغلی ؤ چې د اولس سره یې آشنایي نه لرله:

اعلیحضرت امان الله خان په یوه حرکت کې شامل ؤ چې هغه د افغانستان د ځوانانو جنبش ؤ. دا ځوانان د ترکیې د ځوانانو د جنبش تر تأثیر لاندې راغلي وو هغوی د افغانستان له پاره په خپلو زړونو کې هیلې او ارزوګانې درلودې. ولې دا ځوانان د ښارونو وو او کلي یې نه وو لیدلي. دا ځوانان د هغو هیوادونو تر تأثیر لاندې هم وو چېرې چې یې زده کړه او تحصیلات کړي وو. چې په خاصه د یورپ هیوادونه د یادونې وړ دي. د هغوی خیال ؤ چې د ترقۍ معنی اروپایي کېدل دي. حتی په هغه دوره کې لویو زمامدارانو لکه اعلیحضر امان الله خان، کمال اتاترک او رضا شاه هم کله چې ریفورمونه معرفي کړل د هغوی مقصد اروپایي کېدل وو. هغوی عیني او ذهني شرایط په نظر کې ونه نیول او داسې تحولات یې منځ ته راوړل چې د محیط د هضم کېدلو نه وو.

سید قاسم رشتیا وایي چې وروستي او د دویمې دورې ریفورمونه شکلي او د خلکو د عنعناتو سره برابر نه وو:

په دویمه دوره کې داسې اصلاحات منځ ته راغلل چې زیاترو یې شکلي شکل درلودئ او داسې عجولانه ماهیت یې درلودئ او د خلکو د عنعناتو سره یې ټکر وخوړئ. او ژر د امان الله خان سلطنت پای ته ورسیدی او سقوط یې وکړ.

٤
د اعلیحضرت امان الله سقوط

د اعلیحضرت امان الله خان د ریفورمونو سره مخالفت پیدا شو او ځیني خلک را پورته شول دا چې هغه ولې ونه کولای شول چې دا بغاوتونه ارام کړي سید شمس الدین مجروح وایي چې د هغه شاته پوره قوت نهٔ موجود :

قوت یې شاته چې مثلاً عسکر واوسي یامثلاً لویه پارتۍ یا حزب یا ډله واوسي چون دا په افغانستان کې موجود نه وو او مخصوصاً دا بعضې اصلاحات چې شوي په دنیا کې مثلاً په مشرق کې اکثراً په قوت باندې شوي دي په د یکتاتورۍ زور باندې شوي دي په عسکري زور باندې شوي دي ده له هغه زور نه هم کار نه اخیسته ،هغه زور ورسره نهٔ او لهذا له داخلي مخالفت سره مواجه شو او تر کومه حده پورې چې خلک فکر کوي

افواهات دي له انګريزانو سره يا مثلاً بعضې نورو ګاونډيانو سره هم د ده د قدرت او د ده د نهضت نه تشويش موجود ؤ وايي هغوی هم ګوتې وهلې چې په افغانستان کې دانظام له منځه لاړ شي نو داخلي انقلاب را پيدا شو.

داخلي انقلاب په لومړي ځل په پکتيا کې پيدا شو پروفيسر رسول امين وايي چې د هغه پلار د دې پاځون د آرامولو په غرض وزليږل شوی و:

په ۱۹۲٤ کال کې ګوډ ملا په خوست کې باغي شو نو د هغه له پاره بيا مير زمان خان ته امان الله خان وويل چې ته دا د کونړ خلک بوزه او دا ګوډ ملا ووهه نو په دې جګړې کې زما پلار هم تلی ؤ بيا ګوډ ملا هغوی وواهه او ويې نيو رايې وستی کابل ته بيا زما پلار يوه قصه کوله په اسونو باندې څوک سواره وو څوک پياده روان وو چهلستون ته ولاړو او مير زمان خان بيا ارګ ته ولاړئ او وايي بيا د هغې خوا څخه چې ګوډ ملا مونږ راوستئ نو بيا د هغه نه وروسته دا کار چې وشو امان الله خان بيا دانظامي رتبې ورکړې چې په هغه وخت کې ملکي رتبې وې تاسو ته به معلوم وي مير زمان خان ته يې دواړې ورکړې.

خو د اعليحضرت امان الله خان د يورپ تر سفر وروسته نارضايتې ډيره شوه او په لومړي ځل شينواري پر جلال آباد ور وختل چې ورکی علاقه دار شينواری هم شامل ؤ:

زمونږ د اسپين ږيري ورغله زه ورسره کيناستمه پير مبارک دغسې قرار تکيه وهلې وه په چوکۍ کې، نو زمونږ سپين ږيرو ورته عرض وکړ چې

صاحبه میرزمان خان سره د لښکره د کنړه راغی او جلال آباد یې ونیوئ.

جلال آباد یې ونیو او دغه دي مور ته دعا وکړه، نور غږ یې ونکړ پیر مبارک داسې لاس وروخوځوئ داسې اشاره یې وکړه چې اشاره یې څنګه داسې وکړه یو دم زمونږ خلکو بیرغونه واچول ویل ورځئ پرې وروره په دا ځای کې چې وو د جلال آباد نه یې هم وشړل پورې بهسود باندې یې هم تیر کړل منځ کې سینډؤ په دې باندې یې هم ورتیر کړل د میر زمان خان نه مرګ هم پکې وشو ډیر یې ووژل بیا نو پس د هغه نه بهسود او دا کلي والادا زمونږ خلکو را تالا کړل وریژې او غوړي او دا به یې راوړه مونږ ته ملا یانو پرې فتوی را کړه ویل دا اوس حلال شوي دي او راوړئ خورئ بیامو تیپر نه خواړه بیا مو هغه وریژې خوړلې.

په نورو ځایونو کې هم مخالفت په زیاتیدو شو څو تر تولو لوی پاڅون په کوهدامن کې د حبیب الله خان کلکاني په مشر توب چې په افغانستان کې په ځینو کې د بچه سقاو په نوم پیژندل شوی دی، را پیدا شو. سید شمس الدین مجروح وایي چې د بچه سقاو تر څنګ د قدرت مدعیان نور او حتی د اعلیحضرت امان الله خان در باریان هم ورسره ملګری وو:

په خپله دغه شیر جان او محمد صدیق خان فرقه مشر، یو وزیر دربار ؤ هغه بل په پکتیا کې مشغول ؤ په کار باندې د سپه سالار محمد نادر خان په مقابل کې نو داسې د دې خلکو لاس ؤ. د قدرت په مدعیانو کې یوازې محمد صدیق خان، شیر جان خان یا دا خلک نه وو نور خلک هم وو پکې یو د هغه جملې نه دغه حضرت صاحب ؤ، د شوربازار د حضرت صاحب کشر

وروروپخپله مشر ورور يې نه کشر ورور يې چې هغه مثلاً هلته په دغه کې ويلي ؤ اول ملاقات کې چې په باغ بالا کې شوی ؤ دی وړاندې شوی ؤ که دی مخکې کړو معين سلطنة دې نه وي دی به پاچا کړو بيا هغه خانه نشين شو بندي غوندې شو داسې بعضې دا سردارانو کې دا سردار حيات الله خان دامير حبيب الله خان زوی هغه هم دسقاو سره لار لرله عين د امان الله خان په وخت کې پټ پټ يې خبرې ور سره کولې مثلا محمد ولي خان دا خلکو داسې فکر کاوه چې دوی به يو جمهوريت جوړ کاندې محمد ولي خان وزير دفاع او وزير حربيه د امان الله خان و.

په افغانستان کې ډير خلک باور لري چې د اعليحضرت امان الله خان په رالويدلو کې د انگريزانو لوی لاس او خلک يې پارولي وو. پوهاند حسن کاکړ چې د افغانستان د چارو په هکله د انگريزانو آرشيف ليدلی دی وايي چې په دې هکله يې رسمي اسناد نه دي ليدلي:

مخصوصاً په دغه شرقي قومونو کې يوه سلسله تحريکات روان وو او د غبار په کتاب کې هم واضح دي چې ډيرو ملايانو تحريکات کول اما دا چې سړی وو ايي دغه خپله حکومت د انگليسانو يعنی حکومت د هندوستان دوی استولي ليږلي دا ماته ثابته نه ده، معلومه نه ده او ممکن ده کړي يي وي ممکن نه يې وي کړي مگر داسې په رسمي ډول سره په دا اوراقو کې ماته داسې شواهد چې وښيي چې حکومت دانگليس د اعليحضرت امان الله خان په راچپه کولو کې سهم لري او اقدام يې کړی وی ماته معلوم نه ده او بايد دا وويل شي چې امير امان الله خان چې د سفر

ځخه را وګرځیده مخصوصاً په انګلستان کې هم حکومتي عمالو هم خلکو
د اعلیحضرت امان الله خان استقبال نظر هر بل مملکت ته زیات کړی ؤ
اعلیحضرت امان الله خان هم د دوی د دغه ښه استقبال څخه نهایت
مشکور ؤ حکومت هند بر تانوي اساساً د اعلیحضرت امان الله خان د
اصلاحاتو مخالف نه ؤ او هغوی هم یعني واقعاً په دې باندې خوښ وو چې
په افغانستان کې د غسې اصلاحات راشي افغانستان چې د هغه پخواني
ذهنیت سره ژوند کاوه او په نوي دنیا کې داخل شي د دې اصلاحاتو هغوی
مخالف نه وو.

د افغانستان شمالی ګاونډی شوروي اتحاد چې په اولو کلونو کې د
اعلیحضرت امان الله خان سره د مرستې وعده کړې وه په سختو ورځو کې ترې وا
وښتئ، سید قاسم رښتیا وایي چې د بچه سقاو د حملې په وخت کې یې د امان الله
خان د پوځي مرستې غوښتنه و نه منله:

دامان الله خان په آخري ورځو کې چې بچه سقاو په کابل کې حمله
کړې وه د دوی څخه طیارې او پیلوټان درخواست کړي وو لاکن دوی دا
خبره و نه منله وروسته چې بیا په قندرهار کې ؤ یو نفر نماینده د روسانو
راغی او خواهش یې وکړ چې تاسو څه شی غواړئ؟ امان الله خان خپل
نظریات وویل لاکن دوی ولاړل او هغه یوازنی د تیلګراف ماشین چې له
ځان سره یې راوړی ؤ هغه یې بیرته یوړئ امان الله خان هر څه ټینګار وکړ
چې هغه وساتي چې وکولای شي د دنیا د خلکو سره رابطه قایمه کړي هغه
یې د ځان سره یوړئ نو وروسته چې غلام صدیق خان مسکو ته ولاړ او

غلام نبی خان دي ته حاضر شوئ و چې بیا دلته افغانان چې وو، په هغه وخت کې په روسیه کې ډیر وو، هغوی سره یو ځای کړي او دلته مزار شریف ته داخل شي روسانو که څه هم په اول کې خپل ځو تنه عسکر له دوی سره یو ځای کړي وو د دوی مقصد د امان الله خان مؤفقیت نهٔ هغه وخت چې دوی خپل عسکر بیرته وغوښتل هغه وخت لا امان الله خان په غزنی کې ؤ دديٓ نه معلومیږي چې روسانو هیڅ یوه آرزو نه درلوده چې امان الله خان بیرته په افغانستان کې راشي او بلکه د دوی له پاره حبیب الله کلکاني د دوی په نظر بهتر کاندیدؤ.

د روسانو او نورو داخلي مخالفتونو سره سره د اعلیحضرت امان الله خان قواوو وکولای شول چې په اول کې حبیب الله خان او د هغه ملگروته ماتې ورکړي جنرال هاشم خان کاکړ هم په دې جگړوکې شامل او ځلور سوه تنه یې یرغمل نیولي وو:

پلار مې دې خدای وبخښي یو فقیر سړی ؤ راته وویل چې امان الله خان ته لاړ شه او ورته ووایه چې د سقاو له زوی سره وجگړې ته چمتویم، زه امان الله خان ته ورغلم او هغه رانه زما د قطعي پوښتنه وکړه خو ما ورته وویل چې زه د پولیسو د نوي ښوونځي زده کوونکی یم او دوه اوښي مې را سره دي او کومه قطعه راسره نشته! امان الله خان هغه نورو کسانو ته چې دده په دربار کې ناست وو اشاره وکړه او وویل چې دوی هم د خدمت دعوی لري. ما ورته وویل چې له ما سره دې لاړ شي بیا د عزالدوله کورته لاړو او یو توپ مو واخیست او په تیل وهلو تیل وهلو مو شهراراته ورساوه،

دجګړې په ترڅ کې ما د سقاو دزوی څلور سوه پلویان یرغمل ونیول او امان الله خان ته مې ودرول بیا دبر تانیې سفارت ته ورغلو چیرته چې د سقاو زوی سنګرنیولی ؤ امان الله خان خپل د دربار وزیر یعقوب جان ته وویل چې کیدای شي چې د سقاو زوی د برتانیې له سفیر سره خبرې کړې وي چې سفیر راته کومه بله بلاجوړه نه کړي ماامان الله خان ته یو لیک ولیکئ او ورته مې وویل چې یا به د سقاو زوی له دې ځای څخه وشړم او یا به ځان وربانديږ و وژنم هم هغه ؤ چې په شپږو بجو د سقاو زوی بیرته شمالي خواته وتښتید خو دوهم ځل کله چې د سقاو زوی بیا حمله وکړه زه ناروغ وم نائب سالار عبدالوکیل خان یې ولیږئ او هغه د سقاویانو له خوا ووژل شو.

د حبیب الله خان دوهمې حملې اعلیحضرت امان الله خان مجبور کړی چې تخت خوشی کړي او د قندهار او هند دلارې په ایتالیا کې مهاجر شي، په مهاجرت کې هم د اعلیحضرت امان الله خان په زړه کې د خپلو خلکو مینه پاته وه د هغه زوی سردار احسان الله خان وایي چې د ایتالیې د حکومت څخه یې وغوښتل چې پښتانه بندیان د هغه په کور کې واوسي:

د جګړې په وخت کې جرمنیانو یو زیات شمیر پښتانه پوځیان بندیان کړي وو همدغه پښتانه انګریزانو او امریکایانو د روم په جنوب کې د ځان سره کښته کړی وو چې د جرمنیانو او ایتالویانو پر ضد وجنګیږي د هغو شمیر د سلو او یو سلو شلو تنو تر منځ وو اعلیحضرت امان الله خان د ایتالیې د دولت څخه وغوښتل چې پښتنو بندیانو ته اجازه ورکړي چې د

ده په کور کې واوسېږي د ایتالیې حکومت د هغه دا غوښتنه ونه منله خو ځلورو تنو پښتنو بندیانو ته یې اجازه ورکوله، چې د جمعې په ورځ زموږ کور ته راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

۵

امیر حبیب الله خان کلکانی

کله چې اعلیحضرت امان الله خان د کابل ښخه ووتئ نو خپل ورور سردار عنایت الله خان ته یې د چارووا ک ورو سپارئ هغه هم دری ورځې وروسته مستعفي شو او په الوتکه کې د کابل ښخه ووتی ، د سردار عنایت الله خان د وتلو سره سم حبیب الله خان کلکاني په کابل کې وا ک ته ورسیدئ. د پوهاند فاضل خان پلار جنرال محمد صدیق خان چې د حبیب الله خان کلکانی سپه سالار او آکایی شیر جان خان چې د دربار وزیر ؤ وایي چې حبیب الله خان یو شجاع او سخی پاچا ؤ:

د امیر حبیب الله خان په هکله باید تاسو ته ووایم چې امیر حبیب الله

خان زړه ور، سخي، ځوانمرد او راستکار سړی ؤ خلک وايي چې دوه داړه ماران وو چې په خلکو باندې يې داړې اچولې او د حکومت له خوا اعلان شوی وو چې که دوی مړه يا ژوندي ونيول شي حکومت به د دوی گرفتار کوونکو ته انعام ورکړي امير حبيب الله په کابل کې عسکر ؤ او کله چې خپل کور ته روان ؤ دې داړه مارانو د هغه لار ونيوله خو د امير حبيب الله په لاس ووژل شول او امير حبيب الله د دوی سرونه حکومت ته ورکړل خو ځکه چې دوخت په حکومت کې فساد او رشوت عام وو او د حکومت مامورينو له ليوانو سره غوښې خوړلې او له شپنو سره يې چيغې وهلې نو حبيب الله ته يې انعام ورنه کړ او هغه يې د قاتل په نامه بندي کړ خو حبيب الله له بندي خانې څخه وتښتيدئ او د حکومت پر ضد يې بغاوت وکړ او هغه ځای ته ورسيد چې مونږ ټول ورباندې خبريو.

په کابل کې حکومت مضبوط شو او د ښار معتبرين چې د اعليحضرت امان الله خان طرفداره وو بنديان شول په دې بنديانو کې جنرال هاشم خان کاکړ هم شامل ؤ چې په اول سر کې يې حبيب الله خان کلکاني ته ماتې ورکړې وه:

کله چې سقاو پاچاهي وگټله نو سقويانو زه او د کابل نور معتبرين بنديان کړو او مونږ يې ملک محسن ته چې د سقاو والي ؤ ودرولو هلته يو مدير ؤ چې زما سره يې پېژندگلوي لرله هغه ملک محسن ته وويل چې ستا سو هغه لومړنۍ ماتې د همدغه سړي له لاسه وه، ملک محسن را ته په خندا شو او ويې ويل چک دې واچوه چې مونږ ستا بگيلان يو بيا يې دوډۍ راته وغوښتله اوله ما سره يې ښه دار مدار وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل د نورو خلکو تر څنګ د سید قاسم رښتیا پلار او اکا ګان هم بندیان شوي وو :

دوی بندیان وو زما اکا د بچه سقاو تر آخره پورې ګویا په بندي خانه کې ؤ زما پلار هم ډیر وخت په بندي خانه کې ؤ او زمونږ نور اقارب هم بندیان شول او زمونږ کورونه ضبط شول، سر کار ضبط کړل او مونږ ته یې دوې کوټې را کړې وې چې ټول فامیل په هغه کې ګوزاره کوله او زه د سن له لحاظه د ټولو نه مشروم ګویا سرپرست زه وم هغه ورځ چې دوی بندیان کیدل زما اکا ماته وویل چې اوس نو دا ته د دې کورنۍ سړی یې او ته باید د دوی سر پرستي وکړې او په هغه وخت کې ګویا زما وظیفه داوه چې دا ټولې ښځې، کوچنیان ټول باید وساتم او د دوی حراست زما په غاړه ؤ او په دې لاره کې مې ډیر جنجالونه ولیدل د بچه سقاو سپاهیانو کله کله تقاضا کوله چې ماته داشی راوړه ماویل ټول خو په هغه کورونو کې دي چې تاسو ضبط کړي دي ټول قلف او کلي او تاسې مهر ولاک کړي دي نو له کومه ځایه یې زه راوړم! ورشه دباندې د خپلو خپلوانو څخه یې راوړه، پیسه راوړه کله کله زما خوابدیده او کله ما د دوی په ټوپک باندې لاس اچوئ هغوی به ویل چې اوس غواړې چې اوس یو ډز وکړم.

که په سید قاسم رښتیا څه بود نشول خو د سرپرسي سایکس په قول حکومت وکولای شول چې د کابل د نورو خلکو څخه پیسې واخلي:

غاصب د کابل د غني او شتمنو او سیدونکو څخه په زور او جبر پیسې

واخیستلې او په دې پیسو یې دوولس زره کسان د کوهستان څخه عسکرۍ ته استخدام کړل. د دې قوا وو په زور هغه وکولای شول چې په جنوب غرب کې هزاره ګانو او په ختیځه برخه کې تګاویانو ته په ډیرو تلفاتو سره ماتې ورکړي.

پوهاند فاضل خان چې د خپلو مشرانو څخه اوریدلي دي وایي چې د امیر حبیب الله خان په وخت کې د کابل امنیت ډیر ټینګ ؤ:

تر هغه ځایه پورې چې ما له خپلو مشرانو څخه اوریدلي دي د حبیب الله خان په وخت کې امنیت ډیر ټینګ ؤ ویل کیږي چې پل خشتي ته نژدې د چایو شال غلا شوی ؤ سید حسین هم هلته ودریدئ او د هغه سړي شال یې ورته بیرته پیدا کړ او د غله غوږ یې ورته میخ کړ امنیت هغسې چې د امیر حبیب الله خان په وخت کې ټینګ ؤ د نادرخان د راتلو په اول سر کې نه ؤ د نادر خان په وخت کې ټول سفارتونه لوټ شول مګر د امیر حبیب الله خان په وخت کې یو هم لوټ نه شو.

سید قاسم رښتیا وایي چې د هغه حکومت په وخت کې افغاني ارزښتونو ته پوره توجه شوې وه او زیاتوي چې د هغوی د ناموسدارۍ د سپلین د پوره قدر وړ دی:

زیاتر چې قابل د قدر دي چې دوی په ناموس کې ډیر ګویا په د قت سره ناموسدارۍ ساتلي دي او هیڅ یو تجاوز په ټول وخت کې نه دی شوی او نه دوی خلکو ته آزار ورکړی بلکه د امان الله خان خویندې چې کورنۍ یې په ارګ کې وو او ټول ښځې او هلکان وو او بچه سقاو په دوهمه ورځ

دوی ته وویل چې خپل خپلوان و غواړئ چې تاسې بوزي او نفرېې مقرر کړل چې هر یو خپلو خپلوانو ته وسپاري.

سید شمس الدین مجروح چې په همدا وخت کابل ته تللی دی په دربار کې ګډون کړی ؤ او وايي چې د کوهدامن خلک هم په دې حالاتو خوښ نه وو:

د کابل ښاریې نیولی ؤ په لاس کې یې ؤ او د کوهدامن خلک یې مجهز کړي وو، مسلح کړي وو هغه هم عوام د کوهدامن زه پخپله په دغه وختونو کې کابل ته تللی یم نو دی می هم ولیدی په یو تقریب باندې هلته پېښې شوی وو، په خپله د کوهدامن خانانو مشرانو مثقف خلکو پوه خلکو تشویش لاره خوشحاله نه وو په دې کار سره پوهیدل چې د دې عاقبت ډیر بد دی نو په ننګرهار کې جنګ ؤ د سقاو په مقابل کې په قندهار کې د سقاو په مقابل کې جنګ ؤ په مزار کې د سقاو په مقابل کې جنګ روان ؤ تمام افغانستان نه ؤ منلی، یو کابل ؤ او یو څه د کوهدامن خلک یې مسلح کړې وو هغه خوا دې خوايې ډزول را ډزول څه بیچاره ګان پکې مړه شول څه پکې د منځه لاړل څو دی هم له منځه لاړ.

عبدالاحد خان کرزی وايي چې د سقاوي په ټوله دوره کې په قندهار کې د سقاویانو پر ضد جګړه روانه وه او د هغوی کلی کرز د مقاومت مرکز او د هغه پلار په دې مقاومت کې لویه ونډه اخیستې وه:

دا خو نو د قندهار اکثره سپین ږیري په دغه سقاوي انقلاب کې داخل وو او مرکز یې هم د غه کرز ؤ په هغه وخت کې د ښار د باندې نژدې ښار ته یو کلی کرز ؤ اعاشه یې ټوله د هغه ځای څخه کیدله چې بیا زموږ پلار په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې انقـلاب کـې ډېر سـهـم درلودئ مـوږ چې قندهار ونیـوئ بیـرتـه مـو د سقاویانو څخه قندهار تسلیم کړئ اڅکزي او نور قومونه د قندهار چې راغلل قندهار یې ونیوئ د قندهار په خزانه کې شپیته زره افغانۍ د پرتې وې د هغه رسید موږ کابل ته ورووړئ چې د غه شپیته زره افغانۍ په خزانه کې شته توله اسلحه چې په هغه وخت کې وه یو کارتوس هم نه شو بې ځایه نه په خود ارګ کې چې په هغه وخت کې ډېر کافي سامان وو دا فرش وظرف یوشي بې ځایه نه شو.

ځینو افغانانو او روحانیونو په دې جګړو کې برخه وانه خیستـه ، سناتور غلام نبی چکنووري وایي چې سقاوي ښه وریاده ده او د چکنوور ملا صاحب وویل چې دا د مـسلـمـانانو تر منځ جګړه او مـسلـمـان کـشي ده نو ځکه یې حصـه وانه خیسته:

دومره مې یاد یږي لږ لږ په هغه وخت کې ډېر خلک ورله راغلل قومي خلک، خو دوی وویل چې دا خپله د مسلمانانو په منځ کې مسلمان کشي ده هغه په دې کې حصه نه ده اخیستې مګر دومره وو چې دا راته لږ لږ یاد دي چې سردار محمد هاشم خان چې د پیښور په لاره باندې راغی د هغه ځای نه راغی خانقاه ته راغی او له هغه سره یې یوه شپه وکړه او هغه بیا ورته وویل چې که ته جرګې کوې مرکې کوې جنګ مه کوه جرګه وکړه او لویه جرګه وکړه، دې ننګرهار کې لویه جرګه جوړه کړه مګر هغه د کوم چا په ځای کې یې مه جوړوه د خان ملک او د میا او ملا په ځای کې یې مه جوړوه ځکه چې بیا د غه کیږي ته د هډې صاحب په زیارت کې جرګې وکړه

لویه جرگه ځکه چې هغه یو روحاني او جهادي شخصیت دی او هلته به ستا جرگه ممکن کامیابه شي او بد اثر به ونه کړي په هم هغه توصیه باندې یې دهډې صاحب په زیارت کې جرگه و کړه، لویه جرگه یې وکړله مگر دغه څومره انقلاب چې ؤ دی په خپل کور کې ؤ هیڅ چیرته نه ؤ خوځیدلی او هیڅ یې په دې کې حصه او برخه نه وه اخیستلې.

د سردار محمد هاشم خان نور ورونه لا پخوا د جنرل محمد نادرخان په مشرتوب پکتیا ته ورسیدل او هلته یې د حبیب الله خان کلکاني پر ضد په فعالیت لاس پورې کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۶

٦

محمد نادر شاه

په پکتیا او کابل کې د حبیب الله خان کلکانی

د قواوو سره جګړې

محمد نادر خان د اروپا څخه برتانوي هند ته ورسیدئ او هلته یې په فعالیت لاس پورې کړ. محمد حکیم آریوبي چې د ځائیو او سیدونکی دی وایي چې محمد نادر خان او د هغه ورونه د مرستې په غرض د هغوی کورته ورغلي وو:

زما پلار او نیکه په ځائیو او پکتیا کې وو، نو بیا اعلیحضرت شهید راغی او د هغه ورونه راغلل. پکتیا ته راغلل او په پکتیا کې زموږ کره راغلل نو هغوی زما د پلار او نیکه او زموږ د قوم څخه ځینې غوښتنې لرلې او هغوی ویل موږ راغلي یو تاسو ته، ستاسې څخه کومک غواړو یو کومک دغه دی چې موږ تاسې ته راغلي یو چې په کابل کې چې کوم حکومت راغلی دی دا حکومت یو سالم حکومت نه دی او یو قانوني حکومت نه دی دا نورو راوستی دی د بیګانه ؤ ورسره لاس دی نو که تاسې زموږ سره کومک وکړئ چې دا حکومت نسکور شي. بیا به یو قانوني حکومت منځ ته راشي نو هلته زما پلار او نیکه او زموږ کورنۍ اعلیحضرت شهید او ورونو ته وویل چې دا خبره زموږ په قوم پورې اړه لري نو زه به د خپلو قومي مشرانو سره مشوره وکړم، هغه یوه غونډه وکړه یوه جرګه یې وکړه هغه هلته په قوم کې ډیر مؤثریت لرلو نو هغه قومي مشرانو دا خبره خوښه کړه او له هم هغې ورځې څخه چې دا خبره فیصله شوه په سبا یې زموږ دقومونو او د پکتیا د ځینو نورو خلکو لښکرد پکتیا څخه د کابل پر خوا روان شول.

تر پکتیا وروسته اصلي هدف کابل ؤ او د دې عملیاتو مشري د مارشال شاه ولیخان پر غاړه وه. د دې عملیاتو په هکله مارشال شاه ولیخان په خپلو

یادا بنتونو کې وایي چې د کابل په غرونو کې مې خپلې قواوې ځای پر ځای کړې وې:

د میزان پر شپاړسمه نیټه چې د ۱۹۲۹ عیسوي کال د اکتوبر نهمه نیټه وه د وروستۍ حملې تیاري ونیول شوه. د شپې په لسو بجو ماوزیرو ته امر وکړ چې د زنبورک پر غره ډولونه ووهئ د شیر دروازې او آسمایي پر غره هم ډولونه ووهل شول د سپاه سالار محمد نادر خان څخه تر اجازې او ډیرو سلامشورو وروسته مې پر ارگ د اور امر ورکړ او تر سختې بمبارۍ وروسته حبیب الله او د هغه ملگري د ارگ د شمالي دروازې څخه کوهدامن ته وتښتیدل.

په دې وخت کې د محمد نادر خان او د هغه د ورونو کورنۍ په کابل کې پاتې وې. عزیز نعیم چې د محمد نادر خان د ورور سردار محمد عزیز سکه لمسی دی وایي چې د هغه پلار په سقاوي کې د پنځلسو کالو او په کابل کې پاته ؤ:

زما پلار د بچه سقاو په وخت کې یو څورلس کلن پنځلس کلن ځوان ؤ او د سقاوي د سلطنت په وروستیو میاشتو کې که څه هم سقاو زموږ کورنۍ ډیره ونه ځورله مگر کله چې اعلیحضرت نادرشاه وکابل ته راغی او د سقاو پر ضد یې قیام وکړ په دې وخت کې زموږ کورنۍ هم تر نظارت لاندې راغله او په هغه ورځ چې مارشال شاه ولیخان وکابل ته راغلئ نو په

دې وخت کې جګړه وروستۍ مرحلې ته ورسیده. سقاو زموږ د کورنۍ غړي د انساني سپر په توګه استعمال کړل او اعلیحضرت نادرشاه ته یې هم اطلاع ورکړه چې که نادر خان سقاو د خپلې حملې هدف وګرځوي نو دوی به پر خپله کورنۍ حمله کوي او اعلیحضرت نادرشاه سقاو ته پیغام ولیږئ چې اصلي موضوع د دوی کورنۍ نه ده بلکه موضوع د افغانستان خاورې ته نجات ورکول دي. د حملې په وخت کې یوه ګولۍ زما د پلار داوړې څخه تیره شوه اما کوم آسیب ورته ونه رسیدئ.

فرقه مشر هاشم خان کاکړ د سردار نعیم خان تر څنګ د هغوی د کورنۍ نور غړي هم راویستلي دي:

د سقاو زوی کابل ته راغی نو کله چې نادر خان د کابل د نیولو له پاره راغی د ده د کورنۍ ټول غړي په کابل کې بندیان وو. نادر خان فیض محمد او عبدالغنی خان ولیږل چې د ده د کورنۍ غړي ورته راولي. خو د شاوخوا څخه د مردکو باران وو هغوی په دې بریالی نشول. زه ورغلم او هغوی مې راوایستل او هغوی څلور ورځې کم دوې میاشتې زما په کورکې پاته شول. زما او د نادر خان ښې اړیکې وې او هغه په ما اعتماد لاره او زما سره یې مشورې کولې.

په افغانستان کې ځینی خلک په دې عقیده دي چې په لومړي سر کې

محمد نادرخان د امان الله خان په نوم په فعالیت بوخت ؤ خو عزیز نعیم په دې عقیده نه دی:

خبره داسې ده هغه څه چې ما د خپلو لویانو د خولې څخه اوریدلي دي ځکه ما اعلیحضرت نادرخان نه ؤ لیدلی ولې چې اعلیحضرت نادرخان زما تر پیدا کیدلو د مخه په شهادت رسیدلی ؤ. نو د خپلې کورنۍ د لویانو لکه د سردار هاشم خان او د ده د امثالو د خولې چې ما اوریدلي دي د نادرخان مقصد افغانستان ته نجات ورکول و یعني مقصد یې د پاچهۍ نیول او تخت و تاج نه ؤ او کله چې یې کابل ونیوئ واضح یې وویل چې زه د تخت و تاج د نیولو له پاره نه یم راغلی بلکه افغانستان ته د نجات ورکولو له پاره راغلی یم او هغه څوک چې د افغانستان خلک ومني هغه سړی باید قدرت په لاس کې واخلي. که هغه په خپله امان الله خان وي او که یې د کورنۍ بل تن وي. اما د هغه وخت د شرایطو په رڼا کې امان الله خان د افغانستان د خلکو اعتماد د لاسه ورکړی ؤ او هغه شرایط دا دي: اول دا چې پرده یې د کفر تور لګولی ؤ او بل دا چې دی د افغانستان څخه ولاړئ یعنی افغانستان یې په اور کې پرینبودئ او دی په خپله ووتئ ګویا د ده دې ګام دی د خلکو په وړاندې بې اعتماده کړ او لکه په امان الله خان چې خلک بې باوره شوي وو نادرخان باید ژر راغلی وای او کابل یې نیولی

وای اما نادر خان دا ونه ویل چې زه د امان الله مخالف یم او له دې امله ځینو خلکو چې د نادر خان سره یې مرسته کوله هغوی داسې فکر کاوه چې نادر خان د امان الله خان له پاره کار کوي چې په پای کې نادر خان مجبور شو چې ووایي چې نه خو د امان الله خان پر ضد یم او نه خو د امان الله خان طرفدار یم، او کله چې یې کابل ونیوئ نو خلکو ده ته مبارکي ورکړه اما ده وویل چې د صاحب دې مبارک شي نو د هغه وخت تر شرایطو لاندې یې تخت په شوق سره قبول نه کړ که څه هم هغه یې په اکراه قبول کړ څو چې وکولای شي په افغانستان کې آرامي را منځ ته کړي. هغه څه چې ما د سردار محمد هاشم خان د خولې څخه اوریدلي دي نادر خان تر پایه پورې د دې آرزو نه درلوده چې پاچهي د ده په کور کې د میراث په توګه پاتې شي. خو ده وویل چې دی به تر یوه وخته پورې پاچا وي او بیا به د پاچهۍ څخه لاس واخلي او لویه جرګه به غونډه جوړوي او کوم څوک به د افغانستان د مشر په توګه ټاکي. سردار محمد هاشم خان به ویل چې ما مشوره ورکوله چې دا کار چې تاسې کوئ ډیر د وخت څخه وړاندې دی او دا شیان په فکر کې مه نیسئ او باید ترلسو پنځلسو کالو پورې تاسې د افغانستان د پاچا په توګه پاته شئ تر څو چې اوضاع ارامه شي. اما وروسته اوضاع بل ډول شوه.

اوضاع آرامه شوه او د ولایتونو څخه بیعت تر لاسه شو. نادر خان په کابل کې یوه لویه جرګه را وغوښته تر څو د هیواد مشر وټاکي. ډاکتر احسان روستامل تره کی چې په کابل پوهنتون کې د سیاسي علومو استاد او د کابینې وزیر پاته شوی دی وايي چې په دې جرګه کې محمد نادر خان ته د سلطنت د قبلولو دعوت ورکړل شو:

په کابل کې د لويې جرګې په نامه یو مجلس تنظیم شو او په هغه کې د امانی دورې دوه تنه سابقه وزیران چې په جرګه کې شامل وو د جنرال نادر خان د اظهاراتو په مقابل کې چې ګواکي دی د سلطنت ارزو نلري د جرګې د اعضاؤ په نمایندګی جنرال نادر خان د سلطنت د مقام د قبلولو له پاره په تاکید سره دعوت کړ د جرګې نورو اعضاؤ د غه پیشنهاد په چکچکو سره تأئید کړ. جنرال نادرخان د سلطنت پر تخت ترکښېنستلو پس د افغانستان د والیانو او لویو حاکمانو د جلبولو له پاره د مملکت په ولایاتو کې د ماکیاولي د سیاست څخه کار واخیست. د خارجی جرایدو په حواله د سقاویانو د تښتیدلو څخه وروسته کله چې اعلیحضرت محمد نادر شاه دوی ته د مجازاتو د عفوی وعده ورکړه نو حبیب الله او سید حسین د خپلو یوولسو کسو طرفدارانو سره خپل ځانونه تسلیم کړل. خو دوی په یو زرو نه سوه دیرش کال کی د مارچ په آخر کې ووژل شو.

په دی کسانو کې د فاضل خان پلار هم شامل ؤ چې په اعدام محکوم شو. د کورنۍ
نور غړي یې بندیان شول چې ورکی د هغه وړو کی ورور هم شامل ؤ:

کله چې زما پلار شهید شو زما ورور محمد کاظم خان چې لا ماشوم ؤ
بندي او هلته په بندیخانه کې ځلمیتوب ته ورسیدئ. موږ چا ښوونځیو ته
نه پریښودلو او خلکو زموږ د دوستۍ څخه ډډه کوله.

سید قاسم رښتیا وایی چې دا کار قصدي نه ؤ او یوازې د کسات اخیستلو
او غچ ویره وه:

په لومړیو کلونو کې داسې فکر ؤ چې هغه کسان چې د دوی کورنۍ
گویا وژل شوې دي دوی حتماً د انتقام د رویه امکان لري چې داسې
حرکات وکړي د دوی سخت گیري همدا وه چې گویا دوی کوښښ کاوه چې
دوی په مکتب کې نه وي چې هلکان تحریک نه کړي مقصد دا نه ؤ چې
دوی تعلیم ونه وایي. مگر د ظاهر شاه په دوره کې وضعیت بدل شو او
اکثر و تعلیم وکړ. فاضل خان او د دوی کورنۍ او آقای واله او
د غو کسانو چې تعلیمات کړي دي. هغو ټولو د غه د محمد هاشم خان په
دوره کې گویا خپل تعلیمات شروع کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷

د محمد نادرشاه اداره او خارجي اړیکې

کله چې د محمد نادر شاه اداره ټینګه شوه نو د هیواد داخلي چارو ته یې پوره پاملرنه وکړه. ډاکټر احسان روستا تره کی وایي چې محمد نادر شاه په دې برخه کې په جدي اقداماتو لاس پورې کړ:

اعلیحضرت محمد نادر خان په عین حال کې د مملکت داداري، مالي او نظامي چارو په تنظیم کې په جدي اقداماتو لاس پورې کړئ او د افغانستان د سیاسي اصولو په جوړولو کې یې چې د اماني دورې د اساسي اصولو یو تعدیل شوی متنؤ د مملکت اداره په مرکزي سیستم

تنظیم کړله خو دغه اصول اساسي عملاً د پاچا په لاس کې وو نادر خان

خپل خارجي روابط په ښه توګه ټینګ کړي وو او په لنډه موده کې یې د

مملکت په خارجي او داخلي ساحو کې ځیني اساسي او مدرن اقدامات په

نظر کې ونیول.

په دې اقداماتو کې د پوځ بیا تنظیمېدل او په نوي پوځي تنظیم کې د جلبیانو را غوښتل او خوش رضایي عسکر شامل وو، د جلبیانو د خدمت وخت دوه کاله ولې خوش رضایي کار د ټول عمر ؤ په دې دوره کې د امان الله خان پالیسي پرېښودل شوه او پر سرحدي قومونو عسکري جبري نه وه ولې د ضرورت په وخت کې به قبایل مجبور وو چې په پوځي برخه کې مرسته وکړي. اداري، قضایي او تعلیمي برخو ته هم پوره پاملرنه شوې وه، عزیز نعیم وایي چې اعلیحضرت محمد نادرشاه په پوره احتیاط ګامونه پورته کړل او تندرونه وو:

اعلیحضرت نادر خان اصلاً یو محافظه کار سړی ؤ که څه هم د تحول او ریفورم طرفدار ؤ اما هغه یې دوطن د شرایطو په چوکاټ کې غوښتل عملي کړي، د اعلیحضرت امان الله خان د پاچاهۍ دوه کاله مخکې د حبیبیې لیسې فارغ التحصیلان و جامعې ته ورانديې شول اما پوهنتون نه ؤ چې دوی هلته عالي تحصیلات تر سره کړي. بیا یې د دارالامان ماڼۍ جوړه کړه یا مثلاً فابریکې یې جوړې کړې اما د هغوی اقتصادي اړتیا وو

ته یې فکر ونه شو او هیڅ یوې فابریکې په تولید اتو پیل نشو کولای او له دې امله د نادرخان په وخت کې د ملک د ودانولو بنسټ ته فکر وشو، پوهنتون تأسیس شو، بانک ملی تأسیس شو، مکتبونو ته توسعه ورکړل شوه، شمال او جنوب یو د بل سره وصل شول او په څلورو کالو کې یې دودانولو بنسټ کښیښود او په خارجی سیاست کې دی واقعیتبین ؤ او ایډیالست نه ؤ ده ویل چې انګریزان په دې منطقه کې پراته دي او هغه موږ په زور سره نشولیږې کولای او له دې امله مجبور یو چې موږ ګوزاره ورسره وکړو.

د داخلي چارو تر څنګ بهرنیو اړیکو ته هم توجه واړول شوه د برتانیې امپراتوري چې د افغانستان سره یې نژدې اړیکې لرلې محمد نادر خان خپل وروړ شاه ولي خان د لندن دربار ته د خپل استازي په توګه ولیږئ او د اعلیحضرت محمد نادرخان دا لیک یې د برتانیې پاچا ته وړاندې کړی:

په ډیرې خوښۍ سره باید د خپل لومړي لیک په ترڅ کې تاسې اعلیحضرت ته چې د نړیوالې سولې مینه وال یاست اطلاع درکړم چې په افغانستان کې انقلاب پای ته رسیدلی دی، زه ډاډه یم چې دا اعلان به ستاسی د خوښۍ سبب وګرځي څنګه چې تاسی اعلیحضرت ته معلومه ده چې افغانستان په تیرو کلونو کې د برتانوي حکومت سره نژدې او دوستانه

اړیکې لرلې دي چې د دې ثبوت د نړیوالې لومړۍ جګړې په وخت کې چې حالات نامعلومه و د افغانستان بې طرفه پاتې کېدل وو ستاسې سره د خپلې صادقانه دوستۍ په ترځ کې خپل سکنی ورور شاه ولي خان چې د هیواد د قرارۍ په هڅوکې یې برخه اخیستې ده د خپل خاص استازي او وزیر مختار په توګه ستاسې دربار ته معرفي کوم.

مارشال شاه ولی خان په لندن کې د وزیر مختار په توګه ومنل شو او د برتانیې دپاچا له خوا ریچرد میکناکي په کابل کې د استازي په توګه د یوه لیک په ترځ کې واعلیحضرت محمد نادر خان ته وروپیژندل شو :

په ډیرې خوښۍ ستاسې د ورور شاه ولي خان په لاس یو لیک چې د خاص استازي او وزیر مختار په توګه مو معرفي کړی دی، را ورسید. په افغانستان کې د آرامۍ په جوړېدلو او ستاسې په بریالیتوب چې پر تخت کښیناستلی یاست درته مبارکي وایم، دا لیک به د ریچرد میکناکي په لاس درورسیږي چې ستاسې په دربار کې به زما نماینده وي چې زما ور باندې پوره باور دی.

ښوونې او روزنې ته د توجه په ترځ کې محمد نادرشاه انجمن ادبي ته هم پوره پاملرنه کړې وه، سید قاسم رښتیا هلته د سالنامې په کار لګیا ؤ او وایي چې اعلیحضرت محمد نادرشاه همیشه د هغوی څارنه کوله:

په انجمن ادبي کې مؤظف وم چې دا سالنامه جوړه کړم هلته نادر خان په خپله هره ورځ راتلی مطبعې ته او دا عکسونه او دا چاپ د سالنامې یې کتی هغه وخت زه هلته موجود وم چې دی راغی، زه ورسره صوفي عبدالحمید خان معرفي کړم ده زما څخه پوښتنه وکړه چې «پدرت کیست؟» ما وویل چې سید حبیب خان مستوفي. ده وویل چې: آه ته خو زما وراره یې خوشحاله شوم چې ته دومره رسیدلی یې چې په خارجي لسان باندې تکلم کوې، دلته اصلاحات کوې، دلته اخبار چاپوې! په دې سالنامه کې دلته یو عکس ؤ د موسولوني هغه یوه صفحه عکس ؤ د عکس لاندې ما لیکلي وو موسولونی دیکتاتور ایتالیا. ده چې هغه وکتئ زما څخه یې پوښتنه وکړه چې دیکتاتور څه معنی؟ ما وویل چې صاحب اختیار صاحب قدرت. ویې ویل نه درست نه دی دیکتاتور هغه یو نفر ته وایي چې په خپل سروي او دا یو دشنام دی یو کنځا دی دا باید ایسته کړې! ده قلم واخیست ویې لیکل «موسولوني رئیس وزراء ایتالیا».

د محمد نادر شاه دوره لنډه وه، سید شمس الدین مجروح چې په دې وخت کې د حکومت مامور پاته شوی دی وایي که هغه ډیر وخت پاته شوی وای نو په افغانستان کې به ډیر پرمختګ راغلی وای:

محمد نادر خان که څو کاله زیات پاتې شوی وای، یقیناً افغانستان به

زياته ترقي کړې وای، زيات اصلاحات به پکی شوي وو ځکه دی ډير محتاط روان ؤ، ډير پوهيده، مثلاً يوشی به چې د قوم په روحيه باندې برابر نه و نو دا ډول اصلاحاتو ته يې ډيره زياته عجله نه کوله او د بلې خوانه د خپل محبوبيت او دې نه يې هم استفاده کوله يواځې په زور او يا په وهلو ټکولو او په وژلو باندې متکي نه ؤ او دا وهل او ټکول او بندي کيدل پس د ده د مرگه زيات وشول، په افغانستان کې يو نوع فشار د حکومت را پيدا شو، د ده په خپله ډير ښه حکومت ؤ، ولې متاسفانه چې ډير ژر له منځه ولاړی او موفق نه شو چې هغه ټول اصلاحات وکړي اما په هر حال د ده په وخت کې يا د ده د وخت نه وروسته هغه اصلاحات چې تر نظر لاندې وو په ډير تدريجي صورت باندې، په ډير عادلانه صورت باندې منځ ته راغلل مثلاً د ښځو مکاتب او مدارس شروع شول، د ښځو مثلاً حقوقو باندې فکر وشو، قوانين ليکل مثلاً بيرته مروج شول، بيرته منځ ته راغلل، قانون اساسي بيرته وليکل شو، تثبيت شو او سره د دې هم د افغانستان حيثيت په خارجي دنياکې د هغه معرفي کول د هغه نماينده گي کول په ښه شان باندې دا کارونه وشول او دا ډير مفيد وو.

د نورو چارو تر څنګ اعليحضرت محمد نادرشاه د خپلو مخالفانو ليرې کولو ته هم مخ واړاوه يو د دې مخالفانو څخه غلام نبي خان چرخي ؤ چې

داعلیحضرت امان الله خان ملګری ؤ او د کابل په ارګ کې د محمد نادر خان په امر ووژل شو. تر دې وروسته د چرخي کورنۍ او د شاهي کورنۍ تر منځ بدې پیل شوه، لیون یې پولادا چې په افغانستان کې ډیر وخت پاته شوی دی وایي چې دا د افغاني بدیو ناوړه شکل ؤ. د عزیز نعیم نیکه سردار محمد عزیز خان چې هم په دې بدۍ کې وژل شوی دی وایي چې اروپا یانو دی قصو ته رومانتیکه بنه ورکړیده:

پولادا ودې موضوع ته یوه رومانتیکي بنه ورکړې ده ځکه زموږ د کورنۍ او د چرخي د کورنۍ ترمنځ پخوا کومه دښمني موجوده نه وه منتها هغه اختلاف چې موجود ؤ هغه دا وو چې چرخي د افغاني ځوانانو سره ارتباط درلودی ځکه دوی له تندروه دریځ څخه پیروي کوله او اعلیحضرت محمد نادر شاه د میانه رودریځ څخه پیروي کوله او د هغه وخت د شرایطو په رڼا کې یې ومحافظه کارۍ ته ترجیح ورکوله او نه تندروۍ ته ځکه بله چاره نه وه ولی چې د هغه تندروۍ په نتیجه کې افغانستان بیا تر دیرشو کالو پورې تر شا ولویدئ. د محافظه کارۍ څخه زما مقصد دا دی چې تحول به منځ ته راوړي اما د موجوده شرایطو په چوکاټ کې اوله همدې امله د غلام نبی خان د قتل موضوع د کورني اختلاف سره اړیکي نه لري او داسې مثال لري لکه څو تنه چې د یوه دولت پرضد قیام وکړي نو خوامخوا هغوی په قتل رسیږي خو باید دوی په

عادلانه ډول محاکمه شوي وای یعني د غلام نبي خان قتل یو ډول افراط ؤ مونږ باید اعتراف وکړو چې د ده په قتل کې افراط شوی دی اما قتل د کورنۍ دښمنۍ په نتیجه کې نه ؤ اما تر دې پیښې وروسته کورنۍ دښمني پیدا شوه چې په نتیجه کې یې زما نیکه سردار محمد عزیز خان او وروسته اعلیحضرت نادر خان هم په شهادت ورسیدل.

اعلیحضرت محمد نادر شاه چې په کابل کې د ښوونځیو فارغ التحصیلانو ته د مراسمو په ترځ کې د جایزو په ورکولو لګیاؤ د عبدالخالق له خوا چې غلام نبی خان چرخي خپل زوی منلی ؤ وو‌ژل شو ، په دې وخت کې د محمد نادرشاه زوی د افغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهر شاه هم حاضر ؤ او وایي چې دا ډیرې ترخې خاطرې دي او زما پلار زما په مخ کې په شهادت ورسیدئ:

زما ډیرې ترخې خاطرې دي، زما پلار زما په مخ کې شهید شو نو زما به څه احساس وي او څه کیدای شوای، هغه ما ته هر څه ؤ، هم مې پاچا ؤ، هم مې پلار خو کله چې د سلطنت تکلیف زما په اوږو شو که څه هم ما ته ډېر دروند بار ؤ او زه دې دروند بار ته چمتو نه وم خو بیامې هم هغه و منئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸

د محمد نادر شاه قتل او د محمد ظاهر شاه پاچاکيدل

کله چې محمد نادر شاه ووژل شو نو په دې وخت کې د قتل عام ويره وه سيد قاسم رشتيا وايي چې سردار شاه محمود خان په پوره حوصله د مرګ ژوبلې مخه ونيوله:

زلمي خان نائب سالار چې خپلې وفادارۍ يې حکومت سره ، د پاچا سره ښکاره کړې وې پيشنهاد يې کړی ؤ چې دا ټول که قاتلان نه دي ټول کافران دي او د پاچا دښمنان دي او دا مکتبيان بايد ټول ووژل شي نو بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه محمود خان بېرته گرځېدلی ؤ او وې ویل قطعاً دا کار مه کوئ قطعاً اجازه نه ورکوم چې په یوه باندې لاس پورته کړئ!

درمرجان خان ځاځي چې د ځلورم ټولگی شاگرد او په هغه ځای کې حاضر ؤ دا ټول حالات په خپله لیدلي دي:

دغه زموږ ووړکي دا مکتبونه چې ټول دلته پاتې شول چار چاپېره عسکرو یو واري غېږ وکړ، زموږ سر بلند خان نائب سالار نومیده ځاځی ؤ دغه بړغ وکړ چې راونیسئ دا ووړکي پرې نږدئ داسې چار چاپیره شول دا عسکر ویې نیولو ټول دا څوک چې وتښتیدل په هره لیار وتښتیدل هغه لاړ هغه ځینی چې پاتې شول هغه همدغسې چې بویې تلو بویې تلو په هغه جمله کې زه هم وم بیا یې ننباسلو د دلکشا یوه سالون ته په دا دهلیز کې یې ټول ننباسلو هلته یې حصار کړلو بیا خپله سر بلند خان امر وکړ چې دا ووړکي را وباسئ ټول یو دم مړه کړئ چار ماري یې کړئ. بیا هغه خبر شول شاه محمود خان وویل چې نه داسې کار مه کوئ د ټولو ووړکو گناه نه ده دا به د یوه گناه وي په ټولو وړکو باندی غرض مه لرئ هم دلته دې وي تر څو چې زه نفر پیدا کړم. بیا هم هغه وو چې دوی پسی کوشش وکړلو، پورته شول هغه نفر یې ونیو هغه نفر یې چې ونیولو بندی یې کړلو دا نور نفر په دلکشا کې بند پاتې شول هم هغه بندي خانه کې د دلکشا په کوټه کې نو

هم هغه ؤ چې پس له تقریباً نهو لسو بجو د شپې امر راغی چې هغه خلک
چې تاسې بندیان کړي دي هغه ووړکي د مکتبو تاسې هغه پرېږدئ مونږ
خپل مدعي پیدا کړی و مونیولو.

سید قاسم رښتیا وایي کله چې دا معلومه شوه چې نادر شاه خپل ژوند د
لاسه ورکړی دی نو سردار شاه محمود خان سمدستي محمدظاهر خان د پاچا په
توګه اعلان کړی:

په عین وخت کې محمد هاشم خان د ښکاري لارې د افتتاح له پاره
سمت شمال ته تلی ؤ د ځینې وزیرانو سره او شاه محمود خان دلته وکیل د
صدر اعظم ؤ او دلته ګویا وختی چې نادر خان شهید شو دوی ته معلومه
شوه چې مړ دی هلته ګویا ځینو کسانو دا فکر کاوه چې شاه محمود خان
خان پاچا کوي لاکن دی را پورته شوی ؤ او ظاهر شاه ته یې ویلی وو چې
پاچا ته یې تا ته بیعت کوم. ظاهر شاه ویلي و چې زما لوی یې زما مشر
یې. ده ویل نه دا خبره نه کیږي ته د نادرشاه زوی او حق د سلطنت ستا دی
او زه تا ته بیعت کوم ستا نوکریم. عسکر هم د ده په لاس کې وو که ده
غوښتل چې پاچا شي هیڅ په دې کې شک نه ؤ چې سبا به د ده پاچاهي
اعلان شوی وای.

سردار شاه محمود خان چې د صدر اعظم وکیل او د دفاعی چارو وزیر ؤ

کولای شول چی په خپله پاچا شي دا چې هغه ولې د خپل ځان په نسبت ظاهر شاه ته ترجیح ورکړې ده په دې هکله د سردار شاه محمود خان زوی محمود غازي وایي چې د هغه اکا گانو او پلار د وطن سره قوي علاقه لرله:

زما پلار شاه محمود خان غازي په کابل کې وزیر دفاع ؤ او د صدارت چارې یې هم په لاس کې وې وطندوستي او د آرامی، سره علاقه د اعلیحضرت نادرشاه د ورونو سره دومره قوي وه چې قدرت طلبي یې یوه خوا پریښې وه او سلطنت یې اصلي وارث ته ورکړ د دې خود گذری نتیجه آرامي وه چې وروسته افغانستان ته راغله.

سردار محمد هاشم خان چې د نادرشاه په وخت کې صدراعظم مقرر شوی ؤ هم هغسې پاته شو، سید قاسم رښتیا وایي چې د محمد نادرشاه ځای د هغه زوی محمد ظاهر شاه ته ورسیدئ نور هر څه د پخوا په شان پاته شول:

دا تقسیمات چې وروسته وو هغه ته دوی تغیر ورنه کړ، ظاهر شاه په عوض د نادر شاه راغی او شاه محمود خان وزیر حربیه پاته شو عسکر د ده په لاس کې وو او د محمد هاشم خان ملکي حکومت او صدارت په لاس کې ؤ او لاکن پس له دې د محمد هاشم خان قدرت په زیاتیدو کې ؤ او دلته گویا دوی ټولو حکومت په لاس واخیست شاه محمود خان تجرید شو عسکریی په لاس کې وو لاکن شاه محمود خان شریف سړی ؤ او شاه

محمود خان گویا مداخله نه کوله دلته محمد هاشم خان یواځې د یکتاتور منځ ته راغی ځکه چې د نادر خان قتل هم واقع شوی ؤ. دغه بدګماني هم زیاته وه او د امنیت مسئله هم وه دا یو پولیسي حکومت جوړ کړ او دلته د دې له پاره یوه بل عامل هم کومک وکړ دلته دوهم جنګ شروع شو او دلته هم یادول په کار دي چې په مملکت کې باید انضباط زیات شي او بل دلته د هتلر افکارو په افغانستان کې هم تر یوې اندازې تاثیر درلودئ چې د یکتاتوري ګویا یو مود د ورځې ؤ هلته هتلر ؤ هلته موسولوني ؤ هلته فرانکو ؤ.

د محمد هاشم خان حکومت نه یواځې په کابل کې بلکه په ولایتونو کې هم پوره انضباط راوستی ؤ د ولایتونو څخه مخور کسان چې د قدرت خاوندان وو په کابل کې د منصبونو په پلمه ساتل شوي وو په دې کسانو کې د عبدالاحد کرزي پلار معین خیروجان هم شامل ؤ:

نو د هغه وخت سیاست به دغه تقاضا کوله نو ظاهراً خو هلته سناتور ؤ هلته ؤ معاش یې درلودئ ډېر ښه په عزت و او په نهایت کې د هغه وخت دامنیت او استقرار له پاره د دې له پاره چې مملکت آرام وي ډېر خلک هلته په کابل کې وو مثلاً مشاور صاحب سید احمد خان هلته ؤ، نائب سالار صاحب محمد انور خان ؤ، معین صاحب عبدالرشید خان چې هغه هم بیا

په وزارت داخله کې معین ؤ هغه هلته ؤ د هر ولایت داسې کسان په اعیان کې وو او په بعضې چوکیو کې وو چې تقریباً دوی اعزازي هلته وو هلته اوسیدل اما داسې بې اجازې د حکومت یعني د شخص محمد هاشم خان بې اجازې خپلو وطنو ته نشو تلای زموږ پلار هم همیشه اجازه اخیستله یوه میاشت دوې میاشتې چې به راتلئ قندهار ته له شخص محمد هاشم خان څخه به یې اجازه اخیستله ،د صدر اعظم صاحب څخه بیا به راتلئ قندهار ته.

که د ولایتونو مخور کسان کابل ته راوستل شوی وو همدا ډول د کابل متنفذین ولایتونو ته تبعید شول په دې کسانو کې استاد خلیل الله خلیلي هم شامل ؤ چې د حبیب الله خان کلکاني په حکومت کې لوی مامور پاته شوی دی. خو د هغه زوی معتصم بالله خلیلي وایي چې د صافیانو د پاڅیدلو له کبله د هغه پلار تر نظارت لاندې نیول شوی ؤ:

پلار مې د هاشم خان په وخت کې چې هاشم خان صدر اعظم ؤ په افغانستان کې په هغه وخت کې بندي شو ، د هاشم خان په وخت کې بیا قندهار ته تبعید شو ولې چې دصافیانو قوم جګ شوی وو په کنړو کې صافیان او دوی داسې فکر کوي چې هاشم خان چې البته دا صافیان د وزیر عبدالرحیم خان له خوا یا د استاد خلیلي له خوا تحریک شوي دي په هغه

اساس هم نائب سالار عبدالرحیم خان یې بندي کړئ او هم زما پلار یې بندي کړ، پس له هغه یې بیا تبعید کړ په قندهار کې.

که څه هم محمد ظاهر شاه په دی وخت کې پاچا ؤ ولې د هېواد چارې د هغه اکاګانو په مخه بیولې، عزیز نعیم وایي چې دا واضح خبره ده په دې وخت کې ظاهر شاه ځوان او د خپلو آکاګانو مشورې ته احتیاج ؤ:

دا خو یوه څرګنده خبره ده کله چې ظاهر شاه په تخت کښیناست نو ده رهنمایی ته ضرورت درلود او که داسې یو قوي لارښود موجود نه وای په افغانستان کې به بیا انارشي را منځ ته شوې وای. د سردار هاشم خان په باب وایي چې د ده دوره یوه تاریکه او د استبداد دوره وه او کوم پرمختګ ونه شو، د تاریخ د یو شاګرد په حیث که څوک د هغه وخت شرایط په نظر کې ونیسي نو موږ ویلی شو چې د ده دوره هم د ملک دودانۍ له پاره د اساس ایښودلو یوه دوره بلل کیدای شي او په همدې وخت کې د کابل پوهنتون پراختیا مومي او معارف دوه چنده کیږي البته دا منو چې یوه برخه خلک پامال شول خو د هغه برسیره د افغانستان د ودانو لو بنسټ کیښودل شو او د شاه محمود خان له پاره یې زمینه برابره کړه چې د دیموکراسۍ لومړۍ خښته کښیږدي د بلې خوا په دې وخت کې په دریمه نړۍ کې یواځې یو محدود شمیر مستقل هیواد ونه موجود وو او که موږ

نیاز پاچا د مصر مستثنی کړو چې یوه نسبي دیموکراسي یې درلوده په بل ملک کې دیموکراسي موجوده نه وه یعنی آزاد مطبوعات، سیاسي احزاب موجود نه وو. درست دي چې په افغانستان کې آزاد پارلمان، سیاسي احزاب موجود نه وو اما د خلکو او حکومت تر منځ یو دیالوګ موجود ؤ او په غیر مستقیم ډول یې د خلکو افکار درک کول او د هغه په اساس یې ګامونه پورته کول.

د خلکو سره د دیالوګ تر څنګ د هیواد نورو چارو ته هم توجه شوې وه سید شمس الدین مجروح وایي چې د هغه په وخت کې ډېر اصلاحات منځ ته راغلي دي:

د سردار محمد هاشم خان په دوره کې باوجود د دې چې هغه په خپله سخت ګیره سړی ؤ د یکتاتور مزاجه سړی ؤ، د دې کې شک نشته. ولې په افغانستان کې یې ډېر کار وکړ، ډېر اصلاحات وشول اصلاحات په دې معنی چې د ترقی خواته، د صنعت خواته، د آبادۍ خواته، د سړکونو جوړولو خواته په دې لحاظ باندې ډېر پیشرفت وشو په افغانستان کې مخصوصاً هغه د امان الله خان په مقابل کې عکس العمل د ښځود مکتب په هکله په دغه وخت کې د ښځو مکتب بیرته منځ ته راغی او د ښځو مثلاً رفع حجاب ،د ښځو آزادي او د ښځو حتی په رایو اخستلو کې

شاميلېدل د محمد ظاهر شاه په وخت کې منځ ته راغله او د همدې لحاظه دافغانستان په تاريخ کې ډير قابل قدر دی. زه بايد تاسې ته ووايم چې هميشه په افغانستان کې حکومتونه ښه يا بد دي په دې کې شک نشته دی چې ديموکراتيک حکومتونه نه وو او ډېر مثلاً سړی ووايي چې ټول به پاک او منزه خلک وو داسې هم نه وو هميشه دافغانستان حکومت د خپلو متعصبو او ناپوهه عوامو خواصو څخه خواص په سطح کې دروحانيونو او ملايانو او په سطح دعوام خانان او ملکان، د دې نه دی د دواړو څخه ډير پيشرفته تر او مترقی تر ؤ او دې نه زيات منورتر ؤ دافغانستان هر حکومت هميشه کوشش کاوه چې دوی استخدام کاندې، له دوی نه استفاده وکاندې دوی له ځان سره ملګري کاندې، خپل قدرت هم وساتي او داخپل مطالب چې اصلاحات د افغانستان دي دا مخکې بوزي، دا کار يې هميشه کړی دی او داخلک يې اکثره استعمال کړي هم دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹

په دويمه نړيواله جګړه کې د افغانستان بيطرفي

کله چې په يورپ کې دوهمه نړيواله جګړه ولګيده نو په دې وخت کې دبرتانوي امپراتورۍ او المان اړيکې دافغانستان سره ډيرې او نژدې وې يعني په ستراتيژيک لحاظ افغانستان دبرتانوي هند او شوروي اتحاد ددوو لويو قدرتونو ترمنځ واقع شوی ؤ. پوهاند حسن کاکړ وايي چې په همدا وخت کې کوم بل دريم ګړی هيوادنه ؤ چې دافغانستان سره مرسته وکړي:

دلته بايد په نظر کې ونيول شي چې دافغانستان عمومي حالت داسې ؤچې يعني ددوو لويو اروپايي قدرتونو ترمنځ واقع ؤچې يو شوروي اتحاد

په شمال کې او بل هندبرتانوي په هندوستان کې وو او داسې يو بل درېم
ګړی قوت چې دافغانستان حفاظت وکړلای شي لکه ملل متحد که څه هم
دملل جامعه وه اما هغه دومره قوي نه وه، په ۱۹۳۷ کې چې پر ايتوپيا
باندې ايتاليا حمله وکړه دهغې اهميت له منځه لاړ. لهذا دافغانستان
دپاره داخارجي سياست ډېر زيات مهم شو په دې معنی چې څنګه د دوو
لويو قدرتونو په منځ کې دغه خپل خپلواک بيطرفه حيثيت وساتلی شي
دا ډېره غټه او مهمه خبره وه او په دې کې نولومړنی شی چې محمد هاشم
خان او د ده ډېرو نژدې مصاحبينو فيصله وکړه دا وه چې مونږ له يوی
خوا به امنيت د مملکت ساتو اما په خارجي سياست کې چې دافغانستان
واکمني وساتي دافغانستان بشپړتيايي حالت وساتي يوه فيصله چې
دوی وکړه فقط دا وه چې مملکت ته بايد انکشاف ورکړو او دنورو خارجي
مملکتونو په سرمايې او کومک سره اما دهغو حساسيتونو سره چې
دهمسايه مملکتونو کې مخصوصاً داتحاد شوروي او هندبرتانوي په مقابل
کې يې لرل په نظر کې ونيول شی د دوی کوشش داؤ چې يو افغانستان
بيطرفه وساتل شي او له بلې خوا څخه کومکونه، کريډيټونه دانکشافي
پروژو دپاره له هغو مملکتونو څخه واخيستل شي چې همسايه نه وي.
المان داسې يو هيواد ؤ چې پرمخ تللی ؤ او دافغانستان همسايه نه ؤ نو

همدا وجه وه چې د المان په مرسته په افغانستان کې ډیرې پروژې فعاله شوې.

پوهاند ګل جانان ظریف چې د المان په فرانکفورت کې د پوهنتون استاد دی او ډیر وخت په هغه هیواد کی پاته شوی دی د دې مرستو په هکله پوره مطالعات کړي دي:

ددوهم نړیوال جنګ دپیل دمخه دافغانستان او المان ترمنځ په تجارتي او تخنیکي اړیکو کې دلیدووړ آسانتیا وې پیښې شوې وې دافغانستان اومه مواد المان دنړیوال تجارتی بازار دنرخ څخه په لوړه بیه اخیستل او هم یې افغانستان ته د ۵۵ میلیونو مارکو د کریډټ ورکولو سره موافقه وکړه او په افغانستان کې ترټولو زیات المانی متخصصین چې په ۱۹۳۶ کې یې شمېر ۱۷۰ تنو ته رسیده دفني پرسونل په توګه استخدام شول.

پوهاند حسن کاکړ چې پر همدې دوره د پوره مطالعې خاوند دی وایي چې دالمان دا مرسته دخدای په جات نه وه:

هغوی هم دخدای په جات کومک نه کاوه هغوی داقتصادي مقصد په اړخ کې یا دهغه اقتصادي کومک له لارې سیاسي مطالب هم مخکې بیول چې په هغو کې غټه خبره فقط دا وه چې دوزیرستان لوی عالم میرزا علي خان چې په فقیر ایپي باندې مشهور ؤ له هغه سره یې مرستې وکړلې او هغه یې تحریک کاوه دانګلیسانو په مقابل کې عمومي پالیسي همدغه

وه چې دغه د سرحد قبايل چې پښتانه دي تحريک کړي ويې پاروي په مقابل د هند برتانوي کې.

خو په سرحد کې د فقير ايپي ترڅنگ نور قبايل لا پخوا د ملي آزادۍ په جذبه راپاريدلي وو او په جگړو بوخت وو ولې د برتانوي پوځ افسر کرنل محمد شريف خان چې په همدې وخت کې د فقير ايپي سره په جگړه بوخت و وايي چې د هغوی سره محوري قدرتونه ملگري وو:

په وزيرستان کې فقير صاحب له دا اکسز پاور (محوري قواوې) به يې ورته ويل که نه جرمني او جاپان او ايټلي، اوريدل به مو داسې چې هغه له يې دومره لوی رقم ورکاوه چې هغه بيا توپې هم جوړې کړې او هغه دا فيصله وکړه چې انگريز له شکست به زه په دې ورکړم چې د «د ته خيلو» کلاترې نه واخلم نو په دغه ورځو کې زما پوستنگ (مقرري) په د ته خيلو کې وا و درې مياشتې په جون - جولای - اگست کې مونږه کلابند وو او دې حد ته خبره ورسيده چې راشن ماشن به مونږ ته د هوا نه راغورځيده ليکن په ټول نارترن کمانډ (شمالي قومندانۍ) کې چې د هغې هيډکواټر، په پېنډۍ کې ؤ پاراشوټس نه ؤ نو مونږ له به يې دا اوړه، دانې، چای، چيني وغيره دا به يې د هوا نه فرې (يله) راغورځول نتيجه يې دا شوه چې هغه به چې ځمکې باندې را خلاص شول هغه به خواره شول په هر حال مونږ

سره یوه وړه غونډې تو په وه او ایپې فقیر صاحب سره څلور وې هغې له به په لس کسه باندې یو ګډ په دریمه ورځ فی کس له لس کارتوس په دوهمه ورځ باندې ورکول کیدل. او دا دفقیر صاحب سره لکه څنګه ما چې ددې خبرې په سرکې وویل د هغه سره پیسه وه او هغه به په دې باندې سودا کولی شوه او هغه پیسه به ورله د ایټلې، جرمني او دجاپان د طرف نه راتله.

په همدا ډول حالاتو کې چې دنړۍ لوی قدرتونه چې په دې سیمه کې پوره فعاله وو افغانستان تر سخت فشار لاندې ؤ خو عزیز نعیم وایي چې افغاني مشرانو خپله ګټه په بیطرفۍ او د قواؤ په توازن کې لیدلې وه:

افغانستان ددواړو خواوو ترمنځ خپله ګټه دقوې په توازن یعني بیطرفۍ کې لیدله بیا هم ددوهمې نړیوالې جګړې په وخت کې افغانستان بیطرفي غوره کړه داخل دا افغانستان ګاونډي هیوادونه برتانوي هند او شوروی اتحاد رقیبان نه وو بلکه متحد او یو دبل ملګري وو نو که چیرې افغانستان طرف نیولی وای نو د ایران په شان یوه برخه به یې دشوروي اتحاد او بله برخه به یې دبرتانیې تر تأثیر لاندې راغلې وای نو ځکه افغانستان دا تشخیص وکړ چې په دوهمه نړیواله جګړه کې بیطرفه پاته شي ځنې موضوع ګانې پیښې شوې چې دافغانستان بیطرفي ته خطر متوجه کړي که څه هم په سطح کې اوضاع عادي وه ولې تر سطحې

لاندې وضع غير عادي وه مختلفو حکومتونو تلاش کاوه چې افغانستان په خپله طرفدارۍ په جنګ کې راګډ کړي يوه موضوع هم والماني او ايټالوي استادانو او متخصصانو ته بهانه ګيري وه کوم چې په افغانستان کې په کار لګيا وو دمتحدينو په عقيده دامتخصصان په اصل کې متخصصان نه وو بلکه استخباراتي ماموران وو او ښايي دجرمني په ګټه کاروکړي نو ځکه دهغوی د ويستلو غوښتنه وشوه افغانستان دا غوښتنه په اول کې ونه منله ولې تر ډير فشار وروسته يې دا موضوع لويې جرګې ته وړاندی کړله او لويې جرګې فيصله وکړه چې تضمين ورکړل شي تر څو د جرمني او ايټاليې اتباع خپلو کورونو ته په سلامتۍ ورسول شي. دافغانستان حکومت ته دا تضمين ورکړل شو او وروسته داکسان خپلو کورونو ته سلامت ولېږل شول.

سيدقاسم رښتيا چې په همدا وخت کې په کابل راديو کې دنشراتو مشرؤ وايي چې افغانستان په دې ټينګار سره په نړۍ کې دلوی نوم خاوند شو:

داکسان مو ږ هيڅکله تاسو ته نه تسليمو او که تاسې هرڅه چې وو ايئ داکارنه کوو داټينګار دافغانستان له پاره يولوی نوم په دنيا کی قايم کړ. ځکه چی هيڅ يوبل مملکت داسې يو کار نه وو کړی په داسې وخت کې چې انګريز او روس دواړه يو خوا ته وو په آخر د جنګ دوی

مجبور شول چې خپل پيشنهاد ته تغير ورکړي.

پوهاند ګل جانان ظريف وايي چې د اکسان د بر تانوي هند او ترکيې له لارې خپلو هيوادونو ته ولېږل شول او هغو المانانو ته چې دا وختونه ورياد دي او س هم د افغانانو ممنون دي:

آلماني او ايتالوي متخصصين د هند او ترکيې له لارې و خپلو هيوادو ته ستانه شول په دې هکله بايد وويل شي چې په ځينو خصوصي او عامو غونډو کې المانيان د افغانانو د دې دريغ په درناوي او قدرداني يادونه کوي او ستايي يې او د افغانانو د دې ميړني او جسور موقف نيونې احساس په تيره په مسنو اشخاصو کې زيات ليدل کيږي بايد علاوه شي چې د نړۍ تردوهم جنګ وروسته د المان او افغانستان ترمنځ نژدې اړيکې موجودې وې چې علمي او تخنيکي همکارۍ لکه د کابل، بن او بوخم د پوهنتونو ترمنځ توامیت او د افغاني پرسونل روزنه د يولړ انکشافي پروژو چې د سروبي، ماهيپر د بريښنا او د پکتيا د کرکرنې پروژې پکې شاملې وې او د افغانستان او آلمان د رعيتيانو اتباعو له پاره د يو بل هيواد ته د آزاد تګ او د ويزې نه موجوديت يې ځينې مثالونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰

د هاشم خان استعفی او د شاه محمود خان حکومت

سردار محمد هاشم د خپل حکومت په اوږده دوره کې په ټول هیواد کې ریښې ټینګې کړې وې. پوښتنه داده چې په دا ډول حالاتو کې دی ولې استعفی ته مجبور شو عزیز نعیم وایي چې د هغه صحت ښه نه ؤ:

د سردار محمد هاشم خان حکومت اول اوولس کاله دوام وکی اوولس کاله د هر حکومت له پاره اوږد وخت دی. سر دار محمد هاشم د افغانستان په ډیر بد وخت کې صدراعظم ؤ. د دوهمې نړیوالې جګړې په وخت کې د افغانستان ټول کارونه د سردار محمد هاشم خان په لاس کې وو. هغه ته د

جنگ نه وړاندې د زړه تکليف ورپيښ شوی ؤ او د تداوی له پاره جرمني ته ولاړئ. په هغه وخت کې ډاکټرانو ورته وويل چې د کار فشار کم کړي. د جهاني جنګ وړاندې سردار محمد هاشم خان د همدې تکليف په اساس غوښتل چې استعفی ورکړي، ولې پاچا ونه منل او ځنې ويې غوښتل چې د جګړې په وخت کې د صدارت وظيفې ته دوام ورکړي. د جنګ په وخت کې هم ورباندې د زړه حمله راغله او شپږ مياشتې په شفاخانه کې بستري ؤ. زما په ياد دي چې ده وويل هر کله چې جنګ خلاص شي زه به هم د صدارت د کار څخه لاس واخلم.

سيد قاسم رښتيا وايي چې په نړۍ کې آزادي راغلې وه نو همدا وجه وه چې شاهي خاندان فيصله وکړه چې محمد هاشم خان کار پرېږدي.

تغيير د اوضاع په دنيا کې همداسې ايجابول چې بايد په افغانستان کې تغيير پيدا شي نو په هغه سيستم کې محمد هاشم نور گنجايش نه درلودئ په دنيا کې آزادي راغلې وه، په دنيا کې نوي دولتونه راغلي وو، نوې آزادۍ راغلې وې، حقوق بشر راغلي وو، دلته پر افغانستان دا تأثير خوامخوا راتلئ. دلته د شاهي خاندان مشورتي کورنۍ فيصله وکړه چې محمد هاشم خان کار پرېږدي او شاه محمود خان صدارت واخلي او دلته شاه محمود خان د يوه نوي پروګرام سره يو ځای راغلئ. پروګرام يې دا وو

هغه ټول بنديان چې سردار محمد هاشم خان بندي کړي وو او څوارلس کاله

يې تير کړي وو خوشي کړل او هغوی ته يې کارونه ورکړل.

که د يوې خوا سياسي بنديان خوشي شول او آزادي راوستل شوه ولې د بلې خوا سيد شمس الدين مجروح وايي چې په عمراني برخه کې رکود ؤ او څه پرمختګ ونه شو:

يقيناً د ده دوره د فعاليت په لحاظ باندې په افغانستان کې د آبادۍ په لحاظ يو رکود پيښ ؤ. د هغه يو دليل خو البته لکه مخکې چې ما وويل د يو شخص په سجيې، خلق او مشيت پورې هم تعلق لري او د بلې خوا شرايط هم د ملک په اقتصادي مشکلاتو پورې اړه لري. مثلاً په دا آخر کې چې څه لږ حرکتونه پيدا شول په خارجي کومکونو او امدادونو باندې زياته اتکا وشوه. د هغې نه يو څه راووتل. مګر په دغه دوره کې څنګه چې د ده د شخصيت نه توقع کيده څه ونه شوه. البته شک نشته سړی آرام سړی ؤ، نرم سړی ؤ يقيناً اولسي سړی ؤ او ښه سلوک يې کاوه د خلکو سره يې په دار مدار باندې ژوندون کاوه، باوجود چې تصادمونه هم پيښ شول، په دې آخر کې د ده د دورې د منورينو سره. يو څه شوق يې لاره چې کوم تحول د ديموکراسۍ په لحاظ په افغانستان کې راشي او يو نوی نهضت پيدا شي اخبارونه وي، شورا زياته فعاله اوسي، مؤثره اوسي. د

افغانستان په حوادثو کې يې دې کارونو ته موقع ورکړه.

شاه محمود خان ته دا نظر چې ديموکراسي راوستل شي څنګه پيدا شوی ؤ، عبدالحميد مبارز چې په دې وختونو کې پوره فعال پاته شوی ؤ وايي چې د امريکا تر سفر وروسته دا نظر ور پيدا شو:

امريکا ته تر اووه مياشتنی سفر وروسته، کله چې شاه محمود خان بيرته افغانستان ته راوګرځيدئ تر هغه وروسته يې اول ډيموکراسی ته هڅه وکړه په همدې ترغ کې يوه سلسله جريدی را ووتلي چې مرحوم عبدالرحمن محمودي د «ندای خلق» د جريدې امتياز واخيستئ، غلام محمد غبار د «وطن» د جريدې امتياز واخيستئ، ګل پاچا الفت د «اولس» د جريدې امتياز واخيستئ او مرحوم فيض محمد انګار د جريدې امتياز تر لاسه کئ. دې جريدو په کابل کې خپل آزاد نشريات پيل کړل او د ويونکو شمير يې زښت ډېر ؤ. د دې ټولو جرايدو هدف ډيموکراسي او مشروطه شاهي وه. د هغوی تلاش دا وو چې حکومت د سلطنت څخه بيل کړي. د شورا په اوومه دوره کې آزادي وه. هلته يو اقليت موجود ؤ چې په دې اقليت کې مير غلام محمد غبار، ډاکټر عبدالرحمن محمودي، محمد کريم نزيهي، محمد علم ورد ک، د دوشی سخي امين، د کندهار عبدالحی حبيبی او د مزار څخه خال محمد خسته

داسې يو اقليت ؤ چې د حکومت د طرفدار اکثريت په مقابل کې دريدلي وو. دې اقليت د آزادۍ طرفداري کوله او د حکومت د ځينو پروژو سره يې هميشه مخالفت کاوه.

د مطبوعاتو د آزادۍ سره هيڅا مخالفت نه درلودئ. سيد قاسم رښتيا چې په همدې وخت کې د مطبوعاتو مستقل رئيس ؤ هم په دې آزادۍ کې ونډه اخيستې ده:

مطبوعات زما په پيشنهاد آزاد شول ، د شاه محمود خان په دوهم کال چې صلاح الدين خان سلجوقي په سفارت مقرر شو زه د هغه په عوض کې رئيس مطبوعات شوم. په دې وخت کې زما هم آرزو دا وه ، هغه چې شاه محمود خان آمادګي لري د دې له پاره چې د ډيموکراسۍ په ساحه کې قدمونه واخلي په هغه کې ما برخه واخيسته. هغه ؤ چې ما پيشنهادونه کول او دا پيشنهادونه هغه منل. دلته پيشنهاد وشو چې يو قانون مطبوعات جوړ شي او آزاد اخبارونه منځ ته راشي ده هم قبول کړل. په مجلس وزرا کې تير شول. مجلس وزرا بحث وکړ او ټول حيران وو چې څرنګه کيږي د مخه د نشر سانسور نه وي. تر نشر دمخه د سانسور ستونزه حل شوه. بيا د بلديې (ښاروالي) انتخابات وو. ما عرض وکړ چې ټول خلک د بلديې انتخابات کوي په يوه کوټه کې کښيني بيا وايي چې

پلانکی د بلدیې رئیس دی. ما وویل چې خلک پوهیږي باید موقع ورکړو چې په خپله نفر وټاکي ده قبول کړه فرمان یې ولیکئ او د بلدیې انتخابات وشول. غلام محمد خان فرهاد د بلدیې رئیس شو.

پوهاند احمد جاوید چې د کابل پوهنتون رئیس پاته شوی دی په دې وخت کې د پوهنتون شاگرد ؤ وايي چې د دې قانون په اساس آزادې جریدې راووتلې:

د دې قانون په اساس ډیری غیر دولتي جریدې خپرې شوې چې یوه هم ندای خلق ده. د ندای خلق مؤسس ډاکټر عبدالرحمن محمودي او مسوول مدیر یې عبدالحمید مبارز ؤ. ندای خلق د خلق د جریدی سره چې د حزب دیموکراتیک خلق ارگان ؤ هیڅ ارتباط نه لري. دا جریده پس له نه ویشت شمارو توقیف شوه. بله د وطن جریده ده چې مؤسس یې میر غلام محمد غبار او مسوول مدیر یې محمد علي خروش او وروسته محمد صدیق فرهنگ ؤ. دا جریده پس له اته ویشتو شمارو توقیف شوه. د خلق جریده ډېره جذباتي احساساتي او توندروه وه او د وطن جریده معتدله، استدلالي او محافظه کاره وه دې دوو جریدو د افغانستان په سیاسي ژوند کې ډیر اهم رول درلودی.

په افغانستان کې سیاسی فعالیت په ډېرېدو ؤ. ډاکټر عبدالصمد حامد چې ډیر کلونه په افغانستان کې د صدرات معاؤن ؤ وايي چې په لومړي ځل د

افغانستان پوهانو ته امیدواري پیدا شوې وه:

د لومړي ځل له پاره د افغانستان د پوهانو په منځ کې یوه امیدواري پیدا شوې وه او خوش بیني او جذبه. چې نوی حرکت به وي داسې یو نظام به وي چې په خپله افغانان به د خپل ژوند په باره کې تصمیم نیسي. خپل وطن به اباد وي. د مثال په توګه مثلاً مونږ شاګردان وو ډیر خلک به داو طلبانه تلل د جاده میوند د جوړیدلو له پاره کورونه به یې نړول چې جاده جوړه شي. داو طلبانه به پکې کار کیده. ټولو ته دا ضمني وظیفه بلل کیده. د اوومې دورې شورا چې منځ ته راغله نسبتاً آزاد انتخابات وو او د افغانستان د سیاسي فعالو حلقو خلق هم پکې شامل وو، دا یوه بله مایه د امیدواری وه. اول ځل غیر دولتي خصوصي آزاد اخبارونه وو تل او دانشرات د هم هغه وخت په سویه زما په فکر د قدر وړ وو.

ډاکټر احمد عبدالرحیم زی چې د خپل ورور عبدالملک خان عبدالرحیمزی تر بندي کیدلو وروسته په اطریش کې پاته شو په همدې وخت کې د کابل پوهنتون محصل او د شاه محمود خان خدمتونه یې د قدر وړ بللي دي:

زه باید ووایم چې مرحوم شاه محمود خان په هغه وخت کې ډیر خدمت کړی ؤ بالخاصه تر یوې اندازې چې ځوانانو ته یې موقع ورکړې وه چې خپل افکار آزاد اعلان کړي. د ده په دوره کې یو تحول راغلی ؤ او تصادف هم

زموږ نیک ؤ چې په دې دوره کې موږ په پوهنتون کې وو. زه په خپله په فاکولتهٔ حقوق کې وم. موږ ته په اول وار کې موقع راکړه شوه. ښاروال د کابل انتخابیدئ موږ باید په کابل کې ګرځیدای خلکو ته مو توضیح ورکولای چې د ښاروال اهمیت څه دی. پس له هغه څخه انتخابات د شورا راغلل چې مرحوم غبار او مرحوم محمودي په اوله دوره کې انتخاب شول یوه څورلس نیم زره او بل یې تقریباً دیارلس نیم زره رایې په کابل کې واخیستې، دوی په پارلمان کې په شورا کې د هغه وخت وکیلان وو په دې تولو کې چې وو د فاکولتې محصلینو ته موقع ورکړه شوې وه چې خلکو ته تبلیغ وکړي.

۱۱

د شاه محمود خان په صدرات کې ډيموکراسي او سياسي ګوندونه

کله چې شاه محمود خان فيصله وکړه چې ډيموکراسي راولي نو په دې وخت کې سياسي ګوندونو او د محصلانو اتحاديې په فعاليت پيل وکړ ولې ويښ ځلميانو لا پخوا خپلې ډلې جوړې کړې وې او په پوره فعاليت بوخت وو ، پوهاند عبدالشکور رشاد چې د ويښ ځلميانو يو فعال غړی ؤ وايي چې د ويښو ځلميانو مرام ملي وحدت ؤ :

د ويښ ځلميانو په مرامنامه کې مهمه نقطه دا وه چې وحدت ملي

تأمین شي په افغانستان کې اوله بله طرفه دوی کوشش کاوه چې اقتصادي منابع په پراخه پیمانه باندې په کارولویږي، وده وکړي، بندونه جوړشي، ولې وکښلی شي او فابریکې راشي، فابریکې جوړې شي د دې دپاره ددوی مبارزه وه چې خلک په کاربانديې ولویږي او دبیکارۍ مخه ونیوله شي دغه رنګه ددوی په اهدافو کې دعلم او تعلیم، تدریس وتحصیل مسئله وه دوی غوښتل چې په هر ځای کې په هر کلي کې دهاتي مکتبونه جوړ شي او حتی د دهاتي مکتب نظر تقریباً ددوی نظر ؤ چې بیا وروسته دولت هغه تعمیل کړ نو د تعلیم خپرونه وه البته ځینې مواد نورهم وو ورسره مثلاً په هغه وخت کې د پښتونستان حرکت نوکی په شدت کې ؤ ددغه سره ددوی همنوایي موجوده وه او غوښتل یې چې هغه غصب شوې ځمکې چې دوخت دحکمران یعني انګلیس په لاس کې پاته شوې وې هغه ته حق دخوداراديت ورکړشي که دوی وغواړي چې دافغانستان سره ملحق شي او یا دا چې په خپله دیو حکومت تشکیل وغواړی یا داچې له پاکستانه سره ګډشي دا یې هم په اهدافو کې وه.

ځینې خلک بیا وایي چې د ویښو ځلمیانو په جوړیدلو کې سردار محمد داؤد خان مرسته کړېده ولې جیلاني خان الکوزی چې د ویښو ځلمیانو غړی او ډېر کلونه یې په بندکې تیر کړي دي داخبره نه مني:

په داؤد خان په دې کې لاس نه درلود ئ زمونږ سره داؤد خان کوم لاس نه درلود فقط دونه وو چې داؤد خان لا يو وخت مونږ ورو غوښتلو زمونږ د بعضې ملګرو سره يې خبرې وکړې چې تاسې داسې کارونه کوئ. مونږ وويل يه هغه دروا غ دي چې خلکو تا ته ويلي دي مونږ نور کارونه نه دي کړي. داؤد خان زمونږ سره کوم ارتباط نه درلود پس له هغه چې مونږ د قندهار خلک بنديان شولو زمونږ بعضې خلک چې هلته په کميټه مرکزي کې وو هغه حکومت تطميع کړل نو هغه خلک که د هغو سره کار درلود ئ مونږ په هغه نه يو خبر زمونږ له داؤد خان سره کوم کار نه ؤ زمونږ مرکز وينې په قندهار کې ؤ، مونږ د غه وو او هغه نفري چې زمونږ وو په کابل کې هغه حکومت تطميع کړل مونږ يې بندي خانې ته کش کړو، دوی ته يې چوکی ورکړې پس له څلورو پنځو کالو چې يې مونږ ايله کړو زمونږ څخه يې معافي غوښتله د هغه څخه ما پوښتنه وکړه چې مونږ دې ولې بنديان کړو مونږ خو په هغه وخت کې هم ويل چې مونږ بې ګناه يو پس له هغې چې دوی ايله کړو ورويې غوښتلو چې ستاسو په خصوص کې اشتباه شوې ده هيڅ شی نه ؤ په مابين کې.

په افغانستان کې د خلق د ديموکراتيک حکومت مؤسس او مشر نور محمد تره کي ادعا کوله چې نوموړی د ويښو ځلميانو مؤسس او مشر ؤ جيلانی

خان الکوزی وایي چې :

دا خبره بلکل صحیح نه ده بلکه هغه چې دی موسس نه ؤ بلکې د وینې ځلمیانو سره یې څه دغه هم وکړه یعنی د وینې ځلمیانو سره یی وفا ونه کړه دی په هغو څلورو کسانو کې وو چې حکومت ته ور تسلیم شوي دي په دغه یې آتشه مطبوعاتي په امریکا کې مقرر کړ.

د وینبو ځلمیانو تر څنګ د وطن حزب په کابل او د افغانستان په ځینو ځایونو کې د میر غلام محمد غبار په مشرتوب ریښې ټینګې کړې وې، ډاکتر عبدالرحمن محمودي هم د ندای خلق ترنوم لاندې منورین راټول کړي وو. ډاکتر عبدالاحمد عبدالرحیم زی چې د محصلانو د اتحاد یی غړی ؤ د ډاکتر محمودي او نورو مشرانو سره لیدلي دي او وایي چې د هغوی اساسات محلي وو:

اول کې د دوی اساسات چې وو محلي وو عمومي نه وو، وینې ځلمیان چې وو زیا تره یې د پښتو خوا ته توجه وه او دا نور چی وو، وطن چې ؤ په مسایلو د سوسیالیستي کې لږ فکر کاوه او خپله دا رهبران یې، خدای دې اوس وبخښي مثلاً ډاکتر محمودي ؤ دا ځینی نفر وو ډېر احساساتي وو. په احساساتو کې سړی داسې قضاوتونه سیاسي چې کوي عموماً لږ ذره کي موازنه پریږدي او یو واري مونږ، تاسو ته مثلاً وایم مونږ په لیسه استقلال کې یو کنفرانس دایر کړ په هغه کې مرحوم محمودي خبرې

وکولې او ما خپله له دې سره خبرې وکړې له غبار سره وغږېدم ورته ومې ویل: چې تاسې هر څه چې وایئ تاسې وکیلان د پارلمان یاستئ تاسې مصئوونیت لرئ او اول کې چې مونږ دا شروع کووکه داسې لوی لوی خیزونه اچوو هدف ته نه رسیږو موږ غوښتل چې یوه اساسنامه د اتحادیې د محصلینو جوړه کړو، موږ پیشنهاد کړه پوهنتون ته او دا اساسنامه چې موږ د مختلفو هیوادو څخه چې زموږ څخه وړاندې وو مثلاً تجربه یې درلوده مثلاً لکه مصر غوندې نورو ځایو غوندی موږ اسا سنامه د هغه په اساس سره ترتیب کړه او هغه مو وړاندې کړه ریاست د پوهنتون ته او زمینه موږ ته مساعده شوې وه چې موږ یوه اتحادیه د محصلینو عملي کړو، زه خلپه د حقوقو فاکولتې له خوا څخه په دې کې نماینده وم او له طرف د طب څخه مثلاً په هغه وخت کې حسن شرق وچې تاسې یې نوم اوریدلی دی، ځینې له ساینس څخه وو له نورو څخه وو مثلاً غلام علی آئین ؤ د فاکولتې د ساینس دا ټول نفر وو چې باید په دې مسایلو کې بحث سره وکړي، متأسفانه ځینې نفر زموږ چې وو، دوی خپل هم له دې حیثه د کار نه وو چې دوی خپل شخصي اغراض نسبت د ټولنې، نسبت د محصلینو مسؤلیتونو او ارزوگانو ته ترجیح ورکړه په دې وخت کې وو چې دا موفق نه شو مثلاً وکیلان د پارلمان وو چې انتخاب شوي وو هغوی

غوښتل چې ځانته ټولنه جوړه کړي، په محصلینو کې ځانته یو تعداد ولري چې هغوی د دوی خوله او ژبه وي نور مثلاً د حکومت له خوا څخه وو خو د داؤد خان په هغه وخت کې ؤ مثلاً نفریې لیدل هغو ته یې هدایت ورکاوه خو صدارت ته هم نفر تلل چې هدایت یې اخیسته د خلکو څخه او راتله په اتحادیه د محصیلنو کې به دوی خبرې کولې نو اتحادیه د محصلینو یې غوښته چې یو منطقه د پریکټس خپله جوړه کړي د غه خبره وه چې گویا زموږ موقعیت یې ضعیف کړ په هغه وخت کې.

ولې عبدالحمید مبارز چې د ډاکتر محمودي نژدې ملگری او د محصلانو د اتحادیې غړی ؤ وایي چې اتحادیې په خپله د آزادو ډلو سره اړیکې ومونډلې:

د محصلینو اتحادیې د هغو آزادو ډلو سره اړیکې پیدا کړې چې د میر غلام محمد غبار، محمودي او ویښو ځلمیانو په شاو خوا راټول شوي وو دې کسانو هم زیارویستئ چې د دې ځوانانو د هلوځلو څخه د ډیموکراسۍ په لاره کې کار واخلي ځکه چې د پوهنتون څخه د سیاسي غونډو مرکز جوړ شوی ؤ په دې وخت کې حکومت د دې کنفرانسونو او غونډو څخه په بیره کې شو په تیره بیا په هغو کنفرانسونو کې چې ومحمودي ته بلنه ورکړل شوې وه دا هغه وخت ؤ چې حکومت په سیاسي غونډو باندې بندیز ولگوئ او یو شمیر محصلین یې هم ورسره بندیان کړل.

پوهاند احمد جاوید هم په دې فعالیتونو کې رول لوبولی دی او وايي چې سردار محمد داؤد خان د محصلینو د اتحادیې د لارې هڅه کوله چې شاه محمود خان راوغورځوي:

داؤد خان چې د شاه محمود خان سره مخالف ؤ د ملي کلوپ او د محصلینو د اتحادیې په تشکیل سره غوښته چې شاه محمود خان د قدرت نه وغورځوي او مجبوریې کړي چې د ډیموکراسۍ د ادعا نه منصرف شي. په همدې لحاظ آزادې جریدې پر له پسې بندې او توقیف شوې او د انتخاباتو د رسیدو په وخت کې دولت خپلې پالیسۍ ته تغییر ورکړ او د ملي شخصیتونو د انتخاب کیدلو مانع شو په همدې لحاظ یې له محمودي او غبار سره نه یواځې مخالفت شروع کړی بلکه د دوی د انتخابیدلو ممانعت یې وکړ په همدې مناسبت په کابل کې یوه لویه مظاهره وشوه. مظاهره کوونکي چې پکې محصلین هم وو د آزادۍ غوښتلو په نارو او شعارو دارګ خواته روان شول، زه په خپله په دې وخت کې هم هلته وم او د صحنې شاهد او ناظر وم د هرچا د خولې نه د محمودي او غبار نومونه په ډیر احترام او احساساتو سره اوریدل کیدل هیڅ کله ما داسې فضا چې د ملي او صمیمي حقیقي جذباتو څخه ډکه وي نه وه لیدلې خلکو په ډېره مینه او هیجان سره محمودي او غبار په اوږو پورته کولو سره فریادونه وهل او د ډیموکراسۍ او آزادۍ په زنده باد ویلو سره یې خپل

احساسات څرګند کړل، ټول مظاهره کوونکي د ارګ د دروازې په څنګ کې په مسالمت آمیز ډول راټول شول هم هلته یې د ارګ له نمایندہ سره خبرې کولې د دولت پولیسو او عسکري سوارکارانو دجمعیت په منځ کې حملې وکړې او غوښتل یې چې خلک پراګنده کړي ډیر خلک ټپیان شول او دځوانانو او محصلینو حتی عامه خلکو احساسات جریحه دار شول داورځ دديموکراسۍ پای ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲

د سردار محمد داؤد خان صدارت

عبدالحمید مبارز وایي چې د شاه محمودخان په وخت کې د ډیموکراسي په ښه توګه مخ په وړاندې روانه وه ولې د سردار محمد داؤد خان د فعالیت له کبله شاه محمودخان مجبور شو چې استعفی ورکړي:

د ډیموکراسۍ اوله دوره په ښه توګه مخ په وړاندې روانه وه، منورین او روشنفکران په دې عقیده وو چې د شاه محمودخان حکومت تقویه شي ترڅو د شاه محمود خان د نفوذ له لارې د ډیموکراسي خپل وروستي پړاوونه تیر کړي ولې سردار محمد داؤد خان غوښتل چې حکومت لاس ته راوړي او یو شمیر محصلانو د هغه سره اړیکې درلودې په دې جمله کې حسن

شرق او دهغه نور ملګري شامل وو او دهغوی هڅه دا وه چې ژر دسردار شاه محمود خان حکومت سقوط وکړي او دسردار محمد داؤد خان حکومت واک واخلي، دتاریخ یو واقعیت دادی چې په هغه مهال کې دکابل والي عبدالحکیم شاه عالمي ؤ او په ځینو ځایو کې ده په خپلو خلکو دتلیفون پایې چپه کولې او ویل به یې چې دا محصلینو او دغبار او محمودي طرفدارانو چپه کړې دي او په مملکت کې بې نظمي راولي په دې وخت کې هغوی ته بل چانس هم میسر شو چې د ډاکتر مصدق قیام دشهنشاه ایران په مقابل کې منځ ته راغی او په هغه ځای کې یو تغییر را وستل شو دې تغییر دافغانستان پر ډیموکراسی بداثر وکړ او په مقاماتو کې داسې انګیزه پیدا شوه چې نه داچې په افغانستان کې دا ایران حالات رامنځ ته شي.

د ایران حالت رامنځ ته نشو خو دافغان ملت پخوانی مسئول مدیر قدرت الله حدا دوایي چې بې باکي شروع شوې وه او دکودتا په تورځینې کسان ونیول شول:

ضمناً هر چیرته داسې لږ بې باکی هم شروع شوې وه او له بلې خوانه شاه محمود خان هم کله کله په دې متردد شو چې هلته د ګوسوار د زوی خبره پیدا شوه دخواجه محمدنعیم خان چې یو کودتا غوندې یو شي ؤ چې دنوروز په ورځ یې داخلک ونیول او په هغه کې ډیر خلک وو. ګل جان خان ورد ک ؤ په هغه وخت کې، حتی دما یارو کورنۍ هم ورسره شریکه وه نو

دوی ډاریده چې دغسې یوه کودتا څه شی ونه شي نو دغه ټول دلایل داؤد

خان راټول کړل او دغه یې سلطنت ته وویل او خلک یې په دې قانع کړل چې

دشاه محمود خان نه نوره خرابیږي او نن یا سبا به دا سړی له منځه لاړ شي

ده غوښتل چې یو څه محکم حکومت راشي چې مبادا دا سلطنت هم له

منځه لاړ نشي.

په دی وخت کې دمحمد ظاهر شاه نفوذ ډیر شوی ؤ ، سیدقاسم رښتیا وایي

چې ظاهرشاه نه غوښتل چې سردار محمد داؤد خان صدر اعظم شي او د شاهي

خاندان دباندې کاندید په نظر کې نیول شوی ؤ:

اعلیحضرت دلته زیاتر نفوذ درلود په دی دوره دشاه محمودخان کې

په خپله ظاهر شاه گویا ډیر زیا تر نفوذ درلود ، په ټولو مسایلو کې داخل ؤ

دلته بیا دوی فیصله کوله چې دا خانداني وضعیت ته دوام ورکړي یا هغه

قطع کړی دلته یو کاندید هم راغلی ؤ چی هغه ملک یار گویا کاندید ؤ

دصدارت لاکن بیا وروسته بیا ده قبوله نه کړه دلته داؤدخان چی

اعلیحضرت نه غوښتل چی داؤد خان راشي ده فکر کاوه چی داؤد خان دا

مسایل ډیر شدید گویا د پیچیدگی سره مخامخ کوي خصوصاً

د پښتونستان مسئله لاکن اعلیحضرت بل څوک کاندید پیدا نه کړ او

داؤد خان صدراعظم شو.

که څه هم ځینې باور لري چې دشاه محمود خان په لیرې کولو کې د سردار

محمد داؤدخان لوی لاس ؤ. ولې عزیز نعیم موافقه نه لري او وایي چې زه په خپله

ددې کورنۍ دیوه غړي په توګه په اطمینان سره ویلی شم چې سردار محمد داؤد خان دشاه محمود خان په مقابل کې هیڅ ډول توطئه نه ده کړې:

زه ددې کورنۍ دیوه غړي په توګه تاسو ته اطمینان درکوم چې داؤدخان دشاه محمودخان په مقابل کې دهیڅ ډول توطئې څخه کار نه دی اخیستی ولې دکار دطرز او طریقې له مخې یې دسردار شاه محمودخان سره موافقه نه لرله او همدا وجه وه چې دوه ځله یې دحکومت څخه استعفی ورکړه ولې یو شمیر عناصر موجود وو چې سردار شاه محمودخان ته به یې ویل چې سردار محمد داؤد خان تخریب کوي کلونه تیر شول سردار شاه محمودخان استعفی ورکړه او سردار محمد داؤد خان صدراعظم شو. یو وخت دسردار محمد داؤد خان لور ته دسردار شاه محمود خان دزوی له پاره مرکه ورغلې وه سردار محمد داؤد خان په دې عبارت دسردار شاه محمودخان خانمې ته وویل چې زه حیران یم چې سپه سالار صاحب څنګه دا خواهش کوي باید امر وکړي.

که دیوې خوا داخلي حالاتو دسردار محمد داؤد خان راتګ ته لاره هواره کړې وه ولې نړیوال حالات هم بې اثره نه وو ډاکتر عبدالصمدحامد وایي چې دسوړ جنګ جریان هم دسردار محمد داؤد خان دراتګ عامل بلل کیدای شي:

مخصوصاً د دوهم عمومي جنګ څخه وروسته داخلي او بین المللي او منطقوي عوامل سره ډیر میشته دي، نښتي دي او یو له بله نه جلا کیږي. زه تصور کوم چې دسوړ جنګ جریان او زموږ په منطقه کې د پښتونستان

مسئله چې زموږ او د پاکستان ترمنځ يې جنجال خلق کړی ؤ او د امريکې د سياست چې د ډالس وزير خارجې له خوا طرح کيده چې بايد شوروي حتی المقدور په دنيا کې او بيا زموږ په منطقه کې محاصره وي د دې باعث ګرځيدلی چې يوه نوع خارجي نوې لاره يوه نوع نوې موقف ګيري د دې منځ ته راشي او په دغه نوې موقف ګيری کې شايد شاه محمود خان داسې معلوميده چې صحيح سړی نه وي، داؤد خان په دې نوي ترتيب کې به دغه موقف په ورانده بيايي او دی نوي موقف کې د يموکراسی او آزادی ته مجال نه ؤ او په دې چې شوروی سره چې نژدې کيدل شوروي يو ديکتاتوري نظام هلته ؤنو شايد داسې فکر کېده چې په افغانستان کې هم بايد يو قوي لاس وي شايد عامل يې دا شی وي زه ګومان نه کوم چې داخلي عوامل دومره مهم شوي وای چې د هغه په اساس د ډيموکراسی حرکت معطل شوی وای په دې چې سره دځينې آزادي ګانو بيا دافغانستان په ټولنه کې د روشنفکرانو نفوذ او د سياسي فعالو خلکو نفوذ دومره زيات نه ؤ چې د دې نه دافغانستان د هغه وخت د قدرت مرکز ته دخطر احساس موجود شي.

سردار محمد داؤد خان وا ک ته ورسيدئ په دې وخت کې افغانستان په پوځي لحاظ کمزوری او اقتصادي مرستي ته هم ضرورت ؤ د دې مرستو لويه برخه په لومړي ځل دشوروي اتحاد څخه ترلاسه شوه، دافغانستان ممتاز ډيپلومات عبدالرحمن پژواک چې ډير کلونه په ملګرو ملتونو کې دافغانستان نماينده پاته

شوې دې وايي چې نه ځله په حساب، د امريکا څخه د مرستې غوښتنه وشوه:

اولينه مراجعه د افغانستان وامريکايانو ته د سردار محمد داؤد خان مرحوم په وخت کې وشوه چې د افغانستان د پروژو سره هم کومک وکړي تعميراتي، د سړکونو او دې خبرو. او هم د تسليحاتو په باره کې د اسلحې په باره کې څه کومک د افغانستان سره د دفاع د پاره وکړي د دې د پاره نه کرتې مراجعه وشوه، امريکايانو ته شپږ کرتې، زه په هغه وخت کې مدير عمومي سياسي وم په وزارت خارجه کې زما په واسطه د حکومت په هدايت مراجعه وشوه امريکايانو ته. او پس له هغه نه دوه وارې د سردار محمد نعيم خان چې معاون د صدارت او وزير خارجه هم ؤ هغه او دده ورور مرحوم سردار محمد داؤد خان چې صدر اعظم ؤ دوی شخصاً ورته مراجعات وکړل لاکن د دوی له خوا نه کوم کومک ونه شو چې کومک ونه شو افغانستان مجبور شو چې د بل ځای نه دا کومکونه لاس ته راولي په دې وخت کې ؤ چې د روسانو نه دا خواهش وشو هغو موافقه وکړه چې مونږ دا کومکونه کوو.

ځينې کسان باور لري چې سردار محمد داؤد خان د پلان گذارۍ سيستم رامنځ ته کړ چې د شوروي اتحاد څخه د تقليد يوه نښه وه ولې ډاکتر عبدالصمد حامد وايي چې تر داؤد خان وړاندې هم د پلان گذارۍ سيستم په نظر کې نيول شوی ؤ:

پخوا د دې چې داؤد خان راشي لا د شاه محمود خان په دوره کې

عبدالمجید خان زابلي چې د اقتصاد ملي دګروپونو مشرۇ هغه په یوه سلسله مقالو کې دپلان ګذارۍ سیستم د مزایاوو په هکله خپل نظر او توضیحات ورکړي وو هغه سره هم دا نظرۇ او یو مرکزي قوي قدرت چې مرکزي قوت ددولت دپاره څوک چې غواړي هغې کې د اقتصاد رهنمایي مهم جزدی ددې لحاظه داؤد خان دې شي ته توجه کړې وه لیکن زه فکر کوم چې دشوروي مستقیم تأثیر به البته نهۇ لیکن یو نوع تقلیدي اثر به موجود ۇ چې هغه کې پلان ګذاري دغه کیږي لیکن دشوروي ترڅنګ دهند تأثیر ۇ چې هغوی هم یو نوع پلان ګذاري سیستم لاره، وروسته ناصر دوی چې منځ ته راغلل چې هغوی سره هم افغانستان نژدې اړیکې لرلې هغوی هم یو نوع دسوسیالیزم پروګرام تعقیباوه چې دهغه خصوصیت هم داسې ۇ نو یواځې شوروي دنمونې په حیث نهۇ لیکن کوم کمپ کې چې افغانستان قرار لاره چې هغه دباندونګ دولتونه وو یا دغیر وابسته دولتونو حرکت، نهضت وو چې دهغوی په موسسینو کې افغانستان هم ۇدا ټولي چپې سوسیالستي اقتصادي پالیسۍ تعقیبولې. لکه هند، لکه مصر، لکه افغانستان لکه اندونیزیا ترسوکارنو یوګوسلاویا تر ټیټولاندي ټول داهم پکې وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳

د سردار محمد داوخان صدارت او عمراني چاري

کله چې سردار محمد داؤدخان صدر اعظم شو نو اداري چارو او دهیواد عمران ته توجه واړول شوه. سید شمس الدین مجروح چې لوړ رتبه وزیر پاته شوی دی وایي چې سردار محمد داؤد خان جدي ؤ او عمراني چاروته یې ښه توجه کړې وه:

کاریګر سړی ؤ د فعالیت او عمران په لحاظ باندې په ملک کې زیات کار وشو، لاکن د طبیعت په لحاظ باندې یې له خپل تره سره کم فرق لاره،

محمد هاشم خان سره ، سخت گیره سړی ؤ عسکري مزاجه سړی ؤ او ټول کارونه یې چې وکړه ورکې قابل افتخار کارونه هم دي دافغانستان اردو جوړول دي ، عسکر قوي کول دي او ډېر ښه عسکري ماشین جوړشو آبادي ډیره وشوه ، سړکونه او عمارتونه او بعضې نور اصلاحات اداري او دامنځ ته راغلل ، دې کې هیڅ شک نشته.

ډاکټر محمد حسن شرق چې د سردار محمد داؤدخان نږدې ملګری او دصدارت په وخت کې دقلم مخصوص مدیر پاتی شوی دی ددې دورې په فعالیتونو پوره خبر دی:

دمثال په ډول زه تاسو ته ویلی شم کله چې په ۱۳۳۲ کال کې محمد داؤد صدر اعظم شو په ټول افغانستان کې یوولس کیلو متره قیر ریزي شوی سړک موجود ؤ او کله یې چې د ۱۳٤۱ کال په پای کې استعفی وکړه نو په هغه وخت کې په افغانستان کې دوه زره کیلو متره قیرریزي شوی سړک موجود ؤ ، دښوونې او روزنې په برخه کې تاسو ته وایم کله چې سردار محمد داؤدخان صدراعظم شو په پوهنتون کې دمحصلینو شمېر یوازې څلور سوه تنو ته رسیدئ خود محمدداؤد دصدارت دلس کلنې دورې په وروستي کال کې په پوهنتون کې دمحصلانو شمیر درې زره تنو ته زیات شو په اقتصادي ډګرکې دافغانیو ارزښت لوړ شو چې دیوه امریکایي ډالر نرخ ۳۸ افغانیو ته راښکته شو.

سردار محمد داؤد خان مالی او اقتصادي چارې عبدالملک خان عبدالرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زي ته سپارلې وې چې خپله زده کړه يې په ترکيه کې کړې وه عبدالملک خان وکولای شول چې دهيواد مالي او اقتصادي چارې په ښه توګه سمبالې کړي ولې دی وزارت دومره دوام ونکړ او دکودتا په تور په زندان کې واچول شو. زموږ همکار يعقوب کاکړ تر ليرې کيدو لږ وخت وړاندې عبدالرحيم زی په لندن کې ليدلی ؤ:

ښاغلی عبدالملک عبدالرحيمزی دافغانستان وزير ماليه دامريکا څخه کابل ته دتلو په وخت کې ديو دوو ورځو دپاره په لندن کې پاته شو ښاغلی حکيمي دده مرستيال ؤ ماته يې په بانک کې تيلفون وکړ چې که زه هوټل ته ورشم او دښاغلی عبدالرحيم زي سره ووينم. عبدالرحيم زي زما څخه غوښتنه وکړه چې که دلندن و تاريخي ځايونو ته لکه د انګلستان بانک ته دی بوزم خو لومړی يی غوښتنه وکړه چې که يو ترکي رستورانت ته يی دډوډی له پاره بوزم هغه ؤ چی دی مې په لندن کې داستانبول نامي رستورانت ته دغرمې دډوډی له پاره بوتلئ دډوډی ترخوړلو وروسته موږ بيرته هوټل ته ولاړو خو کله چې هوټل ته ورسيدو ډاکټر نجيب الله دافغانستان سفير په هوټل کې دده دملاقات له پاره راغلی ؤ عبدالرحيم زي زما څخه معذرت وغوښت چې اوس مصروف يم او که خدای وکړي بيا به بل وخت دلندن تاريخی ځايونه ګورو، دوداع په وخت کې دده مرستيال ښاغلي حکيمي په خصوصي توګه راته وويل چې ښايي وکابل ته تر رسيدو وروسته به دی دوزارت چوکی دلاسه ورکړي هغسې هم وشوه کله

چې دی کابل ته ورسیدی موقوفه شو.

د عبدالملک خان کشر ورور عبدالاحمد عبدالرحیم زی چې په ویانا کې په زده کړه بوخت ؤ وایي چې سردار محمد داؤد خان هغه هم په خپل پروگرام کې نیولی ؤ:

داؤد خان چې دلته راغلی ؤ ماته یې وویل چې ما په خپل پروګرام کې د پولیسو په څانګه کې نیولی یې که ته په پولیسو کې وې په خاصه دلچسپه ده او پس له هغه څخه چې تنها هم راسره ورغیدئ وې ویل چې ته به راځې افغانستان ته باید یواځې پولیس مدنظر ونه نیسې بلکه سیستم د اداري د افغانستان چې وزارت داخله دی ټول مدنظر ونیسې او وروسته چې دلته یحیی خان طرزي سفیر شوی ؤ هغه راڅخه خواهش وکړ چې تاسې به افغانستان ته له خیره راځئ زما اوس آخري دوری دسفارت دي زه وزیر هم وم سفیر هم یم زه قسم درته خورم چې زه اعلیحضرت ته دا ټول لیکم له محمود حبیبي سره می هم خبرې وکړې وایي هغه هم آماده دی تاسې هم ولاړشئ تاسې ته لویې چوکی دي هلته، لوی مسوؤلیت دی، ما مخ ورته راواړاوه ماویل نظر خو دې ډیر ښه دی اما یوشی دی چی ماته یې په مونشن کې وویل چی تاسې لاړشئ ویانا ته چې پاچا له تاسې نه خطر حس کاوه اوس څنګه یو دم ماته افغانستان ضرورت لري چې هلته یې خطر راڅخه حس کاوه او دوهم سوال زما دادی چې زما ورونه په زندان کې دي چې هغو دومره وطن ته کار وکاوه زه د هغو د پښو خاورو ته هم نشم

رسیدلی هغوی یې داسې تقدیر کړل نو ما به څنګه تقدیر کړي په دی کارو کې. دامې ورته وویل. د طرزی په خپله خدای دې وبخښي اوس که ژوندی نه وي او ښکې یې په سترګو کې راغلې، ما ته یې وویل چې دا بدبختي د افغانستان ده نه د تاسې چې داسې حال راغلی دی، ما وویل هغه مسؤلین دې خدای ته جواب ورکوي.

داوخت ؤ چې د شوروې سره اړیکې ښې شوې د شوروي اتحاد په مرسته په افغانستان کې ډیرو پروژو په فعالیت پیل وکړ. د پروژو تر څنګ په پوځی ډګر کې هم د شوروی مرسته ډیره شوه د سردارد محمد داؤد خان مخالفان وایي چې همدا وخت ؤ چې په افغانستان کې د شوروي نفوذ پیل شو ولې قدرت الله حداد وایي چې هغه مجبوره ؤ او بله لاره یې نه درلوده:

په دې وخت کې دا دامریکې کومک له پاکستان سره زیات شو نظامي او اقتصادي نو افغانستان ته په یوه حساب تقریباً بله لاره نه وه پاتې ځکه چې هم د مملکت دودانۍ د پاره هم د چلیدلو د پاره او هم مثلاً یو چا سره چې مونږ اوس یوه دعوه شروع کړله د هغه او د دې مملکت دومره زیات تفاوت دا ټولې خبرې وې چې دا مشورت یې ورکاوه که روسان بې له قیدو شرطه له افغانستان سره کومک کوي نو ودې کړي نو په دې خاطر داؤد خان یوه لویه جرګه دایره کړله چې په لویه جرګه کې د غه د بې قید و شرطه سیاسي خبره راغله او روسانو داومنله چې مونږ دا بې قید و شرطه کومک کوو نو له هغه ځایه څخه دا کومکونه شروع شول نو دا چې یعنی که

ظاهرخان او داؤدخان دا نه غوښتل چې روسان دې افغانستان ته راشي زه په دې حصه کې دوی دواړه ملامت نه بولم په دې چې یعنی هغه نیکسن د امریکا مرستیال جمهور رئیس چې راغلی ؤ افغانستان ته دغه خبره یې کړې وه چې دافغانستان خلک ټول غله دي او دا خبره تر اوسه پورې دافغانانو له زړه نه ده وتلې کومک یې هم ونه کړ نو په دغه ترتیب سره یعني ظاهرخان او داؤد خان به ډیرې غلطۍ درلودې په هغه کې هیڅ شک نشته مگر دغه آرزو به یې نه درلوده او دا یو مجبوریت ؤ او بالآخره پاکستان په مونږه لاره وتړله دغه لاره د ترانزیت وتړل شوه مالونه په بندر کې پاته شول په کراچۍ کې، دغلته د خلکو صادراتی مالونه چې وو په زرها وو ټنه ممیز او نور شیان دا ټول خراب شول تجارت بیخي سقوط وکړ ختی هغه خوک چې تولید یې کاوه لکه دهقانان هغه بیکاره پاته شول نو دلته خو یې صاحب مونږ پاک دیوال ته ودرولو دا بالکل طبیعي خبره ده چې مثلاً که ټولې دروازې سړی په ځان باندې تړلې ووینې نو سړی له کړکۍ خیز کوي چاره نشته.

دسردار محمد داؤد خان په وخت کې دشوروي سره اړیکې ښې ولې دپاکستان سره اړیکې خرابې شوې، دافغانستان پخوانی جمهور رئیس پروفیسر صبغت الله مجددي وایي چې دی هم د شوروي دمخالفت له کبله په زندان کې اچول شوی ؤ:

داؤد خان صدراعظم ؤ نو په هغه وخت کې دروسانو نفوذ هم هلته

شروع شوی ؤ، په افغانستان کې دوی خپل نفوذ وړاندې کړی ؤ او ددوی نماینده گان او متخصصین او انجنیران او ډاکتران دارا تلل نو فعالیت ددوی شروع شو د مسلمانانو په مقابل کې بیا کمونیستانو زه تهدید کړم د سنه ۱۹۵۹ په اوایلو کې یعنې چې سنه ۱۳۳۸ وه په هغه وخت کې یې تهدید کړم دا ببرک کارمل او خیبر راغئ دده دخولې نه یې ما ته احوال راکړ چې تاسې یوائینی سړی یئ په افغانستان کې چې زمونږ په مقابل کې تاسو کارکوئ او تبلیغات کوئ که مونږ سره جوړ شې نو چې هر څه غواړې مونږ تاسو ته حاضر یو چې درېې کړو هم هغه ؤ چې خبره یې جوړه کړه حکومت ته یې وویل چې دا خروسچوف راځي افغانستان ته خروسچوف وژني او حکومت بدون د کومې محاکمې او پوښتنې نه دحوت میاشت وو چې د کوره یې راوویستم بندي یې کړم په یوه تیاره کوټه کې یې واچولم چې په یو کال کې مالرنه دی لیدلی په دری نیم کاله کې مې خپل اولاد هم نه ؤ لیدلی.

سیدقاسم رښتیا چې د سردار محمد داؤدخان په وخت کې د کابینې غړی او دمطبوعاتو مستقل رئیس پاتی شوی دی وایي چې په دې دوره کې اجتماعي چارو ته دومره توجه نه وه شوی:

زه په اخري کلو کې وزیر وم دمطبوعاتو، رئیس مستقل د مطبوعاتو وم په کابینې کې وم او د داؤد خان په وخت کې اقتصادي مسایلو ترجیح درلوده او سیاست داخلي خصوصاً اجتماعي چارو ته

چندان توجه نه وه. مور هم ګویا په کابینه کې پر هغه باندې ډيرې خبرې نه وې کړې یوازې یې دښځې دحجاب په حصه کې یو ابتکار وکړ، په هغه کې هم بې له دې چې له چاسره مشوره وکړي ده په خپله کړي وو او هغه ګویا په آخره کې کامیاب شو او تر یوې اندازې پورې هغه خوب، هغه آرزو چې امان الله خان درلوده دیرش کاله وروسته دداؤدخان په ذریعه بیا عملي شوه لاکن په اجتماعي مسایلو کې داؤدخان تر آخره پورې په لس کاله کې چې صدراعظم ؤ په دې حصه کې کوم داسې یو ګام نه دی اخیستی.

دافغانستان دچارولیکوال لویس دوپری په خپل کتاب کې وایي چې دافغانستان په تاریخ کې دا دوره بې حده مهمه او ۱۹۵۹ کال دیادولو وړ دی دهمدې کال په جشن کې شاهي کورنۍ او دحکومت غړي دخپلو میرمنو سره یوځای راوتلي وو چې ورکې ښځوته اجازه ورکړل شوې وه چې خپلې چادرۍ لیرې کړي .که په کابل کې دا پروګرام کامیابه ؤ ولې په کندهار کې دپوره مخالفت سره مخامخ شو، بلوا جوړه شوه چې ورکې ډیر خلک مړه او ډیر نور بندیان شول.

۱٤

د سردار محمد داود خان استعفی

ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې دافغانستان خلکو ته دډيموکراسۍ ورځې وريا دې وې او نوريې دډيکتاتورۍ زغم نه درلودئ.

په افغانستان کې څه بدلون راغلی ؤ پس له دې چې دشاه محمودخان لنډه دوره ختمه شوه په داؤدخان باندې داتور لګيدلی ؤ چې عامل دډيموکراسی د شنډيدلو دی ؤ نو کوم هغه خلک چې د ډيموکراسۍ سره يې علاقه لرله يا يې له سياسي آزادی سره علاقه لرله دوی پرداؤدخان باندې نشو تولیدلی بيرته چې يو حرکت راشي دوهم په خارجي سياست

کې هم تقریباً بدلون راغلی ؤ مرحله شدیده دسوړ جنګ چې محصور کول دشوروی په منطقه کې ؤ هغه دوره نسبتاً پای ته رسیدلې او شوروي بیرته فعالیده نو دلته هم د داؤدخان شخصیت ته ډیر ضرورت نه ؤ او دریم عامل به دا وو چې په اداري مسئله کې هم ورو ورو کنټرول دلاسه تلو ځینې وقایع شوي وو په سرحدي مسایلو کې دباجوړ مسئله وه ځینی خلک وژل کیدل، امنیت خرابیدۀ داشیان به ددې باعث ګرځیدل. لیکن زه فکر کوم چې دلته په خپله پخواني پاچا هم علاقه لرله چې یو دده په وخت کې نسبتاً داسې آزاده دوره دې راشي چې دخلکو سیاسي آزادۍ ترلاسه شي او په دې افتخار کې دی هم شامل شي او هلته زه شخصي معلومات هم لرم چې په دې کې ده ډیر وخت نه پخپله هم تماسونه دخلکو سره نیول.

دډاکټر حامد ترخنګ نور خلک هم باور لري چې دافغانستان پخواني پاچا محمدظاهرشاه په خپله علاقه لرله چې دیکتاتوري ختمه او ډیموکراسي ته لاره خلاصه کړي خو دی په خپله وایي چې دافغانستان نورو شاهانو هم په دې لاره کې هڅه کړیده:

باید تاسې ته وو ایم چې نه یوائې زما په دور کې بلکه هروخت او په هره زمانه کې او په خاصه توګه په دې وروستیو وختوکې دافغانستان دباچاهانو سره دا خیال ؤ چې په هیواد کې ډیموکراسي او اصلاحات

راشي خو هغو ته شرایط مساعدنه وو زما د پاچاهۍ په دوره کې د تعلیم یافته ځوانانو شمیر په هیواد کې زیات شو او دوی وکولای شول چې د دغو هیلو د پر مختګ په لور کې کار وکړي او په دې ترتیب سره د هیواد اساسي قانون جوړ شو او دیموکراسۍ دور پیل شو او د هیواد دری ګونې قواوې سره جلا شوې او دا یو نیک اقدام و ځینې ګوت نیونه کوي چې دا شرایط هسې هم را تلل خو که بهرني تحریکات د دې سبب شي چې یو نیک اقدام له مینځه لاړ شي دا بیله خبره ده.

سید قاسم رښتیا وایي چې د داؤد خان د صدارت د دورې په پای کې نارضایتي راغلې وه:

په آخر د دورې د داؤد خان کی دا افکار پیدا شوي وو، دا نهضتونه پیدا شوي وو نارضایتي ډېره وه چې ولې په افغانستان کې دا اصلاحات نه راځي؟ ولې په افغانستان کې آزادي نه راځي؟ ولی په افغانستان کې آزادي د بیان نه راځي؟ ولې د آزادې شوری انتخابات نشته؟ نو دلته دا په صورت محرک موجود ؤ لاکن ظاهر شوی نه ؤ دلته دوه کارونه هم وشول چې ظاهرشاه یې مجبور کړ چې داؤد خان لیرې کړي یو دلیل دا وو چې ده د پښتونستان په حصه کې ده داسې قدمونه واخیستل چې بالاخره په قطع مناسبات منجر شول د افغانستان او پاکستان ترمنځ او دلته په دې هم

کفایت و نه کا په داخلي صحنه کې هم گویا وضعیت ډیر نازک شو ځکه

چې د خلکو شکایتونه زیات وو چې داؤد خان گویا چا ته موقع نه ورکوي او

گویا په محدوده حلقه کې محصور دی.

د داخلي پالیسۍ تر څنګ د ګاونډیو هیوادونو سره اړیکې مهمې وې،

سید شمس الدین مجروح وایي چې د افغانستان او پاکستان تر منځ سره جګړه روانه

وه او دا ترتیب نور نه چلیدئ:

په هغه باندې دوه دلیله وو یو دا دی چې د افغانستان او پاکستان

تر منځ اختلاف او جنګ سرد روان وو او د پاکستان رادیو او اخبارونو

د افغانستان په شخصي نظام باندې حملې کولې، راډیوګانو وریسې

خبرې کولې په خلکو کې یو قسم عکس العمل پیدا شو د نظام په مقابل

کې او د دنیا سره هم زموږ روابط، ارتباطات وو قرضې مو غوښتلې،

پیسې مو غوښتلې، کومکونه مو غوښتل نو هغوی هم داسې فکر کوئ

چې داکو مکونه له ملتونو سره کیږي یوائې د حکومتونو او داشخاصو

سره خونه کیږي که نه باید یو داسې نماینده ګي وکړای شي یو څوک چې

خارجي کومکونه غواړي یا خارجي روابط ساتي یا خارجي معاملات

کوي په اصطلاح نو په دې لحاظ د خارج په لحاظ او د داخل په لحاظ باندې

یو تحول ته ضرورت لیدل کیدئ د دې ضرورت تشخیص وشو او د دې

ضرورت تشخیص په خپله ظاهرشاه کړی ؤد دې تشخیص ضرورت ته داؤدخان هم ملتفت و دا مسایل وو په هغه وخت کې زه وزیر وم یو څو کسه وزیران وو زیات نه ؤ په هغه جمله کې یو زه وم، یو ډاکټر محمد یوسف خان ؤ ډاکټر علي احمدخان وزیر معارف ؤ او علي محمد خان دا یو پنځه شپږ کسه وو چې پردې باندې کله چې سردار محمد نعیم خان وزیر خارجه ؤ په هغه وخت کې او معاون صدارت هم ؤ د سردار محمد داؤدخان کشر ورور دا پنځه شپږ کسه کله کله په دې باندې راغونډیدو د محمد داؤدخان په کاله کې یا دمحمد نعیم خان په کاله کې او په دې مو خبرې کولې چې دا تحول راولو. په څه صورت یې راولو سردار محمد داؤدخان په دې شکل ؤ چې په افغانستان کې به لویه جرگه راغونډه کړو خلکو ته به ووایو چې تاسو څه غواړئ پاچاهي غواړئ؟ په څه ترتیب یې غواړئ؟ یا جمهوریت غواړئ؟ پاچاهي دي نه وی جمهوریت دې وي په دې صراحت باندې په دې اندازه هرڅه چې خلکو وویل هغسې به وکړو.

داسې ښکاري چې پر جمهوري نظام دلویې جرگې فیصله عملي نه وه سیدشمس الدین مجروح هم ددې خبرې سره موافق دی او وایي چې دا خبره یو مخ عملي نه وه یوازنی عملي کار داؤ چې شاهي مشروطه حکومت او داساسي قانون مسوده جوړه شي:

زما یاد یږی ملګرو زمانه تائید کړی دی دا یوازې زما نظر نه ؤ لاکن زه
په دې عقیده یم چې اول کرت د پاره دا نظر ما ورته ووایه نورو ملګرو زما
تائید وکړو زه په دې پوهیدم چې دا خبره صحیح نه ده که تاسې محض
غواړئ چې خلکو ته یو ظاهر داري وکړئ نو لویه جرګه به راغونډه کړئ
ټول به ووایئ تخت و بخت برقرار ، موږ پاچاهي غواړو داسې یو شی به
ترې نه راوځي. که تاسې رښتیا غواړئ یو حرکت وکړئ د قانون اساسي
یوه مسوده جوړه کړئ چې په هغه کې مثلاً د شورى قدرت او صلاحیت
معلوم وي او د صدراعظم مسئولیت د شورى په مقابل کې معلوم وي را یه
اعتماد واخلي شورى یې تائید وکاندې که شورى یې تائید نه کاوه برطرف
کیږي به. پاچاهي او حکومت بیل کړئ په نور مملکت کې ډیرې خلاګانې
قانوني شته دي دا قوانین راغونډ شي په دې باندې باید کار وشي او
دغسې یو قانون اساسي اول وړاندې کړئ او که خلکو قبول کړ تر هغه
وروسته به اصلاحات شروع شي د قانون اساسي د مسودې کمیټه وه په
هغه کې زه د کمیټې رئیس وم او په هغه کې متخصصین هم وو د حقوق
اساسي حتی یو خارجي مشاور هم مونږ لاره د فرانسی نه مو دعوت کړی ؤ
لوی سړی ؤ پوه سړی ؤ ، حتی دالجزایر پر قانون باندې یې هم کار کړی ؤ له
بعضې نورو اسلامي ممالکو سره هم آشنا ؤ هغه مو غوښتی ؤ. بیا دا قانون

اساسي چې جوړ شو د قانون اساسي خو یو هدف دا ؤ د پاچاهي کورنۍ
څخه باید صدر اعظم و نه اوسي که صدراعظم د پاچا سره تعلق ولري
مشکل دی چې خلک هغه بیا مسوول کاندي برطرفه یا د محاکمې لاندې
و نیسي نو سردار محمد داؤدخان مستعفی شو خوشحاله نه ؤ خوشحاله په
دې نه ؤ چې سردار محمد داؤدخان دا فکر نه کاوه چې ګني دی د پاچاهي
کورنۍ په حیث باندې تر دې تعریف لاندې راشي چې دی د پاچا د کورنۍ
دی. ډاکټر یوسف خان او د اخلک منځ ته راغلل او زه دوزیر عدلیې په
حیث د قانون اساسي د کمیټې د رئیس په حیث باندې تعیین شوم او په دوو
کالو کې مو داشی تکمیل کړ.

سردار محمد داؤدخان مستعفي شو، عبدالحمید مبارز چې په همدې وخت
کې د مطبوعاتو په وزارت کې لوړ رتبه مامور ؤ وایي چې یوه ورځ وروسته د خپلو
نورو همکارانو سره یوځای د سردار محمد نعیم خان کور ته ورغی:

هغه ورځ چې سردار محمد داؤدخان د صدارت د مقامه استعفی وکړه
په دا سبا ورځ عبدالرشید لطیفي، مولانا ارشاد، محمد ابراهیم عباسي او
زه په خپله د سردار محمد نعیم خان کور ته ورغلو چې د بهرنیو چارو وزیر ؤ
داچې د افغانستان مطبوعات د بهرنیو چارو د وزارت تر اداري او کنټرول
لاندې وو د بلې خوا دده وظیفه هم پای ته رسیدلې وه نو د بناغلي لطیفي

دغوښتنې سره سم موږ و محمد نعیم خان ته ورغلو سردار محمد نعیم خان وموږ ته په خپله هرڅه روښانه کړه ده وموږ ته وویل چې افغانستان ته ټوله دنیا دیوه فیوډالي شاهي نه پرته په بل نظرنه ګوري موږ ددې دپاره چې ددې مونارشي نه چې په فیوډالي بنسټ ولاړه ده خلاص شو نو پریکړه مو وکړه چې حکومت استعفی وکړي او داساسي قانون د جوړولو او وړاندې کولو دپاره لاره خلاصه شي چې په هیواد کې یوډول دیموکراسي رامنځ ته شي.

شپیرم ثپیر کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

120

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵

انتقالي دوره

که څه هم اعليحضرت امان الله خان او وروسته بيا محمدنادرشاه اساسي قانون جوړ کړ او ترهغې دورې پورې پاته ؤ ولی عزيز نعيم وايي چې دا اساسي قانون د وروستي وخت د تقاضاؤ سره برابر نه ؤ :

د ۱۹۳۱ع کال اساسي قانون د يو وخت له پاره جوړ شوی ؤ او د وروستي وخت د تقاضاوو سره برابر نه ؤ د دې کبله دا احساس همېشه د سردار محمد داؤد خان سره موجود ؤ که چېرې د لوړ څخه حرکت رانشي او د کښته څخه منځ ته راشي نو هغه به په ډېر بدشکل منځ ته راشي دا

دلیل ؤ چې سردار داؤدخان به همیشه د خپلو وزیرانو سره صلاح مشورې او خبرې کولې نو همدا دلیل ؤ چې سردار داؤدخان اعلیحضرت محمدظاهرشاه ته وړاندیز وکړ چې شاهي مشروطه نظام جوړشي او دیوه اساسي قانون په رڼا کې سلطنت او حکومت سره جلا شي د هر وخت د دې وړاندیزونو جواب ونه ویل شو نو ځکه سردار محمد داؤدخان مستعفي شو په هر حال د هغه استعفی ومنل شوه او د نوي صدراعظم په هکله یې نظر وغوښتل شو یو د هغو کسانو څخه چې داؤدخان د خپل جانشین په توګه معرفي کړی ؤ چې د دې کار تر عهده وتلی شي هغه ډاکټر محمد یوسف ؤ. او وروسته ډاکټر یوسف خان دې کارته وګومارل شو خو کله چې نوی حکومت جوړ شو یوه بله پالیسي یې غوره کړه په تبلیغاتو کې د داؤدخان پرضد خبرې وې او پخوانی دوره د استبداد د دورې په نوم یاده شوه او د ډاکټر یوسف حکومت د دیموکراسۍ عصرو بلل شو.

عبدالحمید مبارز چې ډاکټر محمدیوسف د نژدې پیژندئ وایي چې د هغه دلیاقت له کبله نوموړی دې مقام ته ورسیدئ:

ډاکټر محمد یوسف د سردار محمد داؤدخان د اولې دورې یو ډیر پوه او لایق وزیر ؤ دی پیژندل شوی شخصیت ؤ، بل دا چې دی د سردار محمد داؤد او د پاچا د ډاډ وړ سړی ؤ. له دې کبله په هغه مهال فکر کیدئ چې

د دوو کسانو څخه به بنايي چې يو د صدر اعظمۍ د پاره وټاکل شي چې يو ډاکټر يوسف او بل سړی ډاکټر محمدظاهر ؤ فکر کوم چې ډاکټرظاهر د ابلنه ونه منله خو ډاکټر يوسف دابلنه ومنله چې صدر اعظم شي.

ډاکټر محمديوسف خان وايي چې پخواني صدر اعظمان د سلطنتي کورنۍ خلک وو او په دې کارسره نورهم د هغه کارګران شوي ؤ:

انتقالي دوره زما د پاره آسان کارنه ؤ ،زما د مخه صدر اعظمان د سلطنتي کورنۍ څخه وو او دا د هغوی د قدرت اصلي منبع وه کله چې د اساسي قانون په اساس حکومت د سلطنتي کورنۍ څخه جلا شو نو صدراعظم بايد د حزبي لارې او د خلکو په ملاتړ راغلی وای ولې په هغه وخت کې احزاب نه وو او ملي پشتيباني په منظم ډول نه وه موجوده د انتقالي حکومت د قدرت يوائينی منبع د هغوی کار او د سلطنت اعتماد ؤ خو بايد دا خبره وکړو چې په دی لاره کې مشکلات موجود وو په دې دوره کې پاچا تجويز وکړ چې اساسي قانون جوړ شي نو په دې لاره کې يې مسووليت زما په غاړه راواچاوه چې په انتقالي دوره کې اساسي قانون جوړ کړو هغه مسئلې لکه لويه جرګه چې په شاه پورې مربوط وي سرته يې ورسولې او لويه جرګه يې راوغوښته.

پوهاند جاويد وايي چې خلک ځکه خوشحاله وو چې د صدارت څوکۍ

د شاهي کورنۍ د انحصار څخه راوتلې وه:

د انتقالي دورې په راتگ خلق د دې امله خوشحال وو چې نوی قانون اساسي منځ ته راغی په دې موجب د حکومت تصدي یا د صدارت څوکۍ د شاهي کورنۍ څخه خلاص او خلقو ته وسپارل شوه یعني دولت د حکومت څخه جلا شو څرنگه چې تاسې خبریاست د میزان په نهم په ۱۳٤۳ کال کې د افغانستان نوی اساسي قانون تصویب شو.

ډاکټر عبدالصمد حامد چې د دې اساسي قانون د جوړېدلو د کمیټې غړی ؤ وایي چې په اساسي قانون کې افغاني دود او د عصر غوښتنې په نظر کې نیول شوې وې:

په دې قانون اساسي کې کوشش کېده چې د یوې خوا نه د افغانستان ثقافتي او د خلکو د علاقې او واقعیتونو په بنا باید هر نظام چې راځي د اسلام په اصولو ولاړ نظام وي د بلې خوا نه د افغانستان نورې عنعنې چې په هغه کې شاهي سیستم ؤ او لویه جرگه وه دې شیانو ته هم ځای ورکړ شي او یو چوکاټ د دغه خصوصیت په چوکاټ کې طرح شي د بلې خوا نه باید د دې قانون اساسي په چوکاټ کې نوي اوضاع د جهان او د سبا ضرورتونو ته هم باید مثبت ځوابونه ورکړل شي او داسې یوه لاره دې پیدا شي چې د اسلام د اصولو په چوکاټ کې خلکو ته په سیاسي فعالیت کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

> ونډې اخيستلو مجال ميسر شي بې له دې چې په دې بهانه يا هغې بهانه
> يوې خاصې طبقې ته د قدرت انحصار يا اجاره ور تر لاسه شي. دا اصلي
> تفکر ؤ چې د دې تفکر نتيجه دا وه چې د يوې خوا نه بايد آزادي ګانې راشي
> د بلې خوا نه دې شاهي کورنۍ په سياست کې ونډه وانخلي خپله پاچا ته
> البته وظايف ترغاړه شوي وو.

دا اساسي قانون په هغه لويه جرګه کې تصويب شو چې په ۱۳۴۳ هـ ش کال کې د ميزان په مياشت کې راغوبښتل شوې وه ډاکټر محمد يوسف خان وايي چې دا لويه جرګه آزاده او ورکې مداخله نه ده شوې:

> تاسو ته معلومه ده چې لويه جرګه زموږ عنعنوي مؤسسه ده او لوی
> کارونه بايد په لويه جرګه کې اجرا شي نن ورځ هم زه د لويې جرګې
> طرفدار يم چې په افغانستان کې جوړه شي او د نن ورځې مسئلې حل کړي
> په هغه وخت کې يوه آزاده لويه جرګه انتخاب شوه د حکومت مداخله ډيره
> کمه وه په حقيقت کې موږ هيڅ مداخله و نه کړه که چيرې مداخله شوې وي
> نو په هغه زه نه يم خبر په دې جرګه کې د هيواد په هکله ډيرې آزادانه خبرې
> وشوې په دې لويه جرګه کې اساسي قانون درا يو په اکثريت پاس شو.

د نوي اساسي قانون له مخې انتخابات سر ته ورسيدل اولسي جرګه جوړه شوه او ډاکټر محمد يوسف خان د صدراعظم په توګه وټاکل شو تر څو د پارلمان څخه

داعتماد رایه ترلاسه کړي. میرمن معصومه وردک په دې وخت کې په اولسي جرگه کې یوه فعاله وکیله وه:

په شوری کې کوشش کیدئ چې رایی علني وي او مستقیمې وي، حکومت ته چې رایې ورکول کیږي باید علني او مستقیمې وي مگر ځینی چپیان ووچې هغوی کوشش کاوه چې رایې سري وي. ولې هغو دمخه، پیش له انتخاباتو څخه هغو دحکومت سره تماسونه نیولي وو چې که تاسې موږ سره کومک وکړئ چې وکیلان شو بیا په رایه کې ستاسو سره موږ کومک کوو مگر ظاهراً موږ له تاسوسره مخالفت کوو نو په دې خاطر دغه موضوع شوه چې رایي علني وي یا سري وي پر دغه موضوع باندې یو کش مکش ؤ په شوری کې عسکر راغلل د ننه شوراته، وکیلانو وویل چې عسکرو او پولیسو ته ضرورت نشته باید دوی ووځي بیا فیصله وشوه چې بښه رایه به سري وي او حکومت دې راشي سامعین دې رانشي د ننه په شوری کې دباندې به لاوډسپیکرونه ودرول شي خلک به خپلې خبرې وکړي کله چې سهار موږ راغلو په شوری کې ناست وو چې فیرونه شروع شول او ددریم دعقرب حادثه وشوه.

ډاکټر محمدیوسف خان وایي چې دده په مقابل کې فعالیت کمونیستانو او هغو کسانو پیل کړی ؤ چې اساسي قانون یې په گټه نه ؤ:

تاسو ته معلومه ده کله چې زه دوخت د پاچا له خوا د صدراعظم په توګه انتخاب شوم باید د ملي شورى څخه مې د اعتماد رايه ترلاسه کړې واى کله چې د نوي اساسي قانون له مخې اولسي جرګه او مشرانو جرګه جوړه شوه نو په دغه وخت کې په پارلمان کې تحريکات اولاس وهنه پيل شوه داتحريک دهغو کسانو له خوا پيل شو چې اساسي قانون يې په تاوان او يا داچې زه يې په شخصي او يا د کورنۍ په تاوان وم. تاسو ته بايد ووايم په هغه ورځ چې زما حکومت د اولسي جرګې څخه د اعتماد رايه غوښته د اولسي جرګې دروازې خلاصې وې هغه محصلين چې د کمونستانو له خواا غواشوي وود اولسي جرګې تالار اشغال کړ او حکومت ته يې موقع ورنه کړه چې د اعتماد رايه واخلي اما يوه ورځ وروسته زه اولسي جرګې ته ورغلم خپل پروګرام مې وړاندې کړ او د کابينې لست مې وړاندى کړى بى له څو کمونستو وکيلانو ټولې اولسي جرګې د اعتماد رايه راکړه.

که د شورى په تالار کې ډاکټر يوسف خان وکولاى شول چې د اعتماد رايه ترلاسه کړي ولې د باندې مظاهرې جوړې او د ۳ عقرب پېښه منځ ته راغله چې ورکې څو کسان ووژل شول زمونږ ملګرى اسحق نګار ګر په دې وخت کې د پوهنتون استاد او دا ورځې وريادې دي:

کله چې د دريم د عقرب پېښه رامنځ ته شوه او د ډاکټر يوسف خان

حکومت له پښو وغورځیده میوندوال د کابینې په جوړولو مامور شو نو په هغه وخت کې د پوهنتون دځوانانو په منځ کې داسې ډېر تاوتریخوالی لیدل کیده نو میوندوال په خپله کابل پوهنتون ته راغی توره دریشي يې اغوستې وه او دځوانانوله تودو احساساتو سره مخامخ شو او هغوته يې په خطاب کې وویل چې دی به د دریم دعقرب د پیښې مسئولین محاکمه کاندې خو وروسته چې دمسئولینو دا محاکمه ونه شوه نو د پوهنتون ځینی استادان لاړل هلته په صدارت کې يې له میوندوال صاحب سره خبرې وکړې بیا له هغه نه وروسته بیرته د پوهنتون او حکومت مناسبات سره ګډوډ شول او هم هغه مظاهرې او اعتصابات له سره پیل شول.

۱۶

اساسي قانون

د ۱۳۴۳ کال اساسي قانون داسې يو سند ؤ چې ورکې ډيموکراسي او شاهي مشروطه نظام تضمين شوي ؤ په دې اساسي قانون کې اجرائيه، مقننه او قضائيه قواوې بيلې شوې او پاچا د ملي حاکميت د ښکارندوی په توګه وپيژندل شو، داکتر احسان روستا مل تره کی چې يو حقوقدان او د عدليې وزير پاتې شوی دی وايي چې دا يو پرمخ تللی اساسي قانون ؤ:

دا اساسي قانون د انکشاف په لور د ملکونو د مقتضياتو او شرايطو په

نظرکې نیولو سره دډیموکراسۍ او دبشري حقوقو اکثر اصلونو ته په متن کې ځای ورکړی دی خو دډېرو اړخونو له نظره دجامعې دسیاسي شعور دتکامل له سطحې څخه پورته او دهغه وخت دحاکمه هیئت د سیاسي حوصلې او روحیې نه ترېو حده پورې خارج ؤ ځرنگه چې په عملي توگه دا ناسازگاري دهغو تعرضاتو او صدماتو په مقابل کې چې پر اساسي قانون باندې وارد شوي دمقاومت دنه کولو په شکل ظاهر شو په بل عبارت د ۱۹٦٤ کال اساسي قانون په داسې شرایطو کې وضع او نافذ شو چې افغاني جامعې دډیموکراسۍ او دهغه دحدبندۍ سره چې ددې سند په وسیله صورت موندلی ؤ په عمل کې پېژندنه درلوده دبیان دآزادۍ نشتوالی، دآزادو جرایدو داجازې عدم موجودیت، داجتماعاتو منع، دسیاسي اوصنفي جمعیتونو نشتوالي، دانساني حقوقو محدودیت، دشخصي مصوونیت نشتوالی، دقضایي مصوونیت نشتوالی او نور دافغاني جامعې مدني او سیاسي فضا ددغه اساسي قانون دانفاذنه مخکې مختصر تصویر ښیي زما په عقیده ښخوا ترډې چې دغه اساسي قانون چې ځینې مهمو موادویې دلسو کلونو په موده کې د تطبیق امکان پیدا نه کړ تنظیم او نافذ شي لازمه وه چې د ۱۹۳۰ کال داساسي قانون په چوکاټ کې متناسبه او لازمه تیاری نیول کیدای او هغه آزادي او حقوق

چې د ۱۹۳۰ کال د اساسي قانون په چوکاټ کې د خلکو د پاره پیژندل
شوی وو په واقعي او عملي توګه رعایت کیدای او برعکس هغه مواد چې
د عصر له مقتضیاتو سره یې سازګاري نه درلوده له نظره غورځیدلي وای.

د ناسازګاریو تر څنګ د ځینو خلکو په خیال په دې اساسي قانون کې
د نهمې مادې په اساس پاچا ته ډیر واک ورکړل شوی ؤ. ډاکټر عبدالصمد حامد چې
د دې اساسي قانون مسوده جوړه کړې ده وایي چې بله لاره نه وه موجوده:

ځینو خلکو پر دغه نهمې مادې باندې تنقید کاوه، لیکن د افغانستان
د هغه وخت د وضعې په بنا چې نه احزاب موجود وو او نه نورې سیاسي بنیې
موجودې وې چې هغوی د خلکو د ارادې تمثیل وکړي نو قدرتي بله لاره نه
وه غیر له دې چې د سلطنت مقام ته چې عنعنوي ریشه یې لرله ځینې مهم
صلاحیتونه لکه اعلان حرب، یا د شورى انحلال یاد لویې جرګې
راغوښتنه وسپارل شي مخصوصاً چې او س ګورو چې څومره مشکلات
موږ دې شیانو کې لرو دا چې هره نوی مرجع باید د خلکو له خوا د قبول
وړ ګرځیدلې وای او هغه باید تجربه شوی وای د دې لحاظه دا قانون اساسي
مناسبه ؤ لیکن بدبختانه په عمل کې د قانون اساسي د تطبیق کیدلو د پاره
بیا کوم کارونه چې باید شوي وای هغه موجود نه وو اول مشکل داؤ چې
د افغانستان د سوابقو د لحاظه مدرن تنظیمي سازمانونه موجود نه وو لکه

احزاب او نورې اتحادیې چې دوی دې بیا د سیاسي مرامونو د تحقق د پاره هڅه وکړي او که انحراف چیرته تر لاسه کیږي د هغې په مقابل کې مقاومت وکړي او دوهم هغه ټکي چې د قانون اساسي په طرح کې موجود وو چې په لویه جرګه کې بیا بدبختانه حذف شول هغه دا وو چې باید د احزابو قانون د تقنیني فرمان په واسطه د انتقالي دورې د حکومت په واسطه لکه د مطبوعاتو د قانون او لکه نورو قوانینو غوندې د اجتماعاتو او انتخاباتو قوانین غوندې باید د احزابو قانون هم وتلی وای چې اول انتخابات د احزابو د موجودیت په اساس منځ ته راغلي وای بدبختانه په هر غرض چې وو دا قانون بیا حذف شو داسې محول شو چې باید د احزابو قانون د لومړی شورې له خوا وټاکل شي او هلته هم لکه چې معلومه ده بیا عوامل داسې راغلل چې قانون تر اخره پورې پاس نه شو چې نو نتیجه یې زما په نظر دا شوه چې پټ په غیر مشروع توګه هغه ډلې چې خارجي ارتباطات یې لرل هغوی فعال وو او نور مجال د دې پیدا نشو چې نورې سیاسي ډلې موجودې شي. په آخره کې اخواني حرکتونه هم چې شروع شول هغوی هم تقریباً په عدم مشروعیت کې د عکس العمل په بنا منځ ته راغلل.

خو پوهاند جاوید د دې اساسي قانون د ځینو موادو سره پوره موافقه لري:

د دې قانون په څلورویشتمه ماده کې راغلي دي چې د پادشاه زوی،

لور، ورور، خور او د دوی ښځې میړونه او زامن او لوڼې او د پادشا تره او د تره زامن پادشاهي کورنۍ ده. د دولت په رسمي تشکیلاتو کې پادشاهي کورنۍ په پادشاه او ملکه پسې جوخت ځای نیسي د پادشاهي کورنۍ لګښت د پادشاهي لګښتونو په بودجه کې ټاکل کیږي، لقبونه یواځې د پادچاهي کورنۍ له پاره دي او د قانون د حکمونو سره سم ټاکل کیږي د پادشاهي کورنۍ غړي په سیاسي ګوندونو کې ګډون نه کوي او د غه وظیفې په غاړه نه اخلي یو صدارت عظمی یا وزارت دوهم د شورى غړیتوب دریم د ستری محکمی غړیتوب. د پادشاهي کورنۍ غړي خپل حیثیت د پادشاهي کورنۍ د غړو په صفت ترځو چې ژوندي وي ساتي. داخبره یا دا ماده چې یو ډیموکراتیک او مترقي ټکۍ دننه په هیواد کې او په بهرنیو محافلو کې د ډیر تود استقبال سره مخامخ شوه متأسفانه سردار داؤدخان په دې مصوبه خوښ نه ؤ.

عزیز نعیم د اساسي قانون دې مادی ته د شک په ستر ګه کتلي او وایي چې داماده دهغه د پلار او اکا سردار محمد نعیم خان او سردار محمد داؤدخان د منزوي کیدلو په غرض راوړل شوی وه:

د ځینو افواهاتو او خبرو څخه داسې معلومیږي چې ښايي اعلیحضرت دځینو تلقیناتو تر تأثیر لاندې راغلی وي او د سردار محمد

داؤدخان او دهغـه دتیم موجـودیت یی ځان تـه خطربالـه او یا کیـدای شي چې دسردارمحمد داؤدخان د دورې ترقي او پیشرفت حسادت تـه هڅولی وي په هر صـورت ورو ستـه داسې معلومـه شوه چې بنـا یي هغی دلې چې داسـاسي قـانون مسـوده جوړه کړه اعلیحضـرت هڅولی وي چې سـردار داؤدخان او سردار محمدنعیم خان منزوي کړي.

د دې اساسي قانون په یوه بله ماده کې ویل شوي دي چې پاچا غیر مسؤول او واجب الاحترام دی. ډاکټر عبدالصمدحامد وایي چې دا ماده یوه لفظی اشتباه او باید داسې نه وای:

تنقید ددې لحاظه کیده چې یو د اسلامي نقطې نظره په دې چې هلته هیڅ انسـان کامل مصئوونیت نه لري هرڅوک دخپل عمل مسؤول دی او مخصـوصاً صلاحیتونه چې د پاچا سره وي باید مسؤولیت هم ولري دلته زما په نظر یوه لفظي اشتباه وه مسؤلیتونه دوه خیل مسؤلیتونه دي یو سیـاسي مسـؤلیتـونه دی او یو اخلاقي او ایمـاني اوقسمـاً جزایي مسؤلیتونه دي. دلتـه خبره دسیاسي مسؤلیتـونو نه وه، سیـاسي مسؤلیت معمولاً حکومتونه لري چې بیا ترې سلب اعتماد کیږي او دبل حکومت په واسطه تعویضیږي او دسلطنت په باره کې نو دا مسؤلیت نه تطبیقیږي په دې چې داسې نه کیږي چې د یو پاچا څخه سلب اعتماد وشي

بیا بل پاچا دې راشي دا مشکلات لري لیکن په قانون اساسي کې داسې ویل شوي وو چې پاچا ددې صلاحیتونو نه چې په نهمه ماده کې وو ددې قانون اساسي او دنورو قوانینو په چوکاټ کې ترې استفاده کوي او هلته بیا توضیح شوي وو چې مثلاً توشیح د قوانینو دې څنګه وشي ؟ اعلان د حرب دې څنګه وشي ؟ لویه جرګه دې څنګه دایره شي ؟ صدر اعظم دې څنګه تعینیږي ؟ دا شیان ټول وو یعني په محدودیت کې وو اما سره ددې هم زما په نظر زه اوس اعتراف کوم چې بهتره به دا وای چې دغه ماده اصلاً موجوده نه وای.

عزیز نعیم وایي چې په دې اساسي قانون کې د پاچا اختیارات ډیر او په عمل کې ډیموکراسي نه وه:

دې اساسي قانون په عوض ددې چې په ربښتیا یو د یموکراسي منځ ته راوړي، چې یو مشروطه سلطنت منځ ته راوړي په دې اساسي قانون کې نه په فرضیه کې وینو او نه یې په عمل کې ددې قانون په اساس پاچا ته د صدر اعظم د تعیین، د مشرانو د جرګې ددریمې برخې د انتصاب، د سترې محکمې د قاضیانو او قاضي- القضات د تعینولو او د شورى د انحلال او داسې نورو واک ورکړل شوی ؤ کله چې صلاحیت دومره وي نو باید مسؤلیت هم موجود وي خو په قانون اساسي کې پاچا غیر مسؤل او

واجب الاحـتـرام ؤ ، صـلاحـيت د پاچا سـره ؤ او صـدراعـظم صـلاحـيت نه درلودئ، بلې خـوا کـه وگـورو د احـزابو ، دولايتي جـرگـو ، دبلديې او مطبوعـاتو قـانونه پاس شول ولې پاچا توشيح نه کړل، ډيموکراسی نه په عمل کې وه نه په فرضيه کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷

د اولسي جرگې انتخابات

عبدالرحیم هاتف چې په دې وخت کې د اولسي جرگې وکیل پاتې شوی دی، وایي چې دا انتخابات تر ډېرې اندازې آزاد او ورکې مستقیمه مداخله نه وه:

هغه انتخابات چې ما په خپله لیدلي دي په ښاروکې، تقریباً تر ډېرې اندازې بې مداخلې وو. مستقیمه مداخله د هغه زمانې حکومت نه پکې درلوده. غیر مستقیم البته سفارشونه به یې ضرور کړي وي او دا د هغه زمانې پر محلي حکومتو باندې درنه هم تمامیدله. دا چې د ښارستانو څخه دباندې په اولسوالیو کې څنگه جریان ؤ په هغه کې سړی پوره تضمین نه

شي کولای چې هغه به هم بې د خله وو که به نه وو مګر ضرور په هغوی کې په لومړی سرکې هم په بعدي دوره کې هم څه مداخلې شوې دي، په هغه شکل باندې چې سربيره د هغو مداخلو سره سړی په حساب کې و نيسی تر پخوانيو دوړو مترقي وو.

ميرمن معصومه ورد ک چې د قندهار د معروف څخه وکيله شوې وه ورپسې ويل کيدل چې د حکومت په مرسته راغلې ده، ولې دا په خپله د اخبره نه مني:

برخلاف ماته حتی د دولت له خوا په لوړه سطحه خبر راکړل شو چې ته څنګه قندهارته ځې؟ هلته خو تلل ډير خطرناک دي، مخصوصاً هغه چې دمخ لوځي په وخت کې په قندهار کې مظاهره وشوه او خلک بنديان شول، ددې څخه حتی حکومت هم هراس درلودئ چې نه ويل کيږي ماته کوم خطر هلته پيدانه شي مګر خوشبختانه زما قومي ځای په قندهار کې واو په لويه جرګه کې زما شناخت ؤ چې زه په لويه جرګه کې وم هلته مې خبرې وکړې په ځينې موضوعاتو باندې هغو ټولو خپل تأثير اچولی ؤ او ضمناً زما خپل قومي ارتباط ؤ نو زه راغلم اما حکومت او حتی په سطح د حکومت نه پورته داتشويش موجود ؤ چې که داولاړه شي قندهارته نه ويل کيږي چې کوم عکس العمل قندهار يان ورښکاره نه کړي.

دافغانستان پارلمان داولسي جرګې او مشرانو جرګې څخه جوړ شوی ؤ د

اولسي جرګې ټول غړي انتخابي ولې د مشرانو جرګې یو ه دریمه سناتوران د پاچا له خوا انتخاب شوي وو. د اولسي جرګې صلاحیت هم ډیر ؤ او حکومت مجبور ؤ چې رایه اعتماد ترې ترلاسه کړي او په خپلو ټولو مهمو چارو کې د شورى موافقه ولري عبدالاحد کرزى چې د اولسي جرګې معین پاته شوى دى وايي چې په اولسي جرګه کې نورې وړې جرګه ګۍ هم موجودې وې:

شورى په خپله یعنې د اولسي جرګې په نامه چې یاد یدله ځانته یې جرګه ګۍ درلودې هغه جرګه ګۍ به د پارلمان له مابینه انتخابیدلې مثلاً د تقنین جرګه وه د قوانینو کمسیون ،مالي او بودجه ؤ د غسې د وزارت خارجي کمسیون ؤ هر کمسیون ته به د هر ولایت یو یو نفر ورتلئ په ټولو کمسیونو به تقسیم ؤ بیا ټولې لایحې اصولنامې یا بعضې قرار دادونه بودجې هر یو چې به راتله هم به مطابق د قانون هغه خپل مربوط کمسیون ته ورتله هغو به وارد واره غور پرکاوه وزیران به یې راغوښتل هغه مربوط وزیران به یې راغوښتل مثال د بودجې کمسیون به د مالیې وزیر راغوښتئ د هغه څخه به یې خپل معلومات کاوه یا هر وزیر به یې را غوښتئ د هر وزارت بودجه به ځان ته راتله د هغو څخه معلومات به یې کاوه چې دا بودجه تاسو څنګه ترتیب کړې ده دې ته څه ضرورت لرئ وزیران هم راتلل ډیر په احترامانه وضعیت به پوښتنې ځینې کیدلې هغو به هم په احترامانه

وضعيت د ديموكراسۍ سره موافق جوابونه ويل بيا به مربوط كمسيون دا ترتيب كړل خپله فيصله به يې وكړه عمومي مجلس ته به راتله په مجلس كې نو عمده او مهمو مسايلو ته به خپله حكومت راتلئ صدراعظم به يې جواب وايه وزيران به ورسره وو او په داسې كوچنيو موضوعاتو كې هغه مربوط وزير به راتلئ هغه جواب وايه دفاع به يې كوله خپلې طرحې د خپل قرارداد يا د خپلې بودجې د هرشي جواب به هغو وايه يعنې ټول شيان به په ډيموكراتيک اساس برابر وو د ديموكراسۍ د اصولو سره به موافق وو هلته دوې جلسې د سوال وې يوه د استيضاح وه بله د سوال وجواب وېر سوال جواب باندې به رای گيري نه كېدله يعنی د سوال په جلسه كې به د حكومت څخه د يوشي سوال كيدئ او يوه مهمه موضوع كه به پيښه شوه په هغه كې به يې له حكومت نه استيضاح كوله بيا به رايه گيري باندې كيدله قانون داؤ چې كه به پارلمان تأئيد كړی وای دا د حكومت د صدراعظم جوابونه صحيح ؤ خلاص ؤ حكومت او كه يې تائيد كړې نه وای حكومت سلب اعتماد ؤ.

په دې وخت كې چې ډاكټر عبدالصمد حامد د صدراعظم مرستيال او د پلان وزير ؤ وايي چې د اولسي جرگې غونډې ته ورغلی دی ولې داتگ په آرام خاطر نه ؤ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر وزیر یا هر حکومت چې شـوری تـه تلئ پـه آرام خــاطر نـه تلئ.

احساس دنا آرامی به ورسره ؤ او دا دما په نظر ښه شی دی چې یو حکومت

هم ځان دومره مقتدر ونه گڼي چې قاطع تصمیم ونیسي او مونږ هم چې تلو

تنقید په مونږ باندې کیده او په استدلال کې هم کله کله له مونږ سره ډیر

مشکلات وو، وکیلان که څه هم د تحصیل له لحاظه اکثر سویه یې جگه نه

وه لیکن له دوی سره دکور او کلي تجربه موجوده وه او دوی پوهیدل چې د یو

خاص اداري تصمیم په عمل کې په نهایت کې څه نتیجه ورکوي او څه

نقایص لري ددې لحاظه ډیر وخت لگیده چې مونږ به ملتفت کیدو او دغه مو

کول. زه شخصاً په وزارت پلان کې چې وم نو د پلان خصوصیت داسې ؤ

چې دې سره ټولو وکیلانو علاقه نیوله او علاقه هم په دې چې زما محل ته

څه شي ورکول کیږي او ولې لږ دي ددې د پاره قناعت ورکول هم مشکل شی

ولیکن سره د دې هم ما ډیره ښه تجربه لرله په عمومي مجلس کې وزیرانو ته

چانس دخبرو لږ ؤ. معمولاً رئیس دحکومت خبرې کولې ولې کمسیونونو

ته به مونږ تلو زما په خیال هوا او فضا اکثراً مثبته وه.

د اولسي جرگې وکیلانو د قانون ترڅنگ د هیواد پر نورو چارو هم نظر

ساتلی ؤ. ننگ یوسفزی چې د پارلمان وکیل ؤ وایي چې محمود حبیبي د اصلاح د

ورځپاڼې د کارتون پر سرسلب اعتماد او د خپل کار څخه لیرې شو:

مـحـمـود حـبـيـبی خـو پـه دې ليـرې شـو چې هغـه پـه هغـه وخت کې داطلاعاتو او کلتور وزير ؤ او اصلاح دحکومت سرکاري ورځپانه وه او په اصلاح کې يو داسې کارتون يا کاريکاتور چې مونږ ورته وايو هغه چاپ شو چې په هغې کې داسلام دستر پيغمبر توهين شوی ؤ دهغه سپکاوی شوی ؤ او پارلمان په دې خبره باندې بد وګنيل او ددې په وجه باندې پارلمان دا سړی ليرې کړ او مات يې کړ او ويې وغورځاوه.

داسې ښکاري چې پارلمان پوره تجربه نلرله ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې خبرې ډيرې ولی فيصلې کمې وې:

واقعـاً ډيرې خبـرې کـيـدی تـصـمـيـمـونه ډير لږ نيـول کـيـدل مـثـلاً پرحکومت باندې چې رايه اعـتـمـاد کـيـده شل ورځې خبرې کـيـدې زمـا پـه خيـال د دری هفتې پورې هم خبرې اوږدېدې يا قوانين به کله کله نه پاس کيـدل يا قراردادونه به نه امضـأ کيدل ليکن زه وايم چې پـه يـوه ټولنه کې پـه خپله د ديموکـراسی مشق داهم يوقـوي ملي ارزښت دی چې خپـل قـيـمت لري د دې زده کـول او ددې نقش بيله قـيـمتـه نه کيږي داسې نه کيږي چې سړی دې هم غـازي شي هم شهـيـد شي او هم صـحيح سالـم کورته دې راشي قراردادونه دې هم زروشي او قـوانـين دې هم زر تـصـويب شي، خلک دې هم تعامل زده کړي او دافغانستان قانون اساسي وديموکراسي هم زما په نظر

دافغانستان دخلکو د ارادې نه نشئت نه دی کړی بلکه خارجي سیاست په
دې کې لاس لاره.

که څه هم په نورو هیوادونو کې دا ډول مشکلات موجود وي ولې وصدر
اعظم ته داعتماد رایه دومره وخت نه نیسي خو عبدالرحیم هاتف دځینې
نیمگړتیاؤ پېره پر اساسي قانون اړوي او وایي چې د اساسي قانون د تصویب په وخت
کې لږ کمی پاتې ؤ:

یوه خبره داده چې یو څو نقیصې په خپله دقانون اساسي د تصویب په
وخت کې پاته وې یوه داخبره ده چې مثلاً احزاب نه وو په افغانستان کې او
دوه سوه شپاړس نماینده گان په اولسي جرگه کې فقط دری تنه ددست چپي
طرفه څخه په یوه حزب کې موجود وو چې نو دوه سوه دیارلس حزبه کیږي
یعنې هر فرد یو حزب ؤ هغو خپل نظر مستقل وایه او که به دچا سره په
تماس کې راتلئ څه معامله به یې کوله گذشت به یې کاوه او پر یو شي
باندې به یې توافق کاوه نو دا خو را درنه معامله وه دحکومتو دپاره چې
ددغه شوری سره خپل کار پر مخ باندې بوزي په شوری کې په قانون
اساسي کې یوه بله گونگې فقره چې ددوو ژبو رسمیت ؤ او دهغه حدود نه ؤ
معلوم په وروسته کې دلو یو جنجالو او دلو یو معرکو سبب شوه حتی تر
او سه پورې هم سړی دهغه آثار لیدلای شي. او داچې حزبونه نه وو ځینې

خلکو چې د دې خبرې چندانې رعایت نه کاوه چې د دې عواقب به څه شي وي مونږ منتظر شوو دې ته چې د احزابو قانون راوځي که نه راوځی د دې رعایت یې نه کاوه د قانون اساسي پر اجمال باندې یې حزبونه بنا کړه خصوصاً د ست چپي ګروپونو د هغو د عمل په نتیجه کې په خپله بیا د ست راستي مذهبي ګروپونه د شورۍ څخه د باندې ایجاد شول او د غو دواړو انکشاف وکړ د قانون احزاب د نیستی په نسبت باندې په افغانستان کې نیشنالستی، لیبرالستی او نور ملي احزاب، معتدل یا وسطي احزاب منځ ته رانه غله او هغو د پاچاو استیذان او اشارې ته کتل نو هغه خلا تر اوسه پورې باقي پاته ده او دا تر اوسه پورې چې تاسې په افغانستان کې جنجالونه وینئ، د هغه دوو افراطو دوو قطبو د جنګونو نتیجه ده.

۱۸

د خلق ډیموکراتیک ګوند

که څه هم په افغانستان کې د حزبونو قانون نه و ولې د ۱۳۴۳ کال په اساسي قانون کې د حزبونو خبره شوې وه د دې قانون په نظر کې نیولو سره د خلق ډیموکراتیک ګوند د نور محمد تره کي په مشرتوب په فعالیت پیل وکئ او لومړی کنګره یې په ۱۳۴۳ کال کې جوړه شوه. د افغانستان پخواني صدراعظم سلطانعلي کشتمند په دې کنګره کې ګډون کړی و:

موسسه کنګره چې د ۱۹۶۵ کال د جنوری د میاشتې په لومړی نیټه جوړه شوه په هغه کې د رابلل شوو دیرشو تنو څخه اووه ویشت کسانو

ګډون کړی ؤ چې يو دهغو څخه زه هم وم . په نوموړې کنګره کې اووه تنه دمرکزي کميټې داصلي غړو په حيث او څلور تنه دمرکزي کميټې دعلی البدل غړو په حيث وټاکل شول چې زه هم يو دمرکزي کميټې د اصلي غړو څخه وم زه په لومړۍ کنګره کې دټاکل کېدو څخه وروسته بيا تر هغې ورځې پورې چې دګوند څخه مې استعفی کوله همدغه مقام مې درلودئ.

دافغانستان دخلق ديموکراتيک ګوند هغه وخت تأسيس شو چې دسياسي ګوندونو او سازمانونو دجوړيدو دپاره عيني امکانات او زمينې رامنځ ته شوې وې، د ١٩٦٤ کال په اساسي قانون کې يو لړ ډيموکراتيکې آزادۍ وړاندې کړی شوې نو په همدې اساس سره ديو لړ تدارکي کارونو څخه وروسته دافغانستان دخلق ديموکراتيک ګوند تاسيس کړی شو البته دهمدې ګوند دتأسيسيدو څخه هدف لکه څرنګه چې دهغه په اساسنامه کې راغلی وو دافغانستان اولس ته خدمت، دټولنې دزحمتکشې طبقې دحقوقو دفاع داولس دملي حقوقو تأمين، اقتصادي پرمختګ، دخلکو دژوند دسطحې لوړول او داسې نور کارونه وو.

په دې کنګره کې نور محمد تره کی عمومي منشي او ببرک کارمل دوهم منشي وټاکل شول ځينې وايي چې دهمدې وخت څخه دمشرتوب پر سر دهغوی تر

منځ اختلاف پيل شو. سليمان لايق چې د مؤسسې کنګرې غړی دی دا خبره نه مني:

موږ دغسې کوم اختلاف په هغه وخت کې د دوی ترمنځ نه ليدئ تره کی د هغه اووه ويشت نفري غونډې په ترځ کې چې موږ لومړنی کنګره ورته وايو د خپل حزب په اتفاق آرا سره د کنګرې عمومي منشي، دحزب عمومي منشي وټاکل شو او کارمل هغه ته د دوهم منشي په حيث وټاکل شو، په هغه ځای کې يو سړی چې اوس زموږ ترمنځ نشته يو محترم سړی طاهر بدخشي هغه دريمې رايې واخيستې په هغه ځای کې د هغې کنګرې مشهور خلک چې اوس لاژوندي دي دستګير پنجشيری، صالح محمدزيری، ډاکټرشاه ولی، نوراحمدنور، سلطانعلی کشتمند او دغه کسان دي زه شخصاً هم البته په هغه کنګره کې وم.

عبدالکريم ميثاق چې هم په دې کنګره کې ګډون کړی ؤ وايي چې د حزب د تأسيس په وخت کې د رهبرۍ پر سر رقابت پيل شو:

کله چې د خلق ديموکراتيک ګوند تأسيس شو په دې ګوند کې د دريو کسانو ترمنځ پر رهبرۍ باندې رقابت ؤ، دا کسان د نورمحمد تره کي، ببرک کارمل او طاهر بدخشي څخه عبارت وو دا رقابت په دې شکل وو چې هر يوه کوشش کاوه چې د مرکزي کميټې غړي د ځان طرفداره کړي او خپل موقف په حزب کې مضبوط کړي، اساسي اختلاف په ظاهري توګه پر

رهبرۍ ؤ او په اصولو کې کوم اختلاف نه ؤ موجود البته نورمحمد تره کی
په تدریج سره دا ادعا وکړه چې هغه په ببرک کارمل باندې سیاسي اعتماد
نه لري نو ځکه نشي کولای چې دهغه سره په یوه رهبرۍ کې کار وکړي.
نور محمد تره کی په هغه وخت کې دحزب عمومي منشي ؤ او دهمدې بې
اعتمادۍ په اساس چې هغه راپورته کړه حزب د ۱۳٤٦ کال دثور په
میاشت کې پر دوو برخو خلق او پرچم وویشل شو.

دخلق دگوند تر ویشلو وروسته نور محمد تره کی دخلق او ببرک کارمل
دخلق دبلې برخې چې وروسته د پرچم په نوم یاد شو، مشر شو که څه هم دا گوند
ویشلی ؤ ولې تگ لاره یې یوه وه. سلیمان لایق وایي چې دهغوی ایډیالوژي ملي
او دیموکراتیکه وه:

گوند یوه ملي دیموکراتیکه ایډیالوژي غوره کړه که څه هم وروسته په
گوند کې مارکسیستي لینینستي تعلمیات پراخ شول چې په لکچرونو کې
په تدریسي حوزو دحزب کې چې طبیعی ده هر حزب دغه ډول فعالیتونه
لري په کلتوري فعالیتونو کې مارکسیستي لیننستي تعلمیات تبلیغ او
ترویج شول لیکن حزب په خپله کوم مرام هم چې له هغه نه پاته دی هغه یو
کمونستي مرام نه دی په هغه ځای کې راه رشد غیرسرمایه داري
داقتصاد په حیث منل شوې دی چې طبیعی ده دایو کمونیستی پروگرام نه

شي کیدای د اقتصاد د پاره او نه شوای کیدای او همداسې په سیاسي عرصه کې ملي دیموکراټیک حکومت ملي په دې معنی چې هغه ضد استعماري او ضد امپریالیستي دا توجیه به ځینې کیده او دیموکراټیک په دې معنی چې هغه د فیوډالي نظام پر ضد چې په هغه زمانه کې د استبداد مظهر یاله کیده د هغه پر ضد توجیه کیدای شي نو ملي دیموکراسي زمونږ سیاست ؤ او په هغه ګوند کې په هغه وخت کې د داسې یو دولت پیشبیني کېدله چې په هغه کې یوه پراخه جبهه حکومت وکړي په دې پراخې جبهې کې کارګران ، دهقانان او ملي سوداګر او دغسې وطنپال روحانیون ،روشنفکران ، کسبه او د جامعې ټول اجتماعی اقشار په نظر کې نیول شوي وو.

خو عبدالکریم میثاق وایي چې د ګوند د تأسیس په ورځ په څرګنده سره معلومه شوه چې دا ګوند چپي او د سوسیالیزم طرفدار دی:

په کنګره کې کله چې خبرې پیل شوې او ځینې خلکو بیانیې وکړې کله چې نوبت نور محمد تره کي ته ورسیدئ نو هغه له خپل میز څخه یو سور ټوکر را وویست او دا سور ټوکر یې د خپل میز پر سر هوار کړ او وروسته یې په خبرو پیل وکړ کله چې نور محمد تره کي دا سور ټوکر په خپل میز هوار اوه نو په دغه وخت کې د کنګرې دغړو له خوا په تودو

احساساتو هرکلی وشو. نو ددې خبرې څخه داسې څرگندیږي چې دکنگرې ایدیالوژي چپه وه او دافغانستان دپاره یې سوسیالیزم غوښتۍ.

پوهاند رسول امین چې دنور محمد تره کي سره له نژدې پیژندل وایي چې هغوی دشوروي تر کنترول لاندې وو:

اول چې ما تره کی ولیدی ما داسې فکر کاوه چې یاره ځینی شبونه په تره کي کې زما خوښ شول او هغه داوو چې تره کی هم تېوکې کوي زه هم تېوکې کوم په دغه تېوکو کې یعنی سطح یو شان ته وه بیا وروسته چې مادی لیده دی په مسایلو گړیده دی په ډیرو زړو نسخو گړیده ما تره کي ته وویل چې تاسې که فکر کوئ چې په شوروي کې کوم شی کیږي دا علمي دي او په نورو ځایونو کې چې کیږي داغیر علمي دي علمي نه دي. بیا زما یوه واقعه د ده یاده ده چې بحث شو دکتاب په څه محتوی باندې ما ورته وویل تره کي صاحب داته چې وایې داسې نه دي دا عبارات نو ځکه ما ویل خپله باندې مارکس وایي چې زړه جامعه دهغې عنعنات او دودونه دا دهرې جامعې هرنسل ته انتقالیږي او ددې نه خلاصیدل ډیر مشکل دي نو ده وویل چې دا تا په کوم کتاب کې لوستي دي ما ورته دکتاب نوم واخیستی، ده وویل دا په کوم ځای کې چاپ شوی دی ما وویل په لندن کې چاپ شوی دی نو ده ماته وویل چې ښه ته د امپریالستانو چاپ شوي

کتابونه کورې ځکه دې مازغه خراب شوي دي البته دا یو ډیر لوی بحث دی لیکن یو شی چې د تره کي او د دوی د خبرونه ماته نتیجه معلومه شوه هغه داوه چې دوی د شوروی اتحاد د کمونست گوند تر ډیر کنترول لاندې وو.

سلیمان لایق وایی چې زموږ پالیسي د امپریالیستي هیوادونو ضد او د سوسیالیستی هیوادونو سره د همکارۍ په رڼا کې پرمخ بیول کیدله:

په دې برخه کې زموږ سیاست د استعمار او امپریالیزم پرضد توجیه کیده چې د هغې زمانې ډیر گرم شعارونه وو د غه نو طبیعي ده چې د سوسیالستي هیوادونو سره د نزدیکت، همدردۍ او همکارۍ او د هغوی د حمایې او د تفاهم د جلبولو یو سیاست تعقیبیده لیکن په طرحو کې کومه داسې طرح هم موجوده نه وه چې هغلته باید مشخصاً څوک په موږ باندې زموږ پر گوند باندې وکولی شي دا اتهام ولگوي چې دوی گواکې په تعبدي طور سره له کوم طرف سره اختلاف او له کوم طرف سره توافق درلود. مگر طبیعي ده چې په هغه مرام کې ویل شوي وو چې د جهان تر ټولو ستر تضاد ژموږه په وخت کې د سوسیالیزم او سرمایدارۍ ترمنځ تضاد دی نو طبیعي ده چې د سوسیالیستي مکتب حمایت شوی و او د سرمایه دارۍ د نیا سره اختلاف نظر افاده شوی ؤ په دې لحاظ ؤ چې

ځینې کسانو هم ډېره عـجله وکړه چې زمونږ حزب د یو کمونستي حزب په توګه باندې مارک کړي. بدبختانه چې ډېر وختی' په دغه پیشرفته غرب کې په همدغه انګلستان کې چې ستاسې راډیو له هغه ځای نه ټول جهان ته خپرونې کوي دوی کله چې په هغه زمانه کې یو څه چپ ګرایي بـه وشوه دخپلو ملي منافعو پر اساس به حزب یوه موضعګیري وکړه پر ضد داستعمار او خصوصاً چې به دامپریالیزم کلمات به یې پکې یاد کړل نو ددغه پیشرفته غرب دقهر او دغضب مورد به ګرځیدل او هغوی دانه زغمل چې دې حزبونو ته داوبخښي هغوی ددغه ملیتونو په بدبختۍ باندې هیڅ وخت ژور فکر نه کاوه چې دلته لوږه ده، دلته فقر دی دلته انسان تحقیر شوی دی، دلته یوه جامعه ده چې هغه هم غواړي چې خپله شتمني، خپل امکانات په کار واچوي نو دوی به دشوروي اتحاد سره او دغسې د سوسیالستي هیوادونو سره دنزدیکت او دهمکارۍ تفاهم په خپلو دښمنیو باندې توجیه کاوه چې دا ګویا ددوی سره دښمنی ده زمونږ حزب لکه مخکې چې مو تاسو ته وویل طبیعي ده چې په هغه ځای کې مارکسیزم لیننیزم او علمي سوسیالیزم مطالعه کیده دا دغو هیوادونو ته وغرب ته دا انتباه ورکړه چې ګوره زمونږ حزب یو کمونست حزب دی تر پایه پورې مونږ ونشو کولای چې ځان ددې اتهامه خلاص کړو چې مونږ

وروړجانه یو کمونستي کوندنه یو بلکه مونږ داسې یو کوند یو چې یوه سلسله اقتصادي ریفورمونه چې هغه سوسیالیزم ته نژدې دي نسبت سرمایه دارۍ ته دهغه طرفداري کوو۔

۱۹

اسلامی حرکتونه

د ډیره پخوا څخه اسلامي حرکتونه موجود وو ولې منظم سیاسي شکل یې نه درلودئ یو ددې حرکتونو څخه هم ډیر وړاندې پیل شوی ؤ چې ورکې مولوي محمد یونس خالص هم شامل ؤ ولې دهغوی هدف د مدرسو جوړول او دشاگردانو روزنه وه:

زمونږ یو تنظیم په نوم دحزب التوابین باندې جوړ کړلو او هغه تنظیم کې گهیځ صاحب دې خدای وبخښي هغه هم شامل شولو هدایت صاحب دې خدای وبخښي هغه هم زمونږ سره شامل شو لو او دهغه اصلي هدف دا

ؤ چې په عام معارف باندې سلطه پیدا کړي نه په داسې عام معارف باندې
چې هغه د حکومت په چوکاټ کې وي بلکه د هغه نه بهر مدارس جوړ کړي
او هغه هلکان وروزي یو د بل سره یې آشنا کړي چې د سیمو ځوانان سره په
خپل مینځو کې آشنا شي او د سیمو ځوانان واسلامي رشد ته ورسیږي او
دوطن او وطنوالو د پاره د قدر وړ خدمتونه وکړای شي.

داوخت ؤ چې دافغانستان په هر گوټ کې اسلامي سیاسي خیالات را پیدا
شوي وو ، دافغانستان جمهور رئیس استاد برهان الدین رباني وایي کله چې هغوی
په بدخشان کې په متوسطه ښوونځي کې په زده کړه بوخت ؤ ورسره دا ډول افکار
پیدا شول او تل به د طاهر بدخشي سره یوځای په مطالعاتو بوخت ؤ ولې کله چې په
پغمان کې ابوحنیفه لیسې ته شامل شو دلته د یوې بلې دنیا سره مخامخ شو:

البته په دې ځای کې مونږ د یوې سلسلې بلې دنیا او ډیرو کتابونو
سره مخامخ شولو په دې وخت کې په افغانستان کې چپي او کمونیستي
جنبشونه پیل شوي وو یوولسم او دوولسم صنف ته چې ورسیدو ومولیدل
چې نوي شبان دي نوي ځوانان او نوي افکار وو په دې وخت کې زموږ
غوږونو ته د مارکسیزم او کمونیزم خبرې لږلږ را ورسیدې دا وخت ؤ چې
اسلامي افکار د مارکسیزم سره مخامخ شول په دې وخت کې موږ د خپلو
محدودو معلوماتو په واسطه کوښښ کاوه چې د مارکسیزم سره مقابله

وکړو په دې وخت کې تهذیب او شرعي هم په ظاهره اسلامي افکار درلودل او له موږ څخه دمخه وو چې وروسته بیا جلا شول داوخت ؤ چې موږ پټ اسلامي فعالیتونه پیل کړل، مارکسیستانو علني فعالیت کاوه ولې زموږ کار پټ ؤ کله چې دفاکولتې اول صنف ته ولاړو او استاد نیازی راغی او دځان سره یې نوي معلومات راوړي وو موږ په دې فکر شولو چې باید ښه منظم کارونه پیل شي.

منظم کارونه پیل شوي وو ولې دا کارونه چپي او ان داچې دافغانستان شمال ته رسیدلي وو، دافغانستان پخوانی صدراعظم انجنیر گلبدین حکمتیار وایي کله چې دلیسې زده کوونکی ؤ دچپي شاگردانو سره به په مناقشه بوخت ؤ:

زما په یاد دي چې زه په امام صاحب کې وم دپرچم دډلې دیوه غړي سره مې مناقشه وه او هغه مناقشې کې په ټولو قضایاؤ کې عقب نشیني کوله او په پای کې چې څه ور سره نه وو یا ته ماته یې وویل چې کله ته پوهنتون ته راشې بیا به هلته وضع بدله وي او دا افکار او نظریات چې له تا سره په دې محیط کې دي دا به پریږدې نو له ما سره دا تشویش ؤ چې شاید پوهنتون دغسې یو محیط وي چې مونږ ته هلته اوسیدل گران وي کله چې زه پوهنتون ته داخل شوم ومې لیدل چې هلته سراسر دپردیو تقلید مسلط ؤ او دا دکمال او دافتخار خبره گڼل کیده چې سړی خپلو ټولو ملي

عنعناتو ته شاکړی. په لباس کې، په کرکتر کې، په شخصیت کې، په خبرو کې به تغیر راولي بهرنی الفاظ استعمال کړي په هر څه کې باید د پردیو تقلید وشي دا کمال ګڼل کیده او لیدل مې چې کمونیستي احزاب په پوهنتون کې فعال دي هغوی ځوانان دالحاد طرف ته بولي له ځان سره بله برنامه هم نه لري د اخلاقي فساد دخورولو نه پرته او دشراب او قمار دمحفلونو د جوړولو نه پرته څه نه لري محدود څه ناولونه ورسره دي چې هغه په ایران کې ترجمه شوي د تودې حزب له خوا هم هغه لاس په لاس کیږي او پرته له دې چې د ملک ظروف شرایط په نظر کې ونیولی شي هغه د توتیانو په شان زمزمه کیږي او د پوهنتون حالت داسې ؤ چې متأسفانه تردې وخته پورې یو منظم قوت چې د دغو وارداتي افکارو او تحریکونو مقابله وکړي نه ؤ جګ شوی مونږ هم هغه ځوانان چې په جومات کې مو یو بل سره پیژندل چې له دوی سره عقیده او احساس دی ددې وضعی نه متنفره دي پر نظام او حاکم حالت باندې اعتراض لري او تر اوسه پورې ملحدو چپی ډلو هم نه دي دوکه کړي یو بل سره وپیژندل او بالاخره مو تصمیم ونیوئ چې باید یو منظم کار پیل کړو. یوه ورځ د پوهنتون د فاکولتې په درسي اطاق کې سره کښیناستو یوه شپه چې باران هم اوریدئ د حمل میاشت وه او دوولس کسان وو تعهدموو کړ چې د دې نه

بعد به مونږ د اسلام په لاره کې په منظم شکل مبارزه کوو دهغو کسانو نه

اوس یوولس په شهادت رسیدلي دې اوزه لا له دې سعادت نه محروم

دهغوی په نقش قدم روان یم.

دافغانستان پخوانی جمهور رئیس پروفیسر صبغت الله مجددي وايي

چې دپوهنتون شاگردانو چې اسلامي حرکت پیل کړی ؤ ورسره دده همکاري

موجوده وه:

دپوهنتون هلکانو یو څه حرکت شروع کړئ هغه هم ما تحریک کړي

دي خدای شته تحریک زما داسې وو چې یو جومات ؤ یو مسجد ؤپوهنتون

ته نژدې دې ته به دجمعې په ورځ زه راتلم مونځ به مې کاوه دلته

دپوهنتون هلکان راتلل ما ورته داسلام په باره کې خبرې کولې دوی ویل

دا اسلام چې تاسو وايئ دا مونږ نوی اورو دا نوې خبره ده. بیا زما کورته

لس لس دوولس تنه ددوی راتلل معلومات یې اخیسته ما ورته ویل چې

دغه اسلام دی دغه انجنیر احمدشاه ما ته همیش راته ده ته ماکتابونه

ورکول ده ته ما درسونه او په اسلام کې معلومات ورکول بیا یو صوفي

قربان یې کاوه چې اوس هم دجمعیت سره دی هغه به راتلئ استاد رباني ته

مې ویل چې دخدای دپاره ته راشه دا په پوهنتون کې ته درس ورکوې هلته

ته کولی شې چې رهبري ددغه کسانو وکړې دا یې نه کوله. هغه وخت ما ته

دعوت راغی دلیبیا نه چې ویل یې هرڅوک چې تاسې دځان سره راولئ چې ټکټونه ورته ولیږو ماد استاد رباني نوم ورکړ اشنامې ؤ، پیژانده مې دده نوم مې ورکړ، دهغه بل رباني چې په ابوحنیفه کې ؤ دهغه نوم مې ورکړ، دغلام نبي نوشاد نوم مې ورکړ، دعشرتي نو م مې ورکړی عبدالاحد عشرتي، دنیازی غلام محمد نیازی چې دفاکولته شرعیات ؤ دهغه نوم مې ورکړ. دحکومت په سطح نه وو ټول ډاریدل فقط ماسره هغه رباني دامام ابوحنیفه ولاړ، نماینده دګهیځ ولاړ او غلام نبي نوشاد او نور نه ولاړل ټول وډار شول نو ما ویل زه باید دوی آزاد کړم چې دنیا یې وپیژنی خلک یې وپیژني دوی خو چانه پیژندل بیخي دا حرکت ما تقویه کړی دی همیش زما کورته دا هلکان راتلل همیش دوی چې بندیان کیدل دا حکمتیار بندي شو زه تللی یم خلاص کړی مې دی.

دمجددي صاحب ترڅنګ نوروهم داسلامي تحریک ملاتړ کړی دی، دحزب اسلامي مشر ګلبدین حکمتیار وایي چې داحرکتونه انفرادي وواو تنظیم شوي نه وو:

ته ماته ووایه چې ترمانه په پوهنتون کې یوه دوره دمخه یی تا په هغو کلونو کې څه تحرک، نشاط، فعالیت داسلام په نامه لیدلی، مظاهری، اعتصاب میتینګ، اجتماع، دکتابونو خورول، اجتماعات جوړول دعوت

ورکول څه شي دی لیدلي وو په منظم شکل. مونږ چې پوهنتون ته راغلو یو څه مونه دي لیدلي که چیرته دغسې یو تحریک وای نو مونږ دبل حزب بنسټ ایښودلو ته هم نه مجبوره کیدو منظم کاربه روان ؤ موږ به په هغه کې برخه اخیستې وای ماته خو دغسې یو منظم صف په نظر نه دی راغلی او دچانه مې هم نه دی اوریدلي هغه څوک چې دعوی کوي ددې یو دوه نه یې شمیرنه زیاتیږي داځنګه تحریک دی چې د دې نه دمخه دې نه نشریه ولري، نه دې دهغوی فعالیت محسوس وي نه دې هغوی تظاهرات او اجتماعات ولري، نه دې نظم ولري او نه دې دیو دوودرو کسانو نه هغوی تجاوز کړی وي په دوو درو کسانو کې دې راخلاصه شي آیا دې ته هم تحریک ویل کیږي کیدای شي چې دډیرو کسانو سره دا احساس ؤ په انفرادي طور له وضع ناراض وو اعتراض یې درلود غوښتل یې چې داسلام له پاره څه وکړي او دالحادي چپي ډلو مقابله وکړي، په اجتماع کې بدلون راشي، ښه دا احساس له ډیرو سره وو خودا انفرادي احساس نه باید سړی داسې تعبیر کړي چې د تحریک اساس ایښودل شوی دی کوم صف جوړ شوی دی.

که څه هم منظم سیاسي فعالیت نه ؤ ولې دځینو حرکتونو پرضد چې داسلام سره برابر نه وو پوره مخالفت کیدئ یوه هم دملایانو مظاهره وه چې دهغې

لیکنې پرضد جوړه شوې وه چې د پرچم په جریده کې د لینن د سلمې کلیزې په موقع لیکل شوې وه. پوهاند مجددي هم دې لیکنې ناراحته کړی ؤ:

بس نو ما په دا کور کې اور واخیست ما ویل زه خو ځم خو دا خلک راټولوم او مظاهره جوړوم نو په دې کې زه راغلم ما ته چا وویل چې دا مظاهره جوړه شوې ده علما په دغه متأثره دي، علما راغلي دي مظاهره یې کړېده څه ته راغلي دي؟ شوری ته راغلي دي! ما ویل والله دا عجبه خبره وشوه اول همداسې یو توارد ؤ سره له دې خوا علماؤ شروع کړه د هغه خوا ما شروع کړه چې راغلو ګډ شوو هلته. قبله ګاه صاحب را ته وویل چې وه هلکه څه کوې؟ هلته اووه زامن مې هلته ؤ ما ویل که دا اووه زامن مې ټول قتل شي زه خو د دې نه تیرېږم چې باید دا کمونستان جزا ته ورسیږي باید بندي شي او دا محاکمه شرعي شي نو په دې کې بیا نو همدغه ؤ چې د علماؤ سره تر آخره پورې زه ولاړوم بیا علماً بندیان شول او ولس ته تقریباً د دوی بندیان شول. بیا عبدالولي رئیس قوای مرکز ؤ هغه سره ما شرو شور کړی دی یو نیم ساعت خبرې مې کړې دي د دوی نه مې وعده واخیسته چې اعلیحضرت د خارجه راشي، دی سفر ته تللی ؤ چې راشي دوی خلاصوم زه خپله تلم بندي خانې د همزنګ ته دوی مې د لاس نه نیولي دي خلاص کړي مې دي راویستي مې دي. چې دوی بندیان وو ما هلته

کومکونه ورته رسول نو دا خبره په دې مظاهره کې الحمدلله سرقافله وم بالکل تر آخره پورې په شوری کې اوس نماینده گان د شوری شته چې شوری ته زه ورغلم ما خبرې کولې په موټر باندې، په لاری باندې جگ شوم ما خبرې کولې بیا زه په نماینده گۍ د علماؤ تللی یم شوری ته دوکیلانو سره مې خبرې کړې دي کلکې خبرې مې وکړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰

کابل پوهنتون د سیاسي فعالیتونو ډګر

کابل پوهنتون په دې دوره کې داسې یوه تعلیمي مؤسسه وه چې په سیمه کې یې سارې نه درلودئ او ورکې پوره ډیموکراسي وه پوهاند عبدالحی نظیفي چې د پوهنتون استاد ؤ ورته درنه دنده سپارل شوې وه او په پوهنتون پوره خبر دی:

د پاشاه د سلطنت په آخرو وختو کې د پوهنتون ریاستونه او عمومي ریاست او د فاکولتو ریاستونه انتخابي ؤ چې په هغه جمله کې رئیس پوهنتون هم انتخابي ؤ او رئیسان د فاکولتو هم انتخابي وو او هر ځل به

دځلورو کلو یا دومره وختونو دپاره انتخابیدل. کانکور دپوهنتون چې زه یو دهغه خلکو نه وم چې په دې کې مې کار کاوه او مونږ به په ټول افغانستان کې امتحان اخیست او دا امتحان به مونږ په داسې معیار سره اخیسته چې هم د تیرینکوټ دلیسې نفر په دې پوهنتون کې شاملېده او هم دکابل دحبیبې دلیسې په دې پوهنتون کې شاملېده او مونږ دا مقایسه داسې کوله چې دولایاتو نفر مو دولایاتو سره مقایسه کول او دکابل نفر مو دکابل سره مقایسه کول داسې مونږ نه کول چې دکابل نفر د ولایتونو سره مقایسه شي او دولایاتو دکابل سره مقایسه شي معنی ددې رقم مقایسې دا وه چې مونږ فکر کاوه هغه سړی چې دخپلو ملګرونه دده ذکاوت څومره زیات دی په اطرافي لیسو کې هم هغه مو انتخاباوه او هغه بیا په تجربه کې دا وښودله چې دهغه هلکانو په خوا کې چې هغوی دمکتب ټول پروګرام نسبتاً په پوره ډول تطبیق کړی دی او هغه چې نه دی کړی دواړو کولای شول چې دا د درس بار په آسانۍ سره یوسي ترهغه ځایه پورې چې زه پوه شوی یم په دې امتحانو کې هیڅ نه حکومت او نه بل چا دشخصي غرض دپاره مداخله نه کوله.

همدا وخت ؤ چې کابل پوهنتون دسیاسي فعالیت مرکز وګرځیدئ توریالی اعتمادي چې دپوهنتون انتخابي رئیس ؤ وایي چې دپوهنتون ډېر مشکل وخت وه

د پوهنتون ډېرې مشکلې ورځې وې، هم د افغانستان د معارف مشکلې ورځې وې بدبختانه ټولو خوا وو چې غرض یې درلودئ په پوهنتون کې لاس واهه په افغانستان کې د سیاست ساحه دومره پراخه نه وه یوائینی ځای د کابل پوهنتون ؤ چې د سیاسي فعالیت مرکز ؤ هلته چپ و راست افراطي او غیر افراطي موجود وو هلته کار کول ډېر ګران و زما په اداري تجربو کې د پوهنتون ریاست بدترینې ورځې وې کله چې په خوب کې هغه ورځې و ماته را یادې شي ما پرېشانه کوي.

په دې وخت کې مظاهرې جوړې وې او د محصلانو اتحادیې ته مبارزه جاري وه او وایي چې پوهنتون د سیاسي حزبونو د فعالیت ډګر ګرځیدلی ؤ په لندن کې د افغانستان پخوانی شارژدافیر تازه خان ویال چې د خلق غړی او اتحادیې ته کاندید ؤ وایي چې د خلقي ډیموکراسۍ سره یې موافقه نه لرله نو ځکه ورته حزب اجازه ورنه کړه چې کاندید پاته شي:

له تره کي کره لاړمه او تره کي وویل چې زما خوښه داسې ده چې ته زمونږ با استعداده کدرېې او زمونږ نازولی کدرېې. تره کی په زړه کې ډېر خوږ سړی ؤ ډېر زبردست سړی ؤ که داسې دې کړي وای چې سبا انتخابات دي د انتخاباتو وړاندې دې مونږ ته یو لیک را کړی وای چې زه د افغانستان

ډيموکراتيک گوند ته وفاداريم نو سباته په انتخاباتوکې شرکت کولای شې او که نه موږ فيصله داسې کړې ده چې ستا په ځای بل څوک معرفي کړو نو ما ورته وويل چې رفيقه محترم دا خوعجبه خبره ده چې که چيرې زه د گوند غړی يم او ددې گوند د پاره مې په دا تيروکالونوکې داسې کارهم کړيدی چې کله کله ستا د تائيد وړهم گرځيدلی دی نو دا څنگه او س نوې معجزه را ووتله چې زه بيا خط درکوم چې تره کی صاحب زه دې گوند ته وفاداريم او که زه خط درکړم او هم وفادارونه اوسيږم خو وفادارنه يم منتها دومره په وضاحت سره درته وايم چې زه دخلقي ډيموکراسی شعارته وفادارنه يم دا دافغانستان داوسنۍ جامعې د پاره تطبيقي شعارنه بولم دافغانستان دخلق ديموکراتيک گوند يو ملي گوند بولم او ډيموکراتيک گوند يې بولم.

دا داسې وخت و چې په کابل پوهنتون کې دشعله جاويد او پرچم پوره زور ؤ او ډير استازي يې د محصلانو اتحاديې ته وټاکل شول. په دې وخت کې دچپي حزبونو ترڅنگ اسلامي حرکتونه هم په پوهنتون کې پيل شول دحزب اسلامي مشر گلبدين حکمتيار چې په دې وخت کې د پوهنتون محصل ؤ وايي چې په لومړي سر کې دهغوی شمير کم ؤ ولې وروسته يې وکولای شول چې په اتحاديه کې اکثريت تر لاسه کړي:

د پوهنتون په شرایطو کې چې کله دا تحریک ابتدا پیل شو زمونږ لومړی مظاهرې او اجتماعات داسې وو چې د پنځوس او شپیتو نه به یې تجاوز نه کاوه تاسي په خپله د دغسې صحنو شاهدیاست د پوهنتون په اوضاع باندې کمونیستي احزاب مسلط وو هغوی ترمونږ ډیر دمخه کار شروع کړی ؤ کم نه کمه څلور پنځه کاله هغوی زمونږ نه دمخه کار پیل کړی ؤ چې په علمي مؤسساتو هغوی تسلط درلودئ. رژیم دهغوی ترشا وي او لویو طاقتونو دهغوی حمایت کاوه او دا هره ډله دبهر نه تغذیه کیدله او دهغوی مرسته ورسره وه دوی په مقابل کې بل طرف ته محدود دځوځوانانو په سطح یوه اجتماع یوه ډله چې نه بهرنی پشتوانه لري او نه دهغه ترشا لوی قوت ولاړ دی او غواړي چې په ملک کې تبدیلي راولي رژیم هم دغسې چې له هغو قوتونو نه احساس دخطرنه کوي بلکه هغه که دچانه احساس د خطر کوي نو همدا تحریک دی فکر کوي چې د دې ریشې په ملت کې دي او ژر ملت راپاځولای شي ملت منظم کولای شي او دا په یو خطر بدلیدای شي دنورو ډلو مهار کول ډیر آسان دي هغه حداعظمي د روشنفکرانو په سطح کې محدود دي اما دا چې ملت دنورو اقشارو سطحی ته دې هغه نفوذ نه وي کړی او له هغه نه دې ډیر ژر یو خطر جوړ شي ددې احتمالات ورته ضعیف بریښیده او ظاهر شاه صریحاً ویل چې د

سرو بيرغونو په ځای دا شنه بيرغونه اصلي خطر تمثيلوي او ددې مخه نيول بيا ګران دي. همدا وجه ده چې تاسو ليدل په هغه وخت کې دکمونيستي احزابو يو کس هم زندان ته نه لاړو مګر دنمايش دپاره دڅو ورځو په خاطر ولې زمونږ ګڼ شمير کسان دظاهرشاه په وخت کې زندان ته لاړه او په مودو مودو په زندانونو کې پاته شول. حالت دغسې وو چې داسلامي تحريک دپاره خلکو شرايط سازګار نه ګڼل ولی الحمدلله دخلکو دتصور خلاف په ډيره کمه موده کې نهضت وتوانيدلای شو چې دعلمي مؤسساتو داکثريت ملاتړ ترلاسه کړي. تاسو ته به په يادوي چې په لومړيو انتخاباتو کې مونږ نه« ۹ » څوکۍ دمحصلينو په اتحاديه کې ترلاسه کړې په دوهم کې دوولس څوکۍ او په دريم انتخاباتو کې مونږ دوه ثلثه څوکۍ ترلاسه کړې. دا داسلامي تحريک روز افزون وده او نفوذ په علمی موسساتو کې ښيي.

دپوهنتون ترڅنګ ليسو ته هم سياسي فعاليت ورسيدئ عزيز نعيم چې دکابل پوهنتون استاد ؤ په ابن سينا کې دپوليسو حمله ليدلې ده چې وروسته بيا کابل پوهنتون ته ورسيدله:

هغه مظاهرې چې په ۱۳٤۸ کال په پوهنتون کې شروع شوې دابن سينا دليسې داعتصاباتو څخه را پيدا شوې په ابن سينا کې چې

د پوهنتون په څنګ کې موقعیت درلودئ شاګردانو معلمان ګروګان ونیول او تر دوو هفتو وروسته پولیسو مداخله وکړه په دغه وخت کې چې د ماسپښین دوې بجې وې زه پوهنتون ته روان وم او دا حال مې په خپله ولیدی په هر حال زه پوهنتون ته ورسېدم او تدریس مې شروع کړئ او د پوهنتون محصلان د دې واقعې څخه چې ډېره تازه وه نه وو خبر نیم ساعت وروسته د ابن سینا شاګردان پوهنتون ته ورسیدل او زما صنف ته راغلل او وې ویل چې ستاسې د ورونو څه حال دی تاسې اوس هم په صنف کې یاست دلته زه په ډېر مشکل موقف کې واقع شوم محصلانو ته مې وویل چې ستاسې اختیار دی که مو درس په ګټه وي پاتې شئ او که مو مظاهره په ګټه وي ولاړ شئ په هر حال ډېر محصلان پاتې شول په بله ورځ په پوهنتون کې مظاهرې جوړې شوې وروسته پولیسو مداخله وکړه او یو تعداد استادان ووهل شول د پوهنتون استادانو سخت عکس العمل وښود چې په نتیجه کې استادانو غونډه وکړه او یوه فیصله نامه صادره شوه چې ما هم امضاء کړه. په دې فیصله نامې کې د حکومت څخه وغوښتل شول چې دې موضوع ته جواب ووایي.

پوهاند محمد رحیم الهام چې د پولیسو دا حمله ولیدله چې ورکې د ده شاګردان او نور استادان ووهل شوي وو وایي چې د دې حملې د عکس العمل په نتیجه کې هغوی وکولای شول چې د استادانو انجمن جوړ کاندې:

ولاړو اتاق شورى علمي ته په شورى علمی کې کښیناستو استادان هم راغلل په هغه وخت کې خو دا جریانونه هم وو گوندونه هم وو دا اکثره د دې گوندونو مشران او دا خلک چې په پوهنتون کې وو دا ټول راغلل. یوازې صاحب موږ انجمن جوړ کړئ تصادفاً استادان سره راغونډ شول دلومړي ځل له پاره دافغانستان د استادانو انجمن جوړ شو په دې کې چونکه دا ابتکار ما کړی و زه دعمومي مجمعې له خوا ، دټولو استادانو له خوا د دې انجمن دمنشي په حیث وټاکل شوم بیا وروسته دهر پوهنځي نه چې خلک راغلي وو دا هلته سره یو ځای شولو او موږ علي محمد زهما خپل رئیس وټاکئ او ډاکتر هاشمیان هغه هم په دې هیئت رئیسه کې دی هم منشي وټاکل شو. نو موږ مبارزه شروع کړه د استادانو او دشاگردانو دحقوقو د ساتنې په خاطر باندې چې په علمي مرکز باندې تدریسي مرکز باندې باید داسې حملې ونه شي.

جنرال عبدالحکیم کتوازی چې دژاندارم او پولیسو عمومي قوماندان ؤ او دا مظاهرې یې دنړدې څخه څارلې وایي چې د دې حرکت پیل محصلانو په خپله کړی ؤ:

حرکت هم دمظاهرې دگروپوله طرفه وشو داسې چې دوی په پولیسو حمله وکړه پولیسو چې له ځانه دفاع وکړه دوی منډه واخیسته چې دپولیسو په مقابل کې دوی تیښتې ته مجبور شول دوی پر پوهنتون حمله

وکړه، د پوهنتون شیشې یې ماتې کړې، دروازې یې ماتې کړې. بعضې نجونو ته یې اذیت ورورساوه او ددې د پاره چې دا په نام د دولت تمامه شي. داسې کله کله به د پولیسو او د مظاهره چیانو په منځ کې د ډبرو ګذارونه که به وشول د مظاهره چیانو له خوا به کیدل په پولیسو باندې یو نیم زموږ د پولیسو نه چون اکثراً افراد عجمي ؤ او دا وو که به یې احساسات وتوریدل یو مظاهره چې ته که به یې یو سوک یا یو لرګی ورکړی وي دا زه ویلی نشم ولې زموږ په سویه د محاکمې د قانون د بندی ګرۍ په سویه باندې د دوی هغه مشرانو چې د هغې جملې یو ډاکتر نجیب و له ما سرهٔ دوه درې واره بندي شوی دی په اوس وخت کې په قدرت کې هم یوه ورځ سره مخامخ شولو صحبت د قانون و دې ته راغی ما په صراحت ورته وویل چې ته خوله ما سره دوه درې واري بندي شوی یې. ویل هو! ما ویل اوس هم زه حاضریم، ددې د پاره چې زه دی قانون ته یا قانوني روش ته راوبولم، نو ورته ومې ویل زه اوس هم حاضریم که کوم خلاف قانون حرکت زما له خوا یا زما په وخت کې د پولیسو له خوا د تا سره شوی وي چې زه اوس د هغه جواب ووایم، ده راته وویل نه داسې حرکت نه دی شوی.

۲۱
آزاد مطبوعات او جريدې

د محمد ظاهر شاه د ډيموكراسۍ په لس كلنه دوره كې آزادو جريدو ته د خپرولو اجازه وركړل شوې وه. محمدحسن اولس مل چې همدا اوس په ناروې كې د مجاهد اولس د اخبار په خپرولو لګيا دى وايي چې د محمدظاهرشاه د سلطنت په وروستي وخت كې آزادو مطبوعاتو ته د تنفس موقع په لاس ورغلې وه:

په افغانستان كې د پخوانى پاچا محمدظاهرشاه په وروستيو

لسوکلونو کې په نسبي ډول آزادو او ملي خپرونوته د تنفس کولو موقع په لاس ورغلې وه په دې جرایدوکې یو شمیر جراید مثلاً دافغان ملت جریده وه، مساوات جریده وه، گهیځ ؤ، ملت ؤ، کاروان ؤ، پیام امروز ؤ، دسبا په نامـه یوه جـریده وه، پیـام وجدان ؤ افکار نوؤ، دخلق جریده وه، دپرچم جریده وه، دشوخک په نامه یوه جریده وه، ترجمـان ؤ، روزگار ؤ او افغان جریده وه چې زه یې په خپله مـسئول چلوونکی وم او داسې نور جرایدپه دغه وخت کې را ووتل.

په دې جریدو کې دخلق جریده هم شامله وه چې دخلق د ډیموکراټیک گوند نشـراتي اورگان او دنور محمد تره کي په مشـرتوب او دبارق شفیعي په مسؤول مدیریت راوتله. د خلق جـریدي ددولتي سکتـور او اصـلاحـات اراضي طرفـداري کوله. کله چې دخلق ډیموکراټیک گوند وویشـل شو نو دپرچم جریده پیل شوه. په چـپي جریدوکې شعله جاوید هم یوه مـهمه جریده وه چې په کابل کې یې لوستونکي زښت ډیر وو. دافغان ملت مسئول مدیر قدرت الله حداد وایي چې دهغه دجریدې هدف داؤ چې دافغـان ملت جـریدې له لاری دخـارجی ایډیالوژیو دطوفـان مـخه ونیسي:

افغان ملت په لومړنیو اخبارو کې وو چې په ۱۳٤٥ کال کې نشر شو او ددې دامـتیـاز خاوند ډیپلوم انجنیر غـلام مـحمـد فرهاد ؤ او مسئول مدیریې زه وم البته په ابتداء کې پنځه شماري احمدعلي ملت یار هم مدیر

داخبارۇ بيا پنځه شمارې وروسته هغه استعفى وكړه بيا ما دا اخبار په غاړه واخيستو نو دافغان ملت هدف دا ؤ چې موږ داسې محسوسه كړله چې يو طوفان افغانستان ته راتلونكى دى چې هغه داخارجى ايډيالوژي گانې يا مفكورې دي چې زياتره دشمال له خوانه اويو مقدارهم دغرب له خوانه را روانې وې نو موږ ددې دپاره چې دافغانستان خلك خپل هغه تاريخي هويت او تاريخي شخصيتونه او تاريخي اعمال وركـ نه كړي نو ددې دپاره لازمه وه چې يو غږ يا يو چراغ ددې خپلو خلكو د تاريخ او دعقايدو پربنا هم بل وي په دامنځ كې زمونږ هدف دا ؤ چې دافغانستان خلك دا خپل مشران وپيژني په خپلو مشرانو پسې لاړ شي نه دپرديو مشرانو پسې موږ په دې معتقد وو چې اعليحضرت احمدشاه بابا دومره يوه عالي فلسفه درلوده او دومره ملي فلسفه يې درلوده چې موږ به هيچاته محتاج په دنيا كې پرې نږدي چې موږ له هغه نه څه راواخلو موږ بايد دده په حضور كې دده له ملنې نه بايد يو څه راټول كړو نه دبل چا له ملنې نه.

دافغان ملت ترڅنگ مساوات هم يوه منځ لارې جريده او دصدراعظم محمدهاشم ميوندوال دډموكرات مترقي نشراتي ارگان ؤ ، ددې اخبار مسئول مدير پوهاند محمد رحيم الهام وايي چې روشنفكرانو په دې جريده او نورو چاروكې

دمیوند وال سره مرسته کړې وه:

کله چې میوند وال امیدوار شو چې صدارت ته ورسیږي نو یو څو تنه روشنفکران یې سره راغونډ کړل دوی ته یې وویل چې زما دپاره یوه برنامه دعمل جوړه کړئ چې زه څه وکړم په دې کې مونږ کښیناستو زه فکر کوم دلومړی ځل له پاره دعمل یوه معینه برنامه جوړه شوه چې هغه برنامه بیا په مختلفو ژبو هم ترجمه شوه او دلومړی ځل له پاره دیو کتاب په شکل باندې دا برنامه جوړه شوه او بیا میوندوال دا برنامه په ملي شورې کې ولوستله او ددې برنامې په بنا باندې ده ته داعتماد رایه ورکړه شوه، دی صدراعظم شو مونږ دغه څو تنه روشنفکران چې وو داسې موغوښتل چې په حکومت باندې دیو اخبار په واسطه فشار راشي چې خپله دغه برنامه عمل تطبیق کړي نو له دې جهته مونږ د قمچینی په حیث باندې دا اخبار غوښتې چې استعمال کړو چې سرغړونې څوک په حکومت کې ونه کړي په لومړي سرکې او دغه ټوله فلسفه چې په دې کې داخلي انکشاف دافغانستان په ټولو څانګو کې دکلتورنه نیولي په اقتصادي برخو کې، په اجتماعي برخو کې او په خارجي سیاست کې داټول داسې په منظم شکل سره راغلي وو او مونږ په عین زمان کې غوښتل چې دغه ډیموکراسي څومره چې په اساسي قانون کې منعکسه شوې وه هم هلته

دحکومت په واسطه تطبيق شي او دشاهي مشروطې خواته مورږ داساسي قانون پربنا باندې په عملي توگه حرکت وکړو دهمدې جهته کله کله نو ما په خپله هم دا روزنامه نگاران راپورتران دې خوا هغه خوا ليبرل او په وزارتخانو کې چې به قصې پښنبدی دا به مورږ په لومړي سرکې هم په اخبار کې نشرولې يو واري وزيرانو بغاوت وکړ، بغاوت يې په دې وکړ چې ميوندوال ته يې وويل چې مورږ مو وزيران کړي يو په عين زمان کې دا اخبار هم په تا پورې اړه لري نو که انتقاد هم په مورږ باندې کوې په اخبار باندې ددې پرځای مورږ موقوف کړه او دوی يو واري استعفی هم وکړه يعنی ددې اخبار فشار دومره ډير ؤ چې مورږ حتی په ميوندوال باندې هم کله کله انتقادونه کول نو زمورږ هدف داؤ چې ديموکراسي په ښه مترقي شکل باندې او دافغانستان دټولو اوضاعو دتشخيص پر بنا باندې دغه د مترقي ديموکراسی په نامه باندې يا دمترقي ديموکراسي دفلسفې په اساس باندې مورږدا اخبار چلاوه. دی اخبار ورو ورو په ټولنه کې ډير حيثيت پيدا کړ او علی الخصوص په هغه وخت کې چې بيا يوه جبهه غوندې جوړه شوه دهلمند داوبو دويشلو په برخه کې نو کله چې ميوند وال بيا په خپله دصدارت نه ولويدئ دلته دې اخبار چې داپوزيشن شکل غوره کړ په دغه وخت کې دې اخبار ډير اهميت پيدا کړ.

محمد حسن اولسمل چې په دې وخت کې دافغان جريدې مشر او مسؤول مدير ؤ وايي چې دهغه اخبار آزاد او يوه ملي جريده وه:

دافغان جريده يوه آزاده ملي جريده وه او په هيڅ يوه ګوند پورې نه وه تړلې. افغان جريدې داساسي قانون دپوره تطبيق ملاتړ کاوه امريکايي پروفيسور دوپرې په خپل کتاب ، افغانستان، کې ددې جريدې په هکله ليکلي چې افغان جريدې په افغانستان کې پارلماني ډيموکراسي غوښتله د لته بايد ووايم چې دافغان جريدې په قلمي همکارانو کې دافغانستان پرځوانو ليکوالانو سربيره اروا ښاد ګل پاچا الفت ، اروا ښاد پوهاند عبدالحی حبيبی ، مرحوم محمدهاشم ميوندوال، مرحوم عبدالروف بينوا ، جناب سيد شمس الدين مجروح شامل او دغه نوموړی دايمي قلمي همکاران وو نو ددې نه تاسو ددې جريدې اهميت معلومولای شئ چې مثلاً دې کې به څنګه خپرونې کيدلې همدارنګه دافغان ملي جريده په اولسي جرګه کې هم دملت دانتخاب شوو وکيلانو دقاطع اکثريت دملاتړ نه برخورداره وه حکومت پخوا پټ او بيا وروسته په ښکاره توګه په مطبعه کې دمسؤول مدير په نامه يو سړی کينولی ؤ نوموړي به په خپلو ذره بينی عينکو دآزاد و اخبارونو خپرونو مطالب له نشرنه دمخه دنظره تيرول او کومې خبرې به چې ډير حساسيت پيدا کاوه او يا به دحکومت په ګټه نه

وې فوراً به یې ترې حکومت خبراوه. حکومت به یا د خپرونې په مسؤول چلوونکي فشار راووست چې دا مطلب وباسه اویا به یې د نشر نه وروسته په داخل د فابریکې کې پخواله دې چې د چا لاس ته ورسیږي خپرونه مصادره کړه چې د افغان ملي جریدې ډیرې ګڼې په همدغه توګه مصادره شوې دي. لکه څنګه چې ما مخکې اشاره وکړله مهم سیاسي او ملي شخصیتونه د دې قلمي همکاران وو او حکومت د دې تحمل نشو کولای. نو دې جریدې د هلمند داوبو په موضوع کې ډیر سخت موقف نیولی ؤ زه په هم هغه وخت کې څلور کرته پاچا وغوښتلم لاکن ما ونه منله حکومت هم راسره تماسونه ونیول بالاخره دامیر عباس هویدا دهغه وخت د ایران د صدراعظم دراتګ نه دری ورځې مخکې دشپې داتو بجو په خبرونو کې زما د جریدې د مصادری اعلان وشو چې دې جریدې خلاف د قانون نشریات کول او دا به نوره نه نشریږي.

د دې مصادرې معنی دا نه ده چې پوره آزادي نه وه عبدالحمید مبارز چې د باختر آژانس مشر ؤ وایي چې په هیڅ یو هیواد کې هم پوره آزادي نه ده موجود:

زه فکر نه کوم چې په جهان کې به کامله آزادي موجوده وي په نسبي ډول زموږ د مملکت په سویه ډیموکراسي موجوده وه. د افغانستان د ملي او

ټولنیزو مـصـالحو په نظر کې نیـولو سـره په افـغـانسـتـان کې یوه نسبي ډیمـوکـراسي مـوجوده وه دمـثـال په ډول زه تـاسې ته ویلی شم چې باخـتـر آژانس به همیشـه آزاد خبرونه ورکول مور به دچا سره سلا نه کوله مګر کله چې به ډیره مهـمه موضوع وه په هغه صورت کې به مو مشـوره وکړه مور به د ریوتر، اې پي، اې ایف پي، تاس او نورو خـبـری ایجنسـیـو خـبـرونه اخیسـتل او دافغـانسـتـان په مطبوعـاتو کې به نشریدل زه تاسې ته ویلای شم چې په باخـتـر آژانـس کې پوره آزادي موجوده وه کله چې په شوری کې دصدر اعظم نور احمد اعـتـمادي دحکومت په مقـابل کې دسلب اعـتـماد رایه ورکړله شوه نو په هغه وخت کې دحکومت دخوښې خلاف دا خبر نشر شو.

۲۲

قومي جوړښت

په افغانستان کې په وروستيو کلونو کې ځيني قومونو شکايت کاوه چې ورته حق نه دی ورکړل شوی زمونږ ملګری اسحق نګارګر چې دبلخ او سيدونکی او داوزبکو او نورو قومونو سره يوځای اوسيدلی دی دا شکايت نه مني:

په عامو خلکو کې خو دا خبره نه وه ځکه چې ددوی په منځ کې ودونه شوي دي ددوی وينې سره ګډې شوې دي مګر په روشنفکرانو، په تعليم يافته ځوانانو کې داخبرې وې. اما په عادي خلکو کې نه، تا سو خو پوهيږئ چې دافغانستان په روشنفکرانو باندې دچپي افکارو يو قسم

تسلط ؤ. نو په روسیه کې کله چې ستالین د بیلابیلو قومونو خبرې کولې او دهغو د پاره یې آزادي غوښتله نو په افغانستان کې هم د بیلابیلو قومونو روشنفکرانو داسې فکر کاوه چې د دوی قوم یا د دوی په خبره د دوی ملیت د حاکم ملیت یا د پښتنو له خوا ځپل شوی دی او په هغو باندې د پښتنو لخوا ظلم او تعدا شوې ده خو دا د کتاب له نظره کیدای شي چې صحیح خبرې وي مګر بالفعل په افغانستان کې چې ګورئ مثلاً د افغانستان په شمال کې ځمکه نشته پراخ دښتونه دي چې د حکومت له خوا د لامالکې ځمکې په نوم خلکو ته ورکول کیدې مګر هلته داوبو خبره ده چې د افغانستان په شمال کې مثلاً په بلخ او په جوزجان کې اوبه نشته داوبو پر سر کله کله د بیلابیلو قومونو په منځ کې شخړې پیدا کیږي د پښتنو په منځ کې هم کله کله د دوی ګټې یو له بل سره ټکر خوري او د دغسې ټکر خبره چې راشي بیا پښتانه هم په خپلو منځو کې سره وهي.

اهل تشیع چې په کابل، کندهار او د افغانستان په نورو سیمو کې میشته شوي دي باور لري چې ورسره برابر چلند نه دی شوی. آیت الله شیخ محمد آصف محسني چې د اهل تشیع او حرکت انقلاب اسلامي مشر دی وایي چې دا طبیعي خبره ده:

طبعاً زموږ عقیده دغه ده چې کیدئ. په قندهار کې یو وار دغسې یو

جنگ شو تر اوسه پورې د چورا په واقعه معروف دی خلک شهیدان شول.

دا جهالت د مسلمانانو په منځ کې شته د مذهب په نامه تعصب، د قام په نامه مثلاً اوس دا یوې ازبک دی، یوې تاجک دی، یوې پښتون دی یوې شیعه یو یي هزاره بیا په پښتون کې تاسې خبریاست یو په قندهار کې دافلان زیي دی او دافلان زیي دی. دا ټول شیان جهالت وو اوس الحمدلله ښه شوي دي پس له انقلاب څخه اوس هغه شی نشته ښه شوي دي لاکن یو څه سیاست وو یو څه جهالت زموږ په شرق ډیر جهالت موجود دی تنها دا نه دي چې دا د شیعه او سني طبقې په منځ کې په افغانستان کې تعصب موجود وو قومي او نژادي تعصبات هم موجود وو ما تاسې ته وویل چې په پښتنو کې هم په ځای ځای کې ډیر تعصبونه موجود وو دا ټوله دا ناروا تعصبونه وو.

داهل تشیع ډیر خلک د کابینې غړي او ان دا چې د پښتني ولایتونو څخه پارلمان ته رسیدلي وو یو د دې کسانو څخه هم نور محمد اکبري و چې د کندهار د ښار څخه انتخاب شوی و آیت الله محسني وایي چې د هغه دانتخاب سره هم حکومت مخالف ؤ:

په دغه دا کبري په موقع کې والي د قندهار ما ته وویل یوه ورځ چې پام کوه چې دا اکبري ځان کاندید نه کړي دا د کندهار محیط دا تحمل نه لري

چې دی کاندید شي ما ورته وویل چې زه دا کار نه کوم چې زه ورته ووایم چې خپل ځان مه کاندیدوه زه ددې حق نه لرم دا حق زما څخه نۀ دی به ماته وایي چې دا یو شرعي کار دی چې ته ماته وایې چې ته خپل ځان مه کاندیده وه که شرعي نه دی. زه ورته درواغ نه وایم او وایم یه یو شرعي کار نه دی دا یو سیاسي دستور دی هغه ماته وایي چې زه ستا دیني دستورات منم غیر دیني دستورات نه منم، زه هغه ته نه وایم ماته د کندهار والي وویل چې ورته ووایه چې دی خپل ځان کاندید نه کړي ته جلوګیري وکړه خو دا کار ونه شو هغه بیا کامیاب شو. دا شیان شته لاکن ددې معنی دا نه ده چې سل په سل کې تعصبات وو، جنګ و، بدبیني وه. محبت هم ؤ، لور ورکول، ازدواج و د شیعه او سني په منځ کې محبت و نه وو، تعصب نه و خو دا یوه اجتماع ده نو هر رنګه کیږي.

مولوي محمد یونس خالص چې د حزب اسلامی مشر دی وایي چې د اهل تشیع د حق خبره ایران راپورته کړې ده:

دا خبره خو د ایران د حکومت خبره ده چې د دوی د خولې نه راوځي ځکه هغه بله شپه به تاسې اوریدلي وي چې د منابعو نشراتي نه دا خبره وشو له چې د ایران حکومت غواړي چې و اهل تشیع ته یو داخله وزارت ورکړی شي او بل خارجه وزارت ورکړی شي نو ددې معنی دا ده چې په اهل تشیع

کې تحریک په خپله د اهل تشیع څخه نه دی راولاړ شوی خو لیکن دا
دایران د حکومت له خوا راولاړ شوی دی او دایران حکومت غواړي چې
دوی خو یقین لري چې په دومره اهل تسنن کې قدرت اهل تشیع ته په لاس
نه ورځي خو هغوی غواړي چې ددوی ترمنځ داسې خونریزي او داسې
جړپونه راشي چې د آینده دپاره ددوی ترمنځ توحید ناممکن وګرځوي او هر
حکومت چې راځي دهغه دپاره دلته اهل تشیع دایران دپاره یو دمزدور په
حیث کار وکړي همیشه هر حکومت چې راځي هغې دپاره ددې لارې نه
مشکلات پیدا کړي او یا به دایران د حکومت دغلامۍ حلقه په غوړو کې
ګرځوي. زما خیال دانه دی چې اهل تشیع په خپله دا کار کوي ځکه اهل
تشیع چې په افغانستان کې دي هغوی دافغانستان حالات درک کړي دي
هغوی پوهیږي چې په افغانستان کې ددوی سره دادوی چې یا دوي دا
مظالم ورسره نه دي شوي نه دوی چا غروته شړلي دی چې دوی په غروکې
هستوګنه وکړي او یا دې راشي په کابل کې دې مزدوري کوي دا ددوی
وطن دی دا ددوی هیواد دی په خپله باندې دوی هلته میشته شوي دي. که
تاریخ خبره ثابته کړله چې دا کسان په سمه کې چا نه پرېښودل نو بیا دا
خبره صحیح ده مګر دوی چې هلته میشته دي البته هغه ځای کې یې خپل
منافع سنجولي دي بیا چې راځي موږ یې وینو چې دکابل ټول کسبه کار

ټول د اهل تشیع په لاس کې ؤ او مونږ لیدل چې حتی د ظاهر شاه خپل شخصي ډاکتر، ډاکتر فتاح نجم نومیدو او هغه د اهل تشیع نه وما پیژندلو او حتی زما عملیات چې په ابن سینا کې وشول عظیم اسلمي نومیدی، هغه د اهل تشیع نه ؤ زه تر اوسه ترې ممنون یم چې هغه زما سره ډیره خواري کړې ده په همدې ترتیب باندې اهل تشیع خلک بیکاره پاتې نه وو په دارالعلوم کې چې علمي موسسه وه د هغې مامور هغه په خپله باندې اهل تشیع سړی ؤ زه هلته مدرس وم هغه هلته کارکولو او زه فکر کوم چې تاسې ته به معلومات وي چې په مطبوعاتو کې د اهل تشیع ډیر کسان ځای شوي وو په هغه ځای کې مختلف پوستونه پیدا شول یعني دوی په مختلفو ځایونو کې کار کړی دی او اوس هم مونږ د دوی سره مخالف نه یو چې حکومت دوی ته کار ورکړي په حسب د لیاقت باندې مگر مونږ دا نشو قبلولی چې په نوم د اهل تشیع یا په نوم د اهل تسنن یا په نوم د ازبک، په نوم، د پښتون، په نوم د تاجک باندې په هغه ځای کې وظایف تقسیم شي چې دا اساس د تجزیې د افغانستان گڼل کیږي له دې سره موږ مخالف یو موږ داسې نه وایو چې اهل تشیع زموږ د ملت خلک نه دي یا په هغو کې باکفایته خلک نشته یا هغوی ته کار نه ورکول کیږي خلک یې غلط تعبیر وي چې مـــــوږ د دوی داســــــې مــــــخــــــالف یـو.

آیت الله فاضل چې د حزب وحدت یو مشر دی باور لري چې نه یوازې هزاره ؤ بلکه نورو اقلیتونو ته هم حق نه دی ورکړل شوی او وايي چې داتوله بدبختۍ ګڼي دي:

حزب وحدت په خاصه یواځې د شیعه ملیت په فکر کې نه دی داټولې بدبختۍ ګڼي بولي هدفونه هم مشترک بولي حزب وحدت همدا اوس د شیعه یانو او د نورستان د خلکو ترمنځ فرق نه کوي د ټولو اقلیتو ترمنځ مورږ په هیڅ ډول فرق قایل نه یو هغه حقوق چې د هزاره جات او اهل تشیع د پاره غواړي هم هغه حقوق د خپل نفوس په تناسب د نورستان او ازبکو د پاره هم غواړي حزب وحدت غواړي چې په افغانستان کې یو واقعي عدالت منځ ته راشي.

غلام زرملوال چې د پښتون انجمن غړی دی وایي چې د انصاف څخه باید کار واخیستل شي هغه څه چې پښتنو تر نورو زیات لرل هغه څه وو:

راځئ له انصافه به نه تیر یرو هغه څه چې د مثال په توګه پښتنو چې زمورږ د هیواد اکثریت قام دی له نورو افغاني قامونو څخه زیات لرل څه وو؟ په اصل کې که خدای ته مخ کړو بنده ته شا کړو په افغانستان کې پښتنو ته خپل حق نه ؤ رسیدلی داقتصادي خوا غریب وو، د ماشومانو د پاره یې ښوونځي نه وو او د روغتیا د پاره یې روغتون نه درلود، که تاسو

په رښتیا په حکومتي دستګاوو کې د دوی برخه وخیږئ نو درته څرګنده به شي چې پښتنو ته خپل حق نه ؤ رسیدلی په اداره کې، په پوهنه او روزنه او کتاب کې د پښتو ژبې برخه په هیڅ شمار یدله موږ او تاسې ټولو ته څرګنده ده چې تعلیم یافته د پښتنو لکه څنګه چې په پښتو خبرې او لیکنې کولې په هغه اندازه یې په دري ژبه خبرې کولې خپله ژبه یې بلله او یولي یې مګر هغه څوک چې وایي چې په افغانستان کې پر دوی ظلم شوی دی خپل ګریوان ته دې سرټیټ کړي آیا دا ادعا کولی شي. له بلې خوا راځئ چې د پکتیا، ننګرهار، پکتیکا، کندهار او هلمند په دښتو کې وګورو چې آیا د هغو اولسونو ژوند په دښتو کې داوسیدونکو ازبکو یا ترکمنو، هزاره ګانو او تاجکو تر ژوند ښه دی نو دا خبره چې په افغانستان کې دې په مشخصه توګه له یو قام سره ظلم شوی وي زما په نظر بې اساسه خبره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۳

د داؤد خان کودتا او جمهوریت

د محمد ظاهرشاه د سلطنت په وروستي وخت کې داسې ویره پیدا شوې وه چې حالات په خرابیدو دي د محاذ ملي مشر پیر سید احمد گیلاني وایي چې همدا دلیل ؤ چې په سیاست کې یې د گډون فیصله وکړه:

ما د اعلیحضرت ظاهرشاه د سلطنت په اواخرو کې نیت کړی ؤ چې سیاست ته داخل شم ، مرحوم موسی شفیق چې په داوخت کې صدر اعظم هم ؤ او مخکې د هغه نه یې هم غټ غټ ماموریتونه درلودل زما ډیر نژدې

دوست ؤ هغوی سره ما په دې باره کې خبرې کړې وې موږ ویل چې باید سیاست ته داخل شو او دغه ډار چې ویریدلو چې داسې یو نظام به راځي چې دافغانستان دملت مخالف وي او په زور به حکومت وکړي لکه چې داخوکاله چې موږ ورسره جهاد وکړ موږ ویل چې باید سیاسي جبهه ورته جوړه کړو او دسیاست له لارې نه هم ددوی مقابله وکړو لاکن متاسفانه چې داؤدخان راغی او نظام واوښت.

دافغانستان پخوانی پاچا محمدظاهرشاه وایي چې هغه پیشبینه ؤ چې په دیموکراسۍ کې داخبرې موجودې وې ولی دکودتا توقع او په خاصه بیا دخپلو څخه یې نه درلوده:

زه په بشپړه توګه پیشبین وم کله چې دیموکراسي وي، کله چې آزادي وي دا طبیعي خبرې دي نو ځکه ما دزغم څخه کار اخیسته خو څو پورې چې زما په یاد دي دا غورځنګونه دهیواد دتجزیي او بربادۍ علت نه وو خو په چاچې ماګمان نه کاوه راباندې یې کودتا وکړه خو زه فکر نه کوم چې زما زغم او زما پراخ نړۍ لید د اوسنۍ وضعې سبب وي که څه هم ځینو را ته دکودتا خبرې کولې خو زه له چا سره بدبیني نه لرم دا دخدای اراده وه.

دهمدې کال دسرطان دشپږویشتمې نیټې په پیل کیدو سره دسردار محمد داؤدخان په مشرتوب کودتا پیل شوه. عزیز نعیم چې دخپل اکا په پروګرام ناخبره ؤ

وايي چې په نيمه شپه کې يې د ټوپکو ډزې واوريدلې:

د سرطان په پنځه ويشتمه نيټه مريض وم او په کور کې پاته شوم په نيمه شپه کې مې د ټوپکو ډزې او د خلکو غږونه واوريدل داسې ښکاريده چې يوه نظامي عمليه په شروع کيدو ده د ډزو غږونه دوامدار شول او نور خوب رانغی وروسته مې تليفون راپورته کړ، ولی معلومه شوه چې تلفون کار نه کاوه بالاخره ما او ميرمنې مې تصميم ونيو چې د باندې راووځو چې راووتلو د جنرال عبدالولي کور محاصره دی د هغه تر کور چې تير شولو يو زرهدار تعقيب کړو موږ يې ونه پيژندلو چې څوک يو خو پر موټر دارګ رسمي نمبر پليټ ؤ ماهم موټر چابک کړ د وزير اکبر خان په واټونو کې يو عسکر لاس راکړ چې ودريږئ موږ ونه دريدو او موټر مو نور تيز کړ عسکر فير وکړ او د موټر د مخ هنداره يې راماته کړه خو موږ ونه دريدو او د شهزاده احمدشاه خان، چې د سلطنت وکيل ؤ د کور خواته روان شولو هلته چې ورسيدو عسکرو ودرولو او په خپل موټر کې يې کښينولو ترشپږو بجو يې دلته وساتلو او وروسته يې د قدير خان کورته بوتللو هلته يې د شاهي رژيم مهم منسوبين راوستلي وو د سحر په اووه بجې مرحوم سيدعبدالاله او مرحوم قديرخان راغلل او ماته يې وويل چې تاسې په اشتباه کې راوستل شوي ياست په دې وخت کې هم زه نه پوهيدم چې څه پيښه ده او کله چې

کورته راورسیدم او راډیو مي ولګوله د مرحوم جمهور رئیس افتتاحیه بیانیه مې واوریدله.

په همدې سهار پوره کنترول ترلاسه شو او سردار محمد داؤد خان د راډیو افغانستان د لارې خپله لومړۍ وینا وکړه:

خویندو او ورونو سلام! د خپل وطن د خدمت په ترڅ کې زه د خپلو ماموریتونو په وخت کې همیشه د داسې هدفونو په فکر کې وم چې د افغانستان د خلکو په خاصه د محرومو طبقو او ځوان نسل د مادي او معنوي ودې له پاره یو مثبت محیط منځ ته راشي. په دې محیط کې باید د هیواد ټولو خلکو بې له تبعیض او امتیاز څخه د وطن په انکشاف کې برخه اخیستې وای ډیر وخت تیر شو او بې حده کوښښ وشو چې په تدریج سره په دې لاره کې خښونه لیرې کړو ما د خپل وطن د راتلونکي وخت د نیکمرغۍ له پاره بیله یوې واقعي ډیموکراسۍ چې بنسټ یې د خلکو پر اکثریت ولاړ وي بله لاره نه لیدلې او نه یې وینو.

داسې ښکاري چې د دې حرکت پلان په وروستیو وختونو کې نیول شوی وي ډاکتر محمد حسن شرق چې د سردار محمد داؤد خان نژدې ملګری ؤ وایي چې په اول کې دا خبره نه وه:

تاسې ته وایم چې د ډاکتر صاحب محمد یوسف خان په وخت کې قطعاً

(c) ketabton.com: The Digital Library

داعتمادي په وخت کې تاسې ته معلومه ده چې وضعې يو مخ بېل شکل غوره کړی ؤ اوس زه نه غواړم چې په دې برخه کې تاسې ته څه ووايم موږ په دې عقيده شولو چې بايد لنډه لاره پيدا کړو چې قدرت خلکو ته نقل شي او خلک خپل سرنوشت په خپله وټاکي نو يوا ځنۍ لنډه لاره کودتا وه موږ د کودتا لاره پيدا کړه او له دې لارې موفق شولو، موږ وکولای شول چې د اردو حساسې کيلی پيدا کړو او داسې يې تنظيم کړو چې لوړ رتبه جنرالان ونه کولای شي چې حرکت وکړي. د همدې تنظيم په اساس موږ وکولای شول چې په معين وخت کې کودتا وکړو او کامیابه شولو.

په لوړ رتبه جنرالانو کې جنرال عبدالحکيم کتوازی هم شامل ؤ چې په کابل کې ديوې مهمې فرقې قوماندان ؤ او په هم هغه شپه ونيول شو:

زه چې يې بندي کړم ما ته يې وويل تا فرقې ته امر ورکړی ؤ چې حرکت وکړي زموږ پر ضد. ما فکر وکړ چې دا خلک بې عقل دي يا ساده يا بې تجربې خلک دي او گستاخ خلک دي نو مې لنډ دوموه ورته وويل چې زما تلفون قطع ؤ ما تلفون راپورته کړ، تلفون مې قطع ؤ دوی وويل موږ خبر يو چې تا امر ورکړی ؤ ستا قطعې حرکت هم کړی ؤ ما ورته وويل ما تلفون راپورته کړ تلفون مې قطع ؤ دوی په غصه شول چې موږ څه پوښتنه درڅخه کوو ته څه ځواب راکوې! ما ورته وويل: چې داستاسې دسوال

ځواب دغه دی چې دا زه درته وایم او که تاسې غواړئ له ما پوښتنه وکړئ چې ولې دې فرقې ته حرکت ورکړی ؤ یا دې امرورکاوه یا څرنګه وو یا دې تشبث کاوه نو داسې پوښتنه راځخه وکړئ که دې تلفون قطع نه وای څه به دې کول؟ بیا نو دوی وروسته پوښتنه وکړه که دې تلفون قطع نه وای څه به دې کول؟ ما ویل که مې تلفون قطع نه وای نو به مې خپلې فرقې ته امر ورکاوه چې آماده واوسي ترڅو چې ما ورته څه ویلي نه وي دهیچا په امر باندې حرکت ونه کړي او زه به مشغول کیدلم معلومات به مې کول چې دا حرکت له کومه ځایه دی؟ څوک یې اداره کوي؟ لاس دچا دی؟ څومره دی؟ چیرې دی؟ نظر په هغه به مې بیا خپل تصمیم نیوی او خپلې قطعې ته که مې وظیفه ورکوله بیا مې خپلې قطعې ته حرکت ورکاوه. بیا ددوی سوال دغه ؤ چې ښه که داسې هم درته معلومه شوې وای چې سردار داؤدخان په رأس دکودتا کې دی او انقلاب دی ډیموکراتیک او جمهوري انقلاب دی، بیا به دې څه کول؟ نو ما ورته وویل: هغه ساعت هغه مصلحت! دې به دوی ته لږ زور ورکاوه بیا نو دوی ویلي وو چې ده به ویل چې مور ته یې په ځواب کې وویل چې که قطعه او زه سره رسیدلي وای ما به په کابل کې د وینو ویالې روانې کړې وای او ما ورته وویل چې زما دغه بې عقل ځواب نه دی ما ورته ویلي دی چې هغه ساعت هغه مصلحت! نو دغه وه زمور د کودتا د شروع شپه.

په افغانستان کې د شاهي دولتونو سابقه اوږده او په سوونو کلونه وه پاچاګل وفادار چې د لومړي سرخخه د کودتا په پلان کې شامل ؤ وايي چې دا د سردار محمد داؤد خان خاص مهارت او پوهه وه چې شاهي نظام يې پای ته ورساوه:

داد داؤدخان خاص مهارت ؤ ، دده پوهه وه ، دده استعداد ؤ ، دده هغه واقعي رهبري وه . يعنی دصاحب منصبانو په لحاظ زه ځکه درته وايم په دغه کودتا کې دا تياؤ کسو څخه زيات څوک نه وو په اتياوو کسو د نظام چپه کول مګر دا خاص مهارت ؤ چې دا ځنګه يې ترتيب کړي. په دغه حصه کې البته هوايي قواوو ، زرهدارو کماندو او هغه صاحبمنصبانو چې په نوم د ګروپ د نيولو يا دستګيري باندې يادېده چې مهم اشخاص دستګير کړي هم رول ولوباوه. يعني په کابل کې دا پلان شو موږ په دا مطمئن وو چې کله چېرې په کابل کې قدرت ونيول شي د داؤدخان نوم اعلان شي هغه پيژندل شوی سړی ؤ نو په نور افغانستان کې دا ضرورت نه پاتې کيږي چې په نورو ولاياتو کې عسکر به د هغه نه دفاع وکړي. زه په خپله يوځای کې مسؤول دارتباطاتو دولاياتو سره وم په داخل کې دمخابرې وظيفه ما په غاړه لرله او په اوله ورځ زه خو دده ياور ومه هغه دواړې وظيفې مې په غاړه لرلې دټولو ولاياتونه د تبريکي تلګرامونه ورته راتله که واليان وو که عسکري قوماندانان وو خپله همکاري يې ورسره

اعلان کړه يعني په حقيقت کې ټول افغانستان د ده رهبري ومنله کوم مخالفت پکې ونشو په ټول افغانستان کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲٤

د جمهوریت دوره او مخالف حرکتونه

دځینو خلکو په خیال د جمهور رئیس محمد داؤد خان سره چپي حزبونه ملګري وو خو اجمل خټک چې ورسره دنږدې پیژند ګلوي لرله دا خبره نه مني:

هغه چې په کور ناست ؤ نو زه به چې کله افغانستان ته لاړم نوله هغه سره به مې لیدل او هغه به هم کوشش کاوه چې ما پټ یا څرګند ځان ته وغواړي او ما ووینې هغه چې څنګه افغانستان جوړولو نو په ذهن کې یې هم هغه افغانستان ؤ نو هغه یو ملي ، واحد ، مترقي او په صحیح معنو

باندې مستقل په خپلو پښو ولاړ هم په سیاسي لحاظ هم په معنوي لحاظ یعني اقتصادي لحاظ په هر لحاظ سره یو خپلواک مملکت جوړول دهغه په ذهن کښې و او ورسره داوو چې دا به په خبرو نه جوړیږي ددې دپاره به دافغانستان اقتصاد او دافغانستان اقتصادي ترقي وي ددې په بنیاد باندې به افغانستان مضبوطوو نو هله به موږ هغه مرام ته رسو نو دهغه ټول عمر دا ګیله وه چې کومو حکومتونو هغه لیرې کړو یا په هغه وخت کښې ۇ هغه به دا ګیله وه چې په هغه لوري کار نه کوي کوم لوري ته چې هغه افغانستان بوتلل غواړي. دغه دهغه په ذهن کښې داخبره وه او بیا تاسو ته معلومه ده چې په افغانستان کښې دبیدارۍ یو نهضت داسې پیدا شو، یو نهضت راغی چې په هغې کښې ډیر ځوانان چې وو هغوی پټ یا څرګند دخپل دهغه وخت دحکومت نه خوشحال نه وو نو دهغو ټولو دحکومت دبدلون یوه عامه چیغه وه هغلته بیا په خصوصیت سره دا دهلمند داوبو موضوع جوړه شوه نو په هغې باندې په ټول افغانستان کښې یو قسم ته نا آرامي پیدا شوه او یوه جبهه هغوی جوړه کړه دټولو سیاسي جماعتونو ددې په ضد باندې جلسې او مظاهرې به یې کولې دغه اثنا کښې دا اوس یوه خبره ډیر وخت غواړي او ډیر هغه غواړي چې تاسو ته ووایم خو داوینا د داؤدخان چې راغلی دی نو داد چا په اشاره راغلی دی یا بهرنی طاقت

راوستی دی زه خپله پوره ذمه واری سره ویلی شم چې داسې نه وه دا د افغانستان دبیدارو ویښو زلمو چې په پوج کې وو د هغو دجذباتو، دهغو دولولو او د داؤدخان دارمانونو یو داسې جوړښت یو داسې تړون وشو چې دهغې په نتیجه کې هغه خپل مرام طرف ته تلو په افغانستان کې حرکت وکړ او راغلو اختیار یې واخیستو.

عبدالحمیدمبارز وایي چې د جمهور رئیس داؤد خان سره داسې افسران ملګري وو چې وروسته معلومه شوه چې دخلق دډیموکراتیک ګوند غړي دي:

دغه صاحب منصبان چې په شوروي اتحاد کې یې زده کړه کړې وه وروسته معلومه شوه چې دخلق دګوند غړي وو اوس خو موږ قضاوت کولای شو چې داخو ک دي وفادار څوک ودا ټول وروسته دخلق دګوند غړي وپیژندل شول او بیا یې د ثور په انقلاب کې برخه واخیستله البته دسردار محمد داؤدخان په کودتا کې داسې څیرې هم وې چې دکین اړخو سره یې هیڅ اړیکی نه درلودلې لکه غلام محی الدین دترافیکو مامور، دفوائد عامې وزیر فایق، دکورنیو چارو وزیر قدیر، دادری سره کسان ما پیژندل چې چپیان نه وو په دې معنی چې داکسان دسردار محمد داؤد خان خپل خاص ملګري وو علاوه په دې نور کسان لکه دسالنګ قوماندان، دقوای کار قوماندان داهم په کودتا کې وو خو دکیڼلاسو سره یې ارتباط نه

درلودئ خبر داده هرڅوک چې کودتاکوي داګوري چې څوک يې په ګټه تامېږي او دکومو ځواکونو څخه ګټه کولای شي.

پاچاګل وفادار چې د جمهور رئيس داؤدخان نژدې ملګری او په کودتا کې شامل ؤ وايي چې په هغه وخت کې څوک په دې نوموونو نه پېژندل کېدل:

په دې کودتا کې چې څوک شامل وو په کودتا کې يې حصه اخيستې وه د داؤدخان سره په هغه وخت کې په دغه نوم باندې چې داخلقي دی دا پرچمي دی، نه داؤد خان څوک پېژندل او نه دغو خلکو له داؤدخان سره تماس لرئ موږ اقلاً اتيا نفره صاحب منصبان وو. د داؤدخان سره خو دقوای زرهدار نه يونفر، دکماندونه يونفر، په خپله زه دهوايي نه وم دا موږ مسؤوليت درلود چې ده سره مو تماس نيوئ مګر داچې موږ شاته نور څوک ملګري لرل دوی هر وخت نشو کولای د داؤدخان سره ووينی. يا که فرضاً د دغونه کوم نفر په حزب کې ؤ په خلق کې يا په پرچم کې داؤدخان دهغونه نه ؤخبر او نه يې نوم پېژندئ. غير د داؤدخان څخه په هغه کودتاکې چا لوی رول نه دی لوبولی په نظامي لحاظ صحيح مګر په سياسي لحاظ کله چې داؤد خان قدرت ته ورسيد خپله کابينه يې جوړه کړه قوماندانان يې بيا تعين کړل او وروسته جريانات چې بيا څه رقم شول داځينې خلک بيا داحزب ته جذب کېږي مثلاً اسلم وطنجار دی دکودتا

نه وروسته بیا د حزب دیموکراتیک خلق غړی کیږي یعنی جناح د خلق هغې
خواته ورځي نو دده په وخت کې ده د کمونستیانو سره د چپیانو سره چې دده
تماس وي مستقیم یا غیر مستقیم هیڅ دا نا ممکنه وه.

دځینو میانه رو گوندونو سره هم د جمهور رئیس داؤدخان اړیکې ښې نه وې پخوانی صدراعظم محمدهاشم میوندوال چې دحزب دیموکرات مترقي مشرؤ دکودتا په تور بندي شو. ډاکتر احسان روستامل تره کی چې د میوندوال په کابینه کې وزیر او دهغه نژدې ملگری ؤ باور لري چې نوموړی د شورویانو د گټو په مقابل کې لوی خنډؤ نوځکه په زندان کې واچول شو:

فقید میوندوال د شورویانو په نظر یو خطرناک ملي او پیاوړی
شخصیت ؤ چې د شورویانو نفوذ یې په افغانستان کې د ډیرو خنډونو سره
مخامخ کاوه. دبله طرفه سردار داؤدخان هم دده د نفوذ نه ډاریده نوځکه
دغه مبارز افغان دکودتا په تنظیم متهم شو او په جیل کې واچول شو په
جیل کې دداخلي وزیر او ځینې شوروي جاسوسانو هغه لوی ملي
شخصیت په شهادت ورساوه چې د افغانستان اکثریت خلک ددې
دردناکې حادثی نه اطلاع لري.

محمدهاشم میوندوال په حق ورسیدئ حکومت وویل چې هغه خودکشي کړې او په خپله یې ځان وژلی دی ولې د افغانستان خلکو دا خبره ونه منله او وې ویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې میوندوال د دې سرې نه ؤ چې ځان په خپله ووژني د میوندوال دوستانو او ملګرو د دې مړینې مسؤولیت پر حکومت او په خاصه بیا پر امنیتي واکدارانو واړاوه ولې دهغه وخت د پولیسو او ژاندارم عمومي قوماندان عبدالصمد ازهر چې د میوندوال څخه تحقیقات کول د مجاهداولس د اخبار سره د یوې مرکې په ترځ کې دا مسئولیت نه دی منلی او وایي چې هغه په خپله ځان وژلی دی. د میوندوال ترځنګ د اسلامي حزبونو سره هم د جمهور رئیس داؤد خان اړیکې ښې نه وې د حزب اسلامي مشر ګلبدین حکمتیار وایي چې د جمهور رئیس داؤد خان د کودتا هدف داؤ چې اسلامي تحریکونه ترفشار لاندې راولي:

مسلحانه فعالیتونه په هم هغه دورکې پیل شول. په لغمان، کونړ، ننګرهار په مختلفو ولسوالیو کې، په پکتیکا کې په پنجشیر کې، کابل کې د رژیم په خلاف موږ تحرکات کړي او وسله موا خیستې، مسلحانه فعالیتونه شوي او دې ته موږ رژیم مجبور کړو څکه هلته خو قدرت د کمونستانو په لاس کې ؤ او کمونستانو دا کودتا د دې د پاره کړې وه چې ویې لیدل چې ظاهرشاه د اسلامي تحریک د مخنیوي نه عاجز دی باید وضع بدله کړي که حالت په همدې شکل پاته شي کیدای شي څه موده بعد د کمونیستي احزابو تغر ټول شي کودتا وشوه د کودتا هدف داؤ چې دا اسلامي تحریک وټکوي موږ احساس د خطر وکړو مجبور شوو د رژیم

دمقابلې بله لیار اختیار کړو.

دافغانستان جمهور رئیس برهان الدین رباني چې په دې وخت کې د پوهنتون استاد ؤ د پولیسو تر تعقیب لاندې ؤ او په همدې وخت کې دافغانستان څخه مهاجرت ته مجبور شو:

زما او داستاد نیازي پر کور پولیسو یوه شپه حمله وکړه تقدیري په هغه شپه زه په کور کې نه وم هغه یې ونیوئ ولې زه یې دستگیر نه کړم، زه خبر شوم چې استاد نیازی یې نیولی دی نو کورته نه ولاړم دری شپې وروسته زه مجبور شوم کورته ولاړم چې باید حکومت ته ځان تسلیم کړم بل سهار د پوهنتون په موټر کې چې کښیناستم ټول استادان حیران او یو بل ته یې کتل دهغوی فکر دا ؤ چې زه بندی شوی وم په دې وخت کې زه د پولیسو تر تعقیب لاندې وم د پولیسو موټر وروسته راپسې ؤ پوهنتون ته چې ورسیدم دڅلورم ټولګي دشاگردانو مونوگرافونه مې ورکړل په دې وخت کې پولیس راغلل او ماته یې وویل: چې راځه! ما وویل: ښه دي، درسره ځم په دې وخت کې دیو شاگرد چې هلته موجود ؤ په سترګو کې اوښکې راغلې راته وې ویل چې مه ځه! زما هم په زړه کې راوګرځیدل او. د تعلیم او تربیې فاکولتې په اوږده دهلیز کې مقابل طرف ته ولاړم او دڅلورو زده کوونکو سره یوځای دگردنه سخي دلارې د پوهنتون څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووتو او په دې ځای کې مې کالي واغوستل ځکه چې دريشي مې په غاړه وه ما هيڅ پروګرام نه درلودئ چې چيرې ولاړشم! چاويل شمال ته ولاړشه! ولې وروسته فيصله وشوه چې بايد جلال آباد ته ولاړشم، زه د پوليسو تر تعقيب لاندې وم، د جلال آباد په اډه کې پوليسو بندي کولم نو ځکه مو دريو شاګردانو ته وويل چې تاسې په اډه کې په سرويس کې کښينئ يکه توت ته به مونږ د پس کوڅو د لارې په ټکسي کې ځان در ورسوو هلته موټر و دروئ تاسو د سرويس څخه راښکته شئ ستاسو پرځای به مونږ کښينو هم هغسې مو وکړل درو شاګردانو په يکه توت کې مونږ ته سرويس ودراوه او د هغو پرځای مونږ کښيناستو او جلال آباد ته ولاړو او د جلال آباد څخه د کونړ له لارې پاکستان ته ورسيدو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵

اقتصادي پاليسي او اصلاحات اراضي

کله چې جمهور رئيس داؤد خان واک تر لاسه کړ نو د هيواد اقتصادي حالت ته يې توجه واوښته. د کتونکو په خيال د جمهوريت په پيل کيدو سره پريماني هم منځ ته راغله. جمهور رئيس داؤد خان په خپله هم د اقتصادي پرمختګ خبرې کړې او د ۱۳۵۵ کال په لويه جرګه کې يې چې په کابل کې جوړه شوې وه، په دې هکله اشاره کړې ده:

د داخلي عوايدو رشد ۱۴۴،۶ فيصده، د پانګې اچونې د مصارفو

رشد ۴۹۷ فیصده او د عادي مصارفو رشد ۱۰۶ فیصده تخمین شوي دي. صادرات ۸, ۷۷ فیصدو ته لوړ شوي دي او واردات ۵۵ فیصده تخمین شوي دي. صنعتي تولیدات له ۵۶, ۵ ملیارډه افغانیو څخه ۲۰, ۱۰ ملیارډه افغانیو ته زیاتیږي. زراعتی تولیدات د ۸, ۵۳ ملیارډه افغانیو څخه ۹, ۷۳ ملیارډه افغانیو ته یا په سلو کې ۳۸ لوړ شوي دي. د سړکونو اوږدوالی به له ۹۲۰۰ کیلومترو څخه ۱۱۰۰۶ کیلومترو ته ډیر شي.

د اقتصادي ماهرانو په خیال ترانسپورټ او سړکونه د یوه هیواد په پرمختګ کې ډیر اهم دي. ډاکتر حسن شرق وایي چې لا ډیره پخوا څخه داؤدخان په دې برخه کې پوره علاقه اخیستې وه:

د تورخم - جلال آباد سړک شروع کیدئ. بلا استثنی هره ورځ د پنجشنبې په سهار په شپږو بجویې حرکت کاوه. کله به زه ورسره وم او کله به نه وم. هغوی به تلل تورخم ته د تورخم څخه به جلال آباد ته راغلل او بیا به ماهیپر ته راغلل چې تر اوسه پورې کار پرې کیده کارګران به یې لیدل او شپې ته به یې کورته ځان راورساوه. په دوهمه هفته کې یې کار داوو چې د سالنګ لار وګوري. بنایي تاسې سالنګ لیدلی وي. کله چې تونل نه ؤ دری واره د انجنیرانو سره یو ځای پر اس د سالنګ په غره واوښت چې

یوه ښه لاره پیدا کړي چې د سالنګ تونل وباسي. زه باید تاسې ته وواېم چې په افغانستان کې به داسې ځښتنه نه وي اېښودل شوي چې ورباندې د داؤد خان د لاس نخښنه نه وي.

ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې د خبرو او عمل تر منځ فرق دی او که په پوره غور سره وکتل شي ښه نتیجه تر لاسه نه شوه:

په وروسته پاتې ممالکو کې اصلي معضله دا ده چې د خبرو او عمل تر منځ ډېر فرق وي. په خبرو کې یو شی وي او په عمل کې بل شي وي له دې لحاظه ډېر مشکل دي چې سړی یوازې قضاوت د وینا په بنا وکړي. او س چې سړی د جریان پس منظر ګوري، که دی موفق شوی وای چې په آخره کې افغانستان د کمونستانو له لاس نه خلاص کړي او لکه چې له پاکستان سره یې هم ښه روابط شروع کړي وو، له ایران سره، عربستان سعودي او حتی تر مصره پورې، عراقه پورې او هند سره یې هم لرل، یعنی که دی موفق شوی وای چې افغانستان د کمونستانو له چنګ نه خلاص کړي په دې کې شک نشته چې د ده نوم او شهرت به د افغانستان په تاریخ کې د یو لوی شخصیت په توګه معرفي کېده، اما بدبختانه دې شي باندې دی بریالی نشو او په تاریخ کې چې قضاوتونه کېږي، نتیجې ته یې ګوري، نتیجه بدبختانه خرابه وه او نتیجه داسې شوه چې د ده دوره د دې له پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفیده ثابته شوه چې کمونیستیانو د ده تر سیوري لاندی وده وکړه او په دوهمه مرحله کې بیا خپل قدرت تر لاسه کړي.

عزیز الله واصفی چې د داؤد خان نژدې ملگری او د کرنی وزیر ؤ وايي چې د جمهور رئیس انتخاب بنه نه ؤ او داسې کسان يې مقرر کړي وو چې دی يې د حالاتو څخه ناخبره ساتلی ؤ:

داؤد خان په خپله ډیر لوی او عالي شخصیت درلودئ او ډیر لوی سړی ؤ، ولي خو له بده مرغه درته ووایم چې د ده په ملگرو کې داسې يو سړی چې د داؤد خان په واقعي فلسفه او د داؤد خان په مقابل کې اظهار د حقایقو وکړای شي، داسې خلک داؤد خان نه لرل. پر داؤد خان باندې يوه ډله خلک را ټول شوي وو چې خپل قلبي مکنونات او احساسات يې درلودل لکه د خلق او د پرچم د ډلی خلک. بله ډله داسې خلک وو چې دده ته يې په ځینو حالاتو کې د اطلاعاتو ورکولو په خاطر قربت حاصل کړی ؤ. يوه ډله داسې خلک وو چې سردار داؤد خان د هغوی سره قدیمي اشنایي درلودی او د هغوی په تعاقب کې يې دا خلک راوستلي وو او خپل کار يې ځیني اخیستی.

د اصلاحات اراضي پروگرام په لومړي ځل په همدغه وخت کې تر لاس لاندې ونیول شو. کتونکي وايي چې په دې پروگرام کې احساسات داخل او پروخت

نه ؤ. انجنیر عبدالکریم عطایي چې د کابینې غړی ؤ د دې خبرو سره موافقه نه لري:

که چیرې تاسې د ځمکو د اصلاحاتو و پلان ته ځیر شئ نو ښکاره به شي چې په دې پلان کې د هیڅ ډول احساساتو څخه کار نه دی اخیستل شوی. د بلې خوا که چیرې د افغانستان د ځمکو د خاوندانو تاریخ ته وکتل شي نو یوه افغانی مالیه هم چا وحکومت ته نه ورکوله. په افغانستان کې داسې زمینداران وو چې په زرهاوو زرهاوو جریبه ځمکه یې لرله. د دې خانانو سره بزګران وو چې استثمار یده. د دې له پاره چې یوه داسې منځګړې لاره وموندله شي چې زمیندار خپله زمینداري وکولی شي او یوازې دومره ځمکه باید ولري چې دی ګټه ځینې اخیستلی شي، نو هغه ؤ چې د ځمکو داصلاحاتو پلان وړاندې شو. تاسو ته معلومه ده چې په افغانستان کې هر کال ټولې ځمکې نه کرل کیږي. یو کال به د ځمکې یوه برخه او بل کال به د ځمکې بله برخه کرل کیده، نو هغه ؤ چې مترقي مالیه د دې ټولو له پاره د حل ښه لاره وه، چې په دې سره و حکومت ته په عدل برابره مالیه ټوله شي او د بلې خوا زمیندار باید دومره ځمکه ولري چې هغه کرلی شي او د هغې مالیه ورکولی شي، هغه ځمکه چې شاړه پاتې وي ګټه یې څه وه؟ چې چا به کرلی هم نشوای زه ویلی شم چې د ځمکو د اصلاحاتو پلان ډیر منظم او ښه پلان ؤ. پوهانو ښه فکر او څیړنې پر کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې او له هره پلوه مناسب پلان ؤ.

اصــلاحــات اراضـي د کـرنـې د وزارت په چوکـاټ کـې تر لاس لاندې نیـول شوي وو، عـزیز الله واصـفي چې د کرنې وزیر پاتې شوی دی وایي چې دا پـروګرام تر هغه د مخه په تصویب رسیدلی ؤ:

د داؤد خـان د اصــلاحـات اراضي مـسـئله زمـا ترمـخـه په تصـویب رسیدلې وه حتی تر دې مرحلې پورې چې د اصلاحات اراضي مسئله پیاده شـوې نه وه د جـاپانه سـره د بانـک زراعـتي په وسـیله وزارت زراعت یو پیـشـنهـاد کـړی ؤ، یو قـرارداد کـړی ؤ چې دوه سـوه دانې ټراکـتـورونه دا کوچني ټراکتورونه واخلي او دا کوچنیو زارعانو ته یې ورکړي زه چې وزیر شـوم یو وخت په بانـک زراعـتـی کې دا مـجلس دایر شـو دا مـسئله را پـورته شـوله. مـا تـه اطلاعـات راغلي وو چې په دې کـې د وزارت زراعت ډیرو عـمـالو او د بانک زراعتي عـمـالو پیسې اخیـستې وې په نامـه د کـمیشـن د جـاپانیـانو څخه او د بلې خوا څخه مـا ته دا را معلومه وه چې دا کـوچني ټراکتورونه په افغانسـتـان کې ګټـور نه دي. دا مـرحله د ریفورم د مـځکې ډیره مـشکله ده. مـا تـه د افـغـانـسـتـان د خلکو دا ذهنیت معلوم ؤ چې دا ناممکن نـه دي او کـه ممکن وي نو ډیر ګران کـار دی او پـه موجوده حـالاتو کې مـوږ پرې نه موفق کـیږو. مـا پـه همـاغـه مـجلس کې چې بیـخي ژوندی

تاریخ دی، اسناد یې موجود دي. ما په جدي توګه پر اصلاحات اراضي باندې انتقاد وکړ چې بانک زراعتي دې ته کتلی چې دا اصلاحات اراضي میدان ته راوتلي وای بیا به مو قرارداد کولای. تاسې د مخه تر دې چې اوبو ته نه یئ ګډ شوي، بوټونه ولې کاږئ. ما داشی کړی ما چې په حیث د وزیر زراعت په افغانستان کې مطالعه وکړله په افغانستان کې د خلکو مځکو ته لاس اچول یو عاجل خطر لاره ما حکومت ته پیشنهاد کړی ؤ چې په افغانستان کې باید نوری ویالې وکښل شي نورې ویجاړې ځمکې، دولتي ځمکې آبادې شي او د افغانستان خلک په هغو باندې مصروف شي. د خلکو څخه د ځمکې اخیستل بیا و خلکو ته ورکول په هغه مقدار باندې ډیر لږ تأثیر کاوه د افغانستان په زراعت باندې، په دې خاطر چې په موجوده حالاتو کې که تاسې وینئ د افغانستان لوی لوی زمیندار چې تر آبیاری لاندې ځمکه لري، ډیر محدود کسان وو دوی د ډیرو متوسطو زمیندارانو ځمکې هم په نقشه کې راوستلې وې، یعني د ریفورم اراضي خپل فورمول چې جوړ شوي ؤ چندان صالح فورمول نه ؤ. زه په خپله د هغه سره مخالف وم چې یوه علامه یې داوه چې ما د بانک انکشاف زراعتي ټراکټورونه جواب کړل اوما داؤد خان ته په رسمي توګه پیشنهاد وکړ چې په دې مسئله کې بیړه په کار نه ده. دا باید د افغانستان

د خلکو په مشوره په یوه دقیق حساب، په ډیر ښه پلان او اصولو باندې عملي شي. په هروخت کې په واقعي توگه که ریفورم وي او خلک ورته تربیه شوي وي او ریفورم چې پر یوه میکانیزه سیستم باندې راشي ریفورم ډیر محترم او ډیر مسعود شی دی او که په داسې شکل باندې وي چې د خلکو ځمکې واخله تقسیم یې کړه، او وه جریبه یو زمیندار ته ورکړه او په اووه جریبه باندې یو فامیل ژوند کوي نوما گمان نه کاوه او س یې هم نه کوم چې دا به دافغانستان د خلکو له پاره د سعادت نخښه وي نو په دې خاطر باندې دا پلان ناکامه ؤ او ځکه ناکامه شو چې د هغه پلان شوي محتویاتو او مبادیو هم علمی مبنا نه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۶

د هلمند اوبه او پروژه

د هلمند پروژې د افغانستان د جنوب غربي سيمي ډير ميدانونه تر اوبو لاندې راوستل او د اسيمه يې يو ځل بيا د پخوا په شان د غلو گدام وگرځوله. ډاکټر فاروق اعظم چې د هلمند په پروژه کې يو لوی مامور پاتې شوی دی وايي چې دا پروژه حتی امير حبيب الله خان په نظر کې نيولې وه:

دا پروژه که تاسې يې تاريخچه وگورئ نو د امير حبيب الله خان په وخت کې سردار محمد عثمان خان شروع کړې وه او نودا په ۱۹۱۰ کې دا پروژه شروع شوې وه. بيا وروسته تر هغه وزير محمد گل خان چې راغی

دپروژې کار یې بیا پسې شروع کړ او په دویم جهاني جنګ کې هم افغانستان په خپلو پیسو بې له خارجي ملکو له کمک څخه دا پروژه تقریباً ۲۵ کیلومتره د بغرا کانال په خپله کنبلې ؤ.

سید قاسم رښتیا چې په همدې وختونو کې کابینې ته ورغلی ؤ وایي چې په سیاسي لحاظ دا پروژه ډیره مهمه وه:

وا دي هلمند چې د محمد هاشم په وخت کې شروع شوې وه هلته مقصد داؤ چې انګریزانو هندوستان پرینبې دی او د افغانستان په شرق کې یوه سیاسي خلا پیدا شوې وه نو حکومت فکر کاوه چې دا خلا باید ډکه شي. دوی کوشش درلود چې امریکایان په دې کې دلچسپی پیدا کړي چې د افغانستان ټول مواد خام چې لري ټول ذخایر دست نا خورده دي، که تاسې دلته سرمایه ګذاری وکړئ داخل شئ مورږ ګویا استقبال کوو. ګویا په وخت د محمد هاشم کوشش وشو چې یوه امریکایي کمپني دلته راشي دا سنه ۱۳٤٦ هـ ش ده چې افغانستان دا قرارداد وکړ. اول ګویا نهر بغراؤ. د هغه پیسې هم هماغه پیسې وې چې افغانستان په وخت د جنګ کې د قره قل له درکه یو څه پیسې په امریکا کې درلودې. عبدالمجید خان پیشنهاد وکړ چې په دغه مدرک کې دا مصرف شي. هغه پنځلس ملیونه موږ مصرف کړې چې نهر بغرا تکمیل شو. لاکن دلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خشک سالي راغله. خشک سالي چې راغله او به کښته وې نهر ته جاري نه شوې. یو وار موږ یوه شوو دا هر څومره مصرف چې مو کړی دی بیځایه دی او خلکو د امریکایانو په مقابل کې ډیر سخت عکس العمل وښوداو د شاه محمود خان په حکومت کې هم بحران راغی. دلته یې د امریکایانو سره مذاکره وکړه، امریکایانو وویل چې زموږ سره هم داسې ریکارډ موجود نه ؤچې موږ پوهیدلي وای چې پس له لس کاله، پنځلس کاله داسې یوه وچ کالی راځي او داسې کیږي. که تاسې غواړئ چې مطمئن واوسئ نو دلته دوه بندونه باید جوړ شي، د کجکي او ارغنداب او کاسه بند په خپله د نهر بغرا له پاره هم جوړ شي. هغه په څو کیږي؟ هغه په ۲۵ میلیونه کیږئ؟ هغه د کوم ځایه کوو؟ امریکایانو وویل چې موږ پور در کوو. هغه پور چې دوی را کړ بندونه جوړ شول لاکن بیا بل مصیبت پیدا شو پر ځمکه چې اوبه راغلې ځمکې شوره پیدا کړه د دې له پاره باید جرکني وشي. هغه پنځلس ملیونه روپۍ په کار وې نو دلته د خلکو په نظر دا د امریکایانو یو منفي کار او د افغانستان په نقص یوه پروژه ثابته شوه. خلکو داسې فکر کاوه لاکن وروسته په سنه او یا کې دا معلومه شوه چې هغه ارزښت لري.

د ځینو کسانو له خوا د هلمند پروژه یوه ناکامه پروژه معرفي شوې وه خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر فاروق اعظم دا خبره نه مني:

د هلمند پروژه په حقیقت کې یو لوی پوهنتون دی او یوه ډیره مغلقه پروژه ده. هغه خلک چې وایي چې دا ناکامه پروژه وه زه د هغو سره اتفاق نه لرم، مثلاً د هغه په خلاف روسانو په خپل ټول طاقت د تبلیغ مشینري په کار اچولې وه کمونیستانو هر ځای په دې پسې تبلیغ کاوه. ایران د دې پروژې مخالف ؤ او هغوی نه غوښته چې د هلمند اوبه استعمال شي، د افغانستان په خاوره کې. د ایران حکومت او د هغه طرفدارانو په د ننه افغانستان کې مخالفت کاوه، خو کله چې د افغانستان حکومت فیصله وکړه، جنګ ختم شو چې موږ باید ډیرې اوبه را وګرځوو او د ایران هغه مشکلات چې آینده موږ ته خلق کیږي هغه باید موږ قابو کړو.

که څه هم د هلمند رود د افغانستان له غرونو څخه سرچینه اخیستې او د افغانستان په د ښتونو کې ختم شوی دی، خو بیا هم ایران وایي چې ورکې د هغوی حق او وربانديې کشاله موجوده وه. په وروستي ځل په ۱۹۷۳ کال کې کله چې موسی شفیق صدراعظم ؤ د هلمند داوبو موافقه حکومت او پارلمان ومنله. عزیزالله واصفي چې په دې وخت کې د اولسي جرګې وکیل ؤ دا موافقه نه ده منلې:

نو پخوا دا د هلمند په نامه د حقابه سیستان از دریای هلمند ؤ، موږ څو واره دا مذاکره د ایران سره کړې ده اصلاً د معاهدې نوم حقابه سیستان

از دریای هلمند ؤ. تاسې پوه شوا ست. دا چې بیا دوی را ولاړیږي حدای
دې ویخښي موسی شفیق حقابه - ایران در دریای هلمند. زه او س هم د دې
سره مخالف یم چې ایرانیان په هلمند کې حق نه لري. د حقابې حق بین
المللی حق تثبیت شده د سیستان دی. که دا هغه معاهده په نامه د حقابه
سیستان وای امکان لري زما به د دې مخالفت اندازه کمه وای ولې دوی
چې وغوښتله چې حقابهٔ ایران، دا د ایران حقابه نه ده. زه او س هم له دې
سره مخالف یم او دا حقابه د سیستان ده . حق د ایران نه دی. د سیستان دا
حق دی. تر اوسه پورې د افغانستان په ټول ډیپلوماتیک روش کې
سیستان جزد خاوری د ایران نه دی بلل شوی. کوم پروتوکول کوم سند
موږ نه ورسره لرو د ایران او افغانستان په مابین کې دا مسئله لاینحله پر ته
ده .په دغه معاهده کې تفتیش موجودۀ چې ایران ته یې دا حق ورکاوه چې
د افغانستان په ملکیت کې دوی تصرف وکړی. مثلاً د دهراود په رود کې
دوی یو ګیج د اندازه ګیری ایښی ؤ او د ایرانیانو کمیسار به راتلئ او
اندازه به یې اخیستله چې یعني تاسې دومره اوبه په دغه ځای کې نشئ
مصرفولای چې دایرانیانو حق په دې کې موجود دی. موږ د ایرانیانو حق
نه منو. د ارغنداب په رود مثلاً یا د دهراؤد په رود کې د ایران حق نه منو.

د عزیز الله واصفي تر څنګ سیاسي ګوندو نو هم دا موافقه ونه منله.

سلیمان لایق چې د خلق د ډیموکراتیک ګوند د سیاسي بیرو غړی ؤ وایي چې د هغوی وکیلانو په پارلمان کې د هلمند د اوبو موافقه یو مخ رد کړې ده:

زموږ د ګوند پارلماني نمایندګانو او همداسې ټول ګوند مجموعاً د هلمند د اوبو په باره کې د دولت د هغه وخت توافق د اوبو د ویشلو په باره کې رد کړی او موږ هغه تائید نه کړ موږ د هغه په مقابل کې ودریدلو. زما په یاد دي چې حتی یوه جبهه هم دا حزبو یا شبه احزابو چې په هغه زمانې کې موجود وو افغان ملتیان او دغسې د میوندوال ډیموکرات مترقي، زموږ د پارټۍ په هغه زمانې کې نور کوچني احزاب چې هم وو لکه د ډاکټر صاحب فرزان او عصمتي صاحب دوی ګوند، دوی ټولو په ګډه سره ډیر جدي مظاهرات وکړل او دغه زرنګار چې ورته وایي دلته یوه کوچنۍ د خاورو تپه ده زما دغسې یاد یږی لکه دا نن په دې باندې د دې پارټیو ټول رهبران را ټول شول د متحدې جبهې په توګه یې د دغو فیصلو په مقابل کې د رد اعلان وکړ.

ملي متحدې جبهې د دې موافقې پر ضد مظاهرې جوړې کړې چې یوه هم په پارک زرنګار کې جوړه شوې او ورکې پخواني صدر اعظم محمد هاشم میوندوال خبرې کړې دي. ډاکټر احسان روستا مل تره کی چې د دې غونډې منتظم ؤ او افتتاحیه وینا یې کړې وه وایي چې میوندوال ته د ډیموکراټ مترقي د ګوند د مشر

په تو که د دې جبهې وعونډې ته بلنه ور کړل شوې وه:

فقید میوندوال د یو ملي او سیاسي شخصیت په حیث او د مترقي ډیموکرات د گروپ د رئیس په صفت دعوت شو چې په ملي متحده جبهه کې برخه واخلي. په دې جبهه کې د میوندوال نقش او موقعیت ډیر بارزا و د توجه وړ ؤ. هغه متقابل اعتراض چې په دې وخت کې د متحدې ملي جبهې له خوا د میوندوال فقید په شمول سره د شپږ و سیاسي حزبونو او د پوهنتون د محصلانو د جنبش د جریدې په نشرولو د زرنگار په پارک کې وشو، د افغانستان د هغه وخت په حکومت بد ولگید. زه له پوهنتونه اخراج شوم او تر عدلي تعقیباتو لاندې ونیول شوم ځکه چې ما میتنگ تنظیم کړی او تعارفي بیانیه مې ورکړې وه. باید ذکر وشي چې د پرچم نماینده گان یعنی ببرک کارمل او خلیل زمر چې د متحدې ملي جبهې عضویت درلود، په ابتدا کې د عمومي موقف څخه د هلمند په باره کې حمایت نه کاوه خو وروسته یې خپل موقف ته لږ تغییر ورکړ او تر آخره پورې یې د مشاهد او بې تفاوته په څیر په جبهه کې اشترا ک کاوه او د میوند وال خبرې یې په دقت سره تعقیبولې. په دې منځ کې د فقید میوند وال موضع او موقعیت چې پخوانی صدر اعظم هم ؤ او ټول سوابق دوی ته معلوم وو په متحده ملي جبهه کې خاص اهمیت درلود. د متحدې جبهې

جلسا تو شپې میاشتې دوام درلود او د سردار داؤد د کودتا تروخته پورې

یې فعالیت کاوه.

ډاکټر فاروق اعظم وايي چې دا موضوع تخنیکي او د خلکو مخالفت د افغانستان په گټه نه ؤ:

د خلکو رایه په تخنیکي مسایلو کې ډیر مدارد اعتبار نه وي داځکه چې خبره خو دحق او د تخنیک مسئله وي. ځینې وخت خلک د سیاسي پروپاگنډې تر تأثیر لاندې هم ځي او ځینې وخت خلک حق په جانبه وي. د هلمند په مسئله کې هر څومره چې د هلمند مسئله لاینحله پاتې وای، هغومره زموږ په ضرر وه. علت دا دی چې د هلمند ټول رود چې د پغمان له غرو څخه شروع کیږي او بیاتر ختمه پورې دا په افغانستان کې دی، خو دغه رود زموږ سرحد تشکیلوي د ایران سره. په پخوا وختو کې د امیر دوست محمد خان په وختو کې یا د تیمور شاه او شاه زمان دوی په وختو کې په هغه منطقه کې د ایران اړخ ته ډیر کم کورونه وو، ډیرو کمو خلکو ژوند کاوه، لاکن چون په ایران کې استقرار ؤ او زموږ په وطن کې همیش ناآرامي وه متأسفانه، کرار کرار هغو خلکو د دې سیند د اوبو څخه گټې اخیستې او کلي پکښې آباد یدل او چې هر څومره کلي آبادیدل او هر څومره اوبه استعمالیدې هغوی حق د اوبو د آبیاری پیدا کاوه او په کرار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرار زموږ په او بو کې د احقابه پسې ډیریده.

د هلمند لوظنامه چې د افغانستان د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په وخت کې لاسلیک شوه، اسناد یې د جمهور رئیس محمد داؤد خان له خوا منل شوي او تبادله شول. جمهور رئیس محمد داؤد خان په یوه وینا کې دې موضوع ته اشاره کړې ده:

د افغانستان د جمهوریت اړیکې د گاونډي هیواد ایران سره په دیني او د ورور ولی پر علایقو ولاړې دي. یوازنی اختلاف د هلمند د دلتاؤ چې څو کاله د دواړو هیوادو تر منځ د اړیکو د سوړوالي سبب گرځیدلی ؤ، خو تر هغه قرارداد وروسته چې حکومت پیشنهاد او پارلمان تأئید او د هغه وخت د پاچا له خوا توشیح شو او وروسته یې اسناد تبادله شول، اوس کوم دلیل نه لیدل کیږي چې د اړیکو د پراختیا مخه ونیسي.

۲۷

حزب انقلاب ملي او لويه جرگه

عزيز الله واصفی چې د دې لويې جرگې مشر توب په غاړه لاره، وايي چې د واقعي بيعت اخيستلو او نورو لارو چارو له پاره دا جرگه را غوښتل شوې وه:

داؤد خان په دا آخر وخت کې د دې له پاره چې دی يو واقعي بيعت د خلکو په لاس کې واخلي، هغه يو فرمان صادر کړ، د لويې جرگې له پاره په افغانستان کې چې ډير خلک يې انتخابي وو او څه کسان انتصابي وو په دې کې شک نشته او دا انتصابونه د داؤد خان حق ؤ او هغه انتخابي هم د داؤد خان حق ؤ چې خلکو ته يې وويل چې انتخاب يې کړي هغه چې

خلکو انتخاب کړل انتخاب یې کړل او چې ده انتصاب کړل انتصاب یې کړل. دا راغلل کښیناستل. زه درته وایم چې که تاسې هغه مواد د لویې جرگې وگورئ د امان الله خان دا ولې لویې جرگې ما سوا چې ما مخکې تاسې ته اظهار وکړ چې په خپله پاچا بالمواجه د مولوي عبدالحی پنجشیري او نورو علما وو سره خبرې کوي، زه گمان کوم چې آزاده ترینه لویه جرگه وه. په دغه ځای د داؤد خان په لویه جرگه کې یو سړی دی چې هم په حزب اسلامی کې دی، مولوی عبدالمجید د خلکو له خوا انتخاب شوی دی الآن هم په حزب اسلامی کې له حکمتیار سره دی. هلته په شورا کې هم ؤ، تاسې د هغه مباحثات وگورئ چې هغه سړی په کومه آزادۍ باندې پروزیرانو، پر حکومت، پر قوانینو باندې اعتراضونه کړي دي او زه یې مخاطب کړی یم او ماهر یوه ته داسې ځوابونه ورکړي دي چې په ځینو ځایونو کې زه د خلکو ملگری شوی یم. ما د پولیسو قانون د وزارت داخلې په مقابل کې چې پیشنهاد یې کړی ؤ د خلکو اکثریت نه وو، ورسره ما د خلکو په حمایه باندې د خلکو په نظر باندې هغه رد کړ، یعني د دولت پیشنهاد مو رد کړ، د خلکو داموومانه که نه وي دا خو دروا غ نه دي. د داؤد خان ډیره ښه لویه جرگه وه. ما درته وویل داؤد خان د ښمنان خورا ډیر لرل. ارتجاع د افغانستان د داؤد خان دښمنه وه، کمونستان د افغانستان

دداؤد خان دښمنان وو، پاکستان د افغانستان دښمن و، حتی امریکا د افغانستان دښمنه وه. حتی ایران نشم ویلی په دې سویه لکه پاکستان. او د بلې خوا څخه د افغانستان د خلق پارټۍ خو د داؤد خان د بیخ د کښلو له پاره یې کار کاوه، همدا کار یې وکړ. د داؤد خان سره یوه بله ډله دښمنان وو چې په سابقه حکومتو کې د داؤد خان د هغوی څخه بد راتله یا ملوث خلک وو، هغوی یې له چوکۍ څخه وغورځول هغوی په ډیره بیړه باندې د داؤد خان په مقابل کې دا مخالف قوتونه تقویه کول چې زه یې نومونه نه اخلم. چې وزیران له وزارته وغورځیدل جنرالان له جنرالۍ و غورځیدل، خانان له خانۍ وغورځیدل، دې ټولو دداؤدخان په مقابل کې حرکت شروع کړ.

د لویې جرګې جلسې چې څو ورځې روانې وې، ورکې جمهور رئیس محمد داؤد خان وینا وکړه او وکیلانو ته یې د هرکلي په ترڅ کې د هغوی د بریالیتوب غوښتنه وکړه:

د لوی او توانا خدای په نامه! د افغانستان د ملت محترمو نماینده ګانو! زموږ د ملت په عنعناتو کې ډیموکراسي ژورې ریښې لري او لکه چې تاسې ټولو ته معلومه ده لویه جرګه زموږ د دې ملي خصوصیاتو یوه څرګنده نمونه ده. په دې مهم او تاریخي وخت کې چې تاسو محترم

(c) ketabton.com: The Digital Library

هيوادوال د ملت په وكالت سره د افغانستان د جمهوري دورې د لومړنۍ جرګې د نماينده ګانو په حيث نن ورځ په دې تالار کې را ټول شوي ياست او د هېواد د نوي جمهوري نظام د اساسي قانون په مسودې باندې د غور کولو وروسته تصميم نيسئ، خپله وظيفه بولم چې د ځان او خپلو ملګرو او همکارانو له خوا کابل ته ستاسې تشريف راوړلو ته د زړه له کومې ښه راغلاست ووايم او په دې مسوده باندې د پوره غور کولو له پاره د ګران افغانستان په سرنوشت او را تلونکې نيمګرغۍ کې ګټوره اغيزه ولري، د خدای له درباره ستاسې د موفقيت هيله کوم.

د ځينو خلکو په خيال د لويې جرګې ټول غړي په ډيموکراتيکه توګه نه وو راغلي، پوهاند قيوم وردک چې په دې وخت کې د کابينې غړی ؤ، وايي چې د وکيلانو په راوستلو کې د حکومت د ځينو غړو لاس وهنه د امکانه ليرې نه وه:

البته په هر حکومت کې مخصوصاً په دې ممالک عقب مانده کې د حکومت مشران لاس وهي چې څنګه اشخاص راولي، زه له دې نه انکار نشم کولی چې ممکن زه په خپله نه اما نورو په دې حصه کې لاس درلود چې بعضی اشخاص مطابق د خپلې آرزو لويې جرګې ته راولي.

د انتخاباتو نه علاوه ځينې نور بيا په خپله د لويې جرګې سره موافقه نه لري خو عزيز الله واصفي وايي چې په افغانستان کې لويې جرګې واقعي او د

افغانانو د عنعنې سره برابرې دي:

زه د افغانستان ټولې لويې جرګې ډېرې واقعي لويې جرګې بولم. ځينې کسان چې د افغانستان په جامعه کې د انتقاد نظر لري، يعنې انتقادي نظر لري، هغوی دا وايي دا ډيموکراتيک سيستم نه دی. زه تا ته وايم د افغانستان په جامعه کې غربي ډيموکراسي او د افغانستان ملي ډيموکراسي ډېر تفاوت لري، ځکه چې په افغانستان کې د افغانستان ټول خطوط معينه د سياست د اسلام په تابعيت کې را روان دي. د افغانستان زمامدار چې بايع چې خلکو بيعت ورسره کړی دی، تاسې ته معلومه ده، دی شرعاً دا حق داصلاحيت لري چې په افغانستان کې خلک وټاکي. زه لويه جرګه اوس هم ډېره واقعي اسلامي ملي لويه جرګه بولم او داؤد خان هم عيناً داسې يو زمامدار ؤ، ولو که ده حکومت په زور نيولی وو، دا زموږ په حکم کې د شريعت يو حکم دی که چا حکومت په زور ونيوی او خلکو يې بغيه ونه کړه، د هغه اطاعت داسې واجب دی لکه د يو امير او خليفه چې مسلمانانو په رضا او په رغبت راوستلی وي. نو په دې خاطر باندې د افغانستان د قوانينو په مابين کې او د پښتونيت په مابين کې دا يو مزج شده يو سيستم دی او وي به، په هره لويه جرګه کې زما او ستا پلرونه نيکه ګان ګډون کې وو، په دوو لويو جرګو کې زه وم.

په دې لويه جرګه کې اساسي قانون تائيد او يو حزبي سيستم ومنل شو. د مخه تر دې چې د حزب اساسنامه جوړه شي، ځينو کسانو حزب ته جلب پيل کړی ؤ، دا جلب تر وخت د مخه ؤ. عزيز نعيم وايي چې جمهور رئيس محمد داؤد خان په دې هکله اطلاع نه درلوده:

د جمهوريت په دويم کال مې يو ورځ د مرحوم جمهور رئيس سره د هېواد پر حالاتو خبرې کولې. هغه وويل چې په موجوده حالاتو کې بايد اجتماعي او اقتصادي حالت ته توجه وکړل شي ځکه چې سياسي ډيموکراسي بې له اقتصادي او اجتماعي ډيموکراسۍ څخه نشي موفق کېدلای. نو د دې مقصد له پاره بايد دولت د رهبرۍ نقش ولري او د انارشۍ د مخنيوي په خاطر بايد د يوې مودې له پاره يو حزب سياسي فعاليت وکړي چې د اکثريت منافع به په نظر کې نيولې وي. جمهور رئيس وويل چې دا د دې معنی نه لري چې نور حزبونه به نه وي ځکه بې له مخالف حزب څخه ډيموکراسي معنی نه لري. همدا دليل ؤ چې د حزب انقلاب ملي جوړېدل په نظر کې ونيول شول، ولې د مخه تر دې چې د حزب اساسنامه جوړه شي يوه سلسله کسانو د شخصي منافعو په اساس حزب ته جلبول پيل کړل زه په وزارت خارجه کې وم. يوه ورځ وزارت خارجې ته د حقوقو د پوهنځي څخه زما شاګردان راغلل چې موږ حزب انقلاب ملي ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعوت شوي يو، څه وکړو؟ ما ورته وويل: که چيرې ما څوک حزب ته دعوت کړي زه به د حزب د اساسنامې پوښتنه وکړم. که چيرې زما د افکارو سره برابره وه ورځم او که نه وي د رد ځواب ورکوم. هغوی وويل چې ستاسې خبره خو سمه ده مګر موږ په تور لست کې اچوي. ما دا موضوع مرحوم جمهور رئيس ته وويله هغه وويل چې تر اوسه پورې د حزب اساسنامه تر مطالعې لاندې ده. د حزب په شموليت کې هيڅ اجبار نشته هغه ؤ چې دا موضوع په راديو کې اعلان شوه چې د حزب شموليت اجباري نه دی.

پوهاند قيوم وردک چې په لومړي سر کې د حزب غړی نه ؤ، وايي چې د حزب هدف د کدرونو روزل وو:

زه په دا حزب کې هيڅ ورسره نه وم، اول دوی حزب جوړ کړی ؤ، بيا په خپله ده په راديو کې اعلان وکړ چې هلته ډير ناپاک عناصر داخل شوي دي، نو هغه يې رنګ کړ. بيا دويم وار يې يو حزب جوړ کړ، په هغه کې يې په کميتهٔ مرکزی کې زه هم نيولی وم. خو هر حزب چې جوړيږی ممکن يو هدف يې داوي چې دا حکومتي چارې او د مملکت چارې د دوی حزب په لاس کې ونيسي. د دې حزب هدف هم دغه ؤ چې بايد داسې اشخاص ونيول شي او تربيه شي چې د وطن چارې په لاس کې ونيسي او دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارونه مخ ته بوځي.

جمهور رئیس محمد داؤد خان چې په افغانستان کې د جمهوري نظام باني او د ډیموکراسۍ طرفدار ؤ، څنګه یو حزبي سیستم ته ترجیح ورکړې وه. پاس یوسفي چې د محمد داؤد خان سره د نژدې پیژندګلوي لرله وایي چې لوی علت منظم حزبونه وو:

لوی علت یې دغه ؤ چې دی په دې پوهیده چې بعضې ډلې نوکې منظمې ډلې دي، په افغانستان کې چې د هغو مثلاً پر قدرت باندې راتلل بیا ممکن ډیر بدعواقب ولری، یا به د مملکت او یا د ملت په نفع نه وي. نو دا ډېر احتیاط چې یې کاوه، یو حزب یې اعلانا وه هم یو علت یې دا ؤ. ما هم په دې دلیل تائیدول چې زموږ په وطن کې خو تا ته معلومه ده چې بیسواده طبقه ډیره وه او دا حزبي اخلاق کم ؤ ځینې اشخاص به د حزب په نامه راتلل مګر شخصي استفادې به یې مطلب وې. دومره صادق نه وو د خپل هدف او مرام له پاره روزل شوي هم نه وو. نو چې یوه پلا حزبی سیستم راغلی وای هغه وخت نو بیا دا خبره په خپله حلیدله. موږ هم دا خبره ورسره منله. ولې د ده ټوله افکار، که عمل ؤ که ګفتار ؤ موږ د افغانستان په نفع بلل. د ده شخصي شی نه ؤ پکښې او س یې هم د دې مقتضي نه ؤ، چې دی د دې پس خپل د آسایش او د راحت له پاره یو پلان جوړ کړي، موږ فکر کاوه چې دا ټول شیان د وطن له پاره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸

د پښتونستان مسئله

دبرتانوي امپراتورۍ دتوسعه طلبۍ په نتيجه کې د پښتونستان مسئله منځ ته راغله چې په نولسمه پيړۍ کې يې د افغانستان ډيرې سيمې دهندوستان سره يوځای کړې. عزيز الله واصفي وايي چې د پښتونستان مسئله يو واقعيت او دډيورنډ د معاهدې په ترڅ کې دا سيمه دافغانستان څخه بيله شوه:

د پښتونستان مسئله يوه ډېره طبيعي، ډيره سياسي او ډېره حقاني مسئله وه چې دافغانستان دملت په ماحول کې يې وجود درلود. تاسې چې متعلمين واست نو ستاسې به په يادوي چې پر امير عبدالرحمن خان باندې

دا الزام وارد ؤ دملي الزام په شکل ؤچې امیر عبدالرحمن خان د ډیورنډ
کرښه امضاء کړه نو په همدې مثال کې دا دډیورنډ په کرښه کې د پښتنو
ځینې علاقې دانګریزانو په تصرف کې پاتی شوې.

ډیر افغانان دابېلتون نه مني، سیدشمس الدین مجروح وایي چې حتی
عوام هم دې خبرې ته متوجه دي:

دجنګ استقلال نه وروسته خلکو به تبصره کوله، چابه ویل امان الله
خان غازي او ډیر ښه سړی دی. بعضې خلکو به ویل چې څه یې وکړل؟
جنګ یې وکړ خو هغه خاوره چې زموږ نه انګریز نیولې وه هغه خو یې بیرته
وانه خیسته که نه. هغه خو ټوله انګریز سره بیرته پاتې ده. یعنې
دافغانستان څخه چې دا خاوره چې بیله شوی ده، دبلوچستان خوا کې
دکوټې طرف ته او دې خوا ته د پیښور خوا ته یعني دا دافغانستان دخلکو
په ذهن کې ناست وو چې دا زموږ مال ؤ انګریزان هندوستان نه ووتل او
هندوستان یې دوه تقسیمه کړ، پارټیشن (تقسیم) وشو یو پاکستان شو،
یو هندوستان شو، په دغه وخت کې هم دا غږ اوچت ؤحتی خارجي خلکو به
زموږ نه تپوس کاوه دا څنګه کوئ تاسې داخپله خاوره چې هلته په
هندوستان کې پاتې ده ددې په متعلق څه فکر کوئ؟ زموږ نه به رسمي
سوالونه کېدل. تاسی په دې کې څه فکر کوئ؟ په هغه وخت کې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سردار محمدهاشم خان صدراعظم ؤ. په افغانستان کې نه شورا وه نه آزاد اخبارونه وو لاکن دا فکر به موجود ؤ، د افغانستان د زلمو سره، د منورینو سره به دا فکر ؤ چې دا بهترین وخت دی. د هندوستان نه چې انگریز وځي هرچا ته خپل مال باید وسپاري. هندو ته یې خپل ملک ورو سپاره. مسلمان ته یې علیحده برخه ورکړه او باید افغانستان ته د افغانستان خاوره وسپاري. زما یادیږي چې په دې سلسله کې شاه محمود خان چې صدراعظم شو، دی چې په یو سفر باندې و تلی ؤ خارج ته او شاه ولی خان د ده وکالت کاوه د صدارت او هغه یو څو کسه دا د افغانستان په اصطلاح روشن فکران ورته وو ایئ اهل نظر ورته وو ایئ، دا یې دشپې راوغوښتل او یو مجلس یې دایر کړ چې په دې باندی سره خبرې وکړي چې په دې جمله کې غبار هم شامل ؤ. دوی ټول یې را وغوښتل چې انگریزان خو ځي او موضوع د ولایات شمال مغرب د سرحد ده په دې باندی بحث ؤ چې دا د هندوستان سره پاتی شي او که د پاکستان سره په دې باندی یو ریفرنډم کیږي او س پښتنو د هغه ریفرنډم سره مقاطعه کړې ده او عبدالغفارخان دا اعلام کړی چې زه هندوستان هم نه غواړم، پاکستان هم نه غواړم، زه پښتونستان غواړم. دا آواز اول هغه او چت کړی.

داغوښتنه په ریفرنډم کې د یوې دریمې لارې په توگه وغوښتل شوه د ملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوامي ګوند مشر خان عبدالولي خان ته دا وخت وریاد دی:

کله چې فرنګیانو دا فیصله وکړه چې موږ ددې ملک نه ځو او د دریم جون اعلان یې وکړ هغې کې دوی د هندوستان د تقسیم فیصله وکړه نو د هغې نه پس بیا چې وروسته د هغې تفصیلات را تلل نو دا پته ولګیده چې دلته به دوی په دې پښتونخوا زموږ یعني دې صوبه کې به دوی تپوس کوي زموږ نه د خلکو نه به تپوس کوي دلته به ریفرنډم کیږي رای عامه باندې به معلومیږي چې تاسو د پاکستان سره تلل غواړئ او که د هندوستان سره تلل غواړئ. نو موږ ددې ټیز مخالفت وکړ. موږ وویل چې دا منصوبه د تقسیم هند چې موږ ورته تقسیم هند نه وایه موږ یې مخالفت کاوه ځکه چې موږ ورته تقسیم مسلمان وایه. د تقسیم هند دا فیصله چې کوم وخت کې کیده نو دا کانګرس او مسلم لیګ دواړو دا فیصله قبوله کړې وه او موږ چونکې کانګرس سره تعلق درلود پاچا خان په خپله د کانګرس د مرکزي کمیټې ممبر ؤ نو دا د تقسیم فیصله منظوره شوې ده او موږ د پاکستان حصه یو دلته د ریفرنډم ضرورت نشته. خو فیرنګیان په دې خبره نښتي وو او د مسلم لیګ هم په کې دا غرض ؤ چې دوی به ځنګه تینګ پاکستان جوړ کړي ځکه چې دا خو موږ منلي وه زموږ د خدایي خدمتګارو جرګه چې کښیناسته نو هغوی بیا دا فیصله وکړه چې

د پاکستان او هندوستان د تقسیم په مسئله کې خو موږ د پاکستان سره د تلو فیصله کړې ده خو د هغې باوجود هم که دوی زموږ څخه تپوس کول غواړي نو بیا موږ غواړو که حق خودارادیت دوی ورکوي نو د هغې اصول دا دي چې په هغې کې یوه دریمه فیصله دې هم موږ ته اجازت ورکړي. دا سوال چې لکه کوم نن په کشمیر کې پیښ شوی دی چې دریمه فیصله دا ده چې آیا دا پښتانه د هندوستان سره تلل غواړي، د پاکستان سره تلل غواړي او که ځان ته یو آزاد مملکت د پښتونستان جوړوي، فیصله خوشوې ده چې موږ به پاکستان سره ځو خو که تاسو دغه نه منئ نو بیا به دا مهرباني وکړئ چې موږ له به دا دریم حق هم راکړئ چې موږ دا فیصله وکړو چې آیا موږ آزاد پاتې کیدل غواړو او که نه یو مملکت سره به ځو، د دغه وخت نه شروع شوې ده.

دریم حق ورنه کړل شو، د خدايي خدمتگارو په مشرتوب ډیرو پښتنو په ریفرنډم کې برخه وانه خیسته او د پښتنو سیمه د پاکستان سره یوځای شوه. په دې وخت کې افغانستان چوپ نه ؤ. سید شمس الدین مجروح وايي چې په دې برخه کې درې فکرونه موجود وو:

د عمومي طرز تفکر په لحاظ باندې درې فکره وو په افغانستان کې.

اول فکر دا ؤ چې دا د فغانستان خاور ده باید ادعا یې وشي، افغانستان

چې معاهدات لرل دانگریز سره، انگریز له منځه لاړ، هغه معاهدې نشته دي، خط ډیورنډ نشته دی. دافغانستان خاوره دافغانستان سره باید ملحقه شي. دوهم فکر داؤچې که د پښتونستان خلق نه غواړي چې د افغانستان سره واوسیږي، هغوی به هم ډیر تن کښېنږدي دې ته لکه خان عبدالغفارخان دی او نور منورین او داخلک، هغوی بنایي چې خپل استقلال وغواړي نو سړي باید ددوی تائید وکاندې چې دوی څه غواړي. هم ددوی تأئید وشي. دریم فکر داؤ چې هیڅ نه کوو هغه پښتانه پوهیږي پاکستان پوهیږي او انگریزان پوهیږي. موږ او تاسې به سیل کوو آینده ته به گورو ولې ځان په مشکل کې اچوو.

وایي چې افغان حکومت اول فکر خپل کړاو دبرتانیې څخه یې دخپلې خاورې غوښتنه وکړه، خو دا غوښتنه ونه منل شوه. عزیزالله واصفي وایي چې دحکومت تر څنګ اولسي جرگې هم داخبره پورته کړه او دډیورنډ لوزنامه یو مخ رد شوه:

دشاه محمودخان عصر دی. زه په هغه وخت کی په اتحادیهٔ محصلین کې موجود یم، او زما پلار په هغه وخت کی معین دشورا ؤچې په همدې ورځ باندې په شوری کې مجلس دایر شو چې دډیورنډ په مسئله کې بحث وشو. زما پلار دشورا ریاست اشغال کړ دده تر ریاست لاندې دا دډیورنډ

لاين فسخ شو چې مونږ د ډيورنډ لاين نه منو. نو همدا وخت ؤ چې افغانستان په دې وخت کې د پښتونستان د مسئلې لزوم پورته کړ او که يې نه وای پورته کړی نن به دا د ظاهرشاه خاندان ټول په افغانستان کې د ملي خيانت په حکم باندې تورن وای لکه عبدالرحمن خان چې په دا معاهده کې په دې حکم تورن دی نو به ظاهرشاه هم تورن وای او دا خو د ظاهرشاه قدرت نه ؤ دا خو د افغانستان د ملت مسئله وه.

سردار محمد داؤد خان چې د پښتونستان ملاتړی ؤ په نړيواله سطح د پښتنو خبره راپورته کړېده. کله يې چې په ۱۳۵۲ کال کې په ماسکو کې د شوروی اتحاد د جمهور رئيس ليونيد برژينف سره وکتل، د خپلو خبرو په ترځ کې يې د پښتنو او بلوڅو د حق موضوع راپورته کړه:

لکه چې زمونږ دوستان خبر دي په خواشينۍ سره بايد ووايم چې زمونږ د پښتنو او بلوڅو ورونو د سرنوشت په موضوع کې يوازې ښه والی رانغی بلکې په هغه غيرقانوني او سخت چال چلند سره چې د پاکستان زمامدارانو دوطن پالونکو او د پښتنو او بلوڅو خلکو په مقابل کې غوره کړی دی، په هغه سيمه کې يې حالات نور هم ناکراره او کړکيچن کړي دي. که چيرې د پاکستان د مشرانو رفتار همدغه شان دوام وکړی او د خلکو د ملي هيلو او غوښتنو څخه سطحي او سرسري تيرشي، نه يوازې د بشر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحقوقو د پرنسیپونو او عدالت په خلاف رفتار کوي بلکې ویریږو چې د آسیا په دې برخه کې به سوله او کراري له خطر سره مخامخ کړي. په هر حال په ښه نظر سره به د دې قضیې د سوله ییز حل له پاره خپلو هلوځلو ته دوام ورکړو.

د پښتونستان مسئله په سوله ییزه توګه په ملګرو ملتونو کې راپورته شوه، عبدالرحمن پژواک چې په دې وخت کې په ملګرو ملتونو کې د افغانستان استازی ؤ، د پښتنو له پاره د حق خودارادیت پیشنهاد وړاندې کړ:

بیا چې خبره راغله د پښتونستان، په دې وخت کې بیا د افغانستان دا خبره چا وانه وریده. د افغانستان دا پیشنهاد او پاکستان هم متأسفانه په هغه وخت کې د دغه فیصلې سره د پښتونستان په مسئله کې مخالفت کاوه، او اوس د کشمیر په مسئله کې په خپله بند پاتې دی او همدغه شی غواړي. او دا او هغه خو نقاضت لري. که دوی په کشمیر کې حق خودارادیت غواړي نو خو پښتونستان ته هم باید قایل شي حق دخودارادیت، ولې چې په کشمیر کې همدغه ترتیب دی چې هندوستانیانو ته وسپارل شو د انګریزانو مستعمراتي سیاست ؤ او په پښتونستان کې هم د انګریزانو سیاست ؤ هغوی خپل خط د ډیورنډ خلق کړی ؤ او افغانان یې سره بیل کړي وو، نو هلته یوه خبره مني او دلته بله

خبره مني. خپله اوس ورته معلومیږي چې دا د دوی په نقصان هم ؤ. داسې خو نه کیږي چې سړی دوې نقیضې خبرې وکړي. یا به دوی په کشمیر کې حق لري او افغانستان به په پښتونستان کې حق درلود. یا به دوی په کشمیر کې حق نه لري لکه چې دوی وایي چې افغانستان هلته حق نه لري.

په وروستیو وختونو کې افغاني واکدارانو د پښتنو په قناعت اکتفا کړې وه. اوس د پښتنو د مشرانو او خان عبدالولي خان غوښتنه دا ده چې د دوی صوبې ته خپله نامه ورکړله شي:

موږ داوایو چې صرف دا د پښتونستان دانوم چې دی دا په کار دی چې تاسو زموږ دې صوبې ځه نوم بدل کړئ. دادشمال مغربي سرحدي صوبه ځه شی دی، ښه به دا وي چې نوم ورله ورکړئ. پنجاب د پنجابیانو دی، سند دسندیانو دی، بلوچستان دبلوڅو دی. بنګال دبنګالیانو دی. نو په کار ده چې د پښتنو ددې صوبې نوم دغه شان نوم ورکئ چې د دی سره لګی چې دا د پښتنو صوبه ده. بیا دهغې دغه شکل شو. چې موږ دا خپله مطالبه بیا دغه د پښتونستان مسئله چې ده، نو دوی ویل د پښتونستان نوم ډیر بدنام شو چې دا بین الاقوامي طور موږ د پاره ډیر مشکلات پیدا کوي، افغانستان پکی داخل دی، موږ ویل ډیره ښه ده. دا یو ډیر زوړ نوم، تاریخی نوم چې د پښتنو په ادبیاتو کی او په تاریخ کې راغلی دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغوی په شاعری کې راغلی دی. له احمدشاه بابا نه مخکې احمدشاه بابا په وخت کی راغلی دی، پښتونخوا دې منطقی نوم ؤ، نوځئ چی دې صوبې له موږ د پښتونخوا نوم کښېږدو. بیا په دغه ځای ودریده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۹

د افغانستان خارجي پالیسي

دافغانستان د پخواني پاچا محمدظاهرشاه په وخت کې خارجي پالیسي داسې عیار شوې وه چې دزبرځواکونو ترمنځ تعادل وساتل شي په دې هکله د افغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهرشاه وایي:

دا دیو شخص دتوانایي سوال نه دی، حتی دیو حکومت دتوانایي سوال هم نه دی. دا په عمومي شرایطو پورې اړه لري او ځینو حکومتونو ته دا شرایط په خپله اماده کیږي. په دې کې هیڅ شک نشته چې امریکا او

شوروي دواړو غوښتل چې موږ ځانته راجلب کړي خو موږ ته دا امکان نه ؤ چې دامریکې یا دشوروي اتحاد غیږې ته ځان وغورځوو. که موږ د شورویانو څخه کومه مرسته ترلاسه کوله په هماغه ترتیب سره مو دامریکایانو څخه هم مرسته ترلاسه کوله او موازنه موساتله. په دې ترتیب سره دهیواد اقتصادي بنسټ ټینګ شو او حکومت د فردي نوښتونو هم ملاتړ کاوه او په دې ترتیب سره هرڅوک دخپل ژوند خاوند شو.

همداوخت ؤچې دشوروي سره اړیکې مضبوطې شوې. د جمهوررئیس محمد داؤدخان مخالفان وایي چې د شوروي پوځي مرسته وه چې دوروستیو بربادیو سبب وګرځېده، خو ډاکټر عبدالصمد حامد موافقه لري چې دا اړیکې له خطره ډکې وې ولې بله چاره نه وه:

زه دې سره قناعت لرم چې دافغانستان روابط له شوروي سره پس له دوهم عمومي جنګ نه بیا مخصوصاً د داؤدخان دصدارت نه وروسته او مخصوصاً دا چې دعکسرو دپاره مرسته دهغی خوانه اخیستل کیده او دنفت وګاز تفحصات شوروي ته ورکړل شول او څه محصلین ولیږل شول خطرونه موجود شول او زه حاضرهم نه یم چې د دې نه او یا دشاهي دورې له نورو اقداماتو نه دفاع وکړم. اما زه داسې فکر کوم چې دخارجي سیاست

ایجابات د دغه محدود داخلي میکانیزم په اساس قضاوت کول غیر واقعیت بینانه دي. مثال دا در ته ښیم چې دغه خلکو چې پرهغې دورې باندې تریوه حده پورې د معقولو دلایلو پر اساس تنقید کاوه، اوس دوی عملاً همهغه کار کوي. یعنې نن مجاهدین راغلي، عملاً له کمونستانو سره یوځای کار کوي. د ډیموکراسی په دوره کې چې هلته شاهي پکې کوم نقش نه درلوده دغه د شورا وکیلانو، کمونیستیان، ببرک دوی، سره د دې چې حکومتونو به له شورویانو سره نژدې روابط لرل په پارلمان کې ووهل. همدغه شورا دومره دغه لرله چې د محمود حبیبي نه یې سلب اعتماد وکړ په دې چې په اخبار کې یې یو کاریکاتور وتلی ؤ لاکن نن هغه خلک چې ځان ته د مجاهدینو مشران وایي دوی له هماغه کمونیستیانو سره په یوځای کې ناست دي، د هغوی د مرستې په اساس دوی راغلي منځ ته او هغوی یې د ځان سره ساتلي او د هغوی په مرسته یو بل وژني. زه اوس پر دوی باندې تنقید نه کوم، زه وایم چې د منطقوي او بین المللي سیاست خصوصیت دوی مجبور کړي دي چې یا به قدرت ته رسیږي او د قدرت د پاره به قیمت تادیه کوي او قیمت همدغه شی دی چې پروني دښمن ته سړی نن وایي چې ډېرښه مسلمان دی. زه دا منم چې د ډېرو بدبختیو عامل ګرځیدلي، یعني که یوازې ملي مسایل وای، باید سړي خپل اردو

دکمونیستانو دمشاورینو په لاس نه وای ورکړی، خپل منصبداران یې هلته د تحصیل د پاره نه وای لیږلي، لیکن یو وړوکی دولت په بین المللي ساختمان کې مجبور دی چې یوې خواته یا بلې خواته شي. تجربه ښیي هغه دولتونه چې شوروي ته لانه وو تللي، بلې خواته تللي وو، پر هغوی باندې هم بدبختۍ ګانې راغلې. هغوی هم سالم نه دي پاتې شوي. یعني هرې خواته دا خطرونه شته اما دا درسره منم چې نوی نسل باید د هغې دورې د اشتباهګانو نه نتیجه واخلي.

د پاکستان د نیشنل عوامي پارټۍ مشر اجمل ختک چې د جمهور رئیس محمد داؤدخان سره نژدې په تماس کې ؤوایي چې سردار محمد داؤدخان د هرې خارجي مفکورې او سیاسي تسلط مخالف ؤ:

هغه د شوروي اتحاد سره د یو آزاد افغانستان، مستقل افغانستان په حیثیت سره د دوستۍ په حق کې ؤ لیکن د دې په حق کې نه ؤ چې د شوروي د نظریې یا د هغه تر نظامي او یا د هغه تر سیاسي تسلط لاندې راشي. زه په یقین سره ویلی شم چې د هرې خارجي مفکورې او سیاسي تسلط او لاس هغه مخالف ؤ او هغه د افغانستان آبادي خوشحالي، تعمیر چې مادر ته ووې چې په صحیح معنو کې استقلال هغه دې ته وایه. دې د پاره بیا آخري وخت کې هغه بیا لاړو بهر دنیا ته لاړو، ایران سره یې هم خبرې اترې

وکړي نوري دنیا ته هم لاړ و پاکستان ته هم لاړ و ولې د هغه مطلب
چې ؤهغه چا خاص چا پوري ځان تړل نه وو، دیو مستقل افغانستان،
یوخپل افغانستان، خپلواک افغانستان، آباد او خوشحال افغانستان
د پاره هغه له هرچا سره تعلقات جوړول.

جمهور رئیس محمد داؤد خان په وروستیو کلونو کې تلاش کاوه چې
د اسلامي او گاونډیو هیوادونو سره اړیکې ښې او د شوروي تاثیر په افغانستان کې
کم کړي. عبدالحمید مبارز وایي چې په همدې غرض هغه ایران او گاونډیو
هیوادونو ته سفر تر سره کړی:

ځنگه چې سردار محمد داؤد خان لیبیا، قاهرې، تهران او سعودي
عربستان ته سفر وکړ، اسنادي نشته او ځیني شخصیتونه لکه
سیدوحیدعبدالله او وفی الله سمیعی چې هغوی په دې خبرو کې وو له
منځه تللي دي. هغوی کولای شوی چې په دې برخه کې معلومات
ورکړي، ولې په کابل کې چې شایعات موجود وو، ویل کیده چې ایران او
سعودی عربستان د ډیرې مرستې وعده کړې وه خو په دې شرط چې له
شورویانو سره اړیکې کمې کړي. همدا ډول ویل کیدل چې د مصر جمهور
رئیس انور السادات په خپلو خبرو کې د روسي مشاورینو د رول په هکله
خبرې ورته کړې وې. سادات ورته ویلي وو چې د دغو عواملو له کبله مور

د شوروي مشاورين د مصر څخه وويستل. کله چي سردار محمد داؤدخان

دا سفر پيل کړ نو چپيان په ويره کې شول. د دې خبرې څخه دا سې

معلوميږي چي تردې سفر وروسته روسانو ټکان وخوړ او د داؤدخان

د ليرې کولو پروژه يې چټکه کړه، نو د سردار محمد داؤد خان د حکومت په

ليرې کولو کې د برژينف د حکومت مستقيم لاس ؤ.

په نړيوالو سازمانونو کې هم افغانستان اهم رول لوبولى دى. عبدالرحمن پژواک چې په ملګرو ملتونو کې د افغانستان استازى ؤ، درې ځله د عمومي اسمبلې عمومي رئيس ټاکل شوى دى:

درې واره ما رياست کړى لاکن البته په يو کال کې. اوله موضوع شرق ميانه وه. بله موضوع د افريقا وه او ما درې واره رياست وکړ لاکن درې واره ما وويل چي بايد انتخابات وکړي ځکه چي زما مملکت داسې يو مملکت دى چي موږ طرفداري د مسلمانانو د ملل متحد کوو او اسرائيل به بيا وايي چي د دوى طرفداري يې وکړه، نو زه غواړم چي انتخابات وشي، که نه يو واري چي سړى رئيس انتخاب شي، تر آخره پوري رئيس پاته کيږي. زما په خپل پيشنهاد بيا انتخابات وشول. بيا هم په عمومي صورت سره ټولو رايه راکړه او د دې د پاره چي زه د رياست د کار د پاره کاملاً فارغ شم، ما خپل حکومت ته پيشنهاد وکړ چي ما پرېږدي چي زه

فقط وظيفه د رياست ادا کړم او خپل حکومت سره دغه ونه لرم چې زه خپله
بيطرفي د يو رئيس په حيث وښيم. حکومت ماسره موافقه وکړه او
دافغانستان سفير چې په واشنګټن کې ؤ، مرحوم عبدالحميد خان يې
راوليږه دافغانستان دهيئت درياست دپاره او زه پاتې شوم يوازې درئيس
داسمبلۍ په حيث.

په همدې وخت کې چې دزبر ځواکونو ترمنځ سړه جګړه جاري وه، د دريمې نړۍ هيوادونه دناپيلتوب په غورځنګ کې يوځای شول. افغانستان چې دناپيلو هيوادونو مؤسس غړی دی، په دې غورځنګ کې فعاله برخه اخيستې وه. يحيی معروفي چې دبهرنيو چارو دوزارت لوړ رتبه مامور ؤ، وايي چې په دې برخه کې دهغوی دفتر پوره رول لوبولی دی:

البته زموږ دفتر ددې مسايلو سره مستقيمه علاقه درلوده ځکه چې
دټولو بيطرفه هيوادو کنفرانسونه په ټولو سويو باندې زموږ له خوا څخه
احاطه کېدل او په دې لحاظ باندې البته چې ضرورت ؤ او په دې
کنفرانسونو کې اشتراک کيدئ، زموږ له دفتره څخه په يو شکل باندې
هلته هميشه نماينده ګي وه، نو ځکه زموږ دپاره څه په هغه وخت کې چې
بين المللي شرايط دجنګ سرد يا د ساړه جنګ وو په دې موقع کې
دبيطرفو هيوادو نقش ډير اساسي نقش ؤ او افغانستان چون يو دمؤسسو

هیوادونو څخه ؤ البته افغانستان ته په دې مورد کې خاصه توجه کېدله.

که ستاسې په یاد وي یو وخت داسې پروګرام ؤ چې د غیـر منسلکو هیوادونو غونډه په کابل کې کیدله او هغه چې په افغانستان کې کودتا وشوه نو هغه بیا وځنډېدله.

د هغه وخته څه در یاد دي؟:

زه د دې غونډې د انعقاد مستقیم مسؤول وم او زما آخري فعالیت هم په افغانستان کې د ملګرو ملتو د شعبې په ساحه کې د غه فعالیت ؤ چې دا غونډه په کابل کې صورت ونیسي او ډېر پرمختګ هم شوی ؤ. لکه چې تاسې ته به درمعلوم وي، یوه هفته دمخه تر دې چې دا غونډه وشي، په افغانستان کې کودتا پېښه شوله او په دې لحاظ باندې وختې چې کودتا وشوه هم زما دفتر د دې مسؤل ؤ چې و نورو غیر منسلکو هیوادو ته اطلاع ورکړي چې هغه شرایط چې په کابل کې راغلي وه د هغو شرایطو په اساس باندې موږ دا غونډه باید بل چیرې انتقال کړو او په هغه حساب باندې ؤ چې رژیم په هغه وخت کې له کیوبا څخه خواهش وکړ چې دا جلسه په کیوبا کې صورت ونیسي. نو ځکه دا ډېر د تأسف ځای ؤ چې دا غونډه چې یو خاص اهمیت یې درلود او افغانستان ته یې خاص یو اهمیت ورکاوه، هغه متأسفانه د دغه اخلال په حساب باندې دا موقع زموږ له لاسه ووتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم څپرکی

۳۰

د ثور کودتا او د جمهور رئیس محمد داؤد خان سقوط

د جمهوري دورې په ورستیو وختونو کې د حکومت اړیکې د خلکو د دیموکراتیک گوند سره خرابې شوې چې په نتیجه کې خلق او پرچم یوځای شول همدا وخت ؤ چې د خلق د دیموکراتیک گوند یو مشر میراکبر خیبر په کابل کې ووژل شو. سلیمان لایق چې د خیبر نژدې ملگری ؤ وایي چې د هغه د قتل پر سر پوځي قیام منځ ته راغی:

په هغه زمانه کې چې دحزب دوه فریکسونه سره یوځای شول بیا خیبر شهید شو او دخیبر په مړي کې دډیرو باشکوهو مراسمو پر اساس باندې دهغه مړي دهغه فاتحه تجلیل شوه ، دوخت حکومت د دې تحمل ونه که او زموږ دګوند په رهبرانو یې حمله وکړه دوی یې بندیان کړل نو دهغه په عکس العمل کې یو نظامي قیام اجرا شو چې هغه دولت په دې لحاظ چې بنیادونه یې کمزوري شوي وو دخلکو اعتماد یې دلاسه ورکړی ؤ له پښو ولوېده په هغه وخت کې زیاتره هغه برخې افسرانو چې په خلقیانو نومول کیده او دتره کي صاحب ملاتړي وو هغوی عمده برخه واخیسته نور افسران چې په پرچمي برخه پورې مربوط وو که څه هم توانمنده قدرت ؤ لیکن په دې لحاظ چې قومانده یې نه وه اخیستې ددې قیام دپاره هغوی ضمني ګډون وکړ ، چې کله یې ولیده چې خلقي افسرانو قیام وکړ دوی په قشلو کې دهغوی ملاتړ وکړ او سره راپاڅېدل لیکن اساساً دغه قومانده په هغه زمان کې حفیظ الله امین او تره کي په خپل منځ کې سره پخه کړې وه په خپلو کانالونو کې یې خپلو افسرانو ته دستور ورکړ.

دخلق دډیموکراتیک ګوند څخه څوتنه بندیان شول چې ورکې نور محمد تره کی او ببرک کارمل هم شامل وو ولې حفیظ الله امین په خپل کور کې پاتې ؤ ، دحفیظ الله امین میرمن وایي چې په همداشپه دحکومت پوځی تلاشي دهغوی دکور دلټولو په غرض ورغلي وه:

چې داخلک یې ونیول بندیان یې کړل تلاشي له موږ کره راغله ، تلاشي چې راغله نو عبدالرحمن را ناري کړې پلارته یې ناره کړه چې پلاره

عسکر راغلل چې شا وخواته راخېژي پر د یوالونو مور ویده وو . یو ه بجه وه جگ شوو ، او چته جگ شوو ده دوه مرد اسنادونه دا یې ماته راکړه چې دا ته واخله راته ویلي ؤ چې داسې خبره ده دا اسناد ته د کوټې وباسه هغه چې زه همداسې او چته جگه شوه ، ده خپله دا قدیفه راکړه قدیفه مې په سر کړه دا اسناد مې په دا سینه کې داسې ونیول دا قدیفه مې دځانه تاو کړه نو دلته عسکر راختلي صاحب منصبان هم راختلي په دهلیز کې ولاړ دي همدا چې له کوټې ووتم لاړم بلې کوټې ته دانجونې مې راویښې کړې ماویل جگ شئ چې عسکر دي تلاشي کوي دا اسنادونه واخلئ درسته دا سینو کې کېږدئ چې ښځه نشته سړي دي سړي خو تلاشي نه کوي چې ښځه ولټوي دوی نو دا تلاشي وکړه دا کتابونه یې ځای کړل . دا یوه تفنگچه یې درلوده امین صاحب هغه یې واخیسته څو روپۍ چې وې هغه یې واخیستې خو هیڅ شي یې په کور کې پرې نښوو ځای یې کړل یو یې وړل نو ده ته یې وویل چې ته دا کور کې واوسه اولادونه دې وتلای شي بیرون مکتب ته یعني لاړشي ته نشې وتلای بیا یو بل خط و ورځخه چې داپاتی و ورځخه په جیب کې چې امین صاحب داسې وشکاوه یو واري دا نفرو پر حمله کړه او ناري یې کړې چې ولچک یې کړئ دا ولچک کړئ خو ده ولچک پسې ونه گرځید ژر ژر یې وشکاوه ایسته یې واچاوه ، چې وایې چاو نو دانفر ورته وویل چې ته دلته اوسه بیرون نشې وتلای حق نلرې چې بیرون ووځې اولادونه دې تلای شي نو عسکر بیرون دروازه کې هم ودریدل داشاوخوا هم ولاړ وو . همدا کوټه کې یې راته وویل چې کالي مې راته وینځه دوه جوړې کالي یې وو نور یې نه درلول ویل دا یوه جوړه نوي دي ویل یې دا راته

پریمنځه که بندي خانې ته مې بوزي چې کالي مې لرې پاک وي نوي وي نوهغه کالي مې ورته پریمنځل نو هغه کالي يې ونسوه هماغه زاړه یې ځان کې ووسبا يې دوختهؤ زما يو زوی ؤ چې داروسانو مړ کړ له دغه زوی نه مې لوی ؤ دا انجنیر ظریف راغی هغه ته بیرون راغلی ؤ ده نو بیرون دهلکانو سره ساعت تیري کوله دا انجنیر ظریف یوبل هلک ته پنځه روپۍ ورکړې وې چې ته هغه هلک ته نارې کړه چې دلته ماته راشي دا هلک ورغی دا خوازک نومیده دا زوی مې دا ورغلی و انجنیر ظریف ته ،ده ته یې ویلی وو چې ته ورشه پلارته دې ووایه چې انجنیر ظریف راغلی دی، دلته بیرون ولاړ دی، احوال ورکړه پلارته دې او چې دا زما زوی دننه راغی ماته یې وویل نوما وویل ښه ورشه پلارته دی ووایه پلار ته یې وویل اوبیا ده بیرته خپل زوی ته وویل دا خوازک ته چې ورشه ورته ووایه چې راشه دننه که عسکر دې پرېږدي نو څه خبریم چې عسکر ته به یې پیسې ورکړې وي یا څه شی به وي خو دا یې راپریښود دننه چې ده پسې بیا فقیر محمد فقیر راغی دا راغی دا یې هم راپریښود دننه بیا دا عبدالرحمن ته یې وویل چې ته یو وارې احوال واخله چې تره کي صاحب یې بندي کړی دی که نه ؟هغه بیرته په حال احوال راووړ چې هو نیولی یې دی دغه نفرېې نیولي دي هغه ده ژر ژر دا نفر چې راغلل ده ژر ژر نوشته کړ دغه هغه یې نوشته کړ دا انقلاب یې چې کاوه دا شیان یې نوشته کړه دا دې قوماندان وي دا دې دا سې وي دا دغسې وي دا یې نوشته کړل دا هغه چې راغی انجنیر ظریف او فقیر محمد دا یې ورکړ دا یې چې ورکړ کا ته مو چې بیا دا هلک

راغی وویل چې دا هغه راغلی دی دا گلاب زوی راغلی دی، د سپلو کوم ځای یې وښود چې هلته ناست دی او ویې ویل چې زه امین صاحب سره کار لرم او هغه ته یې بیا عبدالرحمن ورولیږه چې ته دلته نشې راتلای ته هم هغلته او سه بیا عبدالرحمن ته یې کومې خبرې مبرې وې هغه یې ورکړې چې گلاب زوی ته به یې وړې نو دا نو چې د غه سبا شپه خو دهغوی تیره شوه بندي خانه کې یوه شپه یې تیره شوه سبا یې لس بجې وې چې هر شی دوی خلاص کړل نو خدای ورته هغه ورکړه هر شی چې خلاص شول کاته موچې نفر راغلل او موټر یې راووست لاسونه یې ولچک کړ بو یې تله امین صاحب یې وښکه له کوره نو دا دحیوانانو چیغې وې بده ورځ یې جوړه کړه ما ویل چې غلی شئ نو دا خووه دا خو پوهیدو چې همدا کار کیږي نو دا شپه تیره شوه په سبا مور همدا سې په کور کې ناست وو چې فیرونه سره شروع شول فیرونه چې شروع شونو داسې مور نه پوهیدو چې دارقم به وی مور ویل څه خیل څه رقم ده څه رقم شو نو په دا سبا مې دا حیوانان درست مکتب ته لاړل هیڅ ونه پوهیدم چې دوی منع کړم چې مه ځئ مکتب ته درست ولاړل دا ببری دابل دا دواړه واړه واړه وو یو یې اول صنف کې ؤ یو یې دوهم کې نو دوی پسې زه داسې گرده گرځم وځم پسې چې دا هلکان راولم دا ټانکونه دي چې هغه نشي ونه ډارشي یا ژوبل نشي هغه چې لږ ذره بیرون ووتلم چې دا دواړه راغلل چې راغلل ما ویل ای خوازک جانه زه تاسې پسې درتلمه چې ونه ډارشئ ویل نه مه ډاریږه ببو وړکې ؤ درست ټانک خلق نوشته دي.

د ۱۳۵۷ هـ ش کال د ثور اوومه نیټه او د پنجشنبې ورځ وه د سردار محمد

داؤد خان په مشرتوب د کابینې غونډه روانه وه چې ورکې د سرحداتو وزیر پوهاند عبدالقیوم ورد ک هم برخه اخیستې وه:

د پنجشنبې ورځ وه مجلس د وزیرانو په حصه دقانون دکار و کارگر کې دایر ؤ. چون ما دهغو سره ملاقات درلوده نو وزارت سرحداتو ته لاړم سفیر دشوروي هلته راغی بعضې موضوعات وو چې مونږ دهغه په باره کې خبرې وکړې بیا په لسو بجو باندې ملاقات خلاص شو زه ولاړم ارگ ته دا مجلس دایرؤ نو تقریباً یوولس بجې وې چې دغه کودتا شروع شوله په ارگ کې خونو چون په هغه وخت کې مونږ مجلس درلودئ ټول وزیران هغلته وو په استثنی د دریویا دوو نفرو ځخه نور هملته پاتې شود ترسبا یې پورې مونږ هملته په ارگ کې وو. محدوده بمباري وشوله په هغه وخت کې جنگ تقریباً زمینی جنگ ؤ. یو څو وارې طیارې راغللې اما وروسته بیا داترس پیدا شو چې دوی اخطار ورکړو چې مونږ سخته بمباري کوو.

کابل راډیو او دښار ټول مهم ځایونه دحفیظ الله امین په مشرتوب خلقي فوځیانو نیولي وو پرارگ جگړه روانه وه او دبهر ځخه دحکومت مرسته نه رسیده اسلم وطنجار چې دمځکني عملیاتو مشري پرغاړه لرله دحفیظ الله امین له خوا معرفي او په کابل راډیوکې یې یوه اعلامیه ولوستله:

دا اعلامیه اسلم وطنجار د زرهدارو دقواو جگړن اوروي: دلومړی ځل له پاره په تاریخ کې دسلطنت دظلم استبداد وروستني بقایا او دنادرخان دکورنی قدرت پای ته ورسېد او ټول دولتي قدرت دولس ته لاس ورغی دولتی قدرت دعسکري انقلابي شوری په پوره واک او اختیار کې دی.

گرانو وطنوالو! ستاسو اولسي دولت چې د انقلابي شورى په لاس کې دى خبر درکوي چې هر ضد انقلابي سړى چې وغواړي چې د انقلابي شورى له هدايت او مقرراتو څخه سر وغړوي ژر ترژره ئې نظامي انقلابي مراکزو ته وسپارئ.

پوهاند قيوم ورد ګ وايي چې په همدا شپه د هغوى څخه وغوښتل شول چې ځانونه تسليم کړي:

ددوى نه يې وغوښتل چې بايد تسليم شي او قوماندان د ګارد راغى او ويې ويل چې د هيڅ خوا نه کوم کمک هم را ونه رسېدنو خطر ددې وو چې دوى سخته بمباري کوي بيا تصميم په دې ونيول شو چې بايد تسليم شي او داؤد خان خپله په دې اميد ؤ چې ممکن د نورو ځايونه قوه راورسيږي د غه شى خنثى شي دا حمله خنثى شي او متأسفانه تر سبا يي پورې، سبا يي پورې خو نه، خو تر مابنامه پورې يې هم انتظار وايسته د کومې خوا نه حمله رانه غله اما په هغه وخت کې ګارد بيا نو مقاومت کاوه نو دى په دى اميد ؤ چې ممکن دفع ددې حملې وشي. نعيم خان او نور غړي او د دوى لوراني او زامن يې دا ټول هلته په دا ګل خانه کې وو تقريباً په ګل خانه کې تيت وو په دا اطاقو کې، زه هم په خپله په ګل خانه کې وم تر سبا يي پورې يعني د سبا تر اوو بجو پورې په ګل خانه کې ددوى سره يوځاى وم عبدالاله و، قدير ؤ، زه وم دوزيرانو نه چې دلته موجود وو.

ستا مطلب دا دى چې تر سهاره پورې تاسې يوازې درى وزيران د هغه سره پاتې واست؟:

تريو وخته خو ټول وزيران وو بيا نور ددې اطاق نه چې داؤد خان ؤ،

نعـیم خان ؤ نورو ځـايونه لاړل فـقط دری نفـره ورسـره پاتې شـولو چې
عبدالاله و، قدير ؤ او زه وم. ما په خپله خبرې ورسره ونه کړې تنها يو شی
مې ورته وويل که دوی دومره وکړي چې دغه خپل فـاميل يوبل ځای ته
انتقال کا ځکه دلته ډير خطر موجود دی که دانفر راځي نو ددوی دپاره ډير
خطر دی. ده وويل چې همـدا ځای ورتـه محـفوظ دی امـا ډيرې خبـرې
يې دقومـاندان دگارد سره صاحب جان خان سره او څو نفره نور عسکري
منصبدار چې ورته راتلل دهغو سره يې خبرې کولې خو داسې يو تصميم
ونيول شو چې داؤد خان او يو تعداد نفر او دا فـاميل يې ووځي بيرون ته
يعني دارگ نه ووځي يوې بلې خوا ته لاړشي اما دوی ددې موقع نه استفا
ده وکـړه، مـقـابل طرف، تقـريبـاً په دوو بجو بـاندې يوتعـداد نفـروو په
داجومات کې يې موضع نيولې وه هلتـه يې ډزې وکړې په دوی باندې دوی
بيـا ببرته ننوتل گل خـانې ته او هلتـه څو نفره زخميـان شول په شمـول دده
دزوی عمر سره وزير داخله هم په دا لاس باندې زخمی شوي ؤ عـمر بيـا يو
څو دقـيـقې بعد پسې مړ شو هلتـه وروستـه داسې معلومـه شوه چې په
خودگارد کې هم دوی نفر درلودل له جملې دهغو نه يو هم عبدالحق علومي
ؤ چې هغه ډېر نژدی ؤ ډير اعتـماد پرې باندې کـېده اما په دې حمله کې ده
هم کمين نيولی ؤ چې ډزې يې وکړلې.

دشپې په تېريدو سره دجمهوري ارگ قواوې تسليم شوې، شهنواز تنی
چې په هغه وخت کې دکماندو قوماندان او دهغه پوځيانو په دې حمله کې برخه
اخيستې وه، وايي چې جمهور رئيس محمد داؤدخان تسليم نشو او کلاشنکوف يې

را واړاوه:

کله چې د ثور انقلاب ګډون کوونکو فوځیانو داؤدخان ته وویل چې وسله په ځای کېږدئ او تاسې د ثور انقلاب د قوماندې ځای ته ځان تسلیم کړئ او موږ تاسې هلته بیا یو هغه ؤ چې داؤدخان دا خبره ونه منله او داؤدخان په خپله او داؤد خان سره ورسره ملګري په خاص ډول د کابینې یو شمیر وزیرانو یو جرمنی وړوکی قاتکي کلاشنکوف هم ورسره ؤ په هغې باندې ډزې شروع کړې او بالمقابل د کماندو او دغه د ثور انقلاب ګډون کوونکو پوځیانو هم د خپل ځان نه د دفاع په خاطر ډزې وکړې په دغه ډزو کې داؤدخان او د داؤدخان سره یو شمیر کسان له منځه لاړل او امام الدین سره د یو څو افسرانو نورو دا ژوبل شول او یو دوه دری سربازان له منځه لاړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۱

د خلق حکومت او خپل منځي اختلافونه

په افغانستان کې حکومت او ګوندي غړو نوی بدلون د ثور انقلاب وباله خو عزیز نعیم وایي چې دا یوه کودتا او د شوروي په ملاتړ منځ ته راغلې وه:

د ثور د کودتا په وخت کې زه په خارج کې وم. بیا هم د پېښو سلسله ثابتوي چې دا پېښه د شوروي د مداخلې او حمایت څخه پرته ناممکنه وه. هغه کسان چې په اصطلاح په دې انقلاب کې قدرت ته ورسیدل د شوروي د هواخواهانو پېژندل شوې څېرې وې. د ثور د اوومې نېټې د کودتا نه یوه نیمه میاشت وړاندې زه د ځینو کارونو د پاره کابل ته تللی وم او په هغه

وخت کې مې د مرحوم جمهور رئیس سره وکتل. هغه د صحبت په ترځ کې راته وویل چې د اسې اسناد په لاس راغلي دي چې د خلقیانو او پرچمیانو ارتباط او ځان سپارل د شوروي سره ثابتوي او عنقریب به دا اسناد د افغانستان د ملت په اطلاع ورسوو. برعلاوه د کې جي بي یو مامور ولادیمیر کوزسکین چې غرب ته پناه وړې ده، د امریکا د ټایم د مجلې سره د مرکې په ترځ کې ویلي دي چې کمونیستهان په کابل کې د اپریل په میاشت کې د مجبورۍ او پریشانۍ د حالت سره مخامخ وو او د شوروي د سفارت سره یې اړیکې ونیولې او په نتیجه کې ماسکو د کودتا کولو په هکله د هغوی ملاتړ وکړ.

سلیمان لایق وایي چې دا یو پوځي قیام او کوم نوی ابتکار نه ؤ:

زموږ په وخت کې یو نظامي قیام وشو چې دې نظامي قیام ته زموږ ځینو رهبرانو له هغې جملې نه حفیظ الله امین وویل چې دا یوه نوې تجربه ده انقلاب کې او د جهان خلک باید راشي دا مطالعه کړي او دا وویني. په هغه وخت کې هم زه شخصاً په دې معتقدوم چې دا هیڅ نوع یو نوی ابتکار نه دی. دا یو عسکري اقدام دی. نهایت په دې فرق چې د نورو کودتاوو سره یې فرق دا دي چې په دې عسکري قیام کې قدرت یوې پارټۍ ته وسپارل شو نه یو ګروپ د جنرالانو ته، لهذا د عادي نورمالو

عسکري قیامونو یا کودتا گانو نه یو بېل اقدام ؤ، نو په دې بنیاد تر اوسه پورې لا دا مسئله هم تر مناقشې لاندې ده چې سړی کولی شي دقیقاً ددې اقدام د پاره د یو علمي ستینړډ په اساس باندې دې ته یو انقلاب ووایي.

د پښتونخوا ملي عوامی پارټۍ مرستیال عبدالرحیم مندوخیل وایي چې دا یو مترقي او عام بدلون ؤ:

هغه یو عام بدلون ؤ د افغانستان. د افغانستان یو مترقي بدلون ؤ. د افغانستان یو جمهوري بدلون ؤ او په هغه زبان چې راواخی په اصطلاح. هغه داؤ چې قامي جمهوري یعني د افغان ملت استقلال، تمام هرڅه د ملت په واک کې د افغانستان شتمني د افغانستان دولتونه، ځنگلونه، غمي، د افغانستان څه چې مځکې. د اکم از کم خپل ملت چې دې دومره واکداره وي چې د هغې ترقي ورکړي، او بل بیا د افغانستان داولس واک چې هلته دولس واک وي، هلته جمهوریت وي. پرمخ باندې افغانستان ته ترقي ورکړي. دا خبره وه او دا به بیا وي هرڅوک چې نن دا اوس چې سره جنگیږي رباني صاحب دی، گلبدین صاحب دی، سیاف صاحب دی، چې دا ټوله سره جنگیږي، چې اخر ځای راشي، څه به کیږي خو د غه خبره به کوي چې وروره بس د افغانستان آزادي او په افغانستان کې جمهوریت.

د جمهور رئیس داؤد خان د حکومت تر سقوط وروسته د خلق د ډیموکراتیک

(c) ketabton.com: The Digital Library

گـوند د سـیـاسي بیـرو غـړي د جمـهوري ارګ تـرڅنګ په وزارت د فـاع کـې راټـول شول. په دې کسانو کې عبدالکریم میثاق هم شامل ؤ چې د سیاسي بیرو غړی ؤ:

دلته بحثونه کېدل چې په آینده کې څه وکړو ؟ څنګه حکومت او دولت جوړ کړو ؟ په دې بحثونو کې به همیشه تره کي د کارمل ، امین ، قادر او وطنجـار سـره په یوه جـلا اطـاق کـې چې د وزیر دفـاع د خـوب کـوټـه وه جلاکښیناستل خبرې به یې کولې تلل او راتلل به، په اخر کې ما امین ته وویل چې دا څه خبره ده چې ځئ او راځئ تاسې قصه سیاسي بیرو ته راوړئ !هغـه په جـواب کـې راتـه وویل چې زه صـلاحـیت نه لرم تاسـې د تره کي صـاحب څخه پوښتنه وکړئ! ما د تره کي صاحب څخه پوښتنه وکړه هغه راته وویل چې قادر او نور وایي چې واک باید د نظامیانو سره پاتې شي او حزب باید د نظامیانو تر شاوي! زه په ځواب کې وایم چې نظامیان د حزب غړي دي باید قدرت حزب ته انتقال کړي. کارمل هم د قادر سره پُس پُس او خبـرې کـوي او قـادر تحـریکوي وروسـتـه مـوږ دا خبـره جـدي ونیـوله چې موضوع باید په مرکزي کمیتې کې طرح شي دا خبره ومنل شوه او د مرکزي کمیتې غونډه جوړه شوه او تره کي یو احساساتي نطق وکړ او ویې ویل چې نظامیان د حزب غړي دي دا خبره هیڅ مطرح نه ده قدرت باید د حزب سره وي. وطنجار چې په دې وخت کې پوره واک درلود د مرکزي کمیتې د نورو

غړو سره يوځای د تره کي خبره ومنله فيصله وشوه چې نظامي شوری لغوه او ملکي انقلابي شوری جوړه شي او په دې هکله يوه اعلاميه په راديو کې هم نشر شوه وروسته د حکومت او وزيرانو د انتخاب پر سر مخالفت راپورته شو کارمل د صدارت او د انقلابي شورى د معاونيت ترڅنګ خارجه وزارت هم غوښته او د کورنيو چارو وزارت يې د نوراحمد نور له پاره غوښته. حفيظ الله امين خارجه وزارت ځان ته غوښته خو په آخر کې فيصله وشوه چې نور محمد تره کی جمهور رئيس ، ببرک کارمل د صدراعظم مرستيال او حفيظ الله امين خارجه وزير او د کورنيو چارو وزارت نور احمد نور ته ورکړل شو.

د حکومت د جوړيدلو سره سم جمهور رئيس نور محمد تره کی د خپل دولت په اساسي خطوطو کې د شوروي اتحاد سره د اړيکو د پراختيا خبرې وکړې:

له خپل شمالي سترګاونډي شوروي اتحاد سره د هراړخيزو دوستانه مناسباتو تحکيم ، پراختيا او توسعه.

د نور محمد تره کي په مشرتوب متحد حکومت ډېر دوام ونه کړ او ډېر ژر اختلاف راپورته شو. سليمان لايق د دې اختلاف په باره پر نور محمد تره کي او ببرک کارمل اړولی ده:

تاسې پوهيږئ چې د هغه وخت حکومت د حزب په لاس کې ؤ او زه

دحزب په مرکزي کمیټې کې غړی وم او اساسي مسئله فقط هلته دا وه چې
د تره کې صاحب او د کارمل ترمنځ هم هغه پخوانی زوړ مخاصمت بیا
شروع شو او کارمل صاحب د تره کي صاحب له خوا د یوې ډلې نورو
پرچمي رهبرانو سره د سفیرانو په حیث خارجي هېوادو ته مقرر شول ، زه
طبیعي ده هلته پاتې شوم . ما کومه پرچمي یا خلقي موضعګیري نه
درلوده او کله چې ګوند یو شو ترننه پورې زه د دې د فرکسیوني اختلافاتو
سره د یوه سره هم نه وم. ماځان ته ډیر لوی شرم باله چې په دې لوبو کې
د قدرت د نیولو د پاره سړی علاقه وښيي لیکن هلته دا فکر ؤ چې زه شاید
یو پرچمي یم علاقه مند به یم له پرچمیانو سره او د پرچمیانو د تصفیې
کار شروع شوی ؤ په ګوند کې د ننه نوزه یې له وزارت نه موقوفه کړم.

پخوانی صدراعظم سلطانعلي کشتمند هم بندي او وایي چې په اعدام محکوم شو :

خلقیانو غوښتل چې په تنهایی حکومت وکړي او پرچمیان باید
وشړي چون زه هم پرچمي وم نو ځکه بندي شـــوم بل دلیل دا ؤ چې زه
د سیاسي بیرو غړی وم په حزب کې مې ډیر نفوذ درلودی او د خلکو
پشتیباني راسره وه ، متأسفانه زموږ په ټولنه کې زباني او نژادي مسئلې
هم رول لري او کیدای شي نقش ولوبوي دوه ځله د نام نهاده محاکمو له خوا

په اعدام محکوم شوم او داسې شکنجې راکړل شوې دي چې د نورو ته يې تصور گران دی.

عبدالرشید جلیلی چې د خلق یو مشر او د کرنې وزیر پاته شوی دی دا پړه پر پرچمیانو اړولې او وایي چې پرچوکیو جنگ او کودتاگانې يې پیل کړې:

په چوکیو باندې جنگ او بل دا چې هلته کودتاگانی پیل شوې، کودتا په ضد د دولت باندې پلان شوه، البته په دې کې پخوانی شوروي اتحاد هم دخیل ؤ ځکه هغوی اول دا نه غوښتل چې موږ قدرت ته ورسیږو او بیا وروسته چې قدرت ته ورسیدو هم د هغه اولې ورځې نه د پخواني شوروي اتحاد د حکومت د سیسې پیل شوې او یوه د هغه د سیسو نه دا وه چې کودتا وشي، همدغه کودتا کشف شوه او واقعاً د خلقیانو او پرچمیانو ترمنځ يې اختلاف لا پسې شدید کړ او د غه سبب شو چې بیا وروسته تصمیم دا ونیول شو چې پرچمیان چې په هغه کلیدي پوستونو کې وو د هغې نه لیرې کړی شي.

کشتمند په خپله وویل چې دا کودتا نه وه:

نو کشتمند په خپله په اعترافاتو کې هغه اخبارونو کې د هغې د غه به مولوستلي وي تاسې چې هغه په خپله ویل چې زه پکې شریک وم د ده په خپل خط باندې لیکل شوي وو ځکه چې د ده

او اوزونه ثبت شوي وو هغه مستند دي کوډ تا يې کوله.

اجمل ختيک وايي چې د اختلافونو ترڅنګ د افغانستان خلک په ذهني لحاظ دي بدلون ته چوړنه وو:

افغانستان چې دی هغه خپل يو مزاج لري يو تاريخي ملي روح لري هغه څه شی دی، هغه استقلال دی، هغه تاريخ او عنعنه ده او هغه اسلام دی، د دريو ددې نه سوا چې بهرنۍ هر قسم مفکوره راځي، څوک چې ورته راشي هغه افغانستان نه قبلوي او دا چې انقلاب د ثور ورته وايي دا دوی خارجي مفکوره راوړه او خارجي مفکوره يې د افغانستان په خلکو باندې په زور تپله. دانقلاب په دريمه ورځ چې زه ورغلمه تره کي صاحب ناست وو راپاڅيدو يوشل قدمه ما ته. ملګری مې و دوست مې ؤ مشرمې ؤ نو کښيناستو نوما ورته وويل چې انقلاب سياست نه دی راوستی وسلې راوستی دی او کوم انقلاب چې سياست رانه ولي وسله يې راولي نو دهغه کاميابيده زه نشم ويلی. هغه وويل دا تاسې دعدم تشدد خبرې کوئ. دغه شانتې پاچا خان چې ورغلو ما ورته راوستو باچاخان ورته وويل چې ګوره ته په دې ځای کې کيناستې نن حکومت ستا په لاس کې دی خو داحکومت چې کاميابيږي نو هر څنګه چې ته راغلې په هغې زه بحث نه کوم، خو دا به هله کاميابيږي چې دا افغانان دا چې دي دا که په زور جنت

ته بوزې هم نه ځي او که په رضا يې دوزخ ته هم بوزې ځي ورته و يې ويل چې نو ته ما ته ټول خپل وزيران او هغه چاچې انقلاب کړی دی ټول راوغواړه چې زه ورسره خبرې وکړم. بله ورځ يې راوستل هغو ته يې وويل چې بچو! په دې مه مستيرېږئ چې تاسې انقلاب کړی نن جرنيلان يئ نن وزيران يئ لاړشئ په اولس کې ولس پوه کړئ ولس درنه ورو ورو خپه کېږي. نو زما مطلب دا دی چې دا انقلاب چې دوی ورته وايي دا د بهرنه راغلې يوه مفکوره وه چې هغې ته افغانستان بنيادي طور سره تيارنه ؤ او ثابته شوه چې تيارنه دی.

۳۲

اصلاحات اراضي

کله چې د خلق حکومت واک ته ورسيدئ سمدستي يې فرمانونه جاري کړل. عبدالکريم ميثاق چې د ماليې وزير پاته شوی دی وايي چې د افغانستان په تاريخ کې دا فرمانونه مثال نه لري:

هغه مشهوره فرمان چې د افغانستان په تاريخ کې بنايي بې مثاله وي هغه فرمان دی چې پکې د ښځو او نارينه ؤحقونه يو شان شول، په دې فرمان کې د شريعت محمدي د حکم سره سم د ښځې مهر د ری سوه افغانی وټاکل شو مونږ ملايان راټول کړل هغوی حساب وکړ او فتوی يې ورکړه

چې مهر دې درې سوه افغانۍ تعیین شي. بل د سود په هکله فرمان صادر
شو چې سود او سود خوري منع ده مثلاً یوه سړي بل ته زر افغانۍ په سود
ورکړې وې او دهرش زره یې دکلونو په اوږدو کې سود ورڅخه اخستی ؤ نو
په دې حساب یې دخپلو پیسو لس برابره لا س ته راوستې وې نو ځکه دا
پور وبخښل شو یا که دځمکو اصلاحات راواخلو نو داسې وه چې هغه
څوک چې په ځمکه کار کوي او کري یې ځمکه دهغه ده.

دافغانستان په ډیروسیمو کې مځکې لرې او دمځکو مالکان په خپله په
کر کرنه لګیا وي خو دافغانستان په غربي ولایتونو کې بیا خبره بیله ده نعیم
فراهي چې په بالا بلوک کې دډیرو مځکو خاوند دی دمځکو داصلاحاتو دا شکل
نه مني:

بدترین کار چې دوی شروع کړئ همدا اصلاحات اراضي وو
اصلاحات اراضي خو داؤد خان هم شروع کړل هغه په دې شکل شروع کړل
چې هرچا چې مځکه زیاته درلوده مازاده ځمکې به یې دهغه سړي څخه
واخیستې ویوبل چا ته چې ځمکه به یې نه درلوده هغه ته به یې په پنځه
ویشت کاله قسط ورکړه او هغه پیسی به یې بیا وهغه سړي ته چې ځمکه
یې ځینې اخیستې وه په پنځه ویشت کاله قسط ورکولې. هغه هم
اصلاحات شروع کړي وو ولې د دوی اصلاحات داسې وو چې اول به یې

دمځکې خاوند را وغوښتئ په مځکه به يې ودروئ نژدې ترين مکتب چې به هلته وو ابتدائيه يا غير ابتدائيه هغه هلکان به يې راټول کړل او په دې سپين ږيري باندې به يې تولعنت ويل او بيا به يې دمرګ پرډغه سړي باندې ياد فيوډال په نامه يا دزميندار په نامه باندې مرګ ورباندې ويل پس له هغه څخه به يې دغه سړي بندي کړئ يو تعداد نور به يې دکور هم ځينې ووژل نو مځکه به يې واخيستله په خلکو به يې تقسيم کړه زياترو خلکو مځکې نه دي اخيستې صرف هغه کسان چې ددوی تالي څتي وو ورسره په کميټو کې يوځای وو پر هغو باندې يې تقسيم کړه او هغه بدبختانو نه غويی درلود نه يې ټراکټور درلود او نه يې هم سره درلوده او نه يې هم دتخم غنم درلودل دا مځکې ټولې شاړې پاته وې دا مځکې هيڅ کښت شوې نه دي دا ډير لوی بدبخت پروګرام وو دا هيڅ په ګټه دافغانانو نهٔ نه ددوی په ګټه ؤ نه دبل چا په ګټه ؤ.

عبدالرشيد جليلي چې د اصلاحات اراضي وزيرؤ وايي چې اصلاحات اراضي دضرورت له مخې ترلاس لاندې نيول شوي وو ولې دمشاورينو دبدنيتی له کبله دستونزو سره مخامخ شول :

اصلاحات اراضي په هغه وخت کې داسې فکر کېده چې مطابق دغوښتنو او هغه ضرورتونو دابايد سرته ورسيږي دير ش جريبه ځمکه

اعلی درجه هم هغه صاحب د ځمکې ته پرېښودل کېدله او نورو بې ځمکې خلکو ته پنځه جريبه ځمکه ورکول کېده موږ پوهېږو چې په افغانستان کې خلکو ببخي ځمکه نه درلودله او پنځه جريبه ځمکه که داسې يوې اوسطې کورنۍ ته اعلی درجه ځمکه ورکول کيدله هغه يعني کمه ځمکه نه وه بعضې خلکو ويل چې د پرمختګ مخه يې ونيوله، دغه کوپراتيفونو دپاره هم دغه کېدل يعني هڅې کېدلې لاکن بيا هم سره ددې په دې کې يو څه دمشاورينو رول هم ؤ چې طبعاً موږ اوس داسې قضاوت کوو چې امکان يې درلود د دوی نيتونه چې دپخوانه ماوويل چې نيتونه يې سم نه وو شايد يو څه دغه بدنيتۍ هم شوې وي موږ اوس کولای شو چې يعني دومره زر اصلاحات اراضي ته ضرورت نه وو. او که کېدلی نو بايد ښه شرايط څېړل شوي وای او پس د هغې نه به اصلاحات اراضي منځ ته راغلي وای اگر چې سره ددې چې دغه اصلاحات اراضي چې وشول يعنی محصولات په هغه کال کم نه شول دمځکې حاصلات ببخي ډير وو، ځکه سره او ټراکتورونه هم ورکړه شول لاکن بيا هم وروستنيو پېښو داسې وښودله چې بايد ډيره عجله نه وای شوې او خصوصاً په دغسې غټو کارونو کې بايد ټولې خواوې څېړل شوې وای او بيا اقدام شوی وای.

دشرايطو ترڅنګ نورې ستونزې هم موجودې وې، عبدالرحيم هاتف

(c) ketabton.com: The Digital Library

باورلري چې په افغانستان کې دمځکو پوره او لازمي سروې نه وه شوې:

اصلاً خو داسې خبره ده چې په افغانستان کې ځمکې سروی شوی چندانې نه وې دپخوا څخه په هغه شکل باندې چې لازمه ده او دمځکو داوبو اندازه دسر کیله وپای کیله وسردانه وپای دانه چې تاسو ته درمعلومه ده دهغو سم تقسیم عادلانه نه ؤ شوی اول خو دا خبره په کار وه چې باید ځمکه سروي شوې وای او اوبه یې اندازه شوې وای بل دا چې دبزگر سالانه عاید کتل شوی وای چې دهغه ژوند په دې موجود عاید کې څرنگه دی، کېدلای شي که نشي کېدلای ډېر ځله دغه اندازه دمځکو چې یو بزگر ته په نظر کې نیول شوې وه دهغه دبزگری ترسهم کم عایدات یې ورکول یعني دغه جریبانه چې و بزگر ته په نظر کې نیول شوې وه پنځه جریبه یا د هغه معادل په نورو درجو کې تردیرشو جریبو پورې دهغه عایدات ډېر ځله داسې وو چې په خپله د بزگر تر سهم کم را تلل نو په دې نسبت باندې چې دخلکو په نظر باندې دابې قیمته دیو چا ملکیت اخیستل بې عوضه څخه دایو شکل دحرام ؤ په دې نسبت باندې دا ډېر موفق نشول، برعلاوه دبزگر قیمت خورا ډېر لوړ تللی ؤ شاوخوا دافغانستان په شاوخوا کې په خپله په افغانستان کې کارونه خورا ډېر پیدا شوي وو یو عالم عایدات غریب کارو خلکو درلودل په همسایه

مملکتو کې خصوصاً په خلیج او د ایران و خواته نو د ا د بزگر د سطحې خلک
چې وو عموماً هلته یې کارونه کول او دلته د بزگر اهمیت په د ننه په
افغانستان کې خورا ډیر شوی ؤ او سهم یې نسبت و پخواته چې شپږمه او
پنځمه او څلورمه ؤ ، خصوصاً په جنوب غربي افغانستان کې چې مځکې
ډیرې وې دلته تر دریم او تر نیمایي پورې سهم ورسیدئ نو هغه د بزگر ډیر
په نفع ؤ تر دې چې دولت پنځه جریبه اوله درجه مځکه دوی ته ورسپارله
او یا د هغه معادل تر دېرشو جریبو پورې په دغو مناسبتو باندې نو دا
د مځکو اصلاحات چې دوی ورته نوم ایښی ؤ دا پروگرام کامیاب نه شو .

په ډیرو ځایونو کې دراپیدا شوو ستونزو له کبله مځکې ونه ویشل شوې ،
نعیم فراهي وایي چې د هغوی بزگر حاضر نه وو چې په اصلاحات اراضي کې ورکړل
شوې مځکې ومني :

زمونږ مځکې ونه ویشل شوې داځکه چې مونږ ډیره مځکه درلوده او
زمونږ مځکه د امیر عبدالرحمن د وختـه څخه بیا تردا اوسه پورې مونږ
د مالیې ټکټ درلود او زیاتره مو کومک د قوم او د دهاقینو سره کاوه مثلاً
په ټول افغانستان کې څلورمه حصه د مځکې د حاصل و دهقان ته ورکول
کیدله په داسې حال کې چې مونږ درې حصې اخیستلې او څلور حصې مو
و دهقان ته ورکولې مونږ په مځکه باندې تجارت نه دی کړی هغه ټول زمونږ

قوم د هغه نه استفاده کوله څو ک حاضر شوي نه دي زمورږ و مځکې ته. زمورږ ځمکه تر آخره پورې چانه ده اخيستې. نو د غه علت وؤ چې دوی سر بندونه هوار کړل او دوی ویالې او کاریزونه ټول هوار کړل صرف پرضد باندې دا ځکه چې خلکو نه اخیستله او استفاده نه ترې کېدله.

په دی اصلاحاتو کې د مځکو مالکانو ته درونډ تاوان ورسیدئ عبدالرحیم هاتف وایي چې په افغانستان کې د کورنیو تر منځ مځکې ګډې او ترکه نه وه شوې:

دافغانستان مځکې د تیرونیکه ګانو په نامه باندې پاته دي او دا بیا وروسته ورثې ترکې نه دي کړې، سره ویشلې نه دي، حد بخشی یې نه دي کړې نو پر هغه نامه باندې مالیه تحویلیږي هغه که څه هم دری، څلور و پنځه نسله دمخه مړه شوي وي بیا نو دهغه نامه مځکه چې تر اصلاحاتو لاندې ونیول شي معنی یې دا ده چې دیو څو فامیلو په حقوقو باندې تجاوز دی په داسې حال کې چې هغه فامیلونه که په خپل مینځ کې خپله مځکه شرعاً وویشي نو ددوی په مځکه کې دونه ځای نه پاته کیږي چې داوبل چاته ورورسیږي اویا د دې څخه اضافه جریبي شي وبل چاته سهم پکښې ورکړل شي نو دداؤدخان داصلاحاتو په شکل کې یو دادی چې هغه سطح

دمځکې دا صلاحاتو دپاره يې لوړه نيولې وه، دوهمه دا خبره ده چې دمځکې ماليه يې لکه په تجارت کې چې مروج دي مترقي ماليه يې نيولې وه چې اکثراً زمينداران دمترقي ماليې پر اساس باندې ودې ته آماده وو چې دامځکې ژر تر که کړي او يا ودې ته آماده وو چې که دامځکه دا صلاحاتو په نتيجه کې ددوی څخه وا خيستل شي چې د دا ماليې څخه دوی نجات پيدا کړي. مګر دغه انقلابي دولت چې راغی دوی خو دمطالعې فرصت نه دی پيدا کړی دوی خو دستي فرمان صادر کړ چې دمځکو دې اصلاحات وشي او بالاخره که ستاسې په ياد وي بيا تره کي صاحب وويل چې خلکو په لنګوټو مځکې سره وويشلې نو په لنګوټو باندې چې وېشل کېږي نو هغه خو معنی دا ده چې په ډير تلوار باندې يې دا کار کړی دی او دمطالعې فرصت يې نه دی پيدا کړی او زما په ياد دي چې اولين مړی چې په قندهار کې ددولت په خلاف چې جنګيدئ دهغه د جيبه څخه دمځکې قباله راوتلې وه دا مځکه چې دولت ورکړې وه او دوخت والي ډير په تعجب ودې ته کتل چې دا څرنګه خبره ده چې موږ ورته مځکه ورکوو او دی زموږ سره جنګېږي معنی يې دا ده چې ددې خبرې ټوله مطالعه همه جانبه نه وه شوې. نو په دې نسبت باندې دا ناکامه شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۳

د حکومت په مقابل کې مخالفتونه

د مخالفتونو په هکله جمهور رئیس نورمحمد تره کي خبری کړې او دا پړه

یې دانقلاب پر دښمنانو اړولې ده:

زموږ دانقلاب دښمنان په موږ باندې داتور هم لګوي چې موږ دخلکو

کورونه، جایدادونه ضبطوو او حتی ددوی ښځه ددوی دغاړې کالي کاږو،

زه دلته دا اعلان کوم چې موږ به دهیڅ شخصي ملکیت ته په بده سترګه

ونه ګورو او نه به دچا کورونه او جایدادونه ضبط کړو البته دافغانستان

دخلکو دښمنان له دې امره مستثنی دي. دا باید تکرار ووایم چې تردې

ویاړلي سره بیرغ لاندې په افغانستان کې د ټولو ملیتو اتحاد او یووالی به د دوی د بېلوبېلو خصوصیتو په نظر کې نیولو سره سره د طبقاتي موقف په اساس تأمین شي. ما خپل خلقي وسله وال پوځ او خپلي خلقي څارندويي قوې ته امر کړی دی چې د هغو ورانکارو عناصرو پر ضد لوړ اقدامات وکړي چې د افغانستان د زیار ایستونکو خلکو د انقلاب په ضد عمل کوي او په دی توګه غواړي چې د دوی مادي او معنوی ګټې په خطر کې واچوي په دي ټکي ټینګار کوم چې زموږ ټول هغه ګران وطنوال به چې وطنپرستانه عمل کوي او د خلقي انقلاب په مقابل کې نه خنډګیږي په بشپړه توګه خوندي او مصئون وي او یوه ویښته ته به یی هم ضرر ونه رسیږي. دغسې هیوادوال له ټولو مدني او خلقي حقوقو څخه بشپړ برخوردار دي. دا په ټینګه څرګندول غواړم چې زموږ خلقي ګوند او خلقي دولت به د خپلو اساسي کرښو د عملي کولو د پاره هر اړخیزې مبارزې وکړي او په اخلاص او ګړندیو اقداماتو سره به د افغانستان د خلکو اقتصادي، اجتماعي او سیاسي چارې د بشپړې ډیموکراسۍ په اساس په ښه توګه رواني کړي. موږ به خپله ټولنه د اسې ژر او اساسي جوړوو چې څوک یې هېڅ‌وونه پېژني او نه یوازې به زموږ زوړ نسل هغه ته حیران شي بلکه په دې ټوله منطقه او جهان کې به ټول ورته حیران وي باید ووایم چې

زموږ د ثور ستر انقلاب ته هرچا دوست وي که دښمن گوته په غاښ نیولې

ده.

دافغانستان حالاتو نه یوازې د سیمې هیوادونه بلکه لوی طاقتونه

دحیرانۍ سره مخامخ کړي وو، جگړې چې پیل شوې وې تر همدا اوسه پورې جاري

دي، حضرت پیرابوبکر چې په آغا جان سره شهرت لري وایي چې دلومړي سر څخه

یې دجهاد ترتیبات ونیول:

چې څنگه د تره کي حکومت کښیناست په دې کې ما بعضې کسانو ته

وویل چې په هغو کې خواجه محمدخان ؤ چې دعبدالعزیز خان زوی دی،

وکیل احمد جان دغو کسانو ته. خو هغه هیڅوک نه پورته کیدل چې موږ

دا جهاد کوو. آخریو بوستان نامی یو کوچی دی یو څوکورونه ددوی سره

شته هغه ماته وویل چې آغاجانه که یې ته جهاد بولې موږ ته له حضرت

صاحبه فتوی راواخله نو دنورمحمد تره کي په دا آخرو شپو کې زه له دیره

غازي خانه ولاړم، زموږ ژمی په دیره غازي خان کې ؤ ولاړم کراچۍ ته له

حضرت والد صاحبه څخه مې هلته فتوی راواخیسته. دی نو چون کې

مریض ؤ نوشته یی په خپله نشوه کولی، دسلو یو نیم سلو کسانو ترمخ

یې اعلان دجهاد وکړاو ماته یی وویل چې خپل سرومال به ته ټول په دی

جهاد کې صرفوې بیانو دا جهاد شرو شو نو په دې کې ما مولوي

سیدمحمدته، کامران ته او دلته دحضرت صبغت الله مجددي دپاره کومکونه وکړل دوی سره مو کومک وکړ، دوی ته مو دفترونه ورخلاص کړل بیا په دې مابین کې حضرت صبغت الله مجددي زما څخه کومک وغوښت دپېښور دپاره ده ته مو دهغه ځای دپاره کومک ورکړئ. خونو بیا بالاخره داجهاد سره شروع شو، سو که سو که خو دلته بیا حکومت پاکستان هم دخل اندازي شروع کړه او اسلحې یې شروع کړې. بیا داخلک راغله چې آغاجانه اوس خو نو څه کومک راسره وکړه چې موږ دا اسلحې په بیه ورته واخلو په اپوزي کې بیانو دا کرنلانو (غونډ مشران) تو پکان خرڅول نو ما دېرې پیسې ورواستولې دغه پیسې راغلې نو دا کومکونه شول نو اول واربیا دوی ته په بادیني کې موږ ددوی دپاره دفتر خلاص کړئ. نو ددې دپاره محب الله آخونزاده، ملا نقیب الله او ملا عبدالباري دا دری ماته راغلل دملایانو له خواچې آغاجانه اوس به څنګه کوو نو ما په سنځاوۍ کې دوی ته پروګرام ورجوړ کړئ دا خپلو خلکو ته هم، دوی ته هم، چې تاسې به ځئ د بادیني څخه به جهاد شروع کوئ یوې خواته ددوی مشر محمداکبر شو دعوامو او بلې خواته موسی کلیم طالب ؤ چې دواړه شهیدان شوي دي اوس. اوله تانه یې دقلات دولایت اعلی جرغه ونیوله، بیا یې درخت یحیی ونیوله، بیا له هغه بعد تر قلاته پورې دغه تانې ټولې

سو که سو که تسلیم شوې او له هغه بعد بیا جهاد یو داسې اور و اخیست چې نن د قومندان عبدالرازق په نامه چې کوم قوماندان دی هغه هم د موسی کلیم او محمداکبر سره کارکړی دی چې د دوی مشر حافظ صاحب ؤ او ملا شیرین ؤ دا ټول لاړل د قندهار منطقې ته د غه خلک چې موسی کلیم ؤ محمد اکبر ؤ دا په قلات کې پاته شول.

وایي چې د حکومت پر ضد لومړي قیامونه په کنړونو ، بدخشان ، هلمند ، هرات او د افغانستان په نورو سیمو کې پیل شول. مخالفتونه په هر ځای کې جاري وو ډاکټر احمد جاوید وایي چې همدا وخت ؤ چې په کابل پوهنتون کې مخالفت په ډېرېدو شو:

په دې وخت کې د حکومت او چپ ګرایۍ پر ضد مخالفت د استادانو او محصلانو په منځ کې ډېر شو او په هر ځای او هر قدم کې یې عکس العمل ښودئ مثلاً په صنفونو کې یې د حزبي استادانو څخه پښتلې او پر له پسې پوښتنې کولې پر تختو او دیوالونو او دروازو به داسې شعارونه لیکل کېدل چې د حکومت د مخالفت ښبانه وه او کله کله به کاریکاتورونه کښل شوي وو د پوهنتون د اولیه سازمانو له خوا به ډېر محصلان بندیان شول او ډېر به یې ووژل شول، د طاهر علمی د ریاست په وخت کې د ادبیاتو فاکولتې ډېر استادان ووژل شول چې د هغو په مینځ کې استاد ناصري او

دکتور شجاعي هم ووژل شول.

پوهاند علي محمد زهما چې په کابل پوهنتون کې د تاریخ استاد ؤ د پوهنتون څخه تبدیل او وروسته بندی شو:

مکتوب اکادمی ته ولاړ او زه هلته مقرر شوم هیڅ په خبر هم نه وم یوه میاشت مې معاش وا خیست، په بله میاشت کې مې پنځلس ورځې نور کار وکړ هغه معاش مې هم پاتې شو چې د میاشتې اخره نه وه شوې زه ولاړم خاد ته او هلته دا عزیز د ضبط احوالات وزارت داخله دا د سروری خوریی دی که څه شی دی سهار هغه ؤ دا یوه سورمایي دریشي یې اغوستې وه یو تور براقي بوټونه په دغه ځای کې یې او سپنه وه هلته راغی چای یې وڅکله بیا یو برق یې راکړ ښکنځل یې ډیرو کړل بیا چې زه راوتم ویل ووځه بیا پر دغه ځای باندې (ملا) په دغه لغته یې چې ووهلم دغه دی اوس هم مات دی.

یعنی د ملا هډوکې دی مات دی؟:

نه ستون فقرات آخر. بیا دهغه ځایه څخه چې زه ووتم بیا یې په کوټه کې واچولم، بیا ماسپښین بیا سروري دوی وغوښتم ما سروري نه پیژانده یو غټ سړی ؤ، خیته یې غټه وه دا نکتایي باندې یې یو قوس جوړ شوی ؤ، دوه دری کسه داسې ولاړ وو. ده وویل چې ددغه اشرار و سره دې څه

کول او څه هدایتونه دې ورکول ماویل والله که هیڅ شی مې ورکړي وي والله که زه پیژنم اشرار مشرار. غټ سوک یې هم ؤ داسې یې ووهلم بیا داسې یې ووهلم بیا چپه شوم بیا یې وویل کښینه پر دغه چوکۍ باندې! چې زه یې کښینولم بیا پر دغه دوه گوتې باندې برق یې راکړ چې برق یې راکړ بیا نو زه نه وم په خبرولې چې سهار هم ما برق اخستی ؤ نن شپه هم داسې تیره شوه سبا بیا تحقیقات شروع شول داته نیمو او نهو بجو ترمنځ دغو مره مې درست نه دي په یاد چې شروع شول په بله کوټه کې روسان ناست وو داسې راته بریښیده چې له پارسي څخه دا ترجمه کیږي. ترجمه کوي یې وهغه روسي ته بیا روسي په روسي ورته وایي بیا دوی په پارسي داترجمان نیسي بیا دلته لیکي بیا یې ماته استوي په دغه یې ډیر وخت ونیوئ سحر شو نو بیاهم څو ورځې پاته شوم هلته بیا دهغه ځایه څخه صدارت ته یې واستولم بیا په صدارت کې څوارلس یا پنځلس ورځې هم هلته پاته شوم بیا دهغه ځای څخه یې واستولم بلاک دوته تر هغو پورې چې پرچمیان راتلل بندي وم.

په ډیرو هیوادونو کې د سیاسي بندیانو سره چلند بشري وي، عبدالاحد کرزی چې په پلچرخي کې سیاسي بندي ؤ وایي چې حکومت ته دا خبره مطرح نه وه:

مشران یا سیاسي خلک زیاتره ترعادي خلکو ډیر مطرح وو، ډیره

شکنجه او تکلیف یې هغو ته ورکوئ چې د دوی په وس کیدل یعنی دوی ته سپین ږیري یا مشر یا سیاسي سړی دا کمونیستي یا دغه زموږ د افغانستان کمونستانو ته هیڅ معنی نه درلوده بلکه له هغو سره یې ډیره سخته رویه کوله نو زه به یو مثال درته ووایم دا پنځه لس ورځې بعد چې به یې موږ ته کالي د کوره راوړه دا ټوله بندیان به خوشحاله وو یوبل ته به یې تبریک ویل چې دا دي کالي دې راغلل په کور کې دی خیریت دی. یو دوه ډیر سپین ږیري خلک وو تقریباً دا تیا اتیا کالو خلک به وو او ډیر سپین ږیري خلک وو په شي نه وو خبر دواړه په یوه اتاق کې وو نو دا یوه ته یې عسکر ورغی چې راشه ستا بکس راغلی دی کالي دې راغلي دي چې ورغی هغه خپل کالي یې تسلیم کړل راغلی. هغه خپل بل ملګري ته یې وویل چې ستا کالي هم راغلي دي ورشه هغه چې راغی هغه ضابط ورته وویل چې ته څنګه راغلې تا ته چا وویل هغه وویل ما ته دکوټې ملګري وویل چې ستا کالي هم راغلي دي هغه یې هم راوغوښت هغه ته یې وویل تا ته چا وویل چې ده ته وواېه ده وویل په کوټه کې مې انډیوال دی ما ویل ورشه چې هغه سپاهي هم تکلیف و نهویني خلکو پسې ګرزي هغه دی بکس دی راغلی دی پر دغه باندې یې دواړه دغسې مرګ ته ووهل چې په دغه ورځ دا ټولو بندیانو ورباندې وژړل هغه بالکل یو داستان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳٤
د نور محمد تره کي سقوط

د ببرک کارمل تر لیرې کولو وروسته حفیظ الله امین صدراعظم وټاکل شو او د جمهور رئیس نور محمد تره کي سره یې اړیکې ښې او یو بل ته ډیر نژدې وو خو ښې اړیکې دوامداره نه وې وایي چې نور محمد تره کی شکي شو چې حفیظ الله امین غواړي چې خپل واک ډیر او هغه تحت شعاع راولي دا مخالفت ښکاره نه ؤ ، خیال محمد کتهوازی چې د اطلاعاتو او کلتور وزیر ؤ د نا پیلو هیوادونو غونډې ته د نور محمد تره کي سره یو ځای کیوباته تللی ؤ:

ماته په لارکې بیا تره کي صاحب وویل چې څه حال دی په داگوند کې

څه حال دی؟ ما ویل قراري دده ویل یې څه شی نه احساس کوې؟ ما ویل داسې څه نشته دي هلته داسې علنی څه شی نه وو ځکه ددوی دواړو په مینځ کې ظاهراً ډیر ښه تفاهم ؤ او دغه مسائل ټول په خفا کې لګیا وو پټ او دی چې هاوانا ته ولاړ هلته په تشویش کې ؤ ولې نه یې ویل منتهی دومره یې ما ته وویل چې تاسې حزب پرېښودا واري چې ولاړشې دښاري کمیټې کار ته په خپله په غاړه واخله. دښاري کمیټې منشي اسدالله امین ؤ بیا یې ما ته وویل چې دا واري ولاړ شې دښاري کمیټې منشي به تا مقرر کړو دا مهمه چوکی ده هغه بیا چې راغلو په دوو ورځو کې برخوردونه او جنګونه سره راغلل او دی بیا دمنځه لاړ.

د کیوبا څخه کابل ته دراتګ په لاره نور محمد تره کی په ماسکو کې پاته شو او ویل کیږي چې دببرک کارمل او شوروي مشرانو سره یې وکتل په دې خبرو کې نور محمد تره کی یوازې ؤ او داسې آوازه وه چې دحفیظ الله امین دلیرې کیدو او ببرک کارمل دراوستلو خبره مطرح شوې وي نور محمد تره کي همدا ډول په ماسکو کې محصلینو ته وینا وکړه چې ورکې حفیظ الله امین ته غیر مستقیمه اشاره شوې وه په دې وخت کې خیال محمد کتوازی هم حاضر ؤ:

مثلاً دا چې خبرې کولې زه ورسره وم ولې هلته یې د اختلاف په باره کې څه شی نه وو ویلي منتهي یوه خبره یې وکړه چې په دې انقلاب کې

قهرمان یو نفر نه دی بلکه څو نفره دي یعنی ډیر دي قهرمانان. بیا هم څوک نه پوهیدل چې دا به چاته متوجه وي او ملاقات یې چې هم وکړئ دبرژنف سره په دې ملاقات کې تنها دی ؤ، تره کی صاحب او برژنف وو. دوی دواړو ملاقات وکړئ سره. بیا په دا سبا کې چې هغه عکس نشر شو په عکس کې دی یوازې وو هغه نور درې عکسونه ورسره وو دشوروي ددری رهبرانو. بیا دوست معاون د وزارت خارجې ؤ په هغه وخت کې بیا هغه ورته وویل چې د پروتوکول له لحاظه دغه عکس ښه نه راځي کاشکې دا ډاکټر شاه ولي یا کتوازی یا څوک درسره وای ښه وو. بیا ده وویل خیر پروا نه لري خو دا ملاقات ؤ.

نور محمد تره کی کابل ته راورسیدئ. حفیظ الله امین شکي ؤ او د تره کي درارسیدلو سره سم یې د هغه طرفداران دوزارتونو څخه لیرې کړل، عبدالکریم میثاق چې د مالیې وزیر او د سیاسي بیرو غړی ؤ وایي چې په دې ارتباط اسدالله امین د هغه کورته ورولیږل شو:

نژدې ماښام ؤ چې اسدالله امین زموږ کورته راغی او وې ویل چې امین صاحب غواړي چې اسلم وطنجار، سید محمد گلاب زوی، شیرجان مزدوریار او اسدالله سروري دهغوی داخلاقي فساد له کبله دکابینې څخه لیرې کړي ولی تره کی صاحب موافقه نه لري چې هغوی لیرې شي. امین

صاحب غواړي چې د هغوی د خارجیدلو اعلان نن شپه د راډیو څخه وکړي ما ورته وویل چې څنګه اعلان کوي ؟ اسدالله امین په جواب کې راته وویل چې د لومړي وزیر په پیشنهاد او د انقلابی شورئ د رئیس په منظورئ دا څلور کسان د کابینې څخه لیرې شول او پر ځای یې نور کسان وټاکل شول، ما ورته وویل چې تره کی صاحب موافقه نه لري. هغه په جواب کې وویل چې بلې. ما ورته وویل چې په حقیقت کې کودتا کوئ ځکه رئیس د شورئ انقلابي ژوندی ناست دی او تاسې وایاست چې د هغه په موافقه په کابینې کې تبدیلي راوستل شوه ، اسدالله امین په جواب کې وویل چې چاره نشته د دی څلورو کسانو څخه خلک شکایت کوي اسدالله امین دا هم وویل چې دا څلور نفره اوس د شوروي سفارت ته تللي دي امین صاحب غوښتل چې خبرې ورسره وکړي هغوی د شوروي سفارت ته پناه یوړه. د شپې چې مې راډیو ته غوږ نیولی ؤ د دې څلورو کسانو د لیرې کولو خبر مې واورید.

خیال محمد کتهوازي چې د اطلاعاتو او کلتور وزیر و وایي چې دا خبر عبدالرشید جلیلي د هغه د موافقې پرته د خبرونو مدیر او ستوډیو ته ور وړی ؤ او ده هم اطلاع نه لرله:

دوه دری دقیقې اوو بجو ته پاتې وې چې ما ته د تلویزیون نه تیلفون

راغی وزارت ته، زه په وزارت کې وم تیلفون راغی او ویې ویل چې دلته یو وزیر دوزیرانو نه ویل چې راغلی دی او یو خبر ورسره دی غواړي چې نشر یې کړي او اوربجو ته هم نو څو دقیقې پاته وې د تلویزیون خبرونه په اوربجو شروع کیدل ویل یې چې دا نشر کړي داموضوع. خوبیا ما هغه ته تیلفون وکړ بیا هغه سره مواجه نه شوم معذرت یې وغوښت په دې پسې وروسته بیا دانظامیانو ماته تیلفون وکړ دا دراډیو ساتونکو چې څوټانکونه وو هلته یې راډیو ساتله بیا هغوی تیلفون راته وکړ چې دلته یو څه ټانکونه نورهم راغلو دراډیو شاوخواته او په عین زمان کې مونږ ته یې داسې وظیفه راکړه چې کتوازی نن سره له دې چې وزیر داطلاعات او کلتور دی مګر نن راډیو تلویزیون ته اجازه نشته چې دی داخل شي او بیا یې وویل چې ددې دپاره چې بیا ته کم رانه شي هلته مامورینو ته دې، که مونږ تاته جواب درکړو چې مه راځه ته راشې او مونږ دی نه پریږدو ته به کم راشې ددې دپاره چې کم رانه شې چون زمونږ ملګری یې احترام درته لرو ته دلته نن مه راځه اوبس زه پوه شوم چې یو څه خبره شته بیا مې د هغو څخه پوښتنه وکړه چې څوک دي چا تاسی ته دستور درکړی، ویې ویل چې مونږ ته د پاس نه دستور راکړ شوی دی له وزارت دفاع نه، بیا زه پوه شوم څه قصه ده خو چې له دوی نه مې پوښتنه کوله زیاته دوی هم نه غوښتل چې

راته ووایې مسایل. تر هغه زګنال د خبرونو ووهل شو او وله خبره دغه وه

چې دا څلور نفره وزیران لیرې شوي دي، بیا وروسته بیا ما ته جلیلی صاحب

تیلفون وکړ چې زه دې په کاروم بیا هغه په راډیو کې و، دا خبر هغه وړی ؤ

بیا مې ورته وویل چې نه نو اوس پوه شوم چې دا خبر تا راوړی ؤ.

سیدمحمد ګلاب زوی چې د مخابراتو وزیر ؤ وایي چې هغه او د ده ملګرو په حزب کې یکه تازي نه منله او حفیظ الله امین ته یې وړاندیزونه ورکړي وو:

موږ ځینې پیشنهادونه درلودل چې باید په حزب کې یکه تازي نه وي

او په حزب کې باید دیموکراسي موجوده وي او په حزب کې باید واقعاً

عدالت موجود وي متأسفانه په دغه مسایلو باندې دی زموږ سره موافق نه

ؤ لکه اسدالله امین یې ډیر پورته پورته کاوه نو په دغسې مسایلو باندې

له ده سره اختلاف پیدا شو. باید دغسې کارونه ونشي او یو تعداد خلک

یې ناحقه بدون د محکمې بدون د څارنوالی د محکمه کولو زندان ته

اچول زموږ پیشنهاد همدا ؤ چې باید په حزب کې لکه څنګه چې زموږ په

برنامه کې زموږ په اساسنامه کې موجود دي په هغه اساس باید برخورد

وشي د کدرو سره هم د خلکو سره چې خلک باید ناحقه ونه ځورول شي،

خلک بې ځایه بمبارد نشي، خلک غیرقانوني زندان ته وانه چول شي او د

۱۳۵۸ کال په پنځه ویشتم د سنبلې عملاً امین کودتا وکړله، پوه شولې او

هغه چې د غه کار وکړ او ځلور نفره يې د حکومت نه برطرف اعلان کړل چې
دې باندې نه نور محمد تره کی خبرؤ ، نه د کابينې غړي په خبر وو او نه موږ
په خبر وو.

د نور محمد تره کي او حفيظ الله امين تر منځ اړيکې خرابې شوې ، وايي
چې د شوروي د سفير پوزانوف له خوا دروغې جوړې هڅې پيل شوې او حفيظ الله
امين ته بلنه ورکړل شوه چې د هغه په مخ کې د نور محمد تره کي سره په جمهوري
ارگ کې خپل مشکلات حل کاندې ، عبدالرشيد جليلي وايي چې د ورتگ په وخت
کې پر حفيظ الله امين ډزې وشوې:

کله چې حفيظ الله امين د تره کي د دفتر ته ورتلئ په هغه زينه کې پرې
ډزې شوې وې او تړون ځای په ځای مړ شوی ؤ او د غه وزير زيرک يې ټپي
راوړ بيا وروسته سبا ته د بيروی سياسی جلسه دايره شوه او د هغې نه
وروسته د کميټۀ مرکزي او د شوری انقلابی جلسه.

حفيظ الله امين د سياسي بيرو غونډه راوغوښتله او د حالاتو په هکله يې
خپل گزارش وړاندې کړ. د نورو تر څنگ عبدالکريم ميثاق هم په دې غونډه کې
حاضر ؤ:

سهار موږ امين د لکشا ته وغوښتو په ارگ کې شاوخوا ټانکونه ولاړ
وو امين په يو کنج کې ناست ؤ او داسې معلومېده چې ډېر خسته وي

محمود سوما هم ورسره ؤ داسې ښکاريده چې محمود سوما هم دشپې ورسره ؤ مور. ته يې وويل چې څلور مياشتې کيږي چې زه تره کي صاحب ته وايم چې دا څلور کسان خود سرانه کارونه کوي، دحکومت اطاعت نه کوي ددې پر ځای چې دحکومت امر اطاعت کړي دشوروي مشاورينو اطاعت کوي، اسدالله سروري تره کي صاحب ته غلط اطلاعات ورکوي خلک بنديان کيږي او مړه کيږي زه هيڅ په خبرنه يم ټول زما په نوم تماميږي ځکه چې زه صدر اعظم يم ولې زه په هيڅ نه يم خبر.

دسياسي بيرو په غونډه کې دنور محمد تره کي ليرې کول او دحفيظ الله امين تاکل ومنل شول، عبدالرشيد جليلي وايي چې مرکزي کميټې هم دا فيصله ومنله:

په کميټهٔ مرکزی کې دبيروی سياسي هغه پريکړه ولوستل شوه او دهغې په اطرافو خبرې وشوې، پريکړه داسې وه چې دغه عمل چې شوی دی چې په صدر اعظم باندې او منشي دکميته مرکزي باندې ډزې شوی دي دغه خلاف داصولو دی، دغه صحيح نه دي، دغه يو تروررستي عمل ګڼل شوی ؤ نو همدغه سبب ؤ چې په دې کې په خپله تره کی صاحب هم ملامت ګڼل شوی ؤ او همدغه سبب ؤ چې دبيروی سياسي په پريکړه کې هغه ددغه پوستونونه ليرې شوی ؤ او پرځای يې حفيظ الله امين تاکل

شوی ؤ او دغه پریکړه د بیروی سیاسي باندې څو نفرو خبرې وکړې تائیدي، البته رایگیري پر وشوه او رایگیري ببخي په اتفاق درایو وه، دایې تائید کړه چې هغه د دغه پوستونو نه لیرې شي او پر ځای یې حفیظ الله امین په دا پوستونو وټاکل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۵

د حفیظ الله امین قدرت ته رسیدل

حفیظ الله امین جمهور رئیس وټاکل شو او د کابینې یو وزیر یی عبدالرشید جلیلي وایي چې ورته د نور محمد تره کي د ناروغی اطلاع ورکړه شوه: وزیر وم په جلسه د وزیرانو کې یو خبر راغی چې تره کی صاحب مریض دی او تکلیف لري نو بیا وروسته طبعاً د هغه لیدل هم یو څه مشکل وو لاکن په دې پوهېږم چې په دې تولوکې توطئه د پخواني شوروي اتحاد حتمي وه، دا یوه معمی ده چې څنګه د منځه وړل شوی دی په تلویزیون کې هغه ډرامی چې د کارمل په وخت کې په تلویزیون کې ښودل شوي دي زه

یقین لرم چې دا سل په سلو کې قطعاً صحیح نه دي دواقعیتونو سرد توپیر لري نو دا به وروسته وخېږل شي او وروسته به معلومه شي چې په څه ډول دی له منځه تللی دی.

وایي چې څو ورځې وروسته نور محمد تره کی په زندان کې ووژل شو، خو حکومت دهغه مړینه طبیعي او دناروغۍ له کبله وګڼله، حفیظ الله امین چې خپل مخالفان لیرې کړل دعوامو دجلب په غرض یې دمصئونیت، قانونیت او عدالت شعار خپل کړ، جنرال مصطفی چې دکورنیو چارو مرستیال وزیر وایي چې په دې وخت کې هر څه مصئون شول:

یعنی مصئونیت په دې مفهوم چې ژوند مصئون دی، شتمني مصئونه ده او په عین زمان کې مخابرات او مواصلات ټول مصئون دي. عدالت په دې مفهوم چې دلته به دخلکو ارادې وي، داشخاصو ارادې به حکومت نه کوي مګر قانون به حکومت کوي او عدالت په دې مفهوم ترڅو چې محکمې حکم کړی نه وې محکمی فیصله نه وی کړی هیڅوک مجرم نه دی هیڅوک ګنهګار نه دی او هیڅوک دجزا وړ نه دی. په دغه لارکې دزندانو نونه په کابل کې او دافغانستان په ټولو ولایتونو او ټولو ولسوالیو کې په سلهاؤ زندانیان چې د پخوانیو وختونو نه پاتې وو بې سرنوشته وو هغه خوشي شول او په عین زمان کې هغه اشخاص او افراد

چې د هغوی په حصه کې باید فیصلې شوې وای کمیسیونونه تعیین شول

د هغوی په حصه کې دې کمیسونونو عمل وکړ تول اسناد یې آماده کړل او

که چیرې شوروي لښکرو پر افغانستان یرغل نه وای کړی، افغانستان نه

وای اشغال شوی او د حفیظ الله امین حکومت له منځه نه وای تللی

هیڅوک به په زندان کې پاته نه وای.

غلام رباني سیر چې د ببرک کارمل نژدې ملګری او د صدارت لوی مامور ؤ

وایي چې هیواد وال او په خاصه بیا د هغوی ملګري مصئون نه وو :

خو په عمل کې په زرها وو تنه زموږ هیوادوال نارینه، ښځینه،

ځوانان، علماء، ملي متنفذین مړه شول، سربه نیست شول له منځه لاړل او

د هغوی نه حتی یوه فرونده چې د حراست د حقوقو د ارګانو له خوا طی

مراحل شوی وی زموږ په لاس کې نشته حتی د افغانستان په آرشیف کې

وجود نه لري د مثال په ډول په بلغاریا کې هلته یو تعداد ځوانان عالي

تحصیلاتو ته ولیږل شول د هغوی له جملې څخه یوولس تنه د پرچمیانو

ترنامه لاندې تحت الحفظ کابل ته وغوښتل شول او د کابل په هوایي ډګر

کې ناپدید شول تر اوسه پورې د هغوی کورنۍ نه پوهیږي چې د هغوی

زامن څه شول.

دا وخت ؤ چې د حفیظ الله امین د حکومت پر ضد مقاومت ډیر شو.

عبدالرحیم مندوخیل وایي چې په دې کار کې دبهرنیو هیوادونو لاس او دهغوی دلچسپي وه:

زموږ تجربه شوې ده دافغان، زموږ دخپل وطن د تاریخ څخه چې دنورو لاس وهنې پکښې دي او بیا په دې کې دخلکو دلچسپي دي لکه مثلاً د پنجاب دلچسپي ده، پنجاب دلته چې دی دا پښتون دا محکوم افغان یې قبضه کړی دی دهغه تمام وسایل باندې قبضه ده، دهغه په اوبو یې قبضه ده، دهغه پر ځنګلو نو یې قبضه ده، دهغه پر تمامه شتمني یې قبضه ده نو اوس پر مخ باندې د آزاد افغانستان هم دی قبضه کول غواړي. اودغه رنګه چې دی پارس، دپارس دلچسپي خو هرچاته معلومې دي پارس دا مځکه نیول غواړي باقاعده قبضې غواړي دغه رنګه اوس مثال سعودی، په سعودي اوس هر سړی خبر دی، سعودي یولوی سامراجی ملک جوړ شوی دی سود خوري کوي سرمایه یې جمع کړې ده او باقاعده پر دا سیمه باندې خپل تأثیر غواړي اوس یې باقاعده دلته عربیان راروان کړي دي هر سړی پری خبر دی په کنړ کې یې خپلې کالونیانې نه دي؟ هر ځای په ټول افغانستان کې یې کالونیانی نه دي؟ دا خو کالونیالست ملکونه دي ها! مذهب یې دځان دپاره یوه پرده له پاسه جوړه کړې ده په دې کې دی ښکار کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې وخت کې حفیظ الله امین د صوبه سرحد پښتنو ته توجه واړوله او په جمهوري ارگ کې يې د هغوی استازو ته په يوه وينا کې وويل چې موږ وياړو چې ستاسې سره په کابل کې خبرې کوو:

موږ افتخار لرو چې له تاسو سره خبرې کوو، دا زموږ د ښمن پوهيږي چې دا پيل دی دا پای نه دی له دې وېريږي چې دا ادامه لري دا په مخ ځي دا پراخيږي او س که څو سوه دي نو زر څو ميليونو ته رسي او س که دوی په کابل کې په مينه مينه سره استقبال کيږي نو زر به وي، چې هيڅ پرده او مانع به نه وي هر څوک به په خپله خوښه او په خپله مينه او په خپله رضا غواړي چې په پېښور کې اوسي که په هرات کې، په قندهار کې اوسي که په بدخشان کې په بلوچستان کې اوسي که په کابل کې، د گډې مېنې مخه هيڅوک نشي نيولای موږ د پاکستان د زيار ايستونکو ورونو د پاره هر څه چې خدمت کيدای شي هغه نه سپموو موږ هغه څه چې د ځان له پاره غواړو هغه د پاکستان د زيار ايستونکو ورونو د پاره غواړو هر څوک چې د پاکستان د زيار ايستونکو د ښمن دی زموږ د ښمن دی تاسو ته معلومه ده عزيزانو چې په پاکستان کې هر چيرې د زيار ايستونکو جلوس وي او يا مظاهره يا ميټنگ يا بله کومه غونډه چې سياسي لاس پکې روان وي نو ضرور هغلته دا غږ پورته کيږي چې د ثور انقلاب زنده باد.

که دیوې خوا حفیظ الله امین د پاکستان پرضد لاره خپله کړې وه خو دبلې خوا د پاکستاني ماموړانو سره په خبرو لګیا ؤ. خیال محمد کتوازی وایي چې دا خبرې نور محمد تره کي پیل کړې وې:

تره کي صاحب دضیا ءالحق سره په هوانا کې دوه واره ملاقات وکړ یو واري دی د ضیا ءالحق کورته ورغی، بیا ضیا ءالحق راغی ده ته. بیا ده ورته وویل چې ته څه شی غواړې زموږ نه؟ ضیا ءالحق ته یې وویل: ولې داخلک تربیه کوی؟ دلته په جنګ یې رااچوې. بیا ضیا ءالحق ورته وویل: چې موږ له تاسو نه ډاریږو داستاسو انقلاب به دې خواته راشي. بیا ده ورته وویل چې نه داسې نه کوو زموږ خپل وطن وروسته پاتې وطن دی، عقب مانده دی موږ غواړو خپل وطن آباد کړو له تاسې سره غرض نه لرو. بیا هغه په ضمن کې ورته وویل: ښه که تاسو دغه څو تضمینه راکړئ چې تاسې به زموږ په ضد دا اوس نشریات چې موشروع کړي دي دا بند کړئ او دغه حزب مو چې په پاکستان کې دی هم دلته یو فعالیت روان ؤ دغه هم بند کړئ او په ضمن کې دغه مجاهدین چې اوس په پاکستان کې دي که دغه درشي افغانستان ته دوی به ژوندي پاتې شي، دوی به څه نه ورته وایي ضمانت راکړئ که دغه مسایل تاسو راسره ومنئ موږ به دغه ټول نفر چې دلته دي له سلاحو سره به یې تاسوته درولو بیا تره کي صاحب

ورسره ومنله.

وایي چې د پښتونستان مسئله هم په اجندا کې راوستل شوې وه ولې نور محمد تره کي ونه منله:

د پښتونستان په موضوع کې یې ورته وویل: چې تاسې پښتانه یاستئ ټول موږ تشویش لرو. بیا تره کي صاحب ورته وویل چې د پښتونستان مسئله دا زموږ شخصي مسئله هم نه ده دا په دولت پورې هم اړه نه لري په حکومت پورې هم اړه نه لري، دا په ما پورې هم اړه نه لري دا ملي مسئله ده دا زه نه شم در سره حل کولای په دې مسئله کې زه له تا سره هیڅ خبرې نشم کولای ځکه د ټولو خلکو ملي مسئله یو شخص نه شي حل کولای دغه مسئله بیرته له اجندانه وایستل شوه دغه نور مسایل چې نشرات به د پاکستان پر ضد باندې بند شي مثلاً فعالیت به هغې خوا ته بندشي دغه مجاهدین چې هغې خوا ته ؤ دا بیرته که افغانستان ته راشي د دوی ژوند به تضمین شي او په ضمن کې به ضیاء الحق نور مخالفین د دوی نه تربیه کوي دا ځلور پنځه مادې وې دې نتیجې ته سره ورسیدل چې صحیح ده او ضیاء الحق به راشي افغانستان ته او هلته به دوی یو قرارداد سره امضا کړي او دا به ډراماتیک کړي مخکې ددې به تبلیغات ورته وکړی دا

معینان او وزیر خارجه به یو بل ته سره ولاړشي تبلیغ به یې کړو وروسته به ضیاء الحق راشي او دا به بیا امضاء کړي او پس له هغه به سوله راشي او ضیأ الحق ورته وویل چې که یو ټک هم په افغانستان کې وشو او یا جنګ وشو مسؤل یې زه یم سوله را تله بس خلاص.

خیال محمد کتوازی وایي چې حفیظ الله امین هم دا خبرې جاري وساتلې:

بیا چې امین راغلئ بیا هغه هم تماس ورسره ونیوئ دپاکستان سره، چې څنګه کوې زمونږ سره. هغو ورته وویل چې عین مسئله ده مونږ ته هغه ستاسې رهبري هغه پخوانی اوسنی ټولې یو شی دي. بیا شاه محمد دوست لاړ پاکستان ته هغه چې بیا بیرته راغی هغه یې هم ښه استقبال کړی ؤ هغه چې بیرته راغی بیا نو زیاتی شورویانو عجله وکړه او په اتم تاریخ آغا شاهي راتلی او دغه مسایل دا اجندا ددې قرارداد چې ضیا ءالحق راته بیا یې له حفیظ الله امین سره امضاء کاوه دا قرارداد، ددې اجندا په اتم دجدی اعلان کیدله چې آغا شاهي راته دپاکستان دخارجې وزارت مشاور ؤ مګر هغه مخکې له دې اتم دجدی شورویانو عجله وکړه چې که پر اتم دجدی دا اجندا اعلان شي خو بیا سوله راځي نو بیا خو مونږ نشو ورتلای مخکې له دی چې پر اتم دجدی آغا شاهي راشي شورویان په شپږم دجدی راغلل او ویې ویل چې په اتم دجدی امین کودتا کوله، کودتا نه وه سوله راتلله جنګ ختمیدئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم څپرکی

۳۶
پر افغانستان د روس یرغل

د حفیظ الله امین د حکومت په وروستیو ورځو کې د ببرک کارمل طرفداران فعال او نور مخالفتونه هم جاري وو، عبدالکریم میثاق وایي چې د کودتا وو ترخنګ روسانو هم هڅه کوله چې حفیظ الله امین را وغورځوي:

د امین پر ضد تحریک پیل شوی ؤ بالاخره په ریشخور کې یوه کودتا وشوه او ویل کیده چې دا کودتا د زرغون طرفدارانو کړې وه، دا کودتا د شوروي د پوځي مشاورینو په مرسته وځپل شوه، وروسته په حزب کې یو لوی لست جوړ شو او ډیر خلقیان بندیان شول یو نفر د جعفر سرتیر په نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ؤ چې یو وخت دغزني دفرقې قوماندان ؤ او وروسته دتنيي په کودتا کې ووژل شو. هغه یوه ورځ قصه کوله چې داسدالله امین سره ناست وم چې روسي مشاورین راغلل او ویل یې هغه کسانو چې دامین پر ضدکودتا کوله باید ټول مړه شي. ولې اسدالله امین ورته وویل چې امین صاحب وایي چې داکسان خطا وتلي دي. دبلې خوا دکارمل ډله هم فعاله وه او هره ورځ به یې ټیپونه سیاسي بیروته راوړل کیدل په دې ورځو کې یوه ورځ زه په وزارت کې ناست وم چې یو سړی راغی چې نوم یې سهولت شاه میرګانوف ؤ. دا سړی تاجک ؤ او تقریباً پنځه ویشت کاله یې په افغانستان کې تېر کړي وو په پښتو او فارسي ژبو یې روانې خبرې کولې، شاوخوا یې وکتل چې زما په دفتر کې څوک نشته بیا یې په یوه واړه کاغذ باندې نوشته کړه چې امین دحزب ټول اصولي غړي وژني په دې جمله کې ستانوم هم دی زموږ وظیفه ده چې تاسو وساتو که ستاسو موافقه وي موږ تا دافغانستان څخه باسو. زه امین ته لاړم او دسیاسي بیرو داضطراري غونډې غوښتنه مې وکړه دسیاسي بیروغونډه جوړه شوه، ما د سهولت شاه خبره ټولو ته وکړه او ورته ومې ویل چې دشوروي مداخله دې حالت ته رسیدلې ده باید پام مو وي. امین په دې فکر کې ؤ او ویل یې چې برژنیف زما طرفدار دی خو فساد دشوروي په سفیر پوزانوف کې دی او هغه

پرچمي دی.

د ۱۹۷۹ عيسوي کال په وروستيو وختونو کې امريکا پر روس تور ولگاوه چې د افغانستان په شمال کې يې خپلې قواوې راټولې کړې دي څو ورځې وروسته دا تورونه ربښتيا شول او روسان په کابل کې پر جمهوري ارگ وروختل په دې وخت کې د سياسي بيرو غونډه جوړه شوې وه چې ور کې عبدالرشيد جليلي برخه اخيستې وه:

موږ هغه د گوند کليزه نمانځله په دغه ورځ نو د بيروی سياسي د جلسې نوبت نه وو زه په هغه وخت کې د بيروی سياسي غړی وم ماته جواب راغی چې بيروی سياسي غونډه لري او هلته راشئ کله چې لاړو د بيروی سياسي جلسې ته نو په دا غونډه کې موضوعگانې تقسيم شوې چې پر يو څو عادي موضوعگانو باندې مخکې بحث وشو بيا ډوډی په وخت کې لاړو ډوډی ته نو د ډوډی د خوراک په وخت کې ټول مسموم شولو ، گنگس شولو له دې نه معلومه شوه چې دغه توطئه هم د مخکې نه پلان شوې وه د شوروبانو د تيري او دغه کې طبعاً افغانان هم شامل وو . وختې چې دغه حالت منځ ته راغی جلسه نوره ختمه شوه او هغه وروستني بحث ته چې مهم بحث ؤ هغه ته موقع په لاس رانغله او وروسته بيا کورونو ته راغلو زه خو لاړم شفاخانې ته په شفاخانه کې د شپې چار ته وويل چې دغه دي

دکارمل آواز دی چې نظام چپه شو او کارمل قدرت ته راغی لاکن بیا هم
دغه تیری خو بې جوابه نه دی پاتې شوی همدارنګه په میدان هوایي کې
ډیر سخت جنګ وشو په خپله دغه دارګ شاوخوا سخت جنګونه وشول
چې ډیر زیات تلفات وروررسیدل.

په جمهوري ارګ کې دحفیظ الله امین میرمن حاضره وه او ټول حالات یې
په خپلو سترګو لیدلي دي:

په دریم منزل کې موږ وو په دوم منزل کې دفترونه وو دپنجشنبې په
ورځ دوی جلسه درلوده خبرې یې کولې چې دا په آش کې دا دوایي اچولې
وه آش یې پوخ کړی ؤ دا دوایي په آش کې اچولې وه دا درستو وخوړه
نو یومانه وه خوړلې یو دا ببري ونه خوړه او دغه زوی مې چې خوازک
نومیده ده ونه خوړه، دا وړوکې لور مې چې اوس دلته ده دې ونه خوړه
دانورو چې وخوړه دوی درستو ضعف وکړ امین صاحب چې وخوړه دانورو
سړیو دوی ضعف وکړ نو اول یې هغو ته ډوډۍ ورکوله وروسته یې بیا
ښځو ته دا درستو ضعف وکړ نو یو زه ښه وم څو ډاکټران راغلل سیروم یې
ورکړه پیچکاری یې کولې امین صاحب یې دلاندې راووست پاس سیروم
یې ورته کښیښنوده نو دا ښه ؤ لږ ذره بیداره شو ښه شو نو دا اووه بجې
کیدې یو څو دقیقې ورته پاته وې چې داسې وتم ډیر لوی دهلیزؤ چې

داسې ووېمه دا د عرب حوا ته فیر ولګېده ډیر عجب فیر ولګېده دا چې ولګېده زه په منډه راغلم همداسې امین صاحب ته مې ورمنډه کړه چې کاته مې دا داسې راجګ شوی ؤ له ما څخه یې پوښتنه وکړه ویل څه شی ؤ ما ویل داسې فیر ولګېده په دا دیوالوباندې فیر وشونو هم دومره خبرې مو چې وکړې خو هغه څوک چې و هم ډارشي کــه نه دا سړی بیداره کېږی نو امین صاحب خپله دهلیز ته راووت دهلیز ته چې راووت پسې فیرونه شول فیرونه شول له څلورو خوا وو فیرونه شو ل، دا نجونی همداسې را بیداره شوې داراووتې ده ویل په دریم منزل ډیر فیر دی نو ځئ دا لاندې هغه ته دویم منزل ته لاړشئ دویم منزل ته درست ښکته شولو نو دډاکټر ښځه هم وه، د زیری ښځه هم وه دویم منزل ته ښکته شوې په دې دهلیز کې کښیناستو په دهلیز کې چې کښیناستو نو یو څه سلاح وه دا کور کې نو د دې تعمیر دری زینې دي په یوه زینه کې عبدالرحمن ولاړ ؤ په یوه زینه کې همدا دګربز ورور ولاړ ؤ او په دا بله زینه کې فتاح نومیده دامین صاحب دکاکا لمسی ؤ هغه ولاړ ؤ له پاسه ما سلاح وروړه داسې تېته تلمه خاپوړو او دوی پاس ویشتل ډزی دي نو موږ نه یو خبر چې څوک یې کوي دا چې ښکته شوو ما امین صاحب ته وویل دا څوک دي دا فیرونه څوک کوي ده نو دا جان داد ته وویل جان داده ته ورشه یو وارې پاس داسې پټ وروخېژه

چې ونه لګیږي ته وګوره چې دا څـو ک دي، څو ک ډزې کـوي هغـه چې وخوت بیر ته چې راښکته شو ورته وویل والله امـین صـاحب دا لکه چې وروس دی همداسې خوما ته ښکاره شول هغه ورته وویل نه. نو دا ډزی یې چې وکړې وکړې تر هغه چې سلاح وه خو یو راونه خوت زښت ډیر مړه شول وروس دوی خونه پوهیده چې وروس دی چې څو ک دی نو دا زینې ډکې شوې وختې چې سلاح خلاصه شوه راوختل چې راوختل ډزې یې شروع کړې چې راوختل موږ پوه شولو چې دا وروس دی. چې ورته مو کتل چې وروسان دي داچې پاس راوختل داماشېندارېې داسې تاوکړل چې تاویی کړل نو هغه چې په هرچا ولګیدل داچې نژدې یې وویشتل دا مـلالی ولګیده، ګلالی ولګیده، خوازک ولګیداول چې راوختل عکسونه یی په لاس کې وو دامین صاحب داسې یې نیولي ووغوټې مخې ته ورغله وایې ولې تاسې فیر کوئ دلته امین صاحب دی ویل یې کوم دی همداسې یې ورته وویل چې کوم دی دباندې چې وې لیدئ چې هلته ناست دی فیر یې پرې وکړ دایې وویشت دایې چې وویشت پسې دا جنکیانی زخمي شوې داهلک زخمي شو نو چې وې کاته چې نور څوک پاتې نه شو بیا ودریدل.

دروسي قواوو بل هدف کابل راډیو او تلویزیون ؤ چې د اطلاعاتو او کلتور د وزیر خیال محمد کتوازي د دفتر څخه په څرګنده ښکاریدې:

زه په وزارت کې وم په خپل دفتر کې ناست وم روسان چې راغلل نو دوی اول په دا راډیو تلویزیون باندې حمله وکړه نو دا راډیو تلویزیون ته زما دفتر نژدې ؤ او په راډیو تلویزیون باندې حمله وشوه شاوخوا زما دفترهم محاصره شو او راډیو تلویزیون یې ونیوئ ټانکونه یې منفجر کړل په هوایې کړل ویې سوزل هلته ډیر صاحب منصبان او عسکر هم پکې مړه شول. د ټیلفون لین قطع و بیا وروسته څوک د راډیو تلویزیون نه راغلل چې راډیو تلویزیون وطنجار ونیول وطنجار سره د شوروي قواوې ورسره دي او رادیو تلویزیون یې ونیوئ نو وطنجار خوما پیژانده نو ما اول دا فکر کاوه چې د بلې خوا ده بیا وروسته د کارمل بیانیه مې د دوشنبې نه واوریدله بیا زه پوه شوم چې قصه څه رقم ده ځکه چې روسان هم راغلي وو د کارمل بیانیه هم نشر شوه وطنجار هم ورسره ؤ زه پوه شوم چې دا قصه داسې ده بیا تر ګهیځه پورې بیا په دفتر کې وم ځکه چې شاوخوا محاصره وه ټانکونه وو اجازه نه وه چې څوک چیرته لاړشي بیا ګهیځ کورته لاړم.

په دی وخت کې د ببر ک کارمل بیانیه نشر شوه او د افغانستان خلکو ته یې په خپله وینا کې وویل چې حفیظ الله امین د تل له پاره د ژوند د صحنې څخه لیرې شو:

رنځیدلی هیوادوالو او د افغانستان مسلمانو خلکو السلام علیکم!

دهیواد قهرمانو خلکو او ښځو تر هر څه دمخه اجازه راکړئ چې دافغانستان د دیموکراتیک جمهوریت د دولت او حکومت تر سیاسي مشرۍ وړاندې دافغانستان دخلک دد یموکراتیک جمهوریت د مرکزي کمیټې انقلابي شوري، حکومت او ځان ببرک کارمل له خوا خپل ژور تأثرات او خواخوږي، ډېرې درناوی او تاوده درودونه ستاسې د بې پایه رنځونو او په وینو لړلیو او ښکوله کبله دحبس او زندان، شړلو او جبري مهاجرت ته اړ ایستل غیر انساني او وحشیانه زورونو او رنځ زموږ دلس گونو زرومیندو او پلرونو ورونو او خویندو او زموږ دماشومانو دشهادت او ډله ئیزې وژنې له کبله چې دمیر غضب حفیظ الله امین له خوا او دده په مستقیم دستور سرته رسیدلي دي ستاسې حضور ته وړاندې کړم. دبلې خوا اعلانیږي چې حفیظ الله امین دا د الله او امین غدار دښمن چې دخلکو او خلقیانو پر ضد وجنگیدئ دافغانستان آزادی بخشه اردوېې د داخلي او خارجي دښمنانو په گټه توټه توټه کړ، دی دامپریالیزم او سي آی اې جاسوس چې دخلک دد یموکراتیک گوند دمؤسس گران رهبر نورمحمد تره کي په ژوند او دهغه په شریفه کورنۍ یې هم رحم ونه کړ دابد له پاره دژوند دصحنې څخه لیرې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۷

ولې روسانو پر افغانستان يرغل وکړ؟

سلطان علی کشتمند چې د روسانو د ورتګ سره يو ځای صدراعظم وټاکل شو وايي چې دابلنه خلقي حکومت ورکړې وه:

په دې هکله زيات نه پوهيږم زه په بندي خانه کې وم کله چې زيات سياسي بنديان د ۱۹۷۹ کال د دسامبر په مياشت کې او د جدی د مياشتې دشپږمې نيټې نه وروسته خوشي شول زه هم آزاد کړل شوم تر هغه ځايه پورې چې ما اوريدلي وو د خلقيانو د مشر تابه له خوا په تکرار سره او په ځو ځلې روسانو ته بلنه ورکړل شوې وه چې د شوروي

ځواکونه د هغوی د ساتنې له پاره و افغانستان ته داخل کړي، زه نه پوهېږم چې دا خبره څومره حقیقت لري.

عبدالرشید جلیلي چې د حفیظ الله امین په وخت کې د کابینې او سیاسي بیرو غړی ؤ دا خبره نه مني:

دا خبره بالکل غلطه ده. هیڅوک خپل دښمن یا داسې کسان چې د هغه د راپرزیدو یا له منځه تلو سبب شي هغه نه دعوت کوي بلکه دا فقط هغه ډرامې دي هغه دروغ دي چې په خپله شورویانو د دې له پاره چې ځان ته برائت ورکړي یا د جهان د خلکو په سترګو کې خاورې واچوي دا دروغ یې جوړ کړي وو چې ګواکې موږ په خپله د افغانستان د حکومت له طرفه دعوت شوي وو. حال دا چې په هغه اولو ورځو کې په خپله برژنیف او نورو حکومتي اشخاصو د شوروي همدا ویل، چې زموږ جنوبي سرحدونه په خطر کې وو ځکه راغلو او داسې یې ویل چې د بعضو اصولي اشخاصو او افرادو له خوا موږ دعوت شوي یو چې هغه یې ببرک کارمل او ځینې نور هغه کسان چې د شورویانو سره په دې توطئه کې یو ځای وو هغوی یې یادول. په اول کې یې قطعاً داسې نه ویل چې موږ ګني د حکومت په واسطه دعوت شوي یو بیا وروسته کله چې د شکست سره مخامخ شول او توطیې یې شنډې شوې نو دا بهانې یې جوړې کړې او دا دروغ یې شروع

کړل چې کنې د حکومت په واسطه مورد دعوت شوي وو حال دا چې دا بيخي غلطه ده قطعاً هيڅ سند نشته هيڅ وخت دا په بيروی سياسي کې، نه په کميته مرکزي کې، نه په شورای انقلابي کې، نه په شورای وزيران کې داسې قطعاً مطرح شوي نه دي او دا دروغ دي.

د بي بي سي مالکم هسلټ چې د څو کلونو را په دی خوا يې د افغانستان چارې څارلې دي وايي چې د حفيظ الله امين تګلاره روسانو ته د منلو وړ نه وه:

که څه هم روسانو د افغانستان د انقلاب او د خلک دديموکراتيک ګوند ملاتړ کاوه، ولی د حفيظ الله امين په تګلاره خوښ نه وو. حفيظ الله امين د تره کي مخالفت کاوه او په آخر کې يې له منځه يوړی، تره کی روسانو ته د منلو وړ و او کله چې امين هغه ليرې کړ او د نورو مخالفانو سره يې په بې رحمه رويه لاس پورې کړی نو مسکو ته دا کارونه د منلو وړ نه وو او سمدستي يې فيصله وکړه چې حفيظ الله امين ليرې کړي او پر ځای يې ببرک کارمل راولي.

پوهاند حسن کاکړ وايي چې روسيې غوښتل چې په افغانستان کې خپل لاس پوڅی حکومت منځ ته راولي او د بخارا چارې يو ځل بيا تکرار کاندې:

د دې اصلي هدف فقط همدغه ده لکه څنګه چې په بخارا کې يې هلته شپيته کاله د مخه يوه وړوکې ډله په اقتدار راوستله او وروسته يې بيا

بخارا د اتحاد شوروي يو جزء وګرځوله، په افغانستان کې هم د خلقي حکومت مخصوصاً د حفيظ الله امين په مشر تابه سره دغسې علامې ښوولې چې کاملاً د شوروي اوامرو ته غاړه نږدي او چې غاړه نږدي نو دوی په دغه موقع کې فيصله وکړه چې چون خلقي حکومت ضعيف شوی دی د افغانستان مشران او لويان پخواني له منځه تللي او هلته يوه سياسي خلا هم موجوده ده او حفيظ الله امين او خلقي حکومت په افغانستان کې مخالفان ورته ډير دي نو لهذا دغه يې موقع ده چې دوی به وکولی شي د پرچم د لارې څخه په افغانستان باندې خپل تسلط جاري ولري. او دغه حکومت چې د ببرک کارمل په مشرۍ جوړيږي کولی شي په افغانستان کې خپل هدفونه چې هغه پر افغانستان باندې تسلط لرل، د افغانستان د منابع طبيعی او نورو څخه يې استفاده کوله او په عين حال کې خپل هغه جمهوريتونه د آسيای مرکزي د افغانستان سره ورځرمه ګاونډي جمهوريتونه دايې محفوظ ساتل. په دغه مناسبت سره راغلل، نا ګفته نه ماند چې افغانستان يو ډير غني ملک دی غير استثمار شوي طبيعی منابع او هم زراعتی پيداوار پکې نهايت زيات دي نفوس يې هم دومره زيات نه دي او آب و هوا يې هم ډيره ښه ده او په ستراتيژيکي ډول سره د هندوستان له پاره او د ايران له پاره مهم دی يعنی پردې هيوادونو

باندې نفوذ او تاثیر هم لرلای شو. نو د غه ترتیب ؤ چې دوی راغلل دا د حکومت د تقویې له پاره نه، د پرچمیانو د تقویې له پاره. او که داسې وای منطقي دا معلومیده چې خلقي حکومت یې تقویه کړی وای په داسې حال کې چې خلقي حکومت یې چې هغه د حفیظ الله امین په مشری باندې هغه د دوی د مسکو او امروته یې غاړه نه ایښوده د مسکو د اتحاد شوروی سفیر پوزانوف یې له افغانستان څخه وویست او داسې علایم موجود دي او س د دوی په آرشیف کې هم واضح شوي دي چې حفیظ الله امین غوښتل چې د غربي ممالکو سره په تماس کې شي او افغانستان د اتحاد شوروي د کاملې اتکا څخه خلاص کړي، افغانستان په حیث د یو مملکت له نورو مملکتونو سره هم عادي او برابر روابط ولري دا د اتحاد شوروي په گټه نه ؤ او یا دوی په خپله گټه نه تعبیرول په هغه وخت کې یې یرغل وکړ او ویل یې چې پر افغانستان به د پرچمي حکومت له لارې تسلط ولري.

د هند په جواهر لال نهرو پوهنتون کې د نړیوال سیاست استاد پروفیسر متین زبیري باور لري چې روسي یرغل د هغه هیواد د ستراتیژیکو گټو یوه برخه ده او په ایران کې د امریکا د امکاني مداخلې له ویرې منځ ته راغلی دی:

زه غواړم چې په دې باره کې دوه ټکي را پورته کړم اول باید د ایران انقلاب د امریکا په ستراتیژیکه سناریو کې وکتل شي، په دغه وخت کې د

ایران وپاچا ته د سیمې د پولیس رول ورکړل شوی ؤ او د هغه راغورځول د امریکا په عامه افکارو کې یو شوک ؤ. بله خبره دا ده چې د ایران د پاچا تر نړیدلو وړاندې د امریکا عامه افکار د افراطي راست په لور وخوځیدل د مخه تردې چې د شورویانو ټانکونه افغانستان ته ولاړ شي د ۱۹۷۹ کال د جون په میاشت کې جمهور رئیس کارتر د فارس په خلیج، منځني ختیځ او شمالي افریقا کې د داسې قواوو اچول منظور کړل چې په چټکۍ سره ترې کار واخیستل شي. د دې خبرو څخه زما هدف دا دی چې کیدای شي شوروي اتحاد په ایران کې د امریکا امکاني نظامي مداخلې ویرولی وي او افغانستان ته یې خپلې قواوې ولیږلې چې کمونست رژیم تقویه کړي.

عبدالرحیم هاتف وایي چې د روس دا پلان زوړ او د نیمې وچې څخه د انګریزانو تر تللو وروسته نور هم پیاوړی شو:

داسې معلومیږي لکه روسانو چې د دې کار له پاره تقریباً د ۱۳۳٤ څخه یا حتی د هغه وخته څخه چې انګلیسان دافغانستان له جوار څخه لیرې شول په دغه وخت کې دوی زمینه سازی درلوده چې یو نوع خلا د قدرت چې د انګلیسانو په عدم کې یا د انګلیسانو په جلا کیدو کې ایجاد شوې ده د هغه څخه په خپله ګټه باندې استفاده وکړي، د یوه طرفه څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا خبره وه او له بله طرفه تخه دا وه چې افغانستان خپل سرحدي مسايل چې دانګليس له وخته لاينحله پاته وو او وروسته تر انګليس پاکستان منځ ته راغی دهغو سره هم په داسې شکل باندې پاتې شول چې د حل لاره يې تقريباً بنده وه او پاکستان د هغو خبرو د حل دپاره هيڅ اماده ګي نه درلوده، هغه دا چې د ډيورنډ کرښې و هغې خوا ته پښتنو او بلوڅو ته د خپل سر نوشت دټاکلو حق ورکړي پر دغه اساس باندې پاکستان د غربي دنيا سره ډير نژدې پاتې شو او افغانستان په يوه انزوا کې واقع شو.

ځينی مؤرخين باور لري چې د روس هدف د هند سمندر او ګرمې اوبه وې خو په پيښور کې د مرکزي آسيا د مطالعاتو مشر ډاکټر انور خان وايي چې په همدې وخت کې روس ته د هند د سمندر ضرورت نه ؤ:

څه وخت چې روس افغانستان ته راته کنه، نو په دې وخت کې هغه ته د هند دسمندر ضرورت نه ؤ د دې ګرمو اوبو ضرورت نه ؤ دا خو يوه ډيره زړه تيوري ده. پخوا ټيک دي په نولسمه پيړۍ کې هغه کوشش کړی دی خو اوس په دې وخت کې چې دی افغانستان ته راته نو روس دومره پرمخ تللی ؤ ،دده تکنالوژي او بحريه دومره قوي وه، چې ده ته د دې ضرورت نه ؤ داسې خاص. خو چونکې اوس کوم اسناد راغلي دي هغه دا ښيي چې دا د دوی يوې ايجنسۍ يوه فيصله وکړه نو پورته پوليټ بيرو کې هم په

دې باندې مخالفت ؤ، خو یوه فیصله وشوه نو دوی راغلل داسې حالت جوړ شو چې دوی ترې وروسته کیدای نه شول او پکې ګیر شول. نو زما داخیال دی چې صرف د دغې وجهې نه چې روس راته چې ګرمو اوبو ته یا د هند بحر ته را ته تاریخي طور دې کې څه حقیقت شته او وي به. خو په دې وخت کې چې دی راته نو داسې خاص پلان نه ؤ.

دا فیصله چې افغانستان ته روسي پوځ ولیږي په یوه سلا نه وه شوې. په هغه وخت کې د شوروي د بهرنیو چارو مرستیال وزیر کریین کو وایي چې دا خبرې په یوه تنګه کړۍ کې شوې وې:

زما د معلوماتو له مخې دغه پریکړه په یوه تنګه کړۍ کې شوې وه چې پکې برژنیف، اندروپوف، استینف، ګرومیکو او سوسلوف ګډون کړی ؤ اوس نه شم کولی په پوره یقین سره درته ووایم چې هلته چا څه خبره وکړه خو په یوه ټکي باندې راسره هیڅ شک نشته او هغه دا چې د پوځونو د لیږلو موضوع د اندروپوف له خوا پورته شوه. د اندروپوف تر مشرۍ لاندې د کې جې بي غړو د امین په هکله شکمن اطلاعات ورکول چې ګنې د سي آی اې سره اړیکې لري چې بیخي د امریکایانو جاسوس شوی دی او خپل هیواد هغوی ته سپارل غواړي. د اندروپوف همدې استدلال د دفاع وزیر اوستینوف هم قانع کړی ؤ. د بهرنیو چارو وزیر ګرومیکو هم د دغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پريکړې پلوې کړې وه ښايي هغه په اول سر کې مخالفت کړی وي خو د داسې عادت درلود چې د سترګو په يوه رپ کې يې د يوې نظريې د مخالفت نه د هغې عامې بنې بدلون کاوه برژينف هم چې د هغه مثلث غړی ؤ بيخي باور درلوده او ځکه يې نو د هغوی د پريکړې مخالفت ونشو کولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۸

د شوروي اتحاد د قواوو پر ضد پاڅون

د ۱۹۷۹ کال د جدی په شپږم ماښام سور پوځ پر کابل وروختئ او په بل سهار يې هر څه په کنټرول کې راوستل په دې سهار پوهاند حسن کاکړ د کابل په کوټه سنګی کې روسي ټانکونو د عجيب حالت سره مخامخ کړی دی:

په اتو بجو باندې چې زه له کوره راووتلم، ميرويس ميدان ته لاړم په ميرويس ميدان کې په داسې حال کې چې په هغه ورځ باندې دا ټوله ځمکه په واوره پټه وه ډير زيات ټانکونه مې وليدل واقعاً ما ته يو ډير عجيب او غريب حالت راغلی لکه هغه حالت چې په ۱۹٦۸ کال کې په چکسلواکيا

کې راغلئ و د چکسلواکیا ځوانانو د شوروي اتحاد د ټانکونو په مقابل کې احساسات ښکاره کول ما ته هم ژړا راتله او همدغسې مې لاس دا د شوروي ټانکونو ته نیولی ؤ چې تاسو څه کوئ ووځئ بیا خو خیر پوه شوم چې بابا دا خو وړه خبره نه ده لاړم کورته زما یو زوی کاوون کاکړ نومیده هغه مې راووست دوولس کلن هلک ؤ هغه ته مې دا وویل چې شوروي اتحاد عملاً افغانستان نیولی دی او ټانکونه یې استولي دي او دا حکومت یې چې منځ ته راوستلی دی دا په خپله د دوی یو لاس پوڅی حکومت به وي اما په دې باندې پوه شه چې دوی په افغانستان کې پاتې کیدونکي نه دي د افغانستان خلک د هغه تحمل نشي کولای په مقابل کې به یې وجنګیږي نه به یې حکومت په ځای پاته وي او نه به دوی په ځای پاتې وي او همدغه وو چې د همغې ورځې څخه زه په داسې حال کې چې تا ته معلومه ده چې ما په عملي سیاست کې په افغانستان کې هیڅ کله اشتراک نه ؤ کړی له همغی ورځې نه ما د شوروي اتحاد په مقابل کې او د پرچمي حکومت په مقابل کې یو مخالف دریځ ونیوئ تر څو چې زه بندي شوم.

د حفیظ الله امین حکومت لیرې او پر ځای یې د جمهور رئیس ببرک کارمل حکومت منځ ته راغی. د روسي پوځ په مرسته د ببرک کارمل حکومت په

کابل او ټول افغانستان کې ټینګ شو. که څه هم مقاومت جاري ؤ ولې په لومړیو ورځو کې خلک ګیج او نه پوهیدل چې څه وکړي؟ د حوت په دریمه نیټه د «الله اکبر» په نارو سره د کابل ټول خلک سړکونو ته راووتل او ټولې حکومتي ادارې فلج شوې. ډاکټر جاوید د دې ورځې شاهد دی او دا مظاهرې یې لیدلې دي:

د حوت په دریمه نیټه مظاهرې سهار وختي د کابل په ښار کې شروع شوې ځوانان او نجونې په منظمو صفونو کې سړکونو ته راووتل او د شوروي او کمونیزم پر ضد به یې شعارونه ورکول په دې مظاهرو کې ډیر ځوانان او نجونې د روسي او حکومتي عسکرو له خوا په شهادت ورسیدل چې یوه هم د یوسف ساعد لور ناهید وه. د حوت په دریمه نیټه په افغانانو کې داسې هیجان پیدا شوی ؤ چې د روس پر ټانکونو یې په تش لاس بې باکه حملې کولې، ابراهیم عسکر یار په دې ورځ پر روسي ټانک حمله وکړه او ځای پر ځای ووژل شو. د شپې له خوا پر بامونو خلک وختل او د الله اکبر نارې یې وهلې چې دا یو ډول مقاومت او مخالفت د شوروي د حملې او تجاوز پر ضد ؤ.

د مسلح مقاومت تر څنګ په کابل پوهنتون او نورو علمي مؤسسو کې د روس پر ضد فعالیتونه پیل شول. پوهاند حسن کاکړ وایي چې هغه له سیاست سره علاقه نلرله ولې د روسانو په موجودیت کې بې طرفي ورته ناممکنه وه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه حادثې نه وروسته ما نشوای کولای که ملاً بې طرفه پاتې شم هغه دا ؤ چې په پوهنتون کې په خپلو هم فکرو ځوانانو پسې شوم په لټه کې شوم، او دلته ما پیدا کړه چې له هغه نه د مخه یو اتحادیه په نامه د اتحادیه د عمومي داستادانو او محصلانو جوړه شوې وه. په هغه کې مې ځان داخل کړ، د نورو استادانو په شمول سره او علاوتاً د دغې اتحادیې تر شا په نامه د جبهه د آزادی خواهانو چې یو ائتلاف یې غوښته له ټولو هغو همفکرانو سره، له نورو ډلو سره چې د اتحاد شوروي په مقابل کې مخالفت کوي د پرچمي حکومت په مقابل کې مخالفت کوي او د دغو اتحادیو له لارې مونږ شبنامې خپرولې، د نورو استادانو په همکارۍ او معاونت سره او زه په هغه لوړه حلقه کې وم چې په هغه حلقه کې درې څلور کسه نور محترم استادان وو. او له هغوی سره ما یو ځای فعالیت کاوه او شبنامې مو خپرولې او دا فعالیتونه مو کول دا د شاګردانو د محصلانو دا فعالیتونه مو تنظیمول کومک مو ورسره کاوه تر څو چې هغه ؤ چې زه ونیول شوم او زما سره نور درې څلور استادان هم ونیول شول او بندیان شول.

د ببرک کارمل په مشر توب حکومت هڅه کوله چې خلک راضي وساتي او د خپل راتګ سره سم یې سیاسي بندیان خوشي کړل. علي ګل پیوند چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اطلاعاتو او کلتور معین ؤ وايي که نور سياسي بنديان خوشي شول ولې د هغوی ځای د امين طرف دارانو ونيوی هغه وايي چې د ه کومه گناه نه لرله ولی بيا هم زنداني شو:

د خوشحال يو بيت وايم که اجازه وي زه شاعريم هر کله د شاعرانو په وبناؤ باندې استناد کوم هغه وايي چې:

په ناحق د اورنگ زيب په بند بندي يم خدای خبر دی په تهمت او په بهتان
زه په ځان کې گناه نه وينم په خدای ږو ولی نور خلک خبرې که شان شان
د گناه مې سرشته نه ده معلومه مگر خپل هنر د ځان وينم تاوان

زه د هغه وخت د خپل گوند شاعر وم او د گوند پاليسي زما په شعرونو کې پرته له هنري برخې نه هم منعکسېدله نو طبعاً هغه څوک چې زمونږ په مقابل کې وو د هغه پر ضد مې هم شعرونه ويلي دي اگرچې هغه اوس هم زه د تور جلاد په نامه پيژنم او د هغه تور جلاد پر ضد مې ډير شعرونه ويلي وو. او دا هغه شخصي عقده وه چې زه يې زندان ته پرې بوتلم او اته کاله او څو مياشتې يې وځنډولم، که نه زما په داسې پوستونو کې وظيفه نه وه چې څه گناه مې کړې وي او يا دې څه را سره شوي وای. خو همدغه د شعرونو گناه زه اته کاله او څو مياشتې په زندان کې واچولم او په زندان کې ما د افغان ستره تراژيدي وليدله. هغه تراژيدي چې پيړی پيړی به يې

زموږ تاریخ دا په وینو لړلې برخه هېره نه کړي ما د افغانانو مرګ په سترګو ولیدئ او هغه په دې ډول ؤ ببرک کارمل چې هر اعدام کاوه هغه اعدامیان به یې زموږ کوټو ته راوستل، موږ سره به یې اچول او بیا به د شپې له خوا برقونه د زندان مړه شول او پس له هغې به یې یو یو بیوئ. زما یاد دي په ۱۳۶۲ کال کې چې کله یو لوی اعدام کیدئ چې په دغه شپه باندې دری سوه څو شپیته تنه یې اعدام ته بیول زموږ کوټې ته را ننوتل عسکر او یو زنداني ته یې چې مجاهدؤ غږیې ورته وکړ چې تا قوماندان صاحب غواړي، زنداني ورته وویل چې تاسو زما له مرګه اوس هم ډاریږئ ولې نه وایاست را ته چې اعدام ته مې بیایي. زه له اعدامه نه ډاریږم دا لار زموږ د حق لاره ده دا روسان به دا وطن پریږدي او موږ به آزاد یږو.

د حکومت پر ضد جګړې او مقاومتونه لا پخوا پیل شوي وو. ولې د روسي قواوو په موجودیت کې دا جګړې نورې هم زور داره شوې. د حرکت انقلاب اسلامي مشر مولوي محمد نبي محمدي وایي چې دا جګړې نه وې بلکه د پردیو تجاوز ګرو پر ضد مقابله او جهاد ؤ:

زموږ جنګ له روسانو سره دا جنګ نه ؤ. جهاد ؤ د جنګ او جهاد فرق دادی چې جنګ په اساس د خواهشات نفسي او په اساس د مادیت پرستي د جاه وجلال، قدرت، تصرف او استعمار او د دغه په منظور وي. جهاد

هغه جنګ دی چې د مخالف د دین مبین اسلام سره هم په صورت د تعرض د دوی کې مسلمانان جګړه شروع کړي صرف د پاره دا علاء د کلمة الله، له پاره د حاکمیت د قانون الهی چې قرآن پاک دی، له پاره د مصئونیت د دین مبین اسلام د دوی له تعرضاتو څخه. نو زموږ د غه جهاد په د غه منظور باندې شروع شوی ؤ او چې بنیه د جهاد یې هم د رلود ه علت داؤ چې هغه اساس او علت باعثه د دې جګړې د غه شي ؤ چې خاص اعلاء د کلمة الله حاکمیت د قرآن پاک او مصئونیت د دین مبین اسلام، استقلال سیاسي، وحدت ملي، تأمین اراضي د د غه ملت مسلمه یې څوارلس سوه کلنی چې نوم یې افغانستان دی.

روسي پوځ په عصري وسلو مجهز او افغانانو ته ګرانه وه چې په مخامخ جګړو کې د سره پوځ سره مقابله وکړي چریکي جګړې یوازنۍ لاره وه چې روسان مجبور کړي چې د افغانستان څخه ووځي. د جمعیت اسلامی قوماندان او د شورای نظار مشر احمد شاه مسعود وایي چې په ګوریلایي جګړو کې هغو د تنظیم او سازماندهۍ څخه پوره استفاده کړې وه:

زما د نظره یوه دعمده مسئلو څخه چې په ګوریلایي جنګونو کې موږ ورڅخه ډېره استفاده کړې ده هغه تنظیم او سازماندهي ده دا نه یوازې په پنجشېر کې بلکې په نورو مرکزونو کې چې موږ جوړ کړي وو ګټه پورته شوې ده. دا د اراضي او سیمې څخه معقوله استفاده، د افرادو سازماندهي او نورو تاکتیکونو څخه کار اخیستل وو چې د اراضي څخه به د دښمن په تناسب ګټه اخیستل کیده د مثال په ډول موږ د پنجشېر په دره

کې چې تقریباً سل کیلومتره اوږده ده او نورې درې چې په عمودي ډول ورسره یو ځای شوې دي په هره دره کې موږ قرار ګاوې درلودې او روسان به مو په دې ترتیب پنجشېرته د داخلېدو سره سم په جګړه کې بوخت ساتلي وو.

د افغانستان په نورو سیمو کې چې هوار میدانونه دي هم روسان د ستونزو سره مخامخ وو او ورته سخت تاوانونه ورسیدل. رسول اخوندزاده چې په هلمند کې د مجاهدینو مشر و وایي چې په یوه چاودنه کې یې ډیر روسي پوځیان والوزول:

یو وخت د طیارو بمبارۍ وې موږ یو ځای ایله کوئ عقب نیشني مو کوله نو زموږ یو مجاهد راولاړ شو یو لوی قبریې جوړ کړئ یو لوی بیلربې د باروتو او اوسپنو او دغو شیانو ډک کړی پټ یې کړئ قبر یې پر جوړ کړ قرار یې تناو پر غوټه کړی چې یعني دا برایي زموږ یو شهید شوی دی دلته مو ښخ کړی دی نو دا ځای مو سهار ایله کړ بلې خوا ته ځینې پورته شولو نورو غونډیو ته سهار چې روسان دیخوا راغلل او دوی دلته خپل شوق پر کوی چې یاره دا واقعی مړی دی برایی یې ښخ کړی دی لکه چې دا موږ ځینې وژلی دی ما بین ته چې را پورته شول درې څلور ټانکونه به ووا شپیته او یا نفره چې دا درز سره ووړ نه سړی معلوم شو او نه ټانک ټوله یې ووژل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۹
داخلي مقاومت او په پاکستان کې د مجاهدينو مؤقت حکومت

افغان حکومت او شوروي قواوو په پوره طاقت هڅه کوله چې د مجاهدينو مقاومت له منځه يوسي په کندهار کې د مجاهدينو قوماندان ملا نقيب الله وايي چې يوه دا ډول قوه د هغوی سيمې ته ورغلې وه چې ټولو مجاهدينو يې په ګډه مقابله وکوله:

قوه چې راغله لکه هغه راډيوګانو چې تبصره پر کوله هغسې طيارې بمان توغندياني حتی هغه لويه توغندی چې يوه توغندی دغسې روغه پاته شوې وه موږ يې دا باروت ورڅخه راوکښل يو خروار او شل منه يې باروت

شول دا د یوې توغندي وو چې موږ د میدان څخه احصائیه وا خیستله چې شپیته زره توغندي یې استعمال کړی وو پنځه زره بمه یې په دې قوه کې استعمال کړل او د غه خلک چې موږ دستګیره کول د اووه ویشتو ولا یتو څخه، د بیلابیلو ولا یتونو څخه یې دغه خلک راوړل، د روسانو په شمول په دې کې وزیر د دفاع روزمره د کابل څخه راتلئ د ارغنداو په ولسوالۍ کې به راته ناست ؤ موږ د رو د په هغه غاړه وو. نو موږ دا درو دیرش شوا روزه جنګ سره وکئ سهار به دوی پر شپږو بجو تعرض د ټانګانو د بمانورا باندې شروع کړئ. د پیاده ؤ، هغه به موږ په فضل د الله هغو ته ماته ورکړه پر اووه بجو به یې دا تعرض ختموئ خو دا درو دیرش شوا روزه چې دوی تعرض کړی دی. په درو دیرش شوا روزه کې یې موږ یو ګام شاته کړي نه یو د دوی څخه به مو هره ورځ د وه سوه دری سوه پنځه سوه نفر دستګیرول یا به مو له بینه وړل حق تعالی دوی مات کړل.

که شوروي قواوو او دولتي پوځیانو د درنې بمبارۍ څخه کار اخیستی دی خو مجاهدینو هم د نړۍ پر مختللې وسله ستینګر توغندي په کار اچولی وو، د کندهار هوايي ډګر ته نژدې ملا یار محمد دا توغندي د حکومتی الوتکو پر ضد په کار اچولي دي:

موږ به چې ستینګر راوړل په دا رقم به مو راوړل د خلکو د شپنیانو په

رقم به راغلو میدان ته به نژدې شولو بیا به مونږ طیاره باندې انداخت وکړئ نو هغوی چې خدای پاک به ولګول مونږ به مطلب بیرته د دې ځای ځخه یا د شپنیانو په رقم یا مطلب د بزګرو په رقم به مو بیرته خان وکیښی.
دا سې خبرې د یرې راغلې دي په دې ځای کې یو ګشت دلته زد شوروي یانو ونیولو. مونږ توغوندي راوړلي دلته مو په شوروي یانو باندې انداخت وکړئ. نو هغه وخت کې شورویان را پسې راغلل هلته نو مونږ ځینې ولاړو یو کلي ته، مرغان کیږي ته، د شپې شورویان راغلل هلته یې مونږ ونیولو. بیا یې زما ځخه پوښتنه وکړه چې دلته اشرار راغلي وو دا څه شول. ما ورته وویل چې هغه خو مونږ نه یو مونږ دلته در بدره مسکینان خلک یو نو بیا یې زه راوستم څو شپې مو دلته تیرې کړې په کندهار کې یې بندي کړی وم. هغوی چې بیا یې بیرته ایله کړم چې پر ما باندې یې شی نه کړئ پیدا مخبران نه وو په دې منطقه کې نو دا ؤ بیا یې زه بیرته ایله کړم.
مونږ چې د ستینګر تعلیم کړی دی مونږ خو بیسواده خلک یو مګر د الله پاک په قدرت سره بس دا یو چې زه درته ناست یم د غه په خپله ما جنګي طیارې تقریباً چې مونږ په دغه شاوخوا کې راا چولې دي نولس طیارې به مونږ راچولې وي. په دغه کې دوې جیټ دي، دوې جیټ طیارې دغه میګ دری دا بارې مونږ را اچولې دي او نورې ټولې څرخي طیارې وې په دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسو کې.

خو قوماندان عبدالحق بیا بیله ستراتیژي غوره کړې او په فعالیت لګیا ؤ چې په کابل کې د ننه حکومت را وغورځوي:

په داخل د ښار کې موږ بیا واړه واړه ګروپونه درلودل. مثلاً بعضې ګروپونه شپږ نفري وو، پنځه نفري به وو لس نفری به وو چې بیا دې ګروپونو به داسې یو شکل درلودئ مثلاً یو مسئول به یکې ؤ چې هغه باید په صاحب منصبو کې ارتباط ونیسي. بل مسئول به ؤ چې هغه به په کسبه کارانو کې ارتباط ونیسي یو نفر به ؤ چې د هغه مسئولیت دا ؤ چې معلومات جمع کړي، د بل مسئولیت اداري سیستم او هغه مالي چارې ورته مخکې وړلې. نو چې دا به مو یو ځای کړل یو ګروپ به ترې نه جوړ شو چې دې هر ګروپ به په هرو دوو درو هفتو کې یوه دوسیه تکمیلوله خپل د کارونو چې بیا به یې ماته رالیږله نو په دې حساب موږ همداسې پنځوس شپیته واړه واړه ګروپونه په مختلفو ځایونو کې درلودل چې بیا دا ټول موسره یو ځای کول. بیا ما یوه بله اداره ورته جوړه کړې وه چې بیا تر دې اداري لاندې کار کوي. د دې له پاره چې هغه ګروپونه یو بل ونه پیژني مثلاً که یو ګروپ افشا کیږي یا نیول کیږي نو چې هغه بل ګروپ یعنی د وهلو یا د ټکولو یا هغې ته د اذیت ورکولو په نتیجه کې دویم

ګروپ افشا نه شي نو دا ارتباطات موږ مستقيم د ځان سره ساتل. نو که يو ګروپ به نيول کيدئ نورو ګروپونو ته به يې ضرر نه رسيدئ. خصوصاً د رژيم په اخرو وختونو کې داسې يوې مرحلې ته رسيدلي وو چې موږ هر وخت کولی شول چې يو فشار په دولت باندې راولو او يا داسې يو سيستم راولو چې په دولت کې د ننه کاروکړو ځکه زما سره يو فکر هميشه ؤ چې زه د دې مخالف وم چې موږ د بهرنه را کتونه ښار ته وغورځوو ما هميشه د دې پروګرام مخالفت کړی ؤ. که ستاسو په ياد وي ما د جلال آباد د پروګرام مخالفت وکړ بيا دا يو پروګرام چې جوړ شو پر کابل باندې د حملې ما يې مخالفت وکړ نو زموږ کوشش په دې ؤ چې موږ څنګه وکولی شو چې يوه رهبري د ټولو افغانانو په سطحه باندې منځ ته راشي نو که بيا دغه تغيير سړی هلته راولي نو نتيجه به ورکي.

د ګډې رهبرۍ او په بهر کې د جلا وطن حکومت پروګرام تر لاس لاندې ونيول شو. د افغانستان جمهور رئيس پوهاند رباني چې په دې حکومت کې شامل ؤ وايي چې د کار د طرز څخه راضي نه ؤ:

فکر وشو چې روسان د وتلو په مرحله کې دي بايد يو بديل يې را منځ ته شي ځينې دوستانو مشوره وکړه چې مجلس بايد تشکيل شي او هر حزب بايد شپيته تنه دې مجلس ته را ولېږي که څه هم د دې کار سره لوی

حزبونه راضي نه وو. ولې په هر حال په شورا کې خلک را ټول شول او صبغت الله خان مجددي د رئيس په توگه وټاکل شو، که څه هم زه د کار د طرز څخه راضي نه وم. په هغه وخت کې ما دا خبره وکړه ولې ومې ويل چې زه به خپل کار ته دوام ورکړم ما وويل چې زه به يوائينی سړی يم چې تر پايه پورې خپل کار ته دوام ورکړم. هم هغسې هم وشول ما په هغه وخت کې وويل چې بايد يو قوي او قدرت مند حکومت منځ ته راشي، قدرت مند حزبونه او د افغانستان ټول خلک بايد په دې حکومت کې برخه واخلي.

مولوی محمد يونس خالص وايي چې استاد رباني په خپله د دې حکومت په ملاتړ کې پاتی راغلی دی:

تاسو ته معلومات دی چې هغه حکومت دوام کولی شي چې هغه څوک يې چې جوړ کړي چې هغه يې له زړه نه ومني موږ دا حکومت جوړ کړ او دې حکومت ته موږ خپل قوتونه ونه سپارل. موږ ورته خپل د تعليم او تربيې او د صحيې او دا ټول قوتونه مو ورته وسپارل مگر په دې کې نور تنظيمو نه پاتې راغلل او چې هر کله تنظيمونه خپله پادشاهي شروع کړي نو خو هغه په خپله قوت نشي پيدا کولای يعني په اوله مرحله کې خو د دې په ناکامی کې چې کار وشو يو خو دا ؤ چې دا خلک ډير ژر رخصت شول بايد چې حکومت دا خلک ډير ژر نه وای رخصت کړي، چې هغې

شورا نور کار هم کړی وای. دوهم دا چې په همهغه سبا له استاد رباني خدای«ج» دې مور او دده او ټولو ته هدایت وکړي. هغه راغی او د لته یې یو پریس کانفرس ورکړ او دا خبره یې وکړه چې په دا حکومت کې غدر شوی دی. غلطي شوې ده او دې سره مور موافق نه یو دا سې شیان په منځ کې راغلل نو په دې نسبت باندې هغه اول د بیخ نه یو څه کمی راغی بیا وروسته وروسته نو انجنیر صاحب یو څه عقده اخیستې وه چې هغه د دې سره همکاري نه کوله.

ډیر کتونکي باور لري چې د افغاني مجاهدینو تر منځ اختلاف قصدي او د بهرنیو هیوادونو له خوا منځ ته راغلی ؤ. د پاکستان د کورنیو چارو وزیر نصیر الله بابر وایي چې د لومړي سر څخه د پاکستان مشر جنرال ضیاء الحق دا حال راوستی ؤ:

نو هغه دوی خبرې وکړې یو خو یې پر دوی باندې کومک بند کړ چې د دوی سره یې کومک بند کړ نو دوی په خپلو کې بیا تقسیم شول په دې چې په بده ورځ وو پیسه ورته نه ملاویده ټرینینګ پر بند ؤ نو دوی بیا ګرځیدل څو ک کویټ ته، څو ک سعودی ته، څو ک چېرته نو دو ی په دې وجه باندې بیا په خپلو کې تقسیم شول او دا اووه ګروپه ترې جوړ شول. نو بیا د ایران قونسل دې پیښور کې هغه ته می وویل چې شاه ایران ته تاسو میسج

ولیږئ چې دا خلک داسې دي دوی سره کومک په کار دی او ته ورسره کمک وکړه. هغه چې دوی ماته وویل دری ورځی پس جواب راځي هغه بیا زه مارشلا والا جیل ته ولیږلم چې زه بیا جیل نه را ووتم نو «می» یو کم اتیا یم ؤ هغې کې بیا د دوی هم هغه حال ؤنو بیا ما له امریکا سره تماس ونیوئ نو بیا امریکا دوی سره په «می» یوکم اتیایم کې کومک شروع کړئ هغه وخت پاکستان هم ورسره کومک نه کوئ مارشلا یا ضیاء الحق دوی خو هغوی بیا ورسره کومک دا مستقیم شروع کړی دوی سره.

د جمعیت علماء اسلام مشر مولوي فضل الرحمن وایي چې د جنرال ضیاء الحق ملاتړ هغه وخت پیاوړی شو کله چې غربي هیوادونو د سوړ جنگ په ترځ کې خپله مرسته پیل کړه:

چې د روس پوځ را ننوته د دووکالو نه پس افغانستان ته نو په دغه وخت کې بیا د غرب دلچسپي پیدا شوه، د امریکا دلچسپي پیدا شوه او دوی دغه جهاد تأئید کړ. اوس ظاهره خبره ده چې د دوی پلان په افغانستان کې د اسلام له پاره نهٔ بلکې دوی دا خپل سوړ جنگ چې له روس سره ؤ دغه یې یوی نتیجې ته رسوئ او د افغانستان دغه جګړه دغه له پاره ډیره یو مؤثر او مضبوط بنیاد وګرځیدئ نو ظاهره خبره ده چې پاکستان نو په هغه وخت کې زیات اهمیت حاصل کړ په پاکستان کې

مارشلا وه او جنرال ضياء صاحب يا د هغه مارشلا جهاد سره د کلکې مرستی اعلان وکړ او ډيرې مضبوطی سره چې ده هغه جهاد تأئيد کړ ليکن پاليسي چې څومره وه هغه به هم د ديخوا (غرب) نه تلله او هغه به هلته عملي کوله تطبيق به يې جنرال ضياء کوئ نو ظاهره خبره ده چې د دې خلکو دا غوښته چې جنګ دې افغانی کوي، وينه دې دافغاني تويېږی خو چې نتيجه زمونږ په لاس کې وی او نتيجه په هغه صورت کې د دوی په لاس کې ورتلای شوای چې په افغانيانو کې اختلاف وای. نو په دوی کې يې اووه تنظيمونه جوړ کړل او تقريباً يوولس خو غير رسمي وو او اووه پکې رسمي وو او دغه تقسيم باقاعده په منظمه طريقه سره وشو چې د دې طرفه به کوم پلان تلئ د پاکستان حکومت به هغه تطبيق کاوه دغه تقسيم چې کوم دی دې تقسيم نه دغه نتيجه راووتله لکه چې نن مونږ په افغانستان کې وينو چې جهادي قوتونه چې کوم دي هغوی فتح حاصله کړله ليکن په خپل منځ کې موافقه نشته او نن هغه په خپل منځ کې د يو بل وينه تويوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤٠

په حکومت او گوند کې اختلاف

سید محمد گلاب زوی چې د ببرک کارمل د کورنیو چارو وزیر او د کابینې غړی ؤ وا یي چې په گوند کې اختلاف د شوروي پوځیانو او کدرونو پر سر منځ ته راغلی:

دا اختلاف مسئله شخصي مسایل نه وو مسئله پر اصولو او پرنسیپونو باندې وه. په همهغه اصولو او پرنسیپونو باندې وه. چې وطن ته د جوړولو په خاطر په وطن کې د آرامی په خاطر خلکو ته د خدمت په خاطر وه زموږ اولین اختلاف د شوروي پوځونو مسئله وه چې باید شوروي پوځونه

افغانستان ته نه وای راغلي او چې راغلي دي خپل کار یې چې هغه وکې
بیرته باید د افغانستان خاوره پریږدي او خپل وطن ته لاړ شي او دا د
اختلاف یوه مسئله وه دوهمه مسئله زموږ د اختلاف د کدرونو مسئله وه
چې همدا اساسي مسئله د کدرونو وه هغه کدرونه چې واقعاً بنا یسته او د
کار له پاره مساعد کدرونه وو او په دوی وابسته نه وو هغه ته به یې اهمیت
نه ورکاوه او مسلکي خلک چې تربیه شوی وو د ملت پیسې وربا ندې
مصرف شوې وې دوی کوم اهمیت نه ورکاوه. دوی ته اول ارزښت هغه
درلود چې په دوی پورې وابسته شوي خلک وې ور پورې تړلي شوي
اشخاص وي. دې ته یې زیات اهمیت ورکاوه. او زموږ مسئله همدغسې
یو اختلاف هم په هغه اولو ورځو کې همدا راغلئ چې یو تعداد زموږ
ملګري یې زندان ته واچول غیر نا حقه چې پخوا د امین په وخت کې یا
وزیران وو یا د مرکزي کمیټې غړي وو یا په لوړو پوستونو کې یې کار کړئ
و. زموږ هم په هغه باندې اختلاف ورسره پیدا شو چې دا ښه کار نه دی دا
مسلکي خلک دي د ښایست وړ دي چې وطن ته خدمت وکړي او دا باید
بندیان نه شي که بندیان کیږي محدود د شپږو نه تر دوولسو نفرو اضافه
باید بندیان نه شي او ده تقریباً په حدود د دری سوه څو نفره بندیان کړ ل او
دا هم یو د اختلاف عامل ؤ.

سلیمان لایق چې په ګوند کې یو لوړ رتبه او سابقه داره غړی پاتې شوی دی

وایي چې د دې مخالفت عوامل د گوند مشرانو منځ ته راوړي وو:

زه فکر کوم د افغانستان د خلق دیموکراتیک گوند په داخلي مسایلو کې ټول مشران کم او زیات مسئولیت لري دا خبرې چې زموږ قضاوت ته وړاندې کیږي زموږ له پاره هم شریفانه لاره همدا ده چې ووایو چې د گوند د ننه موږ د وحدت سره یا د پارټۍ د یو والي سره سمه مرسته و نشوای کړای او د افغانستان د خلق دیموکراتیک گوند وروسته د وطن گوند له بده مرغه په دې بد میراث باندې یعني د تربگنیو، د اختلافاتو او د اختلافاتو د تراشلو او جوړولو په لور کې خپل عمر تیر کړئ. کېدای شوای که دغو مره چې د دې اختلافاتو په سرد یو د بل د محکومولو دومره فکر او کار کېده که دا د افغانستان د ښیگڼې او بهبود له پاره دومره کار شوی وای زه فکر کوم چې د ۱۳۷۱ تراژیدي به نه پېښېدله.

جمهور رئیس ببر ک کارمل ټینگار کاوه چې د شوروي سره نه ماتیدونکي اړیکي وساتل شي په ماسکو کې د یوه سفر په ترخ کې هغه افغانانو ته وویل چې وطن پرست افغان هغه دی چې افغان شوروي دوستۍ ته وفاداره وي:

ملگرو په ښکاره سره باید درته څرگنده کړم چې څوک دی او څنگه باید هغه وپیژندلی شي وطن پال افغان څوک دی هغه آتشین وطن پرست څوک دی د نوی افغانستان هغه افغان چې نوی انسان دی هغه

څو ک دي دا هغه افغان دی چې د افغان شوروي و دوستۍ ته وفادار وي.

د ببرک کارمل د دې دریځ سره افغانان او د هغه ډېر ګوندي ملګري موافق نه وو په افغانستان کې د مقاومت او نړیوال فشار له کبله شوروي اتحاد مجبور شو چې کارمل لیری او پر ځای یې ډاکټر نجیب الله راولي سلیمان لایق وایي چې په دې وخت کې یې د ډاکټر نجیب الله سره مرسته کړې ده:

ډاکټر صاحب نجیب الله مسند د قدرت ته راغی ما د هغه سره صادقانه مرسته وکړه دا مرسته لکه ځینې خلک چې بیا وروسته په دې داخلي اختلافاتو کې داسې توجیه کوله چې ګواکې زه د خپلو شخصي ګټیو په اساس یواځې ما له نجیب الله سره مرسته وکړه داسې نه ده زه کوم ډېر د زیاتو صلاحیتونو او اختیاراتو سړی هم نه وم لیکن کوم وظایف چې په ما باندې مربوط وو هغه ما حق نه درلود چې په هغه کې زه صادق و نه اوسم ما حق نه درلود چې هغه زه اجراء نه کړم او ما پخوا هم له پخوانیو رهبرانو سره کوم خائنانه حرکت یا کوم په اصطلاح سره تر کوم ځایه چې می عقل کار کاوه له هغوی سره کوم غبن یا دا مانه دی کړی او البته د ډاکټر صاحب نجیب الله ما جداً ملاتړ کړی دی او د هغه سره وم.

د ډاکټر نجیب د راتګ سره سم حکومت هڅه وکړه چې د مخالفانو سره د روغې جوړې لاره خپله کړي، عبدالرحیم هاتف وایي چې دولت دې نتیجې ته

رسیدلی ؤ چې ګوندي حکومت نور نه چلیږي:

په افغانستان کې عموماً د غه تمایل پیدا شوی ؤ په دولت کې چې انحصاري شکل د دولتدارۍ چې د یوه حزب حکومت وي دا نه چلیږي، دوام نه کوی باید یوه ائتلافي اداره جوړه شي. د هغې خبرې له پاره په افغانستان کې لومړی اساسي قانون تصویب شو او هغه تقریباً یو نیم کال کار وربانډې وشو ډیر حقوق پوهان په هغه کې وو یو کمیسیون کار پکې کاوه د هغه کمیسیون په رأس کې زه په خپله وم بیا هغه د یوې لویې جرګې د طرفه څخه تصویب شو. د لویې جرګې ریاست یې هم زما پر غاړه ؤ. هغه اساسي قانون بې تبعیضه ؤ ټولو افغانانو ته یې یو ډول حق ورکاوه او د کوم حزب یا د کوم شخص میراثي رهبري او غیر د هغه صلاحیته څخه چې خلکو و چا ته ورکړی وي نور صلاحیتونه یې نه منل. د بشري حقوقو مطابق د هغه موازینو سره سم چې په دنیا کې ټوله خلک ورته رعایت کوي د هغو سره سم اساسي قانون په افغانستان کې نافذ شو او د دغه اساسي قانون لاندې زه د رئیس جمهور معاون شولم په اجرائیه برخه کې نه، په حقوقي برخه کې، مشورتی برخه کې او په هغه باره کې د افغانستان د کار کرده ګۍ مثالونه د افغانستان اساسي قانون دی، د اساسي قانون تعدیل دی، دا د قضا قانون دی، د څارنوالۍ قانون دی او نور داسې، چې زه د

خپل کاره څخه پښیمانه هم نه یم او هغه کارونه په میدان کې پراته دي پر کار باندې قضاوت کېدلای شي طبعاً زما د ماغزو محصول نه دي زما سره نور ملګري د افغانستان مشهوره حقوقدانان ملګري وو او یا زه د هغو سره ملګری وم نو هغه د افغانستان د خاورې انحصاري قدرت مور نه یوه حزب ته نه یو چاته ورسپارلی ؤ نه یې ورسپارو او دغه احساس هر کله چې پیدا شي چې یو څوک د قدرت څخه استثنی شي او یو بل څوک پر قدرت باندې انحصاري خیته واچوي د دا ټولو شکلونو څخه مور نفرت کوو او دا په دنیا کې هم اوس د دې خبرې تائید څوک نه کوي.

همدا ؤخت و چې ملي روغه جوړه اعلان شوه د حکومت هدف د روشنفکرانو جلب او همکاري وه، میرمن معصومه ورد ک چې یوه روشنفکره او په پارلمان او په حکومتونو کې پاتې شوې ده وایي چې تر مشورې وروسته د ښځو شورا ته ورغله:

بیا د ملي مصالحې په ارتباط تقریباً یو اته میاشتې نورې هم چې تېرې شولې فیصله شوه چې روسان وځي. بیا نو زه نه پوهیږم چې د څووم ځل له پاره زه یې وغوښتم ډاکټر نجیب را سره خبرې وکړې ما ته یې وویل چې ته راشه د ښځو شورا ته ما ورته وویل ډاکټر صاحب زه هلته څه وکړم چې راشم هلته خو بیله دنیا ده زه خو هغه نشم منلای هلته مشاوره ناسته ده هلته نور داسې کسان هلته دي چې زه یې طاقت نه لرم چې ورته وګورم

او بیا زه هم کار نشم کولای خو ډېر زیات می ورته وویل خو په پای کې بیا مې ورته وویل چې ښه دي زه به خبرې وکړم، بیا کور ته چې راغلم ځینې روشنفکران چې په اکادمي علوم کې وو ورغلم له هغوی سره کښیناستم له دوستانو سره مې خبرې وکړې ما ورته وویل چې تاسو څه وایاست دا یوه مشوره ده مونږ او تاسو باید ټول یوه ډله شو، که داسې فیصله وشي چې ښه پس له مصالحې څخه روشنفکران راځي او ځایونه نیسي، زه به هم لاړ شم داځای به زه ونیسم او هغسې چې مې ورسره فیصله کړې ده بیا به زه پوهیږم کار مې. دوی ماته مشوره راکړه ټولو راته وویل چې ته باید ولاړ شې اودا لاره باید خلاصه شي د نورو روشنفکرانو له پاره او مونږ داسې فکر کاوه چې په دې وخت کې هغه کسان چې په اروپا کې دي دوی هم ګامونه اخلي او مونږ کولای شو چې دا روسان او یا د روسانو پلویان یا کمونستان دوی به یو یو ایسته کړو او په ځای کې به یې نور مقرر شي او کوشش به وشي چې زمینه مساعده شي د انتخاباتو له پاره. بیا پس د دوی له مشورې څخه ورغلم بیا په هغه ورځ چې ما خبرې وکړې، چې جلسه وه ډاکټر نجیب په خپله زه معرفي کړم بیا ما ورته وویل په بیانیه کې چې تر هغه وخته پورې به زه کار وکړم چې ماته یا صحي معاذیر پیدا نه شي او یا کوم مانع او هر کله چې ما ته کوم مانع پیدا شو، او موانع مې

ورسره خبرې کړې وې که مانع را ته پيدا شو بيا زه کار نه کوم او رښتيا هم بيا دوی په خپله کوشش کاوه چې هغه قول چې يې راسره کړی ؤ چې زما په کارو کې غرض ونه کړي نو په دې خاطر ما خپلې بيانيې په خپله ليکلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤١
د ژنیو لوز نامه

په افغانستان کې سخت مقاومت او بهرنی فشار روسان مجبور کړل چې د خپلو قواوو د ایستلو په فکر کې شي په دې فشارونو کې د بهرنیو مطبوعاتو خپرونې هم شاملې وې د پښتو ځانگې نبی مصداق وایي چې بي بي سي یوازنۍ راډیو وه چې د افغانستان حالات یې جهانیانو ته ورسول:

بي بي سي پښتو خپرونه تقریباً یو نیم کال وروسته له دې چې روسان افغانستان ته داخل شي شروع شوه او په ډیره کمه موده کې یې د زیاتو افغانانو توجه ځان ته جلب کړه ځکه په دې وخت کې سفارتونه تړل شوي

وو، خارجي ژورنالستان په داخل کې نه وو، سانسور لګيدلی ؤ نو د جنګ د خبرونو را ايستل ډير مشکل وو سره د دې هم موږ وکولای شول چې داسې پروګرامونه لکه د خپلو سترګو ليدلي کتلي جوړ کړو چې په هغه کې هر څوک چې به داخل د افغانستان نه را تلل که قومندان ؤ، که مهاجر ؤ، که خارجی ژورنالست ؤ، که ډاکټر ؤ د هغو نه به موږ د دوی د خپلو سترګو ليدلي کتلي حالت پوښتنه کوله او دوی به د منطقې په باره کې په افغانستان کې هغې منطقې ته چې تللي وو خبر به يې راکاوه او په دې رقم سره ټول افغانان به خبريدل چې د افغانستان په فلانۍ منطقه کې وضع څنګه ده. نو بي بي سي په دې حصه کې ډير زيات افغانان بيداره کړل. متوجه يې کړل چې په داخل دافغانستان کې څه رقم خبرې تيريږي او د بي بي سي نه په دې ترتيب سره د افغانانو او د دې جنګ د ظلمونو او د ناروا ؤ خبرونه د نړيوالو غوږونو ته ورسيدل او د اوريدونکو به ياد وي چې هر کال به په ملګرو ملتونو کې د يوسلو اولسو نه تر يوسلو دوويشتو هيوادو پورې د شوروي مداخلې ضد رايه ورکوله.

سليمان لايق وايي چې د روسي پوځيانو د وتلو موضوع په لومړي ځل د شوروي پخواني جمهور رئيس ميخائيل ګورباچوف را پورته کړه:

په ۱۹۸۵ کال کې چې زموږ له ۱۳٦٤ کال سره سر خوري تقريباً د

عقرب په نیمایي ورځو کې د افغانستان یولوړ رتبه هیئت د ببرک کارمل تر مشرتابه لاندې مسکو ته وبلل شو په دی هیئت کې لاندني کسان غړي وو سلطان علی کشتمند چې د افغانستان د صدارت عهده یې لرله، ډاکټر صالح محمد زیری چې د افغانستان د خلق په دیموکراتیک گوند کې د منشي سمت او د سیاسي بیرو عضویت یې درلود او ډاکټر صاحب نجیب الله چې په هغه وخت کې د افغانستان د دولتي اطلاعاتو د مشرتوب په موقف کې ؤ او جنرال صاحب نظر محمد خان چې په هغه وخت کې د افغانستان د دفاع وزیر ؤ او ما هم په دې هیئت کې برخه اخیستې وه هلته د شوروي له لوري په دې مجلس کې د گورباچوف صاحب تر مشر تابه لاندې، شوردنادزې (وزیرخارجه) او د شوروي اتحاد د دفاع وزیر مارشال سکلوف او ځینې نورو تخنیکي کسانو اشتراک کړی ؤ خو هغه یو مجلس ؤ چې د لومړي ځل له پاره د افغانستان د دولت د مشرتابه کولیکتیف د شوروي اتحاد د لوري د مشرتابه د کولیکتیف سره یو ځای کښیناست. پخوا تر دې عرف داسې ؤ زموږ د دواړو خواوو د رهبرانو تر منځ چې دوه په دوه به سره کښیناستل څه به یې وویل، موږ د هغه گزارش فقط د خپلو مشرانو نه اخیسته، چې غالباً به هم په هغه باره کې کارمل صاحب فرمایل چې: «دیگه به رفیق تان اعتماد کنین دیگه» څه به یې چې لوریده یا څه

به چې لازم ليده چې وي وايي موږ ته به يې ويل په دې لحاظ هم ده چې هيڅ وخت موږ د هغو اجراءاتو مسؤليت نه لرو چې د دې جلسې نه مخکې شوي دي. په دې جلسه کې يوه مسئله چې هغه عمده وه او مهمه وه، اساسي مسئله وه د طرحې له پاره هغه د شوروي اتحاد د قواؤ د ايستلو مسئله وه چې د گورباچوف له خوا طرح شوه او موږ ټولو له کارمل نه پرته له دې مسئلې سره توافق درلود. نو په هغه وخت کې گورباچوف پيشنهاد وکړ چې شوروي قوتونه به ووځي او افغانستان بايد خپله دفاع د هغو مداخلو په مقابل کې چې وربانډې تحميل کيږي په خپله وکړي د خپل ځان مستقلانه دفاع وکړي. وروسته دا اصطلاح شوه په موږ کې چې، مستقلانه دفاع، البته د دې په مقابلې کې چې د هغوی له خوا نه گورباچوف غوښته دخپلو ملگرو تائيد به يې وقتاً په وقتاً اخيستی مخ به يې وراړاوه او له ديخوا هم کارمل غوښته کارمل د دې طرحې په مقابل کې جدي عکس العمل وښود ويې ويل چې زه هيڅ وخت توافق نه لرم چې شوروي قوتونه له افغانستان نه ووځي. او ده چې گوتې يې رپيږديدلې او په څېره کې يې هم ډېر تغيير پيدا شوی ؤ، ډېر ډار شوی ؤ نو ويلې چې دا خو چې دا لښکرووځي موږ به ټول په وينو کې ډوب شو، انقلاب به په وينو کې ډوب شي او ډېر په سړه سينه هغه جانب مقابل لوري ورته وويل وروره

نو د دې معنی دا ده چې هغه انقلاب چې تاسې په افغانستان کې عنوان کړی دی خلک یې نه مني او تاسې یې زموږ د لښکرو په زور په خلکو منئ آیا داسې نه ده؟ په دې کې البته کارمل غلی شو، ولې ګورباچوف وویل چې د روسیې او د شوروي اتحاد خلک له دې جګړې نه ډیر ناراضه دي د خپلو زامنو د استولو نه او نه غواړي چې هلته دا لښکرې نور زیاتې پاتې شي او موږ هم نشو کولای چې هغه انقلاب چې تاسې خلکو ته نه شئ تفهیم کولای او د هغو رضایت نه شئ په منلو هغه په زوره پر خلکو تحمیل کړ. نو په هر حال په هغه مجلس کې په دې باره کې پخوا هم تفاهم موجود ؤ زموږ تر منځ، زموږ د ملګرو تر منځ، زه شخصاً او ډاکټر صاحب نجیب الله په دې مسئله کې موږ قبلي تفاهم درلود او دې نتیجې ته رسیدلی وو چې باید شوروي لښکرې له افغانستان نه ووځي.

د افغانستان د مسئلې د حل په هکله د ملګرو ملتونو خبرې د ډیره وخته جاري وې او په واشنګټن کې د شوروي د مشر ګورباچوف او جمهور رئیس ریګن په سر مشریزه کې هم دا ستونزه لاینحله پاته شوه. خو د شوروي حکومت هڅه وکړه چې په ژنیو کې د یوې نړیوالې لوزنامې لاندې خپلې قواوې د افغانستان څخه وباسي. د ملګرو ملتونو په مشر توب د ژنیو خبرې د افغانستان او پاکستان تر منځ پیل شوې او ورکې امریکا او شوروي هم شامل وو په دې خبرو کې د پاکستان

دبهرنیو چارو دوزارت لوړ رتبه مامور ریاض احمد خان هم شامل ؤ:

په هر حال د پاکستان حکومت دا خبرې په هغه صورت کې ومنلې که چیرې د روسیې حکومت تیاروي چې په لږ وخت کې خپلې قواوې وباسي. پاکستان ته د دې خبرو ضرورت ؤ دا ځکه چې په روس باندې باید فشار داسې حد ته نه وای رسیدلی چې د تحمل وړ نه وای. د دی تر څنګ دپاکستان دا خیال هم ؤ چې کله مسکو د خپلو پوځیانو وتلو ته تیار شي نو د ژنیو د مذاکرو نتیجه په هغه وخت کې کار آمد ثابتیدلای شي. مسکو تیارؤ او د دې فیصلې په کیدلو یې څو کلونه ووتل د دې فیصلې عوامل په بنیادي ډول په شوروي کې هغه تبدیلۍ وې چې د ګورباچوف صاحب په وخت کې منځ ته راغلې په لومړي ځل په ۱۹۸۷ کال کې شوروي اتحاد کوشش وکړ چې د کابل د حکومت او مجاهدینو تر منځ دجوړې او پخلا کیدلو خبرې پیل شي. ولې په دی وخت کې دمجاهدینو موقف مضبوط ؤ او د کابل سره خبرو ته نه ؤ تیار، همدا وخت ؤ چې شوروي اتحاد د خپلو پوځیانو مختصر تقسیم اوقات وړاندې کړ او د دې معاهدې په کیدلو سره شوروي ته دا ګته ورسیده چې د یوې نړیوالې لوزنامې له مخې خپل پوځیان له افغانستان څخه وباسي. په دې موافقه کې اول د شوروي پوځیانو وتل، دوهم بهرنی مداخلې پای ته رسیدل،

دریم د دې لوزنامې تضمین او څلورم د افغاني مهاجرینو ستنیدل شامل وو.

د ژنیو دلوزنامې تر لاس لیک وروسته د شوروي اتحاد د بهرنیو چارو وزیر ادوارډ شیورډناټزې وویل چې د نن موافقه د شوروي د نوې تګلارې نتیجه ده چې په بهرکې خپلې ستونزې حل کړي:

د نن ورځې د موافقې لاس لیک د شوروي اتحاد د هغو فیصلو نتیجه وه چې په بهرکې خپلې سختې ستونزې له سیاسي لارې حل کاندې. دا کار د شوروي اتحاد د نوو خیالاتو برخه ده، دا موافقه د ښه نیت او روغې جوړې په نتیجه کې منځ ته راغلې ده.

د شوروي قواوې د افغانستان څخه ووتلې حکومت د روغې جوړې پروسه نوره هم مضبوطه کړه او حکومت ته یې داسې وزیران راوستل چې حزبي سابقه یې نه لرله، یو د دې وزیرانو څخه هم ډاکټر ودیر صافي ؤ چې د ملي هوا نوردۍ وزیر وټاکل شو:

ما هم وزارت د هوا نوردۍ ملکي د صدر اعظم په بلنه ومنځ علت دا دی چې موږ یو ځای د څو روشنفکرانو د کابل د افغانستان، د استادانو د پوهنتون د کابل او حتی ځینو مجاهدینو د ګروپونو د قوماندانانو او

مـشرانو سره چي مـوږ سره يې نژدې اړيکې درلودې يا خپلوي يا قـومي روابط درلودل ورسره مشوره وکړه. وضع ملي او بين المللي مـوږ داسې تحليل کړې وه چي دا چې هميشه نجيب وايي چې يو څو ک دې حاضر شي رادې شي د خبرو د لياري نه به موږ قدرت ورکوو. موږ چون بې له هغه هم په داخل د کابل کې په افغانستان کې بيا خصوصاً په کابل پوهنتون کې د څوارلسو کالو را هيسې په حيث د استاد د حقوقو او سياسي علومو د پوهنځی ما کار کړی ؤ بيا رئيس د پوهنځي د حقوقو او علوم سياسي وم. نو همدا فيصله شوه چې دې خبرې ته عملي بنه ورکوو په دې خاطر به کابينې ته ورننوزو دا قدرت به له دوی نه تقسيم کړو او دا چي يو وزارت هم د حزبيانو د حزب ديموکراتيک خلق د يو غړي د لاس نه کمېږي او د ملت د يو نفر لاس ته لوېږي هغه د ملت په گټه ترې نه کار اخلي دا لوی دستاورد ؤ، مثبت اړخونه لري او دهغه مقام او بودجې او ځای څخه د وطن له پاره، د آينده سالم جريان د افغانستان په گټه کار کوو، هلې ځلې کوو، تر څو چي د مجاهدينو يو صحيح حکومت د دوی تېولو په موافقه راشي بيا هغو ته د دی پر ځای چې حزب ديموکراتيک خلق يې ور انتقال کړي موږ به دا قدرت ورانتقال کړو.

٤٢
د تنې کودتا

ډاکټر نجیب الله ژنیو ته تر یوه سفر وروسته وویل چې د مخالفو ډلو مشرانو سره یې لیدلي او د قدرت انحصار نه غواړي:

د افغانستان جمهوري دولت د سوله غوښتونکو مخالفانو سره د خبرو، تفاهم او هراړخیزې همکارۍ غوښتونکی او د هر ډول هلوځلو هر کلی کوي چې په هیواد کې د سولې د تأمین سبب وګرځي موږ د قدرت د مسئلې سره انحصارګرانه برخورد نه لرو او د ټولو قوتو د متناسبې او عادلانه سهم ګیرۍ سره په مرکزي او محلي حکومتونو کې موافقه لرو. په

هیواد کې مهمه سوله ده او د آزادو انتخاباتو د لارې باید هر څوک د
خلکو د محک له لیاری راشي او ورته معلوم شي چې په کوم ځای کې باید
موقف ولری. ما چې د خپل سفر په ترځ کې په ژنیو کې د مخالفو دځینو
مشرانو سره وکتل د هر څه د مخه مې پر وحدت ملي، دیموکراسۍ او
انتخاباتو تأکید وکړ چې په هیواد کې د جګړې د بندیدلو یوائینی لاره
ده.

په هیواد کې د ننه هم مخالفو سازمانانو ته د فعالیت اجازه ورکړل شوه
یو د دی سازمانونو څخه هم د ملی ژغورنې سازمان ؤ چې مشر توب یې د پوهاند
اصغر خان پر غاړه ؤ:

د هغه د مرستیال عبدالرحیم هاتف په ذریعه له زمونږ سره دا ژمنه
وشوه چې مداخله نه کوو. نو د دې امله چې مونږ دا وازمیویوه اعلامیه مو
خپره کړله. هغوی زمونږ دا اعلامیه په دریو ژبو دري، پښتو او انګریزي
باندې د راډیو او تلویزیون له لیارې خپره کړه. هغوی وویل که څه هم په هم
دې اعلامیه کې ځینې موضوعګانې زمونږ د حکومت د سیاست څخه
مخالفی دی خو څرنګه چې مونږ له تاسو سره ژمنه کړې ده نو د خپریدو
اجازه ورکوو. د همدې څخه څو میاشتې وروسته مونږ د پلوشې په ورځپاڼه
کې یو پرانستی لیک خپور کړ په نوموړې لیک کې مو په څرګندو ول سره د

مجاهدینو تر مینځ د هم آهنګۍ د نشتوالي او هم د دولت د وضعې په هکله انتقادونه وکړل. په تدریجي ډول سره خبریالانو زموږ سره اړیکې ټینګې کړې او موږ خپلو انتقادونو ته دوام ورکړ، موږ داولې ورځې څخه خپل هدف اعلام کړی ؤ چې موږ د واک د تر لاسه کولو له پاره کار نه کوو او زموږ هدف یوائې او یوائې په هیواد کې د سولې راوستل او د غم لړلي او ناوړه حالت څخه د اولس ژغورنه ده.

په حکومت کې د ننه د واک پر سر مخالفت روان ؤ او ان دا چې خبره کود تا او پاڅون ته ورسیده. جنرال شهنواز تنی چې د ملي دفاع وزیرؤ د ډاکټر نجیب الله پر ضد را پورته شو. سلیمان لایق وایي چې ډاکټر نجیب الله په دې پاڅون خبر او د جنرال تنی سره په خبرو لګیا ؤ:

ډاکټر صاحب نجیب الله په خپله له تني صاحب سره پر له پسې ملاقاتونه کول ځکه چې هغه ته اطلاعات رسیدل چې داسې ځینې علامې وې مثلاً د دفاع دوزارت په شاوخوا کې ټانکونه په ځمکه کې ښخیدل د هغو سنګر بندۍ روانې وې او ډاکټر صاحب نجیب الله تاسې پوهیږئ چې هغه د افغانستان د ټولو وسله والو قوتونو سر قوماندان اعلی هم ؤ. نو دا اطلاعات ورته رسیدل او هغه د تني سره مینه لرله فکر یې کاوه چې دی یو شجاع سړی دی، باید ضایع نه شي که نه هغه ته خو لاره اسانه وه چې یو

فرمان يو مکتوب د ده په عنوان صادر کړي او پيشنهاد وکړي هغه سر قوماندانی اعلی ته چې دی يې رئيس ؤ نو هغه به يې سبکدوشه کړی وؤ د حزب موافقه به يې هم اخيستې وای ځکه چې په حزب کې هم د اکثريت حمايه ورسره وه. نو په دې بنياد باندې هغه ډيرې هلې ځلې وکړې او تني هم شخصاً هغه ته اطمينان ورکاوه چې زه کود تا نه کوم ليکن زه فکر کوم چې پر تني صاحب به ځينې داسې فشارونه وو چې هغه يې مجبور اوه دې ته چې په ده کې بدګوماني او په ده کې د آينده له پاره تشويش او په ده کې چې د ده پر ضد به کومه توطئه وشي که دی له دې قصې نه را سوړ شي نو پسې ورتود يې کړ تر څو چې کودتا ته يې مجبور کړ.

ډاکټر نجيب الله وايي چې ده هڅه کوله چې د دې کودتا مخه ونيسي او جنرال تني ته يې په خپل کور کې پر آشک ميلمستيا ورکړی وه:

په کاله کې زما د کډې ښځې خور يې، په لاره حرکت نه شي کولی دا را پورته شوه وايي چې تا تني را غوښتی دی د ښځنو کور ته راغلی دی. زه ورته پورته کيږم آشک ورته پخوم. او آشک يې ورته پوخ کړ. زه او وطن جارور سره ناست يو او خبرې ورته کوو چې څه کوې په کومه لاره روان يې او ملګری تني په کومه لاره روان يې. اول خو په دې حادثه کې څوک ژوندي، نه پاتې کيږي بيا تا وګټله. دا تا چې وګټله دڅومره ورځو

له پاره یې ساتلې شې ځکه که په یوازې ځان مو کولای خو بیا دا خبرې ضرور نه وې، سوله د څه شي له پاره ده. مصالحه د څه شي له پاره ده د دې خاطره نور قوتونه راغواړو وایو چې د انحصار د قدرت نه تیر، چوکۍ زموږ که شل دی دوې دې وي، درې دې وي او څلور دې وی نیمې دې وي خو دا نور دې هم راشي سره.

جنـــرال تنې وايي چې دا خبره صحيح ده ولې ورکې هدف بیل ؤ:

دا صحيح خبره ده آشک خو ده خلکو ته ورکاوه، ده خو ډیر کوشش کاوه چې خلک منحرف کړي نه یوائې آشک بلکې خپل جنرالان او گوندي مشران یې منحرف کول نو ده خو حتی پوځیانو او گوندي مشرانو ته پیسې ورکولې، تطمیع کول یې ځان ته یې تسلیمول. ده په دې شکل یعنی د کې جې بي د خادیستی میتود په واسطه سره ده غوښتل چې افغانستان اداره کړي په هیچا باندې یې اعتماد نه کاوه او په هیچا باندې یې باور نه کاوه هر چا ته په چل کې ؤ.

جنرال تنې وايي چې د ډاکټر نجيب الله حکومت پر پردو متکې ؤنو ځکه خپل گوند او ملت ته د منلو نه و:

د نجیب حکومت په ځان باندې تکیه نه لرله او پر پردیو متکې ؤ، نوله دې امله خپل گوند او ملت ته د منلو وړ نه ؤ برسیره پر دې په هغه وخت کې

په رژیم کې بې بند و باري اوج ته رسیدلې وه او دولتي دستګاه خپله اداره له لاسه ورکړې وه سیاسي مشرتوب په ګوند او دولت کې د انحرافاتو د مخ نیوي او پاک کارۍ توان نه درلود. ګوند د انشعاب خوا ته روان ؤ. روس او نجیب دواړو په ګډه د مسکو د سیاسي او مادي ګټو په خاطر د اردو تشکیلاتي جوړښت او قوت تړتیي کړ او د اردو ملي نظامي ساختار یې په شخصي، قومي او د کې جې بې په خادستي تشکیلاتو بدل کړ او موږ نه غوښتل چې پوځ د ملت په خلاف و جنګیږي او موږ دا غوښتل چې داولس په خوښه دولت جوړ شي ولې نجیب د قدرت نه لاس نه اخیست او په دې ډول یې د ګوند او د ملت غوښتنو ته غاړه نه ایښوده نو ځکه موږ پاڅون وکړ او موږ د ملت په خاطر د خپلو ګټو نه تیر شولو موږ دا غوښتل چې په ملک کې جګړه، ورور وژنه بس شي په ملت باندې د زور حکومت ونه شي او پوځ د ملت په خلاف ونه جنګیږي موږ غوښتل چې د لنډوخت له پاره یوه مؤقته اداره جوړه شي. دا به د یوه داسې جمهوري سیستم نه دفاع کوي چې هغه په پارلماني مبارزه باندې متکي وي او په آزادو، سري او په پټو انتخاباتو کې هر څوک چې اکثریت وګټي هغه به پارلمان او حکومت جوړوي او د اقلیت ځښتن به د اپوزیسون ځای نیسي تر څو چې داولس، د ملت په خوښه منتخب حکومت جوړ شي او افغانستان آباد شي په دې

خاطر موږ پاڅون وکړ.

ځینې خلک وایې چې دا کودتا تحمیلي او جنرال تني بله لاره نلرله. ولې سلیمان لایق دا خبره نه مني:

ما هم اوریدلی دی له ځینې پخوانیو ګوندی ملګرو نه چې د دې کودتا سره چې بیا وروسته ملګري شول او د حزب تصفیه شول له هغوی نه ما داسې واوریدل چې ګواکې تنی صاحب دی کودتا ته مجبور شوی دی او پری تحمیل شوې ده. زه فکر کوم چې دا خبره په یوه معنی سمه ده او په یوه معنی غلطه ده، غلطه خو په دې معنی ده چې ده د جمهور رئیس په مقابل کې کودتا وکړه که دا کودتا ډاکټر صاحب نجیب الله لکه چې د تني صاحب ځینی مدافعین وایی چې پر ده یې تحمیل کړې وه نو زه فکر کوم چې یو سړی چې هم رئیس جمهور وي، صدر اعظم وي او هم د ټولو وسله والو قوتونو رئیس وي او سر قومندان اعلی وي هغه باید د کوم هدف له پاره خپل د دفاع دوزیر په مقابل کې کودتا کوي. دا خو منطق نه لري په ټوله دنیا کې تاسو وګورئ د قدرت د اخیستلو له پاره کودتا کیږي دا قدرت خو هغه نقد درلود او دا صلاحیت یې هم درلود چې که یې وزیر دفاع نه غوښتی د هغه استعفی لزوماً برطرفي دا خو په داسې هیوادو نو کې چې د جنګ په حال کې وي دا بیا ډیر ساده کار دې. په دی لحاظ دا غلطه ده. او

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحیح هم ده په دې معنی صحیح ده چې پر تنی صاحب باندې دا کودتا تحمیل شوه چې جنرال شهنواز تنی د ځینې داسې حزبي جاه طلبو عناصرو تر نفوذ لاندې ؤ چې هغوی د ځینې سیاسي تغییراتو په وجه چې خپل مقامونه یې د لاسه ورکړي وو په تني یې فشار اچاوۍ او همدغسې هغو پر ځینو قوماندانانو چې په سیاست کې د دوی تر نفوذ لاندې وو په هغو یې فشار اچوۍ چې باید په نجیب باندې دوی سترګې سرې کړي او نجیب مجبور کړي دې ته چې دوی هغو پخوانیو مقاماتو ته راولي او که یې نه راولي نو باید دی د نظامي قوتونو د اعمال په وسیله باندې له قدرت نه وغورځول شي.

خیال محمد کتوازی وایي چې پوځي جنرالان د کودتا په خطر پوه او ورته یې د منځګړتوب بلنه ورکړې وه:

د تني ملګرو چې په رهبرۍ کې ورسره وو دوی وویل چې موږ ځینې د رهبري ملګرو ته مخ کې وویل چې تاسو د دې مخه ونیسئ سوله وکړئ په مینځ کې، تا ته هم وایو ته په مینځ کې کښینه مصالحه وکړه سره جوړ مو کړه. بیا ما ورته وویل په دواړو سترګو البته په دې کې آصف شور او ختیګر او ځینې کسان چې په رهبري کې وو هغوی راغلل زما کور ته بیا ما وویل ښه دی بیا دوی په کور کې راته ناست وو ما ته یې وویل چې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نجیب سره که امکان د دې وی چې یو تماس ورسره ونیسې موږ به ورسره ووینو ټول، ما بیا تیلفون وکړ کوشش مې وکړ له نجیب سره مې ارتباط پیدا کړ، بیا هغه وویل چې په دې خبره کې خو زه راضی یم او زه خو سوله غواړم، سمه ده ما له هغه سره بیا ولیدل او هغه را ته وویل چې دوی حاضر دی سولې ته زه خو سل واری حاضر یم سره کښېنو خبرې به سره وکړو که زه ملامت وم دا دی ته په مینځ کې کښېنه ما ته ووایه که دوی ملامت وو دوی هم البته ما ته ویلي وو چې ته په مینځ کې کښېنه د منځګړي په حیث باندې بیا هغه وویل چې صحیح دۀ سره له دې چې ته د دوی لخوا یې بیا هم زه حاضر یم. ښه زه بیرته راغلم دوی ته مې وویل دوی ومنل ټول. خبره په دې کې راغله چې بیا سبا په نهو بجو باندې دوی سره کښېنی خبرې ورسره وکړي دغه کسان چې د تنې په شاوخوا کې دا شپږ اووه نفره دوی را تلل د نجیب سره یې سبا پر نهو بجو باندې کتل او سوله یې سره کوله پر نهو بجو ما تیلفون وکړ دوی ټول راغلي وو وزارت دفاع ته، ټولو هغه تشریفاتي دریشی کړې وې چې باید نجیب سره ووینې. د رئیس دفتر په اطاق کې ټول را جمع شوي وو بیا یې وویل چې موږ حاضر یو پر نهو بجو راځو. پر نهو بجو نجیب هم ورته وقت تعیین کړی ؤ، نور پروګرامونه یې لغوه کړي وو بیا تقریباً نهو بجو ته څو دقیقې پاتې وې چې ما ته یې بیرته تیلفون

وکړ دا جعفر سرتېر هغه را ته تيلفون وکړ چې زموږ کار خراب شو موږ نشو درتلای، دوې دقيقې او که درې دقيقې پاتې وې نهه بجو ته، ما وویل ولې دوی وویل: چې موږ دوزیر صاحب دفاع په دفتر کې ټول سره جمع شوي يو او وزير صاحب دفاع اجازه نه را کوي البته دغه ليدنه دوی د تنې په غياب کې کوله د نجيب سره او ويې ويل چې موږ په غياب کې دا کار کاوه او دا دی وزير صاحب دفاع خبر شوی دی موږ يې خپل دفتر ته راوغوښتلو دغه دي دي حاضر دي او دی را ته وايي چې زه اجازه نه در کوم چې د نجيب سره ووينئ ځکه چې زه نه غواړم چې ورسره جوړ شم او موږ غواړو چې بايد هغه له منځه ليرې کړو. بيا ما بير ته نجيب ته تيلفون وکړ هغه کيسه مې په هغه شان ور ته وکړه بيا نجيب وويل چې دا دی بيا ونه وايې چې ته ملامت يې.

٤٣

د ملګرو ملتونو د سولې د پروسې ناکامي او د ډاکټر نجیب الله سقوط

که څه هم د ډاکټر نجیب الله حکومت وکولای شول چې د تني کود تا نا کامه کړي. ولې د افغانستان په شرقي ښارونو کې د سخت فشار سره مخامخ ؤ خو سلیمان لایق دا خبره نه مني او وایي چې مجاهدینو په خپل زور ونشو کړای چې د هغوی حکومت را وغورځوي:

زه باور لرم چې مجاهدین به له مانه په دې خبره نه خپه کیږي که زه ووایم چې دوی په زور باندې امکانات نه لرل چې د افغانستان جمهوري نسکوره کړي، البته زموږ په ګوند او دولت کې د ننه جدي اختلافات چې

ما تاسو ته وویل چې هغه هم د ځینې خارجي د سایسو او لسون په اساس رامینځ ته شول وضع داسې شوه چې د قوت توازن نور د افغانستان د جمهوري دولت د ساتلو په گټه نه و. یعنی ز مور خپل قوتونه لکه مثلاً د شمال قوتونه هغو زیاتي د مرکز اطاعت خوشی کړ، هغوی د جمعیت له سازمانه سره، هغوی د وحدت د سازمانه سره، هغوی د احمد شاه مسعود سره په پنجشیر کې ائتلاف وکړ دوستم صاحب او د غسی سید منصور آقا، د غسې مومن په حیرتانو کې، د غسې مثلاً جنرال هلال د مزار شریف په هوایي میدان کې را پاڅیدل لهذا دا ډیره مشکله وه چې هلته په شمال کې له خپلو قوتونو سره اخته شي او دلته له ټولو مجاهدینو سره چې د کابل په جنوب کې، شرق کې او په غرب کې را ټول شوی وو له دوی سره هم اخته شي.

رحیم الله یوسفزی وایي چې د شوروي ستونزې او د افغانستان د حکومت اقتصادي مشکلات هم بې څه نه وو.

په شوروي کې یو بدلون راغی او هلته چې کومی د هغوی مجبوری وې د هغو اقتصادي مجبوریو په وجه باندې له هغو سره دا توان نه وُچې نور کومکونه وکړي، د افغانستان سره هم د وسلې او هم د پیسو او هم د نورو خوراکي موادو، نود دې په وجه باندې د افغانستان ټول دارمدار،

ټول تجارت هغه په روس باندې او په شوروي باندې و نو چې هغه کومکونه لږ کم شول یا بندل شول نو د هغه په وجه باندې د افغانستان د حکومت مشکلات زیات شول او زه همدا خبره کوم چې اقتصادي مشکلات چې وو د پیسې د کمی، د تیلو کمی او د خوراکي موادو کمی په وجه باندې د ډاکټر نجیب الله حکومت ډېر کمزوری شو او داسې یو وخت راغی چې د هغوی سره تیل نه وو چې هغوی الوتکې والوزوي نو دا ډېر غټ مشکلات وو.

د ملګرو ملتونو په مشرتوب هڅې روانې وې چې یو انتقالي حکومت جوړ شي او د ډاکټر نجیب الله څخه واک ترلاسه کړي د حزب اسلامی مشر انجنیر ګلبدین حکمتیار وایي چې هغوی په داسې یوه طرحه موافقه کړې وه چې ور کې داسې کسان شامل وي چې ور باندې اختلاف نه وي:

زموږ طرحه دا وه چې باید یو موقت حکومت د غیر متنازع فیها شخصیتونو نه چې ټولو تنظیمونو ته د منلو وړ وي او د هغوی پر سابقه باندې اعتراض نه وي، له دغسې شخصیتونو نه جوړ شي، قدرت د نجیب د حکومت څخه د قید و شرط نه پرته په کامل طور دې اداري ته انتقال شي او بیا په شپږو میاشتو کې انتخابات ترسره شي د دې له پاره چې نه مو

غـوښـتل چې په کـابـل کې وينـه توی شي، کـابل وران شي د اقـتـدار په سـر مسلحانه بر خورد او کشمکشونه پيل شي. ملل متحد هم دې ته ورته يو ه طرح وړاندې کـړه، تنظيـمـو نو په خپلو منځـونو کې په دې توافق وکـړ، په افرادو بحث وشو، لست ترتيب شو نژدې ؤ چې په دې باندې عملاً کار پيل شي ولی متأسفانه جمعيت د دی مخالفت وکړ هغه چې په کابل کې د ځينو جنرالانو په مرستـه يوازی قدرت تـه د رسيـدلو هڅه کوله پس له دې چې په لست باندی توافق راغلی ؤ د دې پروسـې مـخـالـفت يې وکـړاو پرې يې نښودل چې داسې يو حکومت جوړشي او قدرت هغه ته انتقال شی.

د افـغـانـسـتـان جـمـهـور رئـيس پوهاند برهان الدين ربـاني وايی چــې دا د مجاهدينو ستراتيژي وه او هر څو ک چې ورته تسليم شوي وای د عمومي عفوې له مخې ورته ځای موجود ؤ:

دا زمـوږ يوه هميـشـه گي سـتـراتيـژي او پاليـسی ده، د دولت هر يو قـومـاندان، هر گروپ کـه مليشـه وی او کـه پوځي سړی وي کله چې غواړي چې د مجاهدينو خوا تـه تسليم شي موږ هميشه د عفوې عمومی اعلان کړی او دوی ته موږ همـيشه بلنه ورکړې له دې کبله په همدې اساس هغه کسان چې غوښـتي يې دي چی مجـاهدينو ته تسليم شي مجـاهدينو قبـول کړي دي، له دې کبله موږ د غه دوستم او د کيان او نور هر څو ک چې غواړي چې

مجاهدينو ته نژدې شي البته زموږ لخوا هيڅ ممانعت نشته.

مولوي محمد يونس خالص وايي چې يوازنۍ لاره اسلامي حکومت ده او نور څه ورته د منلو نه وو:

موږ دا دومره جهاد چې کړی دی د دی له پاره مو کړی دی چې موږ ته دا معلومه شوې ده چې يعني په افغانستان کی يوازې نه بلکه په ټولو اسلامي ممالکو کې په هغه ځای کې واقعاً ملت ودانيدی شي او قوم ودانيدی شي او هغه حکومت مخ په وړاندې تللی شي چې هغلته د حکومت او د ملت ملاتړ له يو بل سره موجود وي کله چې په کوم ملت کې دوې رهبرۍ موجودې وي هغه مخ په وړاندې تللی نه شي مثلاً په افغانستان کې يو حاکم ظاهر شاه ؤ او بل حاکم علما وو، علما وو به يو څه کول ده به بل څه کول نو خلکو د ده سره ملاتړ نه درلود نو زموږ په نظر باندی بايد حکومت اسلامی هغسی حکومت اسلامی وی چې د هغه په سر کې خلک هم پر اسلامی فکر باندی دا جامعه روانه کړی. بيا به ور سره علما متحد وي او هغه به په يوه رهبري باندې روان وي خلک به ورسره متحد وي، بيا د اقتصاد له پاره هم کار کولی شي، مصانع هم جوړولی شي، په هغه ځای کې زراعت هم پيشرفت کوي، په هغه ځای کې سياسي لاره هم يوه وي، ټول شيونه دا کار کولا شي د دغه له پاره موږ پوهيدلو

چې بین الملل دلته موږ ته که کومه رهبري راولي هغه رهبري به داسې رهبري نه وی چې دهغې سره اسلامي اوبل د دې ملت فکر وي او په اسلامي فکر باندی رهبري وکړی ځکه د هغه سره موږ موافقه ونه لرله او اوس هم خلک د بین الملل چیغی وهي خو موږ باور لرو چې تر څو پورې چې هلته اسلامي حکومت قایم نه شي په منطقه کې امنیت راوستل د محالاتو نه دي.

د افغانستان له پاره د ملګرو ملتونو خاص استازي بنین سوان د سولې پروسه په مخه اخیستې وه او تر ډیرې سلا مشورې وروسته ډاکټر نجیب الله موافقه وکړه چې یو انتقالی حکومت ته واک ور وسپاری:

ما همدا اوس د ملګرو ملتونو د عمومي منشي د خاص استازي آقای بینن سوان سره د خبرو یوه جدي دوره سرته رسولې ده دا خبرې د هغو کوششونو په هکله وې چې په افغانستان کې د حل یوه لاره را مینځ ته شي. ما د ملګروملتونو د عمومي منشي دهغو هلو ځلو چې یوه افغاني تولنه یې پیشنهاد کړې ده د افغانستان د حکومت له خوا دملاتړ ډاډ ورکړی دی. ما همدا ډول ژمنه کړې چې د ملګروملتونو په پیشنهاد شوې افغاني ګرد همآیی کې چې عمومي منشي یې کوربه توب پر غاړه لري د ګډون اصرار نه کوم، ما موافقه کړی ده چې د ملګرو ملتونو د سولی د

پروسې په ترڅ کې چې په کابل کې یو انتقالي حکومت جوړ کړي نو موږ به ټول اجرائیوي واک د دې حکومت د جوړېدو سره سم په هم هغه ورځ ورسپارو څنګه چې آقای بطروس غالي ویلي دي انتقالی حکومت باید د پوره واک درلودونکی وي او باید د افغانانو امنیت، مصئونیت او د افغانستان وحدت او ارضي تمامیت وساتي.

د ډاکټر نجیب الله استعفی ء د هغه ستونزې نورې زیاتی کړې، په دې وخت کې د بي بي سي خبریال کرسباور په کابل کې حاضر ؤ او وایي چې د ډاکټر نجیب الله تر رالویدلو یوه شپه وړاندې یې د ګوندی مشرانو سره خبرې کړې وې:

د حکومت تر چپه کیدلو یوه شپه وړاندې د حزب یو لوړ رتبه کس چې د ډاکټر نجیب الله نژدې ملګری ؤ او ورڅخه لیرې کیده ماته وویل چې شپږ سوه ازبک ملیشیا او یوه سلسله الوتکې مو د شمال څخه راوستلې دي نجیب د یوی یا دوو الوتکو اجازه ورکړې وه، ولې لس الوتکی را ښکته شوې دا کسان د لوګر له پاره راوستل شوي وو حکومت د حکمتیار د حملې څخه په بیره کې ؤ ولې دا ملیشیا په هوایي ډګر کې پاته شول. ملګري ملتونه د پنځلسو کسانو په انتظار کی وو چې موقتي اداره جوړه کړي زما له معلوماتو سره سم د کابل له خوا څخه نهه کسان ور معرفي

شوي وو او وربانديې موافقه شوي وه، د مجاهدينو له خوا څخه ملګرو ملتونو شپږو نورو کسانو ته ضرورت درلود، ملګری ملتونه پر پاکستان متکي وو چې پر مجاهدينو فشار راولي چې شپږ کسان ورته معرفي کړي په پای کې د دې نومونو هيڅ درک نه وو، بنين سوان چې په دې وخت کې د کابل او اسلام آباد ترمنځ په تګ او راتګ لګيا ؤ کابل ته د شپې ناوخته را ورسيد او ويې ويل چې پروسه ناکامه شوه او هڅه يې وکړه چې ډاکټر نجيب الله د کابل څخه وباسي. نجيب الله وارخطا شو، او د جنرال عظيمي څخه يې چې د کابل د ګارنيزيون قوماندان ؤ، د شپې نوم تر لاسه کړ او د جمهوري رياست څخه تر هوايي ډګر پورې چې بنين سوان هم ورسره ملګری ؤ تر شپږو پوستو تير شو ولی په هوايي ډګر کې د وروستي پوستې له خوا چې ورکې ازبک مليشيا اچول شوي وو راوګرزول شو او ډاکټر نجيب الله بيرته د ملګرو ملتونو دفتر ته راغی او په کابل کې پناهنده شو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښلوني

د نومونو پیژندګلوي

کال شمیرنه

تاریخي سندونه

د امیر امان الله خان لومړنی وینا

پادشاهی فرمان

د افغانستان د جمهوریت اعلام

د بریتانیې او افغانستان تر منځ د دوستۍ معاهده

قوانین

د افغانستان د لوړ دولت اساسی نظامنامه

د افغانستان د دولت اساسی اصولنامه

د ۱۳۴۳ کال اساسی قانون

د افغانستان د جمهوری دولت اساسی قانون

د افغانستان د جمهوریت اساسی قانون

د متن نوم ښود

د نومونو پېژندګلوي

اعتمادي، توريالی:

دغلام حيدر خان زوی او دسردار عبدالقدوس اعتماد الدوله لمسی دی. په ۱۹۲۳ کال کې په کابل کې زيږېدلی، لومړنۍ زده کړې يې د استقلال په ليسه او لوړې زده کړې يې د کابل پوهنتون دعلومو په پوهنځي کې سرته رسولې او ماستري يې په فيزيولوجی کې له امريکې څخه تر لاسه کړې ده. نوموړي دعلومو د پوهنځي درئيس او بيا د کابل پوهنتون درئيس په توګه دندې سرته رسولې دي. د داؤد خان په مشرۍ دجمهوري نظام په رامنځ ته کيدو سره، څه موده بيکار او وروسته بيا په پاريس کې په يونسکو کې مقرر شو.

اعظم، داکتر غلام فاروق:

داختر محمد زوی په ۱۹٤۵ کال په کندهار کې زيږيدلی دی. ثانوی زده کړی يی د کندهار په ميرويس ليسه کې کړې دي. د کابل پوهنتون د اقتصاد پوهنځی

تر فراغت وروسته یې د امریکا څخه په زراعتي اقتصاد کې دوکتورا اخیستې ده. په وادي هیرمند کې د کرنې د پراختیا مدیرؤ او د خلق په حکومت کې زندان ته واچول شو. تر خوشي کیدلو وروسته پاکستان ته مهاجر شو او په ملي محاذ کې مرستیال و ټاکل شو. د مجاهدینو په مؤقت حکومت کې د تعلیم او تربیې او د نجیب تر سقوط وروسته د مهاجرو وزیر شو. اوس په پیښور کې ژوند کوي.

الهام، پوهاند محمد رحیم:

الهام د فضل الدین زوی او په ۱۹۳۲ کال کې د کابل ولایت د چهاردهی په ریشخور کې زیږیدلی دی. د کابل په غازي لیسه او د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو په پوهنځی کې یې لومړنی او لوړې زده کړې بشپړې کړې دي. د ماسترۍ دوره یې په متحده ایالاتو کې لوستې او په ژبپوهنه کې یې د نوموړې دورې دیپلومه ترلاسه کړه. نوموړی د کابل پوهنتون د استاد او د مترقي دیموکراتانو داوونیزی جریدې مساوات د مسوول مدیر په توګه دندې سرته رسولې دي. د پښتو او فارسي ژبو له نامتو لیکوالو او شاعرانو څخه دی. اوس په پیښور کې اوسیږي.

امین، حفیظ الله:

د حبیب الله خان زوی او په ۱۹۲۹ میلادي کال کې په پغمان کې وزیږید. ابتدایي زده کړه یې په پغمان کې وکړه او وروسته د کابل دار المعلمین ته ولاړ. د کابل پوهنتون د ساینس د پوهنځي څخه یې په فزیک او ریاضي کښې د لیسانس درجه ترلاسه کړه او وروسته د عالي تحصیلاتو له پاره امریکا ته ولاړ او په تعلیم

وتربيه کې يې ماستري واخيستله. د کابل دارالمعلمين او ابن سينا مديريتونه يې کړي دي او وروسته په اولسي جرګه کې د پغمان وکيل ؤ. کله چې د خلق ګوند حکومت ونيوی د وزير خارجه او د صدراعظم مرستيال شو. په ۱۹۷۹ کې يې نورمحمد تره کی د قدرت څخه ليرې کړ او په خپله د دولت رئيس شو. څلور مياشتي وروسته کله چې روسان افغانستان ته ولاړل حفيظ الله امين يې وواژه.

امين، رسول:

د محمد امين زوی او په ۱۹۳۸ کال کی د کونړ په وټه پور کی زيږيدلی دی. په ۱۹٤۷ کال يې کورنی مزارشريف ته تبعيد شوه. د ليسانس او ماستری درجه يې په سياسي علومو کې د پيښور د اسلاميه کالج څخه واخيستله، د کابل په پوهنتون کی استاد ؤ چې په ۱۹۷۹ کال کې بندي او په ۱۹۸۰ کال تر خوشي کيدلو وروسته پاکستان ته مهاجر شو. په پيښور کی يې د ليکوالو اتحاديه جوړه کړه چې تر اوسه پوري يې د هغی د رياست دنده پر غاړه ده.

بدخشی، طاهر:

د وکيل ظاهر زوی او په بدخشان کی زيږيدلی دئ. د حبيبې ليسه او د کابل په پوهنتون کی يې د اقتصاد پوهنځی ويلی دی. د خلق د ديموکراتيک ګوند د مؤسسی کنګرې او د مرکزي کميتې غړی ؤ. د خلق د ګوند تر انشعاب وروسته د کارمل سره يو ځای شو چې وروسته يې د پښتنو ضد ستم ملي ګوند جوړ کړی او د حفيظ الله امين په حکومت کې ووژل شو.

بینوا، عبدالرؤف:

دمولوي عبدالله زوی او په ۱۹۱۳ کال کې په کندهار کی زیږیدلی دئ. دشاه محمود خان په صدارت کی د ویښو زلمیانو غړی ؤ. د پښتو ژبې شاعر او لیکوال ؤ. د کابل راډیو رئیس او د میوندوال په صدارت کې لږ وخت د اطلاعاتو او کلتور وزیر ؤ. د ببرک کارمل په وخت کې په لیبیا کې سفیر شو چې وروسته امریکا ته مهاجر او هلته په ۱۹۸٤ کال په حق ورسیدئ.

تره کی، نور محمد:

په ۱۹۱۷ کال کی د غزنی ولایت په ناوه کی زیږیدلی دی. ابتدایي زده کړه یې د ناوې په اولسوالۍ کی سرته رسولې او په ۱۹۳۲ کال کې د کندهار په پښتون شرکت کې ورته کار پیدا شو. وروسته د پښتون شرکت له خوا بمبیي ته ولیږل شو چې په همدې وخت کی یې د شپې لیسه تر لسم ټولګي پورې ولوستله. په ۱۹۳۷ کال کی افغانستان ته راغی او د عبدالمجید زابلی د قلم مخصوص مدیر وټاکل شو. وروسته په باختر آژانس او کابل راډیو کې مامور شو. د شاه محمود خان په وخت کی د ویښو زلمیانو غړی او د شاه محمود خان د حکومت په آخر وخت کې په واشنګتن کې مطبوعاتی آتشه وټاکل شو. د سردار داؤد خان د صدارت په پیل کې راوغوښتل شو او کار ورنکړل شو. په ۱۹٦٥ کال کې یې د جنوري پر اول نیټه د خلق د یموکراتیک ګوند تاسیس کړ او په لومړۍ کنګره کې یې عمومي منشی وټاکل شو. د ۱۹۷۸ کال د ثور په کودتا کې د افغانستان د دولت رئیس وټاکل شو. په ۱۹۷۹ کال کې د سپتمبر پر شپاړسمه نیټه د قدرت څخه لیرې

کړای شو او د اکتوبر پرنهم تاریخ ووژل شو.

پژواک، عبدالرحمن:

د قاضي عبدالله زوی او په ۱۹۱۹ کال کې د مارچ په اوومه نېټه په غزني کې وزیږید. د ننګرهار د سرخ رود د باغوانیو او سېدونکی ؤ. ثانوي زده کړه یې د کابل په حبیبیې لیسه کې پوره کړې ده. اسلامي قانون او فارسي ادبیات یې په شخصي توګه ویلي دي. د دري او پښتو ژبې ښه شاعر او لیکوال ؤ. په ۱۹۳۹ کال کې د اصلاح مسئوول مدیر مقرر شو چې دوه کاله وروسته د پښتو ټولنې عمومي مدیر وټاکل شو. په ۱۹٤٦ کال کې په لندن کې مطبوعاتي آتشه وټاکل شو چې یو کال وروسته واشنګټن ته تبدیل شو. په ۱۹۵۵ کال کې د بهرنیو چارو په وزارت کې د سیاسي چارو عمومي مدیر مقرر شو. په ۱۹۵۸ کال کې په ملګرو ملتونو کې د افغانستان دایمي نماینده شو چې د عمومي اسمبلۍ ریاست ته هم ورسید. په ۱۹۷۳ کال کې په ډیلي کې د افغانستان سفیر شو. په ۷۸-۱۹۷٦ کلونو کې په لندن کې د افغانستان سفیر ؤ چې په افغانستان کې کودتا وشوه. په ۱۹۸۲ کال کې د کابل څخه ووت او په پاکستان کې مهاجر شو. په ۱۹۹۵ کال کې په پېښور کې په حق ورسیدئ.

پیوند، علي ګل:

په کونړ کې زیږیدلی او ثانوي زده کړه یې په کابل دارالمعلمین کې کړې ده. د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي لیسانس او د خلق د دیموکراتیک ګوند غړی دی. په ۱۹۷۹ کال کې د خلق تر کودتا وروسته د مطبوعاتو د وزارت معین وټاکل شو. د ببرک کارمل په حکومت کې بندي شو او اوس په آلمان کې ژوند

کوي.

جاوید، عبدالاحمد:

دحاجي عزت زوی دی په ۱۹۲۵ کال کی په کابل کی زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یی په حبیبیې لیسه کی کړې ده او لیسانس یې دکابل پوهنتون دحقوقو او سیاسی علومو څخه اخیستی دی. په فارسي ادبیاتو کې یې دتهران دپوهنتون څخه ماستري او دوکتورا اخیستې ده. په ۱۹۷۲ کال کې دکابل پوهنتون رئیس شو. په ۱۹۸۰ کال کې دعلومو داکاډمی په دري ډیپارتمنت کې مقرر شو او د آکاډمیسن رتبې ته ورسید. اوس په لندن کې مهاجر دی.

جلیلی، عبدالرشید:

دعبدالجلیل زوی او په ۱۹۳۹ کال په کونړ کی زیږیدلی دی. په افغانستان کی تر زده کړې وروسته یې دامریکا څخه ماستري او دشوروي اتحاد څخه دوکتورا واخیستله. دکابل پوهنتون دکرنې په پوهنځي کې استاد ؤ او دثور تر کودتا وروسته دکابل پوهنتون رئیس وټاکل شو. په ۱۹۷۹ کال کې دښوونې او روزنې وزیر شو چې وروسته بیا دکرنې او اصلاحات اراضي وزیر مقرر شو. حفیظ الله امین ته نژدې ؤ او په ۱۹۸۰ کال کی دببرک کارمل له خوا بندي شو چې د ډاکتر نجیب الله په حکومت کې خوشی شو.

حکمتیار، گلبدین:

دعبدالقادر زوی او په ۱۹۵۰ کال کې دقندز په امام صاحب کې زیږیدلی

دی. لومړنۍ زده کړه یې د امام صاحب په لیسه کې کړې او وروسته په کابل پوهنتون کې په انجنیری پوهنځي کې داخل شو. په دې وخت کې چې په کابل پوهنتون کې سیاسي فعالیت خپل اوج ته رسیدلی ؤ د نورو ترڅنګ یې اسلامي فعالیت پیل کړ. د محصلانو په اتحادیه کې هم فعال غړی ؤ او په ۱۹۷۲ کال کې د سیاسی فعالیت له کبله بندي شو. د جمهور رئیس محمد داؤد خان په وخت کې د کودتا تور وربانديې ولګول شو او د بندي کیدلو هڅه یې وشوه. په دې وخت کې په پاکستان کې مهاجر شو. د حزب اسلامي مشر او په ۱۹۹۳ کال کې د مجاهدینو په حکومت کې صدراعظم وټاکل شو.

خالص، مولوی محمد یونس:

د مولوي عبدالاکبر زوی او په ۱۹۱۹ کال د خوګیانو په ګندمک کښې زیږیدلی دی. اسلامی علوم یې لوستي او د پښتو لیکوال او شاعر دی. په کابل راډیو کې د اسلامي ښوونو ښوونکی او د ګهیځ د جریدې سره یې فعاله مرسته کوله. په ۱۹۷۳ کال کې یې د جمهور رئیس داؤد خان د حکومت له خوا د بندي کیدلو هڅه وشوه ولې پاکستان ته مهاجر شو. د حزب اسلامی غړی ؤ چې وروسته یې د حزب اسلامي خالص په نوم خپل حزب جوړ کړ.

خټک، اجمل:

په ۱۹۲۵ کال کې د صوبه سرحد په نوښار کې زیږیدلی دی. د پښتونستان د مسئلې مخکښ ملاتړی او د ۱۹۶۰ او ۱۹۷۰ کلونو په لسیزه کې په افغانستان کې مهاجرؤ. د پښتو ژبې لوی شاعر او لیکوال دی او په کابل کې یې

دببرک کارمل د حکومت پوره ملاتړ کاوه. په ۱۹۹۱ کال کې پاکستان ته راغلی او اوس د عوامي نیشنل گوند مشر او د پاکستان د سنا غړی دی.

رباني، برهان الدین:

د محمد یوسف زوی او په ۱۹٤۰ کال په فیض آباد کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې د کابل په دارالعلوم کې پوره کړه. د کابل پوهنتون د شرعیاتو د پوهنځی څخه په ۱۹٦۳ کال کې راووت او سمدستي په همدې پوهنځي کې استاد مقرر شو. د مصر الازهر پوهنتون ته د لوړو زده کړو له پاره ولیږل شو او په ۱۹٦۵ کال کې یې ماستیري واخیستله. د مصر څخه تر راگرځیدلو وروسته د کابل پوهنتون په شرعیاتو پوهنځی کې د فلسفې استاد او د ریسرچ د ډیپارټمنټ غړی ؤ. د لومړي سر څخه د اسلامي تحریک غړی او په کابل پوهنتون کی په سیاسی فعالیت بوخت ؤ. په ۱۹۷٤ کال کې په پاکستان کی مهاجر شو. د افغانستان د جمعیت اسلامي مشر او د ۱۹۹۲ کال څخه را وروسته د افغانستان د دولت رئیس دی.

رشاد، پوهاند عبدالشکور:

د عبدالغفار زوی او په ۱۹۲۱ کال کې په کندهار کې زیږیدلی دی. زده کړه یې په شخصی توگه کړې ده په ۱۹۳۵-٤۲ کلونو کې په کندهار کې ښوونکی ؤ. په ۱۹٤۷ کال کې د کندهار د ښاروال مرستیال او د ۱۹٤۸-٥٥ کلونو ترمنځ په هند کې وکیل تجار او په ۱۹٥٦ کال کې د پښتو ټولنې مرستیال وټاکل شو. په

۶۴-۱۹۶۲ کلونو کې په لیننګراډ کې د پښتو ژبې استاد ؤ. د ۱۹۶۵ کال څخه راوروسته په کابل پوهنتون کی د پښتو ژبی استاد ؤ. دشاه محمودخان په لومړۍ ډیموکراسۍ کی دویښو زلمیانو فعال غړی او په ۱۹۶۶ کال کې د مساوات دجریدې چی دډیموکرات مترقي ګوند نشراتي ارګان ؤ دامتیاز خاوند ؤ. ښه شاعر او لیکوال دی چې ډیر کتابونه یې چاپ شوي دی. او داکاډیمسن علمي رتبی ته رسیدلی دی.

رشتیا، سیدقاسم:

د سید حبیب زوی او په ۱۹۱۳ کال کی زیږیدلی دی. په کابل کې یې داستقلال لیسه او داقتصاد انستیتوت ویلی دی.

په ۳۸-۱۹۳۴ کلونو کی دکابل دمجلې مدیر و اؤ په ۱۹۴۱ کال کې دمطبوعاتو مستقل رئیس شو. په چکوسلواکیا، مصر او جاپان کې دافغانستان سفیر پاته شوی دی. په ۱۹۶۳ کال کې دمطبوعاتو وزیر وټاکل شو. ښه لیکوال او مؤرخ دی چې ډیر تاریخي کتابونه یې لیکلي دي.

روستا مل، محمد احسان تره کی:

دمحمد زمان تره کی زوی او په ۱۹۳۳ کال کې په کابل کې زیږیدلی دی. ثانوی زده کړه یې په استقلال لیسه کی سرته رسولې او په ۱۹۵۷ کال کې یې دکابل پوهنتون دحقوقو او سیاسي علومو د پوهنځي څخه لیسانس واخیست او په همدې رشته کی فرانسې ته ولیږل شو چی په ۱۹۶۵ کال کې یې دفرانسې څخه دوکتورا واخیستله. په کابل پوهنتون کې دحقوقو پوهنځي استاد ؤ او په

۱۹۶۶ کال کې دعدلیې وزیر وټاکل شو. په ۸۳-۱۹۷۸ کلونو کې په اندونیزیا کې دافغانستان سفیر ؤ. اوس په فرانسه کې دخپلې کورنۍ سره یوځای ژوند کوي.

زهما، علی محمد:

دجان محمد زوی او په ۱۹۲۸ کال په کندهار کی زیږیدلی دی. په کندهار کې یې داحمدشاه بابا لیسه ترلسم ټولګي پورې لوستې ده او دحبیبیې لیسې څخه فارغ شوی دی. په ۱۹۵۰ کال کی دکابل پوهنتون د ادبیاتو د پوهنځي څخه فارغ شو. دلندن پوهنتون څخه یې دافغانستان په تاریخ کې ماستري اخیستې ده. په کابل پوهنتون کې دادبیاتو پوهنځي استاد ؤ. په ۱۹۷۹ کال کی بندی شو او په ۱۹۸۰ کال کې دزندان څخه تر خوشي کیدلو وروسته دعلومو په اکاډمی کی ؤ، اوس په آستریا کې دخپلی کورنۍ سره یوځای اوسي.

شاه محمود خان:

شاه محمود خان دسردار محمدیوسف خان کشر زوی او د پخواني پاچا محمدظاهر شاه اکا ؤ. په ۱۸۸۶ کال کې زیږیدلی او دامیر حبیب الله خان په زمانه کې یې دډګرمنۍ رتبه ترلاسه کړه. دهیواد دخپلواکۍ دجګړې په جنوبی جبهه کې یې دانګریزانو پرضد په جګړه کې برخه واخیسته. په ۱۹۲۵ کال کې هغه مهال چې اعلیحضرت امان الله دهیواد ټولواک ؤ دی په قطغن او بدخشان کې د پوځي ځواکونو مشرؤ. له خپل ورور غازی محمدنادرشاه سره یوځای دسقاو دزوی په مقابل کښې وجنګید. دنادرشاه دواکمنۍ په دوره کې دی دملي دفاع

وزير و ټاکل شو. په هغه ورځ چې نادرشاه ووژل شو دی هم هلته حاضر ؤ. د محمدظاهر شاه په واکمن کيدو کې د ده لوی لاس و. په ۱۹۴۶-۱۹۵۳ کلونو کې دی دافغانستان صدر اعظم ؤ. دی لومړنی صدر اعظم ؤ چې د دیموکراسۍ پرمخ يې د هیواد دروازې پرانستې او په افغانستان کې يې آزادو مطبوعاتو ته اجازه ورکړه.

شرق، ډاکتر محمد حسن:

په ۱۹۲۵ کال کې په فراه کې زیږيدلی دی. په کابل کې يې په حربي پوهنځي کې زده کړه کړې او د طب د پوهنځی څخه فارغ شوی دی.

په ۱۹۴۸-۵۹ کلونو کې چې په کابل پوهنتون کې د محصلانو د اتحاديې فعاليتونه جاري وو د سردار محمد داودخان ملاتړی ؤ. د سردار محمد داؤدخان د صدارت په وخت کې د صدراعظم د قلم مخصوص مدير ؤ. کله چې سردار محمد داؤدخان مستعفي شو دی هم بیکاره شو او وروسته د بیمې په شرکت کې ډاکتر شو. د سردار محمد داؤد خان په کودتا کې فعال کس ؤ چې د مرکزي کميټې غړی او د صدراعظم مرستیال وټاکل شو. په ۱۹۷۷-۷۸ کلونو کی په جاپان کښې سفير شو. د ببرک کارمل د حکومت په وخت کی په هند کې سفير ؤ چې وروسته صدراعظم وټاکل شو. اوس په امریکا کی ژوند کوي.

عبدالرحیم زی، ډاکتر احمد:

د عبدالرحیم زوی او د عبدالملک خان عبدالرحیمزی کشر ورور دی. د کابل پوهنتون د حقوقو او سیاسی علومو پوهنځي يې لوستی، بیا د لوړو زده کړو په

خاطر ویانا ته ولیږل شو، هلته یې دوکتورا ترلاسه کړه، دخپل ورور عبدالملک خان عبدالرحیمزی له بندي کیدو وروسته په ویانا کې پاتې شو چې تراوسه هم هلته په اطریش کې ژوند کوي.

عبدالحق، قوماندان:

عبدالحق په ۱۹۵۷ کال دننګرهار ولایت دسره رود اولسوالۍ دعربانو په کلي کې زیږیدلي دی. دی له خپلې کورنۍ سره په ۱۹۷۵ کال د داؤدخان دحکومت له لاسه پاکستان ته رامهاجر شو او له خپلو ورونو او ملګرو سره یې د داؤد خان دحکومت پرضد فعالیت پیل کړ. په ۱۹۷۷ کال کې په داسې حال کې چې له خپلو ملګرو سره یې دحکومت پرضد دیوې کودتا پر پلان کار کاوه دحکومت له خوا ونیول شو، دی لا په زندان کښې ؤ چې دثور کودتا وشوه. ترکودتا څه موده وروسته له زندان نه خوشې شو چې بیرته یې پاکستان ته هجرت وکړ. ده دمولوی خالص داسلامي حزب په لیکو کښې لومړی په پکتیا اوننګرهار کښې جهاد پیل کړ. دکابل په ښار او شاوخوا کې یې یوه پیاوړې جبهه جوړه کړه او دیوه وتلي قوماندان په توګه و پیژندل شو.

عطایي، عبدالکریم:

دمیرزا شاه محمود زوی او په ۱۹۲۹ کال په کابل کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې په نجات لیسه کې پوره کړه او دانجنیرۍ په شق کې جرمنی ته ولیږل شو. په راډیو افغانستان کې تخنیکی مامور شو او په ۱۹۶۲ کال کی دراډیو افغانستان تخنیکی رئیس وټاکل شو. په ۱۹۷۳ کال کی دکابل راډیو رئیس شو

په ۱۹۷۵ کال کې دمخابراتو وزیر شو او په ۱۹۸۰-۱۹۷۸ کلونو کی بندي شو. اوس په سویس کې ژوند کوي.

عصمتی، معصومه:

په ۱۹۳۰ میلادي کال کی په کابل کې زیږیدلې ده. دملالۍ د لیسې څخه بکلوریا او دادبیاتو دفاکولتې څخه یې دلیسانس درجه اخیستې ده. په امریکا کی یې دتعلیم او تربیی زده کړه وکړه. په ۱۹٦٤ کال کې د کندهار دمعروف څخه داولسي جرګې وکیله شوه او دډاکتر نجیب الله په وخت کې دښوونې او روزنی وزیره وه. اوس په فرانسه کې دخپلې کورنۍ سره یوځای اوسي.

فرهاد، غلام محمد

د سید احمد خان زوی دی، د میدان په ابراهیم خیلو کې زیږیدلی. په ۱۹۲۱ کال کې د حبیبې لیسی د لومړنۍ دورې زده کوونکو په ډله کې د لوړو زده کړو له پاره جرمني ته ولیږل شو. په مونشن کې یی د برېښنا د انجنیرۍ په برخه کې زده کړې وکړې او په ۱۹۲۸ کال کې بیرته هیواد ته راستون شو. د کابل د ښاروال او په دوولسمه دوره کې یې دولتی جرګې غړي په توګه دندې تر سره کړې دي.

فرهاد د افغان ملت د ګوند بنسټ ایښودونکی او د پښتنو د حق خوداراديت پلوی و. د خلقیانو په حکومت کې څه وخت بندي ؤ او بیا په کابل کې وفات شو.

فیض محمد خان «تورن»:

په ۱۹٤۰ کال کې په وزیرستان کې زیږیدلی دی. لومړنۍ او لوړې زده کړې

يې په حربي ښوونځي او حربي پوهنتون کې سرته رسولې دی. په ۱۹۶۳ کال کې د دويم بريدمن په توګه په پوغ کې مقرر شو. په ۱۹۶۹ کال کې شوروی اتحاد ته د کوماندويي زده کړو له پاره واستول شو. په ۱۹۷۳ کال کې يې د سردار محمد داؤد خان په کودتا کې برخه واخيسته او بيا د کورنيو چارو د وزارت وزير شو، وروسته د سرحدونو د چارو وزير او بيا ليرې کړل شو. په ۱۹۸۰ کال کې هغه وخت چې شوروی يرغل پر افغانستان وشو او ببرک کارمل يې له ځان سره راووست نوموړی هم د ګوند د مرکزي کميټې او انقلابي شورا غړی شو. په همدغه کال کارمل دی د مجاهدينو د تابع کولو په خاطر پکتيا ته وليږه او هم هلته د مجاهدينو له خوا ووژل شو.

کارمل، ببرک:

ببرک کارمل د جنرال محمد حسين زوی او په ۱۹۲۹ کال کی په کندهار کی زيږيدلی دی. په کابل کی د نجات له ليسې څخه فارغ او د کابل پوهنتون د حقوقو د پوهنځی څخه يې ليسانس اخيستی دی. د شاه محمود خان په وخت کې په لومړۍ ډيموکراسۍ کی فعال کس وچې وروسته بندی شو. د پوهنی په وزارت او پلان په وزارت کی يې ماموريتونه کړي دي او په ۱۹۶۵ کال کې له کابل څخه اولسی جرګې ته انتخاب شو. د خلق د ډيموکراتيک ګوند مؤسس غړی او د ګوند په لومړۍ کنګره کی د دی ګوند دوهم منشی وټاکل شو. وروسته د ده او نور محمد تره کی تر منځ اختلاف پيدا شو او د خلق د ډيموکراتيک ګوند د بلې برخی چی ورته پرچم ويل کيده مشر شو. په ۱۹۷۸ کال کی د ثور تر کودتا وروسته د جمهور رئيس نورمحمد تره کی مرستيال شو چی وروسته په چکوسلواکيا کې سفير

وټاکل شو. د ۸۶ - ۱۹۸۰ کلونو ترمنځ د دولت رئيس او د خلق د ديموکراتيک ګوند عمومي منشي ؤ.

کاکړ، محمد حسن:

په ۱۹۳۲ کال کې په لغمان کې زېږېدلی دی. ثانوي زده کړه يې په لغمان کې کړې دی. په ۴۷-۱۹۴۶ کلونو کې لومړی په کندهار کې د احمدشاه بابا په ليسه کې ښوونکی ؤ چې وروسته د غازي ليسې ته د ښوونکي په توګه تبديل شو. وروسته يې د کابل په پوهنتون کې د ادبياتو پوهنځی ووايه او د لندن د پوهنتون څخه يې مافوق ماستري او دوکتورا واخيستل. د کابل پوهنتون د تاريخ استاد ؤ او په ۱۹۸۳ کال کې د حکومت او شوروي پوځ پر ضد د فعاليت له کبله بندي شو. تر پنځه کاله بند وروسته خوشې شو او اوس په امريکا کې مهاجر دی.

کاکړ، محمد هاشم:

په ۱۸۸۲ کال کې د هند په د هريدون کې زېږېدلی دی. ابتدايي زده کړه يې په دهريدون کې کړې او د حبيبيې ليسې څخه فارغ شو. په ۱۹۰۸ کې يې پوځي زده کړه پای ته ورسوله او په حربي ښوونځي کې قومندان مقرر شو. بيا په دريم شاهي غونډ کې په ۱۹۲۱ کال قوماندان مقرر شو. په ۱۹۲۴ کال کې د غنډ مشر رتبې ته ورسيد او يو کال وروسته د ګوډ ملا د پاڅون د قرارولو له پاره خوست ته وليږل شو. په ۱۹۲۷ کال کې د پارلمان د رئيس مرستيال وټاکل شو. په ۱۹۲۸ کال کې د پوليسو د ښوونځي قوماندان شو او په همدې کال يې حبيب الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلکانی ته ماتی ورکړه. د حبیب الله خان کلکانی په مقابل کی یې د سردار شاه ولیخان او شاه محمود خان سره مرسته وکړه او د وزارت دفاع مرستیال وټاکل شو. په ۱۹۸۳ کال کی پاکستان ته ولاړ او، اوس په امریکا کې مهاجر دی.

کاکړ، محمد یعقوب:

د عبدالشکور خان کاکړ زوی او په کندهار کی زیږیدلی. زده کړه یې په کندهار کې کړې ده او د عالي تحصیلاتو له پاره لندن ته تللی ؤ. په افغانستان بانک کې مامور ؤ چې په لندن کې د افغانستان بانک مدیر وټاکل شو. اوس د بي بي سي په پښتو څانګه کې کار کوي.

کتوازی، خیال محمد:

د عبدالغفار زوی او په ۱۹٤۸ کال کی د پکتیا په شرنه کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې د رحمان بابا په لیسه کې پوره کړې ده او د کابل پوهنتون څخه یې په ژورنالیزم کې لیسانس اخیستی دی. د خلق د دیموکراتیک ګوند غړی ؤ او د ثور تر کودتا وروسته د راډیو تیلویژن د وزارت مرستیال وټاکل شو چې وروسته بیا د اطلاعاتو او کلتور وزیر شو. په ۱۹۸۰ کال کی بندی شو. وروسته د بنده خوشي شو او په لیبا کې سفیر وټاکل شو. اوس په هالنډ کې مهاجر دی.

کتوازی، عبدالحکیم:

د حاجی پهلوان زوی او پوځی زده کړه یې په هند او ترکیه کې کړې ده. په قوای مرکز کی پوځی افسر ؤ او په ۱۹٦۵ کال کی د کورنیو چارو په وزارت کی

دژاندارمو او پولیسو عمومي قومندان وټاکل شو. په ۱۹۷۳ کال کی بندي شو. په ۱۹۹۵ کال کی په پېښور کې ووژل شو.

کرزی، عبدالاحد:

دخیر محمد کرزي زوی او په ۱۹۲۵ کال کی د کندهار په کرز کی زیږیدلی دی. تر خپل پلار وروسته د پوپلزو دقوم مشر شو. په کندهار کې اولسوالۍ او څه وخت په کندهار کې داطاق تجارت رئیس وټاکل شو. دوې دورې د کندهار څخه اولسی جرګې ته وکیل شوی دی. او په وروستۍ دوره کې داولسي جرګې درئیس مرستیالۍ. دثور تر کودتا وروسته بندی شو او دبند څخه تر خوشي کیدلو وروسته په پاکستان کې مهاجر شو.

کشتمند، سلطان علی:

دحاجی نجف زوی او په ۱۹۳۵ کال کی زیږیدلی دی. په کابل پوهنتون کې یې داقتصاد پوهنځی ویلی دی. دخلق دډیموکراتیک ګوند دمؤسسی کنګرې غړی او په مرکزي کمیته کی پاتې شوی دی. دکانو او صنایعو په وزارت کی داقتصادي څانګې مدیر ؤ. دثور ترکودتا وروسته دپلان وزیر شو. وروسته دکودتا په تور بندی شو او په ۱۹۸۰ کال کې چی دحفیظ الله امین حکومت روسانو راوغورځاوه صدراعظم شو. وروسته دصدراعظمی څخه لیرې شو. اوس په برطانیه کې مهاجر دی.

ګلاب زوی، سیدمحمد:

د ګلاب شاه زوی او په ۱۹٤٥ کال کې د پکتیا په ولایت کې زیږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې په خپل ولایت او نادرشاه کوټ کې سرته رسولې دي. د هوايي ځواکونو د کورسونو له پای ته رسولو وروسته په ۱۹٦٦ کال کې په مزارشریف کې پوځي افسر شو. په ۱۹۷۳ کال کې یې د سردار محمد داؤد په کودتا کې برخه واخیسته. بیا د خلق دیموکراتیک ګوند غړی شو. د ثور تر کودتا وروسته یې د نورمحمد تره کي د یاور او د مخابراتو د وزیر په توګه دندې سرته رسولې. د حفیظ الله امین له خوا لیرې کړل شو. د شوروي ځواکونو تر یرغل وروسته د ببرک کارمل د واکمنۍ او حکومت په دوره کې د کورنیو چارو وزارت ورکړ شو. د ډاکتر نجیب الله په دوره کې له نوموړي وزارت څخه لیرې او په مسکو کې د سفیر په توګه مقرر شو.

ګهیځ، منهاج الدین:

د قاضي برهان الدین زوی دی. په ۱۹۲۲ کال په کوهدامن کې زیږېدلی دی. کورنۍ یې له خوګیانیو څخه د کندوز ولایت د خان آباد ولسوالۍ ته لیږدېدلې او هلته اوسیږي. د کابل له دارالمعلمین څخه فارغ شوی دی او د کابل په غازي لیسه کې یې د ښوونکي په توګه دنده ترسره کړې ده. نوموړی په کابل کې د اخوان المسلمین له پلویانو نه ؤ. د ګهیځ داوونیزې مسوول مدیر او د کمونستانو پرضد یې فعالیت کاوه. په ۱۹۷۱ کال کې په کابل کې ووژل شو.

ګیلاني، پیر سید احمد:

د سید حسن ګیلاني زوی او د بغداد د شیخ عبدالقادر ګیلاني له اولادې څخه دی. په ۱۹۳۲ کال په کابل کې زیږیدلی، لومړنی زده کړې یې د کابل په ابوحنیفه مدرسې کې او لوړې زده کړې یې د کابل پوهنتون د شرعیاتو په پوهنځي کې بشپړې کړې دي. نوموړي ته په افغانستان کې د قادري طریقې مشري له خپل مشر ورور سیدعلي شیر آغا جان څخه وریاتې شوې ده. نوموړی د افغانستان د مشرانو جرګې غړی ؤ. د ثور د کودتا له کیدو سره سم له افغانستان څخه ووت او پاکستان ته لاړ. هلته یې د ملي محاذ ګوند جوړ کړ چې تر اوسه هم د نوموړي ګوند مشر دی.

لایق، سلیمان:

د مولوی عبدالغني زوی او په ۱۹۳۰ کال کی په پکتیا کی زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې د پغمان په ابوحنیفه لیسه کې کړې ده. په کابل پوهنتون کې د شرعیاتو پوهنځي ته داخل شو چې وروسته وایستل شو. بیا د ادبیاتو پوهنځي ته داخل شو او په ۱۹۵۷ کال کې فارغ شو. په کابل راډیو او د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې یې ماموریتونه کړي دي. د خلق د دیموکراتیک ګوند د مؤسسي کنګرې غړی او د مرکزي کمیټې او سیاسي بیرو غړی پاتې شوی دی. د خلق او پرچم د جریدو مسؤل مدیر ؤ. د ثور تر کودتا وروسته د اطلاعاتو او کلتور وزیر شو. په ۱۹۷۹ کال کې وروسته بندي شو. په ۱۹۸۰ کال چې ببرک کارمل واک ته ورسید د علومو د اکاډمۍ مشر او د سرحداتو وزیر وټاکل شو. د پښتو او دري ژبو ښه شاعر دی او ډیر کتابونه یې چاپ شوي دي. اوس په المان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ژوند کوي.

مبارز، عبدالحمید:

په ۱۹۲۷ کـال کې په کـابل کې زیږیدلی دی. لوړه زده کړه یې تر مـاسـترۍ پورې کړې او د کـابل پوهنتون څخه یې په حقوقو کنبې لیسـانس اخیستی دی. په لومړۍ دیموکراسۍ کی د محصلانو داتحاد یې فعال غړی و. د ماموریت د یر وخت یې د اطلاعـاتو او کلتور په وزارت کې تیر شوی دی. د باختر آژانس رئیس ؤ چې وروسـتـه د پروان والي مـقرر شو. په ۱۹۸۵ کـال کې د ښـوونې او روزنې د وزارت مرستیال ؤ خو د گوند غړی نه ؤ.

مجددي، صبغت الله:

د محمد معصوم مجددي زوی او په ۱۹۲۵ کال کې په کابل کې زیږیدلی دی. د حبیبیې لیسې فارغ التحصیل او لوړه زده کړه یې په شرعي علومو کې د مصر په الازهر پوهنتون کې کړې ده. په حبیبیـه، استـقلال او نجات لیسو کې د شرعي علومو استـاد ؤ. په ۱۹۵۹ کـال کـې کله چې د شـوروي صـدر اعظم نیکتـیـا خروسـچوف کـابل ته راغی د هغـه د ترور په تور پنځـه کـاله بندي شو. امـریکا او یورپ ته یې سفر وکړ او په ۷۸-۱۹۷٤ کلونو کې په کوپنهـاگن کی د اسـلامي مرکز مشر ؤ. د ملي نجات د جبهې مشر او په پاکستان کې د افغانستان د مؤقت حکومت مشر ؤ. په ۱۹۹۳ کـال کی چی مجاهدینو د افغـانسـتـان حکومت ونیـو د افغـانسـتـان د اسلامي دولت لومړنی رئیس ؤ.

مجروح، سید شمس الدین:

د سید حضرت شاه زوی او په ۱۹۰٤ کال کی په کونړ کی زیږیدلی دی. په ۱۹۳٤-۳۸ کلونو کې د مشرانو جرګې غړی. په ۱۹۳۸-٤۹ کال په افغانستان بانک کې د حکومت نماینده، په ۱۹٤۹-٦۳ کال کې د قبایلو لوی رئیس او په ۱۹٦۳-٦٥ کلونو کی د عدلیې وزیر. په ۱۹٦٥ کال کی د صدراعظم مرستیال شو. په ۱۹٦٦ کال کې په مصر کې د افغانستان سفیر شو. په ۱۹٦۹ کال کی د کونړ څخه سناتور وټاکل شو. کله چې روسان افغانستان ته راغلل پاکستان ته مهاجر شو او د مجاهدینو سره ملګری شو. اوس په امریکا کی مهاجر دی.

محمد اصغر، پوهاند:

د محمد افضل برکی زوی او په ۱۹۱٤ کال کی په کابل کی زیږیدلی دی. په کابل کې د حبیبیې لیسې څخه تر فراغت وروسته امریکا ته ولاړ او تر دوکتورا پورې یې تولې شهادتنامې په امریکا کې اخیستې دي. په ۱۹٤٦ کال کې په کابل دارالمعلمین کې ښوونکی مقرر شو او وروسته د کندهار د پوهنې مدیر شو. وروسته پوهنتون ته ولاړ او د حقوقو د پوهنځی رئیس وټاکل شو. په ۱۹٥٤-۱۹٦۰ کلونو کې د کابل پوهنتون رئیس ؤ بیا د کابل ښاروال او وروسته د عدلیې وزیر وټاکل شو. د داکتر نجیب الله د حکومت په وخت کې د ملي ژغورنې د ډلې مشر ؤ چې مرحوم کتوازي ورسره د نژدې همکاری کوله.

محمد انورخان، داکتر:

د پیښور په نوتیه کې په ۱۹۳۲ کال کې زیږیدلی دئ، عالي تحصیلات یې

د پېښور په پوهنتون کې سرته رسولې او دوکتورا يې په کاناډا کې اخيستې ده. په پېښور پوهنتون کې د تاريخ استاد و او وروسته د دې پوهنتون رئيس و ټاکل شو، يو کتاب او تقريباً عملي مقالې يې ليکلي دي.

محمد داؤد خان، سردار:

د سردار محمد عزيز خان زوی او په ۱۹۰۹ کال کی زېږيدلی دی. ثانوي زده کړه يې په اماني ليسه کی پوره کړې ده او د نورو تحصيلاتو له پاره فرانسې ته ولېږل شو. په ۱۹۳۰ کال کی کابل ته راستون شو او تر يو کال پوځي زده کړې وروسته په مشرقي کی فرقه مشر شو. په ۱۹۳٤ کال کې د مشرقي ولايت رئيس تنظيمه شو چې ملکی او پوځی چارې يې دواړې پرغاړه وې. په ۱۹۳۵ کال کی په کندهار کی چې فراه او هلمند هم د کندهار برخه وه رئيس تنظيمه شو. په ۱۹۳۹-٤۷ کلونو کی د قوای مرکز قومندان ؤ چې وروسته د ملي دفاع د وزارت وزير شو. په ۱۹٤۹ او ۱۹۵۰ کلونو کی د کورنيو چارو وزير ؤ او په ۱۹۵۳-۱۹٦۳ کلونو کی د افغانستان صدر اعظم ؤ. د پښتونستان د مسئلې ملاتړی او د ښځو د نهضت باني ؤ. په ۱۹٦۳ کال کې مستعفی شو او وايي چې د ۱۹٦۳ کال د اساسي قانون د څلورويشتمې مادې سره يې موافقه نه لرله. په ۱۹۷۳ کال کې يې په يوه سپينه کودتا کې شاهی نظام پای ته ورساوه او د جمهوريت اعلان يې وکړ. په ۱۹۷۸ کال کې د اپريل پر اووه ويشتمه نيټه د خلقيانو په کودتا کې ووژل شو.

محمد ظاهر شاه:

د محمدنادرشاه زوی او په ۱۹۱٤ کال کې د اکتوبر په پنځلسمه نېټه زېږېدلی دی. په کابل کې یې د حبیبیې او استقلال په لیسو کې زده کړه کړې او په ۱۹۲٤ کال کې د خپل پلار سره یوځای فرانسې ته ولاړ، په فرانسه کې تر تحصیل وروسته په ۱۹۳۰ کال کې افغانستان ته راستون شو او یو کال یې په کابل کې پوځي زده کړه وکړه. په ۱۹۳۲ کال کې د دفاعي چارو د وزارت مرستیال وټاکل شو او یو کال وروسته د نورو کارونو تر څنګ د ښوونې او روزنې د وزارت چارې هم ورکړل شوې. د پلار تر مرګ څو ساعته وروسته په ۱۹۳۳ کال کې د نومبر پر اتمه نېټه د افغانستان پاچا شو او د المتوکل علی الله محمدظاهر شاه لقب یې غوره کې. کله چې په ۱۹۷۳ کال کې د ایطالیې په سفر تللی ؤ د سردار محمد داؤدخان له خوا په یوه کودتاه کې د قدرت څخه لیرې شو.

محمد فاضل خان، پوهاند:

په ۱۹۲۲ کال کې د پروان په ده قاضی کې زېږېدلی دی. د جنرال محمد صدیق خان زوی چې پلار یې د حبیب الله خان کلکاني د دفاعي چارو وزیر ؤ. لیسانس یې په کابل پوهنتون کې د ادبیاتو له پوهنځی څخه ترلاسه کړی او ماستری یې په امریکا کې اخیستې ده. د بدخشان په ولایت کې د پوهنې عمومي مدیر ؤ چې وروسته په کابل پوهنتون کې د ښوونې او روزنې د موسسې رئیس شو. په ۱۹۷۰ کال کې د ښوونې او روزنې په وزارت کې دوهم مرستیال او د کابل پوهنتون استاد ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمدي، مولوي محمد نبي:

دحاجي عبدالوهاب زوی او په ۱۹۲۱ کال کی په لوگر کی زیږیدلی دی. په لوگر، میمنه او جوزجان کې په دیني مدرسو کې په تدریس لگیا ؤ. په ۱۹۶۳ کال کی دلوگر څخه اولسی جرگې ته وکیل وټاکل شو. دوکالت تر دورې وروسته یې دهلمند په ولایت کې مدرسه جوړه کړه او د دیني علومو په تدریس بوخت شو. دجمهور رئیس محمد داؤد خان په وخت کې په پاکستان کې مهاجر شو. دحرکت انقلاب اسلامي مشر او دمجاهدینو په مؤقت حکومت کې د دفاعي چارو وزیر وټاکل شو.

معروفی، محمد یحیی:

په کندهار کی زیږیدلی دی او ثانوي زده کړه یې په کندهار کې کړې ده. دلیسانس درجه یې د کابل پوهنتون دحقوقو د پوهنځي څخه واخیستله او وروسته دبهرنیو چارو په وزارت کې مامور وټاکل شو. د ۱۹۷۸ کال څخه را وروسته په ژنیوا کې ژوند کوي او دملگرو ملتونو مامور دی.

میثاق، عبدالکریم:

دصفر علي زوی او په ۱۹۳۷ کال کې دغزني په جغتو کې زیږیدلی دی. دکرنې په وزارت کې مامور او وروسته دکورنیو چارو دوزارت د احصائیی په ریاست کی مامور شو خو لږ وخت وروسته دکار څخه لیری شو. نور ماموریتونه یې هم کړي دي. دخلق دډیموکراتیک گوند دموسسې کنگرې غړی او دمرکزي کمیټې او سیاسي بیرو غړی پاتې شوی دی. دثور تر کودتا وروسته دمالیې وزیر

وټاکل شو او په ۱۹۸۰ کال کې د ببرک کارمل په حکومت کښې بندي شو چې وروسته خوشې شو او د کابل ښاروال وټاکل شو د ناروغۍ په پلمه يورپ ته ولاړ او اوس په لندن کې مهاجر دی.

نجيب الله، ډاکټر:

داختر محمد زوی او په ۱۹٤۷ کال کې په کابل کې زيږيدلی دی. په ۱۹٦٤ کال کې د حبيبيې ليسې څخه فارغ شو او د کابل پوهنتون د طب په پوهنځی کې شامل شو. يو کال وروسته د پرچم غړی شو او په ۱۹٦۹ کال کې د سياسي فعاليت له کبله بندي شو. په ۱۹۷۵ کال کې د پوهنتون څخه فارغ شو. د ۱۹۷۷ کال را وروسته د مرکزی کميټې غړی ؤ او د خلقيانو تر کودتا وروسته په تهران کې سفير وټاکل شو. په ۱۹۸۰ کال کې د خاد رئيس ؤ. په ۱۹۸۱ کال کی د خلق د ديموکراتيک ګوند د سياسي بيرو غړی شو. په ۱۹۸٦ کال کی د ببرک کارمل پر ځای د دولت رئيس وټاکل شو. په ۱۹۹۳ کال کړي يې د ملګرو ملتونو په غوښتنه استعفی ورکړه چې قدرت مجاهدينو ته نقل کی. د کابل څخه د وتلو په وخت کی ونيول شو او اوس په کابل کی د ملګرو ملتونو په دفتر کې بند پاتي ؤ او هغه وخت مړ کړی شو چې طالبانو کابل ونيو.

نګارګر، محمد اسحق:

په ۱۹٤۰ کال کې په بلخ کی زيږيدلی او ثانوی زده کړيې په مزار شريف کی کړې دی. د کابل پوهنتون د ادبياتو د پوهنځي څخه يې په فارسي ادبياتو کې ليسانس اخيستی دی. تر فراغت وروسته په ادبياتو پوهنځي کې استاد مقرر

شو. کله چې استاد ؤ دژوند طریقه یې ډېره ساده او دوطن په درد دردمن ؤ. په ۱۹۶۸ کال کې بندي شو چې پنځه کاله په زندان کې پاتې شو. په ۱۹۸۰ کال کې د ببرک کارمل د حکومت په وخت کې یو ځل بیا بندي شو او تر خوشې کېدلو وروسته پاکستان ته واوښت. اوس په برطانیه کې ژوند کوي.

ننګ ،فاتح الملک یوسفزی:

دافتنوش خان زوی او په ۱۹۳۲ کال کې زیږېدلی دی. ثانوي زده کړې یې سرته رسولې او په افغانستان کې یې ډېر مطبوعاتي خدمتونه کړي دي. دډرامې لیکلو په ډګر کې دلوی نوم خاونددی. دسرحداتو او د مطبوعاتو په وزارتونو کې یې لوی ماموریتونه په لاس کې وو. دشاهي دورې داولسي جرګې په وروستۍ دوره کې د دشت ارچي وکیل و.

وردک، عبدالقیوم:

دمحمد ابراهیم زوی او په ۱۹۲۳ کال کې په وردګو کې زیږېدلی دی. په ریاضي او فزیک کې یې دامریکا څخه لیسانس او د ماسترۍ شهادتنامې اخیستې دي. په ۱۹۵۵ کال کې افغانستان ته راستون شو او دکابل په حربي پوهنتون کې دفزیک استاد مقرر شو. په ۱۹۶۰ کال کې دکابل پوهنتون دساینس په پوهنځي کې استاد شو چې وروسته بیا دساینس فاکولتې رئیس ؤ. په ۱۹۷۵-۱۹۷۳ کلونو کې دجمهور رئیس محمد داؤدخان په حکومت کې دمعدن او صنایع وزیر ؤ چې وروسته دښوونې او روزنې او قبایلي چارو وزیر مقرر شو. اوس له خپلې کورنۍ سره په فرانسه کې ژوند کوي.

وفادار، پاچا ګل:

په ۱۹۴۳ کال کې د پکتیا په ځدرانو کې زېږېدلی دی. په ۱۹۵۵ کال کې په حربي ښوونځي کې داخل شو او په ۱۹۶۳ کال کې فارغ شو. د شوروی اتحاد څخه يې په ۱۹۶۹ کال کې د انجنيرۍ ليسانس ترلاسه کړ. د دفاعي چارو په وزارت کې په هوايي قواوو کې افسر مقرر شو او په ۱۹۷۳ کال کې يې د داؤد خان په کودتا کې برخه واخيسته او د سرحدونو وزير وټاکل شو. په بلغاريه، ليبيا او هند کې سفير پاتې شوی دی. د ډاکټر نجيب الله په حکومت کې يو ځل بيا وزير شو او س په المان کې مهاجر دی.

ولس مل، محمد حسن:

د محمد قاسم زوی او په ۱۹۴۰ کال کې د ننګرهار په کامه کې زېږېدلی دی. په کابل کې يې ثانوي زده کړه د کرنې په ليسه کې کړې ده. په ۱۹۶۲ کال کې د ادبياتو له پوهنځي څخه فارغ او سمدستي په کابل راډيو کې مقرر شو. وروسته د کورنيو چارو وزارت ته تبديل شو او د افغانستان په مختلفو سيمو کې اولسوال پاتې شوی دی. په ۱۹۶۷ کال کې يې استعفی وکړه. په ۱۹۷۲-۱۹۶۹ کلونو کې د افغان جريدې د امتياز خاوند او مسئوول مدير ؤ. په ۱۹۷۸ کال کې بندي شو او په ۱۹۸۰ کال کې په پاکستان کې مهاجر شو. اوس په ناروي کې ژوند کوي او د مجاهد ولس د جريدې د امتياز خاوند او مسؤول مدير دی.

هاتف، عبدالرحيم:

په ۱۹۲۶ کــال په کندهار کـې زيږېدلی دی. ثانوي زده کـړه يې د کندهار داحمدشاه بابا په ليسه او د کابل په حبيبيه ليسه کې کړې ده. په کابل پوهنتون کې يې د ادبيـاتو پوهنځی ويلی دی. په کندهار کـې د مـيرويس نيکه دليسـې معـاون ؤ چې تر همدا اوسه پورې په کندهاريانو کـې د معـاون صاحب په نوم يادېږي. وروسته يې استعفی ورکړه او په سوداګری بوخت شو. په ۱۳۴۲ کـال کې د کندهار د ښار څخه داولسي جرګې وکيل وټاکل شو. په ۱۹۸۵ کـال کې دلويې جرګې رئيس وټاکل شو چې وروسته د جمهور رئيس لومړی مرستيال شو. اوس په هند کې په مهاجرت کې ژوند کوي.

ملا يار محمد اخوند:

د کندهار د دامان په اولسوالی کې زيږېدلی دی. ديني زده کړه يې په خپل کلي کـې کـړې ده. کله چې د ثور کـودتا وشـوه او روسـان افغـانسـتـان ته ننوتل نو په کندهار کې له حکومت او روسانو سره سخت وجنګيـده. د ستينګر توغنديو په استعمال کې يې پوره مهارت درلود او وايي څلېرويشت الوتکې يې راغورځولې دي. اوس د طالبانو د رهبري شورا غړی او د هرات والي دی.

مالکم هسلټ

په ۱۹۴۵ کال کې په ايرلنډ کې زيږېدلی دی ، ثانوي زده کړې يې په شمالي ايرلنډ او لوړې زده کړې يې د کيمريج په پوهنتون کې پوره کړې دي .د ۱۹۷۱ څخه راوروسته د بي بي سی د نړيوالو خپرونو په څانګه کې ليکوال او اډيټر دی.

یوسفزی، رحیم الله:

د حاجی آدم خان خان زوی او په ۱۹۵٤ کال کی د صوبه سرحد په مردان ضلع په شموزو کلي زیږیدلی دی. ثانوی زده کړه یې په خپل کلي او پېښور او جهلم کې کړې او لیسانس او ماستری یې د کراچۍ له پوهنتون څخه ترلاسه کړې ده. د تعلیم سره سره یې په ورځپاڼو کې هم کار کاوه .له ۱۹۸۳ څخه تر ۱۹۸۵ کال پوری په اسلام آباد کې د سیمه ایزو مطالعاتو په مرکز کې د ریسرچ او مطالعاتو آمر ؤ. اوس په پېښور کې د نیوز د ورځپاڼې د بیرو مشر او د بي بي سي خبریال دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال ښود

۱۸۹۳ د ډیورنډ معاهده د امیر عبدالرحمن خان او برتانیې تر منځ لاس لیک شوه.

۱۹۰۱ کې امیر حبیب الله پاچا شو.

۱۹۰٤ کې برتانوی هیئت د ډېن په مشرتوب کابل ته راغی.

۱۹۱٦ کې د المان هیئت کابل ته ورسیدی چې امیر حبیب الله خان تشویق کړی چې د برتانیې پر ضد په لومړۍ نړیواله جګړه کې برخه واخلی.

۱۹۱۹

۲۰ فبروری: سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان په لغمان کې شهید شو.

۲۵ فبروری سردار امان الله خان په کابل کې د پاچهۍ اعلان وکړ.

۳ می: دافغان او انګلیس دریم جنګ پیل شو.

۲۱ می: جنرال محمد نادرخان دافغان او هند دسرحد نه تیر شو او پر ټل یې یرغل وکړ.

۳۰جون : اوربند اعلان شو.

اگست : دراولپنډۍ د سولې په کنفرانس کې پریکړه لیک لاسلیک شوه.

سپتامبر : دشوروي نماينده کابل ته راغی.

۱۹۲۰

۱۷ اپریل: دمیسوري کنفرانس پیل شو. محمود طرزی دافغانستان له خوا نماینده او هنري ډابز دبرتانیې دنماینده په حیث گډون پکې وکړ.

۱۸اپریل: میسوري کنفرانس پا ی ته ورسید.

۱۹۲۱

۲۰جنوري: دکابل کنفرانس دافغانستان او برتانیا ترمنځ پیل شو.

۲۸ فبروري: دافغانستان او روس ترمنځ ددوستۍ تړون لاسلیک شو.

۳ جون: دافغانستان او ایتالیا ترمنځ ددوستۍ تړون لاسلیک شو.

۲۲ جون: دافغانستان او ایران ترمنځ ددوستۍ تړون لاسلیک شو.

۲دسامبر: دکابل کنفرانس پای ته ورسید، برتانیا دافغانستان داخلي او خارجي آزادي په رسمیت وپیژندو او ددواړو مملکتونو ترمنځ سیاسي اړیکې پیل شوې.

۱۹۲۲

۲۸اپریل: دافغانستان او فرانسې ترمنځ سیاسي او تجارتي پریکړه لیک لاسلیک شو.

۱۹۲۳

۱۰اپریل: اساسي قانون په عمل کې پلې شو.

۵جون: له برتانیا سره تجارتي پریکړه لیک لاسلیک شو.

۱۹۲۴

جنوري د ښځو او کوچنيانو لومړنی روغتون پرانستل شو.
د مې په مياشت کې په خوست کې د ګوډ ملا (ملا عبدالله) اړدوړ.

۱۹۲۵

جنوري: دخوست شورش پای ته ورسيد.

۱۹۲۶

۳مې له المان سره ددوستۍ تړون لاسليک شو.
۳۱داګست: له شوروي سره د بيطرفۍ او نه تيري تړون لاسليک شو.

۱۹۲۷

دسامبر: اعليحضرت امان الله خان دهند، مصر، ايران او اروپا په سفر ووت.

۱۹۲۸

۲۵مې: له ترکيې سره ددوستۍ او ملګرتوب تړون لاسليک شو.
جولای: امان الله خان له سفره راوګرځيدی دبدلون او اصلاح اعلان يې وکړ.
نوامبر: شينوارو بغاوت وکړ.
دسامبر: حبيب الله کلکانی په کوهستان کې قيام وکړ.

۱۹۲۹

۱۴جنوري: امان الله خان دسلطنت له مقام نه استعفی ورکړه او وروريې سردار عنايت الله خان ددريو ورځو له پاره پاچا شو.

۱۸جنوری: حبیب الله خان د پاچهۍ اعلان وکړ.

۱۷ اکتوبر: نادرخان د پاچهۍ اعلان وکړ.

۳نوامبر: حبیب الله خان او ملګري يې په دار وځړول.

۱۹۳۰

۲۰ سپتامبر: د عالی شوری غړي وټاکل شول.

۱۹۳۱

۲٤جون: له شوروی سره د دوستۍ او نه تیری تړون لاسلیک شو.

جولای: د کابل ادبی انجمن تاسیس شو.

جولای: نادرخان د شوری مجلس پرانیست.

۳۱اکتوبر: اساسی قانون تصویب شو.

۱۹۳۲

۵ می: له سعودی عربستان سره د دوستۍ تړون لاسلیک شو.

۱۸ نوامبر: غلام نبی خان څرخی يې له منځه یووړ.

۱۹۳۳

٦جون: په برلین کې د افغانستان سفیر سردار محمد عزیز خان ووژل شو.

۸نوامبر: نادرشاه ووژل شو او پرځای يې زوی محمد ظاهر شاه پاچا شو او سردار محمد هاشم خان صدراعظم وټاکل شو.

۱۹۳٤

می: د افغانستان او ایران ترمنځ سرحدی لانجه د ترکیې په منځګړ توب حل شوه.

۸جون: د شوری مجلس پرانستل شو.

۲۵ سپتامبر: افغانستان د ملګرو ملتونو غړی شو.

۱۹۳۶

مارچ: پښتو د رسمي ژبې په توګه اعلان شوه.

مارچ: له شوروي سره د تجارت تړون او نه تیري تړون لاسلیک شو.

۲۶ مارچ: له امریکا سره د دوستۍ تړون لاسلیک شو.

۱۹۳۷

۷ جولای: دافغانستان، ایران او ترکیې ترمنځ د دوستۍ تړون د تهران په سعدآباد کې لاسلیک شو.

۱۹۳۸

د هوايي قوت د پیاوړتیا په خاطر له ایتالیې او برتانیې نه الوتکې واخیستل شوې، د زده کړې له پاره پیلوټان برتانیې، شوروي او ایتالیې ته ولیږل شول.

۳ سپتمامبر: دویم نړیوال جنګ پیل شو. افغانستان خپلو عسکري قوا وو ته د تیار سئ امر ورکړ.

۱۹٤٠

۱۷ اګست: افغانستان په دوهم نړیوال جنګ کې خپله بیطرفي اعلان کړه.

۱۹٤٦

د طب پوهنځی د حقوقو او سیاسي علومو د پوهنځي له یو ځای کیدو نه د کابل پوهنتون بنیاد کېښودل شو.

۹ می: محمد هاشم خان له صدارت نه لیرې شو.

۱۹ نوامبر: عبدالحسين عزيز په ملګرو ملتو کې دافغانستان سفير او نماينده وټاکل شو.

۱۹۴۷

۱۳جون: دسرنوشت دټاکلو دحق په باره کې دسرحدی کرښې دهاخوا خلکو په باب هند ته يو ليک واستول شو.

۲۶جولای: شاه محمود خان لندن ته راغی.

۳ اګست: شاه محمود خان نيويارک ته ولاړ.

۱۸سپتامبر: ايران دهلمند داوبو خبره رامنځ ته کړه.

۳ سپتامبر: افغانستان په ملګرو ملتو کې دپاکستان دغړی کيدلو پر خلاف رايه ورکړه.

۳۰جون: دملي شورى اوومه دوره پرانستل شوه.

۱۹۵۰

٤جنوری: له هند سره دسولې او دوستۍ تړون لاسليک شو.

۱۳جنوری: افغانستان دچين جمهوريت په رسميت وپيژاند.

۸مارچ: محمدظاهر شاه داروپا په سفر ولاړ.

۲۲جون: ملګرو ملتونو مرستې پيل شوې.

۱۸ جولای: څلورکلن تجارتی تړون له شوروی سره لاسليک شو.

۱۹۵۱

٦سپتامبر: دشاه محمود د استعفی اعلان وشو.

۲۰ سردار محمد داؤد خپله کابينه اعلان کړه.

۲٦اکتوبر: محمد هاشم خان چې له ۱۹۲۹ نه تر ۱۹۴٦ پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدر اعظم و ، وفات شو .

نوامبر : دامریکا د صادراتو او وارداتو بانک د هلمند پروژې ته اتلس نیم ملیونه ډالره پور ورکړ .

١٥٤

شوروی د دوو ژرندو او دوو سیلوګانو د جوړولو په خاطر درې نیم ملیونه ډالره پور ورکړ .

١٩٥٥

١٤ جولای : افغانستان د نړیوال وجهي صندوق د غړي په توګه ومنل شو .

٢٠ نوامبر : د قواوو دانډول او دامریکا له خوا د پاکستان د قواوو قوی کیدل د افغانستان په مجلس کې وغندل شول .

١٥ دسامبر : بولګانین او خروسچف کابل ته راغلل .

١٩٥٦

١٨ دفبروری : د تخنیکي مرستو قرار دادونه له امریکا او شوروی سره لاسلیک شول .

٢٧ جون : د ملکي هوایي پرمختیا له پاره دامریکا سره څوارلس ملیوني قرارداد لاسلیک شو .

٢٥ اګست : له شوروی او چکوسلواکیا نه د وسلې داخیستو قراردادونه لاسلیک شول .

١٩٥٧

٣٠ جون : د نژدې شپږ ملیونو قرض قرارداد د هلمند دوادی له پاره او

دنړۍ درې ملیونو قرض دجادو دجوړولو او دکدرونو د روزلو په خاطر له امریکا سره لاسلیک شول.

۳۱ اگست: شوروی د پنځه ویشت ملیونو ډالرو معادل نظامی کومک وکړ.

۱۹۵۸

۸ جون: شوروی دنفت او گاز په څیړنه پیل وکړ.

۲۶ جون: له امریکا سره فرهنگی قرارداد ونه لاس لیک شول.

۳۰ جون: سردار محمد داؤد امریکا ته لاړ او امریکا موافقه وکړه چې دکابل سپین بولدک شاهراه به جوړه کړي.

۱۹۵۹

۱۲ جنوری: امریکا پنځوس زره ټنه غنم له افغانستان سره مرسته وکړه.

۱۸ می: له شوروی سره د قندهار، هرات دلارې دجوړولو قرارداد وشو.

۹ دسامبر: ایزن هاور کابل ته راغی او د مرستې وعده یې وکړه.

۱۹۶۰

۲ مارچ: خروسچف کابل ته راغی.

۶ مارچ: شوروی د پنځوس زره ټنو غنمو د مرستو وعده منظوره کړه.

۲۶ اپریل: اعلیحضرت امان الله خان په سویس کې وفات شو.

۱۵ جولای: دشوروی دڅیړنو هیئت په شمال کې دنفت او گاز دذخیرو اعلان وکړ.

۱۹۶۱

۱۵ فبروری: له هند سره تجارتي قرارداد لاسلیک شو.

۱۹ می: افغانستان داخبره رد کړه چې ګنې افغاني عسکر د سرحد په اړدوړکې ګډون لري.

۶ جون: سردار محمد داؤد پر افغانستان باندې د پاکستان بمبارد وغانده او د یوزرو دوه سوو پښتونستاني بندیانو یادونه یې وکړه.

۸ جون: پاچا د شورې مجلس پرانست او عبدالظاهر د شورې رئیس وټاکل شو.

۲۶ جون: داود خان په لندن کې د ملکې حضور ته ورغی.

۲۳ جولای: محمدهاشم خان له کنیډي سره د ملاقات په ترځ کې له پاکستان نه ګیله وکړه چې د پښتونستانیانو پرضد یې وسله کارولې ده.

۲۳ اګست: دافغانستان دوکیل تجار دفتر او قونسلګرۍ په پاکستان کې وتړل شول، افغانستان د پاکستان له خوا د اړیکو پریکول سخت وغندل.

۳۰ اګست: داود خان دبیطرفو هیوادونو په کنفرانس کې د ګډون په نیت بلګراد ته لاړ.

۳ سپتمبر: افغانستان سرحد ونه له پاکستان سره او تړل ود مالونو راکړه ورکړه وځنډیده.

۶ سپتمبر: افغانستان له پاکستان سره دیپلوماتیکې اړیکې وشلولې.

۲۹ سپتمبر: کنیډي دیوه پیام په ترځ کې ظاهرشاه ته وړاندیز وکړ چې

امریکا حاضره ده د دوو ملکونو داړیکو دښه کولو منځګړتوب وکړي.

١٦اکتوبر: دشوروی او افغانستان تر منځ د تخنیکی او اقتصادی مرستو قرارداد لاسلیک شو.

٢نوامبر: د کنیدي دخاص نماینده مارچینت هلې ځلې دافغانستان او پاکستان په لانجه کې ناکامې شوې.

١٩٦٢

١٤اپریل: سردار محمد داؤد خان دویم پنځه کلن پلان اعلان کړ.

٢٠اپریل: له ایران سره د پنځو کالود تجارت قرارداد وشو.

١جولای: پاکستان په روانه لانجه کې دایران دشاه دمنځګړتوب وړاندیز ومانه.

١٢جولای: افغانستان دایران دپاچا له منځګړتوب سره موافقه وکړه.

١٩٦٣

٥فبروری: دننګرهار دطب پوهنځی پرانستل شو.

١٢فبروری: امریکې دایران له لارې خپلې مرستې راولیږلې.

١٠مارچ: سردار محمد داود استعفی ورکړه.

١٤مارچ: ډاکټر یوسف دکابینې دتشکیل مامور شو.

٢٨می: دایران دشاه په منځګړتوب له پاکستان سره دیپلوماتیکې اړیکې ټینګې شوې.

٢٥جولای: وروسته له دوه ویشتو میاشتو سرحدونه بیا پرانیستل شول.

١٢اکتوبر: بریژنیف دپولی تخنیک دبنیاد ډبره کېښوده

۱۹٦٤

۳۱ می: د پوهنتون مرکزي ودانۍ د امریکې په مرسته جوړه شوه.

۲۱ جولای: پاچا لویه جرګه پرانیسته.

۱۹ سپتمبر: اساسي قانون تصویب شو.

۱۹٦۵

جنوري: د خلق دموکراتیک ګوند تاسیس شو.

۱۲ جنوري: امریکې له اووه ملیونو ډالرونه زیاتې مرستې د هرات او اسلام کلا د ۱۲۱ کیلو متره لارې د جوړولو له پاره وکړې.

۱۸ اپریل: له انګلستان سره کلتوري قرارداد لاسلیک شو.

۲٤ جولای: شوروي موافقه وکړه چې د شبرغان د ګاز له ساحې نه به د شوروي تر سرحد پورې ۹۷ کیلو متره پایپ لاین وغځوي، او همدارنګه به د بلخ د برېښنا او کیمیاوي سرې ترځایه ۸۸ کیلو متره پایپ لاین وغځوي.

۱۹٦٦

۱ - ۲ جنوري: د پاکستان جمهور رئیس ایوب خان د تاشکند پر لاره په کابل کې تم شو.

۱ - ۱۰ فبروري: صدراعظم محمد هاشم میوندوال شوروي اتحاد ته سفر وکړ.

۲۰ سپتمبر: په ملګرو ملتونو کې د افغانستان استازی عبدالرحمن پژواک د ملګرو ملتونو د عمومي اسمبلۍ رئیس وټاکل شو.

۱۹٦۷

۲۵ اپریل : صدراعظم محمد هاشم میوندوال امریکاته سفر وکړ.

۳۰ می : دشوروی مشر نیکولای پودگورني افغانستان ته سفر وکړ.

۱۱ اکتوبر : صدراعظم میوندوال استعفی وکړه او عبدالله یفتلی دصدراعظم کفیل مقرر شو .

۱۵ اکتوبر : ظاهر شاه ستره محکمه افتتاح کړه او ډاکټرعبدالحکیم ضیایی قاضی القضات وټاکل شو .

۱نومبر : نوراحمد اعتمادی صدراعظم وټاکل شو .

۱۹٦۸

۳۱ جنوری : دشوروی اتحاد صدراعظم کابل ته ولاړ او پراقتصادی موضوع گانویې خبري وکړی .

۲۱ اپریل : دشبرغان دگاز پروژه دشوروی اتحاد دمرستیال صدراعظم له خوا په رسمي توگه پرانیستل شوه .

۱۱۹٦۹

۲۵ می : دامریکادبهرنیو چارو وزیر کابل ته سفروکړ او دحکومتي مشرانو سره یې خبری وکړې .

۱۰ جون : دهند دصدراعظمی میرمن اندراگاندی پنځه ورځنی سفر پای ته ورسید .

۲۵ ډیسمبر : دشوروی اتحاد فوځی هئیت ددفاعي چارو دوزیر گریچکو په مشرتوب کابل ته ورسید .

۱۹۷۰

۲۱جنوري : افغانستان دشوروی اتحاد سره دطبیعي گازددوه نیم بیبیونه مترمکعب دصادرولو قرارداد لاسلک کړ.

۲٦جنوری: ددفاعی چارو وزیر خان محمد خان په یوه رسمي سفر امریکا ته وخوځید.

۱۹۷۱

۱۷ می: صدراعظم نور احمد اعتمادي استعفی وکړه .

۸جون: ډاکټرعبد الظاهر صدراعظم وټاکل شو او خپله کابینه یی جوړه کړه .

۲۲ اگست : راپور ورکړل شو چی په افغانستان کی داسي وچ کالي راغلی ده چې په ډيرو کلونو کې نه وه ليدل شوی .

۱۹۷۲

۱۱ جنوری : دپاکستان صدراعظم ذالفقار علی بوټو کابل ته په یوه رسمی سفر لاړ.

۳ اپریل : دهند دبهرنیو چارو وزیر سورن سنگ داقتصادی موضوع په هکله دافغان حکومت سره دری ورځنی خبری پای ته ورسولی .

۱٦ می : کابل راډیو په یوه خپرونه کی دپاکستان څخه دپښتونستان دآزادۍ غوښتنه وکړه.

۲۵ سپتمبر: ډاکټر عبد الظاهر دصدارت څخه استعفی وکړه ولی دپاچاله خواونه منل شوه .

۵ ډیسمبر: دډاکتر ظاهر استعفی ومنل شوه .

۹ ډیسمبر : محمد موسی شفیق صدراعظم وټاکل شو .

۱۹۷۳

۱۳ مارچ: دافغانستان صدراعظم موسی شفیق او دایران صدراعظم عباس هویدا دهلمند داوبو په هکله رسمی موافقه لاس لیک کړه .

۱۱ می: دپاکستان سر دوی هفتی سرحد وتړل شو او علت یی اداري مسایل وښودل شول .

۸ جولای : دافغانستان پاچا محمد ظاهرشاه ایتالیې ته په رخصتی ولاړ.

۱۷ جولای : سردار محمد داود خان کودتاه وکړه پاچایی لیری کړ او دجمهوریت اعلان یی وکړ.

۱۹ جولای : شوروی اتحاد او هند افغانستان په رسمیت وپیژاند .

۲۴ اگست : ظاهر شان استعفی وکړه .

۲۳ سپتمبر : دیوی توطیی اعلان وشو چې غوښتل یی حکومت راوغورځوی په دی تور ډیر فوځی افسران بندیان شول .

۱۹۷۴

۱۶ فبروری : دایران سره دسوداگرۍ موافقه لاسلیک شوه .

۷ جولای : دهند سره دسوداگرۍ پروتوکول لاسلیک شو.

۲۴ جولای : ایران دافغانستان سره دهلمند په وادی کې دگډې همکارۍ یو پروتوکول لاسلیک کړ.

١ نومبر: دامریکا دبهرنیو چارو وزیر هنری کیسنجر افغانستان ته سفر وکړ او دجمهوررئیس داود خان سره یې خبرې وکړې.

١٩٧٥

١٣ مارچ: جمهوررئیس محمد داود خان دهند رسمي سفر پای ته ورساوه.

١ مې: حکومت بانکونه ملي کړل.

٢٨ جولای: حکومت په پنجشیر کې تروریستي ډله ونیوله او پرپاکستان یې تورولگاوه چې وسلې یې ورکړې دي.

١٩٧٦

٧-٨ جون: دپاکستان جمهوررئیس ذالفقار علي بوټو کابل ته سفر وکړ او دجمهوررئیس داود خان سره یې خبرې وکړې.

٤ جولای: دهند صدراعظمه میرمن اندراگاندي کابل ته په یوه درې ورځنی سفر ورسیده.

٨ اگست: دامریکا دبهرنیو چارو وزیر هنری کیسنجر په کابل کې دجمهوررئیس داود خان سره غونډه وکړه.

١٩٧٧

٣٠ جنوري: جمهوررئیس داود خان لویه جرگه جوړه کړه چې پر نوي اساسي قانون غور وکړي.

١٤ فبروري: نوی اساسي قانون دلویې جرگې له خوا تائید شو.

١٥ فبروري: محمد داود خان ته دلویې جرگې له خوا لوړه ورکړل شوه او

لویه جرگه منحل شوه .

۲٤ فبروری: جمهور رئیس داود خان نوی اساسی قانون نافذ کړ .

۱۱ اکتوبر: د پاکستان فوځی مشر جنرال ضیاالحق په جمهوری ارگ کی د جمهور رئیس داود خان سره وکتل .

۱۹۷۸

۱۹ فبروری : سید عبد الالله د جمهور رئیس مرستیال وټاکل شو .

۲۱ فبروری : جمهور رئیس داود خان یو گوسلاویا ته په رسمی سفر وخوځیده .

٤ مارچ : جمهور رئیس داود خان په نوی ډهلی کی د هند د صدر اعظم مورارجی ډیسای سره وکتل .

۱۷ اپریل : دخلق د ډیموکراتیک گوند یو موسس میر اکبر خیبر په کابل کې ووژل شو .

۲۷ اپر یل: دخلق دیموکراتیک گوند د جمهور رئیس داود خان پر ضد کودتاه وکړه او نور محمد تره کی جمهور رئیس شو .

۲۳ اگست: سلطان علی کشمتند او د پرچم دبرخی نور مشران د کودتاه په تور بند یان شول .

۹ سپتمبر : د پاکستان فوځی مشر جنرال ضیاالحق په پغمان کی د جمهور رئیس تره کی سره وکتل .

۳ ډیسمبر : جهمور رئیس تره کی مسکو ته په یوه رسمی سفر وخوځید .

١٩٧٩

۲۸ جنوری : دافغانستان په شرقي سيمو کی چریکی جګړی پیل شوی .

١٤ سپتمبر : دامریکا سفیر په کابل کی ووژل شو .

۲۲ فبروری : دامریکا جمهور رئیس جیمی کارتر دافغانتسان سره کومکونه لږ کړل .

١٦ مارچ : په هرات کې دحکومت پرضد پاڅون وشو .

۲۷ مارچ: خفیظ الله امین صدراعظم وټاکل شو .

١٦ سپتمبر : جهمور رئیس تره کی لیری شو او خفیظ الله امین یی ځای ونیو.

١٩ اکتوبر: کابل راډیو وویل چی نورمحمد تره کی مړ شو .

۲۱ ډیسمبر: امریکایی مامورانو وویل چی روسی فوځونه دافغانستان سرحد ته نژدی شوی دی .

۲۷ ډیسمبر : شوروی فوځیانو پرافغانستان یرغل وکړ ، خفیظ الله امین ووژل شو ، ببرک کارمل واک ته ورسید .

١٩٨٠

۵ جنوری :دامنیت شوری دافغانستان په هکله خبری پیل کړی .

١٤ جنوری : دملګرو ملتونو عمومی اسمبلی د ١٠٤ رایو په اکثریت په افغانستان کی دشوروی مداخله وغندله .

۲۷ جنوری : په اسلام اباد کی دافغانستان په هکله د اسلامی هیوادونو دبهرنیو چارو دوزیرانو کنفرانس جوړ شو .

۱۴ فبروری : د ملګرو ملتونو د بشر د حقوقو کمیسیون په افغانستان کې د شوروی مداخله وغندله.

۲۴ می : په کابل کی د شوروی فوځیانو پرضد مظاهره وشوه .

۸ جون : د حفیظ الله امین د کابینی دری وزیران اعدام شول .

۱۴ سپتمبر : د داخلی وزیر فیض محمد په پکتیا کی ووژل شو .

۱۵ نومبر : جمهور رئیس کارمل له نورو لوړ وتبه ماموران و سره مسکو ته ولاړ .

۱۹۸۱

۱۸ فبروری : جمهور رئیس کارمل د شوروی مشرانو سره د خبرو په غرض مسکو ته ورسید .

۹ مارچ : دامریکا جمهور رئیس رونالد ریګن وویل که مجاهدین دامریکا څخه وسله وغواړی نو دی به غور پریوکړی .

۷ اپریل : سعودی عربستان له افغانستان سره د ډیپلوماتیکی اړیکې وشلولی.

۱۱ می : سلطانعلی کشتمند صدراعظم شو .

۲۲ اګست : دافغانستان د مجاهدینو پنځو ډلو اتحاد وکړاو پنځه نفری مشورتی شوری یی جوړه کړه .

۱۸ نومبر : ملګرو ملتونو په ۱۱۶ رایو اکثریت دافغانستان څخه د شوروی فوځیانو دوتلو غوښتنه وکړه .

۱۹۸۲

۶جنوري : دامریکا فوځي څېړونکو وویل چې په افغانستان کې دشوروي فوځیانو شمیر یو لک شلوزرو ته جګ شوی دی .

۱۶جون: په ژنیو کې دملګرو ملتو استازی دافغانستان او پاکستان دبهرنیو چارو له وزیرانو سره په جلا جلا توګه وکتل .

۱۹۸۳

۱۹ جنوري : دملګرو ملتونو دعمومي منشي مرستیال سکرتر ډیګو کار دویز ژنیو تهران او اسلام اباد ته سفر پیل کړ چې دافغانستان ستونزی ته دحل لاره پیدا کړی .

۱۶ فبروری : دملګرو ملتونو دبشر دحقوقو کمیسیون دافغانستان څخه دشوروی فوځیانو دسمدستي ویستلو غوښتنه وکړه .

۱۵ جون : دافغانستان او پاکستان دبهرنیو چارو وزیران د دریمې دوری خبرو په غرض ژنیو ته ورسیدل .

۲۳نومبر: دملګرو ملتونو عمومي اسمبلې په ۱۱۶رایو دافغانستان څخه دشوروی فوځیانو دسمدستي ویستلو غوښتنه وکړه .

۱۹۸۴

۱۷ مې : دامریکا مرستیال جمهور رئیس جارج بوش دخیبر دری ته ولاړ او پرافغانستان یې دشوروی یرغل وغنده .

۲۷ اګست: دافغانستان او پاکستان دبهرنیو چارو وزیرانو په ژنیو کې دملګرو ملتونو دمنځګړي سره جلا جلا وکتل . دری ورځې وروسته

خبری بې نتیجې پای ته ورسیدې .

٣١ اگست: د کابل په هوايي ډگر کې یو بم وچاودیده .

٤ نومبر: د هوايي ډگر د بم د چاودني په تور نه کسه اعدام شول .

١٩٨٥

١٨ جنوری : امریکا اعلان وکړ چې په همدې کال کې به له مجاهدینو سره مرسته ٢٨٠ ملیونو ډالرو ته لوړه کړی.

٢٣ اپریل : جمهوررئیس ببرک کارمل په کابل کې لویه جرگه پرانیستله چې د حکومت له پاره د خلکو ملاتړ ترلاسه کړي.

١٧ جون : د امریکا او شوروی مامورانو د افغانستان په هکله په واشنگتن کې غونډه وکړه.

٢٤ جون : د افغانستان او پاکستان ترمنځ خبری چې مخامخ نه وې بې نتیجې پای ته ورسیدې .

١٩٨٦

١١ جنوری : جمهوررئیس ببرک کارمل د امریکا وړاند یزرد کړ چې د سوله ییز حل تضمین وکړي.

٢ اپریل : امریکا موافقه وکړه چې مجاهدینو ته ستینگر توغندي ورکړی.

٤ می: ببرک کارمل د خلق د دیموکراتیک گوند د عمومی منشی په توگه د خپلی وظیفی څخه استعفی ورکړه او پر ځای یی ډاکتر نجیب الله وټاکل شو .

۲۸ می : ډاکتر نجیب الله اعلان وکړ چې په څو میاشتو کې به د آزادو انتخاباتو په ترڅ کې پارلمان جوړ شي .

۱۶ جون جمهور رئیس ریګن په امریکا کې د افغاني مجاهدینو د مشرانو سره وکتل .

۱۹۸۷

۲۳ فبروری: د پاکستان د بهرنیو چارو وزیر صاحب زاده یعقوب خان د افغانستان په هکله په مسکو کې د شوروی د بهرنیو چارو د وزیر اډوارډ شیورنتزا سره وکتل

۲۵ فبروری: د افغانستان په هکله د ژنیو د خبرو لسمه دوره بې نتیجې پای ته ورسیده .

۲۰ جولای : جمهور رئیس نجیب الله د شوروی اتحاد د جمهور رئیس میخایل ګورباچوف سره وکتل .

۱۸ اکتوبر : مولوی محمد یونس خالص د مجاهدینو داوو ګوندونو ویاند وټاکل شو .

۲۹ نومبر : لویه جرګه راوغوښتل شوه چې نوی اساسی قانون تائید کړي.

۱۰ ډیسمبر : د ملګرو ملتونو استازی ډیګوکاردوویز د راپورونو له مخې د پخواني پاچا او مجاهدینو د مشرانو سره د انتقالی حکومت په هکله خبری وکړي.

١٩٨٨

٤جون : دشوروی اتحاد دبهرنیو چارو وزیر اډوارډ شیورنتزا کابل ته په یوه رسمی سفر ورسید .

١٢ جون: دپاکستان جمهوررئیس ضیاالحق وویل چې دشوروی فوځیانو تر وتلو وروسته مسکو پلوه خلکو ته باید اجازه ورکړل شی چې په حکومت کی برخه واخلی .

٢٣ فبروری : دمجاهدینو ائتلاف مؤقت حکومت جوړ کړ .

١٤ اپریل : افغانستان ، پاکستان ، شوروی اتحاد او امریکا په ژنیو کې لوزنامه لاس لیک کړه چې شوروی فوځیان به په نهو میاشتو کی له افغانستان څخه ووځی .

٢٦ می : محمد حسن شرق دسلطانعلی کشتمند پر ځای صدراعظم وټاکل شو .

٢٥ ډیسمبر : دشوروی دبهرنیو چارو مرستیال وزیر یولي وارنسوف په روم کې دپخواني پاچا سره وکتل .

١٩٨٩

٢٧جنوری: برتانیی ، فرانسې ، جاپان او ایتالیې په کابل کې خپل سفارتونه وتړل .

١٤ فبروری : دشوروی اتحاد وروستي عسکر دافغانستان څخه ووتل .

٢٠ فبروری : حسن شرق دصدارت څخه استعفی ورکړه او پرځای یې سلطانعلی کشتمند صدراعظم وټاکل شو .

۲۳ فبروری: صبغت الله مجددی د موقت حکومت جمهور رئیس او پوهاند عبدالرب رسول سیاف یې صدراعظم وټاکل شو .

۱۹۹۰

٦ مارچ: شهنواز تنې د ډاکټر نجیب الله پر ضد کودتا وکړه .

۲۱ اپریل: فضل الحق خالقیار نوی صدراعظم وټاکل شو او خپله کابینه یې جوړه کړه .

۳ سپتمبر: ډاکټر نجیب الله په پاریس کې د ملګرو ملتونو په کنفرانس کې ګډون وکړ .

۱۹ نومبر: ډاکټر نجیب الله دافغانی اشخاصو سره د خبرو په غرض سویس ته ورسید .

۱۹۹۱

۲۳ جنوری: پوهاند ربانی په خرطوم کې د مجاهدینو سفارت پرانیست .

۳۱ مارچ: خوست دقومندان حقانی په مشرتوب مجاهدینو ونیو .

۲۰ اپریل: دکونړ په اسداباد کی دوهابیانو په مرکزې په یوه چاودنه کې دجمیل الرحمان په شمول ډیر کسان مړه شول .

سپتمبر: امریکا او شوروی اتحاد فیصله وکړه چی په افغانستان کې پر دواړه خواوو دنوی کال د پیل څخه وسلې بندی کړی .

۱۹۹۲

۱ جنوری: په افغانستان کې دجګړی پردواړو خواوو دامریکا او شوروی

وسلې بندي شوي .

مارچ: ډاکټر نجيب الله موافقه وکړه چې يوه موقت حکومت ته واک وسپاري .

۱۰ اپريل : د ملگرو ملتونو عمومي منشي اعلان وکړ چې دواک تر سپارلو وړاندي يوه شوري جوړه شي .

۱۴ اپريل: مجاهدينو د بگرام هوايي ډگر ونيو .

۱۵ اپريل : ډاکټر نجيب د قدرت څخه ليري شو او په کابل کې د ملگرو ملتونو په دفتر کې يې پناه واخيستله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخی سندونه

د امیر امان الله خان لومړنۍ وینا

د لوی خدای په نامه چې بخښونکی او مهربان دی

اې د لوړې روحیې ملته او اې زړه وراردو!

تاسی ته د فرمانونو او اطلاعیو له لارې اوړده معلومات او اطلاع درکړل شوې ده چې څه پېښ شول. اوس د خوښۍ خبرونه دا دي چې زموږ د حکومت زړور پوځ په جلال آباد کې د عزت او زړورتوب د احساس څرګندونه وکړه چې ټولې خپلې دندې سرته ورسوي.

د ۱۳۳۷ هـ قمری کال د جمادي اول په پنځمه ویشتمه نیټه د پنجشنبې په ورځ ټول هغو افسران او پوځیان چې زما د شهید پلار خدای بخښلی اعلیحضرت سره یوځای وو د جلال آباد په تعلیمی میدان کې راټول شول او په سوګند خوړلو یې زما بیعت وکړ. په دې وخت خوشحالي وشوه او د باجه خانې د ږغولو په ترڅ کې د سلامۍ په توګه د توپونو ډزې وشوې، وروسته دوی ټول هغه کسان ونیول او

بندیان یې کړل چې د اعلیحضرت شهید د حفاظت دنده یې پر غاړه وه او د قتل په وخت کې یې په شاهي خوب ځای کې خاصه وظیفه لرله. هغوی وغوښتل چې دې کسانو باید جواب ویلی وای او زما اکا ورته جزا ورکړې وای. هغه بیله کوم مذهبی روایښت او د نړیوالو حقوقو پر خلاف د یوه غاصب په توګه عمل وکړ او ځان یې امیر اعلان کړ څنګه چې هیڅوک نشي کولای چې په غیر قانوني توګه د امارت ادعا وکړي نو زما اکا چې هم هیڅ حق نه درلودی په خپله رضا د امارت څخه استعفی وکړه او زه یې د امیر په توګه وپیژندلم زما د ورونو هریوه سردار عنایت الله خان او حیات الله خان او د شاهي کورنۍ د نورو غړو د بیعت سندونه ماته را رسیدلي دي، د دې سندونو نقل ستاسي د معلوماتو له پاره دا دی وړاندې کوم.

اې د افغانستان با احساسه ملته! راځئ چې د خدای تعالی شکر ادا کړو کوم ذات چې زوال نه لري او د جنتونو او مځکې خالق دی. زموږ د سوځلی زړه او د اوښکو ډکو سترګو په ترخ کې یې زموږ حکومت د بربادۍ او ګډوډۍ څخه وژغوره او زموږ اسلامي حکومت ته یې د قوت او آزادۍ نور ځواک ورویاخښه.

لطفاً یوه لحظه هم داسي فکر مه کوئ چې ستاسې پاچا د تاج و تخت په ګټلو کې نا شکري کوي، زه د لوی خدای شکر ګزار یم چې تاسې او زما محبوب هیواد ته یې سوله او سوکالي راوستله او زما مسلمان لوی ملت او افغانستان یې په داسي خطرناک وخت کې د ستونزو او بدبختیو څخه وژغورل او موږ ته یې نوی ژوندرا په برخه کړ.

د افغان حکومت زړه ور پوځه! زه د لوی خدای څخه په زرونو ځله شکر ګزار یم چې ستاسی وژونکې ګولۍ او زړه شیرونکې فولادي برچې چې زموږ د ملت او هیواد د عزت د ساتنې له پاره تیارې وې د لوی خدای په مهربانی زموږ د ځانی

بربادي او يو د بل په مقابل کې د استعمال څخه وژغورل شوې. ښه پوه شئ چې د لوی خدای لویه مهرباني او د هغه د پیغمبر برکت ؤ چې زموږ پر ملت او حکومت را نازل شو. دا د نه بدلیدونکي خالق ازلي رضا وه. د هغه شان دې لوړ وي او تولې سختۍ او ظلمونه دې ستاسې د ملت د سر څخه لیرې وي افغانستان دي د دین او هیواد د دښمنانو د د سیسو څخه په امن وي.

اې ویاړلی ملته!

او زړ ور پوځه!

په داسې حال کې چې زما ملت شاهي تاج زما پر سر ږدي زه تاسې ته په لوړ آواز اعلان کوم چې زه به تاج و تخت یوازې په دې شرط ومنم چې تاسې زما په افکارو او نظریاتو کې زما سره مرسته وکړئ. چې په لاندې ډول دي:

۱ - افغانستان به داخلي او بهرنۍ ازادي لري او هغه دا چې د حکومتونو ټول حقوق چې د نړۍ آزاد هیوادونه لري افغانستان باید هغه ټول ولري.

۲ - تاسې باید په خپل ټول طاقت سره زما سره یو ځای شئ چې زما د پلار د قتل غچ واخلئ چې ستاسې ټولو روحاني پلار ؤ.

۳ - ملت باید ازاد وي! هغه دا چې پر هیڅ انفرادي کس د بل چا له خوا ظلم ونشي. خو د محمدي شرعي، د ملکي او پوځي قانون اطاعت چې په ډېر احترام یې درناوی کیږي، د افغانستان ملت وجیبه ده چې اطاعت یې وکړي او په دې هکله افغان ملت پوره شهرت لري.

زه به ستاسې تاج تر هغه وخت پورې ونه منم تر څو تاسې دا شرطونه نه وي منلي. تاسې ټول چې د دې ملت تکړه غړي یاست په ډېره جذبه مو دا شرطونه ومنل نو زه هم په ډېر درناوي دا ستر تاج پر خپل سر ږدم. او په کلکه اراده د امارت

او امـامت د رانه بـار ته اوږه ورکـوم. زه امـيـدوار يم چې زمـا ملت بـه لوی خـدای ته دوعا وکړی چې ماته ځواک راکړي چې ستاسې د سوکالي او خير ښيګڼې په لاره کې خدمت وکړم، او تاسې به په مردانګۍ زما سره مرسته وکړئ چې زه خپل افکار او نظريات عملي کړم. ای هيوادوالو همدا اوس زه په هيواد کې د بيګار سيستم لغوه کوم تر دې وروسته په هيچا په زوره کار نشي کيدای چې سړکونه جوړ کړي او يا په عامو ځايونو کې کار وکړي او ياوني پري کړي. د خدای تعالى په مهربانۍ ستاسې حکومت بـه داسې لارې چارې تر لاس لاندې ونيسي چې هيـواد او ملت تـه بـه ګټورې وي او پـه دې توګـه بـه افغانستان په پرمختللې نړۍ کې نوم وکړي او د نړۍ د پرمختللو قدرتونو په منځ کې به ځای ونيسي.

نور نو زه لوی خدای ته درخواست کوم چې ستاسې مسلمانانو او ټولو انسانانو په خير ښيګڼه او سوکالي کې مرسته وکړي.

زمـا د خواهشـاتو پـه پوره کـولو کې زه د لـوی خدای څخـه د رهنمـايۍ غـوښـتنـه کـوم.

د امير امان الله لاس ليک

(c) ketabton.com: The Digital Library

پادشاهی فرمان

ځرنګه چې د لوی خدای په مهربانۍ او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د دین په تأیید د دین د مخرب امان الله په خلع کولو چې زموږ او تاسو ټولو هیله وه، بریالی شوم، پر تخت باندې د کښېناستو له پیله مې د ده نامشروعی کړنې منع کړې چې تاسو د حضرت سید الانام د دین غیرت لرونکو ته یې په لاندې ډول لیکم:

۱ - سلام چې مسنونه طریقه ده او د خولې په اشاره یې اړولی و، د سنت مطابق مې امر ورکړ.

۲ - دستار یې چې د آنحضرت طریقه او سنت دی او د لمانځه ادا پرې بشپړېږي موقوف کړی ؤ، حکم مې ورکړ چې دستار دې بیخي دود وي.

۳ - اسلامي لباس چې پرهېښودل شوی ؤ بېرته مې برحال کړ او له کافرانو سره ورته لباس مې منع کړ.

۴ - د ستر پرهېښودلو حکم یې چې کړی ؤ، بېرته مې مسترد کړ.

۵ - دولي له اجازې پرته مې (له کوره) د ښځو او بالغو نجونو راوتل او د مستوراتو ښوونځي موقوف کړل.

۶- دږيرې او برېتو خرېيل مې موقوف کړل.

۷- انګريزي، فسرانوي او جرمني ښوونځي مې موقوف کړل.

۸- ځوني يې چې له هېوادنه بهرلېږلې وې ځرنګه چې د ملت بې ناموسي وه، روامې ونه بلل، هغوی مې بېرته راوغوښتې نورمې بهرته لېږل بيخي منع کړل.

۹- هغه ځه مې چې له ديني ملاحظو پرته يې د دوې ورځنۍ دنيا له پاره هڅه کوله او له هغه نه ديني زيان پېښېده، منع کړل.

۱۰- دعلم او علماؤ سپکاوی يې کاوه خو دهغه برخلاف احترام يې شرعاً واجب دی.

۱۱- هغه بې اتفاقي يې چې د مذهب په پرېښودلو او دخپلې عقيدې د خرابۍ له امله په اسلام کښې اچولې وه، لرې مې کړه نو ځکه مې ټوله رويه د حنفي مذهب له مخې کړه.

۱۲- حساب، هندسه او انګريزی يې چې رواج کړي وو موقوف مې کړل.

۱۳- قمری کال يې چې په شمسي اړولی ؤ، موقوف مې کړ.

۱۴- دجمعې ورځ يې چې په پنجشنبې اړولې وه، ترک مې کړه.

۱۵- دبيت المال حقوق يې دخپلو نفساني غوښتنو له مخې لګولی او دجوماتونو د ملا او مؤذن لګښتونه يې قطع کړي وو، بېرته مې جاري کړل.

۱۶- دامر معروف او نهي عن المنکر مخه يې چې نيولې وه، بېرته مې رواج کړه.

۱۷- مجددی حضرات يې چې د مسلمانانو پيشوايان دي، بنديان کړي وو، بېرته مې راخلاص کړل چې ديني لارښوونې وکړي.

۱۸- شراب خوري يې چې رواج کړې وه، بيخي مې بنده کړه.

١٩ - دجنوبي ملا عبدالله خان مرحوم يې چې د دين د سربندنې په لاره كښې وژلی ؤ ، امر مې وركړ چې مرقديې سم او ودان كړای شي.

پورتنی ١٩ فقرې مې تاسو ته ورسولې چې خبر اوسئ او پرپورتنيو فقرو سربېره د دی نورو فقرو مراعات له خلكو نه غواړم:

١ - دهغو تېولو باقياتو بخښل چې د ١٣٤٧ كال تر پايه پورې د ماليې په بنه پر رعيت او ملكانو باندې پاتې وي.

٢ - عسكري ملازمت په خپله خوښه دی چې د مياشتې به شل روپۍ معاش ، څلور منه غله او د كال دوه جوړه دريشۍ او يو جوړه بوټ وركول كېږي.

٣ - د اضافي ماليو لكه د طرقي ، سرك پلي او نورو تېولو بخښل.

دا تېول له شرعی خلاف تكليفونه مې منع كړل ، حقه اسلامی ماليه مې چې شارع حكم وركړی منظوره كړه او دخپل رعيت د حال په هوسايۍ كښې لكه څنګه چې ښايی كوښښ مې كړی او كوم يې او تېول هېوادنۍ اجراآت مې دروښانه شرعی له جواز سره سم كړی او سموم يې. له تاسو نه هيله لرم چې دخپلو قومونو بيعتونه واخلئ ، له مخورو ، سپين ږيرو ، ساداتو ، علماؤ ، خوانينو او ملكانو سره زما لوړ حضور ته راحاضر شئ چې علماؤ او ساداتو ته ښه مكافاتونه وركړل شي او زما حضور له تاسو نه خوښ شي. او هم مې د ساداتو او خوانينو وظيفه او مستمري د امير شهيد د سلطنت د بست له مخې منظوره كړه.

مهر

(امير حبيب الله خادم دين رسول الله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د جمهوریت اعلام او د جمهور رئیس محمد داؤد خان وینا

د ۱۳۵۲ د چنگاښ ۲۶

بسم الله الرحمن الرحیم

گرانو خویندو او ورونو، سلام!

خپل وطن ته په خدمت کښې د بیلو بیلو مسئولیتونو د یوې مودې په اوږدو کښې همیشه د یوه هدف په لټه کې وم چې د افغانستان د خلکو په تیره بیا د محرومو طبقو او زمونږ د مملکت د زلمی نسل د پاره یو مثبت او واقعي محیط مادي او معنوي وده مینځ ته راشی او په هغه کی زمونږ د وطن ټول وگړی بې له توپیر او امتیاز نه د خپل وطن د آبادۍ او سرلوړۍ په لاره کی برخه واخلی او مسئولیت احساس کړی. وختونه تېر شول او زیات کوښښ وشو هغه عوامل چې په بیلو بیلو شکلونو سره د تجربو له مخې د غسې هدف ته د رسېدو خنډ کیدل ورو ورو له مینځ نه یو سو او په تېره بیا په مملکت کی د اعتبار وړ امنیت ټینگ کړو چې

اقتصادي او اجتماعي مثبت تحول ته په سالم ډول اجازه ورکړي، زلمي نسل ته د مسئوولیت احساس روښانه کړي. او د خرافي او ارتجاعي نشو و نما مخه ونیسي د دغو مرحلوله تېرېدونه وروسته بل علت مونه لیدو چې زمونږ په وطن کې دغه مقصد ته د رسېدو له پاره نوي پانېه وانوړي. ما د خپل وطن د راتلونکې نیکمرغۍ له پاره د یوې واقعي او معقولې دیموکراسۍ د ټینګېدو نه پرته چې اساس یې د افغانستان داولس اکثریت ته په خدمت کې ټینګ وي بله لاره نه درلوده او نه یې لرم ،دبنده په نظر د یو دغسې اجتماعي حالت اصلي بنسټ دخلکو د حقوقو پوره تأمین او دملي حاکمیت په اصل باندې پوره اعتراف دی چې نه باید په دغو دوو اصلوکې ښکاره یا پټ کوم خلل وارد شي.

دامقدسه هیله وه چې زه یې مجبور کړم لس کاله د مخه ما او زما ملګرو د شاه حضورته خپل وروستۍ پیشنهاد وړاندې او دافغانستان د ملت د خیر او نیکمرغۍ د پاره د هغه د تطبیق هیله وکړو، هغه مقدسه هیله ولې د مملکت د دغسې بې سرو سامانۍ سبب شوه ؟ او ولې هغه ضعیف النفس ملګری له اصلي مقصدنه واوړېدل او غلطه او خطا لاره یې تعقیب کړه.

داستان دی ډیر اوږد چې تفصیل یې په دغه لنډ وخت کې ګنجایش نه لري او په مساعد وخت کې به دګرانو وطنوالو دخبرتیا د پاره وړاندې شي.

په هر صورت نتیجه داشوه چه نور هغه پخوانی امیدونه او هغه ښې هیلې په یوه داسې دیموکراسۍ بدلې شی چې له لومړي سرنه دهغې بنسټ په شخصي او طبقاتي عقدو او ګټو، په تقلب او دسیسو، په دروغو او ریا او دخلکو په غولولو باندې ولاړ وي خو د دغو تیولو تبلیغاتو په همدې لسو کلوکې ونشو کړای هغه ترخه حقایق چې داقتصادي حالت د مطلقي ورشکستګی او د مملکت داداري،

اجتماعي او سیاسي حالت د انحطاطونو څخه عبارت دي د افغانستان د ملت او د خارجي نړۍ له سترګو نه پټ کاندې، لنډه دا چې د یموکراسي یعني د خلکو حکومت په یو انرشیزم او د مشروطه سلطنت رژیم په یو مطلق العناني رژیم بدل شو او د دغو قدرتونو هر یو، د بل غاړې او د خلکو غاړې ته وررولوید او تفرقه واچوه او حکمراني وکړه فورمولونو یې په ټول مملکت کې او ربل کړ ترڅو چې وکړای شي د دغه ملوثه او ناوړه او له بدبختۍ، فقر او فلاکت نه ډکې فضا په سیوري کې خپل شوم مادي او ممکن سیاسي مقصدونه حاصل کړي.

د مملکت په هر ګوټ کې وطن پالونکي چې وو د خپل وطن د غو سختو او ناوړو حالاتو ته په ډیرې خواشینۍ او غمجنۍ سره کتل او د خپل وطن د احوال څارنه یې کوله په تېره بیا اردو د غه درد تر ټولو زیات احساساوه او په دغه امید چې نن او سبا به دغه فاسده او ویجاړه دستګاه په پای کی د ملت له بدمرغه حالت نه خبر او دخپلی اصلاح لپاره به زیار وباسی زیات صبر او حوصله یې وکړه خو نتیجې ثابته کړه چې د غه امیدونه بیخي بیځایه وو او د دولت رژیم او دستګاه دومره فاسده شوه چه نورنو دهغه د اصلاح لپاره امید او انتظار پاتې نشو همدا وجه وه چې ټولو وطن پالونکو په تیره بیا د افغانستان وطن پرسته اردو تصمیم ونیو چې نور دغه فاسد نظام پای ته ورسوی او وطن د دغی بدبختۍ نه خلاص کاندې.

ګرانو وطنوالو!

باید تاسو ته خبر ورکړم چې نور دغه نظام له منځه لاړ او هغه نوي نظام چې د جمهوریت د نظام نه عبارت دی او د اسلام د حقیقي روحیې سره موافق دی د هغه ځای ونیو زما ملګري او زه د زړه له کومې تاسو ته د ګران افغانستان د دغه لوړې جمهوریت مبارکي وایم او هغه د افغانستان او د افغانستان د ملت د سر لوړۍ او

نیکمرغی د پاره غواړو.

دافغانستان فدا کاره اردو هر چېرې او د مملکت په هر ګوټ کې چې یاست د دغه بري په مناسبت تاسو ټولو ته تبریک وایم یقین لرم چې خپلو وظیفو ته به چې د افغانستان د ملي حاکمیت د ساتنې او دامنیت له تأمین نه عبارت دي همدا شان متوجه اوسئ.

نوی نظام طبعاً د ځان سره بنیادي ریفورمونه لري چې تفصیل یې په دغه لنډ وخت کې امکان نه لري او په راتلونکي نژدې وخت کې به د ګرانو وطنوالو د خبرتیا دپاره وړاندې شي.

دافغانستان باندنی سیاست به د بیطرفۍ، په پوځي ډلو ټپلو کې د برخې نه اخیستو او په خپله دافغانستان د خلکو په آزاد قضاوت ولاړ وي.

دافغانستان بین المللی سیاست زمونږ د خلکو د مادي او معنوي ژوندانه د پاره د هېواد د ملي هیلو په اساس طرحه شویدی.

زمونږ له ملي کوښښ او هیلو څخه په ډاګه څرګندیږي چه زمونږ د هیلو تر سره کېدل تر ټولو زیات د نړۍ سولې ته اړدي. هېڅ یو هېواد د نړۍ د سولې له ربا نه پرته نشي کولی چې په خپلو ملي هیلو کې بریالی شي.

څنګه چې مونږ له هر چا نه زیات ځان د خپل هیواد د پرمختیا په لاره کی زیار ته اړ بولو تر هر چا زیات د نړۍ سوله او سلامت غواړو نو همدا وجه ده چې دافغانستان د سیاست لومړۍ ستنه د سولې غوښتنه او د نړۍ له ټولو خلکو او ملتونو سره دوستي کول دي.

پدغه هیله کښې له مونږ سره د هېڅ یوه هېواد یا اولس که کوچنی وي که لوی، لیرې وي که نژدې هېڅ ډول توپیر نشته. دغه مستقله اراده دافغانستان د خلکو له هیلو څخه سرچینه اخلي. هغه عنصر چې دافغانستان عنعنوي بېطرفه سیاست ته

امتياز ورکوي دهغه څرګند صراحت او صميميت دی چې دافغانستان دملي ارادې دخپلواکی نمايندګی کوی.

پدی اساس له متحابه دولتونو سره دافغانستان ددوستی روابطو خپله تزلزل نه منونکې ستنه ټينګه ساتلې ده او دهغو په زياته پراختيا کې به دډيپلوماسی، شخصی تماسونو او بين المللی همکاری دمينځ ته راتلو او جلبو لو له لارې زيار وويستل شي او زمونږ هيله داده چې له هغه نه مثبتې او عملي نتيجې واخيستلې شي.

دغه نظام دملګرو ملتو دمنشور اساسات چې مقصد يې دبشري نړۍ نېکمرغي او آرامي ده ملحوظ او محترم ګڼي.

له پاکستان سره زمونږ په روابطو کې چې يوازنی هېواد دی چه دپښتونستان دقضيې په باب له هغه سره سياسي اختلاف لرو او تر اوسه پورې دهغه په حل نه يو بريالي شوي، دپښتونستان دقضيې دحل دلارې دپيدا کولو دپاره به زمونږ دائمي کوښښ دوام وکړي.

په پای کی يو ځل بيا له دغه ستر ملي برې نه خپلو ګرانو وطنوالو ته مبارکی وايم او له ټولو وطن پالونکو په تېره بيا دافغانستان له فدا کاره اردونه چې له هېڅ ډول خالصانه سعې او کوښښ نه يې ځان نه دی سپمولی دزړه له کومي تشکر کوم او خپل امتنان وړاندې کوم.

څرنګه چې زمونږ سعی او کوښښ نشی کولی دانجام نقطه ولري دهېواد دټولو افرادو په تېره بيا دزلمی طبقی دهمکاری دوام زمونږ دټولو دزړه له کومي هيلی دي او دهغو په لاس ته راوړلو پوره اميد لرو.

ژوند دې وي افغانستان

تل دې وي جمهوريت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانستان او روس ترمنځ تړون

(نیټه د ۱۹۲۱ دفبروری ۲۸ ، د ۱۲۹۹ دکب له نهم سره سم)

دافغانستان او روس ترمنځ د دوستانه اړیکو د ټینګښت او دافغانستان دحقیقي استقلال دساتنې له پاره، دافغانستان لوړ دولت له یوې خوا او دروسیې سوسیالستي فدراتیف شوروي جمهوري دولت له بلې خوا د دې تړون کول و ټاکل او د دې مطلب د ترلاسه کولو له پاره یې خپل واکمن وکیلان په لاندې ډول و ټاکل:

دافغانستان دلوړ دولت له خوا:

محمد ولي خان

میرزا محمد خان

غلام صدیق خان

او دروسیې دسوسیالستی فیدراتیف شوروي جمهوري دولت له خوا:

ګیورکي واسیلوویچ چیچرین

او میخائیلوویچ قاراخان

نومړو وکیلانو یوبل ته دخپلو وکالت نامو تر وړاندې کولو او له دواړو خواؤنه ددې تېکي په تصدیق کولو سره چې دا وکالت نامې د ترتیب له مخې سمې او په قاعده برابرې لیکلې شوې دي، لاندینی فقرې یې په اتفاق سره ومنلې.

لومړی فقره:

لوړ تړون کوونکي اړخونه یو دبل استقلال مني او ژمنه کوي چې دهغو درناوی به کوي او تر خپل مینځ به روغ سیاسي اړیکی ټینګوي.

دوهمه فقره:

لوړ تړون کوونکي اړخونه ژمنه کوي چې له دریمګړی دولت سره به داسې نظامی یا سیاسي تړون چې یوه تړون کوونکي اړخ ته زیان رسوي، نه کوي.

دریمه فقره:

د دواړو تړون کوونکو اړخونو سفارتونه او قونسلګری له نړیوال دود سره سم سره برابر او متبادل سیاسي امتیازات لري.

لومړی څرګندونه: په دې ډله کښې:

الف- د دولت بیرغ څړولو حق.

ب- دسفارتونو او قونسلګریو دفهرست شویو غړیو مصؤونیت.

د- په تلیفون، بی سیم، تلګراف او سیم لرونکي تلګراف دسیاسی نمایندګانو له حقوقو سره سم دخبرو کولو حق.

هـ- د دواړو تړون کوونکو اړخونو دسفارتونو او قونسلګریو ودانی تر هیواد

بهر امتیاز لري خو د هغو کسانو له پاره چې محلي حکومتونه يې رسماً د خپل مملکت پر قوانینو باندې تيري کوونکي وګني، د پناه او تېښتې ځای نشي کېدلای.

دوهمه څرګندونه:

د دواړو تړون کوونکو اړخونو سفارتونه په متبادل ډول د نظامی آتشه لرونکی دی.

څلورمه فقره:

دواړه تړون کوونکي اړخونه د افغانستان په خاوره کښې د روسيې د سوسياليستی فدراتيف شوروی جمهوريت د پنځو قونسلګريو او د روسيې په خاوره کښې د افغانستان د اوو قونسلګريو چې پنځه قونسلګری به يې د روسيې په منځنی آسيا کښې وی له پرانستلو سره دوه اړخيزه موافقه کوي.

څرګندونه: په ياد و شويو قونسلګريو سره بېره د روس د دولت او د افغانستان د دولت له خوا په راتلونکی کښې په هر ځانګړی ځای کښې د قونسلګريو پرانستل او ځای ټاکل د دواړو تړون کوونکو اړخونو ترمنځ د ځانګړې موافقې له مخې کېږي.

پنځمه فقره:

د روسيې قونسلګری د هرات، مزار شريف، کندهار، غزنی او ميمنی په ښارونو کښې پرانستلې کېږي او د افغانستان د لوړ دولت جنرال قونسلګري په تاشکند او قونسلګری په پترو ګراد، قازان، خوقند، ثمرقند، مرو او کراسناو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سک کښې جوړېږي.

څرګندونه: په روسیه کښې د افغانستان د قونسلګریو او په افغانستان کښې د روسیې د قونسلګریو د پرانیستلو حقیقي وخت د ځانګړې موافقې له مخې ټاکل کېږي.

شپږمه فقره:

روسیه مني چې افغانستان که هر څومره مالونه له روسیې نه واخلي یا یې له بهرنه را نیسي د روسیې له خاورې نه یې د آزاد او بې محصول ترانزیت په ډول تېرولای شي.

اوومه فقره:

دواړه تړون کوونکي اړخونه د شرقي ملتونو آزادي د خپلواکۍ او د هغوی د هر ملت له غوښتنې سره سم مني.

اتمه فقره:

د دې تړون د اوومې فقرې د اثبات له پاره دواړه تړون کوونکي اړخونه د بخارا او خیوې د دولتونو حقیقي خپلواکي او استقلال د هر ډول حکومت په درلودلو سره یې چې غواړي او د دوی د ملتونو له خوښې سره سم وي، مني.

نهمه فقره:

د روسیې د سوسیالستي فدراتیف شوروي جمهوریت د هغې ژمنې د ترسره

کولو له پاره چې د روسیې د رئیس جناب لینن له خوا د افغانستان وزیر مختار ته ورکړل شوې ده، قبلوي چې په پوله پرتې هغه ځمکې چې په تیره پېړۍ کښې له افغانستان سره تړلې وې بېرته افغانستان ته وسپاري. په دې شرط چې د عدل او انصاف مراتب او د هغې ځای د خلکو غوښتنې پر ځای شي. د هغه ځای د دایمي اوسېدونکو د رضا څرګندول او د رایو معلومول د دواړو هیوادونو ترمنځ د ځانګړې موافقې له مخې د دواړو خواؤ د وکیلانو په وسیله ترسره کېږي.

لسمه فقره:

د دواړو تړون کوونکو لوړو اړخونو ترمنځ د دوستانه اړیکو د پیاوړتیا له پاره د روسیې د سوسیالیستي فدراتیف شوروي جمهوریت حکومت منی چې د افغانستان له دولت سره نغده او نوره مادي مرسته وکړي.

یوولسمه فقره:

دا تړون په فارسي او روسي ژبو ولیکل شو او دواړه متنونه مساوي ارزښت لري.

دوولسمه فقره:

دا تړون د دواړو اړخونو د حکومتونو تر قبولۍ وروسته قانوني بڼه تر لاسه کوي او تصدیق لیکونه یې په کابل کښې تبادله کېږي او د دې مطلب د ثابتولو له پاره د دواړو خواوو واکمنو وکیلانو دا تړون لاسلیک کړ او خپل مهرونه یې پرې ولګول.

په مسکو کې د نولس سوه یوویشتم کال د فروري د میاشتې په ۲۸ نیټه چې د

۱۲۹۹ هجری شمی کال د کب له لسمی نیتې سره سمه ده، ولیکل شو.

محمد ولی، مختار وزیر
میرزا محمد خان
غلام صدیق خان

گ، و. چیچرن
ل.م. قارا خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبرتانيې او افغانستان ترمنځ د دوستۍ معاهده

سريزه:

دبرتانيې حکومت او دافغانستان حکومت په خپل منځ کې دګاونډيتوب داړيکو دقايمولو په نظر کې نيولو پر لاندې ليکل شوو مادو موافقه کړې ده او په دې مقصد لاندې لاس ليک شوی او ورباندی دواړو خواوو مهر لګولی او په مناسب وخت کی به عملي شي.

۱. دبرتانيې او افغانستان حکومتونه په ګډه د دواړو هيوادونو داخلي او بهرنۍ آزادي تصديقوي او درناوی يې کوي.

۲. دواړې لوړ رتبه خواوی په ګډه دهند او افغانستان سرحدونه مني چې د راولپنډۍ په معاهده کې په پنځمه ماده کی منل شوي دي چې د ۱۹۱۹ کال داګست پر اتمه ورباندی موافقه وشوه. او همدا ډول هغه سرحد چې دخيبر په لويديځ کې دبرتانوی کميسيون لخوا داګست او سپتمبر په مياشتو کی د پورتنۍ مادې په تعقيب وکښل شو او په نقشه کې چې دهمدې معاهدې سره يوځای ده په تورو ټکو سره ښوول شوی دی او دليکی بيا برابرولو ته ضرورت لري چې په لومړۍ ضميمه کی راغلی دی او ورباندې موافقه شوې ده چې د تورخم نومي ځای

دافغانستان په سرحد کې راوستل شي. همدا ډول د کابل سیند د شلمان خولې بند او پلوسۍ دافغانستان په سرحد کې راوستل شي چې په ذکر شوې نقشه کی د سروټکو په لیکه ښودل شوي دي. دبرتانیې حکومت موافقه کوي چې دافغانستان حکومت کولای شي چې په معینه اندازه او په یوه نل کی چې دبرتانیې حکومت به یې ورته ورکړي دلنډۍ کوتل څخه تورخم ته دافغانانو دضرورت له پاره وغزوي او دافغانستان حکومت موافقه کوي چې برتانوي افسران او قبایل چې د سرحد په برتانوي لور کې اوشي بیله اجازې او خنډونو کولای شي چې د کابل د سیند څخه د کښتۍ چلولو کار واخلي او دبرتانیې اتباع کولای شي چې د ذکر شوی سند ددې برخې څخه داوبو لګولو ټول روان موجوده حقوق ولري.

۳. دبرتانیې حکومت موافقه کوی چی دافغانستان دجلالتمآب امیر، وزیرمختار دلندن په شاهي دربار کې، دټولو نورو قدرتونو داستازو په څېر ومني او په لندن کې دافغانستان دسفارت جوړیدلو ته اجازه ورکړي.

دافغانستان حکومت همدا شان موافقه کوی چی په کابل کی دبرتانیې دپاچا او هند دامپراطور وزیرمختار ومنی او په کابل کی دبرتانیې دسفارت جوړیدلو ته اجازه ورکی.

دواړې خواوې به حق ولری چې په خپلو سفارتونو کی نظامی آتشه مقرر کړي.

٤. دافغانستان حکومت موافقه کوي چې په کندهار او جلال آباد کې دبرتانیې قونسلګرۍ جوړی شی او دبرتانیې حکومت دهند دحکومت په مرکز کی دافغانستان جنرال قونسلګرۍ او په کلکته، کراچۍ او بمبیی کې د ددرو قونسلګریو جوړیدلو ته اجازه ورکړي. هر وخت چی دافغانستان حکومت وغواړي

چې دهند نه پرته دبرتانيې په نورو ځمکو کې دقونسلګرۍ افسران مقرر کړي جلا موافقه به ددې ډول مقررېو له پاره که چېرې دبرتانيې حکومت يې تائيد کړي، وکړل شي.

٥ . لوړ تړون کوونکي اړخونه په خپلو هيوادونو کې يو دبل د استازو تحفظ کوي او ورسره احترامانه چلند کوي چې ورکې به وزير مختار، قونسل جنرال او قونسلان شامل وي. دواړې خواوې موافقه کوي چې پورتني استازي دخپلو دندو تر سره کولو تابع وي. ددې دندو مواد به ددې لوزنامې په دوهمه ضميمه کې ښوول کېږي. دبرتانيې حکومت نوره موافقه کوي چې دافغانستان وزير مختار، قونسل جنرال او قونسلان په هغو حدودو کې چې ورته داوسيدلو يا کار اجازه ورکړل شوې ده دپورتنۍ ضميمې مطابق دټولو هغو حقوقو او امتيازاتو څخه او يا چې وروسته منظور يږي دنورو هيوادونو او حکومتونو دوزير مختارانو، قونسل جنرالانو او قونسلانو په شان چېرې چې مقيم دي برخورداره دي. دافغانستان حکومت همدا ډول موافقه کوي چې دبرتانيې وزير مختار او قونسلان دخپلې هستوګنې او کار په سيمه کې دضميمې دموادو مطابق هم هغسې حقوق او امتيازات لري او يا وروسته منظور شي دنورو هيوادونو او حکومتونو دوزيرمختارانو او قونسلانو په شان چېرې چې دبرتانيې وزير مختار او قونسلان ځای پرځای دي استفاده کولای شي.

څنګه چې دبرتانيې او افغانستان دحکومتونو په ګټه ده چې افغانستان يو قوي او ودان هيواد وي نو دبرتانيې حکومت موافقه کوي چې هر څومره مواد چې دافغانستان دخير ښېګڼې او قوي کېدلو له پاره په کار وي، لکه دفابريکو ماشينونه، انجنونه او دټيلګراف او ټيلفون مواد افغانستان کولای شي په برتانوي

قلمرو او یا دنړۍ په نورو هیوادونو کې واخلي او په عادي توګه يې دبرتانیې او برتانوي هند دبندرونو څخه بیله کومو ستونزو افغانستان ته وارد کړي. همدا ډول دافغانستان حکومت موافقه کوی چې هر ډول مالونه، دکومو صادرول چې دافغانستان دداخلي قانون خلاف نه وي او دافغانستان دحکومت په انده دافغانستان تر کورني ضرورت ډېر وي او ورته دبرتانیې حکومت ضرورت ولري رانیولای شي او دافغانستان دحکومت داجازې سره سم هند ته صادریدلای شي. د وسلو او ګوله باروتو په هکله دبرتانیې حکومت موافقه لري چې دا یقیني شي چې دافغانستان دحکومت نیت دوستانه دی او سمدستي هند ته خطره نشته چې دا ډول وسلې افغانستان وارد دې کړي، نو بیله کومو خنډونو به ورته د واردولو اجازه ورکړل شي. په هر حال که تردې وروسته دوسلو دوړلو راوړلو په هکله دنړۍ دلویو قدرتونو لخوا کنوانسیون تصویب شي او تراجرا لاندی ونیول سشي نو دافغانستان دحکومت لخوا دوسلو دواردولو حق به ددې کنوانسیون تابع وي او دافغانستان حکومت وړاندې باید دوسلو دوړلو راوړلو کنوانسیون لاس لیک کړی وي او دا ډول واردات به تنها ددې کنوانسیون دمادو مطابق کیدلای شی. که چیری د وسلو دوړلو راوړلو کنوانسیون تصویب نه شي او یا پای ته ورسیږی، دافغانستان حکومت له پورتني تضمین سره سم وخت په وخت افغانستان ته وشیلی څنګه چې وړاندې ذکر شول دبرتانیې او برتانوي هند دبندرونو څخه واردولای شي.

۷. دبرتانوی هند په بندرونو کی به دشپږمې مادې په اساس پر هغو مالونو چی دافغانستان په نماینده ګۍ سمدستي افغانستان ته وړل کیږي ګمرکي محصول نه لګول کیږي. ددې مالونو سره باید داسی یو تصدیق وي چې دافغانستان حکومت

يا يې استازي لاس ليک کړي وي چې د دواړو حکومتونو لخوا ورباندې وخت په وخت فيصله کيږي. دا سندونه بايد د واردولو په وخت کې په بندر کې د گمرکونو لوی افسر ته وښوول شي چې ورکې واضح وي چې دا مالونه دافغانستان د حکومت مال دی او دهغوی دامر له مخې افغانستان ته وړل کيږي. په دې اسنادو کې بايد واضح شوي وي چې دا مالونه څه شی دی؟ څومره دی؟ او قيمت يې څومره دی؟ چې ورکې د محصول د معافۍ غوښتنه کيږي. دوهم دا چې دامالونه په افغانستان کې د عمومي خيرښېگنې له پاره دي او دا مالونه د دولتي انحصار او دولتي سوداگرۍ له پاره نه دي. دريم دا مالونه بايد په څرگنده سره وپيژندل شي چې دهند دلاري په مهر لاک شوي ډول يوړل شي او دهند په خاوره کې بايد خلاص نشي اوونه ويشل شي.

دبرتانيې حکومت همدا ډول موافقه کوي چې دبرتانوي بندرونو دلارې ټولو مالونوته اجازه ورکوي چې افغانستان ته دوړلو له پاره هندوستان ته وارد شي او دهغو لارو څخه يوړل شي چې د دواړو حکومتونو ترمينځ ورباندې موافقه وشي او ددې مالونو گمرکي محصول به دصادرولو په ځای کې په پوره ډول بيا تاديه سي، په دې شرط چې دامالونه په مهرولاک توگه دهندوستان څخه ووزي او دهندوستان څخه تروتلو وړاندې خلاص نه شي او ونه ويشل شي. همدا ډول دبرتانيې حکومت اوس نيت نه لري چې پر مالونو او څارويو چې دافغانستان وي دمځکې او سندونو دلارې هند ته وارد شي او يا دنړۍ نورو هيوادونو ته دهند دلارې يوړل شي کوم چې دقانون په اساس منع نه وي، گمرکي محصول نه لگوي. که چيرې دبرتانيې حکومت په راتلونکي وخت کې فيصله وکی چې پر مالونو او څارويو چې هند ته دوچې يا سيندونو دلارې دگاونډيو هيوادونو څخه وارديږي محصول ولگوي که

ضروري وي نو دافغانستان پر وارداتو به هم محصول ولګوي. ولې په داسې حالت کې به دا محصول دنورو ګاونډيو هيوادونو څخه لوړنه وي. دا ماده به دخيبر د محصول يا دهند دنورو ښارونو چې ورکې بيا محصول لګول کيږي مخه ونه نيشي خو دخيبر موجوده محصول به لوړنه وی.

۸. دبرتانيې حکومت موافقه کوي چې دافغانستان دحکومت دسوداګرۍ نمايندګی په پيښور، کوټه او پاراچنار کې جوړې شي خو په دې شرط چې ددې نماينده ګيو کارکوونکي او ملکيت دبرتانيې دقانون او حکمونو تر عمليا تو لاندې وي او دبرتانيې دعدالت په ساحه کې داخل وی. دبرتانيې حکومت به هغوی ته دخاص امتياز موقف ورنه کړی.

۹. دسوداګرۍ مالونه به چې داوومې مادې په اساس ديورپ او نورو هيوادونو څخه افغانستان ته وارديږي دجمرود، کورمی او چمن داورګاډو په ستيشن کې پرانيستل شي او بيا به د حيواناتو دتوان په اندازه بارونه تری جوړيږي دا کار به دګمرکی محصولاتو سبب نه کيږي، ددې معاملې په هکله به دسوداګرۍ استازي چې په دوولسمه ماده کې يې ذکر شوی دی خبری وکړي.

۱۰. دواړې لوړ رتبه تړون کوونکې ډلې موافقه کوي چې د دواړو هيوادونو تر منځ هر ډول پوستی اسانتياوې برابرې کړي په دې شرط چې دواړه هيوادونه به نشي کولای چې يو دبل په خاوره کې پوسته خانې جوړې کړي. ددې مادې دعملي کولو له پاره به دپوستې بېل کنوانسيون جوړ شي او دتياری له پاره به دافغانستان حکومت يو شمير ماموران وټاکی او دبرتانوي افسرانو سره به وګوری او ورسره به سلا مشوره وکړي.

۱۱. دواړو لوړ رتبه خواوو په ګډه يو دبل پر ښه نيت قناعت کړی په خاصه بيا

د هغو قبایلو په هکله چې د هرې خوا سرحدونو ته نژدې اوشي او تر دې وروسته لوز کوي چې د مهمو فوځي عملیاتو په وخت کې ورته خبر ورکړي. دا ډول عملیات به په هغو سیمو کې کیږي چې د دوی د تأثیر علاقه وي چې په سرحدي قبایلو کې نظم راولي.

۱۲. دواړې لوړ رتبه تړون کوونکې ډلې موافقه کوي چې د افغانستان دحکومت او د برتانیې دحکومت استازی به انتخابیږي چې د سوداګرۍ دکنوانسیون د پای ته رسیدلو خبری وکړي. کنوانسیون به لومړی د هغو چارو له پاره وي چې په نهمه ماده کې خبرې شوی دي. هغوی به د سوداګرۍ د چارو ترتیب ونیشي چې اوس په دې لوز نامه کې وربانديې خبرې نه دي شوې او داسې ښکاري چې د دواړو حکومتونو له پاره به ګټورې وي. د سوداګرۍ اړیکې به د دواړو حکومتونو تر مینځ تر هغه وخته جاري وي تر څو د سوداګرۍ کنوانسیون چې پورته یی خبری وشوې، عملي شي.

۱۳. دواړې لوړ رتبه تړون کوونکې خواوې موافقه کوي چې لومړۍ او دوهمه ضمیمه چې د دې تړون سره یوځای ده باید همداسې د عملي کولو قوت ولري چې د دې لوزنامې د موادو په شان به وي.

۱٤. د دې لوزنامې محتوا به تر لاس لیک وروسته عملي شی او د همدې تاریخ څخه به درې کاله اعتبار ولري. که چیرې دواړو لوړ رتبه د تړون خواؤ د تړون ترختمیدلو دوولس میاشتې وړاندې د فسخه کیدلو نیت وکړ نو دا به د هغې ورځې څخه چې یوه لوړ رتبه خوا دا تړون فسخه کړي د یو کال تر پوره کیدلو پورې عملي پاته شي. دا لوزنامه به د دواړو هیئتونو تر لاس لیک وروسته عملي شي او د تړون دواړه لاس لیک شوي نقلونه به په کابل کې په دوه نیمو میاشتو کې تر لاس لیک

وروسته تبادله شی.

هنری آرسی ډابز
په کابل کی دبرتانوی
هیئت مشر او دبرتانیې
فوق العاده استازی

دمحمود طرزي لاس لیک
دافغانی هیئت مشر
دسه شنبې ورځ د ۱۳۰۰ هجری شمسی کال
دعقرب ۳۰ نیته
(د ۱۹۲۱ میلادی کال دنومبر ۲۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوانین:

د افغانستان دلوړ دولت اساسی نظامنامه

(۱۳۰۱ هـ ش - ۱۹۲۳م)

دافغانستان دلوړ دولت اساسی نظامنامه اساساً په ۱۳۰۱ کال په پښتو ژبه جوړه شوی وه چی ددری متن په باب کی دا تکی یاد شوی هم دی خو پښتو متن يې له دې کبله چی دهغه وخت پښتو نثر روان نه ؤ گډوډی درلودې له دې کبله دامتن له دری ژباړې نه بیرته په پښتو واړول شو.

۱- دافغانستان لوړ دولت په بشپړه خپلواکی سره دخپلو کورنیو او بهرنیو چارو واک لري، دهېواد ټولې سیمې او برخې دیوه واحد وجود په توگه دملوکانه اداري تر او امرو لاندې تشکیلېږی او په هېڅ راز دهېواد په برخو کښې بېلوالی نه کېږی.

۲- دافغانستان دین داسلام

مقدس دين او رسمي او عمومي مذهب يې حنفي مذهب دی. نور اديان لکه اهل هنود او يهود چې دلته دي د جزيې په ورکولو او دېلوونکې نخښې په درلودلو سره تابع دي او په دې شرط چې عامه هوسايي او امن اخلال نه کړي تر امن لاندې هم نيول کيږي.

۳- دافغانستان دهېواد پايتخت دکابل ښار دی او دافغانستان دهېواد ټول اوسېدونکي دحکومت په وړاندې مساوي دي چې دکابل ښار ښاريان دافغاني خاورې او هېواد پر نورو ښارونو، کليو او سيمو هېڅ امتياز نه لري.

۴- د اعليحضرت همايوني دهغو لويو او فوق العاده خدمتونو له کبله چې دافغاني ملت دپرمختګ، لوړوالي او خپلواکۍ په لاره کښې يې کړي دافغانستان نجيب ملت ژمنه کوي چې دافغانستان واکمني به د افغانانو ددې ترقي غوښتونکي پاچا اولاد ته داولاديت داصولو له مخې چې داعليحضرت او خلکو له خوا به خوښيږي، وړلېږدي او ملوکانه ذات به دسلطنت پر تخت دکښيناستو پروخت داشرافو او خلکو په وړاندې ژمنه کوي چې له شريفې شرعې او ددې اساسي نظامنامې له حکمونو سره سم به دحکومت چارې اجرا کوي، دافغانستان خپلواکي به ساتي او دخپل هېواد او ملت له پاره به له صداقت څخه کار اخلي.

۵- دپادشاه لوړ ذات داسلام دروښانه دين خدمتګار او ساتندوی او دافغانستان دټولو اوسېدونکو واکمن او پاچا دی.

۶- دهېواد چارې د دولت دوزيرانو په وسيله (چې دپاچا په ټاکنه او خوښونه کيږي) اداره کيږي او هر يو وزير دخپلو ور سپارل شوو چارو مسؤول ګڼل کيږي نو له دې امله همايوني ذات غير مسؤول دی.

٧- په خطبو کښې د پاچا نوم اخیستل او سکه د پاچا په نامه وهل کېږي. د ځانګړو قوانینو له مخې درتبو او منصبونو ټاکل، د نښانو نوورکول، د صدر اعظم او د وزیرانو د هیأت د نورو غړو ټاکل او د هغوی بدلول او عزلول، د عمومي نظامنانو ښکلول او اجرا اعلانول، د شرعي او نظامي احکامو اجرا کول، د عسکري ځواکونو عمومي قومانده لرل، د جګړې او سولې اعلانول او په عامه توګه د معاهدو کول، د عفوې او قانوني جزاګانو کمول په عمومي یا خصوصي توګه له لویو پاچایي حقوقو څخه ګڼل کېږي.

دافغانستان داوسېدونکو عام حقونه

٨- ټول هغه کسان چې دافغانستان په هېواد کښې استوګن دي بې له دیني او مذهبي توپیره دافغانستان تبعه ګڼل کېږي، دافغاني تابعیت صفت د ځانګړې نظامنامې له مخې ورکول کېږي او یا ترې اخېستل کېږي.

٩- دافغانستان ټول اوسېدونکي د دیني او مذهبي چارو او دخپل دولت د سیاسي نظامونو پابند دي او دخپلو شخصي حقوقو په برخه کښې آزادي لري.

١٠- شخصي آزادي له هر ډول تعرض او لاسوهنې نه خوندي ده، هېڅوک بې له شرعي امر او بې له قانوني نظامنامو څخه نه بندي کېږي او جزا نه ورکوله کېږي. په افغانستان کښې داسارت اصول بیخي موقوف دي او ښځه یا نارینه هېڅوک هم داسارت په توګه نه شي استخدامولای.

١١- کورني مطبوعات او اخبارونه دځانګړې نظامنامې له مخې آزاد دي، داخبار خپرول یوازې او

یوازې د حکومت یا دافغانستان د تبعه ؤ حق دی. د بهرنیو مطبوعاتو په برخه کښې دافغانستان لوړ دولت ځینې شرایط او بندیزونه اېښود لای شی.

۱۲ - دافغانستان تبعه د منل شویو نظامنامو له مخې د سوداګرۍ، صنعت او کرنې له پاره هر ډول شرکت کولای شي.

۱۳ - دافغانستان تبعه که د دولت له مامورینو یا بل چا نه د شریعت یا د دولتي نظامنامو خلاف حرکت یا کړه وړینې په انفرادي یا ډله ایز ډول کولای شي د دولت دایروته عرض وکړي او که دا دایرې یې د عرض باز خواست ونه کړي په ترتیب سره تر هغه لوړې ادارې ته استغاثه کوي، که هیڅ چا هم پوښتنه ونه کړه مخامخ د پاچا لوړ حضور ته عرض کولای شي.

۱۴ - د تدریس چارې بیخي آزادې دي. د عمومي پوهنې له نصاب سره سم دافغانستان تابع هر فرد عموماً په عمومي او خصوصي توګه د تدریسا تو له پاره اجازه لري خو پردي کسان تر هغو کسانو پرته چې د تدریس له پاره استخدا مېږي، په افغانستان کښې د ننه د ښوونځیو د پرانستلو او اداره کولو اجازه نه لري.

۱۵ - دافغانستان ټول ښوونځي د حکومت تر څارنه او پلټنه لاندې دي، حکومت هغه ټول وسایل او تدبیرونه چې د انتظام او اتحاد له مخې دافغانستان د ټولو تبعه ؤ د علمي او ملي روزنې له پاره وي تر دقت لاندې نیسي، خو هغه تعلیمي اصول چې د اهل ذمه او مستأمنه خلکو له عقیدې سره اړه لري، نه اخلال کېږي.

۱۶ - دافغانستان ټول تبعه د روښانه شریعت او د دولت د نظامنامو په وړاندې د هیواد په حقوقو او وظایفو کښې مساوي حق لري.

۱۷ - دافغانستان ټول تبعه د هغوی د قابلیت او اهلیت له مخې په

ټولو ماموريتونو کښې د دولت له اړتيا سره سم، نيول کيږي.

۱۸ - ماليې او محصولونه د ځانګړيو نظامنامو له مخې د افغانستان د تبعهؤ له پاره د دوی د شتو اووس په اساس ټاکل کيږي.

۱۹ - په افغانستان کښې د هر چا هغه مال او ملکيت چې په لاس کښې يې وي په امن دی. که يو ملکيت د عمومي ګټې له پاره د دولت په کار شي د هغې د ځانګړې نظامنامې له مخې لومړی يې څښتن ته بيه ورکوله کيږي او بيا ملک ترې تصرف کيږي.

۲۰ - د افغانستان د هر تبعه استوګنځی له هر ډول تيري نه خوندي دی او هېڅوک د حکومت يا بل چا له خوا د نظامنامو تر حکم پرته د چا کور ته په زور او بې اجازې ننوتلای نه شي.

۲۱ - په عدليه محکمو کښې د ټولو عرض و داد له شريعت او د حقوقيه او جزائيه محکمو له اصولو سره سم فيصله کيږي.

۲۲ - مصادره او بېګار بېخي منع دی خو هغه کار او تکليف چې د محاربې په وخت کښې پېښ شي د ځانګړې نظامنامې له مخې، له دې قاعدې نه بهر دی.

۲۳ - د دولت له نظامنامونه بهر له هېچا نه هېڅ څيز نه اخېستل کيږي.

۲٤ - د شکنجې او ځورولو ټول ډولونه موقوف دي او د شرعې او دولت د نظامنامو - چې له شرعي احکامو سره سمې جوړې شوې - له حکم نه پرته هېچا ته جزا نه ورکوله کيږي.

وزيران

۲۵ - په افغانستان کښې د حکومت داداري د نده د وزيرانو او ځانګړواد ارو هيأت ته سپارله شوې، د وزيرانو د هيأت د غونډې په وخت کښې د مجلس رياست ملوکانه ذات کوي او که شاهانه ذات تشريف و نه

لري، صدر اعظم د رياست دنده ترسره کوي که صدراعظم هم نهٔ دوزيرانو له ډلې نه دلومړی وزارت وزير د رياست وظيفه سرته رسوي.

۲٦ - کوم وکيل چې دکوم وزير په غياب کښې ټاکل کيږي کټ مټ دهماغه وزير حقوق او اختيارات لري.

۲۷ - هر کال دخپلواکۍ تر عمومي جشن وړاندې په يوه ټاکلې ورځ چې دشاهانه ذات له خوا ټاکله کيږي، دګران ټولواک ترسيوري لاندې يو لوی دربار جوړيږي، په دې دربار کښې د دولت مامورين، اکابر او اشراف چې دشاهانه ذات له خوا ټاکل شوي برخه اخلي. دهغوی په وړاندې به هر وزير او مستقل مدير خپل يو کلن اجراآت او خدمتونه په علني توګه وايي او توضيح به ورکوي.

۲۸ - صدراعظم او نور وزيران داعليحضرت پادشاه له خوا غوره کيږي.

۲۹ - دوزيرانو مجلس د دولت دمهمو کورنيو او بهرنيو چارو مرجع دی. دوزيرانو دمجلس پريکړې او هغه تړونونه چې تصديق غواړي دهمايوني اعليحضرت تر لاسليک وروسته داجرا وړ ګرځي.

۳۰ - وزيران له خپل وزارت سره اړوندې چارې تر کومه ځايه چې دده په صلاحيت کښې دي اجرا کوي او تر هغې لوړې کومې چې مستقيماً داعليحضرت حضورته وړاندې کيږي، داعليحضرت حضورته وروړي او هغه چې دوزيرانو دمجلس له لايحي سره سم له دې مجلس سره اړه لري دوزيرانو لوړ مجلس ته وړاندې کوي. دوزيرانو مجلس په وړاندې کړو موادو بحث کوي او خپل حل، فصل او رايې لاسليک کوي.

۳۱ - هر يو وزير د دولت په عمومي سياست کښې په ګډه او دخپل وزارت په چارو کښې په ځانګړي ډول دګران

ټولواک په وړاندې مسؤول ګڼل کېږي.

٣٢- په کومو چارو کښې چې کوم وزیر یا بل مامور ته د شاهانه حضور له خوا شفاهي امر وشي لیکلي احکام یې دې د همایوني پاچا په لاسلیک تر لاسه کړي.

٣٣- د دولت کوم وزیر که د ماموریت د وظیفې له مخې تر محاکمې لاندې ونیول شي، محاکمه یې عالي دیوان ته راجع کېږي او د محاکمې اصول یې د مخصوصې نظامنامې له مخې حل او فصل کېږي او د وزیرانو نورې شخصي دعواګانې چې د ماموریت له وظیفې نه یې بهروي، د نورو رعایاؤ غوندې عدلیه محکموته وړاندې کېږي.

٣٤- کوم وزیر چې د عالي دیوان له خوا تر تور لاندې راځي د محاکمې تر نتیجې او برائت پورې یې د وزارت له وظیفې نه ګوښه کېږي.

٣٥. د وزارتونو او د دایرو د تشکیلاتو او د ندو اندازه د اساسي تشکیلاتو په نظامنامه کښې څرګند شوي دي.

مامورین

٣٦- په عام ډول مامورین له هغو موادو سره سم چې په ځانګړیو نظامنامو کښې راغلي په هغو ماموریتونو چې ورسره وړوي ټاکل کېږي او هېڅ یو مامور تر هغې وخته چې له خپلې وظیفې نه مستعفی نه شي یا د بد چلن له امله عزل نه شي او یا د دولت له خوا د کوم ضروري کار له مخې د تبدیل او موقوفۍ وړ نه وي، اصلاً لرې کېدای او موقوفېدای نه شي او هغه مامورین چې ښه کار او په خدمت کښې استقامت وښیي د رتبې او ماموریت د لوړتیا او د مستمرۍ وړ ګرځي.

٣٧- د مامورینو دندې په ځانګړو نظامنامو کښې ټاکلې او سره بېلې شوې دي. هر مامور له خپلې ځانګړې

نظامنامې سره سم دور سپارل شويو وظيفو مسؤول ګڼل کېږي.

۳۸- ټول مامورين له خپلو رتبو سره سم د دولت د نظامنامو له مخې دخپل لوړ آمر په اطاعت کولو مکلف دي او که دلوړ آمر له خوا د دولت دنظامنامو خلاف ټينګار ورته وشي، ترلاس لاندې مامورين دې د وزارت مركز ته خبر ورکړي او که دمرکز له خبر تيا پرته يې دقانون خلاف امرونه اجرا کړل هغوی هم ورسره مسؤول ګڼل کېږي.

دمشورې مجلسونه او ددولت شورى

۳۹- دهېواد په مرکز کښې ددولت دشورى يو هيأت او په نائب الحکومګيو، اعلى حکومتونو او لومړي، دوهمه، دريمه درجه حکومتونو او علاقداريو کښې يو-يو دمشورې مجلس موجود دی.

٤٠- دمشورې دمجلسونو او د دولت د شورى غړي له طبعي غړو او منتخبو غړو څخه جوړ شوي دي.

٤١- د مشورې د مجلسونو طبيعي غړي له هغو مامورينو څخه چې داساسي تشکيلاتو په نظامنامه کښې توضيح شوي، تشکيلېږي او ددولت دشورى طبيعي غړي دشورى دانتخابي غړو له شمېر سره سم داعليحضرت همايوني له خوا ټاکل کېږي، منتخب غړي يې ټول دخلکو له خوا ټاکل کېږي. ددوی د ټاکنې په برخه کښې داساسي تشکيلاتو په نظامنامه کښې ځانګړې مادې موجودې دي.

٤٢- دمشورې مجلسونه او ددولت شورى سربېره پر هغو دندو چې داساسي تشکيلاتو په نظامنامه کښې ښودلې شوې دا لاندې دندې هم لري:

الف: دصناعت، سوداګرۍ، کرنې او پوهنې په برخه کښې هغه ټولې ربړې

چې لازمي وويني دولت ته وړاندې کوي.

ب: د مالیو، محصولونو او د حکومت د نورو چارو په باب که د نظامنامو د اصولو مخالف ورته ښکاره شي د داسې چارو د سمون په غرض حکومت ته عرض او وړاندیز کولای شي.

ج: که په هغو حقوقو کښې چې نظامنامې خلکو ته ورکړي له کومې خوا نه اخلال یا تر پښو لاندې کول ولیدل شي، د حکومت په وړاندې د عرض او غور غوښتنې حق لري.

٤٣- هغه فقرې چې د ولایتونو او سیمو د مشورې مجلسونه یې د نائب الحکومه ګانو او حاکمانو حضور ته عرض او وړاندې کوي، تر کومه چې د نائب الحکومه ګانو او حاکمانو په واک کښې وي په خپله یې اجرا کوي او تر هغه لوړې یې د هماغه څانګې اړوند وزارت ته راجع کوي، د نومړي وزارت له خوا که د اجرا وړ وي اجرا کوي یې او که نه د (٣٠) مادې له مخې عمل کوي، که مسأله له قانوني موادو سره وي د دې نظامنامې د ٤٦ مادې له مخې دې کړن وکړي.

٤٤- په هغو فقرو کښې چې د مشورې د مجلسونو له خوا نائب الحکومه ګانو او حاکمانو ته عرض کېږي که د دوی له خوا تر یوې میاشتې پورې نتیجه او ځواب ورنه کړ شو، د مشورې مجلسونه صلاحیت لري چې د دولت شورې ته خپلې اړتیاوې وړاندې کړي.

٤٥- د دولت شورې د هغو فقرو په باب چې د مشورې مجلسونه یې د شکایت په ډول ورته لیکي، خپله رایه ورکوي او اړوند وزارت ته د همهغې فقرې اطلاع ورکوي، که د هغې په اړه د وزارت له خوا معطلي راشي، د دولت شورې دا فقره همایوني حضور ته وړاندې کولای شي.

٤٦ - د دولت نظامنامې د دولت دشورى له خوا څېړل کېږي او د وزیرانو دمجلس تر تصویب او دشاهانه حضور تر منظورۍ وروسته داجرا وړ گرځي.

٤٧ - د دولت دشورى پر دايمي طبيعي غړو سربېره هغه ملکي مامورين له نائب الحکومه تر حاکمانو او په عسکري منصبدارانو کښې تر لوا مشر پورې چې له ماموریت نه گوښه شوي وي په دې شرط چې تر محاکمه لاندې نه وي، په موقت ډول د دوی دماموریت دټاکلو تر وخته د دولت د شوری دطبيعی غړو په توگه منل کېدای شي.

٤٨ - هغه کلنۍ بودجه چې دماليې په وزارت کښې ترتيب او تنظيمېږي دعمومی بودجې له نظامنامې سره سم د دولت په شوری کښې څېرله کېږي.

٤٩ - هغه مقاولې او تړونونه چې له پرديو سره کېږي، ددولت په شوری کښې خبرې پرې کېږي او څېړل کېږي.

محکمې

٥٠ - په عدليه محکمو کښې هر ډول محاکمې په علني توگه اجرا کېږي څيني هغه فقرې چې د محکمو په ځانگړو نظامنامو کښې ښودلې شوې محاکمه يې قاضي په پټه اجرا کولی شي.

٥١ - د محکمو په وړاندې هر څوک دخپلو حقوقو دساتنې له پاره دټولو مشروعو وسايطو وړاندیز کولای شي.

٥٢ - عدليه محکمې دهغو دعواگانو دکتلو او پريکړو په باب چې ددوی د دندې په دايره کښې دي، څنډ او ځنډنه شي پېښولای.

٥٣ - ټولې محکمې له هر راز لاسوهنې نه آزادې دي.

٥٤ - دمحکمو صنفونه، درجې او صلاحيتونه داساسی تشکيلاتو په نظامنامه کښې څرگند شوي دي.

٥٥ - هېڅوک دځينې ځانگړو

فقرو د پرېکړې له پاره له عدليه محکمونه بهر فوق العاده محکمه نه شي تشکيلولای.

عالي ديوان

٥٦ - عالي ديوان په ځانګړې توګه د دولت د وزيرانو د محاکمې له پاره له غوښتنې سره سم په مؤقت ډول تشکيلېږي او دورسپارل شوي کار ترسرته رسېدو وروسته له منځه ځي.

٥٧ - د عالي ديوان د جوړېدو بڼه او په هغې کښې د محاکمې اصول د هغه د ځانګړې نظامنامې له مخې اجرا کېږي.

د مالیې چارې

٥٨ - د دولت ټول محصولونه د هغه د ځانګړي قانون له مخې اخېستل کېږي.

٥٩ - هر کال د دولت د وارداتو او لګښتونو له پاره يوه بودجه جوړېږي او دا بودجه د دولت د وارداتو او لګښتونو له پاره اساس دی چې ټول واردات او لګښتونه د هغې له مخې اخيسته او لګول کېږي.

٦٠ - د کلنۍ بودجې تر تطبيق او اجراء وروسته يوه قطعي محاسبه کېږي چې دا قطعي محاسبه د دې کال حقيقي واردات او لګښتونه په ګوته کوي.

٦١ - د دې خبرې د څېړنې او ځيرنې (تحقيق او تدقيق) له پاره چې: «آيا د دولت واردات او لګښتونه رښتيا هم د بودجې له نظامنامې سره سم شوی که نه» يو د سنجش ديوان تشکيلېږي (د سنجش د ديوان په اړوند ځانګړې نظامنامه موجوده ده).

٦٢ - د قطعي محاسبې او د بودجې د تنظيم، تطبيق او د هغې د اجرا له پاره ځانګړې نظامنامه موجوده ده.

دولایاتو اداره

٦٣- دولایاتو د اداري اصول په دریو اساسي قاعدو ولاړ دي: لومړی دمأذونیت پراختیا، ۲- د دندو بېلوالی، ۳- دمسؤولیت تاکل. دیادو شوو قواعدو له مخې دولایاتو دماموړینو تول وظایف دوضع شویو نظامنامو له مخې تاکلي او سره بېل شوي دي او دماموړینو اختیارات هم دځانګړیو نظامنامو له مخې محدود دی، او هر مامور په خپله دنده کښې دمرتبو له مخي مسؤول ګڼل کېږي.

٦٤- په ولایاتو کښې دوزارتونو دهرې څانګې ماموړین بېل-بېل تاکل شوي دي، داهالیو کسان دې دخپلو کارونو داجرا او اړتیاؤ درفع کولو له پاره لومړی ددی شعبو ماموړینوته ورځي.

٦٥- که دخلکو کار په ماموریتونو کښې ترسره نه شو، یا ددوی په باره کښې ماموړین ددولت دنظامنامو خلاف کړن وکړي نو خلک دخپل کار دځنډېدو او ناوړه رویې له امله دهغوی لوړ آمر او داړتیا په وخت کښې نائب الحکومه ګانو او اعلی حاکمانو ته خپل عرض رسولای شی.

٦٦- دښاروالي د دایرو جوړول او دهغوی دندې په ځانګړې نظامنامه کښې څرګندې شوې دي.

٦٧- کله چې دهېواد په یوه برخه کښې دسرغړونې او بغاوت داسې نخښې چې عمومي امنیت ګډوډوي، ولیدلې شي، دولت عسکري حکومت اعلانوي او عسکري اداره جوړېږي.

متفرقه مواد

٦٨- دافغانستان دتبعهؤ له پاره لومړنۍ زده کړې حتمي او جبري دی چې درجې او جزئیات یې په یوه ځانګړې نظامنامه کښې تاکل شوي چې دهغې له مخې عملي کېږي.

٦٩- ددې اساسي نظامنامې یوه

مـــاده هم پـه هېڅ ســـبب او علت نـه ځنډېږي او نه يې د اجـرا کـولو حکم ساقطيږي.

۷۰- کـه د ايجـاب لـه مـخـې د دې اساسي نظامنامې د ځينې موادو بدلول لازم وګـڼل شي نـو د دولت د شـورى د دوو ثلثـو رايو لـه مـخـې او د وزيرانو د عـــالي مـــجلس پـه تـصـويب داعليحـضرت همـايوني حضـورته عـرض کـېږي او د شاهانـه حضـورتر منظورۍ وروسته يې تغيير او بدلون ممکن دى.

۷۱- كه د دې اساسي نظامنامې يا د دولت د نورو نظامنامو د کومې مادې تشريح او تفسير ته اړه پېښـه شي، د دولت شـورى ته سپـارلـه کـېږي او د دولت د شورى تر تصحيح او توضيح او د وزيرانو د عـالي مجلس تر تصويب وروسته طبع او خپرېږي.

۷۲- د نظامنامو د جوړولو په وخت د خلکو معـاملې، د وخت غـوښتنې او مخصوصاً شرعي احکام په دقت سره تر نظر لاندې نيول کېږي.

۷۳- د ليکونو مصؤونيت د خلکو يو حق دى او د خلکو ټول هغه ليکونه او مراسلې چې د مـحصول په بدل کښې پوستې ته سپارل کېږي، که د کومې محکمې له خوا د کتلو حکم ورنه کړل شي په هېڅ پوسته خانه يا بل ځاى کښې نه پرانستل کېږي او همداسې سرتړلي مرسل اليه ته سپارل کېږي.

د دې اساسي نظامنامې مواد چې د دولت د وزيرانو او د مشرقي د لويې جرګې د ټولو وکيلانو له خوا د افغانستان د لوړ دولت د اساس له پاره درايو په اتفاق منل شوي او د نوموړي مجلس اته سوه دوه اويا تنو (۸۷۲) اعيانو له هغې سره په موافقت کښې لاسليکونه او مهرونه کړي، منظور دي، د دولت په نظامنامو کښې يې د داخليدو او د موادو د احکامو د اجرا کولو امر او اراده کوم!

دا دري ژباړه د پښتو اساسي نظامنامې له اصل سره سمه ده.

مهر:

په دې دې کړن وسي

امير امان الله

۱۳۰۱

داساسي نظامنامې ضميمه

(د ۱۳۰۷ کال دلويې جرگې پريکړې)

۱ - د دولت شورى په ملي شورى بدله شوه، ملي شورى دخپل ځانگړي قانون له مخې خپلې دندې ترسره کوي.

۲ - په افغانستان کښې داستقلال تر حربي نښان پرته نور ټول نښانونه لغو دي. يوازې هغو کسانو ته چې دافغانستان په جگړو کښې خدمت وکړي دحربي استقلال نښان دهغه دمخصوص قانون له مخې ورکول کېداى شي. لغو شوي نښانونه دياد گار په توگه ساتل کېداى شي خو تر دې وروسته يې ځړولاى نه شي.

۳ - ځرنگه چې په افغانستان کښې (داستقلال تر حربي نښان پرته) ټول نښانونه لغو دي تر دې وروسته دافغانستان يو تبعه هم دبهرنيو هېوادونو نښانونه نه شي اخيستلاى او له پخوا نه چې له چا سره وي دياد گار په توگه يې ساتلى شي.

٤ - افغانستان رسمي لباس نه لري، ملکي مامورين دې په رسمي وخت کښې دشپې فراک او دورځې فراکوټ، واغوندي.

٥ - په افغانستان کښې ملکي رتبې له بېخه لغو دي، په راتلونکي کښې هېچا ته رتبه نه ور کوله کېږي.

٦ - په افغانستان کښې دسردار، جلالتمآب، معظم، صاحب، محترم، عاليشان او نور القاب لغو دي، په رسمي ليکونو کښې ټولو لويو او وړو مامورينو ته يوازې دهغه نوم چې خان

پرې ورزیا تېږي او د ماموریت صفت یې لیکل کېږي او شاهانه حضورته اعلیحضرت گران پاچا لیکل کېږي، په خصوصي لیکونو کښې دې د مخاطب له نامه سره گرانه ولیکل شي.

۷- په افغانستان کښې د سلطنت ولیعهد د پاچا له نارینه اولادنه چې موریې ملکه وي، منل کېږي، ملکه هغه مېرمن ده چې پاچا د خپل سلطنت په پیل کښې رسماً خپله ملکه معرفي کړې وي.

تبصره: د ۱۳۰۷ کال لویې جرگې دوړې په ۹ نیټه داعلیحضرت غازی امان الله خان په معرفي او دلویې جرگې په منلو سره شهزاده رحمت الله خان دملکې ثریا زوی په ولیعهدۍ او ملکه ثریا دافغانستان په ملکگۍ ومنل.

۸- دافغانستان بیرغ په لاندې ډول بدل او وټاکل شو:

لومړی- دبیرغ رنگ تور، سور او زرغون.

دوهم- دبیرغ نښان غرونه چې دافغانستان دغرني هېواد نخښه ده او د دې غرونو پرسر دلمر راختل چې دافغانستان ختیځتوب او دافغانانو دبخت راختل ښیي او ستوری، پری دپاسه دالله او محمد پاک نومونه.

دریم- دنښان شا اوخوا دغنمو وږی چې داحمدشاه بابا دجغې تاریخي نخښه ده.

(جمعه د تلې شپږم ۱۳۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانستان ددولت اساسی اصولنامه

بسم الله الرحمن الرحیم

اصل:

۱ - دافغانستان دین داسلام مقدس دین او رسمی او عمومی مذهب یې منیف حنفی (رح) مذهب دی. دافغانستان پاچا باید په همدې مذهب وي. نور دینونه لکه اهل هنود او یهودي چې په افغانستان کښې شته، په دې شرط چې عمومي آداب او هوسايي گډوډ نه کړي، هم ترتأمین لاندې نیول کېږي.

۲ - دافغانستان لوړ دولت دخپلو کورنیو او بهرنیو چارو اداره په بشپړه خپلواکۍ په لاس کښې لري ، دهېواد ټولې سیمې او برخې ترملوکانه ارادې لاندې دیوه واحد تن په توگه تشکیلېږي او په هېڅ توگه دهېواد په برخو کښې توپیرنه کېږي.

۳ - دافغانستان پایتخت کابل ښار دی او دهېواد ټول اوسېدونکي دحکومت په وړاندې برابر دي چې کابل ښاریان دهېواد دنورو ښارونو او کلیو پر اوسېدونکو بروالی نه لري.

۴ - دافغانستان رسمی بیرغ تور، سور او زرغون رنگونه لری او په منځ

کښې يې د غنمو وږی، محراب او منبر دي.

د پاچا حقوق

٥ - د هغو سرښندنو او خدمتونو په لمانځنه کښې چې غازي اعليحضرت (محمد نادرشاه افغان) دافغانستان داستقلال او هېواد دنجات او دظلم او استبداد دجرړو اېستلو له پاره کړي دافغانستان ټول ملت دده شاهانه ذات دخپل هېواد سم او وړ پاچا گڼی او په ډېر درناوي او لمانځنه يې منلی او مني يی او همايوني ذات دافغانستان دسلطنت پر خپلوا که تخت دکښېناستلو پروخت دافغانستان دټولو خلکو دوکيلانو او اشرافو په مخ کښې دژمنه کړې ده چې دنبوی صلعم دشريفی شرعې دمفتی بها او امرو، دحنفي مهذب مذهب او دهېواد داساسي اصولو له مخې به دخپل شاهانه حکومت چارې ترسره کوي، دافغانستان داستقلال ساتنه او پالنه به خپله مهمه دنده گڼي. ملت او وطن ته به صداقت کوي او دپورتنيو شرايطو له عملي کولو نه به غاړه نه غړوي. نوله دې کبله دافغانستان نجيب ملت ژمنه کوي چې دافغانستان سلطنت ددې ترقي غوښتونکي پاچا کورنۍ ته داعليحضرت پاچا او دافغانستان دملت دوگړو په تپاکنه، لېږدول کېږي.

تبصره

کورنۍ له لوی نارينه اولاد او ورونو څخه عبارت ده.

٦ - دافغانستان پاچا بايد پر تخت ترکښېناستو وړاندې لاندې سوگند نامه په ملي شورى کښې دوکيلانو په وړاندې څرگنده او لاسليک کړي:

«په لوی خدای او قرآن کريم ژمنه کوم چې په خپلو کړو وړو کښې به لوی خدای جل جلاله حاضر او ناظر گڼم او داسلام دمبين دين او دافغانستان داستقلال په ساتنه، دخلکو دحقوقو په

خوندي کولو او دهېواد دساتنې، ترقۍ او نيکمرغۍ له پاره به دروښانه محمدي (ص) شرعې او دهيواد داساسي اصولوله مقرراتو سره سم سلطنت کوم او دسپېڅلو اوليای کرامو دروحانيت په برکت ځان ته مرسته غواړم!».

٨- په خطبو کښې دپاچا نوم اخيستل، سکې دپاچا په نامه وهل، درتبو او منصبونو ټاکل، دنښانونو ورکول، دصدراعظم ټاکل او دوزيرانو منل- عزل او تبديلول، دملي شوراله خوا دتصويب شويو اصولو تصديقول او دهغو دمنلو او اجرا اعلانول، دشرعيه او اصوليه احکامو اجرا کول، دافغانستان دټولو قواؤ عمومي قوماندانۍ او دحرب اعلانول او دسولې کول او په عامه توګه له شرعې سره سم دعفوې کول او تعزيري مجازاتو سپکول له لويو پاچايي حقوقو څخه ګڼل کېږي.

٨- دپاچا يې لګښت پيسې بايد دهېواد په بودجه کښې ټاکلې وي.

دافغانستان دعمومي تبعه ؤ حقوق

٩- ټول هغه کسان چې دافغانستان په هېواد کښې وي بې له ديني او مذهبي توپيره دافغانستان تبعه ګڼل کېږي دافغانی تابعيت صفت دتابعيت له اصولنامې سره سم ترلاسه يا اخيستل کېږي.

١٠- دافغانستان ټول تبعه په خپلو ديني او مذهبي چارو او دخپل متبوعه دولت په سياسي اصولو مکلف او مقيد دي او دخپلو مشروعو حقوقو آزادي لري.

١١- شخصي آزادي له هر ډول بلوسې نه په امن ده، هېڅوک بې له شرعي امر او له وضع شويو اصولنامو پرته بندي يا مجازات کېدلای نه شي. په افغانستان کښې داسارت اصول منع دي، ښځه او نارينه يو هم بل څوک

داسارت په توگه استخدامولای نه شي.

۱۲ - دافغانستان تبعه دسوداگرۍ، صنعت او کرنې په چارو کښې، دتیاکل شویو اصولنامو له مخې آزاد دي.

۱۳ - دافغانستان ټول اتباع دغرا شریعت او ددولت دټاکلیو اصولو په وړاندې دهېواد په حقوقو او وظایفو کښې برابر حق لري.

۱٤ - دافغانستان ټول اتباع دقابلیت او اهلیت له مخې دحکومت له اړتیا سره سم استخدامیږي.

۱٥ - په افغانستان کښې دهر چا مال او ملک خوندی دی که کوم ملکیت دعمومي گټوله پاره ددولت په کار شي له شریفې شرعې او ځانگړې اصولنامې سره سم یې لومړی بیه مالک ته ورکوله کېږي، بیا ملکیت ترې نیول کېږي.

۱٦ - دافغانستان داتباعو دهر فرد کور او استوگنځی له هر ډول تیری نه خوندي دي، هېڅوک دحکومت له خوا یا نور بې له شرعې او ټاکل شویو اصولنامو پرته دچا کور ته بې له اجازې نه شي ننوتلای.

۱۷ - دخلکو دمالونو او ملکیتونو ضبطول منع دي پرته له هغه کسانو چې له هېواده بهر اوسېږي او دافغانستان دحکومت پرضد تحریکونه او خپرونې کوي.

۱۸ - مصادره او بېگار منع دی خو هغه کارونه او تکلیفونه چې دجگړې پروخت پېښ شي له دې قاعدې نه بهر دي.

۱۹ - شکنجه او دځورولو نور ډولونه ټول موقوف دي او دشرعې شریفې او د دولت د اصولنامو له احکامونه بهر هېڅ ته جزا نه ورکوله کېږي.

۲۰ - لومړنۍ زده کړې دافغانستان دتبعهؤ ماشومانو له پاره

واجبې او حتمي دي.

۲۱ - په افغانستان کښې داسلامیه علومو تدریس آزاد دی، دافغانستان هر تبعه کس په عمومي او خصوصي توګه داسلامیه علومو د تدریساتو له پاره اجازه لري خو بهرنیانو تر هغو کسانو پرته چې دفنونو، صنایعو او دپردیو ژبو د زده کړې له پاره استخدامېږي، په افغانستان کښې دننه دمدرسو دپرانستلو او جوړولو اجازه نه لري.

۲۲ - دافغانستان ټول ښوونځي دحکومت تر څارنه او پلټنه لاندې دي خو ددوی دښوونې او روزنې چارې داسلامي عقایدو او مصطلحاتو خلاف نه وي او له علمي، فني او صنعتي ګټو سره موافق وي خو هغه تعلیمی اصول چې داهل ذمه له اعتقادي او مذهبي چارو سره اړه لري، نه اخلالېږي.

۲۳ - کورنی خپروني او اخبارونه چې دمذهب خلاف نه وي، دهغه له مخصوصې اصولنامې سره آزاد دی، داخبار خپرول یوازې دحکومت او افغاني تبعه ؤ حق دی، هغه خارجي مطبوعات او جراید چې دافغانستان د لوړ دولت مذهب او سیاست ته اخلال پېښ نه کړي، افغانستان ته یې راتلل آزاد دي.

۲٤ - دشخصي شخړو او دهېواد د تبعه ؤ دنورو چارو پریکړې چې له عدلیه محکمو او رسمي دایرو سره اړه لري، که ددې دایرو پریکړه یې قناعت حاصل نه کړي کولای شي چې تر هغې لوړو مقامونو ته تر اړوند وزارت او دقناعت نه کولو په صورت کښې دعظمی صدارت مقام او شاهانه حضور ته عرض او نیاو غوښتنه وکړي.

۲۵ - ټاکل شوې مالیې او محصولونه دځانګړ اصولنامو له مخې اخیستل کېږي.

۲٦ - د دولت له اصولنامونه بهر له هېچانه څه نه اخیستل کېږي.

ملي شوری

(د مجلس تشکیلات)

۲۷- د ملي شـــوری مـــجلس دهمایوني اعلیحضرت په عزم او اراده او د ۱۳۰۹ کال دولويې جرگې چې په کابل کښې جوړه شوې وه، په تصويب داير او تأسيس شوی دی.

۲۸- دا مجلس سر تر پايه له هغو کسانو نه جوړ دی چې د افغانستان په معاشي او سياسي چارو کښې گډون لري يعني د ټول هېواد د خلکو نماينده دی.

۲۹- د ملي شــوری رغـــاونه او جوړښت له هغو استازو نه شوی چې له کابل او نورو ولاياتو، حکومـتـونو او عـلاقـداريو څـخـه ټاکل کـېږي او دراټولېدو ځای يې په پايتخت کښې دی.

۳۰- د ملي شوری دوکيلانو شمېر دانتخاباتو په تصويب شوې اصولنامه کښې درج او ټاکلی دی.

۳۱- د دې مجلس د ټاکلو موده په ټولو وختـونو کـښـې دری کـاله ده او داعـتـبـار دلومړۍ دورې پيل د ملي شورى دافـتـتـاح له ورځې څـخـه دی او ټاکل شــوې چې د هرو دريو کلونو تر پوره کـېـدو وروسـتـه وکـيـلان له سره وټاکل شی، انتخابونکي که وغواړي خپل پخواني وکيلان يوځل بيا وټاکي درضـايت په صـورت کـښـي واک او اختيار لري.

۳۲- د ملي شـوری د رخـصـتـۍ او کارکولو وختونه به د مجلس په داخلي اصولنامه کښې وټاکل شي. د رخصتۍ په وخت کـښـې کـه حکومت د کـومـې اصـولنامې جوړولو ته اړه پيدا کړي دا اصـولنامه پـه مؤقت ډول د حکومت له خـوا تـصـويب او د پاچاهي فـرمـان له مخې عـملي کـېږي، د کار په پيل سره که دا مؤقتي اصول د ملي شوری له خوا ومنل شول د دايمي اصولو په ډله کښې ځای مومي او که نه د دې مجلس له خوا

تعدیل یاردېږی.

۳۳ - دملي شورى مجلس دمهمو مسألو دخبرنی او پرېکړې له پاره درخصتۍ په وخت کښې هم دا یرېدلای شي خو که دبحث وړ موضوع دله لاسه تلو له وېرې دټولو دراټولولو فرصت نه وي یوازي دمرکز او لنډو ځایونو دوکیلانو په را رسېدو مجلس جوړېدلای شي.

۳۴ - خبرې هغه وخت شروع کېدلای شي چې لږ تر لږه دمجلس نیم غړي موجود وي او دمقرراتو پرېکړې دغړو داکثریت رایو په اتفاق کېږي.

۳۵ - دملي شورى مجلس دخپلې هرې دورې په پیل کښې دپاچا په وړاندې خپله خطابه عرض او بیانوي او دهمایوني اعلیحضرت له خوا ځواب ورکول کېږي.

۳۶ - په پیل کښې دمجلس غړي په لاندې ډول سوگند اخلي او سوگند پاڼه لاسلیک کوي:

سوگندنامه:

۳۷ - مونږ لاندې لاسلیک کوونکي دهغې باور له مخې چې ملت او حکومت پر مونږ کړی په لوی خدای او سپیڅلي قرآن سوگند پورته کوو چې خپل ملت او حکومت ته به رښتیني اوسو.

۳۸ - دملي شورى دمجلس غړي دشورى په مجلس کښې دوکیلانو په وړاندې دخپل نظر په ورکولو کښې آزاد او له هر راز اعتراض نه مصؤون دي.

۳۹ - دملي شورى دمجلس دغونډو ټولې خبرې له دې امله چې نتیجه یې دعمل ډگر ته راوزي علني دي. دجریدو نمایندگان او کتونکي دمجلس دداخلي اصولنامې تر بندیزونو لاندې یوازې دمذاکرو اورېدلو حق لري.

دندې:

۴۰ - دملي شورى مجلس خپلې

داخلي چارې لکه دلومړي او دوهم رئيس، دمذاکرو دليکوالي ډلې او نورو څانگو ټاکل دخپلې داخلي اصولنامې له مخې کوي.

٤١ - ټولې هغه اصولنامې او ضابطې چې دمملکت دچارو او دحکومت دانتظام له پاره يې جوړول لازم وي دملي شورى دمجلس له خوا تصويبيږي.

٤٢ - دمالي چارو برابرول، دعوارضو منل يار دول او هم د دولت له خوا دنوېو مېزونو رامنځ ته کول دمجلس له تصويب سره اړه لري.

٤٣ - دهېواد دبودجې تدقيق او تصويب، چې دماليې وزارت له خوا ترتيب او وړاندې کيږي، دملي شورى له دندو څخه دي.

٤٤ - دنوېو اصولنامو جوړول يا دټاکل شويو قوانينو بدلون او فسخ کول دملي شورا په تصويب کيږي. عام له دې که لزوم يې دمجلس له خوا شوى يا دوزيرانو دمجلس له خوا څرگند شوى وي.

٤٥ - دعمومي شرکتونو او کمپنيو دجوړولو او امتياز تصويب به، هر ډول او په هر نامه چې وي، دملي شورى له خوا کيږي.

٤٦ - دمقاولو او تړونونو کول، دسوداگرى، صنعت، کرنې او نورو امتيازاتو (انحصار) ورکول که د داخله له خوا دي يا خارجه، دملي شورى په تصويب کيږي.

٤٧ - دولتي پورونه که دداخله يا خارجه له خوا په هر نوم او بنه وي د ملي شورا په خبرتيا او تصويب کيږي.

٤٨ - داورگاډي دپټلۍ او سړکونو غځول که د دولت په لگښت يا دکورنيو او بهرنيو شرکتو او کمپنيو په وسيله وي ټول دملي شورى دمجلس له تصويب سره تړلي دي.

٤٩ - دملي شورى مجلس حق لري چې په لازمو وختونو کښې همايوني

حضور ته عریضه وړاندې کړي. خو دا عریضه به په هر حال د یوه هیأت په وسیله وړاندې کېږي یو رئیس او شپږ تنه غړي چې نورو طبقو له خپل منځ نه خوښ کړي وي، ولري. د حضور د شرفیابۍ وخت به هم لومړی د دربار دوزارت له لارې غوښتل کېږي.

۵۰ - وزیران د ملي شورى د مجلس په غونډو کښې د مذاکرو داوریدو له پاره راتلای شي او هم حق لري د لزوم په صورت کښې د مجلس د رئیس په اجازه د چارو د ځیرنې او څېړنې له پاره توضیحات ورکړي. په مجلس کښې دوزیرانو دراتلو له پاره ځانګړی ځای ټاکل شوی دی.

۵۱ - هر راز نوي قانونونه چې جوړولو ته یې اړه ولیده شي د وزیرانو یا صدراعظم له خوا د ملي شورى مجلس ته ښودل کېږي او د مجلس تر تصویب وروسته د پاچا په لاسلیک ښکلي کېږي او د عمل وړ ګرځي.

۵۲ - د لزوم د یدله مخې د مجلس رئیس کولای شي چې په خپله یا د مجلس د لسو تنو غړو یا کوم وزیر په وړاندیز، د جریدو له نمایندګانو او کتونکو پرته سري غونډه جوړه کړي او هم کولای شي یوه جرګګۍ د مجلس له یو شمېر منتخبو غړیو نه چې د مجلس نور غړي دورتلو حق نه لري، غونډه جوړه کړي، خو د جرګګۍ یا پټې غونډې نتیجه به هغه وخت داجرا وړ وي چې په دواړو صورتونو کښې تر بحث لاندې راغلې موضوع له څلورونه د دریو برخو منتخبو وکیلانو تر خبرو لاندې راغلې او درایو په اکثریت منل شوې وي. که کله مطلب په سري غونډه کښې و نه منل شي، په مجلس کښې نه مطرح کېږي او پټه خوله پاتي کېږي.

۵۳ - کله که پټه غونډه د رئیس په غوښتنه جوړه شوې وي که په مناسبه اندازه خبرې یې عمومو ته ووایي، وا ک لري خو که د غونډې جوړېدل د کوم وزیر

په غوښتنه وي په هغه صورت کښې به دخبرو ځرګندول هم د نوموړي وزير له اجازې سره تړلي وي.

٥٤ - وزيران خپل وړاندې کړی مطلب ولو که هر څو مره بحث پرې شوی وي هم، بېرته له غونډې نه اخيستلای شي خو که دده ځرګندونې د مجلس په غوښتنه وي نو د مطلب د بېرته اخيستلو له پاره د مجلس موافقت هم شرط دی.

٥٥ - که لايحې ښوده چې کوم وزير دې مجلس ونه مني له خپلو ملاحظاتو سره به يې راوغواړي. دا لايحه به هغه وخت مجلس ته بيا ځرګنده شي چې وزير د مجلس ملاحظات رد يا ومني.

٥٦ - د مجلس د غړو له خوا ديوه مطلب د رد يا منلو له پاره رايه په ځرګند او ښکاره ډول ورکوله کېږي او هېڅوک نه شي کولای دوی دراېې ورکولو ته وهڅوي او يا يې تهديد کړي، د مجلس د غړو رد يا منل په ظاهري نخښو لکه تورو او سپينو پاڼو کېږي چې د جريدو نمايندګان او کتونکي يې وليدلای شي.

د مجلس له خوا د طلب وړاندې کول:

٥٧ - هر هغه مطلب چې د مجلس د غړو له خوا وړاندې کېږي هغه وخت به د مذاکرې وړ وي چې لږ تر لږه د غړو څلورمه برخه په نوموړي مطلب مذاکره تصويب کړي، په دې ترتيب د نوموړی مطلب عنوان په ليکلي ډول د مجلس رئيس ته ورکول کېږي او که د مجلس رئيس دا لايحه د تحقيق د جرګګۍ دايروته يوسي، کولای شي.

٥٨ - د ملي شورې يو شمېر هغه کسان چې د نورو غړو په خوښونه او د شورې د رئيس په تصويب د تحقيق د جرګګۍ په نامه بېل او ټاکل کېږي شوراته د راغلو مسألو لومړنی سنجش

به په دقت کوي له هغي ډلي نه به په مجلس کښې د یادولو وړ مواد له خپلې لیکلې نظر یې سره د مجلس رئیس ته وړاندې کوي او د رئیس په اجازه تر خبرو لاندې نیول کیږي او هغه مواد چې د بشپړېدو اړه لري یا د مجلس بحث ته اړه و نه لري د رئیس له خوا له دلایلو سره یې اړوند وزارت ته ور لېږل کیږي. د تحقیق د جرګګۍ غړی باید لږ تر لږه لس تنه وي.

۵۹ - هغه مطلبونه چې د (۵۷) اصل له مخې مجلس ته وړاندې کیږي که له کوم یوه وزیر سره اړوند وي د نوموړې لایحې د تدقیق یا پر هغه د مذاکرې په وخت کې د تحقیق په جرګګۍ کښې وي یا په مجلس کښې، اړوند وزیر ته یې دې خبر ورکړل شي چې په خپله راشي یا خپل معین را ولېږي او د لایحې یا ضمایمو یو نقل یې باید مجلس د وزیر یا معین تر راغوښتلو لس تر پنځلس ورځو وړاندې د دوی د خبر تیا له پاره ور ولېږي. ضروري مطالب له دې قیده مستثنی دي.

۶۰ - که وزیر د کوم مصلحت له مخې د مجلس له خوا له وړاندې شوي مطلب سره موافقه و نه کړای شي لازم دي خپل معذرتونه مخامخ څرګند او مجلس قانع کړي.

۶۱ - کوم وزیر چې ملي شوری توضیحات ترې وغواړي د ځواب په ورکولو مکلف او مسؤول دی او له منلو وړ عذر او غوښتنې پر ته د ځواب د ځنډولو حق هم نه لري. خو کله که مطالب محرمانه او په یو وخت پټ ساتلو کښې یې د ملت او دولت ګټه وي خو د دې وخت تر تېریدو وروسته د مجلس په وړاندې د نوموړي مطلب په څرګندولو مکلف دی.

۶۲ - له افغاني تبعهٔ څخه د یوه تن شخصي عرض چې په رسمي ادارو کښې د مربوط وزارت تر مرکز پورې غور پرې و نه شي په شوری کښې د خپل

محلي وکيل له لارې خپل عرض شورى ته رسولاى شي چې شورى دا ډول عريضې دغور او تحقيق له پاره دصدارت مقام ته لېږي.

٦٣- دپاچا دمړينې په وخت کښې که دملي شورى مجلس رخصت وي حتماً به راغونډېږي او دمجلس جوړېدل بايد دپاچا تر مړينې وروسته ترشل ورځو زيات ونه ځنډېږي.

٦٤- که دپاچا تر مړينې وړاندې دوکيلانو دوکالت دوره سرته رسېدلې وي او دمړينې په وخت لانور وکيلان نه وي ټاکل شوي مجلس د پخوانۍ دورې دوکيلانو په راغونډېدلو جوړېږي.

٦٥- هغه مواد چې دملي شورا په مجلس کښې تصويبېږي بايد داسلام له سپېڅلي دين او دمملکت له سياست سره مخالفت ونه لري.

٦٦- دشورى دمجلس تصويبونه او پرېکړې په عمومي توګه د شاهانه ذات تر لاسليک وروسته داجرا وړ ګرځي.

داعيانو مجلس

٦٧- داعيانو مجلس له هغو مجربو او ستر ګورو کسانو نه جوړ دى چې مستقيماً دپاچا له خوا ټاکل کېږي، دراغونډېدو ځاى يې کابل دى.

٦٨- دجوړو شويو اصولنامو تصويب د دواړو مجلسونو: ملي شورا او اعيانو له خوا کېږي، کوم وړانديزونه چې دوزيرانو دهيأت له خوا دې مجلس ته کېږي تر غور او خبرو وروسته په اکثريت تصديق او دتصويب له پاره ملي شورى ته استول کېږي او د دې پرعکس دملي شورى له خوا تصويب شوي مواد داعيانو په مجلس کښې کتل او تصويب کېږي.

٦٩- دملي شورى دپرانستلو پروخت که داعيانو مجلس نه وي راغونډ شوى دملي شورى پرېکړې نه ځنډېږي او دهمايوني پاچا په لاسليک

تر اجرا لاندې نیولې کېږي.

۷۰- هغه مطالب چې داعیانو په مجلس کښې تصویب او د ملي شورى مجلس ته استول کېږي که د ملي شورى په مجلس کښې ونه منل شي د مطلب داهمیت په نظر کښې نیولو سره یو بل مجلس چې د دواړو مجلسونو غړي پکښې وي ورته جوړېږي، د دې مجلس غړي چې سره برابر نیول کېږي لږ تر لږه باید ۲۰ تنه وي. تاکلی مجلس په اختلافي موضوع څېړنه او ځېرنه کوي او خپله رایه د ملي شورى مجلس ته وړاندې کوي که د تاکلی مجلس له رایې سره د شورى مجلس موافقه ونه کړه ملوکانه حضور ته عرض کېږي او دده په اراده فیصله کېږي.

دولایتونو د مشورې مجلسونه

۷۱- د نائب الحکومګیو، اعلی او لویو حکومتونو په مرکز کښې د مشورې یو - یو مجلس جوړېږي.

۷۲- د دې مجلس دغړو د شمېر او وظیفو تاکل د هغه په ځانګړې اصولنامه کښې څرګند او بیان شوي دي.

دوزیرانو وظیفې او حقوق

۷۳- د مملکت اجرایي چارې د دولت د وزیرانو په وسیله چې د صدر اعظم له خوا خوښ شوي او د ملوکانه حضور له خوا تاکل شوي دي، اداره کېږي.

۷۴- د وزیرانو د هیأت ریاست د صدر اعظم په غاړه دی او د صدر اعظم د غیاب په صورت کښې لومړی وزیر د ریاست چارې پرمخ بیایي.

۷۵- هېڅوک د وزارت څوکۍ نه شي نیولای څو چې مسلمان او د افغانستان تبعه نه وي.

۷۶- هر وزیر د دولت په عمومي سیاست کښې په ګډه او د خپل وزارت په چارو کښې په ځانګړي ډول ملي

شورى ته مسؤول دى نو ځکه شاهانه ذات غیر مسؤول دی.

۷۷- دوزیرانو مسؤولیت او هغه سیاست (روش) چې ورسره کېږي اصولنامه ټاکي.

۷۸- وزیران ورسره اړوندې چارې دخپل واک په اندازه اجرا کوي او تر هغه لوړې يې صدراعظم ته وروړي، صدراعظم دخپل واک په اندازه چارې تر سره کوي او تر هغه لوړې يې ملوکانه حضور ته عرضوي او هدايت اخلي.

۷۹- کله که د دولت کوم وزير دخپلې وظيفې په حدودو کښې دخلاف ورزۍ په جرم تورن شی دمحاکمې ځای يې عالي دیوان ګڼل کېږي، دوزيرانو نورې شخصي دعواوې چې دماموريت له دندې نه يې بهر وي لکه دنورو رعيتي کسانو غوندې عدليه محکمو ته راجع کېږي.

۸۰- کوم وزير چې تورن کېږي دمحکمې تر نتيجې او دبرائت تر وخته له رسمي دندې نه لرې کېږي.

۸۱- دوزير په غياب کښې دوزارت معين يا وکيل چې له لزوم سره سم مقرر شي دوزير ټول واکونه لري.

۸۲- دوزيرانو او مامورينو دعمومي احوال د تفتيش له پاره دشاهانه حضور په اجازه دملي شورى له خوا له ځانګړې لايحې سره سم دپلټنې هيأت ټاکل کېږي.

۸۳- دوزارتونو شمېر، د دايرو تشکيل او وظيفې يې داساسي تشکيلاتو په اصولنامه کښې څرګند شوي دي.

دمامورينو حقوق

۸٤- مامورين په عمومي توګه دهغو موادو له مخې چې په ځانګړو اصولنامو کښې راغلي پر هغو ماموريتونو چې ورسره وړ او مناسب وي ټاکل کېږي او هيڅ يو مامور تر څو

چې له خپلې وظیفې نه مستعفي نه شي یا د دولت له خوا د یوه ضروري کار له مخې د تبدیلۍ یا موقوفۍ ورنه وي په هیڅ ډول نه موقوفېږي او هغه مامورین چې ښه رویه او په خدمت کښې استقامت وښیي د ځانګړو اصولنامو له مخې د رتبې او ماموریت د لوړتیا او مستمري معاش حق لري.

۸۵- ټول مامورین له خپلې رتبې سره سم د ټاکل شویو اصولنامو له مخې د خپل لوړ آمر په اطاعت مکلف دي او لاندې مامورین هیڅ امر د هغې په خلاف نه شي اجرا کولای. کله که دلوړو مامورینو له خوا په لاندنیو مامورینو د اصولو خلاف د کوم کار داجرا کولو امر وشي لاندیني ماموران دې د دې امر تر اجرا کولو وړاندې د مرکز وزارت یا صدارت عظمی ته خبر ورکړي.

۸۶- د مامورینو دندې په ځانګړو اصولنامو کښې ټاکل شوې او سره ښکلې شوې دي، هر مامور له ټاکل شویو اصولنامو سره سم د خپلو ورسپارل شویو وظیفو مسؤول دی.

محکمې

۸۷- عدلیه محکمې د عمومي شرعي دعواګانو دورتلو ځای دی.

۸۸- په شرعي محکمو کښې د مهذب حنفی (رح) مذهب له مقرراتو سره سم فیصله کېږي.

۸۹- ټولې محکمې له هر ډول لاسوهنې نه خوندي دي.

۹۰- په عدلیه محکمو کښې دعواګانې په څرګند ډول فیصله کېږي تر هغې مسألو پرته چې شارع یې فیصله کول په پټ ډول ښودلي وي.

۹۱- د محکمو په وړاندې هر څوک د خپلو حقوقو د ساتنې له پاره د هر ډول مشروعو وسایطو وړاندیز کولای شي.

۹۲- عدلیه محکمې د دعواګانو

دورانديې کولو او فيصله کولو په برخه کښې له شرعي امر پرته ځندنه شي کولای.

۹۳- هېڅوک له محکمو بهر دځينې خاصو فقرو دفيصلې له پاره فوق العاده محکمه نه شي تشکيلولای.

۹۴- دمحکمو صنفونه، درجې او صلاحيتونه داساسي تشکيلاتو په اصولنامه کښې څرګند شوي دي.

عالي ديوان

۹۵- عالي ديوان ددولت دوزيرانو دمحاکمې له پاره له غوښتنې سره سم په مؤقت ډول جوړيږي او دورسپارل شويو چارو تر پای ته رسولو وروسته ړنګيږي.

۹۶- دعالي ديوان دجوړېدو او په هغه کښې د محاکمې ډول دځانګړې اصولنامې له مخې اجرا کيږي.

دماليې چارې

۹۷- د دولت ټول محصولونه دهغه دځانګړې اصولنامې له مخې اخيستل کيږي او لګول کيږي.

۹۸- هر کال د دولت دوارداتو او لګښتونو له پاره د ۴۳ اصل له مخې يوه بودجه جوړيږي. دا بودجه د دولت دوارداتو له پاره موازنه او د لګښتونو له پاره اساس ده. ټول لګښتونه د هغې له مخې اخيستل کيږي او لګول کيږي.

۹۹- دکلنۍ بودجې تر تطبيق او اجرا وروسته يوه قطعي محاسبه تنظيميږي، دا قطعي محاسبه ددې کال دوارداتو او لګښتونو حقيقي اندازه په ګوته کوي.

۱۰۰- دقطعي محاسبې دتنظيم او دبودجې دتنظيم او دهغې دتطبيق او اجراء د ډول له پاره ځانګړې اصولنامه موجوده ده.

۱۰۱- دماليو تحقيق يا معافي

دهغه دڅانګړي اصولنامې له مخې اجرا کیږي.

دولایاتو اداره

۱۰۲ - دولایتونو داداره کولو اصول په دریو اساسي قاعدو ولاړ دي:

دمادونیت توسیع، دوظیفو تفریق او دمسؤولیت ټاکل. دیادو شو قاعدو له مخې دولایاتو دټولو مامورینو وظیفې دټاکل شویو اصولنامو له مخې ټاکل شوې او سره بېل شوي دي او دمامورینو واکونه هم دټاکل شویو اصولوله مخې حدبندي شوي او هر مامور په خپلو چارو کښې رتبه په رتبه خپل لوړ آمر ته مسؤول دی.

۱۰۳ - په ولایاتو کښې له هر وزارت سره اړوند ځانګړي مامورین ټاکل شوي، دخلکو افراد دخپل کار داجراء او دخپلو اړتیاؤ دلیرې کولو له پاره اړوندو ځانګوته مراجعه کوي.

۱۰٤ - که هر وخت دهېواد په کومه برخه کښې دسرغړونې او عصیان امنیت ګډوډوونکي نخښې ولیدلې شي حکومت دبغاوت ددفع کولو او امنیت دټینګولو له پاره لازم تدبیرونه کولای شي.

۱۰۵ - دښاروالي ددایرو جوړېدل او دهغه وظایف دځانګړي اصولنامې له مخې اجرا کیږي.

عسکر

۱۰٦ - دعسکرو دنیولو ډول دځانګړي اصولنامې له مخې اجرا او دعسکري وظایف او حقوق او دمنصبونو لوړېدل داصولو له مخې کیږي.

۱۰۷ - دهېڅ یو عسکري فرد حقوق او منصبونه له اصولو پرته نه سلبیږي.

۱۰۸ - خارجي اتباع په عسکري مسلک کښې تر ډاکټرۍ او حربي معلمۍ پرته، نه منل کیږي.

متفرق اصول

۱۰۹ - د لیکونو خوندیتوب دخلکو یو حق دی، د خلکو ټول محصول شوي لیکونه او لیکنې چې پوستې ته سپارل کېږي که د کومې محکمې له خوا يې د پلټلو حکم نه وي ورکړل شوی، په هېڅ پوسته خانه یا بل ځای کښې نه سپړل کېږي او همداسې سر تړلي مرسل الیه ته سپارل کېږي.

۱۱۰ - په کومو چارو کښې چې دشاهانه حضور یا صدر اعظم له خوا کوم وزیر یا کوم بل مامور ته شفاهي امر وشي باید لیکلي احکام يې دهمایوني پاچا یا صدراعظم په لاسلیک ترلاسه کړي.

ددي اصولنامې دموادو او احکامو تعمیل او اجرا امر او اراده کوو. دلیکلو نیټه د ۱۳۱۰ دلړم اتمه چې د ۱۳۵۰ دجمادی الثانی له ۱۹ سره سم ده.

(دپاچا مهر)

(علیحضرت محمد نادرشاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۳٤۳ کال اساسی قانون

د افغانستان د باچا ښکلل

موږ المتوکل علی الله محمد ظاهر شاه د افغانستان باچا د افغانستان د نوی اساسی قانون مسوده چې د هغې لویې جرگې له خوا تصویب شوې کومه چې د ۱۳٤۳ هـ ش کال د سنبلې د میاشتې د اتلسمې ورځې څخه یې د دولت په ټولو سیمو کې د افغانستان د اساسې قانون په حیث نافذ اعلاموو.

سر له نن ورځې د افغانستان هغه اساسی قانون چې د ۱۳۰۹ هـ ش کال د لویې جرگې له خوا تصویب شوی او تر ننه پورې په هیواد کې نافذ و د هغه د ټولو ضمایمو سره لغو شوی اعلاموو.

محمد ظاهر شاه

دافغانستان پادشاه

د گلخانی مانۍ

۹ میزان ۱۳٤۳

لومړی فصل
دولت

۱ ماده: افغانستان یو مشروطه باچایي، خپلواک، یو موټی او نه بېلېدونکی دولت دی.

ملي حاکمیت په افغانستان کې په ملت پورې تعلق لري. د افغانستان ملت ټول هغه افراد دي چې د قانون له حکمه سره سم د افغانستان د دولت تابعیت لري. د دې افرادو په هر یو فرد باندې د افغان د کلمې اطلاق کېږي.

۲ ماده: د افغانستان دین د اسلام سپیڅلی دین دی، دیني شعایر د دولت له خوا د حنفي مذهب د حکمونو سره سم پر ځای کېږي.

د ملت هغه کسان چې مسلمانان نه دي په هغو حدودو کې د ننه چې د چال چلند او عامې هوساینې په باب قوانین یې ښیي، آزاد دي چې خپل مذهبي مراسم په ځای کړي.

۳ ماده: د افغانستان د ژبو له جملې څخه پښتو او دري ژبې رسمي ژبې دي.

٤ماده: د افغانستان بیرغ له درېو ټوټو جوړ دی چې رنګونه یې تور، سور او شین دي او یو هومره ورلاړې څنګ په څنګ د کیڼې خوانه په ښي لور تللي دي. د هر رنګ ساره یې د اوږدو د نیمایې هومره دی. په منځ کې یې په سپین رنګ د محراب او منبر نښان لګېدلی دی چې دواړه خوا ؤته یې دوه بیرغونه ولاړ دي او له دواړو غاړو یې د غنمو دوه وږي چاپیر دي.

۵ماده: د افغانستان پایتخت د کابل ښار دی.

دوهم فصل
باچا

٦ماده: په افغانستان کې باچا د ملي حاکمیت ښکارندوی دی.

۷ماده: باچا د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو ساتونوال، د افغانستان

د خپلواکی او د سیمي د تمامیت ساتونکی، د اساسي قانون ساتندوی او د ملي یو والي مرکز دئ.

۸ماده: باچا باید د افغانستان له اتباعو، مسلمان او په حنفي مذهب وي.

۹ماده: د باچا وظیفی او حقونه دادی:

۱- د افغانستان د اردو لویه مشري.

۲- د جنگ او اوربند اعلان.

۳- د لویې جرگې دائرول او پرانستل.

٤- د شورا د عادي غونډې پرانستل.

۵- د شورا د فوق العاده غونډي دائرول او پرانستل.

٦- د شورا ړنگول او د نوو انتخاباتو د فرمان ویستل.

۷- د قوانینو ښکولل او د هغو د جاری کولو اعلام.

نوی انتخابات د شورا د انحلال د تاریخ نه په دري میاشتو کې د ننه د ننه سرته رسېږي.

۸- د تقنینی فرمانونو ویستل.

۹- د قانون د حکمونو سره سم د بین الدول معاهدو د ترون د پاره اعتبار لیک ورکول.

۱۰- د بین الدول معاهدو ښکولل.

۱۱- د صدر اعظم ټاکل، د هغه استعفأ منل، د صدر اعظم په پیشنهاد د وزیرانو ټاکل او د وزیرانو استعفأ منل.

۱۲- د مشرانو جرگې د غیر انتخابي غړو ټاکل او د دغی جرگې د غړو له منځ نه د رئیس ټاکل.

۱۳- د قاضي القضات او ستري محکمي د غړو ټاکل.

۱٤- د قانون د حکمونو سره سم د قاضیانو او عالیرتبه مامورینو او منصبدارانو ټاکل او متقاعد کول.

۱۵ - په بهرنیو ملکونو کې د افغانستان د سیاسي نمایندګیو د مشرانو ټاکل، په بین المللي مؤسسو کې د افغانستان د دایمي نمایندګانو ټاکل او د بهرنو ملکونو د سیاسي نمایندګانو باورلیک منل.

۱۶ - د اضطرار د حالت اعلامول او ختمول.

۱۷ - د جزا کمول او بخښل.

۱۰ ماده: سیکه د باچا په نامه وهله کېږي.

۱۱ ماده: په خطبو کې د باچا نوم اخیستل کېږي.

۱۲ ماده: نښان د قانون د حکمونو سره سم د باچا له خوا ورکول کېږي. د نښان په ورکړه پورې هېڅ ډول مادي ښیګڼه تړلې نه وي.

۱۳ ماده: د باچایي دربار لګښت د باچایي لګښتونو د قانون سره سم د دولت په بودجه کې ټاکل کېږي.

۱۴ ماده: په دې فصل کې چې هر څو مره صلاحیتونه راغلي دي له هغو نه په هغو حدودو کې د ننه استفاده کېږي چې د دې اساسي قانون حکمونو ښودلي دي.

۱۵ ماده: باچا نه پوښتیدونی دی او لمانځنه یې واجب ده او دی د باچایي کورنۍ او د حکومت او سترې محکمې د غړو په مخکښې د شورا د دواړو جرګو د مشترکې غونډې په وړاندې داسې لوړه کوي:

﴿بسم الله الرحمن الرحیم﴾

د لوی خدای په نامه لوړه کوم چې په خپلو ټولو چارو کې به خدای جل جلاله حاضر ګنم، د اسلام د سپیڅلي دین د اساساتو ساتنه او د اساسي قانون حمایت به کوم، دهېواد خپلواکي او د سیمې تمامیت، د دولت قوانین او د خلکو حقونه به ساتم او د لوی خدای له درباره د مرستې په غوښتو به د افغانستان د اساسي قانون د حکمونو سره سم باچایي کوم

او خپل ټول کوښښ به د افغانسان د ملت د لوړتیا او سوکالی په لاره کې په کار اچوم.

۱۶ ماده: د افغانستان باچایي د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمه د اعلیحضرت محمد نادرشاه شهید په کورنۍ کې له یو نه بل ته پاتې کېږي.

۱۷ ماده: که چېرې باچا د استعفا تکل وکاندي نو د اولسي جرگې له مشر، د مشرانو جرگې له مشر، صدر اعظم، قاضي القضات او باچایي دربار له وزیر نه جوړ مجلس ته خبر ورکوي. بیا په اوو ورځو کې د ننه د لویه جرگه دایروي او خپله استعفا پخپله یا د دربار د وزیر په لاس جرگې ته وړاندې کوي. که لویه جرگه تصدیق وکړي چې باچا په خپله خوښه استعفاء کړې ده نو د دغې جرگې د تصدیق له تاریخ نه د باچا استعفاء نافذه گڼل کېږي.

۱۸ ماده: د باچا د استعفاء یا مړینې په وخت کې باچایي د هغه مشر زوی ته پاتې کېږي. که چېرې د باچا په مشر زوی کې هغه شرطونه پوره نه وو چې په دې اساسي قانون کې ښودل شوي دي نو بیا یې د هغه دویم زوی او همداسې ورپسې نورو زامنو ته پاتې کیږې.

۱۹ ماده: که چېرې باچا مړ شي یا استعفاء وکړي او د باچایي په شرطونو برابر زوی ونه لري، نو باچایي د باچا په ورونو کې تر ټولو مشر ورور ته پاتې کېږي.

که چیرې د باچا په مشر ورور کې د باچایي شرطونه پوره نه وي نو ده ته چې کوم یو ورور د عمر په لحاظ زیات نژدې وي باچایي هغه ته پاتې کېږي او همدغسې تر اخره درومي.

که چېرې د باچایي په شرطونو برابر یو ورور هم ونه لري نو پر ځای ناست به یې د اعلیحضرت محمد نادر شاه شهید «رح» د نارینه اولاد له ټېره غوره

کېږي. په داسې حالت کې د باچا انتخاب د لويې جرګې، د سترې محکمې له غړو او د حکومت نه د يو جوړ شوي مجلس له خوا کېږي. که چېرې باچا مړ ؤ نو دا مجلس به د مړينې د ورځې له تاريخه په پنځلسو ورځو کې د ننه او که استعفاء يې کړې وه نو د هغې د نافذ کېدو د تاريخ نه پس په اوو ورځو کې د ننه د صدر اعظم له خوا جوړېږي.

په دې مجلس کې فيصله د حاضرو غړو له خوا د رايو په اکثريت کېږي او فيصله د هغه چا له منبت نه پس چې د باچا په حيث غوره شوی دی، نافذه ګڼل کېږي.

د باچا د مړينې ياد استعفاء د نافذ کېدو له نيتې نه د هغه د پر ځای ناست تر غوره کېدو پورې د دربار وزير د باچا نائب ګڼل کېږي.

۲۰ ماده: کله چې باچا د هيواد نه د باندې د سفر تکل وکړي نو يو يا څو کسه د خپل وکيل په توګه ټاکي.

د غه کس يا کسان د باچا په غياب کې د هغه واک اختيار په حدودو کې د ننه چې باچا ورته ورکړی دی، باچايي چارې د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمې د باچا په وکالت پر ځای کوي.

دغه کسان د وکيل په توګه نشي ټاکل کيدی:

۱-صدر اعظم.

۲- داولسي جرګې مشر.

۳- د مشرانو جرګې مشر

٤- قاضي القضات.

۲۱ ماده: کله چې باچا مړ شي او د هغه پر ځای ناست لا د خپل عمر شل کاله پوره کړي نه وي، نو ترڅو پورې چې د غه عمر ته رسېږي، ملکه د باچايي د چارو نيابت په غاړه اخلي. که چېرې ملکه نه وي نو هغه مجلس چې په نولسمه ماده: کې ياد شوی دی، د اعليحضرت محمد نادرشاه

شهيد «رح» د نارينه اولاد له تيره يو کس د باچاد نائب په توگه غوره کوي.

۲۲ماده: کله چې باچا استعفاء وکړي او د هغه پر ځای ناست د خپل عمر شل کاله نه وي پوره کړي، نو تر څو پورې چې دی د غه عمر ته رسيږي هغه مجلس چې په نولسمه ماده کې ياد شوی دی، د اعليحضرت محمد نادرشاه شهيد «رح» د نارينه اولاد له تيره يو کس د باچا د نائب په توگه غوره کوي.

۲۳ماده: د باچا نائب او وکيل بايد هغه شرطونه ولري چې په اتمه ماده کې راغلي دي.

د باچا نائب باچايي چارې د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمې په ځای کوي.

که د باچا نيابت د ملکې په غاړه وی. ملکه د هغه صلاحيت نه چې د نهمې مادې په دويمه فقره کې ياد شوی دی، د حکومت په مشوره استفاده کوي. د باچا نائب چې څو پورې دا عهده په غاړه لري په بل شغل باندې بوختيدلی نه شي.

هغه څوک چې د دې اساسي قانون د يوويشتمې او دوه ويشتمې مادې د حکمونو له مخه د باچا د نائب په توگه ټاکل کيږي هيڅکله د افغانستان د باچا په توگه انتخابيدلی نه شي.

د باچايي د نيابت په دوره کې د دې اساسي قانون د باچا د فصل هغه مادې چې پر ځای ناست پورې تعلق لري، تعديل کيدلی نه شي.

۲۴ماده: د باچا زوی، لور، ورور، خور او د دوی ښځې او مېړونه او زامن او لونې او د باچا تره او د تره زامن باچايي کورنۍ ده.

د دولت په رسمي تشريفاتو کې باچايي کورنۍ په باچا او ملکې پسې جوخت ځای نيسي.

د باچايي کورنۍ لگښت د باچايي لگښتونو په بودجه کې ټاکل کيږي.

لقبونه یوازې د باچايې کورنۍ د پاره دي او د قانون د حکمونو سره سم تاکل کېږي.

د باچايي کورنۍ غړي په سياسي گوندونو کې گډون نه کوي او د دغه وظيفې په غاړه نه اخلي:

۱-صدارت عظمی يا وزارت.

۲- دشورا غړيتوب.

۳- د سترې محکمې غړيتوب.

د باچايي کورنۍ غړي به خپل حيثيت د باچايي کورنۍ د غړو په صفت تر څو چې ژوندي وي ساتي.

دريم فصل

د خلکو اساسي حقونه او وظيفې

۲۵ماده: د افغانستان ټول خلک بې له هېڅ قسم تبعيض او امتيازه د قانون په وړاندې يو شان حقونه او وظيفې لري.

۲۶ماده: آزادي د انسان خداى ورکړى حق دى. دا حق بې د نورو له آزادۍ او عمومي ښېگڼو نه، چې قانون ښودلې دي، نورې پولې نه لري.

د انسان آزادي او کرامت د بلوسې نه په امن دي او بېلتون نه قبلوي.

دولت مکلف دی چې د انسان آزادي او کرامت ته په درناوي وگوري او حمايت يې وکړي.

هېڅ کړه جرم نه گڼل کېږي، مگر هله چې د يو داسې قانون په موجب جرم وبلل شي چې د دغه کار له کولو نه مخکښې نافذ شوى وي.

هېچا ته سزا نه شي ورکوله کېداى، مگر هله چې يوى واکمنې محکمې پرې د ښکاره او حضوري محاکمې نه پس حکم صادر کړى وي.

هيچا ته جزا نه شي ورکول کيدى، مگر د هغه قانون د حکم سره سم چې د دغه تهمتي کار له کولو نه ړومبى نافذ شوى وي.

هېڅوک بې د قانون له حکمه تعقيب کيدلى يا نيول کيدلى نه شي.

هېڅوک توقيف کېدلى نه شي،

مګر د واکمنۍ مـحکمې د حکم او د قانون د حکمونو سره سم.

د غـاړې خـلاصـون اصلي حـالت دی-خو څو پورې چې تورن د محکمې له خوا په قطعي پرېکړه محکوم علیه نه شي بېګناه ګڼل کېږي.

جرم دهر چا خپل ځانب شي دی. د تورن تعـقـیب، نیـول، توقـیف او سرا ورکول بل هیچا ته نه ورغځېږي.

د انـسـان کـړول جـواز نه لري. هېڅوک نه شي کولی چې حتی له چانه د حقایقو د څرګندولو په غرض هم هغه وکړوي او یا یې د کړولو امر ورکړي. که څه هم دغه سړی د تعقیب لاندې وي یا نیـول شوی یا توقـیف شـوی یا پرې د سزا حکم ختلی وي.

له انساني کرامت نه مخالفه سزا ټاکل جواز نه لري. هغه اظهار چې له تورن یا بل سړي نه په اکراه واخیستی شي اتبار نه لري.

په جـرم باندې اقـرار کـول هغـه اعـتـراف ته وایې چې تورن یې په روغ عـقل او په خپله خـوښـه د هغـه جرم په کولو باندې چې د قـانون له مخـه په ده پورې تړل شــوی وی د یوی واکــمنې محکمې په وړاندې وکړي.

هر څـوک حق لري چې د هغـه تور د لرې کولو په غرض چې د قانون له مخې پری تړل شوی وي د ځـان د دفاع د پاره وکیل ونیسي.

د یو چا پور وړي کېدل د پوروړي د آزادۍ د سلبېدو یا کمېدو سبب کېدی نه شي. د پور وېســتلو لارې چارې د قانون له خوا ښودلې کېږي.

هر افغان حق لري چې د خپل دولت د سیمې هر ځـای ته ولاړ شي او هلتـه استـوګـنه غـوره کـړي، مګر بې لـه هغـو ځـایو څخـه چې قـانون منع کـړي وي. همـدارنګه هر افـغـان حق لري چې د قانون د حکمونو سره سم د افغانستان نه د باندې ســفـر وکـړي او بېـرتـه افـغـانسـتـان تـه راشي. هېڅ افـغـان په

افغانستان کې د ننه او د افغانستان د باندې په شړلو محکومولی نه شي.

۲۷ ماده: هیڅ افغان د یو جرم په تور بهرني دولت ته سپارل کېدلی نه شي.

۲۸ ماده: :د هر چا تېتوبی د بلوسې نه په امن دی، هیڅوک حتی دولت هم د اوسېدونکي د اجازې یا د یوې واکمنې محکمې له حکمه پرته او بې د هغو حالاتو او لارو چارو نه چې په قانون کې څرګندی ښودل شوې دي، د چا تېتوبي ته ننوتلی او هغه لټولی نه شي.

د څرګند جرم په وخت کې مسؤول مامور د یو چا تېتوبی ته بې د هغه یا د محکمې له مخکنۍ اجازې څخه په خپل مسؤولیت ننوتی شي او هغه لټولی شي خو دغه مامور په دې مکلف دی چې د ورننوتلو یا لټولو نه پس د قانون د خوا په ښودلې موده کې د ننه د محکمې فیصله لاس ته راوړي.

۲۹ ماده: ملکیت د بلوسی نه په امن دی.

د هېچا ملکیت د قانون د حکم او د یوې واکمنې محکمې د فیصلې نه پرته مصادره کېدی نه شي.

د یو چا د ملکیت استملاک یوازې د عمومي ښېګړو د پاره د عادلانه پیشکي عوض په بدل کې د قانون د حکمونو سره سم جواز لري.

هېڅوک بې له قانون نه د ملکیت له اخیستو او تصرف څخه منع کیدی نه شي. د ملکیت د استعمال لاره د عامو ښېګړو د تأمین د پاره د قانون له پلوه تنظیم او ښودل کېږي.

د چا د شتمنۍ پلټنه او د هغې اعلان یوازې د قانون په حکم کیدی شي.

باندني دولتونه او اتباع په افغانستان کې د عقاري مالونو د ملکیت حق نه لري، د بهرنو ملکونو په سیاسي نمایندګیو باندې د بالمثل چال

چلند په اساس او په هغو بین المللي مؤسسو باندې چې افغانستان پکې غړیتوب لري، د حکومت په خوښه عقاري مالونه پلورل کېدی شي.

۳۰ ماده: د هر چا د مخابرې آزادي او پټوالی د بلوسی نه په امن دي. دا مخابره په لیک وي، که په ټیلفون، که په ټیلګراف او که په کومه بله وسیله.

دولت د چا د مخابرې د لټون حق نه لري، مګر د یوې واکمنې محکمې د فیصلې او د قانون د حکمونو سره سم.

په سملاسي حالاتو کې چې قانون ښودلي دي، مسؤول مامور بې له دې چې لومړی د محکمې نه اجازه واخلي په خپل مسؤلیت کولی شي، چې مخابرې ولټوي. دغه مامور په دې مکلف دی چې د پلټنې څخه وروسته په هغه موده کې چې قانون ښودلې ده د محکمې فیصله حاصله کاندې.

۳۱ ماده: د فکر او بیان آزادي د بلوسې نه په امن ده. هر افغان حق لری چې د قانون د حکمونو سره سم په وینا، لیکنه، تصویر او یا داسي نورو وسیلو خپل فکر څرګند کړي.

هر افغان حق لری چې مطالب د قانون د حکمونو سره سم بې له دې چې لومړی یې دولتي مقامونو ته وښیي، چاپ او نشر کاندې.

د عمومي چاپخانو د تأسیس او د مطبوعاتو خپرولو اجازه او امتیاز د قانون د حکمونو سره سم یوازې د افغانستان اتباعو او دولت ته ورکول کېږي.

د راډیو او تلویزیون د عامو خپروونکو کارځیو تأسیس او چلول یوازې په دولت پورې اړه لري.

۳۲ ماده: د افغانستان اتباع حق لري چې د روا او سوله ناکو مقصدونو پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم د دولت د مخکینۍ اجازې نه پرته بې وسلې ټولنه وکاندې.

د افغانستان اتباع حق لري چې د

مادي يا معنوي مقصدونو د پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم ټولني جوړي کړي.

د افغانستان اتباع حق لري چې د قانون په حکمونو برابر سياسي گوندونه جوړ کړي خو په دې شرط چې:

۱ – د گوند هدف، فعاليت او هغه مفکورې چې د گوندونو تشکيلات پرې بنا شوي وي د دې اساسي قانون له ارزښتونو سره تناقض ونه لري.

۲ – د گوند تشکيلات او مالي درکونه په ډاگه وي. هغه گوند چې د قانون په حکم برابر جوړ شوی وي، د قانوني موجباتو او ستري محکمې له حکمه پرته ړنگيدلی نه شي.

۳۳ ماده: هر چا ته چې د ادارې له پلوه بې موجبه تاوان واوړي د تاوان د اخيستلو حق لري او کولی شي چې د تاوان اخيستلو د پاره په محکمه کې دعوا راولاړه کړي.

دولت د هغو حالاتو نه پرته چې قانون يې ښکاره کړي نه شي کولای د واکمنې محکمې له حکمه د خپلو حقونو د تحصيل اقدام نه شي کولی.

۳٤ ماده: تعليم د افغانستان د ټولو وگړو حق دی او د افغانستان د دولت او اتباعو له خوا وړيا برابريږي.

په دې برخه کې د دولت هدف يوې داسې مرحلې ته رسيدل دي چې د افغانستان د ټولو وگړو د پاره پکې د قانون د حکمونو سره سم د ښوونې او روزنې مناسبې اسانتياوې را غونډې شي. دولت مکلف دی چې په ټول افغانستان کې د پوهنې د متوازن تعميم د پاره مؤثر پروگرام وضع او تطبيق کړي.

د ښوونې او روزنې لارښودنه او څارنه د دولت وظيفه ده.

لومړنۍ ښوونې د ټولو ماشومانو د پاره په هغو ځايونو کې چې وسيلې يې د دولت له خوا برابرې شوې وي، حتمي دي.

د لوړو او عمومي تعلیم د مؤسسو جوړول او چلول یوازې د دولت حق او وظیفه ده. د دې نه ور اخوا د افغانستان اتباع حق لري چې اختصاصي یا د لیک لوست د ښودو د پاره ښوونځي جوړ کړي. د داسې ښوونځیو د جوړونې شرطونه، تعلیمي نصاب او پکې د زده کړې شرائط د قانون له پلوه ښودل کېږي.

حکومت کولی شي چې د قانون د حکمونو سره سم خارجي کسانو ته د خصوصي ښوونځیو د جوړولو اجازه ورکړي. د داسې ښوونځیو نه یوازې خارجي کسان فایده اخستی شي.

۳۵ماده: دولت مؤظف دی چې د ملي ژبې پښتو د انکشاف او تقویې د پاره مؤثر پروګرام جوړ او تطبیق کړي.

۳۶ماده: دولت مؤظف دی چې تر خپله وسله د ټولو افغانانو د پاره په متوازن ډول د ناروغیو د مخنیوي او علاج وسیلې برابرې کړي.

په دې برخه کې د دولت هدف یو داسې پړاو ته رسېدل دي چې د روغتیا مناسبي اسانۍ پکې د افغانستان د ټولو وګړو د پاره برابرې شي.

۳۷ماده: کار د هر افغان حق او د غاړې فرض دی چې د کولو وس یې لري.

د کار د تنظیم د پاره چې کوم قوانین جوړ یږي د هغوی لوی هدف یوی داسې مرحلی ته رسیدل دی چې د کاریګرو د بېلو بېلو ډلو حقونه او ښېګړې پکې خوندي شي، د کار مناسب حالات را پیدا شي او د کاریګرو او کار فرمایانو ترمنځ روابط په عادلانه او پرمختللي ډول تنظیم شي. د افغانستان اتباع د اهلیت له مخې او د قانون د حکمونو سره سم د دولت د خدمت د پاره منل کېږي د کار او کسب غوره کول په هغو شرطونو کې د ننه چې قانون ټاکلي آزاد دي.

بیګار که د دولت د پاره هم وي

ناروا دی. د بیگار بندیز د هغو قوانینو د عملي کولو په لاره کې چې د عمومي ښېگړو په نیت د یو ځایي کار د سمښت د پاره جوړېږي، کوم خنډ نه را پورته کوي.

۳۸ ماده: هر افغان مکلف دی چې دولت ته مالیه او محصول ورکړي. هېڅ قسم مالیه او محصول بې د قانون له حکمه نه شي ټړل کېدی، د مالیې او محصول اندازه او د ورکولو لارې چارې یې د اجتماعي عدالت سره سم د قانون له خوا ښودلې کېږي. دا حکم په خارجي اشخاصو باندې هم چلېږي.

۳۹ ماده: د هیواد ځخه د فاع د افغانستان د ټولو اتباعو سپېڅلې وظیفه ده. د افغانستان ټول اتباع د قانون د حکمونو سره سم د عسکري خدمت په کولو مکلف دي.

٤۰ ماده: د اساسي قانون په حکمونو سم چلېدل، د باچا سره وفاداري او د هغه درناوی کول، قوانینو ته غاړه اېښودل، د عمومي نظم او امن خیال لرل، د هېواد د ښېگړو ساتل او په ملي ژوند کې گډون کول د افغانستان د ټولو خلکو وظیفه ده.

څلورم فصل
شورا

٤۱ ماده: شورا د افغانستان د خلکو د ارادې څرگندویه ده او د ټول ملت نمایندگي کوي د افغانستان خلک د شورا له لارې د مملکت په سیاسي ژوند کې برخه اخلي.

د شورا هر غړی که څه هم له یوې ټاکلې سیمې څخه غوره شوی، د رایې د څرگندولو په وخت کې د افغانستان عامي ښېگړې په نظر کې نیسي.

٤۲ ماده: شورا دوی ټولنې لري: اولسي جرگه او مشرانو جرگه.

٤۳ ماده: د اولسي جرگې غړي د آزادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو په ذریعه د قانون د حکمونو

سره سم د افغانستان د خلکو له خوا غوره کېږي.

د دې مقصد د پاره افغانستان په انتخاباتي ونډونو وېشل کېږي. د ونډونو شمار او سیمه د قانون له مخې ټاکل کېږي.

د هرونډ یو وکیل غوره کېږي.

د وکالت د پاره هر ملاتړلي چې په ونډ کې د قانون د حکمونو سره سم تر ټولو زیاتې رایې وګټي، وکیل بلل کېږي.

٤٤ ماده: د اولسي جرګې غړي د څلورو کلونو د پاره، چې یوه تقنیني دوره ده، غوره کېږي.

که چېرې شورا د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمه رنګه شي نو نوې اولسي جرګه د یوې تقنیني دورې د پاره غوره کېږي، خو د پای ته رسیدلو نیټه به یې په داسې ډول تیارېږي چې وروسی اولسي جرګه جوخته په هغه نیټه پرانستله شي چې په نهه پنځوسمه ماده کې ټاکل شوې ده.

٤٥ ماده: د مشرانو جرګې غړي په دې طریق ټاکل کېږي او غوره کېږي:

١- دریمه برخه غړي د پوهو او ازمېښتوالو کسانو له منځه د باچا له خوا د پنځو کلونو د پاره ټاکل کېږي.

٢- پاتې دوې برخې غړي په دې شان غوره کېږي:

الف- د هر ولایت جرګه د خپلو غړو له منځه یو تن د درې کالو د پاره د مشرانو جرګې په غړیتوب غوره کوي.

ب- د هر ولایت استوګني د آزادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو په لار یو کس د څلورو کلونو د پاره د مشرانو جرګې په غړیتوب غوره کوي.

٤٦ ماده: د انتخاب کوونکو شرطونه د انتخاباتو په قانون کې ښودل کېږي.

هغه کسان چې د شورا په غړیتوب ټاکل کېږي یا غوره کېږي په کار دي چې د انتخاب کوونکو په شرطونو

سربېره د غه صفتونه هم ولري:

۱- د شورا په غړيتوب باندې د تاکل کېدو او يا غوره کېدو نه لومړی به يې لې تر لږه لس کاله پخوا د افغانستان د دولت تابعيت حاصل کړی وي.

۲- د دې اساسي قانون د نافذ کېدو نه وروسته به د محکمې له خوا د سياسي حقوقو څخه په محرومی محکوم شوی نه وي.

۳- په ليک لوست به پوهېږي.

۴۷ ماده: د اولسي جرگې غړو به د انتخاب په وخت کې د خپل عمر پنځه ويشتم او د مشرانو جرگې غړو به د تاکل کېدو په وخت کې د خپل عمر دېرشم کال پوره کړی وي.

۴۸ ماده: د حکومت مشر او غړي، قاضيان، د اردو منصبداران او افراد، مامورين او نور اداري کار کوونکي د خپلو وظيفو د چلولو په وخت کې د شورا په غړيتوب ټاکل کيدی يا غوره کيدی نه شي.

هيڅوک په يو وخت کې د دواړو جرگو غړی کيدی نه شي.

۴۹ ماده: د دې اساسي قانون د حکمونو له رعايت سره انتخابات د قانون د حکمونو سره سم کېږي.

د اولسي جرگې د تقنيني دورې په وروستيو دوو کلونو کې د انتخاباتو د قانون د تعديل پېشنهاد د هېڅ يوې جرگې د کار په فهرست کې نه شي داخلېدی.

۵۰ ماده: د هرې جرگې د غړيتوب وثيقې په همغه جرگه کې د کره کتنې لاندې نيول کېږي.

د وثيقو د کره کتنې لارې چارې د هرې جرگې د داخلي وظيفو په اصولو کې ښودل کېږي.

۵۱ ماده: د شورا هېڅ يو غړی د هغې نظريې له کبله چې د خپلې وظيفې د پر ځای کولو په وخت کې يې د ننه په شورا کې يا د باندې ښکاره

کوي د عدلي تعقیب لاندې نه راځي.
که چېرې د شورا په یو غړي باندې د یو جرم تور پورې شي نو مسؤول مامور د دغې پېښې خبر هغې جرګې ته ورکوي چې دی پکې غړیتوب لري او پس له هغه چې د جرګې دوه برخې غړي اجازه ورکاندې تورن د عدلي تعقیب لاندې راځي.

جرګه کولی شي چې خپله اجازه د دوو برخو غړو په اکثریت بېرته واخلي.

د څرګندجرم په باب مسؤل مامور کولی شي چې تورن بې د هغې جرګې د اجازې نه چې دی یې غړی دی د تعقیب لاندې راولي او وېې نیسي. که چېرې عدلي تعقیب د قانون له مخې د توقیف غوښتنه کوله نو مسؤول مامور مکلف دی چې سملاسي هغې جرګې ته خبر ورکړي چې دی یې غړی دی او که نوموړې جرګه اجازه وکړي نو تورن توقیف کېدلی شي.

که چېري تور په داسې وخت کې پېښ شي چې جرګه خوره شوي وي نو د توقیف اجازه د جرګې د اداري هیئت نه غوښتل کېږي او د هیئت فیصله د جرګې لومړۍ راتلونکې غونډې ته د پرېکړې د پاره وړاندې کېږي.

۵۲ ماده: دشورا غړی په بله چاره بوختېدلای نه شي کرنه او نورې آزادې چارې د دې حکم لاندې نه راځي.

۵۳ ماده: د شورا د غړو د پاره د قانون د حکم سره سم مناسب معاش تاکل کېږي.

۵٤ ماده: د شورا هر یو غړی حق لري چې په خپله جرګه کې د هغې موضوع په باب چې خبرې پرې روانې وي خپله نظریه د داخلي وظایفو په اصولو برابره څرګنده کړي.

۵۵ ماده: دواړه جرګې په یو وخت کې بیلې بیلې غونډې کوي.

مشرانو جرګه کولی شي چې د دولتي بودجې د پیشنهاد د کتنې د پاره د اولسې جرګې د رخصتۍ په

موده کې خپله فوق العاده غونډه وکاندې.

کله چې تقنیني دوره یا کلنۍ غونډه دپاچا له پلوه پرانستله کېږي، دواړه جرګې شریکه غونډه کوي.

۵۶ ماده: حکومت کولی شي چې د هرې یوې جرګې په غونډه کې شریک شي.

هره جرګه کولی شي چې خپلې غونډې ته صدر اعظم یا د حکومت غړي راوغواړي.

۵۷ ماده: د دواړو جرګو مباحثه به ښکاره وي. مګر هله نه چې د حکومت مشر، د جرګې مشر یا لږ تر لږه د جرګې لس تنه غړي دا غوښتنه وکړي چې جرګه دې په پټه وشي او جرګه دا غوښتنه ومني.

جرګه کولی شي چې د دوه برخو غړو په اکثریت هغه مباحثه چې پټه شروع شوې وي بیرته ښکاره کاندې.

د هرې جرګې د مباحثې جریان به ثبتېږي.

هیڅوک په سرزوري د شورا دېره ځای ته ننوتلای نه شي او که څوک د دې حکم مخالفت وکړي د قانون د حکمونو له مخې سزا ورکوله شي.

۵۸ ماده: بې له هغو حالاتو چې حکم یې په دې اساسي قانون کې ځرګند ذکر دی د هرې جرګې فیصله د حاضرو غړو د رایو په اکثریت کېږي.

۵۹ ماده: هره جرګه په هر کال کې یوه عادي غونډه کوي چې د میزان په دوه وېشتمه نیټه شروع کېږي.

د کلنیو غونډو شمار د قانون له پلوه زیاتېدلی شي او په دې صورت کې د غونډې د شروع نیټه او د غونډې موده د قانون له خوا ښودله کېږي.

د هرې جرګې د کار موده په کال کې اووه میاشتې ده.

د کار د غوښتنې په صورت کې هره جرګه کولی شي چې دا موده نوره هم اوږده کړي.

د رخصتۍ په وخت کې د باچا په امر، د حکومت یا د دواړو جرګو څخه د یوې د مشر یا د یوې جرګې د پنځمې برخې غړو په غوښتنه د شورا فوق العاده غونډه دایریدلی شي.

فوق العاده غونډه د هغه باچایي فرمان په ذریعه ختمیږي چې د دواړو جرګو د مشرانو سره له سلا نه وروسته راووځي.

۶۰ ماده: د مشرانو جرګې مشر د دغه جرګې د غړو له منځه د باچا له خوا ټاکل کیږي.

اولسي جرګه د خپلو غړو له منځه یو کس د مشر په توګه غوره کوي. هره جرګه د خپلو غړو له منځه د مشر لومړی نایب، یو دوهم نایب، یو منشي او یو د منشي نایب غوره کوي.

د غه پورتني کسان د جرګې اداري هیئت دی. د اولسي جرګې اداري هیئت د تقنیني دورې په اول سر کې غوره کیږي.

د مشرانو جرګې د مشر نایبان، منشي او نایب منشي د هر کال د غونډو په سر کې د یو کال د پاره غوره کیږي.

د هرې جرګې مشر د جرګې مباحثه اداره کوي او د جرګې په دېره ځای کې د نظم او قلارۍ ساتلو د پاره ضروري انتظام کوي.

د مشر نورې وظیفې د داخلي وظیفو په اصولو کې ښودل کیږي.

د مشر په غیاب کې اول نایب او که هغه نه وي دوهم نایب د مشر وظیفه چلوي.

د هرې جرګې منشي د جرګې مباحثې ثبتوي او د جرګې د دارالانشاء د چارو انتظام کوي.

د منشي په غیاب کې نایب د هغه وظیفه چلوي.

۶۱ ماده: هره جرګه د بحث لاندې موضوعاتو د پراخې او کره کتنې د پاره د داخلي وظیفو د اصول په

حکمونو برابر ټولګی جوړوي.

۶۲ ماده: هره جرګه د خپلو داخلي وظایفو اصول جوړوي.

۶۳ ماده: شورا د باچا په امر ماتېدلی شي.

په یوسل او یوویشتمه ماده کې د بیان شوي حالت له مخه د شورا ماتیدل هرو مرو دي. د شورا په ماتېدو کې د مشرانو جرګې غیر انتخابي غړي هم شامل دي.

۶۴ ماده: شورا د افغانستان د حیاتي چارو د تنظیم د پاره د دی اساسي قانون په حکمونو برابر قوانین جوړوي. هېڅ قانون نه شي کولی چې د اسلام د سپېڅلي دین له اساساتو او د نورو هغو ارزښتونو مناقض وي چې په دې اساسي قانون کې راغلي دي.

د بین الدول معاهدو تصدیقول، خارج ته د افغانستان د اردو د ټولګیو لېږل، د پیسو خپرولو او پور اخیستلو اجازه ورکول او داسې امتیازونه ورکول چې په ملي اقتصاد کې اهمیت لري او انحصار هم پکې شامل دی، د شورا په واک اختیار کې دي. هغه امتیازات چې ورکول یې د شورا په صلاحیت کې دي د قانون له پلوه ښودل کېږي.

۶۵ ماده: حکومت اولسي جرګې ته مسؤل دی.

۶۶ ماده: د اولسی جرګې غړي کولی شي چې د حکومت نه څرګندتیا وغواړي. د حکومت د ورکړې څرګندتیا په باب مباحثه د جرګې په فیصلې پورې اړه لري.

۶۷ ماده: د شورا غړي کولی شي چې د صدراعظم یا وزیرانو څخه په ټاکلو موضوعګانو کې پوښتنې وکړي.

له چا نه چې پوښتنه شوې وي هغوی د خولې یا لیکلي ځواب په ورکولو مکلف دي. دا ځواب د بحث لاندې نه شي راتلای.

٦٨ماده: اولسي جرگه واک لري چې د خپلو دريمه برخه غړو په پېشنهاد د حکومت د چارو او د اداري د اجرا آتو د کتنې او څېړنې د پاره د څېړنې ټولگۍ وټاکي.

د څېړونکې ټولگې جوړيدنه او د هغه تگ لاره د داخلي وظيفو په اصولو کې ښودل کيږي.

٦٩ماده: د هغو حالاتو نه پرته چې په دی اساسي قانون کې د هغو د پاره د عمل خاصې لارې چارې ښودلې شوې دي، قانون هغې مصوبې ته وايي چې دواړو جرگو په گډه منلی وي او باچا ښکوللی وي.

په کومه برخه کې چې داسې مصوبه نه وي هلته قانون د اسلامي شريعت د حنفي فقهې حکمونو ته وايي.

٧٠ماده: د قانون جوړولو پېشنهاد د حکومت يا د شورا د غړو له خوا کيږي او د قضايي چارو د سمون په برخه کې د سترې محکمې له خوا کېدی شي. د بودجې او مالي چارو په باب د قانون جوړولو پېشنهاد يوازې حکومت کولی شي.

٧١ماده: د قانون جوړولو پېشنهاد د حکومت يا سترې محکمې له خوا په دواړو جرگو کې هرې يوې ته وړاندې کېدی شي.

٧٢ماده: که چېرې د قانون د وضع کولو پيشنهاد د دواړو جرگو نه د يوې جرگې د غړو له خوا وشي او د همدغې جرگې لس تنه غړي يې مرسته وکړي نو پس له هغه د کار په فهرست کې نيول کيږي.

که چېرې د قانون جوړولو په پيشنهاد کې د نوې بودجې يا د دولت په عايداتو کې د کمی راوستلو سپارښتنه شوې وي نو په دې شرط د کار په فهرست کې راتلای شي چې د پيشنهاد په متن کې د دغه تاوان د پوره کولو لارې چارې ښودل شوې وي.

د سترې محکمې له خوا د قانون

جوړولو پیشنهاد د دې حکم لاندې نه راځي.

۷۳ ماده: کله چې د قانون جوړولو پیشنهاد د یوې جرگې د کار په فهرست کې واخیستل شي نو لومړی خپلې جرگه ګۍ ته سپارل کیږي او پس له هغه چې جرگه ګۍ خپله نظریه ښرګنده کړي دغه پیشنهاد او د جرگه ګۍ نظریه د جرګې په وړاندې لوستل کیږي او مباحثه پرې کیږي وروسته د هرې مادې په باب رایې غوښتلې کیږي او بیا پیشنهاد په دوهم وار لوستلی شي او په یو ځایي ډول د هغه د منلو یا نه منلو په باب رایې اخیستلی شي.

۷۴ ماده: که چېرې د یوې جرگې تصویب د بلې جرگې له پلوه ونه منل شي نو د دغه اختلاف د لرې کولو د پاره د قانون په حکمونو سم د دواړو جرگو د غړو نه په برابر شمېر یو ګډ هیأت جوړیږي د هیأت فیصله د باچا له ښکللو وروسته نافذه ګڼل کیږي.

خو که دغه هیأت ونه کولای شو چې اختلاف لرې کړي نو تصویب نا منلی بلل کیږي او که چېرې داسې وي چې تصویب د اولسي جرگې له خوا شوی وي نو د اولسي جرگې نوې تقنیني دوره کولی شي چې هغه د غړو د رایو په اکثریت بیا ومني. دا تصویب بې له دې چې د مشرانو جرگې ته وړاندې شي د باچا په ښکوللو نافذ ګڼل کیږي.

که چېرې د دواړو جرگو ترمنځ اختلاف د مالي قوانینو د پیشنهاد په سروي نو که ګډ هیأت د دغه اختلاف په لرې کولو بریالی نه شي، اولسي جرگه کولی شي چې دغه پیشنهاد په خپله راتلونکې غونډه کې د غړو د رایو په اکثریت بیا ومني. پیشنهاد بې له دې چې د مشرانو جرگې ته وښودل شي د باچا په ښکوللو نافذ ګڼل کیږي.

۷۵ ماده: د دولت بودجه د مشرانو جرگې له لارې د دغې جرگې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشورتي نظريې سره يو ځاى اولسي جرګې ته وړاندې کېږي. د جرګې مشر بودجه او د مشرانو جرګې نظريات خپلې جرګه ګۍ ته سپاري. پس له هغه ور باندې په اولسي جرګه کې غور او فيصله کېږي.

دا فيصله بې له دې چې مشرانو جرګې ته وښودى شي د باچا په ښکوللو نافذه کېږي. د حکومت د انکشافي پلان په باب د اولسي جرګې خبرې اترې هم د دې حکم لاندې راځي.

کله که د ځينو سببونو له کبله د بودجې تصويب د نوي مالي کال د شروع کېدو نه مخکې ونه شو نو د کالنۍ بودجې تر تصويب پورې د زاړه کال د بودجې په شان چلند کېږي.

حکومت په دې مکلف دى چې د بودجې د پېشنهاد وړاندې کولو نه لږ تر لږه يوه مياشت مخکې د تېر کال د بودجې غوټ پرېکړى حساب اولسي جرګې ته وړاندې کړي.

٧٦ماده: که چېرې د مشرانو جرګه د ولسي جرګې د يوې مصوبې په باب د رسېدو نه وروسته په شپږو مياشتو کې خپله فيصله ونه کړي نو دغه مصوبه منل شوې ګڼل کېږي، د رخصت دوره د دغې مودې په حساب کې نه راځي.

٧٧ماده: د شورا د رخصت يا انحلال په وخت کې حکومت کولى شي چې د څلور شپېتمي مادې د اولې فقرې په ساحه کې د عاجلو چارو په لارې کولو د پاره تقنيني فرمانونه وباسي. دا فرمانونه د باچا له ښکوللو وروسته د قانون حکم اخلي.

په کار دي چې دغه فرمانونه د شورا لومړنۍ غونډې له تاريخ نه په ديرشو ورځو کې د ننه د شورا ته وړاندې شي او که شورا يې ونه منې نو بيا اعتبار نه لري.

پنځم فصل
لويه جرګه

۷۸ماده: لويه جرګه د شورا له غړو او ولاياتو د جرګو له مشرانو څخه جوړيږي.

د شورا د ماتيدو په حالت کې د هغې غړي د لويې جرګې د غړو په توګه خپل حيثيت د نوې شورا تر دايريدو پورې ساتي.

۷۹ماده: د نولسمې، يووېشتمې او دوه ويشتمې مادې د حکمونو د رعايت سره لويه جرګه په باچايي فرمان دايريږي.

۸۰ماده: چې لويه جرګه روانه وي په غړو يې د يو پنځوسمې مادې حکم چليږي.

۸۱ماده: د لويي جرګې مباحثه به ښکاره وي، مګر هله نه چې حکومت يا د جرګې شل تنه غړي وغواړي چې جرګه دې پټه وي او لويه جرګه دا غوښتنه ومني.

۸۲ماده: د اولسي جرګې مشر او د هغه په غياب کې د مشرانو جرګې مشر د لويي جرګې رياست په غاړه لري.

لويه جرګه په لومړۍ غونډه کې د خپلو غړو له منځه يو کس د منشي په توګه ټاکي.

۸۳ماده: د هغه حالت نه پرته چې په دې اساسي قانون کې څرګند ياد شوی دی د لويي جرګې فيصله د حاضرو غړو د رايو په اکثريت کيږي.

د دې اساسي قانون د حکمونو د رعايت سره سم د لويې جرګې تګ لار د قانون له خوا ښودل کيږي.

۸٤ماده: لويه جرګه هغه واک اختيار لري چې په دې اساسي قانون کې ټاکل شوی دی.

شپږم فصل
حکومت

۸۵ماده: د افغانستان حکومت له صدر اعظم او وزيرانو څخه جوړ دی.
صدر اعظم د حکومت مشر او وزيران

يې غړي دي.

د وزيرانو شمېر او د هغوی وظيفې په قانون کې ښودل کېږي.

۸۶ماده: هر هغه څوک چې د دې اساسي قانون د حکمونو له مخې د اولسي جرگې په غړيتوب باندې د غوره کېدو د پاره جوگه وي هغه د حکومت د مشر يا غړي په توگه ټاکل کېدی شي.

د حکومت مشر به افغان زيږېدلی وي. د حکومت مشر او غړي يې د شورا له غړو او له شورا نه بهر ټاکل کېدی شي.

د شورا هر غړی چې د حکومت د مشر يا غړي په توگه وټاکل شي په شورا کې خپله څوکۍ له لاسه ورکوي.

۸۷ماده: صدر اعظم او وزيران د خپلو وظيفو چلولو په موده کې په نورو چارو نه شي بوختېدلی.

۸۸ماده: د حکومت د مشر او غړو د پاره مناسب معاش د قانون له مخې ټاکل کېږي.

۸۹ماده: حکومت د هغه چا له خوا چې د باچا له پلوه د صدر اعظم په توگه موظف شوی وي، جوړېږي.

د حکومت غړي او تگ لاره د صدر اعظم لخوا اولسي جرگې ته وړاندې کېږي او جرگه د مباحثې نه پس په حکومت باندې د باور په باب خپله فيصله کوي.

د باور د رايې د ورکولو په حال کې د حکومت د مشر او غړو د ټاکلو په باب باچايي فرمان راوځي.

ورپسې صدر اعظم د خپل حکومت تگ لاره د مشرانو جرگې ته وړاندې کوي.

۹۰ماده: کله که حکومت د صدر اعظم د مړينې يا استعفا له کبله په داسې وخت کې له منځه لاړ شي چې شورا ماته وي نو په باچايي فرمان نوی حکومت جوړېږي. د نوې تقنيني دورې په لومړي سر کې صدر اعظم د خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت تګ لاره او د حکومت غړي اولسي جرګې ته ورپيژني او د باور د رايې غوښتنه کوي.

۹۱ ماده: حکومت په دې حالتونو کې له منځه ځي:

۱ - چې صدر اعظم استعفا وکړي يا ومري.

۲ - چې اولسي جرګه د حکومت نه خپل باور بېرته واخلي.

۳ - چې د حکومت په مشر يا د حکومت په اکثرو غړو باندې د درې نوي يمې مادې د حکم سره سم د ملي خيانت تور پورې شي.

۴ - چې شورا ماته شي.

۵ - چې د شورا تقنيني دوره سرته ورسېږي.

په وروستو دوو حالتونو کې حکومت جوخت د نوې اولسي جرګې د لومړۍ غونډې سره سم له منځه ځي.

د استعفأ په صورت کې حکومت هلته له منځه ځي چې باچا يې استعفأ ومني.

چې صدر اعظم ومري نو د وزيرانو له ډلې يو تن د باچا په امر د صدر اعظم وظيفه د نوي حکومت تر جوړېدو پورې په غاړه اخلي.

په هغه صورت کې چې حکومت د درې نوي يمې مادې د حکم سره سم د ملي خيانت په تور له منځه ولاړ شي نو هر څوک چې د باچا له پلوه د صدر اعظم په توګه وټاکل شي هغه د نومړي تور په باب د لويې جرګې د فيصلې نه پس د اولسي جرګې تر لومړۍ غونډې پورې د باور د رايې حاصلولو نه مخکې د صدر اعظم وظيفې په ځای کوي. په نورو حالتونو کې له منځه تللی حکومت د نوي حکومت تر جوړېدو پورې خپل کار جاري ساتي.

۹۲ ماده: له حکومت نه د باور د بېرته اخيستلو رايه بايد څرګنده او سماسمه وي. دا رايه د هغو حکومتونو

په باب چې د دې اساسي قانون له نافذ کېدو وروسته د لومړيو دوه تقنيني دورو په موده کې منځ ته راځي د رايو د دوه ثلثو په اکثريت او د وروسته حکومتونو په باب د اولسي جرگې د غړو د رايو په اکثريت صادرېږي.

۹۳ ماده: که چېرې د دريمې برخې نه د اولسي جرگې زيات غړي د ملي خيانت په تور د صدر اعظم يا د حکومت د ټولو يا د زياتو غړو د محاکمه کېدو غوښتنه وکړي او اولسي جرگه دا غوښتنه د دوو برخو غړو د رايو په اکثريت ومني نو حکومت له منځه ځي او لويه جرگه د څېړونکي هيأت د ټاکلو له پاره جوړېږي. که چېرې لويې جرگې د هيأت د راپور له کتنې نه وروسته د دوو ثلثو غړو د رايو په اکثريت د محاکمې اجرا لازمه وگڼله نو د اولسي جرگې يو غړي ته وظيفه ورکوي چې په تورن باندې په ستره محکمه کې د عوه سوره کاندې.

د پورتني فقرې حکم په هغه حالت کې هم چلېږي چې د ملي خيانت تور په يوه يا څو تنو وزيرانو چې شمېر يې د حکومت د غړو له نيمايي څخه زيات نه وي پورې شوی وي. د دی تور په نتيجه کې د تورن لاس له کاره ويستل کېږي مگر حکومت له منځه نه ځي.

۹۴ مــاده: د دې اساسي قــانون او نورو قوانينو د حکمونو عملي کول، د محکمو د قطعي پريکړو عملي کول، د عــمــومي نظم او امن ســاتلو د پاره ضروری انتظام کول، د دولت د مالي حالت سمون او عامه شتمني ساتل، د خلکو اجتماعي-ثقافتي او اقتصادي حالت ښه کول، د خپلواکی حفاظت، د سيمې له تماميت څخه دفاع او په بين المللي ټولنه کې د افغانستان د ښيگړو او حيثيت ساتنه د حکومت وظيفه ده.

حکومت د خپلو وظيفو د سمون د پاره د قانون پر بنياد مقررات جوړوي. دا مــقــررات بايد چې د هيڅ قــانون د

عبارت او روح سره تناقض ونه لري.

۹۵ ماده: د وزیرانو ټولنه د حکومت د سیاست لویې لیکې ټاکي او هغه مقررات تصویبوي چې حکومت یې د جوړولو واک اختیار لري. صدر اعظم د وزیرانو د ټولنې مشرتوب کوي، د حکومت د فعالیت اداره او لار ښودنه کوي او په اجرا آتو کې یې یورنګي راولي.

د باچا او شورا سره د حکومت د رابطې ساتل هم د صدر اعظم وظیفه ده.

وزیران خپلې وظیفې د اداري «یوکونو» د مشرانو او د حکومت د غړو په توګه د صدر اعظم دامر او لارښودنې لاندې په هغه چوکاټ کې د ننه په ځای کوي چې دې اساسي قانون او قوانینو ټاکلي دي.

۹۶ ماده: صدر اعظم او وزیران د حکومت د عمومي سیاست له کبله په شریکه او د خپلو ځانګړو وظیفو له بابته ځانله اولسي جرګې ته مسؤل دي.

صدر اعظم او وزیران د حکومت د هغو چارو په باب هم مسؤول دي چې د هغو د پاره د دې اساسي قانون د حکمونو مطابق باچایي فرمان اخلي.

اووم فصل
قضأ

۹۷ ماده: قضائیه قوه د دولت یو خپلواک رکن دی او خپلې وظیفې د تقنینیه او اجرائیه قوو په لړ کې په ځای کوي.

۹۸ ماده: قضائیه قوه د یوې سترې محکمې او نورو محکمو نه جوړیږي چې شمار یې په قانون کې ښودل کیږي.

د قضائیه قوې په واک اختیار کې په هغو دعوو غورسي پرته ده چې پکې حقیقي یا حکمي اشخاص که څه هم دولت وي د مدعي یا مدعي علیه حیثیت لري او د قضا په وړاندې د

قانون د حکمونو سره سم دائري شي.

هیڅ قانون په هیڅ حالت کې دا نه شي کولای چې یوه قضیه یا یوه ساحه د دولت د قضایي قوی د واک اختیار له کرښي څخه په هغه ډول چې په دی فصل کې یې بریدونه معلوم شوي دي وباسي او بل مقام ته یې وسپاری.

دا حکم د عسکري محکمو د جوړیدو مخه نه نیسي. خو دا محکمي به یوازي د هغو جرمونو له پاره وي چې د افغانستان د اردو سره اړه لري. د عسکري محکمو تشکیل او واک اختیار په قانون کې ښودل کېږي.

۹۹ ماده: قاضیان د قاضي القضات په پیشنهاد د باچا له خوا ټاکل کېږي.

که چېري یو قاضي یو جرم وکړي نو ستره محکمه د ده په حال غور کوي او د ده د دفاع له اوریدو نه پس باچا ته د ده د عزل پیشنهاد وړاندی کولی شي.

هر کله چې د باچا له خوا د دغه پیشنهاد ملاتړ وشي نو قاضی د خپلی وظیفی نه معزولیږي. د قاضیانو بدلول، او چتول، پوښتیدل او د تقاعد پیشنهاد یې د قانون د حکمونو سره سم د ستري محکمی په واک اختیار کې دي.

د قاضیانو د پاره د قانون له پلوه مناسب معاش ټاکل کېږي.

قاضیان نه شي کولای چې د خپلو وظیفو په وخت کې په نورو چارو بوخت شي.

۱۰۰ ماده: د افغانستان په محکمو کې محاکمه په ښکاره ډول کېږي او د قانون د حکمونو سره سم هر څوک دور تلو حق لري.

محکمه کولای شي چې په هغه گوښو حالاتو کې چې قانون ښودلي دي پټی غونډی وکړي خو د حکم اورول به هرومرو ښکاره وي. محکمی مکلفي دي چې د خپل ورکړي حکم سره یو ځای به په فیصله کې د حکم

سببونه هم څرګندوي.

۱۰۱ ماده: د محکمو د ټولو قطعي پریکړو عملي کول واجب دي. خو د چا د مرګ د حکم په حالت کې د تعمیل د پاره د باچا منظورول شرط دي.

۱۰۲ ماده: محکمې چې پر کومو پېښو باندې غور رسي کوي په هغو کې د دې اساسي قانون او د دولت د قوانینو حکمونه پر ځای کوي.

که د غور رسی لاندې پېښو د یوې پېښې په باب په اساسي قانون او د دولت په قوانینو کې کوم حکم نه وي نو محکمې د اسلامي شریعت د حنفي مذهب د کلي اساسونو له مخه په هغه چوکاټ کې د ننه چې دې اساسي قانون ښودلي دي، په دغه باب یو داسي حکم راباسي چې د دوی په نظر کې څومره چې ممکنه وي عدالت تر ټولو په ښه توګه لاس ته راوړي.

۱۰۳ ماده: د جرمونو څېړنه د قانون د حکمونو سره سم د مدعي العموم له خوا چې د دولت په اجرائیه قوه پورې تړلې دی کېږي.

۱۰٤ ماده: د دې اساسي قانون د حکمونو د رعایت سره هغه قاعدې چې د محکمو د اجرا آتو او تشکیلاتو او د قاضیانو له چارو سره اړه لري د قانون له پلوه سمېږي.

د دې قوانینو لوی هدف دا دی چې په قضایي مرافقو تشکیلاتو، واک اختیار او د محاکمې د عمل په لارو کې یووالی راشي.

۱۰۵ ماده: ستره محکمه له نهو غړو جوړېږي، چې ټول د باچا له پلوه ټاکل کېږي.

باچا د سترې محکمې غړي د داسې خلکو له منځه غوره کوي چې دغه صفتونه ولري:

۱- د عمر پنځه دېرش کاله یې پوره کړي وي.

۲- د شپږ څلویښتمې مادې په حکم برابر د شورا په غړیتوب باندې د

غوره کیدو جوګه وي.

۳- د حقوقو په علم- ملي هدفونو او د افغانستان په حقوقي نظام باندې په پوره اندازه پوه وي.

باچا د ستري محکمې يو غړی چې عمر يې تر څلويښتو کم او له شپيتو زيات نه وي د قاضي القضات په حيث ټاکي. باچا کولی شي چې د قاضي القضات او ستري محکمې د غړو په مقرري باندې د مقرري له وخته هر لس کاله پس نوی نظر وکړي. د دی حکم او د يوولس او شپږمي مادی د حکم نه پرته په بل هيڅ ډول قاضي القضات او د ستري محکمې غړي له خپلو وظيفو نه ويستل کيدی نه شي.

د هغه حالت نه غير چې په يوولس او شپږمه ماده کې بيان شوی دی، قاضي القضات او د ستري محکمې غړي د خدمت د دوری له ختميدو نه وروسته تر عمره پورې د خدمت د دوری د ټولو مالي ښيګړو نه فايده اخلي.

د خدمت د دوری د ختميدو نه وروسته قاضي القضات او د ستري محکمې غړی د حکومت مشرتوب يا غړيتوب او د دولت ماموريت نه شي کولی.

قاضي القضات او د ستري محکمې غړي نه شي کولی چې د وظيفي د چلولو په موده کې يا تر هغې وروسته په سياسي ګوندونو کې ګډون وکړي.

۱۰٦ ماده: که چيري د اولسي جرګې د دريمي برخې نه زيات غړي د وظيفي د اجرا نه د راپور ته شوي جرم په تور د قاضي القضات يا ستري محکمې د يوه يا څو تنو غړو د محکمې غوښتنه وکړي او جرګه د دوو ثلثو غړو د رايو په اکثريت دا غوښتنه ومني نو د تورن لاس له کاره ويستل کيږي او د څيړونکي ډلګی د ټاکلو له پاره لويه جرګه جوړيږي. که چيري لويه جرګه د ډلګی د راپور له کتنې وروسته

د دوو ثلثو غړو د رايو په اکثريت د تورن محاکمه لازمه وبولي نو يو غړی په تورن باندی د دعوا سورولو او د اتو تنو يو ډلگی د محکمی د چلولو د پاره ټاکي.

دا ډلگی د مشرانو جرگي د مشر په مشرتوب د هغی جزايي محکمی د تگ لاری سره سم تورن محاکمه کوي چي په ستره محکمه کي پری عمل کيږي او که چيري په تورن باندي جرم ثابت شي نو دی د وظيفی نه معزولوي او سزا ورکوي.

۱۰۷ ماده: ستره محکمه د افغانستان نهايي قضايي مرجع ده.

ستره محکمه د دی اساسي قانون او قوانينو د حکمونو سره سم د محکمو اجراآت او تشکيلات او د دولت قضايي چاري سموي.

ستره محکمه د محکمو د اداري چارو د سمون د پاره ضروري لاری چاری برابروي.

د قضايي قوی بودجه د قاضي القضات له خوا د حکومت په سلا جوړيږي او د ستری محکمی له منلو وروسته د دولت د بودجی د يوی برخی په څير د حکومت په لاس شورا ته وړاندی کيږي.

د قضايي قوی د بودجی د لگولو واک اختيار د ستری محکمی په لاس کي دی.

د قضايي قوی د مامورينو او نورو اداري کار کوونکو په باب د دولت د مامورينو او نورو اداري کار کوونکو د قوانينو حکمونه نافذ دي، خو د دوی ټاکل، او چتول، عزل، پوښتيدل او تقاعد ورکول د قانون سره سم د ستری محکمی له پلوه کيږي.

اتم فصل

اداره

۱۰۸ ماده: د افغانستان اداره د دی فصل د حکمونو سره سم د مرکزيت په اساس ولاړه ده.

مرکزي اداره د قانون له مخې په يو شمير اداري «يوکونو» باندې ويشله کېږي چې د هر يوه مشري د يو وزير په لاس کې ده.

د سيمه ايزې اداري يوک ولايت دى د ولايتونو شمير، سيمه، برخې او تشکيلات د قانون له مخې ښودل کېږي.

۱۰۹ ماده: په هر ولايت کې يوه د ولايت جرگه جوړيږي. د ولايت جرگې غړي د ازادو او عامو، سماسمو او پټو انتخاباتو له لارې د ولايت د خلکو له خوا غوره کېږي.

ولايت جرگه د خپلو غړو له منځه يو تن د مشر په توگه غوره کوي.

ولايت جرگه لکه چې په قانون کې ښودل کېږي د دولت د انکشافي هدفونو په پوره کولو کې برخه اخلي او هم دا جرگه د ولايت د چارو د ښه کېدو او د ولايت د عمومي اوضاعو د انکشاف د پاره د ولايت حکومت ته سلا ورکوي.

ولايت جرگه خپلې وظيفې د ولايت د حکومت په ملگرتيا سرته رسوي.

د ولايت جرگې د غړو د پاره د قانون له پلوه مناسب معاش ټاکل کېږي.

۱۱۰ ماده: د سيمه ايزې اداري د سمون د پاره داسې قوانين جوړيږي چې په هغو کې د دې فصل د حکمونو رعايت کېږي.

د دې قوانينو په مقصدونو کې يو دا هم دى چې دا قسم جرگې ترکليو پورې وغځيږي او په سيمه ايزه اداره کې د دوى د ورځ په ورځ زياتيدونکې گډون مطلب پوره شي.

۱۱۱ ماده: د ښاري چارو د اداري د پاره ښاروالي جوړيږي.

د ښارواليو ټولنې د ازادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو له لارې جوړيږي.

د دې فصل د حکمونو د رعايت

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره په ښاروالیو پوری تړلی چاری د قانون له پلوه سمیږي.

۱۱۲ ماده: اداري وظیفی د اداري مامورینو او نورو کار کوونکو په لاس په ځای کیږي.

د مامورینو او نورو اداري کار کوونکو د پاره د قانون له مخه مناسب معاش ټاکل کیږي.

د مامور ینو او نورو اداري کار کوونکو حقونه او وظیفی په قانون کې ښودل کیږي.

نهم فصل
د اضطرار حالت

۱۱۳ ماده: که چیري د جنګ، د جنګ دخطر، د سختی الي ګولي یا بل دغسی حالت له کبله چې مملکت ته خطره راپورته کړي او د خپلواک او ملي ژوند ساتنه په هغه لار چې دی اساسي قانون ښودلی ده ناممکنه شی نو د باچا له خوا د اضطرار حالت اعلامیږي.

که د اضطرار حالت له دری میاشتو نه اوږد شي نو د هغه د جاري ساتلو له پاره د لویی جرګې مننه شرط ده.

۱۱۴ ماده: د اضطرار په حالت کې باچا اختیار لري چې د شورا ټول یا ځیني واکونه د حکومت په لاس کې ورکړي.

۱۱۵ ماده: داضطرار په حالت کې حکومت کولی شي چې د ستري محکمی د موافقی اخستلو نه وروسته داساسي قانون د لاندنیو حکمونو چلند د تقنیني فرمانونو له مخه یا وځندوي او یا پری قیدونه ولګوي:

۱ - داته ویشمی مادی دلومړی فقری حکم.

۲ - د نهه ویشمي مادی د دریمی فقری حکم.

۳ - دد یرشمی مادی د دوهمی فقری حکم.

۴ - دد یرشمي مادی د دوهمی فقری حکم.

۵ - د دري ديرشمي مادی دلومړی فقری حکم .

۱۱۶ ماده: داضطرار په حالت کې ياچا پايتخت د کابل دښار نه بل ځای ته موقتاً ليږدولی شي .

۱۱۷ ماده: که چيري داولسي جرگې تقنيني دوره ياد مشرانو جرگې دڅينو غړو د خدمت دوره داضطرار دحالت په موده کې ختمه شي باچا کولی شي چې نوي انتخابات وځنډوي او داولسي جرگې تقنيني دوره يا دمشرانو جرگې دنوموړو غړو دخدمت دوره داضطرار دحالت ترپايه اوږده کاندی .

نوي انتخابات داضطرار دحالت په ختم پسی سملاسي اجرا کيږی .

۱۱۸ ماده: داضطرار په حالت کې اساسي قانون نه تعديليږی .

۱۱۹ : داضطرار دحالت دختميدو سره جوخت ټول هغه اقدامات چې ديوسل پنځلسمی مادی له مخه شوی وی له اعتباره پريوځی.

هغه اقدامات چې ديوسل څورلسمي مادی له مخه شوي وی داضطرار د حالت دختميدو وروسته دشورا دلومړی غونډی دنيټې نه په يوه مياشت کې دننه دنه شورا ته وړاندې کيږي .

او که چيری شورا هغه ونه مني نو له اعتباره غورځيږي.

که چيري داضطرار په حالت کې داسي يو حکومت جوړشوی وی چې ديوسل څلولسمي مادي له مخي ئې داولسي جرگې دباور رايه نه وی اخستې نو د اضطرار دحالت په ختميدو پسې سملاسي په حکومت باندی دباور درايي موضوع په اولسی جرگه کې تر بحث لاندی راځی او فيصله وربانذی کيږي.

لسم فصل

تعديل

۱۲۰ ماده: د دی اساسي قانون د

حکمونو سره سم د اسلام د پیروۍ اصل او د مشروطه باچايي اساس او په اتمه ماده کې راغلي ارزښتونه تعدیل کیدلی نه شي.

د اساسي قانون نوری برخی د وزیرانو د ټولنی یا د اولسي جرگې یا د مشرانو جرگې د دریمی برخی غړو په پیشنهاد د دی فصل د حکمونو سره سم تعدیل کیدی شي.

۱۲۱ ماده: د تعدیل پیشنهاد لویه جرگه گوري او که چیری د لویی جرگې د غړو اکثریت د تعدیل ضرورت ومني نو د خپلو غړو له منځه یوه ډلگی د تعدیل د طرحي د تیارولو د پاره ټاکي. دا ډلگی د وزیرانو د ټولنی او ستری محکمی په سلا طرح جوړوي او لویي جرگې ته یې وړاندې کوي.

که چیری لویه جرگه د غړو په اکثریت د تعدیل طرحی ومني نو طرح باچا ته وړاندی کیږي، باچا شورا ماتوي، د تعدیل د طرحی نه ټول اولس خبروي او د نوو انتخاباتو تاریخ اعلانوی. د شورا د ماتیدو نه وروسته د څلورو میاشتو په موده کې د ننه د نوي انتخابات کیږي.

۱۲۲ ماده: د شورا په پرانستلو او د حکومت جوړیدو پسی سم باچا لویه جرگه راغواړي. لویه جرگه د تعدیل طرح گوري او متن یې مني یا نه مني.

د لویی جرگې تصویب په دی باب د غړو د دوو برخو په اکثریت کیږي او د باچا په ښکوللو نافذ کیږي.

یوولسم فصل
انتقالي حکمونه

۱۲۳ ماده: د دی فصل د محتویاتو له رعایت سره د دی اساسي قانون حکمونه له هغی تاریخ نه نافذ کیږي چې د باچا له پلوه ښکوللي او اعلام شي.

۱۲۴ ماده: د باچا له پلوه د دی اساسي قانون د اعلامیدو نه وروسته د ملي شورا او د اعیانو مجلسونه

ړنګيدلي ګڼل کېږي.

۱۲۵ مــاده: نوی شــورا د ۱۳۴۴ هجـري شـمـسي کــال د مـيزان په دوه ويشتمه ورځ پرانستله کېږي.

د دی اساسي قــانون د اعلاميدو او د نوی شــورا د پرانســتلو تر منځ دوره دانتقال دوره ګڼل کېږي.

د انتـقال په دوره کې د شـورا واک اختيار حکومت ته سپارل کېږي.

هغـه تقنيني فـرمانونه چې د انتقال په دوره کــې د دی فـصل په حکمـونو برابر راوځي داووه او يا يمي مـــادی د حکم سره سم شورا ته ښودل کېږي.

که چېری د انتقالي دوری په موده کې يو داسی حالت پيداشي چې د دی اساسي قــانون د حکمـونو سـره سم د لويي جرګې دائريدل غواړي نو د شورا او اعيانو ړنګ شوي مجلسونه را بلل کـېږي او د اته اويا يمی مـادی سـره سم لويه جـرګـه جوړيږي. څـرنګه چې د نوموړي حالت د راپيدا کيدو په وخت کې لا د ولايتـو جـرګې نه دي جـوړی شـوی نو ځکه لويه جرګه بې د ولايتـو د جرګو له مشرانو څخه جوړيږي.

۱۲۶ مــاده: په انتـقـالي دوره کې د حـکومـت په وظـايفــو کـــې دا چارې شاملې دی:

۱ - چې دانتــخــاباتو، اســاسی تشـکـيلاتو، مـطبوعــاتو او د قـضـايی واک اخـتـيـار او تـشـکـيـلاتو په باب تقنيني فـرمـانونه جوړ او د ښکوللو له پاره يې باچا ته وړاندې کړی.

۲ - چې د ســيــاسي ګـوندونو او ولايتی جرګو د قوانينو مسودې تياری او هغې شـورا ته يې وړاندې کړی چې د انتقالي دورې نه وروسته جوړيږی.

۳ - چې د دې اســاسي قـــانون د حکمـونو د عملی کولو له پاره ضروری اقدامات وکړي.

۱۲۷ ماده: ستره محکمه د ۱۳۴۶ هجـري شـمـسـي کـال د مـيزان په دوه ويشتمه نېټه جوړيږي.

که چېرې د انتقالي دورې په موده کې د دې اساسي قانون د پنځلسمې، اووه لسمې، نولسمې، یووېشتمې، دوه وېشتمې او یوسل پنځلسمې مادې د عملي کولو ضرورت پیښ شي نو د دغو مادو حکمونه د سترې محکمې یا قاضي القضات د ګډون نه پرته عملي کېږي.

د دې اساسي قانون د نافذ کېدو او د سترې محکمې د جوړېدو تر منځ موده کې باچا صلاحیت لري چې د سترې محکمې د وظیفې د اجرا د تأمین د پاره ضروري تدبیرونه برابر کړي.

۱۲۸ ماده: ټول هغه قوانین چې د دې اساسي قانون د نافذ کېدو نه مخکې منځ ته راوتلي دي په دې شرط نافذ ګڼل کېږي چې د دې اساسي قانون له حکمونو سره تناقض ونه لري او نویو قوانینو لغوه کړي نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانستان دجمهوري دولت اساسي قانون

بسم الله الرحمن الرحيم

دافغانستان دجمهور رئیس ښکولل

دلوی خدای په نامه او دافغانستان دنجيبو خلکو دنیکمرغی په هیله زه محمد داؤد دافغانستان لومړنی جمهور رئیس دهغې وظیفې په اساس چې دجمهوری دولت دلومړنۍ لويې جرگې نماينده گانو د ۱۳۵۵ هجري لمريز کال دسلواغې دمیاشتې دپنځه ويشتمې نيټې دمصوبې په استناد دراېو په اتفاق ماته راسپارلې ده نن دپنجشنبی په ورځ د ۱۳۵۵ هجری لمريز کال دکب دمیاشتی په پنځمه نیټه د افغانستان په مرکز کابل کې دا اساسي قانون توشيح کوم او انفاذ يې اعلاموم.

دافغانستان دجمهوری دولت لومړنی جمهور رئیس محمد داؤد

۱۳۵۵ کال دکب پنځمه

سریزه

له هغه ځایه څخه چې ملتونه او ټولنې د تاریخ په اوږدو کې تل د تحول او تکامل په حال کې دي او له هغه ځایه چې دا واقعیت زموږ په تاریخي ژوند کې د یو ملت او د بشري ټولنې د یو جز په حیث ښکاره شویدی، له دې کبله:

دیو داسې پتمن ژوند د تأمینولو د پاره چې د عدالت او کفایت په متینو بنسټونو ولاړ وي او د نیکمرغۍ او هوساییې او اطمینان څخه ډک وي.

د ۱۳۵۲ کال د چنګاښ د شپږویشتمې نیټې د ملي، اجتماعي، اقتصادي، سیاسي او فرهنګي سپیڅلو ارمانونو د تأمینولو د پاره، د ملي یووالي د ورځ په ورځ زیاتیدونکي ټینګښت او پیاوړتیا تضامن او تساند او د اجتماعي عدالت د تأمینولو او زمونږ په ټولنه باندې د حاکمو عیني او ذهني شرایطو، ملي فرهنګ او تاریخي واقعیتونو سره سم په مترقي او مثبته توګه د تضادونو د محوه کولو د پاره، زموږ د هیواد د خلکو د پرتمینې ماضي او برمیال تاریخ ته د ژورې درناوي او د هیواد د خپلواکۍ او ملي هویت د ساتنې په لاره کې د دوی پرله پسې مبارزې او د دوی د تاریخي او انساني رسالت د پرځای کولو د پاره.

په لوی خدای (جل جلاله) باندې د ایمان درلودلو او د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو په پیروی او په پای کې د دې ټولو هدفونو او مقصدونو د تحقق د پاره.

مونږ د افغانستان خلکو د عصر د غوښتنو او شرایطو په درک کولو سره تصمیم نیولی دی چې خپل ملي ژوند د آزادۍ، ترقۍ، حق، عدالت او سولې پر بنسټ د ورورګلوۍ او سمسمي د اصولو سره سم او د ژوند فلسفه او

دهیواد د نن او سبا ورځې د نسلونو سرنوشت دافغانستان د ۱۳۵۲ کال دچنګاښ دشپږویشتمې نیټې دملي او مترقي انقلاب داساسي او اقتصادي هدفونو پربنا ټینګ کړو.

ددې حقایقو په درک کولو سره مو دغه ملي وثیقه دجمهوري دولت داساسي قانون په حیث دافغانستان دنجیبو خلکو دمادي او معنوي نیکمرغۍ هوساینې او پرمختګ دپاره دخپل ځان او راتلونکو نسلونو دلار ښودنې دپاره وضع کړه.

لومړی فصل

اساسی هدفونه

لومړۍ ماده:

دخپلواکۍ، ملي حاکمیت او د خاوري دتمامیت څخه دفاع کول.

دوهمه ماده:

دقدرت اجرا کول دخلکو له خوا چې اکثریې بزګران، کارګران، منورین او ځوانان دي.

دریمه ماده:

دفکر او عمل تر منځ دیووالي ټینګښت دخلکو دپوره ونډې اخیستلو په تکل دهیواد دمادي او معنوي جوړښت او پراختیا دپاره.

څلورمه ماده:

دیوې داسې دموکراسۍ تأمین چې په اجتماعي عدالت او دخلکو په ګټو ولاړه وي.

پنځمه ماده:

د آزادۍ او انساني کرامت درناوی او دهر رنګه کړاو او توپیر دمنځه وړل.

شپږمه ماده:

دجمهوري نظام ورځ په ورځ زیاتیدونکی ټینګښت او پیاوړتوب.

اوومه ماده:

دافغانستان دخلکو داکثریت په ګټه ددې اساسي قانون دارزښتونو او بنسټونو سره سم دژورو، بنیادي او پرله پسې اقتصادي او اجتماعي

او ښتونونو منځ ته راوستل.

اتمه ماده:

د هر ډول استثمار له منځه وړل.

نهمه ماده:

د کار د حق تضمينول

لسمه ماده:

د خلکو د خدمت د پاره په اجباري توګه د لومړنيو ښوونو تأمين او تعميم او د علمي او فني کادرونو د روزنې او بشپړتيا په منظور په وړيا ډول د ثانوي عمومي، مسلکي او عالي زده کړو پراختيا او پرمختيا.

يوولسمه ماده:

د عامې روغتيا د ښه والي او ساتنې د پاره د وقايوي او معالجوي طب پراختيا.

دوولسمه ماده:

د ملګرو ملتونو د منشور د اساسونو او د بشر د حقوقو د جهاني اعلاميې د رناوي او د عادلانه سولې ملاتړ.

په نتيجه کې د يوې هوسا او پرمختللې ټولنې جوړول چې د وروری، سمسمي، مرستې او د انساني کرامت د ساتنې په بنسټ ولاړه وي.

دوهم فصل

اقتصادي بنسټونه

ديارلسمه ماده:

منابع لکه کانونه، ځنګلونه او انرژی، لوی صنايع، مخابرات، د هوايي او ځمکني ترانسپورت مهم تأسيسات، بندرونه، بيمې، بانکونه، د خوراکي موادو د برابرولو مهم تأسيسات، لرغوني او تاريخي آثار د قانون د حکمونو سره سم د ملت شتمني ده او اداره يې په دولت پورې اړه لري.

څوارلسمه ماده:

د زراعتي ملکيت لوړه اندازه د ځمکو د اصلاحاتو د قانون له پلوه تثبيت او ټاکل کيږي.

پنځلسمه ماده:

ځانګړي ملکيتونه او تشبثات داستثمار د منځه وړلو د اصل په ملاتړ دقانون په وسيله تنظيميږي.

شپاړسمه ماده:

حکومت د لګښت او پيدا ينبت تعاوني شرکتونه او کوپراتيفونه دخلکو په ګډون او دخلکو داکثريت په ګټه دقانون دحکمونو سره سم تشويقوي، ملاتړ يې کوي او لار ښوونه ورته کوي.

اوولسمه ماده:

د منځنيو، وړو او لاسي صنايعو په ساحه کې ځانګړي تشبثونه او پانګې اچول دقانون دحکمونو سره سم تشويق کيږي، ملاتړ يې کيږي او لارښوونه ورته کيږي.

اتلسمه ماده:

دهېواد سوداګري دلارښودل شوې سوداګرۍ په اساس چې د خلکو داکثريت په ګټو ولاړه ده دقانون دحکمونو سره سم تنظيميږي.

نولسمه ماده:

ماليه داجتماعي عدالت په بنسټ دقانون دحکمونو سره سمه اخيستل کيږي.

دريم فصل

دولت

شلمه ماده:

افغانستان يو جمهوري، دموکراتيک، خپلواک، يو موټی اونه بيليدونکی دولت دی.

يوويشتمه ماده:

ملي حاکميت په افغانستان کې په خلکو پورې اړه لري.

دافغانستان ملت ټول هغه افراد دي چې دقانون له حکمونو سره سم دافغانستان ددولت تابعيت لري.

دافغانستان دملت دافرادو په هر يو فرد باندې دافغان دکلمې اطلاق کيږي.

دوه ویشتمه ماده:

دافغانستان دین داسلام مقدس دین دی.

دملت هغه کسان چې مسلمانان نه دي په هغو حدودو کې دننه چې د آدابو او عامې هوساینې په هکله یې قوانین ټاکي آزاد دي چې خپل مذهبي مراسم په ځای کړي.

درویشتمه ماده:

دافغانستان دژبو له جملې څخه پښتو او دري رسمي ژبې دي.

څلیرویشتمه ماده:

دافغانستان دبیرغ رنګ تور، سور او زرغون دی، چې دارنګونه په افقي ډول په ټاکل شوو اندازو له پورته مخ په ښکته واقع دي او دکینې خوا په پاسنۍ برخه کې یې ددولت ملي نښان لګیدلی دی. دبیرغ او ملي نښان تعریف او اندازه دقانون له خوا ښودل کېږي.

پنځه ویشتمه ماده:

دافغانستان دجمهوري دولت وسله والې قواوې چې دملي انقلاب هدفونو ته وفا دارې او په خپلو ملي عنعناتو ټینګې ولاړې دي دخلکو دخدمت له پاره دحکومت داوامرو تابع دي.

دافغانستان دقلمرو نه دفاع دوسله والو قواوو په غاړه ده او دوسله والو قواوو دعالي شورا دلارې په ملي فعالیتونو کې برخه اخلي.

شپږویشتمه ماده:

دافغانستان اداره دقانون د حکمونو سره سم دمرکزیت په اصل ولاړه ده.

دافغانستان مرکز دکابل ښار دی.

څلورم فصل

دخلکو حقونه اووجیبې

اووه ویشتمه ماده:

دافغانستان ټول خلک ښځې وي که نر بې له تبعیض او امتیاز دقانون په وړاندې یو شان حقونه او وجیبې لري.

اته ویشتمه ماده:

آزادي دانسان طبیعي حق دی پرته له هغـــو حـــالاتو چې دنورو آزادي، شرافت یا عـمومی ښیګړو امنیت او ملي مـصلحـتـونو ته ډکـه یازیان ورسوي. داحق دقـانون له خوا ښودل کېږي.

نهه ویشتمه ماده:

هر افـغـان چه دعـمر اتلس کـاله یې پوره کړي وي دقـانون دحکمـونو سره سم درای ورکولو حق لري.

دېرشمه ماده:

دذمې برائت اصلي حـالت دی. تر ځو پورې چې تورن دواکمنې محکمې له خـوا په قطعي حکم سـره په جـزا محکوم نه شي بی ګناه ګڼل کېږی.

هېڅ عمل بې دقانون له حکمه جرم نه ګـڼل کـېږي. هیـچـاتـه جزا نـه شي ورکول کیدای مګر د واکمنې محکمی دحکمه سره سم.

هېچـاتـه جزا نه شي ورکول کـیدی مګر دیو داسی قـانون دحکمـه سره سم چې ددغه تهمتی کارله کولو نه ړومبی نافذ شوی وی.

هېڅـوک تعـقـیب کـیدلی، نیـول کـیدلی یا توقـیف کـیدلی نه شي مګر دقانون دحکمونو سره سم.

یو دېرشمه ماده:

جـرم دهرچا خـپل ځـاني شی دی.

دتورن تعـقـیـبول، نیـول، توقـیـفول او سزاورکول بل هیچاته نه ورغځېږي.

کـړول او له انـســانی کـرامت نـه مخالفه سزا تیاکل نا روا دي.

هرڅـو ک حق لري چې دهغــه تور دلرې کـولـو په غـرض چې دقـانون له مخې پرې لګول شوی وي دځان ددفاع دپاره وکیل ونیسي.

دوه دېرشمه ماده:

دچا پوروړي کـېـدل دپوروړي دآزادۍ دسلبـیـدو یا کـمـیـدو سـبب کیدای نه شي.

دپور ویستلو لاری، چارې د قانون

له خوا ښودلې کېږي.

درېيمه ماده:

هر افغان حق لري چې د خپل هېواد د سيمې هر ځای ته ولاړ شي او هلته استوګنه غوره کړي پرته له هغو ځايو څخه چې قانون منع کړي وي.

همدا رنګه هر افغان حق لري چې د قانون د حکمونو سره سم د افغانستان نه د باندې سفر وکړي او بېرته افغانستان ته راشي.

څلورمه ماده:

هېڅ افغان په افغانستان کې د ننه او يا د افغانستان نه د باندې په شړلو محکوميدلی نه شي.

هېڅوک په يوه ځای کې له ميشته کيدلو او يا د هغه ځای نه بل ځای ته د ليږديدلو څخه منع کيدای نه شي مګر په داسې حالاتو کې چې قانون د امنيت او عامه ګټو د تأمين په منظور اجازه ورکړې وي.

هېڅ افغان د يو جرم په تور بهرني دولت ته سپارل کېدای نه شي.

پنځمه ماده:

د هر چا کور د بلوسې نه په امن دی، هېڅوک حتی دولت هم د اوسيدونکي د اجازې ياد يوې واکمنې محکمې له حکمه پرته او پې د هغو حالاتو او لارو چارو چې په قانون کې څرګندې ښودل شوې دي د چا کور ته ننوتلی او هغه لټولی نه شي.

د مشهود جرم په وخت کې مسؤول مامور د يو چا کور ته بې د هغه د اجازې يا د محکمې د مخکينۍ اجازې څخه په خپل مسؤوليت ننوتلی شي او هغه لټولی شي خو دغه مامور په دې مکلف دی چې د ننوتلو او لټولو نه وروسته د قانون د خوا په ښودل شوې مودې کې د ننه د محکمې حکم ترلاسه کړي.

شپږمه ماده:

ملکيت د بلوسې نه په امن دی.

د هيچا ملکيت د قانون د حکم او د يوې واکمنې محکمې د فيصلې نه پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصادره کېدلای نه شي، د خصوصي ملکیت استملاک یوازې د عمومي ښېګڼو د پاره د عادلانه عوض په بدل کې د قانون د حکمونو سره سم جواز لري.

هېڅوک د ملکیت له لاس ته راوړلو او تصرف څخه منع کېدای نه شي مګر د قانون په پولو کې.

د ملکیت د استعمال لارې چارې د عامو ښېګړو د پاره د قانون د پلوه تنظیم او ښودل کېږي.

اووه دېرشمه ماده:

د هر چا د مخابرې آزادي او پټوالی په لیک سره وي که په تیلفون که په تیلګراف او یا په کومه بله وسیله د بلوسې نه په امن دی.

دولت د چا د مخابرې د پلټنې حق نه لري مګر د قانون د حکمونو سره سم. په سملاسي حالاتو کې چې قانون ښودلي دي مسوول مامور بې له دې چې لومړی له محکمې څخه اجازه واخلي په خپل مسؤولیت سره کولی شي چې مخابرې وپلټي.

دغه مامور په دې مکلف دی چې د پلټنې څخه وروسته په هغه موده کې چې قانون ښودلې ده د محکمې حکم ترلاسه کړي.

اته دېرشمه ماده:

د فکر او بیان آزادي د بلوسې نه په امن ده.

هر افغان حق لري چې د قانون د حکمونو سره سم په وینا، لیکنه، تصویر او یا داسې نورو وسیلو سره خپل فکر څرګند کړي.

د چاپخانو د تأسیس او د مطبوعاتو د خپرولو اجازه او امتیاز د قانون د حکمونو سره سم یوازې د افغانستان اتباعو ته ورکول کېږي. د لویو چاپخانو، د رادیو او تلویزیون، د عامو خپرونکو کار ځیو تأسیس او چلول یوازې په دولت پورې اړه لري.

نهه دېرشمه ماده:

دافغانستان اتباع حق لري چې دروا او سوله ناکو مقصدونو د پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم بې وسلې ټولنه وکاندې.

ثلوېښتمه ماده:

دافغانستان دخلکو دسیاسي روزنې او اجتماعي غوښتنو دخرګندولو په منظور تر هغه وخته چې دا آرزو ترسره کېږي او طبیعي ودې ته رسېږي په هیواد کې دملي انقلاب دګوند په لارښود نه کوم چې دافغانستان دخلکو د ۱۳۵۲ - کال دچنګاښ دشپږویشتمې نیتې دمترقي او اولسي انقلاب بنسټ ایښودونکی او مخکښې ګوندی یوازی یو ګوند یز سیستم ټینګ وی.

یو څلوېښتمه ماده:

کار دهر افغان چې دکولو وس یې ولري حق، شرف او دغاړې فرض دی.

دکار د تنظیم د پاره چې کوم قوانین جوړېږي دهغوی لوی هدف یوې داسې مرحلې ته رسېدل دي چې په هغې کې دټولو زیارکښانو، کروندګرو، کاریګرو او اصنافو حقونه او ښیګړې وساتلې شي، دکار مناسب حالات راپیدا شي او دکاریګرو او کارفرمایانو تر مینځ روابط په عادلانه او پر مختللي ډول تنظیم شي.

دکسب او کار غوره کول په هغو شرایطو کې دننه چې قانون ټاکلي دي آزاد دي.

دوه څلوېښتمه ماده:

دافغانستان اتباع داهلیت له مخې او دقانون دحکمونو سره سم د دولت دخدمت دپاره منل کېږي.

دری څلوېښتمه ماده:

بیګار که د دولت له پاره هم وي ناروا دی.

دبیګار بندیز دهغو قوا نینود عملي کولو په لاره کې چې دعمومي ښیګړو په نیت د یو ځایي کار دسمبټ دپاره جوړېږي کوم خنډ نه راپورته

کوي.

څلورڅلوېښتمه ماده:

هر افغان مکلف دی چې دولت ته ماليه او محصول ورکړي.

هېڅ راز ماليه او محصول بې دقانون له حکمه نه شي ترل کيدای.

دماليې او محصول اندازه او دهغو دور کولو لارې چارې يې داجتماعي عدالت سره سم دقانون له خوا ښودلې کېږي.

داحکم په خارجي اشخاصو باندې هم چلېږي.

پنځه څلوېښتمه ماده:

دهېواد څخه دفاع دافغانستان دټولو اتباعو سپېڅلې وظيفه ده.

دافغانستان ټول اتباع دقانون دحکمونو سره سم دعسکري خدمت په کولو مکلف دي.

شپږڅلوېښتمه ماده:

داساسي قانون له حکمونو سره سم چلېدل، دجمهوري نظام او د ۱۳۵۲ کال دچنگاښ دشپږويشتمې نيتې

دانقلاب دهدفونو سره وفاداري، دجمهور رئيس درناوی کول، قوانينو ته غاړه ايښودل، عمومي نظم او امن ته پاملرنه، دهيواد دښيگړو ساتل او په ملي ژوندکې گډون کول دافغانستان دټولو خلکو وظيفه ده.

اووه څلوېښتمه ماده:

هېڅوک نه شي کولی چې ددې اساسي قانون دمندرجه حقونو او آزاديو څخه په استفادې سره ملي خپلواکي، دخاورې تماميت، ملي وحدت او هغو غوښتنو ته چې دخلکو داکثريت په ښيگړو ولاړې وي او يا د ۱۳۵۲ کال دچنگاښ دشپږويشتمې نيتې دانقلاب نورو هدفونو ته ډکه او زيان ورسوی.

پنځم فصل
ملي جرگه

اته څلوېښتمه ماده:

ملي جرگه دافغانستان دخلکو دارادې څرگندويه ده او دټول ملت

څخه نمايندګي کوي.

نهه څلوېښتمه ماده:

د ملي جرګې غړي چې پنځوس په سلو کې يې کروندګر او کاريګر تشکيلوي د ګوند له پلوه پيشنهاد او د آزادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو د لارې د قانون د حکمونو سره سم د يوې څلور کلنۍ مودې د پاره د خلکو له خوا غوره کېږي.

د دې مقصد د پاره افغانستان په انتخابي ونډونو ويشل کېږي.

د ونډونو شمير او سيمه د قانون له مخې ټاکل کېږي.

پنځوسمه ماده:

د ملي جرګې د وکيلانو د غوره کيدو لارې چارې، شرطونه او د دوی وظيفې به د قانون د حکمونو سره سمې تنظيمېږي.

د يوه وکيل د انتخاب په قانوني والي باندې د اعتراض او د ده د غړيتوب د وثيقې کره کتنه د ملي جرګې د داخلي وظايفو د اصولو سره سم تر اجرا لاندې نيوله کېږي.

يو پنځوسمه ماده:

د وکيل څخه د وکالت د امتياز سلبول د ملي جرګې د غړو د درې برخو څخه د دوو برخو په موافقې سره کيدی شي.

دوه پنځوسمه ماده:

د انتخاب کوونکو شرطونه د انتخاباتو په قانون کې ښودل کېږي.

هغه څوک چې د ملي جرګې د غړيتوب د پاره غوره کيږي په کار دي چې د انتخاب کوونکو په شرطونو سربيره د غه صفتونه هم ولری:

١ - بايد د ملي جرګې په غړيتوب باندې د غوره کيدونه لومړی يې لږ تر لږه لس کاله پخوا د افغانستان د دولت تابعيت حاصل کړی وي.

٢ - د محکمې له خوا د سياسي حقونو څخه په محرومي محکوم شوی نه وي.

۳- د انتخاب په وخت کې یې د خپل عمر پنځه ویشتم کال پوره کړی وی.

دری پنځوسمه ماده:

د ملي جرګې هر یو غړی حق لري چې د جرګې د ننه د هغه موضوع په باب چې خبرې پرې رواني وي خپله نظریه د داخلي وظایفو په اصولو، برابره څرګنده کړي.

څلور پنځوسمه ماده:

د ملي جرګې هیڅ یو غړی د هغې نظریې له کبله چې د خپلې وظیفې د پرځای کولو په وخت کې یې ښکاره کوي د عدلي تعقیب لاندې نه راځی.

که چیرې د ملي جرګې په یو غړي باندې تور پورې شي نو مسؤول مامور د دغې پیښې خبر ملي جرګې ته ورکوي او پس له هغه چې د جرګې غړي په اکثریت سره اجازه ورکاندې تورن د عدلي تعقیب لاندې راځي.

د څرګند جرم په باب مسؤول مامور کولی شي چې تورن بې د جرګې د اجازې نه د عدلي تعقیب لاندې راوړي او ویې نیسي.

که چیرې عدلي تعقیب د قانون له مخې د توقیف غوښتنه کوله نو مسؤول مامور مکلف دی چې سملاسي جرګې ته خبر ورکړی.

که چیرې تور په داسې وخت کې پیښ شوی وي چې جرګه تعطیل وي نو د توقیف خبر د جرګې اداري هیات ته ورکول کیږي.

اداري هیأت مکلف دی چې ملي جرګه د راتلونکي اجلاس په لومړۍ غونډه کې د موضوع څخه خبره کړي.

پنځه پنځوسمه ماده:

حکومت کولی شي چې د ملي جرګې په غونډو کې ګډون وکړي.

ملي جرګه کولی شي چې د حکومت غړي خپلې غونډې ته وغواړی او د هغوی نه څرګندتیا وغواړي.

په غونډو کې به د ملي جرګې

مباحثې ښکاره وي مگر کله چې جمهور رئیس د غونډې پټوالی اعلام کړي، همدارنګه کله چې د ملي جرګې مشراو یا د حکومت هر غړی او یا لږ تر لږه د ملي جرګې لس تنه غړي داغوښتنه وکړي چې جرګه دې پټه وشي او جرګه داغوښتنه ومني.

هېڅوک په سر زوري سره د ملي جرګې دیره ځای ته ننوتلای نه شي او که څوک د دې حکم نه مخالفت وکړي د قانون د حکمونو له مخې به سزاور کول کېږي.

شپږپنځوسمه ماده:

بی له هغو حالاتو چې حکم یې په دی اساسي قانون کې په صراحت ښودل شوی دی د ملي جرګې فیصله د حاضرو غړو د رایو په اکثریت کېږي.

اووه پنځوسمه ماده:

ملي جرګه په هر کال کې څلور میاشتې پر له پسې عادي غونډه چې دلیندی په اوله نیټه پیل کیږي دایروي.

اته پنځوسمه ماده:

ملي جرګه د تقنیني دورې په اول وخت کې د خپلو غړو له منځه یو کس د مشر په توګه غوره کوي.

جرګه د خپلو غړو له منځه دوه تنه دلومړي نایب او دوهم نایب په حیث او دوه تنه نور د منشي او د منشي د نایب په حیث د کلنۍ غونډې په اول سر کې د یو کال د پاره غوره کوي.

دغه پورتني کسان، د جرګې اداري هیأت تشکیلوي او په اعظمي ډول د غونډې د پیل کیدو نه وروسته د پنځلس ورځو په موده کې غوره کېږي.

نهه پنځوسمه ماده:

ملي جرګه د بحث لاندې موضوعاتو باندې د کره او پراخې کتنې د پاره د داخلي وظیفو د اصولو د حکمونو سره سمې جرګه ګې جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپېتمه ماده:

ملي جرګه دخپلو داخلي وظايفو اصول جوړوي.

يو شپېتمه ماده:

دملي جرګې دغړو دپاره دقانون دحکم سره سم مناسب معاش تاکل کېږي.

دوه شپېتمه ماده:

ملي جرګه دافغانستان دحياتي چارو دسمون دپاره ددې اساسي قانون په حکمونو برابر د قوانينو په هغو مسودو باندې چې دحکومت او يا قضاييه قوې له خوا ورته پيشنهاد شوي وي وروسته دمطالعې او غورنه لازم تصميم نيسي.

په بودجې باندې تصميم نيول، دبين الدول معاهدو تصديقول، خارج ته دافغانستان دجمهوري دولت دوسله والو قواوو دټولګيو ليږل دملي جرګې په واک کې دي.

دملي جرګې دتعطيل يا انحلال په وخت کې حکومت کولی شي د عاجلو چارو دسمون دپاره تقنيني فرمانونه تسويد او ترتيب کړي. دا فرمانونه دجمهور رئيس دښکللو او اعلامولو څخه وروسته نافذ ګڼل کېږي.

دغه فرمانونه دملي جرګې د لومړنۍ غونډې له نېټې نه تر ديرشو ورځو پورې ملي جرګې ته دتصميم نيولو دپاره وړاندې کېږي.

درې شپېتمه ماده:

قانون هغې مصوبې ته وايي چې ملي جرګې منلې او جمهور رئيس ښکللې وي.

څلورشپېتمه ماده:

هېڅ قانون نه شي کولی چې داسلام دسپېڅلي دين له اساسونو، جمهوري نظام او نورو هغو ارزښتونو څخه مناقض وي چې په دې اساسي قانون کې راغلي دي.

شپږم فصل

لويه جرګه

پنځه شپېتمه ماده:

په افغانستان کې لويه جرګه دافغانستان دخلکو دستر قدرت، واک، او ارادې ښکارندويه ده.

لويه جرګه ددې لاندې کسانو څخه جوړه ده:

- دملي جرګې غړي.
- دګوند دمرکزي شورا غړي.
- دحکومت او وسله والو قواوو دعالي شورا غړي.
- دسترې محکمې غړي.
- دهر ولايت دپنځوتنو څخه تر اتو تنو پورې نماينده ګان.
- دهرش تنه غړي چې دفرمان په وسيله دجمهور رئيس له خوا ټاکل کېږي.

شپږ شپېتمه ماده:

لويه جرګه ددې اساسي قانون دحکمونو سره سم په جمهوري فرمان دايرېږي.

جمهور رئيس دلويې جرګې رئيس دی.

دجمهور رئيس دمړينې يا استعفی په صورت کې لويه جرګه دمړينې يا استعفا دورځې له تاريخ نه په شلو ورځو کې دننه دجمهوري رياست دمقام له خوا دايرېږي.

اووه شپېتمه ماده:

لويه جرګه دلاندې مقصدونو او حالاتو دپاره دجمهور رئيس او يا دلويې جرګې دنايب رئيس په مشرۍ دايرېږي:

۱- داساسي قانون تعديل.

۲- دجمهور رئيس انتخابول او يا دهغه داستعفی منل.

۳- دجنګ او اوربند داعلان تصويبول.

٤- دبلې هرې مهمې پېښې په مقصد چې دلويې جرګې دتصويب غوښتنه وکړي.

اته شپېتمه ماده:

په داسې حالت کې چې لويه جرګه

دایره وی دهغی دغړو په هکله ددې اساسي قانون دڅلور پنځوسمې مادې حکم عملي کېږي.

نهه شپېتمه ماده:

دلويې جرگې مباحثې به ښکاره وي مگر کله چې دحکومت د دوو برخو نه زيات غړي يا دگوند مرکزي شورا او يا جرگې د يرش تنه غړي وغواړي چې غونډه دې پټه وي او لويه جرگه دا غوښتنه ومني.

اويامه ماده:

لويه جرگه دپرانيستلو وروسته په لومړنۍ غونډه کې دخپلو غړو له مينځه يو تن درئيس دنايب په توگه او دوه تنه دمنشيانو په توگه دخپلو غړو درايو په اکثريت سره غوره کوي.

يو اويامه ماده:

پرته له هغو حالاتو څخه چې احکام يې په دې اساسي قانون کې په څرگند ډول راغلي دي دلويې جرگې تصميم دهغې دحاضرو غړو په اکثريت سره نيول کېږي.

دوه اويامه ماده:

ددې اساسي قانون دحکمونو سره سم دلويې جرگې تگلاره د قانون له خوا ښودل کېږي.

دری اويامه ماده:

لويه جرگه هغه واکونه لري چې په دې اساسي قانون کی ټاکل شوي دي.

څلور اويامه ماده:

دملي جرگې دړنگيدو په حالت کې دهغې غړي دلويې جرگې دغړو په توگه خپل حيثيت دنوې ملي جرگې تر دايريدو پورې ساتي.

په داسې حالت کې چې دلويې جرگې غونډې رواني وي دهغې ټول غړي پرته له دې چې مقام، رتبه او وظيفه يې په نظر کې ونيول شي مساوی حقونه لري.

اووم فصل

جمهور رئیس

پنځه اویاومه ماده:

جمهور رئیس دافغانستان ددولت مشر دی او داجراییه قوې او ګوند وظیفې ددې اساسي قانون او دګوند داساسنامې له حکمونو سره سم په مستقیمه توګه په غاړه لري او د مربوطو اورګانونو دلارې یې اداره او لارښودنه کوي.

شپږ اویاومه ماده:

جمهور رئیس لومړی دګوند له خوا نومول کېږي او دیوې شپږ کلنې مودې له پاره دلويې جرګې له خوا دهغې دغړو ددريو برخو څخه ددوو برخو درايو په اکثريت انتخابېږي.

اووه اویاومه ماده:

جمهور رئیس باید دافغانستان داتباعو څخه وي، مسلمان وي او هغه او همسريې دافغاني مور او افغان پلاره زيږيدلي وي او دمدني او سياسي حقونو څخه ګټه من او عمر يې دڅلوېښتو کالو څخه کم نه وي.

اته اویاومه ماده:

دجمهور رئیس صلاحيتونه او وظيفې دادي:

١ - دافغانستان دوسله والو قواوو لويه مشري.

٢ - دلويې جرګې په سلاد جنګ او اوربند اعلان.

جمهور رئیس کولی شي چې د سملاسي او څرګند خطر په حالت کې چې خپلواکي او دخاورې تماميت تهديد کړي او يا په نورو سملاسي حالاتو کې استثنايي تصميم ونيسي او لويه جرګه دايره کړي.

٣ - داضطرار دحالت اعلامول او ختمول.

٤ - دلويې جرګې دايرول او پرانيستل.

٥ - دملي جرګې دعادي غونډې پرانيستل او دهغې دفوق العاده

غونډې دايرول او پرانيستل.

٦- د ملي جرګې رنګول او د نوو انتخاباتو د فرمان ايستل. نوي انتخابات د ملي جرګې د رنګولو د نيټې نه په دريو مياشتو کې د ننه سر ته رسېږي.

٧- د ملي يووالي ټينګښت او د افغانستان د خلکو د ښېګړو ملاتړ.

٨- د دې اساسي قانون د حکمونو سره سم د هېواد د کورني او بهرني سياست لارښودنه او يوشان کول.

٩- د جزا کمول او بخښل.

١٠- د قانون د حکمونو سره سم د نښان ورکول.

١١- د ګوند د غړو څخه د جمهوري رياست د مرستيال يا مرستيالانو او د ګوند د غړو او له ګونده بهر کسانو څخه د وزيرانو ټاکل، معزولول او د هغوی د استعفا منل.

١٢- د سترې محکمې د غړو او د قاضي القضات ټاکل.

١٣- د قانون د حکمونو سره سم د قاضيانو، د وسله والو قواوو د منصبدارانو او عاليرتبه مامورينو ټاکل، متقاعد کول، معزولول او د هغوی د استعفا منل.

١٤- په بهرنيو ملکونو کې د افغانستان د سياسي نماينده ګيو د مشرانو او په بين المللي مؤسسو کې د افغانستان د دايمي نماينده ګانو ټاکل او د بهرنيو ملکونو سياسي نماينده ګانو باورليک منل.

١٥- د قوانينو او تقنيني فرمانونو ښکولل او د هغو د جاري کولو اعلام. د بين الدول معاهدو ښکولل او د قانون د حکمونو سره سم د بين الدول معاهدو د تړون د پاره د اعتبار ليک ورکول.

نه اويا ومه ماده:

جمهور رئيس کولای شي چې په مهمو ملي مسايلو کې د افغانستان د خلکو عمومي رايو ته مراجعه وکړي.

اتيا ومه ماده:

جمهور رئیس په وظیفې د بوختیدو نه د مخه د لویې جرګې په وړاندې داسې لوړه په ځای کوي:

ستاسې د افغانستان د ملت د نماینده ګانو په وړاندې زه .... د لوی خدای په نامه لوړه کوم چې د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو ملاتړ به کوم د ې اساسي قانون او د افغانستان نورو قوانینو ته به په درنه سترګه ګورم، او هغوی ته به غاړه ږدم، د ملي خپلواکۍ او د سیمې د تمامیت ثارنه به کوم او خپل ټول قوت او طاقت به د افغانستان د خلکو د حقوقو او ښیګړو د، ١٣٥٢ کال د چنګاښ د شپږویشتمې نیټې د انقلاب د هدفونو او جمهوریت د ملاتړ په لار کې وقفوم.

یو اتیاومه ماده:

پرته له هغو حالاتو چې د دې اساسي قانون په شپږ دیرشمه ماده کې څرګند شوي دي جمهور رئیس د خپلې وظیفې د چلولو په موده کې د دولت سره د هیڅ راز ګټې وتې معامله نه شي کولی.

دوه اتیاومه ماده:

جمهور رئیس د ناروغۍ او د سفر په وخت کې د جمهوري ریاست مرستیال او یا مرستیالانو ته وظیفه ورکوي چې د هغو لاربښود نو سره سم چې دوی ته یې صادرې کړې دده په عوض کار وکاندی.

دری اتیاومه ماده:

د جمهور رئیس معاش او لګښت د قانون له خوا ټاکل کېږي.

څلور اتیاومه ماده:

د جمهور رئیس د انتخابولو د پاره د جمهوري ریاست د دورې د پای ته رسیدو نه پنځه څلویښت ورځې وړاندې باید د دې اساسی قانون او د ګوند د اساسنامې د حکمونو سره سم لازم چلند وکړی شي.

پنځه اتیاومه ماده:

که چېرې جمهور رئیس د استعفا

تکل وکړي لويه جرگه دا يروي او خپل استعفا ليک مستقيماً هغې ته وړاندې کوي.

په داسې حالت کې چې لويه جرگه دا استعفا قبوله کړي دنوي جمهور رئيس انتخاب ددې اساسي قانون دشپږ اتياومې مادې سره سم صورت نيسي.

شپږاتياومه ماده:

که چېرې جمهور رئيس مړشي اويا استعفا وکړي دجمهوري رياست وظيفه په مؤقتي ډول دملي جرگې رئيس ته سپارله کېږي په دې حالت کې دملي جرگې رئيس په انتخاباتو کې دجمهوري رياست دنوملي په توگه ټاکل کيداى نه شي.

په دغه موده کې چې دملي جرگې رئيس دجمهوري رياست وظيفه په مؤقتي ډول چلوي دا اساسي قانون تعديليدى نه شي.

نوى جمهور رئيس دجمهوري رياست دکرسۍ دتشيدنې له ورځې څخه په ديرشو ورځو کې دننه د قانون دحکمونو سره سم انتخابېږي.

دهغو عاجلو او ملي مهمو پېښو درابر سېره کيدو په حالت کې چې مؤقتي جمهور رئيس دى ته اړ کړي چې ددى اساسي قانون په اته اوياومه ماده کې دراغلو صلاحيتونو څخه کار واخلي مؤقتي جمهور رئيس کولاى شي چې ددغى مادې دحکمونو په رعايت دحکومت او دگوند دمرکزى شورا دغړو دموافقې سره سم ددې اساسي قانون دا ته اوياومې مادې دمندرجو صلاحيتونو څخه استفاده وکړي.

اووه اتياومه ماده:

په جمهور رئيس باندې دملي خيانت تور دملي جرگې د دريو برخو څخه د دوو برخو غړو درايو په اکثريت لگول کيدى شي دا غوښتنه دگوند دمرکزي شورا د دريو برخو څخه د دوو

برخو غړو درايو د اکثريت د منلو وروسته لويې جرګې ته وړاندې کېږي.

په دې حالت کې جمهور رئيس مکلف دی چې لويه جرګه دايره کړي.

د ملي جرګې رئيس د لويې جرګې د غونډو مشري کوي، کله چې لويه جرګه لګول شوی تور دوړاندی شوو دلايلو سره سره د دريو برخو څخه د خپلو دوو برخو غړو درايو په اکثريت تصويب کړي د جمهور رئيس لاس د کاره ايستل کېږي.

د محکمې جوړښت او د محاکمې لارې چارې په بيل ډول د خاص قانون له پلوه ښودل کېږي.

په دې حالت کې د جمهوري رياست چارې په مؤقتي توګه د ملي جرګې رئيس ته سپارلې کېږي.

مؤقت جمهور رئيس د دې اساسي قانون د شپږ اتياو مې مادې د حکمونو تابع دی.

اتم فصل

حکومت

اته اتياومه ماده:

حکومت د دولت ستر اداري او اجرائيوی اورګان دی چې د جمهوري رياست د مرستيال يا مرستيالانو او وزيرانو څخه جوړ دی او د جمهور رئيس تر مشرۍ لاندې خپله وظيفه سرته رسوي.

نه اتياومه ماده:

د جمهوري رياست مرستيال يا مرستيالان او وزيران بايد د افغانستان له اتباعو څخه وي هغوی او همسران يې د افغاني مور او افغاني پلاره زيږيدلي وي، ټول مدني او سياسي حقونه يې په ځای وي.

نوي يمه ماده:

د جمهوري رياست مرستيال يا مرستيالان او وزيران په وظيفو د بوختيدو نه مخکې د جمهور رئيس په وړاندې داسی لوړه کوي:

دلوی خدای (ج) په نامه لوړه کوم

چې دافغانستان اساسي قانون او نورو قوانينو ته به په درنه سترګه ګورم او هغوی ته به غاړه ږدم او خپل ټول قوت او طاقت به دملي ښيګړو او حقونو دملاتړ په لار کې وقفوم، او د ۱۳۵۲ کال دچنګاښ دشپږويشتمې نيټې دانقلاب دهدفونو او دافغانستان دجمهوريت ساتنه به کوم.

يو نوي يمه ماده:

حکومت دا لاندې واکونه او وظيفې لري:

۱- دقانون دحکمونو او دګوند داساسونو سره سم دهيواد دکورني او بهرني سياست په ځای کول.

۲- دمربوطه وزارتونو د دايرو او په هغوی پورې دمتعلقو مؤسسو دچارو اداره او څارنه او دهغوی داجرا آتو يو شانته کول.

۳- په اجرائيوي او اداري چارو کې دقوانينو او جمهوري فرمانونو سره سم تصميم نيول او دهغو دعملي کيدو څارنه.

٤- دقوانينو دمسودو جوړول او دمقرراتو وضع کول.

٥- د دولت دبودجې دسمبنت او جوړښت او داقتصادي، مالي او پولي سيستم دټينګښت دپاره دلارو چارو پيدا کول.

٦- د دولت دپرمختيا يي پلانونو طرح او دهغو دعملي کيدو او اجرا آتو دپاره دلارو چارو سنجول.

٧- دبهرنيو او کورنيو پورونو دراکړې ورکړې په هکله مفاهمه او خبرې.

٨- دعمومي نظم او امن د ساتلو دپاره دلارو چارو سنجول.

٩- دهر ډول اداري فساد دمنځه وړلو دپاره دقانون دحکمونو سره سم لازم او اغيزه ناکه تدبيرونه غوره کول.

١٠- دبهرنيو هيوادو او مؤسسو سره دقانون دحکمونو سره سم دقراردادونو تړون.

۱۱ - د ټولو هغو وظيفو په ځای کړه چې دی اساسي قانون او نورو قوانينو حکومت ته سپارلې وي.

دوه نوي يمه ماده:

حکومت د خپلو وظيفو د سمون د پاره د قانون پر بنياد مقررات جوړوي.

دا مقررات بايد چې د هيڅ قانون د عبارت او روح سره تناقض ونه لري.

دری نوي يمه ماده:

د هغو حالاتو پرته چې د دې اساسي قانون په شپږد يرشمه ماده کې څرګند شوي دي د جمهوری رياست مرستيال يا مرستيالان او وزيران د وظيفو د اجرا کولو په وخت کې د ګټې وټې هيڅ ډول معامله د دولت سره نه شي کولی.

څلور نوي يمه ماده:

د جمهوري رياست د مرستيال يا مرستيالان او وزيران د خپلو اجرا آتو له بابته جمهور رئيس، د ګوند مرکزي شورا او ملي جرګې ته مسؤول دي.

پنځه نوي يمه ماده:

د جمهوري رياست مرستيال يا مرستيالانو او د حکومت د هر يو غړي په هکله د ګناه تړلو تور د ملي جرګې د غړو د دريمې برخې په غوښتنه کيدی شي.

ملي جرګه دا غوښتنه د خپلو دوو برخو غړو د رايو په اکثريت تصويبوی.

تورن غړی د ملي جرګې د پريکړې وروسته سملاسي د خپلې وظيفې څخه ليرې کېږي.

د تورن غړي محاکمه د يوې خاصې محکمې په وړاندې دايرېږي.

د محکمې جوړښت او د کار لارې چارې يې او همدا رنګه د حکومت د تورنو غړو سزاګانې په ځانګړي ډول د يو خاص قانون له پلوه څرګندېږي.

نهم فصل

قضا

شپږ نوي يمه ماده:

قضاييه قوه د دولت يو رکن دی چې د يوې ستری محکمې او نورو محکمو

څخه جوړېږي چې شميريې په قانون کې ښودل کېږي.

د دې قوانينو لوی هدف د قضايي مرافقو يووالی د محاکمو د تشکيلاتو واک او د محاکمې د تګلارې تنظيمول دي.

اووه نوي يمه ماده:

د قضاء واک او اختيار د ټولو هغو دعوو غور او پريکړې ته غځېږي چې په هغې کې حقيقي يا حکمي اشخاص که څه هم دولت وي د مدعي يا مدعي عليه حيثيت لري او د قضا په وړاندې د قانون د حکمونو سره سم دايرې شي.

اته نوي يمه ماده:

پرته د جنګ له حالتـه بل هيڅ يو حالت نه شي کولی چې يوه قضيه يا يوه ساحه د دولت د قضايي قوې د واک او اختيار له دايرې څخه په هغه ډول چې په دې فصل کې يې بريدونه ښودل شوي دي و باسي او بل مقام ته يې وسپاري.

د احکم د عسکري محکمو د جوړېدو مخه نه نيسي خو دا محکمې به يوازې د هغو جرمونو په ساحه کې وي چې د افغانستان د وسله والو قوا وو پورې اړه لري.

د عسکري محکمو د تشکيل واک او اختيسار په قانون کې ښودل کېږي.

نه نوي يمه ماده:

محکمې چې په کومو پېښو باندې غور کوي په هغوی کې د دې اساسي قانون او د دولت د نورو قوانينو حکمونه پر ځای کوي.

که د غور لاندې پېښو څخه د يوې پېښې په باب په اساسي قانون او د دولت په قوانينو کې کوم حکم نه وي نو محکمې د اسلامي شريعت د حنفي مذهب د کلي اساسونو له مخه په هغه چوکاټ کې د ننه چې دې اساسي قانون ښودلی دی په دې حالاتو کې يو داسې حکم راباسي چې د دوی په نظر کې څومره چې ممکنه وي عدالت تر ټولو په

ښه توګه ترسره کړي.

سلمه ماده:

قاضیان د قاضي القضات په غوښتنه د جمهور رئیس په منظوري تقاعد کېږي.

یوسلو یوومه ماده:

د قاضیانو عزل د قاضي د جرم د کولو په حالت کې د سترې محکمې په غوښتنه او د جمهور رئیس په منظوري صورت نیسي.

که چیرې په قاضي باندې د جرم کولو تور ولګول شي ستره محکمه د قانون د حکمونو سره سم د ده په حال غور کوي او د تورن د دفاع د اوریدو څخه وروسته که ستره محکمه په قاضي باندې لګول شوی تور وارد وګڼي د تورن قاضي د عزل پیشنهاد جمهور رئیس ته وړاندې کوي هر کله چې د جمهور رئیس له خوا د غه غوښتنه ومنل شي قاضي د وظیفې څخه معزولېږي او د قانون د حکمونو سره سم په سزا رسېږي.

یوسلو دویمه ماده:

د قاضیانو ترفیع، بدلول، تقاعد، استعفاء او د هغوی مؤاخذه د قانون د حکمونو سره سم د سترې محکمې له پلوه سرته رسېږي.

یوسلو دریمه ماده:

د قاضیانو د پاره د قانون له پلوه مناسب معاش ټاکل کېږي.

یوسلو څلورمه ماده:

پرته له هغو حالاتو چې د دې اساسي قانون په شپږ دېرشمه ماده کې څرګند شوي دي د سترې محکمې غړي او قاضي القضات د خپلو وظیفو څلولو په موده کې د ګټې وټې هیڅ ډول معامله د دولت سره نه شي کولی.

یوسلو پنځمه ماده:

د افغانستان په محکمو کې محاکمه په ښکاره ډول کېږي او د قانون د حکمونو سره سم هر څوک د ورتلو حق لري.

د محکمو د ټولو قطعي پریکړو عملي کول واجب دي خو د چا د مرگ د حکم په حالت کې د آخرنۍ محکمې د پریکړې د عملي کولو د پاره د جمهور رئیس ښکولل شرط دی.

محکمه کولی شي چې په هغه گوښو حالاتو کې چې قانون څرگند کړي دي پټه غونډه وکړي ولې د حکم اورول به هرو مرو ښکاره وي.

محکمې مکلفې دي چې دور کړي حکم سره یو ځای په خپلو پریکړو کې د حکم سببو نه څرگند کړي.

یوسلو شپږمه ماده:

د جرمونو کشف د پولیسو له خوا او د جرمونو تحقیق، تعقیب او د دعوی سورول د قانون د حکمونو سره سم د څارنوال له خوا چې د دولت په اجراییه قوې پورې تړلی دی کېږي.

د هغو جرمونو کشف او تحقیق چې د افغانستان په وسله والو قواوو پورې اړه لري د خاص قانون له خوا تنظیمېږي.

یوسلو اوومه ماده:

ستره محکمه نهه غړي لري چې د جمهور رئیس له خوا ټاکل کېږي.

د سترې محکمې غړي باید دالاندې صفتونه ولري:

١ - د عمر پنځه دېرش کاله یې پوره کړي وي.

٢ - د ټاکل کېدو د نېټې څخه مخکې یې باید لږ تر لږه لس کاله پخوا د افغانستان د دولت تابعیت حاصل کړی وي.

٣ - د محکمې له خوا د سیاسي حقونو څخه په محرومۍ محکوم شوي نه وي.

٤ - د حقوقو په علم، ملي هدفونو او د افغانستان په حقوقي نظام باندې په پوره اندازه پوه وي.

جمهور رئیس د سترې محکمې د غړو له جملې څخه یو غړی چې عمر یې له څلویښتو کالو څخه کم نه وي

دقاضی القضات په توګه ټاکي.

جمهوررئیس کولی شي چې دستره محکمې په غړو او دقاضي القضات په مقررۍ باندې دټاکنی له وخته هر پنځه کاله وروسته نوې کتنه وکړي.

ددې حکم او ددې اساسي قانون ديوسلو يوولسمې مادې دحکم څخه پرته په بل هېڅ ډول دستره محکمې غړي او قاضي القضات د خپلو وظيفو څخه لرې کېدلی نه شي.

يوسلو اتمه ماده:

دستره محکمې غړي او قاضي القضات په وظيفو دبوختيدو څخه مخکی دجمهور رئيس په وړاندې داسې لوړه په ځای کوي:

«دلوی خدای (جل جلاله) په نامه لوړه کوم چې دقضا وظيفه به په پوره امانت او شرافت سره په ځای کوم، حق او عدالت به داسلام دسپيځلي دين داساساتو او د اساسي قانون دنورو حکمونو، ارزښتونو او دافغانستان د جمهوري دولت دقوانينو په نظر کې نيولو سره سم تأمينوم او په خپلو ټولو اجراآتو کې به خدای جل جلاله حاضر ګنيم او دعدالت په ګټه به دهيواد او دخلکو دحقونو ساتنه کوم».

يوسلو نهمه ماده:

دهغه حالت نه پرته چې ددې اساسي قانون په يو سلو يوولسمه ماده کې ښودل شوی دی دستره محکمې غړي او قاضي القضات په قانوني ډول دخدمت د دورې له ختميدو نه وروسته دپاتې عمر ټوله موده دخدمت د دورې له ټولو مالي ښيګړو نه ګټه اخلي.

دخدمت د دورې له ختميدونه وروسته دستره محکمې غړي او قاضي القضات دملي جرګې او حکومت، غړيتوب او د دولت ماموريت نه شي کولای.

يوسلو لسمه ماده:

دستري محکمې هر غړی او قاضي

القضات کولی شي دقانون دحکمونو سره سم دخپلې وظیفې څخه استعفا وکړي.

دستري محکمې دغړو او دقاضي القضات استعفأ دجمهور رئیس د منني له نیټې وروسته نافذیږي.

مستعفی غړي او قاضي القضات دهغو مالي ښیګړو څخه چې په یو سلو نهمه ماده کې راغلي دي استفاده نه شي کولای.

ټول هغه قیود چې د یوسلو نهمې مادې په آخري فقرو کې راغلي دي په مستعفي غړي او قاضي القضات باندې تطبیقیږي.

یوسلو یوولسمه ماده:

که چیرې د ملي جرګې دریمه برخه غړي دوظیفې له اجرانه د راپورته شوي جرم په تور دقاضي القضات یا دسترې محکمې دیوه یا څو تنو غړو دمحاکمې غوښتنه وکړي او ملي جرګه له دریو برخو څخه د دوو برخو غړو درایو په اکثریت دا غوښتنه ومني نو د تورن لاس د کاره ایستل کیږي.

ملي جرګه دغړو له منځه یو غړی د دعوی د سورولو او داتوغړو څخه جوړه یوه ډلګی د محاکمې چلولو د پاره ټاکي.

دا ډلګی د ملي جرګې د رئیس په مشری دجزایي محکمې د تګ لارې سره سم تورن محاکمه کوي او که چیرې په تورن باندې جرم ثابت شي نو دی دوظیفې نه معزولیږي او سزا ورکوي.

یوسلو دوولسمه ماده:

ستره محکمه د دې اساسي قانون او نورو قوانینو د حکمونو سره سم دمحکمو اجراآت، تشکیلات او د دولت قضایي چارې سموي.

پر ته له هغو موارد و څخه چې په دې اساسي قانون کې څرګند شوي دي دسترې محکمې اداري او قضایي صلاحیتونه دقانون له پلوه ښودل

کېږي.

ستره محکمه د محکمو د اداري چارو د سمون د پاره ضروري لارې چارې برابروي.

د قضايي قوې بودجه د قاضي- القضات له خوا د حکومت په سلا جوړېږي او د دولت د بودجې د يوې برخې په څېر د حکومت له خوا ملي جرګې ته وړاندې کېږي.

د قضاء د بودجې د لګولو واک د سترې محکمې په لاس کې دی.

ستره محکمه کولی شي د قضايي چارو د سمون په برخه کې د قوانينو مسودې جوړې او د دې اساسي قانون د دوه شپيتمې مادې د حکم سره سم يې ملي جرګې ته وړاندې کړي.

يو سلو ديارلسمه ماده:

د قضايي قوې د مامورينو او ټولو اداري کارکوونکو په هکله د دولت د مامورينو او ټولو اداري کارکوونکو د قوانينو حکمونه نافذ دي خو د دوی ټاکل، ترفيع، استعفاء منل، مواخذه او هغوی ته تقاعد ورکول د قانون سره سم د سترې محکمې له پلوه سرته رسېږي.

لسم فصل

اضطرار

يوسلو څوارلسمه ماده:

که چېرې د جنګ، د جنګ د خطر، دالي ګولې يا بل دغسې حالت له کبله چې هيواد د خطره سره مخامخ کړي او د خپلواکۍ، امنيت او ملي ژوند ساتنه په هغه لار چې د دې اساسي قانون ښودلې ده ناممکنه شي، نو د جمهور رئيس له خوا د اضطرار حالت اعلامېږي.

که د اضطرار حالت د څلورو مياشتو نه زيات دوام وکړي، نو د هغې داوږدوالي د پاره د ملي جرګې مننه شرط ده.

يوسلو پنځلسمه ماده:

د اضطرار په حالت کې جمهور

رئیس کولی شي چې د ملي جرگې ټول یا ځینې واکونه د حکومت په لاس کې ورکړي.

یوسلو شپاړلسمه ماده:

داضطرار په حالت کې جمهور رئیس کولی شي چې د دې اساسي قانون داته نوي یمې مادی د حکم په نظر کې نیولو سره د قضاء ځینې واکونه عسکري محاکموته په لاس کې ورکړي.

یوسلو اووه لسمه ماده:

د اضطرار په حالت کی حکومت کولی شي چې د ستري محکمې په موافقې د اساسي قانون د لاندنیو حکمونو چلند د جمهوري فرمانونو له مخې وځنډوي او یا پری بندیزونه ولگوي:

۱ - د دیرشمې مادی د پنځمې فقرې حکم.

۲ - د پنځه دیرشمې مادې د لومړۍ فقرې حکم.

۳ - د شپږ دیرشمې مادې د دریمې او څلورمې فقرې حکم.

٤ - د اووه دیرشمې مادې د دوهمې فقرې حکم.

۵ - د نهه دیرشمې مادې حکم.

یو سلو اتلسمه ماده:

داضطرار په حالت کې جمهور رئیس کولی شي دافغانستان مرکز د کابل د ښارنه بل ځای ته ولیږدوي.

یوسلونو لسمه ماده:

که چیرې د ملي جرگې دغړو د وکالت دوره داضطرار دحالت په موده کې سرته ورسېږي جمهور رئیس کولی شي چې نوي انتخابات وځنډوي او د ملي جرگې دغړو دوکالت دوره داضطرار د حالت تر پایه پورې اوږده کاندې.

نوي انتخابات د اضطرار د حالت په ختم پسې سملاسي اجرا کېږي.

یوسلو شلمه ماده:

داضطرار په حالت کې اساسي

قانون نه تعدیلیږي.

یوولسم فصل

تعدیل

یوسلو یوویشتمه ماده:

ددې اساسي قانون دحکمونو سره سم داسلام داساسونو د پیروی اصل او جمهوري نظام تعدیل کیدلی نه شي.

داساسي قانون نورې برخې دتجربو او دعصر دایجاباتو په اساس دحکومت یا دګوند دمرکزي شورا یا دملي جرګې د دریمې برخې غړو په پشنهاد ددې فصل دحکمونو سره سم تعدیل کیدای شي.

یوسلو دوه ویشتمه ماده:

دتعدیل پر پیشنهاد لویه جرګه غور کوي او که چیرې دلویې جرګې دغړو اکثریت دتعدیل ضرورت ومني نو دخپلو غړو له منځه یوه ډلګۍ دتعدیل دطرحي دتیارولو دپاره ټاکي.

دا ډلګۍ دحکومت او سترې محکمې په سلا دتعدیل طرحه جوړوي او لویې جرګې ته یې وړاندې کوي.

که چیرې لویه جرګه دغړو په اکثریت دتعدیل طرحه ومني نو دجمهور رئیس دښکللو او اعلامولو وروسته نافذه ګڼل کیږي.

دوولسم فصل

انتقالي حکمونه

یوسلو درویشتمه ماده:

ددې اساسي قانون دنفاذ سره سم جمهور رئیس دحکومت دړنګولو فرمان صادروي او نوي حکومت دجمهوري دولت ددې اساسي قانون دروحیې سره سم تشکیلوي.

یوسلو څلیرویشتمه ماد:

ددی اساسی قانون دحکمونو سره سم ملي جرګه د ۱۳۵۸ هجري لمریز کال دلیندۍ دمیاشتې په لومړۍ ورځ دجمهور رئیس له خوا پرانستله کیږي.

ددې اساسي قانون دنفاذ او ملي جرګې دپرانستلو تر مینځ موده

دانتقال دوره کښل کېږي.

دانتـقـال په دوره کې دملي جرگې واک اخـتـيـار په حکومت پوری اړه نيسي.

يوسلو پنځه ويشتمه ماده:

که چيرې دانتـقـالي دوری په موده کې يو داسې حالت را برسېره شې چې ددې اسـاسي قـانون د اووه شپـيـتـمې مادې دحکمونو سره سم د لويې جرگې دايرېدل وغواړي جمهور رئيس دلويې جرگې د دايريدو اعلاميه صادروي.

په دې حـالاتو کې جـمـهـور رئيس دلويې جرگې د دايريدو تر وختـه پورې دلويې جرگـې دتېولو واکـونو څـخـه استـفـاده کوي. جمـهـور رئيس دلويې جرگې د پرانستلو وروسته بې له ځنډه هغه اجراآت چې ددې مـادې دحکم سره سم يې په ځـای کړي وي دلويې جرگې په استـحـضـار رسوي او لويـه جرگـه دهغې په هکله تصميم نيسي.

که دنومړو حالاتو دراپيدا کيدو په وخت کې لادگـونـد مـرکـزي شـورا يا دوسله والو قـواوو عـالي شورا يا سـتره مـحکمـه ددې اساسي قـانون دحکمونو سره سم نـه وي جوړې شوې لويه جـرگـه دهغوی د جوړيدو پرته په عنعنوي ډول دايرېږي.

يوسلو شپږويشتمه ماده:

ددې اسـاسـي قـانون ديوسلو اوومې مـادې دحکم سـره سم سـتـره مـحکمـه د ١٣٥٧ هـجـري لمريز کــال دچنگاښ دمـيـاشـتـی پـه لومړی ورځ دجـمـهـور رئيس له خوا اعلامېږي.

ددی اساسی قـانون دنافذ کـيـدو او سترې مـحکمې دجوړيدو تر منځ مـوده کې جمـهور رئـيس صلاحيت لري چې د سـتـرې مـحـکـمـې دوظـيـفـو داجـرا ء دتـامـيـن دپـاره لازم تدبيـرونـه غـوره کړي.

يوسلو اووه ويشتمه ماده:

هغـه تقنينی فـرمـانونـه چی دانـتـقـال په دوره کی نافذ شوي وي دملي جرگې

د پرانستلو نه وروسته دهغې په لومړنی اجلاس کې د دیرشو ورځو په موده کې د ننه ملي جرگې ته د تصمیم نیولو د پاره وړاندې کېږي.

یوسلو اته ویشتمه ماده:

په انتقالي دوره کې حکومت موظف دی چې:

د ملي جرگې د انتخاباتو، مطبوعاتو، اجتماعاتو او د دولت د اساسي تشکیلاتو تقنیني فرمانونه جوړ او د جمهور رئیس په ښکللو یې ورسوي.

یوسلو نهه ویشتمه ماده:

په انتقالي دوره کې حکومت د اجرآتو د یو شانته والي او د دولت د کړنلارو د عملي کېدو او تطبیق په منظور د دې اساسي قانون د حکمونو سره سم لازمې لارې چارې غوره کوي.

یوسلو دیرشمه ماده:

په انتقالي دوره کې د دې اساسي قانون د شلو یښتمې مادې د حکمه سره سم د ملي انقلاب د گوند اساسنامه چې د افغانستان د خلکو د ۱۳۵۲ کال د چنگاښ د شپږویشتمې نیټې د مترقي او اولسي انقلاب بنسټ ایښودونکي او مخکښ گوند دی د لومړني گوند په توگه د جمهور رئیس له خوا نافذ او علامیږي.

یوسلو یو دېرشمه ماده:

په انتقالي دوره کې د وسله والو قواؤ عالي شورئ د جمهور رئیس له خوا تأسیس او علامیږي.

یوسلو دوه دیرشمه ماده:

دانتقال په دوره کی جمهور رئیس وا ک لري چې دده دوفات په حالت کی د جمهوری ریاست دوظایفو د په ځای کولو د پاره د جمهوری ریاست یوه مؤقته شورا د فرمان په وسیله په نظر کې ونیسي.

د جمهوری ریاست مؤقته شورا مکلفه ده چې دوفات د نیټې څخه د لسو ورځو په موده کې د نوي جمهور

رئیس دانتخابولو دپاره لویه جرگه په
عنعنوي توگه دایره کړي.

دیارلسم فصل

عمومي حکمونه

یوسلو دری دیرشمه ماده:

دجمهوری نظام لومړنی لویه جرگه
به چی د ۱۳۵۵ هجـري لمریز کـال
دسلواغـې دمیاشتې په لسمه نیټه
دکابل په ښار کې چې دافغانستـان
مـرکـز دی دایرېږي دافـغـانسـتـان
دجمهوري دولت لومړنی جمهور رئیس
به دخپلو غړو د دوو ثلثـو درایو په
اکثریت سره دیوې شپږ کلنې مودې
دپاره انتخابوي.

یوسلو څلور دیرشمه ماده:

دوسله والو قواوو صاحب منصبان،
پولیس او دبهـرنیـو چارو دوزارت
مـامورین خپله او همسران یی باید د
افغانـی مور او افغاني پلاره زیږیدلي
وي.

یوسلو پنځه دیرشمه ماده:

ددې اساسي قانون دتفسیر
واکداره مرجع ستره محکمه ده.

یوسلو شپږ دیرشمه ماده:

ددې اساسي قانون دنافذ کیدو سره
سم پخوانی اساسي قانون او د ۱۳۵۲
هجري لمریز کال دزمري د میاشتې
دڅلورمې نیټې، لومړۍ گڼه، دوهمه
گڼه او دریمه گڼه جمهوري فرمانونه
لغو گڼل کېږي.

دټولو هغو قوانینو احکام چې ددې
اساسي قانون دنافذ کیدو نه مخکې
صادر شوي دي په دې شرط نافذ گڼل
کـېږي چې ددې اساسي قـانون
دحکمونو او ارزښتونو سره تناقض ونه
لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د جمهوریت اساسي قانون

کابل
د ۱۳٦٦ کال د لیندۍ نهمه نیټه
د افغانستان د جمهوریت
د جمهور رئیس فرمان
لومړۍ ګڼه د کابل ښار
د ۱۳٦٦ کال د لیندۍ نهمه نیټه

د افغانستان د جمهوریت د اساسي قانون
د توشیح او اعلام په باب

د قوس د میاشتې د اتمې او نهمې نیټې تاریخي لویه جرګه چې د کابل په ښار کې جوړه شوه، د افغانستان د جمهوریت اساسي قانون یې په دیارلسو فصلو نو او یو سلو نهه څلویښتو مادو کې د تر ټولو مهمې ملي وثیقې په توګه تصویب کړ.

د هغه واک سره سم چې اساسي قانون راته راسپارلی دی. د ا.ج اساسي قانون چې د تصویب له نیټې څخه نافذ شوی دی، د سولې او هوساینې د تأمین، د ملي روغې جوړې د پوره تحقق، د خلکو د نیکمرغۍ او د ګران افغانستان د پرمختګ په خاطر توشیح او اعلاموم.

دوکتور نجیب الله د افغانستان جمهور رئیس

بسم الله الرحمن الرحيم

زموږ ګرانه يواد افغانستان د آزادۍ، خپلواکۍ، ملي حاکميت، دموکراسۍ او ټولنيزې ترقۍ په خاطر زموږ د زړه ورو خلکو له اتلو الومبارزو څخه ډک او وياړلى تاريخ لري.

هغه بدلونه چې دورو ستيو کلونو په ترڅ کې زموږ په هيواد کې را منځته شويدي، د وطن د پرمختګ او د خلکو د نيکمرغۍ لوړو هدفونو ته د رسيدو له پاره يې غوره شرايط برابر کړل.

په اوسني پړاو کې د افغانستان د خلک دموکراتيک ګوند د ملي روغې جوړې د تګلارې د طرح کوونکي او سازمان ورکوونکي په توګه لهنورو ملي او دموکراتيک سياسي ځواکونو سره يو ځاى د غه انسان دوستانه تګ لاره په فعاله توګه پرمخ بيايي، نو له همدغه امله:

د خپلواکۍ او ملي حاکميت د ټينګښت او د هيواد د ځمکنۍ بشپړتيا د دفاع، د عيني واقعيتونو او د خلکو د غوره عنعناتو او دودونو په پام کې نيولو سره ملي روغې جوړې او يووالي ته د رسيدو او ټينګښت د ټولنيز عدالت او برابرۍ د تامين، د ملي اقتصاد دودې او د خلکو د ژوندانه د سطحې د لوړ تيا، په بين المللي ډګر کې زموږ د ګران هيواد افغانستان د نقش او اعتبار د لوړتيا په منظور.

موږ په لويه جرګه کې د افغانستان د خلکو استازو د هغو تاريخي بدلونونو په درک سره چې زموږ په هېواد او معاصره نړۍ کې پېښيږي او د اسلام د مبين دين د اساساتو په پيروۍ، د هيواد د مشروطيت د غورځنګ د ميراثونو د ساتنې او شتمن کولو په خاطر، د ملکرو ملتونو د سازمان د مشور او د بشر د حقوقو نړيوالې اعلاميې ته د درناوي په څرګندولو سره، دغه اساسي قانون د ډيرې مهمې ملي وثيقې په توګه د (۱۳۶۶) کال د ليندۍ په (۹) نيټه په (۱۳) فصلونو او (۱۴۹) مادو کې تصويب کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فصل

د سیاسی نظام اساسونه

لومړۍ ماده:

دافغانسان جمهوریت خپلواک، واحد اونه تجزیه کیدونکی دولت او پر خپل ټول قلمرو باندې د حاکمیت لرونکی دی.

د افغانستان په جمهوریت کې ملي حاکمیت په خلکو پورې اړه لري.

خلک ملي حاکمیت د لویې جرگې، ملي شورا او سیمه ییزو شوراگانو په واسطه تعمیلوي.

دویمه ماده:

دافغانستان دین د اسلام سپیڅلی دین دی.

د افغانستان په جمهوریت کې هېڅ قانون نه شي کولای چې د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو او د دغه اساسي قانون د نورو مندرجو ارزښتونو مناقض وي.

دریمه ماده:

د افغانستان جمهوریت نا پېیلی هیواد دی، په پوځي ډلو ټپلو کې نه شاملیږي او په خپل قلمرو کې د بهرنیو پوځي اډو جوړیدو ته اجازه نه ورکوي.

څلورمه ماده:

له خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ بشپړ تیا څخه دفاع د دولت د اساسي دندو له جملې څخه ده.

دولت د هیواد امنیت او دفاعي قابلیت تامینوي او وسله وال پوځ سمبالوي.

پنځمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د سیاسي گوندونو جوړېدل مجاز دي، پدې شرط چې مرامنامه، اساسنامه او فعالیت یې د هیواد د اساسي قانون او نورو قوانینو د مندرجو حکمونو مغایر نه وي.

هغه گوند چې د قانون د حکمونو سره سم جوړیږي، له قانوني موجبه

پر ته رنګبدلای نه شي.

شپږمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت ملي جبهه د ترټولو پراخ ټولنيز-سياسي سازمان په توګه په خپلو ليکو کې شامل سياسي ګوندونه، ټولنيز سازمانونه او منفرد غړي په ټولنيزو، سياسي او دولتي برخو کې د هغو د فعالې برخې اخيستنې په خاطر د ګډې کړنلارې پر اساس سره يو کوي.

اوومه ماده:

د افغانستان په جمهوريت کې د صنفي اتحاديو او ټولنيزو سازمانونو جوړول د قانون سره سم مجاز دي.

دولت د هيواد د ټولنيز، سياسي، اقتصادي او فرهنګي ژوندانه په ټولو برخو کې د صنفي اتحاديو، بزګري کوپراتيفونو، د ځوانانو او ښځو د سازمانونو او نورو ټولنيزو سازمانونو د نقش په لوړ تيا کې مرسته کوي او له هغوی سره د دولتي ارګانونو همکاري او متقابلې اړيکې تأمينوي.

اتمه ماده:

د هيواد د ملي ژبو له جملې څخه پښتو او دري رسمي ژبې دی.

نهمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت دولتي نښان د غنمو دوږو په منځ کې پرزرغون متن باندې د راختونکي لمر، د محراب او منبر د تصوير، ګراړۍ او درې رنګه تورې، سرې او زرغونې پټۍ لرونکی دی.

لسمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت دولتي بيرغ درې رنګه لرې چې د تورو، سرو او زرغونو ټوټو په بڼه له پورته نه ښکته ته په افقي توګه په برابره اندازه واقع شوي دي.

د بيرغ ددواړو مخونو د پورتنۍ برخې په ربع کې د هغه د لرګي خواته د افغانستان د جمهوريت دولتي نښان ته ځای ورکړی شوی دی.

د بیرغ اوږدوالی د هغه د سور په نسبت دوه برابره دی.

یوولسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت پایتخت د کابل ښار دی.

دوولسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت ملي سرود د اولسي جرگې له خوا تصویبیږي.

دویم فصل

د ټولنیز-اقتصادي نظام اساسونه

دیارلسمه ماده:

د افغانستان جمهوریت کثیر الملیت هیواد دی.

دولت د سیاسي، اقتصادي، ټولنیزې او فرهنگي برابرۍ او له ټولنیز، اقتصادي او فرهنگي پلوه د وروسته پاتو سیمو د گړندۍ ودې او پرمختگ د تأمین په منظور د هیواد د ټولو ملیتونو، قومونو او قبایلو تر مینځ د تفاهم، دوستۍ او همکارۍ د هراړخیزې ودې سیاست تعقیبوي.

دولت په تدریج سره د ملي ځانگړتیاوو پر بنسټ د اداري واحدونو د جوړولو زمینه برابروي.

څوارلسمه ماده:

دولت د خلکو د فرهنگ، ژبې او ادبیاتو د ودې په منظور لازم تدبیرونه نیسي. د ټولو ملیتونو، قومونو او قبایلو د فرهنگ، د ودونو، ژبې، ادبیاتو او فولکلور غوره میراث ساتي او پراختیا ورکوي.

پنځلسمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې کورنۍ د ټولنې اساسي رکن جوړوي.

دولت د مور او ماشوم د روغتیا د ساتنې او د ماشومانو د روزنې د پاره لازم تدبیرونه نیسي.

شپاړسمه ماده:

دولت ځوان نسل ته دایمي پاملرنه کوي، د هغوی د ښوونې او روزنې، د کار، تفریح، استراحت او د معنوي او

جسمي روزنې د تأمین لازم شرایط برابروي او د نویو ځوانانو او ځوانانو د استعداد دودې په لاره کې مرسته کوي.

اوولسمه ماده:

دولت د استوګنې د دولتي او کوپراتیفي کورونو د جوړولو په مقصد د ودانولو چارو ته پراختیا ورکوي او د شخصي کورونو د جوړولو په کار کې مرسته کوي.

اتلسمه ماده:

دولت داسې اقتصادي سیاست چې هدف یې د بیرته پاتیوالي د لیرې کولو، د خلکو د ژوندانه د سطحې د لوړتیا او د ټولنې د ټولنیز - اقتصادي جوړښت د بشپړتیا په خاطر د هیواد د ټولو منابعو تنظیمول او په کار اچول دي، عملي کوي او په دغه مقصد د ټولنیزې او اقتصادي پرمختیا پلانونه تنظیموي او تطبیقوي.

نولسمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې ملکیت د دولتي، مختلط کوپراتیفي، او قافو، خصوصي، شخصي او د سیاسي او ټولنیزو سازمانونو د ملکیت په بڼو شته دی.

دولت د قانوني ملکیت د ټولو ډولونو حمایت کوي.

شلمه ماده:

ترځمکې لاندې منابع، ځنګلونه، څړځایونه او نورې طبیعي شتمنۍ، د انرژۍ اساسي زیرمې، تاریخي آبدات، بانکونه، د بیمې مؤسسې، د مخابراتو وسایل، دراډیو او تلویزیون تأسیسات، سټربندونه، بندرونه، په درندو صنایعو کې د تولید عمده وسایل، مواصلاتي کرښې او هوایي ترانسپورت د دولت ملکیت دی.

دولت د اقتصاد دولتي سکتور ته پراختیا او ټینګښت ورکوي.

یوویشتمه ماده:

دولت د کوپراتیفونو د پیاوړتیا او

پراختیا په کار کې مرسته کوي او په هغو کې د خلکو د خپلې خوښې برخه اخیستنه هڅوي.

دوه ویشتمه ماده:

دولت د کسبگرو انفرادي فعالیتونه او په صنفي اتحادیو او کوپراتیفونو کې د هغوی د خپلې خوښې برخه اخیستنه هڅوي او حمایت یې کوي، د کسبگرو د حرفوي مهارت د سطحې دلوړتیا، د کار د وسایلو، د اومو موادو د تأمین او د هغوی د محصولاتو د خرڅلاو په کار کې هراړخیزې مرستې کوي.

درویشتمه ماده:

دولت پر ځمکه باندې د کروندگرو او ځمکه والو د مالکیت حق د قانون سره سم تضمینوي.

دولت په کرنه کې د دموکراتیکو بدلونو د رامنځ ته کولو په مقصد د کروندگرو او ځمکه والو د گټو په پام کې نیولو سره لازم تدبیرونه نیسي.

د ولت د کرنې د سترو او میکانیزه دولتی، مختلطو او خصوصي فارمونو جوړول هڅوي او د نویو او شاړو ځمکو د آبادۍ په چاره کې مرسته کوي.

څلیرویشتمه ماده:

دولت د کوچیانو او مالدارانو د پاره له څړ ځایونو څخه د استفادې امکان د قانون سره سم تضمینوي، د مالدارۍ دودې، د محصولاتو د خرڅلاو او د هغوی د اقتصادي، ټولنیزو او معیشتي شرایطو د ښه کولو د پاره د مساعدو شرایطو د برابرولو په مقصد مرسته کوي.

پنځه ویشتمه ماده:

دولت د ملي اقتصاد د پرمختیا په مقصد د خصوصي پانگې اچونې مصوونیت تضمینوي، د صنایعو، سوداگرۍ، ودانۍ، ترانسپورت، کرنې او د خدمتونو د برخو په پرمختیا کې د ملي پانگه والو برخه اخیستنه د قانون سره سم هڅوي او حمایت یې

کوي.

دولت د خصوصي متشبثانو سره گټور او هراړخيز اړيکي پراخوي او د بهرنۍ پانگې سره په سيالۍ کې د خصوصي سکتور ملاتړ کوي او د مالي، کريدتي، گمرکي او د بيو د سياست د تنظيم په وخت کې د خصوصي سکتور گټې د قانون سره سمې په پام کې نيسي.

شپږو يشتمه ماده:

د افغانستان په جمهوريت کې کورنۍ او بهرنۍ تجارت د خلکو د گټو په پام کې نيولو سره د دولت له خوا تنظيمېږي.

دولت په دغه مقصد د مالونو وارداتو او صادراتو د پراختيا او د عمده او پرچون تجارت د پرمختيا په کار کې د ملي پانگه والو فعاليت هڅوي. د بيو تاکل او کنترول په غاړه اخلي.

دولت د توليداتو زياتوالی او د صادراتي مالونو د کيفيت لوړتيا هڅوي او د بهرنۍ پانگې او انحصاراتو د سيالۍ په وړاندې د هغوی ملاتړ کوي.

اووه ويشتمه ماده:

دولت د ملي اقتصاد د ودې په مقصد د افغانستان په جمهوريت کې بهرنۍ پانگې اچونې ته اجازه ورکوي او د قانون سره سم يې تنظيموي.

اته ويشتمه ماده:

د افغانستان په جمهوريت کې بهرني اشخاص د عقاري ملکيت حق نه لري.

پر سياسي نمايندگيو او بهرنيو دولتونو باندې د عقار پلورل د بالمثل چلند پر اساس او پر هغو بين المللی مؤسسو باندې چې د افغانستان جمهوريت د هغو غړی وي، د حکومت له موافقې وروسته مجاز دي.

نه ويشتمه ماده:

د ملکيت د وراثت حق د اسلام د

شریعت سره سم د قانون په واسطه تضمینیږي.

دیرشمه ماده:

استملاک یوازې د عامه گټو د تأمین په مقصد د عادلانه او مخکیني عوض په بدل کې د قانون سره سم کیږي.

د ملکیت مصادره د قانون له حکمه اود محکمې له پریکړې پرته جایزه نه ده.

یودیرشمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د قانون او ټولنیز عدالت پر اساس د مالیې او محصول معیارونه، اندازه او ډولونه ټاکل کیږي.

دوه دیرشمه ماده:

دولت د طبعیت، طبیعي شتمنیو د ساتنې او له طبیعي زیرمو څخه د معقولې استفادې، د ژوندانه د چاپیریال د ښه کولو، د اوبو او هوا د ککړیدو د مخنیوي او د ښارویو او بوټو د نرۍ د ساتنې او پاینت په مقصد لازم تدبیرونه نیسي او عملي کوي یې.

دریم فصل

د اتباعو تابعیت، اساسي حقوق، آزادي او مکلفیتونه

دري دیرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت تابعیت د ټولو اتباعو د پاره برابر او یو شان دی.

د تابعیت تر لاسه کول او له لاسه ورکول او د هغه نورې مربوطې مسألې د قانون سره سمې تنظیمیږي.

هر شخص چې د قانون سره سم د افغانستان د جمهوریت تابعیت لري، افغان بلل کیږي.

څلور دیرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت له اتباعو څخه هیڅوک په هیواد کې د ننه او یا له هیواده بهر ته نه تبعیدیږي.

پنځه دیرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت له اتباعو څخه هیڅوک بهرني دولت ته نه ورتسلیمول کیږي.

شپږ دېرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع له هېواده بهر د دولت تر حمایت لاندې دي.

دولت د هغوی له قانوني حقونو او گټو څخه دفاع کوي. په بهر کې د میشته افغانانو اړیکې د هېواد سره ټینگوي او هېواد ته د هغوی د راستنیدو په مقصد مرسته کوي.

اووه دېرشمه ماده:

د افغانستان جمهوریت په هېواد کې د میشتو بهرنیو اتباعو او بې تابعیته اشخاصو حقوق او آزادي د قانون سره سم تضمینوي. هغوی مکلف دي چې د افغانستان د جمهوریت اساسي قانون او قوانین رعایت کړي.

اته دېرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع، ښځه وي که نر د ملیت، نژاد، ژبې، قبیلې، دین، مذهب، سیاسي عقیدې، زده کړې، شغل، نسب، ټولنیز دریځ، د اوسیدو او اقامت د ځای له تعلقاتو پرته د قانون په وړاندې برابر حقوق او مکلفیتونه لري.

د اتباعو د حقوقو او مکلفیتونو په نسبت د هر ډول غیر قانوني امتیاز ټاکل او یا توپیر ممنوع دی.

نهه دېرشمه ماده:

ژوند د انسان طبیعي حق دی. هیڅوک له قانوني مجوزه پرته له دغه حق څخه نه بې برخې کیږي.

څلویښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د ټولو مسلمانانو د پاره د دیني او مذهبي مناسکو د ترسره کولو آزادي تضمینیږي.

د نورو ادیانو پیروان د خپلو مذهبي مراسمو په ترسره کولو کې آزاد

دي.

هیڅوک نه شي کولای چې د ملي ضد او وګړنیز ضد تبلیغاتو، د ښمنۍ د رامنځ ته کولو او د افغانستان د جمهوریت د ګټو پر خلاف د نورو اعمالو د ارتکاب په مقصد د دین څخه ناوړه استفاده وکړي.

یو څلو ېښتمه ماده:

آزادي د انسان طبیعي حق دی. دغه حق د نورو له آزادۍ او له عامه ګټو پر ته چې د قانون په وسیله تنظیمیږي، حدود نه لري.

آزادي او انساني کرامت له تعرض څخه مصئوون دی دولت د هغو درناوی او ملاتړ کوي.

د ذمې برائت اصلي حالت دی. تورن تر هغه وخته پورې چې د محکمې په قطعي حکم محکوم شوی نه وي، بې ګناه ګڼل کیږي.

هیڅ عمل جرم نه شي بلل کېدای مګر د قانون د حکمونو سره سم.

هیڅوک د جرم په کولو نه شي تورن کېدلای، مګر د قانون د حکمونو سره سم.

هیڅوک نیول کېدای او توقیفیدای نه شي، مګر د قانون د حکمونو سره سم.

هیڅوک مجازات کېدلای نه شي، مګر د محکمې په حکم، د قانون د حکمونو سره سم او د هغه جرم په تناسب چې کړی یې دی.

جرم یو شخصي عمل دی او په کولو سره یې بل څوک نه مجازات کیږي.

تورن حق لري چې په خپله او یا د مدافع وکیل په واسطه له ځانه دفاع وکړي.

دوه څلوېښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې له انساني کرامت څخه مخالفه جزا، شکنجه او تعذیب جواز نه لري.

د اکراه او ګواښ په وسیله له تورن

او یا بل چا شخه د اقرار، شهادت او یا ثرگندونې اخیستل منع دي.

هغه ثرگندونه یا شهادت چې له تورن یا بل چا شخه د اکراه په وسیله واخیستل شي اعتبار نه لري.

که چېرې د عامه خدمتونو مؤظف، تورن یا بل څوک د شهادت، ثرگندونې او یا اقرار د اخیستلو په مقصد شکنجه کړي او یا د شکنجې په تعمیل امر وکړي، د قانون سره سم مجازات کېږي.

د لوړو مقاماتو په امر باندې استناد، مرتکب ته د قانون نه د مخالفو اعمالو له ارتکاب څخه برائت نه ورکوي.

دري ثلویښتمه ماده:

د شخص پوروړتوب د هغه د آزادۍ د سلبیدو موجب کیدلای نه شي.

د پور د تحصیل لارې او وسایل د قانون په واسطه تنظیمېږي.

ثلور ثلویښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د کور مصؤونیت تضمینېږي هیڅوک د دولت د استازی په شمول نه شي کولای چې د اوسیدونکي له اجازې او له هغو حالاتو او طرز څخه پرته چې په قانون کې تصریح شوي وي، د چا کورته ورننوزي او یا هغه وپلټي.

پنځه ثلویښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د مراسلاتو، د تیلفوني خبرو، تیلگرافي مخابراتو او د مخابراتو د نورو ډولونو محرمیت تضمینېږي.

هېڅوک د دولت د استازي په شمول نه شي کولای چې د قانون له حکمه پرته د تیلفوني خبرو، مراسلاتو او مخابراتو پلټنه وکړي.

شپږ ثلویښتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع چې د دولتي ارگانونو ټولنیزو سازمانونو او د چارو د مسؤولینو له خوا د دندې د

ترسره کولو په وخت کې په غیر قانوني توګه زیانمن کېږي، د زیان د جبران حق لري. د زیان د جبران شرایط او څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمېږي.

اووه څلوېښتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع حق لري چې د دولت په ټولنیز - سیاسي ژوندا و د چارو په اداره کې په مستقیمه توګه او یا د خپلو استازیو له لارې برخه واخلي.

اته څلوېښتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د انتخابولو او انتخابیدلو حق لري. له دغه حق څخه د استفادې شرایط او طرز د قانون په واسطه تنظیمېږي.

نهه څلوېښتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د فکر او بیان د آزادۍ حق لري.

اتباع کولای شي چې له دغه حق څخه په ښکاره، شفاهي او لیکلې توګه د قانون سره سم استفاده وکړي.

له خپرېدو څخه مخکې د مطبوعاتو سانسور جواز نه لري.

پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د قانون سره سم د سوله ییزو غونډو، تظاهراتو او اعتصاب حق لري.

یو پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د انفرادي او ډله ییز شکایت، انتقاد او غوښتنې حق لري.

دولتي ارګانونه، ټولنیز سازمانونه او د چارو مسؤولین موظف دي چې شکایتونه، غوښتنې او انتقادونه په هغه موده کې چې قانون ټاکلې ده وڅېړي او لازم اجراآت وکړي.

د انتقاد په خاطر تعقیب ممنوع دی.

دوه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د کار او د برابر کار په وړاندې د برابر مزد د لاس ته راوړلو حق لري.

دولت د کار د عادلانه او پر مختللو قوانینو د وضع کولو او تطبیق له لارې له دغه حق څخه د اتباعو د استفادې د پاره لازم شرایط برابروي.

دري پنځوسمه ماده:

د اجباري کار تحمیل منع دی. د جنګ، طبیعي آفتونو په حالت او په نورو هغو حالاتو کې چې عامه ژوند او هوساینه تهدید کړي، د اجباري کار سر ته رسول له دغه امر څخه مستثنی دي.

څلور پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د ټولنې د اړتیا په پام کې نیولو سره د تخصصي څانګې له مخې د دولتي دندو د ترلاسه کولو او د شغل د انتخاب حق لري.

پنځه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د استراحت حق لري.

دولت د کار د ساعتونو او له مزد سره د نوبتي رخصتۍ ټاکل او د رخصتیو، جشنونو او اخترونو په ورځو کې د کار د شرایطو څرنګوالی تنظیموي او د استراحت، د فرهنګي، هنري موسسو د شبکو د پراختیا او د بدني روزنې، ورزش او سالمو تفریحاتو د پاره شرایط برابروي.

شپږ پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د وړیا زده کړې حق لري. دولت د بیسوادۍ له منځه وړلو، په مورنۍ ژبې د زده کړې، د متوازنې ښوونې او روزنې د تعمیم، د اجباري لومړنیو زده کړو د تأمین، د تخنیکي، حرفوي او مسلکي عمومي زده کړو د تدریجي پراختیا او د ملي کادرونو د روزنې د پاره د لوړو زده کړو د سیستم د ودې په مقصد لازم تدبیرونه نیسي.

د افغانستان په جمهوریت کې بهرنیو اشخاصو ته د ښوونځیو د جوړولو اجازه د قانون سره سمه ورکول

کیدای شي، له دغو ښوونځیو څخه یوازې بهرني اشخاص استفاده کولای شي.

اووه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د روغتیا او ټولنیزو تأميناتو حق لري.

دولت د ملي سرا سري طبي خدمتونو د سیستم د هراړخیزې او متوازنې پراختیا د روغتیایي مرکزونو او روغتونونو د پراختیا د طب د دکتورانو او طبي خدمتونو د کارمندانو د روزنې، د عمومي ناروغیو د مخنیوي، دوړ یا روغتیایي خدمتونو د پراختیا، د خصوصي طبي خدمتونو د تنظیم او هڅونې او د زړو کسانو، د جګړې او کار د معلولینو او د شهیدانو د پاتې کسانو د پاره د مادي تامیناتو د ښه کولو له لارې لازم تدبیرونه نیسي.

اته پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د علمي، تخنیکي او هنري فعالیتونو د آزادۍ حق لري.

دولت د علم او د علمي کادرونو د روزنې منظم پرمختګ تأمینوي، د مؤلفانو او مخترعانو حقوق ساتي، په ټولو برخو کې د علمي څېړنو هڅونه او ملاتړ کوي او د علمي څېړنو له نتایجو څخه اغیزمنه استفاده تعمیموي.

نهه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع په هیواد کې د مسافرت او داوسیدنې او اقامت د ځای د آزاد انتخاب حق لري.

دولت کولای شي چې د عامه امنیت او نظم د ساتنې، د ناروغیو د خپریدو د مخنیوي او د اشخاصو د حقوقو او آزادیو د ساتنې په مقصد د هېواد په ځینو سیمو کې مسافرت، اوسېدنه او اقامت په موقتي توګه منع کړي.

شپېتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع حق

لري چې د قانون سره سم له هيواد څخه بهـر ته مـســافـرت وكـړي او وطن ته راستانه شي.

يو شپېتمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت هر تبعه مـكلف دى چې د افــغــانســتـــان د جـمـهوريت اساسي قـانون او قـوانين رعايت كړي.

د قـانون له حكمونو څخه بې خبري عذر نه ګڼل كيږي.

دوه شپيتمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع او بهرني وګړي مكلف دي چې دولت ته د قانون سره سـمـه مـاليـه او مـحـصـول وركړي.

دري شپيتمه ماده:

له هېواد ، خپلواكۍ ، ملي حاكميت او د هېواد له ځمكنۍ بشپړ تيا څخه دفـاع د افـغـانســتـان د جـمـهوريت د اتباعو له وياړه ډک مكلفيت دى.

په وسله وال پوځ كـې د خــدمت شـرايط د قـانـون د حكمـونو سـره سم تنظيميږي.

څلورشپېتمه ماده:

دولت د اتباعو له اساسي حقوقو او آزاديو څــخـــه د اســتـــفـــادې او د مكلفيتـونو د ترسره كـولو د پاره لازم شرايط برابروي.

هېڅوک حق نه لري چې په قـانون كې له مندرجو حـقـوقـو او آزاديو څخه د عامه ګټو پر خلاف او د نورو اتباعو د حــقــوقــو او آزاديو په زيان اســتــفــاده وكړي.

څلورم فصل

لويه جرګه

پنځه شپېتمه ماده:

لويه جرګه د ملي او تاريخي دودونو له مخې ، د افغانستان د خلكو د ارادې تر ټولو لوړه ښكارندو يه ده.

شپږ شپېتمه ماده:

لويه جـرګـه لـه دغـو كـسـانو څـخـه جوړه ده:

۱ - د ملي شورا غړي.

۲ - له هر ولایت او د هغه له معادل واحد څخه د خلکو په انتخاب لس تنه.

۳ - والیان او کابل ښاروال.

٤ - صدر اعظم، د صدر اعظم مرستیالان او دوزیرانو د شورا غړي.

۵ - قاضي القضات، د سترې محکمې مرستیالان او غړي.

٦ - لوی څارنوال او د هغه مرستیالان.

۷ - داساسي قانون د شورا رئیس او غړي.

۸ - د ملي جبهې د اجرائیه هیأت غړي.

۱۰ - د سیاسي، علمي، ټولنیزو او روحاني غوره شخصیتونو له جملې څخه حداکثر (۵۰) تنه چې د ملي جبهې د دارالانشاء د پېشنهاد پر اساس د جمهور رئیس په واسطه ټاکل کیږي.

اووه شپېتمه ماده:

لویه جرگه دغه واکونه لري:

۱ - د اساسي قانون تصویب او تعدیل.

۲ - د جمهور رئیس انتخاب او د هغه د استعفاء منل.

۳ - د جگړې او متارکې له اعلان سره موافقت.

٤ - د هغو خورا مهمو مسألو په باره کې د تصمیم نیول چې د هېواد په برخلیک پورې اړه لري.

اته شپیتمه ماده:

له هغو حالاتو پر ته چې په دغه اساسي قانون کې بل ډول اټکل شوي وي، لویه جرگه د جمهور رئیس په واسطه را بلل کیږي. پرانیستل کیږي او د هغې غونډې د جمهور رئیس او یا بل هغه چا تر ریاست لاندې چې جمهور رئیس یې د خپل نایب په توگه وټاکي، جوړیږي.

د لویې جرگې نصاب د هغې د ټولو غړیو د دوو ثلثو په حضور بشپړیږي.

د لويې جرگې تصميمونه د هغې د ټولو غړيو درايو په اکثريت نيول کيږي.

نهه شپيتمه ماده:

د اولسي جرگې د ړنگيدو په حالت کې د هغې غړي د نوې اولسي جرگې تر انتخابه پورې خپل غړيتوب د لويې جرگې د غړيو په توگه ساتي.

اويايمه ماده:

د لويې جرگې انتخاب د قانون او کړنلاره يې په خپله د لويې جرگې په واسطه تنظيميږي.

پنځم فصل

جمهور رئيس

يو اويايمه ماده:

جمهور رئيس د دولت مشر دی، خپل واکونه په تقنينيه، اجرائيه او قضائيه برخو کې د دغه اساسي قانون او د افغانستان د جمهوريت د قوانينو له حکمونو سره سم تعميل وي.

دوه اويايمه ماده:

جمهور رئيس د لويې جرگې د غړيو درايو په اکثريت د اوو کلونو د مودې د پاره انتخابيږي.

يو شخص نه شي کيدلای له دوو ځلو نه زيات د جمهوررئيس په توگه انتخاب شي.

جمهور رئيس لويې جرگې ته مسؤول او په راپور ورکولو مکلف دی.

دنوي جمهور رئيس د انتخاب په مقصد لويه جرگه د جمهور رئيس د واک د دورې له پای ته رسيدو څخه مخکې د دېرشو ورځو په موده کې را بلل کيږي.

دری اويايمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت هر مسلمان تبعه چې د څلوېښت کلنۍ عمر يې بشپړ کړی وي، په خپله او همسريې له افغان مور او پلار څخه زيږيدلي او له مدني او سياسي حقوقو څخه برخمن وي. د جمهور رئيس په توگه انتخابيدلای شي.

ځلور اویایمه ماده:

جمهور رئیس په لویه جرگه کې له انتخابیدلو وروسته په لاندې ډول لوړه کوي:

«د لوی خدای په نامه لوړه کوم چې د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو حمایت، د اساسي قانون رعایت او دهغه د تطبیق څارنه او د افغانستان د خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ بشپړ تیا ساتنه وکړم. د اتباعو اساسي حقوق او آزادۍ وساتم او خپلې ټولې هلې ځلې د ټولنیز عدالت، د خلکو د نیکمرغۍ، د سولې د ټینگښت او د هیواد د پرمختگ د تأمین په خاطر په کار واچوم.»

پنځه اویایمه ماده:

جمهور رئیس د دغه اساسي قانون پر نورو مندرجو واکونو برسیره دغه واکونه لري:

۱- د وسله وال پوځ لوړ قیادت.

۲- د قوانینو او د ملي شورا د مصوبو توشیح.

۳- د حکومت په جوړولو باندې د موظف صدر اعظم ټاکل.

٤- داولسي جرگې له خواد باور د رایې له لاس ته وروړلو وروسته د حکومت د رئیس او غړیو منظوری او د هغوی د استعفا منل.

۵- د لزوم په وخت کې د وزیرانو د شورا د غونډو تدویر او مشري.

٦- د قانون د حکمونو سره سم د قاضیانو، د لوړرتبه کار مندانو او د وسله وال پوځ دافسرانو د تقرر، ترفیع او تقاعد منظوري.

۷- د سیاسي، ټولنیزو او اقتصادي سترو مسألو په باب د عمومي نظر غوښتنې یا عامه رایې ته د مراجعې (ریفراندم) په باره کې د تصمیم نیول.

۸- د مجازاتو بخښل او کمول.

۹- په بهرنیو دولتونو او بین المللی سازمانونو کې د افغانستان

دجمهوریت د دیپلوماتیکو نماینده ګیو د رئیسانو ټاکل.

۱۰- د افغانستان په جمهوریت کې دبهرنیو دولتونو د دیپلوماتیکو نماینده ګیو درئیسانو د باورلیکو نو منل.

۱۱- د اضطرار د حـــــالت، د عمومي او قسمي سفر بری اعلان او پای ته رسول یې.

۱۲-د لویې جرګې په موافقه د جګړې او متارکې اعلان.

۱۳- د پیسو د خپرولو اجازه.

۱۴- د قانون سره سم د تابعیت او پناه ورکړه.

۱۵- د قانون سره سم د نښانونو، مډالونو او افتخاري لقبونو ورکړه.

۱۶- د قـــانون ســره سم د نورو واکونو عملي کول.

شپږ اویایمه ماده:

جمهوررئیس د صعب العلاجې او اوږدې ناروغۍ او یا استعفأ له حالاتو پر ته دواک د دورې تر پایه خپلو دندو ته دوام ورکـوي. په ټولو هغـو حـالاتو کې چې جـمـهور رئیس ونه شي کړای خپلې دندې سرته ورسوي دغه دندې د جمهوررئیس د لومړي مرستیال له خوا تر سره کېږي.

د جـمـهـور رئیس په دایمی توګـه د کار دوړ تیا له لاسه ورکولو ، مړینې او یااستعفأ په صورت کې جرګه د هغه د لومـړي مـرسـتـیـال په واسطه د نوي جـمـهـور رئیس دانـتـخـاب په مقـصد د یوې میاشتې د مودې په ترڅ کې رابلل کېږي.

د اسـتـعـفـأ په حـالت کې جـمـهـور رئیس خپله استعفا په مستقیمه توګه لویې جرګې ته وړاندې کوي.

شپږم فصل

ملي شورا

اووه اویایمه ماده:

ملي شـــورا د افـــغـــانســـتــان د

جمهوریت تر ټولو لوړ تقنیني ارگان دی.

اته اویایمه ماده:

ملي شورا د ولسي جرگې او سنا له دوو مجلسونو څخه جوړه ده.

نهه اویایمه ماده:

دولسي جرگې وکیلان د انتخاباتي حوزو له لارې د نفوسو د برابر شمیر په اساس د یوې پنځه کلنې تقنینیه دورې د پاره انتخابېږي.

د سنا د مجلس غړي (سناتوران) په لاندې توگه انتخاب او ټاکل کېږي:

۱- له هر ولایت او دهغه له معادلو واحدونو څخه دوه تنه د پنځو کلونو د پاره.

۲- د هر ولایت او د هغه معادل د شورا د غړیو له جملې څخه دوه تنه د دریو کلونو د پاره د مربوطې شورا په انتخاب.

۳- پاتې دریمه برخه دخبیرو، پوهو او باوري افرادو او ملي شخصیتونو له ډلې څخه د څلورو کلونو د پاره د جمهور رئیس له خوا ټاکل کېږي.

اتیایمه ماده:

د ملي شورا د غړیو شمېر، شرایط، د انتخاب او انتصاب طرز د قانون سره سم تنظیمېږي.

یو اتیایمه ماده:

ملي شورا د دغه اساسي قانون پر نورو مندرجو واکونو برسیره دغه واکونه لري:

۱- د قوانینو او تقنیني فرمانونو تصویب، تعدیل او لغوه کول او جمهور رئیس ته یې د توشیح په غرض وړاندې کول.

۲- د قوانینو تفسیر.

۳- د بین المللی تړونو نو تصویب او فسخ.

٤- د اقتصادي- ټولنیزې پرمختیا د پلانونو تصویب او د هغو د ترسره کولو په باب د حکومت د راپور

تأیید.

۵- د دولتي بودجې تصویب او د هغې د اجرا په باب د راپور څېړنه.

۶- د اداري واحدونو جوړول او تعدیل یې.

۷- د وزارتونو او د هغو د معادلو مرکزي ارګانونو جوړول او لغوه کول.

۸- د جمهور رئیس د وړیږ ښندنې او غوښتنې له مخې د جمهور رئیس د مرستیالانو د ټاکلو او عزل په باب د تصمیم نیول.

۹- دولت ته د پور اخیستلو اجازه او د انحصار دور کړې په شمول په ملي اقتصاد کې د اساسي اهمیت لرونکي امتیاز ورکړه.

څلور اتیایمه ماده:

اولسي جرګه د خپلو غړیو له جملې څخه د اولې تقنینیه دورې د پاره په لومړني اجلاس کې د رئیس، د دوو مرستیالانو او دوو منشیانو په ترکیب اداري هیأت انتخابوي.

سنا د خپلو غړیو څخه د پنځو کلونو د پاره د رئیس او د یوه کال د پاره د دوو مرستیالانو او دوو منشیانو په ترکیب اداري هیأت انتخابوي.

د ملی شورا د مجلسو نور رئیسان د مربوطو غونډو لاربښوونه او د نظم تامین په غاړه لري. د رئیسانو په غیاب کې یو تن مرستیال د هغوی دندې سرته رسوي.

پنځه اتیایمه ماده:

د ملي شورا عادي اجلاس په کال کې دوه ځله د سنبلې د میاشتې په لومړۍ اوونۍ او د حوت د میاشتې په لومړۍ اوونۍ کې جوړ یږي.

د ملي شورا د هر عادي اجلاس موده د رې میاشتې ده. که چیرې د ملی شورا په اجلاس کې کلنۍ بودجه او یا پرمختیایی پلان مطرح وي د ملي شورا د اجلاس موده د هغو له تصویب څخه پخوا پای ته رسیدلای شي.

که چیرې بودجه د مالي کال له پیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثخه پخوا ، تصويب نه شي ، د تېر کال بودجه د نوي کال د بودجې د تصويب تر وخته پورې تطبيقېږي.

د ملي شورا فوق العاده اجلاس د جمهور رئيس د تصميم ، د مجلسونو د هريوه رئيس د غوښتنې او يا د هر يوه مجلس د غړيو د پنځمې برخې د غوښتنې له مخې جوړيدلای شي.

شپږ اتيايمه ماده:

د ملي شورا مجلسونه په ځانګړې يا ګډه توګه غونډې کوي.

د ملي شورا د مجلسونو د ګډو غونډو لارښوونه په وار سره د هغو د رئيسانو له خوا کيږي.

د ملي شورا اجلاس د جمهور رئيس له خوا پرانيستل کيږي او پای ته رسول کيږي.

د ملي شورا د تقنينيه دورې لومړنی اجلاس د جمهور رئيس په وسيله د اولسي جرګې د انتخاباتو له پای ته رسيدو وروسته د دېرشو ورځو د مودې په ترڅ کې رابلل کيږي.

اووه اتيايمه ماده:

د ملي شورا د هر مجلس نصاب د هغه د غړيو د دوو دريمو برخو په حضور بشپړېږي.

د هر مجلس تصميم د هغه د ټولو غړيو د رايو په اکثريت نيول کيږي.

اته اتيايمه ماده:

د ملي شورا د مجلسونو جلااو ګډې غونډې علني دي ، مګر دا چې مجلس د هغو د سري والي په باب تصميم ونيسي.

د دواړو مجلسونو د بحثونو جريان ثبتېږي.

نهه اتيايمه ماده:

د ملي شورا هر مجلس له خپلو غړيو څخه د هر مجلس په واک کې د ننه مسألو د لومړنۍ څېړنې او چمتو کولو ، د قوانينو او د هر مجلس د تصميمونو د عملي کولو څخه د څارنې په مقصد دايمي کميسيونونه

انتخابوي.

نوي يمه ماده:

د ملي شـورا هر مـجلس واک لري چې د لزوم په صورت کې د څـيړنې او پلټنې کـمـيسـيـونونه او نور مـوقـتي کميسيونونه جوړ کړي.

د څيړنې او پلټنې د کميسيونونو دندې او کړنلاره د ملي شـورا د هر يوه مجلس له خوا تنظيميږي.

يو نوي يمه ماده:

د ولسي جرګې غړي حق لري چې د استيضاح په غونډه کې صدر اعظم او يا د حکومت هر يو غړی تر استيضاح لاندې ونيسي. د استيضاح ځواب په ليکلي يا شفاهي توګه وړاندې کيږي.

اولسي جرګـه کولای شي چې دور کړ شوي ځواب له مخې له حکومت څخـه د باور د سلب موضوع وڅيړي. کـه چيـرې حکومت د باور د سلب سره مـخـامخ شي د وزيرانو د نوی شـورا تر جـوړيدو پورې خـپلو دندو تـه دوام ورکوي

دوه نوي يمه ماده:

د وزيرانو د شورا غـړي کولای شي چې په مشورتي رايې سره د ملي شورا په غونډو کې برخه واخلي.

دری نوي يمه ماده:

د ملي شـورا غـړي پـه جـلا او ګـډ اجـلاس کې درايې او نـظر د څرګندولو حق لري.

د ملي شورا هيڅ غړی د ملي شـورا په د ننه او يا بهـر کـې د رايې يا نـظر د څرګندولو په خـاطر ترعـدلي تعـقـيب لاندې نه نيول کيږي.

د ملي شورا غړی د مربوط مجلس له مـوافـقي پرته او د ملي شـورا د دوو اجـلاسـونو تر مـينځـه د هغـې د اداری هيئت له موافقې پرته د څرګند جرم د حـالاتو په استـثـنأ نيـول کـيدلای او توقيفيدلای نه شي او تر عدلي تعقيب لاندې نه نيول کيږی.

کـه چيـرې د ملې شـورا غـړی د

څرګند جرم په حالت کې ونیول شي باید د مربوط مجلس اداري هیأت ته خبر ورکړ شي.

څلور نوي یمه ماده:

د غه مقامات د ملي شورا هر یوه مجلس ته د قانون د وضع کولو، تعدیلولو او لغوه کولو د پیشنهاد حق لري:

۱ – جمهور رئیس.

۲ – د ملي شورا دد واړو مجلسونو دایمی کمیسیونو نه.

۳ – د هر مجلس د غړیو لږ تر لږه لسمه برخه.

٤ – د وزیرانو شورا.

۵ – ستره محکمه.

٦ – لویه څارنوالي.

۷ – د ملي جبهې اجرائیه هیأت.

۸ – د عالمانو او روحانیونو شورا.

پنځه نوي یمه ماده:

له هغوی حالاتو پرته چې په دغه اساسي قانون کې په بل ډول اټکل شوي دي د دغه اساسي قانون د (۸۱) مادې د مندرجو واکونو په باب د یوه مجلس تصمیمونه، بل مجلس ته استول کېږي.

که چېری د یوه مجلس تصویب د بل مجلس له خوا رد شي، توافق ته د رسېدو په مقصد د دواړو مجلسونو له غړیو څخه په برابر شمیر ګډ هیئت جوړیږي.

د ګډ هیئت موافق تصمیم د جمهور رئیس له توشیح وروسته نافذ ګڼل کېږی.

که چیرې ګډ هیأت د نظر د اختلاف په لیرې کولو بریالی نه شي، موضوع د ملی شورا په ګډه غونډه کې څېړل کېږي او د هغی په باب تصمیم د ګډې غونډې د غړیو درایو په اکثریت نیول کېږي.

شپږ نوي یمه ماده:

د ملي شورا تصمیمو نه د جمهور رئیس له توشیح وروسته نافذ یږي.

که چېرې جمهور رئیس د ملي شورا د تصمیم سره موافقه ونه لري، کولای شي چې هغه دوراندې کیدو له نیټې څخه د دېرشو ورځو په ترڅ کې د دلایلو په څرګندولو سره ملي شورا ته مسترد کړي، د دیرشو ورځو د مودې په تیرویدو سره او همدغه شان که چېرې ملي شورا په راتلونکي اجلاس کې هغه بیا د غړیودرایو په دوو دریمو برخو تصویب کړي، تصمیم نافذ ګڼل کیږي او جمهور رئیس هغه توشیح کوي.

اووه نوي یمه ماده:

جمهور رئیس کولای شي چې دولسي جرګې او سنا له رئیسانو، د وزیرانو د شورا له رئیس او قاضي القضات سره له سلا وروسته د موجبه دلایلو په څرګندلو سره دولسې جرګې رنګیدل اعلان کړي.

نوي انتخابات د ولسي جرګې له رنګیدو وروسته د دیرشو ورځو په موده کې کیږي.

نوې ولسي جرګه له نویو انتخاباتو وروسته تر یوه کاله پورې رنګیدلای نشي. ولسی جرګه د جمهور رئیس دواک د دورې د وروستیو شپږو میاشتو په موده کې رنګیدونکی نه ده.

اته نوي یمه ماده:

قوانین او د ملي شورا مصوبې په پښتو او دري ژبو خپریږي او کیدای شي چې هغه د هیواد د نورو ملیتونو په ژبو هم خپرې شی.

نهه نوي یمه ماده:

د ملي شورا د هر مجلس او د هغه د دایمي کمیسونونو د فعالیت طرز د ملي شورا په وسیله تنظیمیږي.

اووم فصل

د وزیرانو شورا

سلمه ماده:

د وزیرا نو شورا (حکومت) د

افغانستان د جمهوریت د دولتي قدرت ډیر لوړ اجرائیوي او اداري ارگان دی.

د وزیرانو شورا له دغو کسانو څخه جوړه ده:

- صدر اعظم.
- د صدر اعظم مرستیالان.
- وزیران او د وزارت د معادلو مرکزي ارگانونو رئیسان.

یوسلو یوه یمه ماده:

موظف صدر عظم د تقنینیه دورې په لومړني اجلاس کې د کورني او بهرني سیاست تگ لاره او د حکرمت ترکیب د باور درایې د اخیستلو په مقصد ولسي جرگې ته وړاندې او معرفي کوي.

صدر اعظم د باور د رایې او د جمهور رئیس د منظورۍ له اخیستلو وروسته د کورني او بهرني سیاست تگلاره او د حکومت غړي سنا ته وړاندې او معرفي کوي.

یوسلو دویمه ماده:

د وزیرانو شورا ولسي جرگې او جمهور رئیس ته مسووله او د راپور په ورکولو مکلفه ده.

یوسلو دریمه ماده:

دو زیرانو شورا دغه دندې او واکونه لري:

۱- د کورني او بهرني سیاست د تگ لارې طرح او تطبیق.

۲- د ملي اقتصاد د چارو د اجرا کولو تأمین، د اقتصادي او ټولنیزې پرمختیا د پلانونو طرح کول، د دولتي بودجې ترتیب، د پلانونو او بودجې تطبیق او ملي شورا ته د هغو د اجرا کولو په باب د راپور وړاندې کول.

۳- د دولت د گتو د قانوني ملکیت د ټولو ډولونو د حمایت، د عامه نظم او امنیت د تأمین او د اتباعو د حقوقو او آزادیو د ساتنې په مقصد د تدبیرونو نیول.

۴- د قانون د حکمونو سره سم د

بهرنیو اړیکو عمومي لاربښوونه، د بهرنیو دولتونو او بین المللي موسسو سره د ډیپلوماتیکو اړیکو ټینګول او د موافقت لیکونو لاسلیک کول.

۵ - د وزیرانو په شورا پورې د تړلیو ادارو او ارګانونو جوړول.

٦ - د قانون د حکمونو سره سم نور واکونه.

د افغانستان د جمهوریت د وزیرانو شورا د خپلو واکونو په حدودو کې مقرره او اساسنامه تصویبوي.

یو سلو څلورمه ماده:

د ملي شورا د تعطیل او یا دولسي جرګې د ړنګیدو په وخت کې د وزیرانو شورا د عاجلې اړتیا په صورت کې کولای شي چې په بودجې او مالي چارو پورې له مربوطو مسألو پرته د ملي شورا په واک کې د شاملو مسئلو په باب تقنیني فرمانونه وضع کړي، تقنیني فرمانونه د جمهور رئیس له توشیح وروسته نافذ ګڼل کیږي.

دوزیرانو شورا هغه تقنیني فرمانونه چې د اساسي قانون د دغې مادې د حکم سره سم وضع شوي دي د ملي شورا لومړني اجلاس ته د منظورۍ په غرض وړاندې کوي. که چېرې تقنیني فرمانونه د ملی شورا له خوا ردشي، د ملي شورا د تصمیم له نیټې څخه له اعتباره لویږي.

جمهور رئیس کولای شي چې د ملي شورا د دوو اجلاسو تر مینځ موده او یا دولسي جرګې د ړنګیدو په جریان کې د صدر اعظم د پیشنهاد له مخې د حکومت ځینې غړي ګوښه او یا نوی غړي وټاکي.

دغه موضوع دولسي جرګې لومړني اجلاس ته د تصمیم نیولو په مقصد وړاندې کیږي.

یو سلو پنځمه ماده:

د وزیرانو د شورا دواک دوره د تقنینه دورې په پای ته رسیدو سره پای ته رسیږي. هغه حکومت چې دواک

دوره یې پای ته رسیدلې ده دوزیرانو د نوې شورا تر جوړیدو پورې خپلې دندې سرته رسوي.

یو سلو شپږمه ماده:

د وزیرانو د شورا تشکیل، ترکیب او د فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

اتم فصل
قضا

یوسلو اوومه ماده:

قضا د دولت یو خپلواک رکن دی.

یو سلو اتمه ماده:

قضاوت د افغانستان په جمهوریت کې یوازې د محکمې له خوا د قانون د حکمونو سره سم کیږي محکمې د افغانستان په جمهوریت کې له:

سترې محکمې، دولایتونو، لویو ولسوالیو، ولسوالیو، علاقداریو، ښارونو او ناحیو له محکمو او د وسله وال پوځ له محکمو څخه عبارت دي.

یو سلو نهمه ماده:

ستره محکمه د ترټولو لوړ قضایي ارګان په توګه د هیواد د قضایي واحد سیستم په سرکې ده او د قاضي القضات، د قاضي القضات له مرستیالانو او غړیو څخه مرکبه ده.

ستره محکمه د قانون د حکمونو سره سم د محکمو فعالیتونه څاري او د محکمو په فعالیتونو کې د قانون یو شان تطبیق تامینوي.

یو سلو لسمه ماده:

قاضي القضات، د سترې محکمې مرستیالان او غړي د شپږو کلونو د پاره د جمهور رئیس له خوا ټاکل کیږي.

ستره محکمه جمهور رئیس ته مسؤوله او په راپور ورکولو مکلفه ده.

یوسلو یوو لسمه ماده:

محکمې په خپل قضاوت کې خپلواکې او یوازې د قانون تابع دي.

د محکمو له خوا غور او د حکم صادرول د قانون او محکمې په

وړاندې د دواړو خواوو د برابرۍ د اصل پر اساس کیږي.

یوسلو دوولسمه ماده:

قاضیان د قضیو د څیړنې په وخت کې د افغانستان د جمهوریت اساسي قانون او قوانین تطبیقوي.

په هغو حالاتو کې چې قانون صراحت ونه لري محکمه قضیې د اسلام د شریعت د حکمونو له مخې په داسې توګه حل او فصل کوي چې عدالت په ډیره ښه ممکنه وجه تامین کړي.

یوسلو دیارلسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت په محکمو کې محاکمه په علني توګه کیږي هغه حالات چې پر قضیو باندې په سري غونډو کې غور کیږي د قانون په واسطه ټاکل کیږي.

د محکمې د حکم ابلاغ په ټولو حالاتو کې علني دی.

یوسلو څوارلسمه ماده:

په محکمو کې د قضیو غور او حل او فصل په پښتو او دري ژبو او یا د سیمې داوسیدونکو د اکثریت په ژبه کیږي.

که چیرې د دعوې لوری په هغه ژبه باندې چې محاکمه پرې کیږي ونه پوهیږي، د ترجمان په مرسته د قضیې د موادو او اسناد وسره د اشنایی حق او په مورنۍ ژبه باندې په محکمه کې د خبرو حق ورته تضمینیږي.

یوسلو پنځلسمه ماده:

د محکمو پریکړې باید مدللې وي او د حکم سببونه پکې ذکر شي.

د محکمو قطعي پریکړې واجب التعمیل دي، د اعدام له حکمه پرته چې د جمهور رئیس له منظورۍ وروسته عملي کیږي.

یوسلو شپاړسمه ماده:

د محکمو تشکیل، ترکیب، واک او د فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

نهم فصل
ښارنوالي

یوسلو اوولسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت ښارنوالي د مرکزیت د اصل پر بنسټ واحد سیستم دی او له لویې ښارنوالۍ، د ولایتونو، لویوولسوالیو، ولسوالیو، علاقه داریو، ښارونو او ناحیو له ښارنوالیو او د وسله وال پوځ له ښارنوالۍ څخه جوړ دی.

یو سلو اتلسمه ماده:

لوی ښارنوال د هیواد د ښارنوالۍ د ارګانونو د فعالیت لارښوونه کوي.

د ښارنوالۍ ارګانونه په خپلو اجرااتو کې خپلواک دي. یوازې د قانون او لوی ښارنوال تابع دي.

یوسلو نولسمه ماده:

لوی ښارنوال او د هغه مرستیالان د جمهوررئیس له خوا د شپږو کلونو د پاره ټاکل کیږي.

لوی ښارنوال جمهور رئیس ته مسوول او د راپور په ورکولو مکلف دی.

یوسلو شلمه ماده:

د ټولو وزارتونو او د دولتي اداري دنورو مرکزي ارګانونو، د سیمه ییز وشورا ګانو د اجرائیوي کمیټو، د دولتي، مختلطو او خصوصي موسسو، ادارو، کوپراتیفونو، سیاسي ګوندونو او ټولنیزو سازمانونو، د چارو د مسوولینو او اتباعو له خوا د قوانینو پریو شان تطبیق او رعایت باندې لوړه ښارنه دلوی ښارنوال او د هغه تر لاس لاندې ښارنوالانو په غاړه ده.

یوسلو یو ویشتمه ماده:

د ښارنوالۍ تشکیل، ترکیب، واک او د فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

لسم فصل
د اساسي قانون شورا

یو سلو دوه ویشتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت د اساسي قانون شورا د اساسي قانون سره د قوانینو، نورو تقنیني اسنادو او بین المللي تړونونو د سمون لرلو د څارنې په مقصد جوړیږي.

یوسلو درویشتمه ماده:

د اساسي قانون شورا دغه واکونه لري:

۱ - د اساسي قانون سره د قوانینو، تقنیني فرمانونو او د بین المللي تړونونو د سمون لرلو څیړل.

۲ - جمهور رئیس ته له اساسي قانون څخه د راولاړ و شویو مسئلو په باب د حقوقي او قضایي مشورو ورکول.

یوسلو څلیرویشتمه ماده:

د اساسي قانون شورا د خپلو واکونو د تعمیل په مقصد حق لري:

۱ - هغه تقنیني اسناد چې د توشیح په غرض جمهوررئیس ته وړاندې کیږي، مطالعه او د اساسي قانون سره د هغو د سمون لرلو په باب نظر څرګند کړي.

۲ - جمهور رئیس ته د قانون جوړولو د چارو د پرمختیا په مقصد د تدبیرونو د نیولو په برخه کې چې اساسي قانون حکم کوي، مشخص پیشنهاد ونه وړاندې کوي.

یوسلو پنځه ویشتمه ماده:

د اساسي قانون شورا له رئیس او (۸) غړیو څخه جوړه ده چې د جمهور رئیس له خوا د (۶) کلونو د پاره ټاکل کیږي.

یوسلو شپږ ویشتمه ماده:

د اساسي قانون شورا جمهور رئیس ته مسئوله او د راپور په ورکولو مکلفه ده.

یوسلو اووه ویشتمه ماده:

د اساسي قانون د شورا تشکیل او د فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

یو ولسم فصل
سیمه ییزې شوراګانې

یوسلو اته ویشتمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د سیمه ییزې اداري له پلوه د ولایتونو، لویو ولسوالیو، ولسوالو، علاقداریو، کلیو، ښارونو او ناحیو په اداري واحدونو باندې ویشل کیږي. په اداري واحدونو کې د دولتي قدرت ارګانونه د هغو سیمه ییزې شورا ګانې دي.

د سیمه ییزو شورا ګانو اجرایوي ارګانونه له اجرائیوي کمیټو څخه عبارت دي چې د خلکو د وکیلانو د سیمه ییزو شورا ګانو د اجرائیوي کمیټو په سرکې په ترتیب سره والیان، لوی ولسوالان، ولسوالان، علاقداران، د کلیو ملکان، ښاروالان او د ناحیو آمران واقع دي.

یوسلو نهه ویشتمه ماد:

د دولتي قدرت او اداري سیمه ییز ارګانونه د سیمې په اداري پورې تړلې مربوطې چارې د هبواد د عامه ګټو په پام کې نیولو سره سرته رسوي.

تولې مربوطې سیمه ییزې موسسې، سازمانونه او اداري د سیمه ییزو شوراګانو او د هغو د اجرائیوي کمیټو د تصمیمونو په عملي کولو مکلفې دي.

یوسلو دیرشمه ماده:

د سیمه ییزو شوراګانو د واک دوره درې کاله ده.

یوسلو یو دیرشمه ماده:

د سیمه ییزو شوراګانو تشکیل، دندې، واکونه او د انتخاب او فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

دوولسم فصل
بهرنی سیاست

یوسلو دوه دیرشمه ماده:

دافغانستان د جمهوریت بهرنی سیاست د ملي ګټو د تامین، د خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ

بشپړتیا تینګښت، د نړیوالی سولی او امنیت او د سوله ییز ګډ ژوند د ساتلو، د حقوقو د برابرۍ او د بین المللی همکارۍ د هراړخیزې پرمختیا پر بنسټ ولاړ دي.

یوسلو دري دیرشمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د ملګرو ملتونو د سازمان د منشور، د بشر د حقوقو د نړیوالې اعلامیې او د بین المللی حقوقو د نورو منل شویو اصولو او موازینو درناوی او رعایت کوي.

یوسلو څلور دیرشمه ماده:

د افغانستان جمهوریت دنا پییلتوب سیاست د دولت د بهرني سیاست د مهم اصل په توګه تعقیبوي او د ناپییلتوب د غورځنګ د یوه بنسټ ایښودونکي په توګه د هغه هدفونو ته د رسیدلو په لاره کې هلې ځلې کوي.

یوسلو پنځه دیرشمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د ټولو هیوادونو، په تیره بیا د ګاونډیو او اسلامي هیوادونو سره د هغو د سیاسي، ټولنیز او اقتصادي نظام په پام کې له نیولو پرته، د حقوقو د برابرۍ، خپلواکۍ، ملی حاکمیت او ځمکنۍ بشپړتیا ته د متقابل درناوي، د یو بل په کورنیو چارو کې د لاس نه وهلو، زور، ګواښ او یا قوې ته د لاس نه اچولو، د لاس وهنې او تیري د ټولو ډولونو دغندلو او د بین المللی حقوقو د منل شویو اصولو او موازینو سره سم د بین المللي ژمنو درښتیاني ترسره کولو د اصولو پر بنسټ د دوستانه اړیکو د رامنځ ته کولو او ټینګښت غوښتونکی دي.

یو سلو شپږ دیرشمه ماده:

د افغانستان جموریت د سولې، ملي خپلواکۍ، دموکراسۍ، ټولنیزې ترقۍ او د برخلیک په ټاکلو کې د ملتونو د حق په خاطر د خلکو او ملتونو د مبارزې ملاتړ کوي، د

استعمار، نوي استعمار، امپریالیزم، صهیونیز، ، راسیزم، اپارتاید او فاشیزم پر ضد مبارزه کوي.

یو سلو اووه د یرشمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د پوره بې وسلې کولو، په ځمکه او فضا کې دوسله ییزو سیالیو د بندولو، د هسته یي، کیمیاوي او د ډله ییزې وژنې دوسلې د نورو ډولونو د نه پراختیا او له منځه وړلو، د بهرنیو پوځي اډو له منځه وړلو، د بین المللي کړکیچو نو د لیرې کولو او د بین المللي اقتصادي او اطلاعاتي نوي او عادلانه نظم د ټینګولو په خاطر د مبارزې ملاتړ کوي.

یو سلو اته د یرشمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د جګړې تبلیغ منعه دی.

دیارلسم فصل

متفرقه حکمونه

یوسلو نهه د یرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اساسی قانون تر ټولو لوړ حقوقي اعتبار لري، قوانین او نور تقنیني اسناد له هغه سره سم وضعه کیږي.

یو سلو څلویښتمه ماده:

دولت او د هغه ټول ارګانونه د افغانستان د جمهوریت د اساسي قانون او قوانینو پر اساس فعالیت کوي، حقوقي نظم، د ټولنې ګټې او د اتباعو قانوني حقوق او ګټې تأمینوي.

دولتي، کوپراتیفي، مختلطې او خصوصي موسسې، سیاسي ګوندونه، ټولنیز سازمانونه، د چارو مسوولین او اتباع د افغانستان د جمهوریت د اساسي قانون او قوانینو په رعایت مکلف دي.

یوسلو یو څلویښتمه ماده:

د اساسي قانون تعدیل په مستقیمه توګه د لویې جرګې په واسطه کیږي.

همدغه شان د اساسي قانون د

تعديل په باب تصميم د جمهور رئيس په پيشنهاد او يا د ملي شورا د غړيو د يوه ثلث په پيشنهاد او د دوو ثلثو په تأييد هم نيول کيږي. په دې حالت کې جمهور رئيس لويه جرګه جوړوي، که چيرې لويه جرګه د تعديل پيشنهاد په ځای وبولي، اساسي قانون تعديلوي او که نه، د تعديل پيشنهاد ردوي. د اضطرار په حالت کې د اساسي قانون تعديل جواز نه لري.

يو سلو دوه څلويښتمه ماده:

د جمهور رئيس، د جمهور رئيس د مرستيالانو، د ملي شورا د غړيو، صدر اعظم، د حکومت د غړيو، قاضي القضات، د سترې محکمې د قاضيانو، د اساسي قانون د شورا د غړيو، لوی څارنوال او د هغه د مرستيالانو د پاره د قانون سره سم معاش تاکل کيږي.

يوسلو درې څلويښتمه ماده:

که چيرې د جګړې، د جګړې د خطر، بحران او يا ورته حالاتو په علت له هغو لارو څخه چې د قانون په واسطه ټاکل شوې دي د خپلواکۍ، ملي حاکميت او ځمکنۍ بشپړتيا او يا د کورني امنيت ساتل نا ممکن شي، جمهور رئيس کولای شي چې د اضطرار حالت اعلان کړي.

که چيرې د اضطرار حالت له دريو مياشتو څخه زيات دوام وکړي، د هغه د اوږدولو د پاره د لويې جرګې موافقه شرط ده.

يوسلو څلور څلويښتمه ماده:

د اضطرار د حالت په موده کې جمهور رئيس دغه واکونه لري:

۱ - د ملي شورا د واک د دورې اوږدول.

۲ - د وزيرانو شورا ته د ملي شورا د ځينو واکونو ورسپارل.

۳ - اختصاصي محکمو او دوسلوال پوځ محکمو ته د محکمو د ځينو واکونو ورکول.

٤- د اساسي قانون د (۳۰-٤٤-٤۵-٤۹-۵۰ مادو، د ۵۱ مادې د دوروستنۍ فقرې، د ۵۳ او ٦۰ مادو) د اعتبار تطبيق او يا تحديد.

۵- د قانون سره سم د نورو واکونو عملي کول.

يو سلو پنځه څلويښتمه ماده:

که چيري هغه بين المللي تړونو نه يا ميثاقونه چې دافغانستان جمهوريت هغه لاسليک کړي او يا ورسره يو ځای شوی وی د افغانستان د جمهوريت د قوانينو د حکمونو مغاير وي نو بين المللي تړون او ميثاق ته رحجان ورکول کيږي.

يوسلو شپږ څلويښتمه ماده:

د دغه اساسي قانون په انفاذ او د جمهور رئيس په انتخاب سره د انقلابي شورا رئيسه هيأت ړنگيږی او انقلابي شورا د ملی شورا تر جوړيدو پورې د اساسي قانون د (٦) فصل د مندرجو واکونو په لرلو سره خپلې دندې ته دوام ورکوي.

ملی شورا د اساسي قانون د تصويب له نيټې څخه د شپږو مياشتو په ترڅ کې جوړيږي.

د وزيرانو شورا د اساسي قانون د (۷) فصل د مندرجو واکونو په لرلو سره د نوي حکومت تر جوړيدو پورې چې د اساسي قانون د حکمونو سره سم دولسي جرگې له خوا د باور رايه اخلي، خپلې دندې ته دوام ورکوي.

جمهور رئيس د اساسي قانون د تصويب له نيټې څخه د شپږو مياشتو د مودې په ترڅ کې د قضا او څارنوالۍ اورگانونو ته د دغه اساسي قانون د حکمونو سره سم د واحد سيستم پر اساس نوی سازمان ورکوي او د اساسي قانون شورا جوړوي.

يو سلو اووه څلويښتمه ماده:

لومړنی جمهور رئيس د هغې لويې جرگې له خوا چې د غه اساسي قانون

تصویبوي، انتخابیږي.

یوسلواته څلویښتمه ماده:

د دغه اساسي قانون په انفاذ سره د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت اساسی اصول له اعتباره لویږی. هغه قوانین او نور تقنیني اسناد چې د دغه اساسي قانون د انفاذ له نیتی څخه پخوا صادر شوي دي، په دې شرط نافذ ګڼل کیږي چې د دغه اساسي قانون د حکمونو سره متناقض نه وي.

یوسلو نهه څلویښتمه ماده:

دغه اساسي قانون د لویې جرګې د تصویب له نیتې څخه نافذ او د جمهور رئیس له خوا توشیح او اعلامیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن نوم ښود

ابن سینا ،لیسه ۱۶۸

ابوبکر ، پیر ۲۷۹

ابو حنیفه ،لیسه ۱۵۵

اتحادیه محصلین ۱۵٤

احسان الله ، سردار ۲۵ ،۳۳

احمد شاه بابا ۲٤۰

ازبک ۱۵۸، ۱۸۶

اسلامی حرکتونه ۱۵٤

اصلاحات اراضی:

۲۰۹، ۲۱۱، ۲۷۰، ۲۷۲

عجله وشوه ۲۷۲

مطالعه نه وه شوې ۲۷۶

اعتمادي ،نور احمد ۱۷۶

افغانستان :

آلماني او ایتالیي متخصصان ترکیې

ته ورسول شول ۷۹

دوهمه نړیواله جګړه کي بیطرفي ۷۳

دسفربرۍ اعلان ۱۶

افغان ملت جریده ۱۷۳

اکسرپاورز (محوري قدرتونه) ۷۶

دالله اکبر نارې ۳۲۲، ۳۲۳

المان:

۷، ۷۳، ۷٤، ۷۵، ۷۶

الماني متخصصین ۷۸

امان الله خان :

دپاچهي اعلان ۱۳

داستقلال جګړه ۱۲، ۱۶

دهندوایسرای ته لیک ۱٤
ورته دوایسرای لیک ۱۵
لویه جرگه ۲۲، ۲۳
دجنبش جوانان تاثیر ۲٦
ریفورمونه ۲۷، ۲۸
امین، اسد الله ۲۸٦، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۹۰
امین، حفیظ الله:
دکودتا امر ۲۵٤
بندي کیدل ۲۵۳، ۲۵۸، ۲۹۰
وزیر خارجه ۲٦٤
دتره کي سره اختلاف اوورباندی
ډزی ۲۹۱
سیاسی بیروته دحالاتو بیان ۲۹۱
قدرت نیول ۲۹٤
دقانونیت او عدالت شعار ۲۹۵
دپاکستان سره خبري ۳۰۱
پرضد مقاومت ۲۹۷، ۳۰٤
ورباندي دروسانو حمله او وژل ۳۰۹
انتقالی دوره ۱۲۱، ۱۲۳، ۱۲٤
اندروپوف ۳۱۹
انگار، جریده ۸۳
انگار، فیض محمد ۸۳
انگلیس:
تاړاکونه ۳
په تېل او وانه کي عقب نیشنی ۱۷
معاهدې ۵
دامان الله خان هرکلی ۳۱
افغانانو ته خپله خاوره ورکړه ۲۳۲
اولسی جرگه:
داعمتاد رایه ۱۲۷
انتخابات ۱۳۸
بی نظمي ۱٤۳
دعسکرو داخلیدل ۱۲٦
اهل تشیع ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸٤، ۱۸۵
ایپي، فقیر ۷۵، ۷٦، ۷۷
ایران ۱۸٦، ۱۸۳، ۲۱٦، ۲٤٦
بابر، نصیر الله ۳۳۵
برتانوي حکومت:
دالوتکو بمباري ۱۸
دافغانستان سره اړیکي ۵٦

دپاچالیک ۵۷
ستونزی ۵، ۷
برتانوی هند ۷۷
بغر ،انهر ۲۱۶
بلدیې (ښاراوالی) انتخابات
۸۷،۸۵،۸۴
بینن سیوان ۳۶۹
پاکستان :
دافغانستان سره قطع مناسبات
۲٤٦،۱۱۳
دافغانستان سره دمسایلو حل ته
تیار نه ؤ ۲۱۸
دافغانستان سره سره جګړه ۱۱٤
پرچم :
جریده ۱٦۱، ۱٦٦
غړي دحساسو چوکیو څخه لیری
شول ۲٦٦
په کابل کی فعال و ۲٦٦
پژواک ، عبدالرحمن :
دعمومې اسمبلې رئیس ۲٤٦
په ملګرو ملتونو کې د پښتونستان
مسئله راپورته کړه ۲۳۸
پښتو انجمن ۱۸٦
پښتون نخواه ملی عوامی پارټی ۲٦۲
پښتونستان مسئله :
عبدالغفارخان لومړی آواز اوچت
کړ ۲۳۲
افغانستان په ملګرو ملتونو کې
پورته کړه ۲۳۸
برتانوی امپراتورۍ دتوسعه طلبۍ
نتیجه ۲۳۱
دداود خان ملاتړ ۲۳۷
نورمحمد تره کي دضیاالحق سره په
اجنډا کې و نه نیول ۳۰۰
پنجشری ، مولوی عبدالحمید ۲۲
پوپل . علی احمد ۱۱۵
پوزانوف ۲۹۱
پوهنتون ، تاسیس ۵۷
تاجک ۱۸۵
تره کی ، ډاکتراحسان روستامل :

پوهنتون نه اخراج ۲۲۰
متحدی جبهې ته لومړی وینا ۲۲۰
تره کی، نورمحمد:
دخلق د تاسیس په لومړۍ کنکره
کی عمومی منشی وټاکل شو ۱٤٦
دکارمل سره اختلاف
۲۸۵،۱٤۸
بندی کیدل ۲۵٤
ددولت داساسی خطوطو اعلان ۲٦٤
دپاچان خان سره خبری ۲٦۷
دکیوبا سفر ۲۸٦
په هواناکې دضیاالق سره خبری
۲۹۹
دحفیظ الله امین سره اختلاف ۲۸۵
دواک نه لیری کیدل ۲۹۲
مړینه ۲۹۵
تنی، شهنواز ۳۵۸
ثورانقلاب:
دحفیظ الله امین له خوا دپاخون
هدایت ۲۵٤
دحکومت پر جوړیدو اختلاف ۲٦۳
سلیمان لایق وایی چې دایو فوځی
قیام و ۲٦۱
دمندوخیل په قول عام بدلون ۲٦۲
اجمل ختک دافغانستان خلک
تیارنه وو ۲٦۸
جاپان ۷٦
جلاوطن حکومت ۳۳۳
جمهوری انقلاب ۱۹۵
جمیعت اسلامی ۳۲۷
جهاد:
اعلان ۲۷۹
فتوا ۲۷۹
حامد، داکتر عبد الصمد ۱۲٤
حبیب الله امیر:
پاچاکیدل ۳،٤،۵،٦
دحبیبیی دمکتب تاسیس ٤،۲۱
دهلمند دپروژی شروع ۲۱٤
دمشروطه خواهانو اخطار ۷
دهندوایسرای لیک ۷

د ترکيې دسلطان پيغام ۸
ترکيې سلطان ته ليک ۸
وژل کيدل ۹ ، ۲۱
جنازه ۱۵،۳۱
جبيب الله ، کلکانی :
بغاوت ۲۹
قدرت ۳۷
په پکتياکی پرضد لښکر ۴۷
دارگ دشمالي دروازې څخه
تيښته ۴۸
اعدام ۵۲
حبيبی . عبدالحی ۸۳،۱۷۷
حبيبی ، محمود ۱۰۶ ،۱۵۲
حزب التوبين ۱۵٤
حزب انقلاب ملی :
هدف ۲۲۹
شموليت ۲۲۹
حزب وحدت ۱۸۶
حکمتيار ، انجنير گلبدين :
کابل پوهنتون ۱۶۰
د تحريک پيل ۱۶۰
مسلحانه فعاليت ۳۰۲
پرغير متنازع فيه کسانو
ترنجيب وروسته موافقه ۳۶۶
حوت دريمه ۳۲۳
حيات الله ، سردار ۱۵ ، ۳۰
خاد ۲۸۲
خالص ، مولوی محمد يونس
۱۹۸ ،۲۶۷
خټک ، اجمل ۱۹۸ ،۲٤٤ ،۲۶۷
خروسچوف ۱۰۹
خسته ،خال محمد ۸۳
خلق ،جريده ۱۷۳
خلق ،ديموکراتيک گوند :
مؤسسه کنگره ۱٤۵
نورمحمد تره کی عمومی منشی
ببرک کارمل دوهم منشی وتاکل
شو ۱٤۷
مرام ۱٤۶
ايديالوجی ۱٤۸

پالیسي ۱۵۱
دخلق او پرچم انشعاب ۱۵۸
دخلق او پرچم اتحاد ۲۵۱
درهبرانو بندي کيدل ۲۵۲
واک نیول ۲۵۶
دپرچم او خلق اختلاف ۳۴۰
خلقي انقلاب ۲۷۸
خلقي دولت ۲۷۸
خلیلي ، استاد خلیل الله ۶۹
خیبر ، میراکبر :
وژل کیدل ۲۵۱
جنازه ۲۵۲
چرخي ، غلام نبي ۶۰، ۶۱
چریکي جګړې ۳۲۷
چکنور ، ملا ۶، ۱۶، ۱۷، ۲۴
چکنوري ، غلام نبي ۶، ۱۷، ۲۴
دارالامان ۲۳
داودخان (سردار محمد داود)
۲۲، ۹۴
دصدرات هڅه ۹۴
شاه محمود خان ته ستونزې ۹۹
صدراعظم شو ۹۹
دامریکا څخه دمرستي غوښتنه
۱۰۱
دپلان ګزارۍ دسیستم پیل
۱۰۱، ۱۰۳، ۱۰۴
دصدارت څخه استعفی ۱۱۱، ۱۱۷
په کور کې غونډې
۱۱۵، ۱۲۱، ۱۲۲
کودتا ۱۹۱
لومړۍ وینا او دجمهوریت اعلان
۱۹۳
چپي حزبونه
۱۹۸، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۳
لویه جرګه کې دپرمختګ وینا ۲۰۶
دپاکستان سره ښې اړیکې ۲۰۸
دایران سره داړیکو خبرې ۲۲۲
دکابینې وروستۍ غونډه ۲۵۶
وژل کیدل ۲۵۹
دیکتاتوري ۶۸

دوهمه نړیواله جګړه :
دافغانستان بیطرفی ۷۷،۷۳
دالمانی اتباعو تضمین ۷۸
دیموکرات مترقی ګوند ۱۷۴
دیموکراسی ۸۳
دیموکراسۍ له پاره په کابل کې
مظاهره ۹۴
ډین لویس ډبلیو ۴ ،۵
ډیورنډ کرښه ۲۳۶
ډیورنډ معاهده ۳ ،۴
رباني ، پوهاند برهان الدین :
ابوحنیفه لیسه کې زده کړه
۳۶۷،۱۵۵
پرکور د پولیسو حمله ۲۰۳
پر جلا وطن حکومت نیوکه ۳۳۳
رشاد ، پوهاند عبدالشکور ۸۸
رشتیا ، سید قاسم :
دنادر شاه سره ملاقات ۵۸
د مطبوعات د آزادۍ پیشنهاد ۸۴
رضاشاه ۲۶
روسان :
تاړاکونه ۱۰
پرجمهوری قصر یرغل ۳۰۶
دامین وژل ۳۰۹
د ثور انقلاب ملاتړ ۳۱۴
هدف دبخارا په شان
حکومت ۳۱۴
دهند سمندر ۳۱۸
پر جهاد فشار ۳۲۶
زابلي ، عبدالمجید ۲۱۵
ژنیو ، لوزنامه ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲
سالنګ ۲۰۷
ستینګر توغندی ۲۳۰، ۲۳۱
سراج الاخبار ۸
سربستان ۷
سرطان شپږ ویشتمه ۱۹۱
سقاوی انقلاب ۴۱
سوړ جنګ ۲۴۶
سیاسی بیرو مسمومیدل ۳۰۶
سید احمد خان ، مشاور ۶۸

شاه محمود خان :
صدراعظم شو ۸۱
بندیان خوشې شول ۸۲
دامریکا سفر ۸۲،۸٤،۸٦
دیموکراسي ۸۲،۸۸،۹٤
په حکومت کې بحران ۲۱٦
استعفی ۹٦، ۱۰۰
شرق ، محمد حسن ۹۳،۱۹۳
شعله جاوید ۱٦٦
شورای نظار ۳۲۷
شوروی اتحاد :
په افغانستان کې نفوذ ۱۰۷
ورسره دخطره ډکې اړیکې ۲٤۲
پرافغانستان حمله دکارمل راوستل ۳۰٦
دفوځیانو دوتلو تقسیم اوقات ۳۵۱
دفوځیانو دوتلو په هکله په ژنیو کې دلوزنامې لاس لیک ۳۵۲
د ښځو حقونه:
ښځو آزادي ۲۲
مکتبونه ۵۹
حق درایو ۷۱
چادریو لیرې کیدل ۷۱، ۱۱۰
ښځو شورا ۳۳۳
صافیانو جنګ ٦۹
صالح محمد ، سپه سالار ۱٦، ۱۷
ضیاء الحق ،جنرال ۲۲۹، ۳۰۱، ۳۳۵، ۳۳۳
طرزي ، محمود ۸، ۹
ظاهر شاه (محمدطاهرشاه) :
په مخ کې مي پلار ووژل سو ٦۱
پاچاسو ٦٦
په لومړۍ سرکې دواک کمی ۷۰
دنفوذ ډیریدل ۹۸

ديموكراسى سره علاقه ١١٢
دمطبوعاتو آزادي ١٧٣
وروستى وخت ١٩٠
دحالاتو په هكله پيش بين ١٩١
پرداود خان باور ١٩١
عبدالخالق ٦١
عبدالرحمن (امير) ١٣،٥،٤،٣
عبدالرحيمزى ، عبدالملك ٨٦، ١٠٤، ١٠٥
عبدالغفار خان :
دنور محمد تره كي سره خبرى ٢٦٧
وزيرانو او جنرالانو ته خبري ٢٦٨
عبدالوكيل ، جنرال ٣٣
عبدالقدوس خان ١٦
عبدالولى ، جنرال ، ١٦١، ١٩٣
عبدالولى خان ٢٣٤
عزيز نعيم ، سردار ١٢
عقرب دريمه ١٢٧ ، ١٢٨
عنايت الله خان ، سردار ١٣ ، ٣٧
غبار ، ميرغلام محمد
٨٣، ٨٥، ٨٧، ٩١، ٩٢، ٩٣، ٩٤
فاضل ، آيت الله ١٨٦
فاضل خان ٥٣
فرانسه ٧
فرمانونه :
دښځو او نارينه وحقونه ٢٦٩
دسود منع ٢٧٠
دمحكمو اصلاحات
فرهاد ، غلام محمد ٨٥
فضل الرحمن ، مولوي ٣٣٦
قانون اساسى (ظاهر شاه) :

دسیدشمس الدین مجروح په
مشرتوب کمیته ۱۱۶
تصویب ۱۲٤
دافغانی ثقافت مطابق ۱۲٤
په لویه جرګه کي په اکثریت
تائید ۱۲۵
دډیموکراسی تضمین ۱۲۹
دسردار داود خان دفعالیت
مخنیوی ۱۳۳
دپاچا صلاحیت ۱۳۵
یوځو نقیصی ۱٤۳
قانون اساسي (نجیب الله):
دعبدالرحیم هاتف په مشرتوب
جوړشو ۳٤۲
قوی توازن ۷۷، ۷۸

کابل پوهنتون:
(دډیموکراسی لسیزه)
دسیاسی فعالیت ډګر ۱۶۵
سختی ورځي ۱۶۵
دمحصلینو اتحادیه ۱۶۶
داستادانو انجمن ۱۷۰
په پوهنتون دپولیسو حمله ۱۶۹
مظاهرې ۱۶۸
(دخلق دوره)
استادان ووژل سول ۲۸۱
دحکومت پرضد مخالفت
۲۸۱، ۳۲۳
دروس پرضد داستادانو اتحادیه
۳۲٤
شبنامی ۳۲٤

کارمل ،ببرک:
دخلق د دیموکراتیک گوند
دوهم منشی ١٤٧
دصدراعظم مرستیال ٢٦٤
لیری کیدل ٢٦٥
دطرفدارانو فعالیت ٣٠٤
په راډیو کې وینا ٣١٠
دحفیظ الله امین دمرگ اعلان ٣١١
دبندیانو خوشی کول ٣٢٤
مسکو ته سفر ٣٤٨
دروسی فوځیانو دوتلو سره مخالفت
٣٤٩
استعفی ٣٤١
کاکړ ، پوهاند محمد حسن:
٢٤، ٣٠، ٣١٢

داستادانو په اتحادیه کي فعالیت
٣٢٤
بندي کیدل ٣٢٤
کاکړ ، جنرال محمد هاشم ٣٢
کتوازی ، خیال محمد
٢٨١، ٢٨٨، ٢٨٩، ٣٦١
کتوازی ، عبدالحکیم ، ١٧٠، ١٩٤
کشتمند ، سلطانعلي ٢٦٥ ، ٣١٢
کله گوش ٩
کندهار:
دعبدالقدوس په مشري دانگریزانو
فوځ مقابله ١٦
دسقاویانو پرضدجنگ ٤١، ١١٠
کونړ :
دمیرزمان خان په مشري دانگریز

مقابله ۱۸
کوهدامن ٤۱
ګلاب زوی، سید محمد ۲۸۷، ۲۹۰، ۳۳۸
ګوربه چوف:
دافغانستان څخه دروسي فوځیانو
موضوع پورته کړه ۳٤۹
دکارمل سره خبرې ۳٤۸
ګوریلایي جګړې ۱۹۰
ګیلاني، پیر سید احمد ۱۹۰
لایق سیلمان:
په ګوند کی داختلاف خبری ۳٤۰
دډاکتر نجیب الله ملاتړ ۳٤۱
لنډي کوتل ۱٦
مبارز، عبدالحمید ۸۵
متحده جبهه:
دهلمند دلوزنامې ردول ۲۱۹
مظاهرې ۲۱۹
دمیوند وال وینا ۲۱۹
دکارمل موقف ۲۲۰
دجلسو دوام ۲۲۱
مجاهدین ۳۲۹
مجددي ،صبغت الله:
بندي کیدل ۱۰۹
دلیبیا سفر ۱۵۹
دملایانو مظاهره ۱٦۱
دجلاوطن حکومت جمهور رئیس
۳۳٤
مجروح، سید شمس الدین
۳، ۹، ۲۰، ۲۹، ۷۱، ۱۷۷
محمد اصغر، پوهاند ۳۵۵

محمد صديق خان ۲۹
محمد عزيزخان ۶۱
محمد يوسف ،ډاکتر:
صدراعظم ۱۲۲، ۱۲۳
داعتماد رايه يي وګټله ۱۲۶
دکمونيستانو پرضد فعاليت ۱۲۶
دحکومت سقوط ۱۲۷
محمدی ،مولوي محمد نبي ۳۲۶
محمودي ،عبدالرحمن
۸۳، ۸۵، ۸۷، ۹۱، ۹۳، ٤
مستوفی ، سيد حبيب ۵۸
مشروطه خواهان ۶، ۷
مشروطه شاهي ۸۳ ، ۱۷۶
مطبوعات ۱۷۲ ، ۱۷۸
ملګري ملتونه:
پژواک دعمومی اسملبې رئيس
۲٤۶
دانتقالی حکومت دجوړيدو هڅي
۳۶۶
دنجيب څخه دواک انتقال ۳۶۶
دسولي پروسه ۳۶۹
ملی روغه جوړه ۳٤۳
موسولوني ۵۸
ميکناکي ۵۷
ميوندوال ، محمد هاشم ۲۰۲، ۲۰۳
ناپيلتوب غورځنګ :
افغانستان مؤسس غړی ۲٤۷
په کابل کي دغونډي پروګرام ۲٤۸
نادرخان:
په پکتيا کې ٤۶ ، ٤۷

دامان الله خان په نوم فعالیت
٥٠
د اداري ټینګیدل ٥٤
په خارجي او داخلي چاروکې
اقدامات ٥٤
د پوهنتون تاسیس ٥٧
دبرطانوی حکومت لیک ٥٦
برطانوی حکومت ته لیک ٥٧
دښځو مکتبونه ٥٩
وژل کیدل ٦١، ٦٤
ناهید ٣٢٣
نجیب الله ډاکتر:
دملی روغي جوړي پالیسی
٣٤١، ٣٤٣، ٣٤٤
دروسی فوځیانو د وتلو ملاتړ
٣٥٠
مخالفانو ته د فعالیت اجازه
٣٥٥
په حکومت کی مخالفت ٣٥٦
دجنرال تني سره خبري ٣٥٧
دتني کودتا ٣٥٦
پرضد د دوستم پاڅون ٣٦٥
انتقالي حکومت ته واک سپارل
٣٦٩
دملګرو ملتونو په دفترکې
پناهندګی ٣٧١
ندای خلق ،جریده ٨٣، ٨٥، ٩١
نصرالله خان ،سردار:
٥، ٩، ١٢
ورته بیعت ورکول ١٣

و امان الله خان ته بيعت
او استعفی ۱٤
واصف ، محمد سرور ٦
واصفي ،عزيز الله :
د هلمند داوبو دلوزنامې
مخالفت ۲۱۸
د داود خان دلويې جرگې رياست
۲۳۳
وطن ، جريده ۸۳
وطن ،گوند ۳٤۰
وطنجار ،محمد اسلم ۲۰۱ ، ۲٥٦ ، ۳۱۰
ويښ زلميان ۸۸ ، ۸۹ ، ۹۰ ، ۹۱
هاتف ، عبدالرحيم ۱۳۷ ، ۳٤۲
هاشم خان ، سردار :
په ننگرهار کی لويه جرگه ٤۳
د صدراعظمی اوږده دوره ٦۷ ، ٦۸
ديکتاتوري حکومت ٦
استعفی ۸۰
هزاره ۱۸٦
هلمند اوبه ۱۹۹
هلمند پروژه ۲۱٤ ، ۲۱٥
هلمند پروژې مخالفت ۲۱۷

PROPERTY OF ACKU 7139

ژوندۍ خاطرې د بي بي سي د پښتو

څانگي د شفاهي تاريخ د درې څلويښت

پروگرامونو مجموعه ده چې په ١٩٩٤ او

١٩٩٥ کلونو کې د پښتو څانگې له خوا

خپاره شول . د راډيويي پروگرام د متن

ترڅنگ نور ارزښتناک تاريخي اسناد او

قوانين هم د کتاب په پای کې چاپ شوي

دي چې د افغانستان د معاصر تاريخ په

روښانه کولو کې ډير گټور دي .

د لوستونکو د آسانتيا له پاره تروسه

پورې هڅه شوې ده چې

د خيرو او اشخاصو پيژندگلوي او کال

ښود نه هم روښانه شي .

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library